

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Historické vědy – české dějiny

Blanka Z i l y n s k á

Synody v Čechách 1440 – 1540

**Proměny synodální praxe v Čechách
v kontextu vývoje synodality v Evropě**

The Synods in Bohemia from 1440 to 1540

**Transformations of Synodal Praxis in Bohemia
in the Context of Development of Synodality
in the Late-medieval Europe**

Disertační práce

vedoucí práce Prof. PhDr. František Šmahel, DrSc.

Praha 2008

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury

Poděkování:

Ráda bych na tomto místě poděkovala všem, kteří mi pomohli dospět k ukončení této práce. Na předním místě rodině za toleranci k neustále začtené mámě. Panu profesoru Šmahelovi za shovívavý přístup a neuvěřitelnou trpělivost, kolegům na pracovišti za čas poskytnutý k bádání a v neposlední řadě pracovníkům všech institucí, jejichž materiál jsem použila, za vstřícnost, ochotu a pomoc.

Obsah

Úvod	1
I. Literatura a prameny	3
II. Církevně-správní poměry v Čechách po uzavření kompaktát	15
III. Terminologické a právní problémy klasifikace událostí: Synoda – conciliabulum – sněm duchovní - sjezd – konvokace	34
IV. Katalog událostí (synody, kněžské sněmy, sjezdy stavů podobojí za účasti kněžstva)	58
V. Analýza pramenů a dějový výklad	
1. perioda: 1441-1448	108
2. perioda: 1450-1470	158
3. perioda: 1471-1539	179
VI. Liturgická podoba středověkých synod a její stopy v Čechách konce středověku	195
VII. Synoda v teorii a praxi reformačních církví	208
Exkurz: Synodální opatření proti husitům v diecézích širší střední Evropy	222
Závěr	243
Přílohy: edice dvou textů z let 1441 a 1448	248
Seznam literatury	253
Resumé	274

Úvod

Disertační práce navazuje na moji práci vydanou v r. 1985 a věnovanou synodám husitského kléru v Čechách mezi lety 1418-1440.¹ Uvedená monografie obsahovala soupis pramenů a literatury, vztahujících se k synodám daného období, analýzu některých textů a hodnocení role synod ve správě husitské církve i jejich ideologického působení. Práce byla ukončena k r. 1440 a od tohoto mezníku budu pokračovat ve výzkumu a výkladu daného tématu. Husitské synody z doby před r. 1440 byly rozděleny na oblast pražskou, táborskou a společná "hádání", synody katolické nebyly doloženy. Také po roce 1440 bude nutné sledovat aktivity obou oficiálních konfesních skupin v zemi. Táborské centrum může být zohledněno pouze do r. 1444, kdy končí jeho samostatné projevy. V závěru sledovaného období vystupuje výrazně na scénu další radikální skupina – Jednota bratrská. Fenomén synodů bratrských bude zmíněn pouze na okraj, neboť Jednota představuje samostatný církevní subjekt a tato práce se zaměřila na vývoj v rámci oficiálního utrakvismu s přihlédnutím k Táboru. Teritoriálně je práce vymezena shodně s prací předešlou územím pražské diecéze. Vývoj na Moravě má samostatný charakter a bude připomenut pouze pro srovnání.

Ačkoli zde pokračuji ve výzkumu jevu pojmenovaného shodným termínem, dějová scéna i charakter studovaného materiálu se v druhé polovině 15. století velmi proměnil. Historik je postaven před nové úkoly a otázky jak při kritice pramenů, tak při jejich interpretaci.

Cílem práce je shromáždění všech známých pramenných zmínek a textů, jejich vyhodnocení a vysledování vývojové linie shromažďování duchovenstva v Čechách. Dále bude provedeno porovnání vývojových trendů domácích se zahraničními a zasazení českých, převážně nekatolických synod do kontextu evropského vývoje. Jeho určujícími mezníky je na jedné straně úsilí velkých reformních koncilů od Kostnice po Basilej. Na straně druhé stojí počáteční fáze evropské reformace. Ráda bych odpověděla na otázku, jaký vztah měl český vývoj k situaci v západní Evropě po vypuknutí reformace.

Po metodické stránce jsem byla postavena před dvě podstatné skutečnosti. Pramennou základnu tvoří ucelený pramen, např. určitý typ úředních knih, při jehož zpracování by bylo možné aplikovat některou z vyzkoušených vhodných metod, nebo najít novátorský postup inspirovaný právě daným pramenem. Ve své práci jsem musela vycházet z pramenného

¹ Blanka ZILYNSKÁ, *Husitské synody v Čechách 1418-1440. Příspěvek k úloze univerzitních mistrů v husitské církvi a revoluci*, UK Praha 1985, 133 ss.

materiálu, který již byl několikrát předmětem zájmu historiků. Pokud chceme pokročit v poznání námi sledovaných skutečností dále, musíme položit pramenům nové otázky, přistoupit k nim z jiného úhlu, než to bylo činěno dosud. Novým cílem by mělo být vysledování vývoje samotné instituce synod, tedy nejen využití synodálních statut a jiných usnesení pro poznání dějin husitského a utrakvistického myšlení a vývoje teologie, či zbožnosti vůbec. Kromě formulaci jiných otázek považuji za důležité ještě dva momenty. K výkladu je nutno využít skutečně všech dochovaných (resp. alespoň známých nebo dostupných) pramenů, včetně všech variant a opisů, a provedení „totální kritiky“, „absolutní analýzy“ – jak filiace textů, tak hledání cest jednotlivých zpráv, sledování prostředí, v němž vznikly nebo se uchovaly atd. Tyto požadavky, které stojí teoreticky v základech moderní historické vědy, nebývají vždy splněny a právě materiál k husitskému duchovenstvu a jeho aktivitám nebyl zatím dostatečně využit a používán.

Vedle popsaného „návratu k pramenům“ by měla být dalším důležitým metodickým krokem komparace – hledání širšího evropského kontextu. Bude nás zajímat jak pohled zpět – sledování nedávných východisek i hledání dávných vzorů, tak pohled dopředu – sledování následných vývojových trendů a jejich porovnání s vývojem domácím. Závěry této práce ukážou, zda postuláty zde vyslovené se podařilo splnit a zda bylo možno postoupit při zkoumání středověké a raně novověké synodality v Čechách o krůček dále.

Práce se člení do několika nestejně rozsáhlých celků. Jádro tvoří obsáhlý katalog událostí, o nichž práce pojednává. Na něj navazuje neméně rozsáhlá analýza sebraného materiálu společně s dějovým výkladem. Toto jádro je obklopeno dvěma dalšími celky složenými z kratších kapitol. Tři úvodní stati jsou přípravné. V nich je pojednáno o literatuře, o církevně-správním rámci a jsou řešeny teoretické otázky rázu terminologického a právního.

Po analýze následují tři kapitoly doplňující výsledky pramenného a dějového rozboru. Kapitola šestá je věnována liturgické stránce synod. Kapitola sedmá se zaměřuje na komparaci českého vývoje s vývojem v zemích, kde byla přijata reformace. Exkurs se vrací k husitskému období a odpovídá na otázku, zda posloužil systém partikulárních synod k obraně katolické Evropy proti husitství.

Práce je doplněna o ediční přílohu, kde jsou zpřístupněny dva drobné dosud nepublikované texty, o nichž je pojednáno ve výkladové části.

I. kapitola: Literatura a prameny

Literatura k časovému úseku, který nás bude zajímat, není příliš bohatá. K dispozici jsou práce různého typu, které mohou blíže nebo vzdáleně pomoci při řešení položených otázek, bezprostředně k tématu se však vztahuje skutečně nemnoho titulů.

Na prvním místě musíme připomenout klasické syntézy českých obecných,¹ pražských² nebo církevních dějin.³ Zachycují širší souvislosti a politické pozadí událostí, kterými se budeme zabývat. Pokud synody zmiňují, věnují jim pouze stručnou pozornost v širším kontextu ostatních událostí. Nejobsáhlejší materiál přináší R. Urbánek⁴, který věnoval problematice církevní správy rozsáhlou pasáž ve třetím dílu své práce, zároveň na příslušných místech zařadil i výklad o jednotlivých synodách z rozmezí let 1440-64. Nejnovějším příspěvkem k historiografii námi sledované doby je syntéza Petra Čorneje, který se mohl dotknout příslušných událostí jen v největší stručnosti, přesto přináší několik zajímavých postřehů a charakteristik v širokém kontextu politického dění doby poděbradské a jagellonské.⁵

Církevně-správní problematice Čech v 15. století se věnovali také další autoři. Nadále je třeba přihlížet k materiálu uloženému v pracích V.V. Tomka a Z. Wintra,⁶ při kritickém přístupu je možno použít i další starší práce týkající se církevní správy a církevního vývoje v Čechách. Shrnutí vývoje církevních struktur pro období husitských válek podal F. Šmahel.⁷ Z. Hledíková, A. Mařík a V. Macháčková čerpali z administrátorských akt katolické konsistoře a zatím jen dílčím způsobem zpřístupnili nová fakta z tohoto zdroje.⁸ Jen částečně

¹ Rudolf URBÁNEK, *Věk poděbradský* I-IV, České dějiny III/1-4, Praha 1915-1962; TÝŽ, *Husitský král*, Praha 1926. Pro dobu jagellonskou je nutno se vracet k syntéze Františka PALACKÉHO, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě* V², Praha 1878; zpracování Josefa MACKA, *Jagellonský věk v českých zemích* I-IV, Praha 1992-1999, není dějovým výkladem. Okrajově se dotkneme i doby, kterou zpracoval Josef JANÁČEK, *České dějiny: Doba předbělohorská* I/1-2, 1526-1547, Praha 1971-1984; srv. nově Petr VOREL, *Velké dějiny země Koruny české* VII, 1526-1618, Praha-Litomyšl 2005.

² Václav Vladivoj Tomek, *Dějepis města Prahy* IV-VI², VII-XI, Praha 1899-1906; Jaroslav PROKEŠ, *Dějiny Prahy*, Praha 1948.

³ Anton FRIND, *Die Kirchengeschichte Böhmens* III-IV, Prag 1872-78; Jaroslav KADLEC, *Přehled českých církevních dějin* I-II, Praha 1991; Ferdinand HREJSA, *Dějiny křesťanství v Československu* III-IV, Praha 1948. Jen souhrnně odkážu na sborník *Bohemia sacra. Das Christentum in Böhmen 973-1973*, hg. v. Ferdinand SEIBT, Düsseldorf 1973.

⁴ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* III, s. 3-108, 595-989; konkrétní události budou citovány dále.

⁵ Petr ČORNEJ, *Velké dějiny země Koruny české* VI, 1437-1526, Praha-Litomyšl 2007.

⁶ Práce Tomka, Wintra a dalších z oblasti církevní správy v 15. století budou uvedeny v následující kapitole.

⁷ František ŠMAHEL, *Pražská církevní provincie ve víru husitské revoluce*, AUC-HUCP 31/1, 1991, s. 107-115.

⁸ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Administrace pražské diecéze na sklonku první poloviny 15. století*, AUC-HUCP 31/1, 1991, s. 117-128; Antonín MAŘÍK, *Rozsah církevní správy v době Jiřího z Poděbrad*, dipl. pr. FF UK-PVH,

byly zpřístupněny, nebo dokonce nepublikovány zůstaly diplomní práce zaměřené na období po nástupu Habsburků na český trůn.⁹ Nejnověji se zabývali církevními poměry v Čechách v době jagellonské Josef Macek a Winfried Eberhard.¹⁰ Kniha Mackova postihuje komplexně situaci utrakvistické i katolické strany, popis správního systému je však pro autora jen jednou ze sledovaných otázek, a shromáždění duchovenstva se tak dostala na okraj jeho zájmu. Eberhard zkoumá vývoj politického systému rodící se stavovské monarchie a její konfesionalizaci. Shromáždění duchovních a stavovské sněmy a sjezdy jsou pro něho jedním z předních zdrojů informací. Věnuje se jim jako jednotlivým významným událostem, sledování charakteru událostí v kontextu přetváření forem synodality však není ve středu jeho zájmu.

Speciálně synodám v Čechách v pohusitském období se věnoval pouze Z. Nejedlý,¹¹ který shromáždil materiály týkající se první poloviny 40. let 15. století. Na textech souvisejících s tehdejšími synodami se pokusil ukázat vytváření konfese oficiálního utrakvismu. Synody jako správní a legislativní instituci však nezkoumal. Jeho sbírka pramenů je sestavena se značnou akribií a poskytuje dodnes základ pro výklad daného období. Přináší hodnocení tří základních vyprávěcích pramenů – Biskupcovy Táborské kroniky, Bílejovského kroniky a dějin husitských válek od Zachariáše Theobalda, kteří se dočkali adekvátního ocenění poprvé právě u něho. Nejedlého knížka však není historií daného pětiletí, je pouze antologií pramenných zpráv, sebraných do jednoho logického celku a zpřístupněných buď formou registru nebo edicí. Náběhem k historickému výkladu je pouze úvodní text, který se ovšem zabývá pouze otázkou konfesního vývoje husitské společnosti, ústícího do oficiálního utrakvismu 40. let. Ostatní výklad dějový stejně jako úvahy o dataci a interpretaci jednotlivých problémů jsou roztrženy a skryty v různých partiích knihy.

Praha 1981, z níž publikovány jen dílčí studie: TÝŽ, *K postavení katolické církve v Čechách v době poděbradské*, FHB 7, 1984, s. 101-196; TÝŽ, *Teritoriální rozsah katolické církevní správy v době Jiřího z Poděbrad na základě administrátorských akt*, in: Církevní správa a její písemnosti na přelomu středověku a novověku, AUC-PhH 2, 1999, Z PVH XV, Praha 2003, s. 213-240; aj. Veronika MACHÁČKOVÁ, *Církevní správa v době jagellonské (na základě administrátorských akt)*, FHB 9, 1985, s. 235-290; V. MACHÁČKOVÁ – A. MARÍK, *Praha v činnosti administrátorů podjednou v letech 1450-1550*, in: Documenta Pragensia 9/2, 1991, s. 407-15; Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Registrum perceptorum a sigillo. Z agendy pražských administrátorů na konci 15. století*, AUC-PhH 1, 1975, s. 89-104.

⁹ Práce Jiřího Raka, L. Baštecké, M. Hrunkové a dalších budou citovány dále nebo v následující kapitole.

¹⁰ Josef MACEK, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001. Na závěr knihy, vydané posmrtně, uveřejněna komentovaná tematická bibliografie Martin NODL – Jan HRDINA, *Náboženské dějiny jagellonského období v české medievalistice a zahraniční bohemistice od přelomu 80. a 90. let* (ibid., s. 460-472). Winfried EBERHARD, *Konfessionsbildung und Stände in Böhmen 1478-1530*, München - Wien 1981.

¹¹ Zdeněk NEJEDLÝ, *Prameny k synodám strany pražské a táborské v letech 1441-1444. Vznik husitské konfese*, Praha 1900.

Některé texty, které Nejedlý vydal ve své rané knížce, editoval znova s větší editorskou pečlivostí Jaroslav Bidlo v rámci Akt Jednoty bratrské.¹² Základem mu byly ochranné folianty bratrského archivu, k nimž sice Nejedlý částečně také přihlédl, ale nevycházel z nich prvoplánově. Bidlo se v úvodu edice věnoval i obsahu polemických spisů vztahujících se ke kutnohorským synodám z let 1441 a 1443 a snažil se identifikovat traktáty, na něž je odkazováno. Bidlův přínos k poznání událostí první poloviny 40. let 15. století dosud unikl pozornosti pozdějších badatelů.

O vývoji let 1441-1444 a o osudech táborských kněží pojednal na základě Nejedlým sebraného materiálu nejpodrobněji R. Urbánek v již citované syntéze.¹³ Hutné shrnutí a nové postřehy přinesl až F. Šmahel ve svých Dějinách Tábora.¹⁴

Závěr námi sledovaného období, tedy širě pojatý přelom 15. a 16. stol., přináší silné propojení látky synodální a sněmovní. Je proto nutné přihlédnout k literatuře týkající se stavovského sněmovnictví. V této oblasti bylo zatím vykonáno jen několik prvních kroků k vypracování celkového obrazu.¹⁵ Oporou mi tu byly i tři práce z oboru církevní správy, které si ve větší míře povšimly synod a stavovských sjezdů ve 20. a 30. letech 16. století.¹⁶

Ve výčtu prací, které se dotkly synodální problematiky pohusitských Čech stojí za zmínku i starobylá kniha L. Chrysostoma Pfrognera *Einleitung in die christliche Religions- u. Kirchengeschichte* z roku 1805. Obsahuje i souhrnné zamyšlení nad „*merkwürdigen Kirchenversammlungen*“, a je tak prvním pokusem o zhodnocení instituce synod v bohemikálním kontextu při zahrnutí i období pohusitského.¹⁷

Vývoj synodality na území České koruny studoval pro 15. stol. nejširě Pavel Krafl, který zpracoval především materiál moravský, ale věnoval se i synodám hnězdenské provincie.¹⁸ Na základě rozsáhlé heuristiky a řady dílčích studií¹⁹ přistoupil k syntetickému

¹² Jaroslav BIDLO, *Akt Jednoty bratrské* II, Brno 1923.

¹³ Viz pozn. 1. Odkazy na příslušné svazky a strany budou uvedeny dále.

¹⁴ František ŠMAHEL, *Dějiny Tábora I/2*, České Budějovice 1990, s. 521-530.

¹⁵ Ivan HLAVÁČEK, *Husitské sněmy*, SH 4, 1956, s. 71-109; Jiří KEJŘ, *České sněmy husitské doby*, in: Česká národní rada – sněm českého lidu, ed. V. Vaněček, Praha 1970, s. 92-102; Václav VANĚČEK, *České sněmy za stavovské monarchie (od poloviny 15. století do počátku 30-leté války)*, ibid. s. 103-116; Jan PELANT, *České sněmy v letech 1471-1500*, SAP 31, 1981, s. 340-417.

¹⁶ Lydia BAŠTECKÁ, *Vnitřní vývoj české církve podobojí a jejího vrcholného orgánu, tzv. konsistoře dolejší v letech 1517-1529*, dipl. pr. FF UK - PVH, Praha 1971; Jiří RAK, *Vývoj utrakvistické správní organizace v době předbělohorské*, SAP 31, 1981, s. 179-206; Noemi REJCHRTOVÁ, *Studie k českému utrakvistu, zejména doby jagellonské*, habil. práce ETF UK, Praha 1984.

¹⁷ L. Chrysostom PFRONGNER, *Einleitung in die christliche Religions- u. Kirchengeschichte überhaupt und in die Kirchengeschichte Böhmens insbesondere I-II*, Prag 1805 (neue verbesserte Ausgabe), XXVIII+242+326 ss., zmíněné zamyšlení je obsaženo ve 12 kap., s. 322-326 (k obsahu se vrátíme na příslušném místě).

¹⁸ Pavel KRAFL, *Přehled provinciálních synod Hnězdna z let 1206-1503*, in: Slované historické studie 25, 1999, s. 5-34; TÝŽ, *Provinciální synody hnězdenské církevní provincie do začátku 16. století*, Prawo Kanoniczne

shrnutí tématu moravských synod až do konce středověku včetně edičního zpřístupnění veškerých dokladů s moravskými synodami spojených.²⁰ Využil také komparace s materiálem českým a slezským, pro český vývoj se však omezuje pouze na dobu do husitských válek.²¹ Krafl také naznačil reakci moravských synod a polské synodální legislativy na reformní viklefské a husitské hnutí v Čechách.²² Přihlédnout je nutné dále k jeho pokusům definovat jednotlivé typy synod.²³ Zatím posledním příspěvkem P. Krafla k výzkumu synodální tematiky v českých zemích je edice moravského vizitačního interrogatoria a srovnání jeho obsahu s moravskou církevní legislativou z let 1253-1461.²⁴

Pro postižení vývoje synod v Čechách v delším časovém horizontu je nutno přihlédnout ke studiím, věnujícím se synodám předhusitského období.²⁵ Pro pražskou

43, 2000, č. 1-2, s. 37-78; TÝŽ, *Legátská statuta pro Polsko a provinciální statuta Hnězdna do konce 15. stol.*, Sborník archivních prací 52, 2001, č. 2, s. 395-435.

¹⁹ Uvedme alespoň výběr dílčích studií, které nebyly co do svého obsahu plně zahrnuty do jeho knihy (citované v předešlé poznámce), v níž je jinak kompletní bibliografie: Pavel KRAFL, *Moravská synodální statuta doby husitské*, AUC-PhH 2, Z PVH 15: Církevní správa a její písemnosti na přelomu středověku a novověku, red. Ivan Hlaváček – Jan Hrdina, 1999, p. 203-211; TÝŽ, *Středověké diecézní synody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, ČNM, ř. hist., 169, 2000, 1-2, s. 1-20; TÝŽ, *Moravské diecézní zákonodárství v druhé polovině 15. století*, in: XXVII. mikulovské sympozium 2002, Brno 2003, p. 329-335; TÝŽ, *Několik poznámek k edicím předhusitských synodálních statut olomoucké diecéze*, SPFFBU, ř. hist. C 43, 1996, s. 61-72; TÝŽ, *Předhusitské synody olomoucké diecéze*, ČCH 94, 1996, s. 739-759; TÝŽ, *K datování vyškovské synody v literatuře*, Revue církevního práva 2, 1995, s. 117-121; TÝŽ, *Vyškovská synodální statuta*, PHS 35, 2000, s. 67-83; TÝŽ, *Neznámá synodální statuta olomoucké diecéze z roku 1282*, in: Ad vitam et honorem. Prof. J. Mezníkovi přátelé a žáci k 75. narozeninám, Brno 2003, s. 101-104; TÝŽ, *Diecézní zákonodárství na Moravě v prvním půlstoletí po vzniku české církevní provincie*, MHB 7, 2000, s. 109-132.

²⁰ Pavel KRAFL, *Synody a statuta olomoucké diecéze období středověku*, Praha 2003. Moravskou bibliografii možno doplnit jedině starším přehledným příspěvkem Vojtěch RŮŽIČKA, *O synodách moravských*, ČKD 25, 1884, s. 65-74, 150-158.

²¹ Pavel KRAFL, *Wybrane aspekty życia synodalnego w diecezjach: praskiej, olomunieckiej, wrocławskiej i litomyskiej do końca XV wieku. Porównanie*, in: Sobótka 54, 1999, p. 467-482; TÝŽ, *Středověké diecézní synody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Časopis Národního muzea, ř. hist., 169, 2000, č. 1-2, s. 1-20; TÝŽ, *Synodální statuta olomoucké a pražské diecéze. Stav a možnosti historické práce*, ČMM 116, 1997, s. 99-106.

²² Pavel KRAFL, *Opatření proti šíření husitství v provinciálním zákonodárství hnězdenských arcibiskupů z let 1420-1435*, Teologická reflexe VI, 2000, č. 1, s. 58-62, s další literaturou; TÝŽ, *Vyškovská synoda (1413) o šíření viklefismu*, in: Dialog Evropa XXI, 8, 1997, p. 2-3, s. 22-23.

²³ Pavel KRAFL, *Tzv. sjezdy biskupů v Polsku vrcholného středověku*, in: Církev a stát (Sborník příspěvků z 4. roč. konference), red. Michal Lamparter, Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, ř. teoret., sv. 228, Brno 1999, s. 19-30; TÝŽ, *Legátské a provinciální zákonodárství pro olomouckou diecézi od poloviny 13. století*, SAP 53/2, 2003, s. 551-581; TÝŽ, *Provincial and Legatime Statutes of the Archbishops of Prague*, in: *Quaestiones medii aevi novae* 8, 2003, s. 289-300.

²⁴ Pavel KRAFL, *Vizitační interrogatorium z olomouckého kodexu M II 130. Edice pramene*, in: *Querite primum regnum Dei*. Sborník příspěvků k počtě Jany Nechutové, edd. Helena Krmíčková – Anna Pumprová – Dana Růžičková – Libor Švanda, Matice moravská, Brno 2006, s. 497-505.

²⁵ V úplnosti je cituje Pavel KRAFL, *Synody a statuta olomoucké diecéze ve středověku*, Praha 2003, v kapitole Přehled dosavadního výzkumu synod a statut v českém státě (s. 42-46). Proto zde nebudu vyčerpávající výčet opakovat. Stručnější rekapitulaci českého bádání uveřejnil také Jiří KEJŘ, *Příspěvek české kodikologie k právní historii (Zpráva o stavu bádání)*, PHS 35, 2000, s. 201-223, o synodách s. 213-214. V přehledech není zachycen nový příspěvek k počátkům českých synod vrcholného středověku, viz Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Nově nalezený text pražského synodálního statutu ze srpna 1308*, ČCH 103, 2005, s. 116-127 (s edicí).

provincii je aktuálně k dispozici souborné zpracování synodální činnosti jak v pražské,²⁶ tak olomoucké diecézi,²⁷ zatímco pro diecézi litomyšlskou není prakticky svolávání synod doloženo.²⁸ Pro obě prvně zmíněné diecéze jsou tak k dispozici moderní edice synodálních statut, pro Čechy do r. 1417, pro Moravu až do konce středověku a navíc vedle statut i další materiály se synodami související. Nezpracována zůstává masa materiálu kazatelského.²⁹ Edičně zpřístupněná statuta jsou ovšem jen dílčím způsobem využita pro sledování církevního života. Z hlediska Čech se dotkli této oblasti J. V. Polc a Z. Hledíková.³⁰ Na základě materiálu moravského se některým otázkám věnoval P. Krafl.³¹ Pro komparativní studii využil český a moravský materiál T. Wunsch.³² Oba nové ediční podniky by měly být také podnětem ke zpracování celkové synodální historie českých zemí včetně oblasti mezinárodních kontaktů (legátské legislativy vztahující se na české země, vazeb české a moravské diecéze s mohučskou provincií před r. 1344, legátského působení pražského arcibiskupa po 1365 apod.). V tom směru je shrnující podání R. Zeleného již překonané a nové práce přinášejí řadu podnětů.³³

²⁶ Jaroslav V. POLC – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Pražské synody a koncily předhusitské doby*, Praha 2002. Srv. k tomu recenze: Ivan HLAVÁČEK, in: DA 59/1, 2003, s. 252-3; Blanka ZILYNSKÁ, in: ČČH 101/2, 2003, s. 396-400. Diskusi na téma synod provinciálních otevřel P. Krafl svými dvěma přehledovými statěmi, v nichž přehodnotil dosavadní pohled na kategorizaci některých synod jako diecézních, provinciálních a legátských, viz pozn. 23.

²⁷ P. KRAFL, *Synody a statuta*, l.c. K tomu celá řada recenzí evidovaných bibliografií Historického ústavu AV ČR (<http://biblio.hiu.cas.cz/>). Svoje hodnocení jsem publikovala in: ČČH 103/2, 2005, s. 403-7. Srv. celkové zhodnocení stavu zpracování pražských a olomouckých synod Jiří KEJŘ, *Die mittelalterlichen Synoden in Böhmen und Mähren*, ZSRG-KA 91, 2005, s. 767-770

²⁸ Doloženo jediné synodální kázání, o němž Jan SEDLÁK, *Dioecésní synoda v Litomyšli*, in: Studie a texty k náboženským dějinám českým I, Olomouc 1914, s. 129-140.

²⁹ K synodálnímu kazatelství schází přehledná studie, práce o jednotlivých osobnostech nebudu uvádět. Dochovaný, datovatelný materiál sepsala Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Synody v pražské diecézi v letech 1349-1419*, Český časopis historický 18 (1970), s. 117-146. Novým příspěvkem k této problematice je práce Marie BLÁHOVÁ, *Milč von Kroměříž und seine Synodalpredigten*, in: Partikularsynoden im späten Mittelalter, hgg. v. Nathalie Kruppa u. Leszek Zygnier, Göttingen 2006, s. 363-376.

³⁰ Jaroslav V. POLC, *Kapitoly z církevního života Čech podle předhusitského zákonodárství*, in: Pražské arcibiskupství 1344-1994, red. Zdeňka Hledíková – Jaroslav V. Polc, Praha 1994, s. 30-57; Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Kodifikační úloha synodálních statut v českém prostředí předhusitské doby*, in: Velké kodifikace. Sborník příspěvků z mezinárod. konference, I, red. M. Doležal – V. Urfus, Praha 1989, s. 103-116.

³¹ Pavel KRAFL, *Diecézní zákonodárství na Moravě v prvním půlstoletí po vzniku české církevní provincie*, l.c.; TÝŽ, *Moravská synodální statuta doby husitské*, l.c.; TÝŽ, *Moravské diecézní zákonodárství v druhé polovině 15. století*, l.c.; TÝŽ, *Vyškovská synodální statuta*, l.c.; a dále viz pozn. 22 a 24.

³² Thomas WÜNSCH, *Partikularsynoden als Normierungsinstanzen am Vorabend der Reformation. Beispiele aus Böhmen-Mähren, Schlesien und Polen*, in: Partikularsynoden im späten Mittelalter, s. 289-306.

³³ Rostislav ZELENÝ, *Synodální život v pražském biskupství (973-1344)*, in: Tisíc let pražského biskupství 973-1973, s. 55-78; Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Die Prager Erzbischöfe als ständige päpstliche Legaten*, in: Beiträge zur Geschichte des Bistums Regensburg 6, 1972, s. 221-256; TÁŽ, *Prag zwischen Mainz und Rom. Beziehungen des Bistums zu seiner Metropole und zum Papsttum*, Archiv für mittelrheinische Kirchengeschichte 50, 1998, s. 71-88; shrnutí těchto vztahů v rovině synodálního života TÁŽ, ve sborníku z Göttingen (viz pozn. 42); srv. i práce P. Krafla cit. v pozn. 23.

Čechy po roce 1417 představují zemi zasaženou válečnými konflikty, revolučním rozkladem církevních struktur a proměnou konfesních poměrů, takže i synodální život nabývá nových forem. Situaci do roku 1440 jsem částečně sledovala ve své starší práci,³⁴ která obsahuje pouze soupis pramenů a hodnocení správních a společenských funkcí synod. Chybí vyhodnocení obsahu projednávaných textů a některé materiály by zasloužily edici. V tomto bodě je tedy třeba navázat přítomnou práci.

Jako komparační materiál byly užity práce zahraniční, jednak obecného, teoretického zaměření, jednak studie k vývoji synod v jednotlivých zemích.

Jen formou připomenutí zmíním práce z oblasti dějin církevního práva,³⁵ dějin vývoje církevního ústrojí,³⁶ jejichž použití je samozřejmostí. Terminologické a jiné teoretické úvahy a studie budou dále citovány podrobněji na patřičných místech.³⁷

V posledním desetiletí pozorujeme oživení zájmu o výzkum synod nejen v českých zemích, nýbrž i ve světě. Na jedné straně je zájem aktualizován v souvislosti s přípravou sněmů-koncilů a s růstem „synodality“ po druhém Vatikánu³⁸. Pro české bádání to přineslo zatím pouze přehledový, z hlediska středověku kompilační svazek M. Rabana.³⁹

Na druhé straně se rozvíjí vážný badatelský zájem řady významných historiků, kteří objevili v synodálních statutech zajímavý, dosud plně nevyužitý, někde přímo opomíjený pramen. Sérii přehledových a programových studií publikoval především J. Helmrath.⁴⁰ Jeho

³⁴ Blanka ZILYNSKÁ, *Husitské synody v Čechách 1418-1440. Příspěvek k úloze univerzitních mistrů v husitské církvi a revoluci*, Praha 1985.

³⁵ Hans BARION, *Das fränkisch-deutsche Synodalrecht des Frühmittelalters*, Bonn-Köln 1931, reprint Amsterdam 1963 (Kanonistische Studien u. Texte Bd. 5-6); Paul HINSCHIUS, *System des katholischen Kirchenrechts mit besonderer Rücksicht auf Deutschland III*, Berlin 1883; Rudolf SOHM, *Kirchenrecht I, Die geschichtlichen Grundlagen*, Leipzig 1892; Albert WERMINGHOFF, *Verfassungsgeschichte der deutschen Kirche im Mittelalter*, Leipzig-Berlin 1913; TÝŽ, *Geschichte der Kirchenverfassung Deutschlands im Mittelalter I*, Leipzig-Hannover 1905, reprint Darmstadt 1969; Wilibald PLÖCHL, *Geschichte des Kirchenrechts II*, Wien-München 1961.

³⁶ Jean GAUDEMET, *Le gouvernement de l'Église à l'époque classique*, Paris 1979; Gabriel LE BRAS, *Histoire du Droit et des Institutions de l'Église en Occident I*, Prolégomène, Paris 1955; Hans-Joachim SCHMIDT, *Kirche – Staat – Nation. Raumgliederung der Kirche im mittelalterlichen Europa*, Weimar 1999.

³⁷ Odette PONTAL, *Les statuts synodaux*, in: *Typologie des sources du moyen âge occidental*, Tunhout 1975 (s bibliografií); Franz-Josef SCHMALLE, *Synodus – synodale concilium – concilium*, AHC 8, 1976, s. 80-102; Hermann Josef SIEBEN, *Die Konzilsidee des lateinischen Mittelalters (847-1378)*, Paderborn-München-Wien-Zürich 1984; TÝŽ, *Die Partikularsynode. Studien zur Geschichte der Konzilsidee*, Frankfurt/Main 1990.

³⁸ Alberto MELLONI – Silvia SCATENA (eds.), *Synod and Synodality. Theology, History, Canon Law and Ecumenism in new contact*. Internat. Colloq. Bruges 2003, Münster 2005 (Christianity and History, Vol. 1); Norbert WITSCH, *Synodalität auf Ebene der Diözese. Die Bestimmungen des universalkirchlichen Rechts der Lateinischen Kirche*, Paderborn etc. 2004 (Reihe Kirchen- u. Staatskirchenrecht, Bd. 1).

³⁹ Miloš RABAN, *Sněm české katolické církve. Obnova synodality*, Praha 2000.

⁴⁰ Johannes HELMRATH, *Partikularsynoden und Synodalstatuten des späteren Mittelalters im europäischen Vergleich. Vorüberlegungen zu einem möglichen Projekt*, in: *Das europäische Mittelalter im Spannungsboden des Vergleichs*, hg. v. Michael Borgolte, Berlin 2001, s. 135-169; TÝŽ, „Geistlich und werntlich“, *Zur Beziehung von Konzilien und Reichsversammlungen im 15. Jahrhundert*, in: *Vorträge u. Forschungen XLVIII*, Stuttgart 2002, s. 477-517; TÝŽ, *Reform als Thema der Konzilien des Spätmittelalters*, in: *Christian Unity, The*

studie ohlašují program komparativního výzkumu synodálních statut evropských zemí, v nichž objevil pramen homogenního charakteru v rámci rozsáhlého teritoria západního křesťanstva. Helmrath ovšem konstatuje, že pro jejich širší využití chybí několik zásadních předpokladů, jako je ediční zpřístupnění, dílčí lokální zpracování a přehled o přesných počtech a dataci synod v jednotlivých zemích. Pro rozsáhlejší spolupráci mezi národními historiografiemi by bylo nutné stanovení společných kritérií výzkumu.

Pohled do současné dílny umožňuje také sborník z konference v Göttingen věnované partikulárním synodám v Německu, Polsku a českých zemích.⁴¹ Pro české země přinesl trojí rekapitulaci vývoje synod v Čechách, na Moravě a v období husitském,⁴² kodikologický pohled na provinciální statuta Arnošta z Pardubic a již jmenované příspěvky o synodálním kazatelství a statutech jako normativní instituci.⁴³

Bádání o synodách v jednotlivých zemích je skutečně velmi nerovnoměrné. Vedle Helmratha poskytuje určitou ucelenější představu francouzské repertorium,⁴⁴ Sawického bibliografie⁴⁵ a poněkud již zastaralá italská encyklopedie.⁴⁶ Základní vývojové trendy evropské synodality načrtl nověji H.-J. Schmidt s přihlédnutím dokonce výslovně i k materiálu českému.⁴⁷ Přehledové studie pro jednotlivé země můžeme uvést jen výběrově. Především nás budou zajímat okolní teritoria, z nichž nejbližší a s Čechami po správní stránce spojená Morava nabízí materiál nepočtený, ale dobře edičně zpracovaný.⁴⁸ Polsko má sice k dispozici široce komponovanou ediční řadu synodálních statut, jejich historické zpracování

Council of Ferrara-Florence 1438-39-1989, ed. G. Alberigo, Leuven 1991, s. 75-152; TÝŽ, *Theorie und Praxis der Kirchenreform im Spätmittelalter*, Rottenburger Jb. f. Kirchengeschichte 11, 1992, s. 41-70.

⁴¹ *Partikularsynoden im späten Mittelalter*, hgg. v. Nathalie Kruppa u. Leszek Zygmier, Göttingen 2006 (Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte, Bd. 219; Studien zur Germania Sacra, Bd. 29). O sympoziu jsem referovala: Blanka ZILYNSKÁ, *Partikulární synody v pozdním středověku. Srovnání Německa, Polska a českých zemí. Mezinárodní kolokvium*, ČČH 103, 2005, s. 225-227.

⁴² Zdenka HLEDÍKOVÁ, *Synoden in der Diözese Prag 1280-1417*, ibid. s. 307-329; Pavel KRAFL, *Middle Age synods and statutes of the Diocese of Olomouc*, ibid. s. 351-361; Blanka ZILYNSKÁ, *Synoden im utraquistischen Böhmen 1418-1531*, ibid. s. 377-386.

⁴³ Ivan HLAVÁČEK, *Kodikologisch-bibliotheksgeschichtliche Bemerkungen zu den Provinzialstatuten Ernsts von Pardubitz von 1349*, ibid. s. 331-350; příspěvky M. Bláhové a T. Wünsche jsou citovány v pozn. 29, 32.

⁴⁴ André ARTONNE – Luis GUIZARD – Odette PONTAL, *Répertoire des statuts synodaux des diocèses de l'ancienne France du XIIIe a la fin du XVIIIe siècle*, Paris 1964, 2. vyd. 1969; Charles Joseph HEFELE – Dom Henri LECLERCQ, *Histoire des Conciles d'après les documents originaux*, I-XI/2 Paris 1907-1952 (poslední 2 sv. od Charles de CLERCQ pro l. 1850-1949). Slibně se rozvíjí široce koncipovaná kritická edice Josef AVRIL – Odette PONTAL (edd.), *Les statuts synodaux français du XIIIe siècle*, I-V, 1971-2001.

⁴⁵ Jacobus Theodorus SAWICKI, *Bibliographia synodorum particularium*, Roma 1967; dodatky: Monumenta iuris canonici, series C: Subsidia, vol. 2; Supplementa: Traditio 24, 1968; 25, 1970; Bulletin of Medieval Canon Law N.S. 2, 1972; 4, 1974; 6, 1976.

⁴⁶ Pietro PALAZZINI (ed.), *Dizionario dei concili*, 6 vol., Rom 1963-68, index ve sv. 6, s. 336-377. Jedná se o encyklopedii pouze provinciálních synod, není příliš spolehlivá, bohemikální materiál je zpracován zcela zavádějícím způsobem.

⁴⁷ Hans-Joachim SCHMIDT, *Kirche – Staat – Nation. Raumgliederung*, l.c.

⁴⁸ Viz výše poznámky 19-24 s citacemi prací P. Krafla.

se však poněkud utápí v početných starších studiích a postrádá určitou systematickosti.⁴⁹ Pro komparaci je dostupný přehled situace na poli synodálního života pro Rakousko,⁵⁰ Uhry,⁵¹ Švédsko⁵², Španělsko,⁵³ Skotsko,⁵⁴ část Itálie,⁵⁵ a našly by se jistě i další možnosti. Nejméně přehledná je situace v německých zemích (říšské církevní provincie). Dosud byl užíván přehled Alberta Haucka.⁵⁶ Sérii článků přinesl Rottenburger Jahrbuch für Kirchengeschichte v roce 1986, které se dotkly jen pěti vybraných diecézí, přehledovou studii publikoval P. Johaneček.⁵⁷ Stav bádání rekapitulují podle jednotlivých zemí J. Helmrath a P. Wiegand.⁵⁸ Aktuální publikace lze sledovat na stránkách AHC.⁵⁹

⁴⁹ Na prvním místě je třeba jmenovat ediční řadu Jakub Th. SAWICKI (ed.), *Concilia Poloniae* I-X, 1945-1963 (podle diecézí); od citací početných studií upouštím, základní práce uvádí P. KRAFL, *Synody a statuta olomoucké diecéze*, v rámci bibliografie. Pro Vratislav jako oblast blíže spjatou s českým prostředím viz P. Krafl v pozn. 18 a 21. Starší komplexní práce Emil BRZOSKA, *Die Breslauer Diozesansynoden bis zur Reformation, ihre Geschichte und ihr Recht*, Breslau 1939 (Darstellungen und Quellen zur schlesischen Geschichte, Bd. 38).

⁵⁰ Max HOPFNER, *Synodale Vorgänge im Bistum Regensburg und in der Kirchenprovinz Salzburg unter besonderer Berücksichtigung der Reformationszeit*, Beiträge zur Geschichte des Bistums Regensburg 13, 1979, s. 235-388; Georg SCHWAIGER, *Freisinger Diozesansynoden im ausgehenden Mittelalter*, in: *Reformatio ecclesiae. Beiträge zu kirchlichen Reformbemühungen von der Alten Kirche bis zur Neuzeit*. Festgabe f. Erwin Iserloh, hg. v. R. Baumer, Paderborn–München–Wien–Zürich 1980, s. 259-270.

⁵¹ Gabriel ANDRIÁNYI, *Die ungarischen Synoden*, AHC 8, 1976, s. 541-75; Alexander SZENTIRMAI, *Die ungarische Diözesansynode im Spätmittelalter*, ZSRG-KA 78, 1961, s. 266-292; Lothar WALDMÜLLER, *Die Synoden in Dalmatien, Kroatien und Ungarn, von der Völkerwanderung bis zum Ende der Arpaden (1311)*. Konziliengeschichte, Rh. A: Darstellungen, Bd. 4, Paderborn etc. 1987.

⁵² Goran INGER, *Das kirchliche Visitationsinstitut im mittelalterlichen Schweden*, Lund 1961; Bertil NILSSON, *Medieval Province Councils in Scandinavia. A preliminary survey*, AHC 32, 2000, s. 23-43.

⁵³ *Diccionario de Historia eclesiástica de España* I, Madrid 1972, s. 537-77: Concilios nacionales y provinciales (největší autorský podíl Gonzalo MARTÍNEZ). *Ibid.*, III, 1974, s. 2487-94: L. FERRER, článek Sinodo (= abecední seznam synod). Dále namátkou: Johannes GROHE, *Die Synoden im Bereich der Krone Aragón von 1418 bis 1429*, Paderborn etc. 1991 (Konziliengeschichte, red. W. Brandmüller); studie k jednotlivým synodám cituje J. HELMRATH, *Partikularsynoden*, s. 146, pozn. 39.

⁵⁴ Donald E.R. WATT, *Die Konzilien in Schottland bis zur Reformation*, Paderborn etc. 2001.

⁵⁵ Richard C. TREXLER, *Synodal Law in Florence and Fiesole, 1306-1518*, Vatican 1971 (Studi e Testi 268)

⁵⁶ Albert HAUCK, *Kirchengeschichte Deutschlands* I-V, Leipzig 1904-1912³⁻⁴ a další vydání, V/2, Berlin 1958⁹; Anton Joseph BINTERIM, *Pragmatische Geschichte der deutschen Concilien vom vierten Jahrhundert bis zum Concilium von Trient*, Mainz 1852. Některé práce zůstaly ve strojopise, největší důležitost má nepublikovaná habilitační práce Peter JOHANEK, *Synodalia. Untersuchungen zur Statutengesetzgebung in den Kirchenprovinzen Mainz und Salzburg während des Spätmittelalters*, Würzburg 1978/79 (která mi nebyla přístupná). Bohemikálně důležité oblasti – mohučské provincie – se týká Otto E. KEHRBERGER, *Provinzial- und Synodalstatuten des Spätmittelalters. Eine quellenkritische Untersuchung der Mainzer Provinzialgesetze des 14. u. 15. Jhdts und der Synodalstatuten der Diözesen Bamberg, Eichstätt und Konstanz*, Stuttgart 1938; nejnověji Stefanie UNGER, *Generali concilio inhaerentes statuimus. Die Rezeption des Vierten Lateranum (1215) und des Zweiten Lugdunense (1274) in den Statuten der Erzbischöfe von Köln und Mainz bis zum Jahr 1310*, Mainz 2004 (Quellen und Abhandlungen zur mittelhochrheinischen Kirchengeschichte Bd. 114).

⁵⁷ Rottenburger Jahrbuch für Kirchengeschichte 5, 1986 (Salzburg, Mainz, Konstanz, Würzburg, Rottenburg). Peter JOHANEK, *Synodaltätigkeit im spätmittelalterlichen Reich. Ein Überblick*, in: *Partikularsynoden im späten Mittelalter*, (citace v pozn. 41), s. 29-53.

⁵⁸ J. HELMRATH, *Partikularsynoden und Synodalstatuten des späteren Mittelalters im europäischen Vergleich*, s. 143-148; Peter WIEGAND, *Die synodale Statutengesetzgebung im spätmittelalterlichen Bistum Kammin und ihre älteste Überlieferung*, in: *Schriftkultur und Landesgeschichte. Studien zum südlichen Ostseeraum vom 12. bis zum 16. Jahrhundert*, ed. M. Thumser, Köln–Weimar 1997, s. 109-54, zde s. 109-113.

⁵⁹ AHC – Annuarium historiae conciliorum, 1 (1969)-, završuje aktuálně čtvrté publikační desetiletí.

Zvláštní pozornost musíme věnovat vzorové publikaci Petera Wieganda o biskupství Kammin.⁶⁰ Autor v ní na případu geograficky v rámci Evropy okrajového, ale obchodně výhodně položeného regionu předvedl práci, která skloubila přehledovou partii o vývoji synodálního života a zákonodárství v Evropě s analytickým zpracováním konkrétní místní situace, včetně edice příslušných statut. Materiál z 15. století zasazuje do souvislostí evropského vývoje zásadně ovlivněného legislativou reformních koncilů 15. a 16. století. Přináší tak vysoce poučený příklad zpracování lokální situace zakomponované do celoevropského kontextu. Práce je pro danou chvíli vedle nepublikované disertace Johanka⁶¹ nejucelenějším shrnutím synodální problematiky pro germanofonní země.

Vedle lokální problematiky jsou dějiny synodality v 15. stol. výrazně poznamenány existencí konciliárního hnutí a aktivitami ekumenických koncilů, které vedle jiných reformních snah podnikají také kroky regulující synodální život jednotlivých zemí. Je proto nutné přihlídnout také k dosti rozsáhlé literatuře věnované tomuto badatelskému okruhu. Přehled výsledků a stavu zpracování kostnického a basilejského koncilu podali W. Brandmüller, J. Helmrath a E. Meuthen.⁶²

Pro závěrečné zamyšlení o místě českých synod v rámci vývoje reformační synodality byla využita literatura věnující se počátkům evropské reformace. Základní přehled poskytují encyklopedická díla a příručky církevních dějin 16. století.⁶³ Teoretickým úvahám reformátorů se věnovala řada autorů, např. R. Stupperich, J. Ch. Tecklenburg, P. Meinhold a další.⁶⁴ Srovnávací materiál textový souhrnně poskytuje E. Sehling a jeho pokračovatelé

⁶⁰ Peter WIEGAND, *Diözesansynoden und bischöfliche Statutengesetzgebung im Bistum Kammin*, Köln–Weimar–Wien 1998 (Veröffentlichungen der hist. Kommission für Pommern, V 32); TÝŽ autor publikoval dále: *Die synodale Statutengesetzgebung* (viz pozn. 58); TÝŽ, *Synodale Statutengesetzgebung im exemten Bistum. Die Diözesen Kammin und Meißen in der partikularkirchlichen Rechtslandschaft des späten Mittelalters*, in: *Partikularsynoden im späten Mittelalter*, (citace v pozn. 41), s. 121-155.

⁶¹ JOHANEK, *Synodalia*, viz pozn. 56.

⁶² Walter BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Konstanz 1414-1418*, I-II, Paderborn etc. 1991-1997; Johannes HELMRATH, *Das Basler Konzil 1431-1449. Forschungsstand und Probleme*, Köln-Wien 1987; Erich MEUTHEN, *Das Basler Konzil als Forschungsproblem der europäischen Geschichte*, Westdeutscher Verlag 1985.

⁶³ *Lexikon für Theologie und Kirche*, Tübingen 2000; *Theologische Realenzyklopädie* 19, 1990, 32, 2001; *Religion in Geschichte und Gegenwart*, Tübingen 2004⁴; Hubert JEDIN, *Geschichte des Konzils von Trient I-III*, Freiburg 1949; Hubert JEDIN (hgb.), *Handbuch der Kirchengeschichte IV, Reformation, Katholische Reform u. Gegenreformation*, Freiburg – Basel – Wien 1967; k počátkům reformace série *Die Territorien des Reichs im Zeitalter der Reformation und Konfessionalisierung. Land und Konfession 1500-1650*, red. Anton SCHINDLING und Walter ZIEGLER, 1-7, Aschendorff, Münster 1989-1997.

⁶⁴ Robert STUPPERICH, *Evangelisches Konzil. Forderungen und Plane lutherischen Theologen und Politiker in XVI. und XVII. Jh.*, Neue Zeitschrift für systematische Theologie 3, 1961, s. 296-314; Johns Christa TECKLENBURG, *Luthers Konzils-idee in ihrer historischen Bedingtheit und ihrem reformatorischen Neuanfang*. Inaugural-Diss., FU Berlin 1966; Richard H. HELMHOLZ (ed.), *Canon Law in Protestant Lands*, Berlin 1992 (Comparative Studies in Continental and Anglo-American Legal History Bd. 11); Peter MEINHOLD, *Konzile der Kirche in evangelischer Sicht*, Stuttgart 1962.

stejně jako starší A. L. Richter⁶⁵ edicemi evangelických církevních řádů 16. století. Produkce v českém jazyce je pro tuto oblast zcela mizivá. Bezprostředně problematice církevních řádů a roli synod v rámci církevní ústavy evangelických církví se věnovala česká disertace slovenského historika a teologa Zsolt Görözdiho, zpracovaná pod vedením Pavla Filipiho.⁶⁶ Církevní řády z teritoria Čech studoval Alfred Eckert.⁶⁷ Českého teritoria se dotkly také další práce zahraničních autorů. Na předním místě jsou to četné studie W. Eberharda, z nichž budu jmenovat alespoň shrnující přehled o německé reformaci v Čechách, který zasazuje české dění do kontextu evropské reformace, stejně jako Machilkův příspěvek o Čechách v rámci vícesvazkové publikace o teritoriích Říše v době reformace a konfesionalizace.⁶⁸ Stranou ponechávám celou českou produkci týkající se pronikání luteranismu do Čech, proměn českého nekatolictví a cesty k České konfesi, neboť se ve své práci těmito oblastmi zabývat nebudu. Dotknu se pouze proměny církevního ústrojí v prvních desetiletích 16. století, k čemuž už byly příslušné práce jmenovány. Zs. Görözdi v závěru své disertační práce uvádí mezi úkoly, kterých by si mělo další bádání všimnout, zpracování pojetí synodu v reformovaných a luterských církvích. Vyjádřením souhlasu s touto výzvou uzavírám přehled literatury a přecházím ke stručnému přehledu pramenů.

Pramennou základnu mé práce netvoří ucelený fond nebo jednotlivý pramen, nýbrž tříšť zmínek i širších zpráv nebo textů typu konfesí a teologických polemik. Proto jsem zvolila formu soupisu, po němž následuje analýza pramenů jako samostatná kapitola, která se věnuje upřesnění datací, filiací a jiným problémům pramenné kritiky. Na tomto místě mohu jen konstatovat, že jsem vycházela jak z dochovaných vyprávěcích pramenů počínaje Starými letopisy českými a konče pozdními zpravodaji, kteří ve svých pokusech o zpracování českých dějin zachovali odjinud neznámé informace, tak z úředních i literárních kodexů, obsahujících buď záznamy o jednáních nebo opisy teologických textů. Mezi kronikářskými díly zaujímá

⁶⁵ Emil SEHLING a pokračovatelé, *Die evangelischen Kirchenordnungen des XVI. Jhdts*, I-XV (ještě nedokončené). Aemilius Ludwig RICHTER (Hg.), *Die evangelischen Kirchenordnungen des 16. Jhdts. Urkunden und Regesten zur Geschichte des Rechts und der Verfassung der evangelischen Kirche in Deutschland* I-II, Weimar 1846, Nachdruck Nieuwkoop 1967.

⁶⁶ Zsolt GÖRÖZDI, *Pojetí církve ve významnějších církevních řádech reformačních církví*, diss. ETF UK Praha 2005; práce Pavla FILIPIHO, *Církev a církve. Kapitoly z ekumenické eklesiologie*, Brno 2000, představuje církev v její novověké mnohosti a na cestě hledání nové jednoty. Průhledem na různé modely církevního zřízení je inspirující i pro výklad problematiky proměn české synodality v 15. století.

⁶⁷ Alfred ECKERT, *Fünf evangelische (vor allem lutherische) Kirchenordnungen in Böhmen zwischen 1522 und 1609*, Bohemia 18, 1977, s. 35-50; TÝŽ, *Evangelische Schulordnungen und „Lehrverträge“*, Bohemia 21, 1980, s. 15-58.

⁶⁸ Winfried EBERHARD, *Die deutsche Reformation in Böhmen 1520-1620*, in: *Deutsche in den böhmischen Ländern*, hg. v. Hans Rothe, Köln-Weimar-Wien 1992, s. 103-123; Franz MACHILEK, *Böhmen*, in: *Die Territorien des Reiches im Zeitalter der Reformation und Konfessionalisierung. Land und Konfession 1500-1650* I, Der Südosten, Aschendorff-Münster 1989, s. 134-152.

zcela mimořádné místo Kronika Mikuláše Biskupce z Pelhřimova, jejíž třetí část je plně věnována dokumentování konfliktu tábořských kněží s oficiálním utrakvismem v první polovině 40. let 15. století. Výklad událostí spojených se dvěma kutnohorskými synodami i se závěrečným sněmovním rozsudkem z počátku roku 1444 je tradičně založen právě na jejím materiálu. I přes své velmi stranické vidění je možné ji pouze doplňovat, nikoli nahradit jiným, objektivnějším pramenem.⁶⁹ Obdobně významným vyprávěcím pramenem je pro dobu 20. let 16. století kronika Bartoše Písaře. Také u ní si musíme být vědomi silného stranického zaměření, ale nemůžeme toto dílo obejít, neboť zachovalo základní dokumenty pro uvedené období.⁷⁰

V průběhu poměrně dlouhého období, kterému věnujeme pozornost, se skladba pramenů postupně proměňuje, nikoli bez souvislosti s proměnou samotného sledovaného jevu. Jestliže první polovina 15. století produkuje především spisy rázu teologicko-polemického, závěrečná etapa spadající do období vlády jagellonské dynastie vykazuje výrazný příklon ke sféře polemik politických. Doklady o shromažďování kněží jsou stále častěji propojeny s akty sněmovními a právě v rámci sbírek sněmovních dokumentů je možno očekávat i další upřesnění a doplnění zatím sebraného materiálu. Přihlédnout bylo nutné také k počínající tištěné produkci, která je však pro naše období ještě velmi kusá a ponechává více otevřených otázek, než poskytuje skutečně dochovaných exemplářů tiskem šířených nařízení a usnesení z jednotlivých typů shromáždění.⁷¹

Daný stav pramenné základny, v podstatě dosti nepříznivý pro komplexní zpracování námi zvolené problematiky, je způsoben především tím, že písemná pozůstalost tzv. dolní konsistoře je dochována ve velmi neutěšeném stavu. Až do roku 1525 není agenda vůbec k dispozici, neboť dochované zlomky jsou skutečně jen výkřiky a ukázky, co asi mohla konsistoř produkovat.⁷² Situace ale není růžová ani od tohoto roku, kdy začíná řada úředních knih. Nejstarší svazek z let 1525-39 je dochován jen v mladším opise, dále pak pokračují originály uložené na různých místech. Jejich edice, pořizená v roce 1868, dodnes používaná

⁶⁹ Nevyhovující edice kroniky obsažena ve sbírce Konstantin HÖFLER, *Geschichtschreiber der hussitischen Bewegung* II, Wien 1865, s. 475-820. První zásadní hodnocení díla podal Z. NEJEDLÝ, *Prameny*, Exkurs I, s. 160-167; aktuální přehled dochování Pavel SPUNAR, *Repertorium Auctorum Bohemorum proventum idearum post universitatem Pragensem conditam illustrans* II, in: *Studia Copernicana* 35, 1995, s. 74-75, č. 98.

⁷⁰ Kroniku Bartoše Písaře vydal Josef V. ŠIMÁK (ed.), in: *Fontes rerum Bohemicarum* VI, 1907, s. 1-296; ve stejném svazku jsou otištěny Paměti o bouři pražské roku 1524 (s. 299-342) a kronika Jiřího Píseckého (s. 345-362).

⁷¹ *Knihopis československých tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století I-II*, red. Zdeněk TOBOLKA, Praha 1925-1939; Emma URBÁNKOVÁ, *Prvotisky českých sněmovních artikulů*, Ročenka SK ČSSR 1966, s. 136-153.

⁷² Josef TRUHLÁŘ, *Paběrky z rukopisů klementinských I, Pozůstatky archivu konsistoře utrakvistické z let 1470-1490*, VČA 6, 1897, s. 302-4; Jindřich MAREK – Renáta MODRÁKOVÁ, *Zlomky rukopisů v Národní knihovně České republiky*, Praha 2006.

bez korigování prostřednictvím originálů, je výběrovou upravenou antologií, z níž není patrná ani formální, ani obsahová skladba úředních akt. Jejich hlavní náplní jsou soudní případy jak matřimoniální, tak klerické. Konfesní, organizační nebo politická rozhodnutí jsou zaznamenávána jen příležitostně, jakoby náhodně a je patřné, že konsistoř je spíše trpně přijímala, než sama aktivně prosazovala. Přesto počínaje rokem 1525 je možno alespoň některá usnesení dohledat právě v těchto úředních záznamech a také případně lépe posuzovat charakter jednotlivých událostí.⁷³

Na straně katolické je k dispozici materiál souvislejší, reprezentovaný administrátorskými akty, která navazují plynule na starší řady specializovaných úředních knih arcibiskupské konsistoře. Odtud jsem však získala pouze několik zmínek o dílčích svoláních katolického kléru. Pro náš účel nebylo možné procházet tyto rukopisy soustavně, proto není vyloučené, že bude výzkum ještě doplněn.⁷⁴

Partie věnované komparaci se zahraničním vývojem jsou založeny převážně na odborné literatuře. Pokud přihlížejí k dobovým textům, pak vycházejí z materiálu zpřístupněného edičně. Dekrety obou reformních koncilů byly opakovaně vydány v edici COD⁷⁵. Pro německé oblasti je stále ještě využívána především edice Schannat-Hartzheim.⁷⁶ Polské materiály zřevidoval Sawicki v rámci Concilia Poloniae.⁷⁷ Zákonodárství reformovaných církví reprezentativně zpřístupňují již zmiňované edice církevních řádů.⁷⁸ Další dílčí vydání budou uvedena na příslušném místě.

Po ujasnění východisek jak ve sféře historiografie, tak co do pramenné situace, můžeme přistoupit k vlastní práci.

⁷³ Klement BOROVIČ, *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické I, Akta konsistoře utrakvistické*, Praha 1868 (zahrnuje materiál z let 1525-1562). Uložení: NA APA B 2/13a,b; AUK Oec. B 2.

⁷⁴ Administrátorská akta, uložena Archivu Pražského hradu, využili Z. Hledíková, A. Mařík a V. Macháčková, viz pozn. 8, pro mladší Marie HRUNKOVÁ, *Konsistoř pod jednou za vlády Ferdinanda I.*, dipl. pr. PVH FF UK Praha 1973; edice pro dobu od r. 1525 Klement BOROVIČ, *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické II, Akta konsistoře katolické*, Praha 1869.

⁷⁵ *Conciliorum oecumenicorum decreta*, ed. J. ALBERIGO etc., spolupr. H. JEDIN, Bologna 1973 (3. vyd.)

⁷⁶ Johann Friedrich SCHANNAT – Joseph HARTZHEIM, *Concilia Germaniae I-XI, 1749-1790*.

⁷⁷ Viz pozn. 49.

⁷⁸ Viz pozn. 65.

II. kapitola: Církevně-správní poměry v Čechách po uzavření kompaktát.¹

Synody vrcholného středověku měly vždy dvojí úlohu. Vedle funkce legislativní byly i jedním z nástrojů správy diecéze biskupem. Proto jako uvedení do celkové situace shrneme základní fakta o církevně správních poměrech v Čechách v 15. století. Vytvoříme tak pozadí, na němž budeme dále sledovat vývoj synodality v českém „pohusitském“ prostředí. Účelem tohoto pojednání není ani podrobné převyprávění známé faktografie, ani detailní řešení problematických momentů. Chtěla bych spíše nastínit stav bádání o dané problematice a upozornit na problémy a nevyužitě oblasti.

Církevní organizace v českých zemích dosáhla na přelomu 14. a 15. století vysoké úrovně, byla souměřitelná s evropským standardem a v řadě bodů jej převyšovala. Za šest desetiletí existence se samostatná provincie s dvěma sufragánními biskupstvími nejen vyrovnala ostatním starobylejším metropolím, nýbrž měla i ambice uplatňovat svůj vliv v dalších oblastech prostřednictvím pravomocí stálého papežského legáta, které pražský arcibiskup získal v roce 1365. Církevní správa metropole i obou jí podřízených diecézí disponovala vyvinutými stálými úřady (*officia*), jejichž držitelé jménem arcibiskupa, resp. biskupů obstarávali úkony správní, soudní, inkviziční i korektorské. Provincie se řídila kodifikačním dílem Arnošta z Pardubic, jehož provinciální statuta z r. 1349 byla významným samostatným legislativním výkonem, který našel pokračovatele v Arnoštových nástupcích, ale také ovlivnil zákonodárství jiných diecézí, které nespádaly pod pražské centrum. Provincie vykazovala bohatý synodální život, který se projevoval pravidelnými diecézními synodami konanými dvakrát ročně vždy v jarním a podzimním termínu. K juristické i celkově kulturní úrovni vykonavatelů církevní správy přispívala přítomnost vysokého učení přímo v centru provincie, v Praze. Přes tento ideální institucionální stav české církve, nebo právě proto, se ještě před koncem 14. století zvedá vlna kritických hlasů, které požadují prohloubení osobní zbožnosti,

¹ Kapitola je přepracovanou doplněnou verzí studie: Blanka ZILYNSKÁ, *Utravvistická církevní správa a možnosti jejího studia*, in: *Církevní správa a její písemnosti na přelomu středověku a novověku*, AUC-PhD 2, 1999, Z PVH XV, Praha 2003, s. 39-53.

zniternění jejích projevů, vyslovují náročné požadavky na duchovenstvo a poukazují na řadu stinných stránek onoho skvělého vývoje církevního organismu.²

Dostáváme se na práh husitství, které zasadí popsané církevní stavbě tvrdé rány, aby do ní vneslo nové myšlenky, nové stavební prvky a změněné osobní postoje.

Pražská provincie se nacházela od roku 1421 na pokraji rozpadu: pražský stolec byl sice zpočátku obsazen, ale jeho ordinář v pozici odpadlíka ztratil veškeré pravomoci vůči katolickému duchovenstvu. Litomyšlská diecéze fakticky zanikla ve vírech prvních válečných let, jedině olomoucká diecéze udržela plně svoji kontinuitu a její představitelé přejímali dočasně dokonce úkoly pražského arcibiskupa jako administrátoři provincie. V průběhu válečných desetiletí se začaly formovat základy modifikované církevní struktury utrakvistické církve a po uzavření kompaktát bylo v zemi kodifikováno dvojjvěří.³

Katolická menšina byla podřízena administrátorům voleným nebo ustanovovaným z řad metropolitní kapituly. Ta prožila válečná léta v exilu na několika místech, především v Žitavě, ale také v Olomouci a jinde. Postupně se v rozmezí let 1437-40 vrátila do Prahy i s kanceláří, která do té doby fungovala provizorně v Žitavě.⁴ V průběhu námi sledovaného období opustí Prahu ještě dvakrát,

² K tématu souhrnně kapitola *Církevní správa* in: Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2005, s. 172-201, s bohatou bibliografickou přílohou. Další specializované studie k otázkám předhusitské církevní správy publikovala především Z. HLEDÍKOVÁ, viz bibliografii in: *Facta probant homines*. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové, edd. Ivan HLAVÁČEK – Jan HRDINA, za spolupř. Jana KAHUDY a Evy DOLEŽALOVÉ, Praha 1998, s. 571-582. K Arnoštovým statutům nově Ivan HLAVÁČEK, *Kodikologisch-bibliotheksgeschichtliche Bemerkungen zu den Provinzialstatuten Ernsts von Pardubitz von 1349*, in: *Partikularsynoden im späten Mittelalter*, hgg. v. Nathalie Kruppa u. Leszek Zygnier, Göttingen 2006, s. 331-350; Pavel KRAFL, *Arnoštova provinciální statuta z roku 1349 – významná česká právní památka*, in: *Arnošt z Pardubic (1297-1364). Osobnost – okruh – dědictví*, Wrocław–Pardubice 2005, s. 59-64. Literaturu k synodální tematice viz předešlou kapitolu. K pražské univerzitě František KAVKA – Josef PETRÁŇ (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy 1348-1990*, I. 1347/48-1622, red. svazku Michal SVATOŠ, Praha 1995. K devotio moderna uvedu jen výběrově z novější produkce: *Die „Neue Frömmigkeit“ in Europa in Spätmittelalter*, hg. v. Marek DERWICH – Martial STAUB, Göttingen 2004 (*Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte*, Bd. 205); Jaroslav ORLOWSKI, *Arnošt z Pardubic i czeski ruch devotio moderna*, in: *Arnošt z Pardubic (1297-1364). Osobnost – okruh – dědictví*, Wrocław–Pardubice 2005, s. 195-198; Z. HLEDÍKOVÁ, *O „Devotio moderna“ trochu jinak*, in: *Querite primum regnum Dei*. Sborník příspěvků k počtě Jany Nechutové, Brno 2006, s. 403-415; Pavlína RYCHTEROVÁ, *Konzepte der religiösen Erziehung der Laien im spätmittelalterlichen Böhmen. Einige Überlegungen zur Debatte über die sog. böhmische Devotio moderna*, in: *Kirchliche Reformimpulse des 14./15. Jahrhunderts in Ostmitteleuropa*, hgg. v. Winfried Eberhard u. Franz Machilek, Köln etc. 2006, s. 219-238.

³ Přehled církevní správy a stavu duchovenstva na prahu husitské revoluce podal František ŠMAHEL, *Husitská revoluce I*, Praha 1993, s. 233-259. K osudům katolické správy za husitství TÝŽ, *Pražská církevní provincie ve víru husitské revoluce*, AUC-HUCP 31/1, 1991, s. 107-115; Jaroslav KADLEC, *Katoličtí exulanti čeští doby husitské*, Praha 1990.

⁴ Z. HLEDÍKOVÁ, *Administrace pražské diecéze na sklonku první poloviny 15. století*, AUC-HUCP 31/1, 1991, s. 117-128. Ze starších přehledů připomeňme Anton FRIND, *Die Kirchengeschichte*

a sice ze strachu před Jiříkovými vojsky v roce 1448 a znova za válečného stavu koncem let šedesátých. Oba vynucené mimopražské pobyty se budou odehrávat v Plzni. V období administrátora Hanuše z Kolovrat mu poslouží k výkonu funkce i jeho soukromá sídla jako hrad Krašov a Zbiroh.⁵ Katoličtí administrátoři navázali při správě diecéze na předhusitské poměry, s ohledem na stísněné podmínky však museli v mnohém přistoupit ke zjednodušenému úřadování. Projevuje se to jak na jejich písemné agendě, kde propracovaný systém úředních knih byl nahrazen administrátorskými akty, zahrnujícími v sobě agendu správní i soudní, tak na obsazení úřadů. Funkce vikářů a oficiála nejsou důsledně rozlišovány. Všestranné zpracování administrátorských akt však na badatele teprve čeká, dosud publikované studie naznačují, že to nebude práce jednoduchá, neboť podoba těchto knih i stav jejich dochování nejsou příznivé.⁶

Arcibiskupský stolec zůstal po smrti posledního předhusitského arcibiskupa Konráda z Vechty v r. 1431 neobsazen.⁷ V průběhu následujícího století, především v jeho prvé polovině, bylo podniknuto několik pokusů o nové řádné obsazení tohoto významného místa, žádný z nich však neměl úspěch. Prvním náhradním řešením bylo vyslání do Čech plnomocného legáta basilejského koncilu, Filibert de Montjeu, biskupa v Coutances, který sice nebyl začleněn do struktury domácí církevní správy, a to ani katolické, ani utrakvistické, ale ze své legátské pravomoci vykonával funkce světicího biskupa, a navíc mohl zasahovat do správy diecéze i v dalších záležitostech

Böhmens III-IV, Prag 1872-78; Václav Vladivoj TOMEK, *Rozdíly v náboženství a v církevním zřízení v Čechách v XV. století*, ČČM 65, 1891, s. 145-164; J. KADLEC, *Katoličtí exulanti čeští doby husitské*.

⁵ Ke kapitule Antonín MAŘÍK, *Svatovítská kapitula za vlády Jiřího z Poděbrad*, Documenta Pragensia 20, 2002, s. 25-53; TÝŽ, *Administrátoři a svatovítská kapitula v době poděbradské. Úřad administrátorů pod jednou a jeho představitelé*, SAP 51/2, 2001, s. 313-358; TÝŽ, *Rozsah církevní správy v době Jiřího z Poděbrad*, dipl. pr. FF UK - PVH, Praha 1981, z níž publikovány jen dílčí studie, především TÝŽ, *K postavení katolické církve v Čechách v době poděbradské. Činnost katolických administrátorů za Jiřího z Poděbrad*, FHB 7, 1984, s. 101-196; TÝŽ, *Teritoriální rozsah katolické církevní správy v době Jiřího z Poděbrad na základě administrátorských akt*, in: Církevní správa a její písemnosti na přelomu středověku a novověku, AUC-PhH 2, 1999, Z PVH XV, Praha 2003, s. 213-240. Pro pozdější dobu Veronika MACHÁČKOVÁ, *Církevní správa v době jagellonské (na základě administrátorských akt)*, FHB 9, 1985, s. 235-290; srv. i Josef MACEK, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Argo 2001 (vydalo z pozůstalosti nakladatelství Argo, red. M. Nodl), s. 160-285. Pohled do konsistoře v závěru námi sledovaného období přináší Marie HRUNKOVÁ, *Konsistoř podjednou za vlády Ferdinanda I.*, dipl. pr. FF UK - PVH, Praha 1973.

⁶ Z. HLEDÍKOVÁ, *Registrum perceptorum a sigillo. Z agendy pražských administrátorů na konci 15. století*, AUC-PhH 1, 1975, s. 89-104.

⁷ O něm Václav OLIVA, *Husitský "arcibiskup"*, Praha 1911; Václav BARTŮNĚK, *Konrad z Vechty*, in: Duchovní pastýř 16, 1966, s. 9 passim 183, německé řezenské vydání cituje Ivan HLAVÁČEK, *Konrad von Vechta. Ein Niedersachse im spätmittelalterlichen Böhmen*, in: Beiträge zur Geschichte der Stadt Vechta, Bd. IV, 1974, s. 5-35; Ferdinand SEIBT, *Konrad von Vechta*, in: Hussitenstudien, München 1987, s. 241-252; heslo *Konrad von Vechta* od Z. HLEDÍKOVÉ, in: *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches I. 1198-1448*, Berlin 2001, s. 594-6.

včetně svolávání synod, vyhlášení statut apod. Na jeho nařízení týkající se liturgických předpisů se budou odvolávat i utrakvisté. Zasloužil se také o hmotné zajištění kapituly a věnoval pozornost i teritoriální správě revizí obsazení venkovských děkanátů.⁸ Dva roky po jeho smrti byl r. 1441 do Čech vyslán koncilem ustanovený arcibiskup Mikuláš Jindřichův, jehož neúspěšnou anabází budeme sledovat v páté kapitule. V souvislosti s obsazením arcibiskupského stolce se mluvilo koncem 50. let 15. stol. také o Václavu z Krumlova,⁹ připomínán bývá i polský prelát Jan Długosz¹⁰ a možná by se daly nalézt i jiní kandidáti. Podobně bychom mohli sledovat i titulární obsazení litomyšlského biskupství, ale tím bychom sklouzávali do přílišných detailů.¹¹ Peripetie biskupské sedisvakance v Čechách by zasloužily samostatné badatelské pozornosti, příp. i ve spojení s problematikou ordinací.

Nedostatek kněžského dorostu a nouzová řešení kněžských svěcení byly permanentním dobovým problémem, který se sice dotýkal hlouběji utrakvistické strany, ale byl přítomen i v katolickém prostředí.¹² Nemohu na tomto místě vypočítávat různá náhradní řešení ordinací, zmíním jen jednu skutečnost, která nebývá připomínána. Na rožmberském panství působili postupně dva světící biskupové. Prvním byl Matěj z Krumlova, kanovník řezenský a koadjutor biskupa pasovského, po jehož smrti byl v r. 1441 jmenován biskupem salonským Zikmund Pirchan zřejmě opět s funkcí světícího biskupa. Po ztrátě přízně Oldřicha z Rožmberka se přestěhoval do Pasova a zde působil až do své smrti v r. 1472.¹³

Mohli bychom se zabývat dále problematikou kolegiálních kapitul a řádového duchovenstva, ani jedno se však nedotýká bezprostředně tématu, kterému se máme

⁸ Nejnověji o něm životopisná monografie Christian KLEINERT, *Philibert de Montjeu (ca. 1374-1439). Ein Bischof im Zeitalter der Reformkonzilien und des Hundertjährigen Krieges*, Ostfildern 2004; pro české poměry srv. Z. HLEDÍKOVÁ, *Administrace pražské diecéze*, s. 120-1; Blanka ZILYNSKÁ, *Biskup Filibert a české země*, in: Jihlava a Basilejská kompaktáta, Jihlava 1992, s. 56-94. Volby venkovských děkanů z řad stvrzených farářů se týkala synoda v dubnu 1437, srv. B. ZILYNSKÁ, *Husitské synody v Čechách 1418-1440*, Praha 1985, s. 78.

⁹ A. MAŘÍK, *Administrátoři a svatovítská kapitula*, s. 317-318; Rudolf URBÁNEK, *Věk poděbradský III*, Praha 1930, s. 55-61, 463.

¹⁰ Petr ČORNEJ, *Velké dějiny země Koruny české VI*, Praha-Litomyšl 2007, s. 409.

¹¹ Z. HLEDÍKOVÁ, *Litomyšlské biskupství*, in: Litomyšl. Duchovní tvář českého města, red. Milan Skřivánek, Litomyšl 1994, s. 29-52.

¹² R. URBÁNEK, *Věk poděbradský III*, s. 702-5, 832-39.

¹³ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský I*, s. 655, 689-690, 694. Jiný zajímavý případ popsali V. MACHÁČKOVÁ – A. MAŘÍK, *Praha v činnosti administrátorů podjednou v letech 1450-1550*, Documenta Pragensia 9/2, 1991, s. 407-415.

dále věnovat, proto odkazují pouze na literaturu¹⁴ a obrátím pozornost na poměry v nově vznikající utrakvistické zemské církvi.

Musíme úvodem konstatovat, že stav bádání a zájmu o tuto tematiku nebyl dosud nijak výrazný, až v poslední době se objevují nové podněty. Poslední zasedání věnovaná církevní správě to ještě nesignalizovala,¹⁵ některé novější příspěvky však ohlašují jistý obrat.¹⁶ Při bližším seznámení s literaturou zjistíme, že pro "*prvních sto let utrakvismu*"¹⁷ bylo již přece sneseno materiálu velmi mnoho a pokusů o jistou syntézu bylo podniknuto několik. Literatura tvoří několik časových vrstev od nejstarších koryfejí Tomka, Borového a Wintra,¹⁸ přes generaci střední, reprezentovanou v tomto případě Urbánkem, Kroftou, Nejedlým a Hrejsou,¹⁹ po práce současníků, které jsou až na výjimky²⁰ nepublikované. Tady mám na mysli disertační a habilitační práce např. L. Baštecké, N. Rejchrtové i dalších.²¹

¹⁴ Pohusitskou situaci církevních řádů rekapituluje Jaroslav KADLEC, *Přehled českých církevních dějin I*, Praha 1991, s. 305-7. Novinkou řádového života v Čechách byla františkánská observance, viz Petr HLAVÁČEK, *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*, Praha 2005, a četné další studie. Kapitulu se dotknou dále v oddíle o utrakvistech, srv. pozn. 53

¹⁵ Mám na mysli tato sympozia, jejichž referenti se až na malé výjimky zabývali správou katolickou: *Církevní správa a její písemnosti na přelomu středověku a novověku*, edd. Ivan HLAVÁČEK – Jan HRDINA, AUC-PhH 2, 1999, Z PVH XV, Praha 2003; *Vývoj církevní správy na Moravě*. 27. mikulovské sympozium 2002, edd. Emil KORDIOVSKÝ – Libor JAN, Brno 2003.

¹⁶ Především je třeba zmínit sérii konferencí pod názvem *Bohemian Reformation and Religious Practice*, z níž vyšla řada šesti stejnojmenných sborníků (BRRP 1-6, 1994-2004). Z článků zde publikovaných je mému tématu nejbližší Thomas A. FUDGE, *Reform and the Lower Consistory in Prague, 1437-1497*, in: *The Bohemian Reformation and Religious Practice 2*, edd. Zdeněk V. David – David R. Holeton, Praha 1998, s. 67-96. Zmínit je možno dále: Jindřich MAREK – Renáta MODRÁKOVÁ, *Zlomky rukopisů v Národní knihovně České republiky*, Praha 2006 (obsahující fragmenty akt dolní konsistoře); Martin WERNISCH, *Husitství. Raně reformační příběh*, Brno 2003; Ota HALAMA, *Otázka svatých v české reformaci*, Brno 2002.

¹⁷ Použila jsem titul přehledové kapitoly, kterou zpracoval Rudolf URBÁNEK in: *Československá vlastivěda IV: Dějiny*, Praha 1932, s. 163-340.

¹⁸ Václav Vladivoj TOMEK, *O církevní správě strany pod obojí v Čechách od r. 1415 až 1622*, ČČM 22, 1848, s. 365-383, 441-468; TÝŽ, *Rozdíly v náboženství a v církevním zřízení v Čechách v XV. století*, ČČM 65, 1891, s. 145-164; stejný text užil pro *Dějepis města Prahy IX*, Praha 1893, s. 29-51, kde následují další cenné partie zaměřené na stav církevních institucí v Praze a duchovní správu a seznamy duchovenstva (s. 324-61); Jan HERBEN, *Církevní zřízení strany po obojí*, Jednota, roč. I, 1892, seš. 3, s. 1n., seš. 4, s. 17-43, seš. 5-6, s. 5-27; Zikmund WINTER, *Život církevní v Čechách I-II*, Praha 1895-6; srv. dále Klement BOROVIČ, *Die Utraquisten in Böhmen*, Wien 1866 (česky TÝŽ, *Svěcení kněží utrakvistických*, ČKD 1866, s. 105-121).

¹⁹ Zdeněk NEJEDLÝ, *Prameny k synodám strany pražské a tábořské v letech 1441-1444. Vznik husitské konfesce*, Praha 1900; Kamil KROFTA, *Boj o konsistoř pod obojí v l. 1562-1575 a jeho historický základ*, zvl. kapitola Administrátoři a konsistoř strany pod obojí do polovice XVI. století, ČČH XVII, 1911, s. 30-57; Rudolf URBÁNEK, *Od utrakvismu k Jednotě bratrské*, in: Věk poděbradský III, *České dějiny III/3*, Praha 1930, s. 595-989, a jednotlivé partie v celé čtyřsvazkové syntéze (ČD III/1-4, Praha 1915-1962); Ferdinand HREJSA, *Dějiny křesťanství v Československu II-IV*, Praha 1947-8, passim.

²⁰ Velmi stručně J. JANÁK – Z. HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy v českých zemích*, s. 184-188; Winfried EBERHARD, *Konfessionsbildung und Stände in Böhmen 1478-1530*, München - Wien 1981, si všímá více politického dění, nejnověji Josef MACEK, *Víra a zbožnost*, l.c. Pokus o přehled podal vSk

Bohatý materiál sebraný Wintrem a Urbánkem má charakter "příkladů pro ilustraci", nikoli soustavného dokumentování, které by umožnilo sledovat vývoj jevů v čase, regionální odlišnosti apod. Zvláště patrný je tento problém u Zikmunda Wintra, který podává statický obraz pro celé období od 15. až do počátku 17. století. Těžiště Wintrova zájmu se nachází až v 16. století, což je dáno rozložením pramenů, které měl k dispozici. Rudolf Urbánek se snažil řešit tento deficit pro druhou polovinu 15. století využitím zpráv v polemické literatuře. Nastolil tím problém interpretace těchto tendenčních spisků, které bude nutno v budoucnu důsledněji konfrontovat se zprávami jiného druhu – různými úředními zápisy soudního i jiného charakteru i soukromou korespondencí.²² Samozřejmě ani tato oblast není prosta zkreslení, tendence a jednostrannosti, ale právě komplexnější vyhodnocení a komparace by měly přispět k vyšší objektivitě.

Nejzřejmější soud o podobě utrakvistické správy by mohl znít tak, že "kopíruje katolickou správu". Raději než o kopírování bych však hovořila o vědomém převzetí forem nebo přímo institucí. Utrakvisté se cítili součástí obecné církve, kterou chtěli napravit, vnutit jí vlastní zásady formované na základě biblického a teologického studia. Po prvotní revoluční fázi, kdy byla pravda hájena zbraněmi a vyvážena na válečných vozech, nastala fáze jednání a přesvědčování, kde vojenská razance ustoupila obrannému postoji, kompromisům a uzavírání do vlastní výlučnosti. V průběhu 15. stol. se vyvinuly některé odlišné instituce, především tzv. dolní konsistoř je po roce novinkou, která víc předjímá reformační vývoj než kopíruje katolický systém správy. K obdobnému závěru bychom mohli dospět v případě synod, ale to ukážou až další kapitoly.

(Vladimír SAKAŘ), *O účasti laiků na správě církve v husitství*, ThR ČČSH 11, 1978, č. 6, s. 161-8, ale není ve všem spolehlivý.

²¹ Vladimír VANČATA, *Konsistoř podobojí v 70. letech 16. století*, dipl. pr. FF UK - PVH, Praha 1969; Věra SMRČKOVÁ, *Konsistoř podobojí na přelomu 16. a 17. století a její písemnosti*, disert. práce FF UK - PVH, Praha 1973; Zdeněk ZAHRADNÍK, *Studie o církevní správě v předbělohorském období*, dipl. pr. FF UK - PVH, Praha 1980 (všichni s retrospektivním přehledem církevní správy od r. 1414, resp. 1421); Lydia BAŠTECKÁ, *Vnitřní vývoj české církve podobojí a jejího vrcholného orgánu, tzv. konsistoře dolejší v letech 1517-1529*, dipl. pr. FF UK - PVH, Praha 1971; Noemi REJCHRTOVÁ, *Studie k českému utrakvistu, zejména doby jagellonské*, habil. práce ETF UK, Praha 1984, s rozsáhlou partií o utrakvistické církevní správě v 15. a 16. století.

²² Dosud nebyly plně využity např. zápisy komorního soudu, vydané v AČ IV, VII-XIII, XIX, XXXII-XXXIII (pro leta 1471-1526). Ilustračně užila N. REJCHRTOVÁ, *Studie k čes. utrakvistu*, k tomu viz Michal DRAGOUN – Petr MAŤA, *Komorní soud za Vladislava Jagellonského (1471-1488)*, SAP 47, 1997, s. 255-292; Petr KREUZ, *Postavení a působnost komorního soudu v soustavě českého zemského trestního soudnictví doby předbělohorské v letech 1526-1547*, Praha 2000, zvl. s. 79-91.

Pozdní fázi vývoje utrakvismu v Čechách označila Noemi Rejchrtová jako "zápas o instituční svéráz národní církve založený na ideálu svobody v bohoslovném smyslu, o reformační identitu závislou na udržení samostatnosti církevní správy".²³ Obávám se, že postupné propracování instituční podoby utrakvistické církve neslo s sebou nejen zápas o ideály husitství, ale i prvky čistě pozemské – starosti aktérů o vlastní zajištění, společenské a politické pozice. Vývoj této instituce musíme sledovat proto nejen pod zorným úhlem hájení jistých ideálů, ale také jako běžný provoz, každodennost, pěstování společenské prestiže atd. Rejchrtová také konstatovala, že církev podobojí si sama málo uvědomovala, jak postupně rezignuje na ideály a řídí se sebezáchovnými instinkty, které ji vedou stále více do područí laického živlu. Nicméně se vytvořil živý a trvanlivý organismus, o němž Zdeněk Zahradník napsal na základě analýzy farní sítě a jejího zakořenění před Bílou horou, že jiný než posléze užitý násilný postup by ji býval nerozvrátil.²⁴

Jestliže jsme řekli, že utrakvistická správa nekopíruje, nýbrž navazuje a přejímá ve smyslu kontinuity, musíme ještě dodat, že ne ve všem se oba systémy shodovaly. Většina rozdílů byla dána nemožností naplnit "vzor", respektive původní stav (otázka arcibiskupa, arcijáhensství a synod), jen část rozdílů měla základ v proklamaci odlišných zásad. Ty je možno plně vyvodit z husitského programu čtyř artikulů.²⁵ Na druhé straně bude nutno ještě ověřit a vysledovat, jak ovlivnily nové skutečnosti v utrakvistické správě praxi katolickou, především v oblasti správy majetku na nižších stupních církevní organizace (otázka záduší).²⁶

Čtyři pražské artikuly nabývaly v průběhu husitské revoluce různých podob a byly postupně neutralizovány vysvětlujícími dodatky. Pro situaci pohusitskou a pro pozice utrakvistické církve mají základní význam v podobě, jak byly zahrnuty do kompaktát mezi českými zeměmi a basilejským koncilem.²⁷

²³ Formulace parafrázuje myšlenky habilitačního spisu N. REJCHRTOVÉ, *Studie k čes. utrakvismu*.

²⁴ Z. ZAHRADNÍK, *Studie o církevní správě*, s. 89-90.

²⁵ František Michálek BARTOŠ, *Do čtyř pražských artikulů*, SPDHMP V/2, Praha 1925, s. 481-591; Luboš LANCINGER, *Čtyři artikuly pražské a podíl universitních mistrů na jejich vývoji*, AUC-HUCP III/2, 1962, s. 3-61; František ŠMAHEL, *Husitské artikuly a jihlavská kompaktáta*, in: Jihlava a Basilejská kompaktáta. Sborník příspěvků z mezinárodního symposia k 555. výročí přijetí Basilejských kompaktát (26.-28.6.1991), Jihlava 1992, s. 11-28; TÝŽ, *Husitská revoluce II*, Praha 1993, s. 80nn., 94nn., 284-5; P. ČORNEJ, *Velké dějiny země Koruny české V*, Praha-Litomyšl 2000, s. 250-4.

²⁶ Úvahy o ovlivnění katolíků ze strany podobojích nebo shodných paralelních vývojových tendencích se prakticky v literatuře neobjevily. K otázce územních delegací se vyjádřila Z. HLEDÍKOVÁ, *Administrace pražské diecéze*, s. 127. K otázce proměny správy jmění v rámci farností srv. Blanka ZILYNSKÁ, *Záduší*, in: *Facta probant homines*, s. 535-548.

²⁷ AČ III, s. 442-4, č. 18, s. 398-412, č. 4, s. 421-6, č. 11, s. 434-6, č. 14.

Ve vztahu k zahraničí i k domácím katolíkům ("římanům") měla kompaktáta utrakvistům zajistit, že nebudou více kaceřováni pro svůj utrakvismus a bude respektováno jejich místo v zemi. Legáti koncilu přikázali v prováděcí listině kompaktát²⁸ domácím biskupům (pražskému, olomouckému a litomyšlskému), aby sami rozdávali svátost podobojí, dosadili utrakvistické kněze ke kostelům a světili žáky na kněze pro utrakvisty. Znamenalo by to soustředění veškeré církevní správy pod katolickými biskupy s ponecháním drobné liturgické odchylky – kalicha – pro část věřících. Zároveň však císař Zikmund potvrdil²⁹ 13. července 1436 utrakvistům volbu arcibiskupa M. Jana Rokycany a jeho sufragánů – M. Martina Lupáče z Chrudimě a kněze Václava z Vysokého Mýta, provedenou 21. října roku 1435. Tato trojice měla působnost nad utrakvistickým kněžstvem a představa kališníků o jejich roli celozemské mohla být jen zbožným přáním.

Další Zikmundovy dokumenty vydané v Jihlavě³⁰ mají charakter volební kapitulace, v níž se přijímaný český král zavazuje vycházet ve svém konání ze zásad stanovených kompaktáty a smiřuje se s daným stavem, když už dříve nasliboval tzv. císařskými kompaktáty více, než oficiální jihlavský dokument uznal.³¹

Kompaktáta byla ideovým, a v některých bodech i právním základem stavu, který se rozvinul v následujících letech a desetiletích. Z nich lze odvodit odlišnosti praxe utrakvistické církve – jak liturgické (kalich, čeština, důraz na kazatelství), tak organizační (požadavek mravní rigoróznosti měl být realizován úřadem práva duchovního, světské panování bylo odstraněno zabráním církevního majetku, resp. jeho správou laiky).

Právních podkladů bylo samozřejmě více, ale ty pro tuto chvíli pomímám, stejně jako nebudu připomínat další osudy kompaktát³² ani jiné legislativní počiny

²⁸ AČ III, s. 444-5, č. 19; UB II, s. 456-7, 461-4, č. 964, 968.

²⁹ AČ III, s. 445-6, č. 20; zpráva o volbě ib., s. 436-7, č. 15.

³⁰ AČ III, s. 446-9, č. 21-22 (Zikmundův majestát na svobody království českého a majestát pro města).

³¹ AČ III, s. 427-34, č. 12-13.

³² Hodnocení kompaktát a další literaturu přinášejí P. ČORNEJ, VDZKČ V, s. 640-1; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, Praha 1993, s. 312-17; TÝŽ, *Husitské artikuly; Sborník příspěvků k 555. výročí vyhlášení Basilejských kompaktát v Jihlavě*, ed. Zdeněk MĚŘINSKÝ, Brno-Jihlava 1991 (zvl. články J. VÁLKY a F. HOFFMANNA); k dalším osudům srv. např. K. KROFTA, *Od kompaktát k Bílé hoře*, in: *Duchovní odkaz husitství*, Praha 1946, s. 206-63; J. MACEK, *Osudy basilejských kompaktát v jagellonském věku*, in: *Jihlava a Basilejská kompaktáta*, Jihlava 1992, s. 193-202; Anna SKÝBOVÁ, *Česká šlechta a jednání o povolení kompaktát r. 1525*, AUC-PhH 1, 1976, s. 81-112; František KAVKA – Anna SKÝBOVÁ, *Husitský epilog na koncilu tridentském a původní koncepcie habsburské rekatolizace Čech*, Praha 1969, zvl. kap. II, s. 23-34. Doklady pro dobový výklad kompaktát shromáždila N. REJCHRTOVÁ, *Studie k čes. utrakvismu*, s. 100-102.

(mám na mysli především kutnohorskou smlouvu z r. 1485)³³ a přejdu k výkladu o jednotlivých složkách utrakvistické církevní správy. Její genezi můžeme odvíjet od pravomocí udělených r. 1415 univerzitě, nebo od převratných událostí let 1420-21 včetně přestupu arcibiskupa Konráda z Vechty k husitům. Protože se chci na tomto místě zaměřit na období pokompaktátní, odkazuji v tomto směru na literaturu.³⁴

Postavení utrakvistického arcibiskupa bylo velmi nejisté. Císař Zikmund svým souhlasem s jeho volbou demonstroval vlastní chápání poměru panovníka k církvi, neboť volbu biskupa označil za své staré právo. Ignoroval tím fakt, že právo volby požívala již dvě a půl století metropolitní kapitula (i když si neděláme iluze o reálném postupu výběru kandidáta), ovšem po celé 14. století uplatňoval rezervaci obsazování tohoto místa pro sebe sám papež. Zikmund měl na mysli spíše právo prezentační.³⁵ Rokycana by tak byl zvolený kandidát, který nebýt dalších okolností mohl očekávat potvrzení a vysvěcení papežem. Pokud sám vystupuje jako arcibiskup, připojuje ke své titulatuře adjektivum "zvolený".³⁶

Otázka jeho uznání, permanentně vznášená u všech jednání s kurií až do konce jeho působení, byla problematická ve více ohledech. Jejímu vyřešení stály v cestě jak překážky kanonické (obvinění z neřádného kněžského vysvěcení a z neplatné volby), tak i osobní a politické. Osobnost Rokycanova nemohla při vši své majestátnosti a, jak věřím, i bezúhonnosti, přicházet v úvahu jako arcibiskup všeho kněžstva v Čechách i na Moravě, a představa dosazení dvou metropolitů je už vůbec

³³ W. EBERHARD, *Konfessionsbildung*, s. 56-60; J. MACEK, *Víra a zbožnost*, s. 395-8; P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 454-457.

³⁴ Jiří KEJŘ, *Mistři pražské univerzity a kněží táborští*, Praha 1981, s. 7-18; F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce I*, *České dějiny II/7*, Praha 1965, s. 15n.; V. V. TOMEK, *O církevní správě*, s. 368-70; B. ZILYNSKÁ, *Husitské synody*, s. 81-3; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce I*, s. 237-8, II, s. 87-9; P. ČORNEJ, *VDZKČ V*, s. 182, 198-9; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský III*, s. 813 n.

³⁵ Zikmundův výklad AČ III, s. 445, č. 20: "Jakož sú ... nás v Brně prosili, aby chom jim jakožto král český práva našeho k volení arcibiskupa pražského popřieti ráčili, to sme milostivě k jich žádosti pro zemské dobré rádi učinili a právo naše jim k volení dali...". O tom František KAVKA, *Poslední Lucemburk na českém trůně. Králem uprostřed revoluce*, Praha 1998, s. 197. Situaci v Evropě v otázce zasahování světských vládařů do volby biskupů shrnuje F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce I*, s. 84.

³⁶ Nejnovější přehled bádání o Rokycanovi: Jaroslav BOUBÍN, *Jan Rokycana. Poznámky k "druhému životu" husitského arcibiskupa*, in: Sborník muzea Dr. Boh. Horáka, Suppl. Historie 3, Rokycany 1997, s. 5-19; TÝŽ, *Mistr Jan z Rokycan. Stručný náčrt jeho životních osudů*, in: Jaroslav Boubín – Jana Zachová, *Žaloby katolíků na Mistra Jana z Rokycan*, Rokycany 1997, s. 5-19. V literatuře se vyskytují různé varianty výkladu jeho titulů a funkcí, většinou bohužel bez citací příslušných zmínek. Srv. např. V. V. TOMEK, *O církevní správě*, s. 370-77; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský III*, s. 810-11; K. KROFTA, *Boj o konsistoř*, s. 35-41; V. PAVLÍK, *M. Jan z Rokycan, volený arcibiskup Pražský (1397-1471)*, *ČKD 54*, 1913, s. 53 passim 668. Shrnutí a hodnocení Rokycanových postojů spolu s výkladem významu jeho volby podal zhuštěně F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce IV*, s. 97-101. K novějším příspěvkům v bádání o tomto muži patří také Stanisław BYLINA, *Husycycki biskup-kaznodzieja o*

nemyslitelná. Trváním na jeho osobě se dostali utrakvisté do patové situace. Rokycana požíval přirozené autority a působil fakticky v postavení administrátora podobojí (vedle administrátorů katolických). Svě pozice se dopracoval postupnou kariérou v době formálního prohusitského působení arcibiskupa Konráda z Vechty.³⁷ Podrobnosti Rokycanova vzestupu bude nutné ještě precizovat zároveň s revizí pramenného doložení jednotlivých titulů.³⁸

Po několika peripetiích, při nichž byly vyzkoušeny jiné formy správy husitského kněžstva (jedná se o volbu jednoho až čtyř direktorů kléru na synodách),³⁹ se ustálila funkce administrátora, resp. administrátorů⁴⁰ jako jediná nosná podoba zastřešení utrakvistické správy. Hlavním problémem tohoto řešení byla absence světitele nových kněží, kterých se velmi citelně nedostávalo, a praxe "ordinační turistiky"⁴¹ přinášela značné etické problémy spojené s nucenými konverzemi, úplatky apod.

Tento ústřední problém postavil kališníky ve chvíli setkání s Lutherovou reformací před otázku odpoutání se od římské církve vybudováním vlastní hierarchie. Tato otázka nebyla po většinu husitské epochy vůbec připouštěna, pouze ve chvíli krize, na přelomu 40. a 50. let 15. století se objevuje jako reálná hrozba neústupné kurii. Tehdy však tento Rubikon ještě překročen nebyl.⁴²

pobožnosti swych wiernych, in: Týž, *Kultura ludowa Polski i Słowiańszczyzny średniowiecznej*, Warszawa 1999, s. 115-125.

³⁷ Viz pozn. 7.

³⁸ Příkladem takového doplnění pramenných zpráv týkajících se životních dat a funkční titulatury může být precizní zpracování kodikologického materiálu, jaké provádí Karel HRUZA, *Liber Pauli de Slauikouicz. Der hussitische Codex 4937 der Österreichischen Nationalbibliothek in Wien und sein ursprünglicher Besitzer*, in: *Handschriften, Historiographie und Recht. MIÖG, Ergänzungsband 42*, Wien-München 2002, s. 128-152, zde na s. 132 k doložení funkce „corrector cleri“ v r. 1435.

³⁹ K roku 1421, 1422, 1426, 1427 a 1429 viz B. ZILYNSKÁ, *Husitské synody*, s. 46, 85-6.

⁴⁰ Tady je nutné vzpomenout téměř desetiletou epizodu působení mistrů Příbrama a Prokopa z Plzně v letech 1439-48. Srv. Jaroslav PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně. Příspěvek k vývoji konservativní strany husitské*, Praha 1927; Janu z Příbramě se věnovali Jana ZACHOVÁ – Jaroslav BOUBÍN, *Monumentální soupis Viklefových bludů z kapitulního sborníku D 49*, MHB 7, 2000, s. 133-174, kde další odkazy.

⁴¹ Z. WINTER, *Život církevní I*, s. 444-51; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský III*, s. 702-3, 834-839; Klement BOROVIČ, *Svěcení kněží*, l.c.; N. REJCHRTOVÁ, *Studie k čes. utrakvistu*, s. 49-52; Blanka ZILYNSKÁ, *Svěcení kněžstva biskupem Filibertem v Praze v letech 1437-39*, *Documenta Pragensia* 9/1, 1991, s. 361-388.

⁴² R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, Praha 1918, s. 594-617; Jiří RAK, *Vývoj utrakvistické správní organizace v době předbělohorské*, *SAP* 31/1, 1981, s. 179-206, zvl. s. 179-180; N. REJCHRTOVÁ, *Studie k čes. utrakvistu*, s. 20-22.

Domácí prostředí naopak přivítalo s nadšením postupně dva italské světití biskupy,⁴³ Augustina Luciani (1482-93) a Filipa de Nova villa (1504-7), kteří se odhodlali (zřejmě také ne zcela nezištně) vzít na sebe odium odpadlíků a přijít do Čech světit žáky kališníků.

Přítomnost světitích biskupů v Čechách přinesla vedle radosti i kompetenční spory, které vyplynuly ze střetu rozdílných představ dvou reprezentantů ústřední církevní správy: konsistoř se domnívala, že přijímá pouhé světití biskupy a jinak zůstává zachována ve svých právech včetně role administrátora. Oba biskupové však záhy dospívají do situace, kdy jim nestačí jejich úloha světitele, v případě Augustina i diplomata v roli smiřovatele rebelující Prahy a krále. Snaží se získat podíl na správě církve, na rozhodování a chovají se podle své představy o postavení katolického biskupa. Oba však byli brzy nuceni se stáhnout a podříditi se systému správy a zvyklostem již poměrně stabilizované utrakvistické společnosti.

Po smrti Jana Rokycany nastupují na základě volby další administrátoři, téměř bez výjimky vybíraní z řad univerzitních mistrů.⁴⁴ Kromě epizody v roce 1523-4, kdy byl učiněn pokus dosadit administrátory čtyři, nesla tento titul vždy jedna osoba, působící doživotně, pokud nenastal mimořádný převrat.⁴⁵ Otázkou voleb administrátorů a dosazování konsistoře se budeme zabývat v kapitole páté.

K ústředním orgánům utrakvistické církve dále náležely dva úřady, z nichž jeden - úřad k trestání zjevných hříchů - byl zcela dítětem revoluční atmosféry, kdežto

⁴³ O světitích biskupech v Čechách i s uvedením literatury nejvíce J. MACEK, *Víra a zbožnost*, s. 118-138; o jejich písemné pozůstalosti Lubomír VANĚK – Marie KAPAVÍKOVÁ, *Církevní správa*, in: Průvodce po archivních fondech a sbírkách OA v Kutné Hoře, Kutná Hora 1970, s. 250-252, kde i starší literatura. Z dalších titulů např. F. ŠMAHEL, *Epilog husitské revoluce*, ARBI 1978, s. 76n., reed. in: F. ŠMAHEL, *Husitské Čechy. Struktury, procesy, ideje*, Praha 2001, s. 77-176; Z. WINTER, *Život církevní*, s. 322-6; V. V. TOMEK, *Dějepis Prahy X*, s. 113-115, 208-9, 222-7, 239-41; W. EBERHARD, *Konfessionsbildung*, dle rejstříku; v novém svazku *Dějiny českých měst – Kutná Hora*, ed. Helena ŠTROBLOVÁ – Blanka ALTOVÁ, Praha 2000, s. 79, je na s. 352 a 359 informace o dalším italském biskupu Gabrielu Boznenském, který 20. 6. 1497 vysvětil královskou kapli ve vlašském dvoře. Ke sporům, o nichž dále v textu, srv. období při novém dosazení arcibiskupa Brusa: Václav CHALOUPECKÝ, *Pře kněžská z r. 1562*, VKČSN fil.-hist.-jaz. 1925, č. IV; J. RAK, *Vývoj utrakvist. správní organizace*, s. 187-8.

⁴⁴ O vztahu dolní konsistoře a pražské univerzity především Jiří PEŠEK, *Některé otázky dějin UP jagellonského období (1471-1526)*, AUC-HUCP 18/1, 1978, s. 129-171; TÝŽ, *Pražská utrakvistická univerzita a náboženské poměry 16. století*, AUC-HUCP 36-38/1-2, 1996-1998, Praha 2004, s. 31-40. K volbám administrátorů Blanka ZILYNSKÁ, *Synoda nebo sněm? Ke vztahu světské moci a utrakvistických struktur v době jagellonské*, in: *Doba jagellonská v zemích České koruny (1471-1526)*, ed. Viktor Kubík, České Budějovice 2005, s. 29-41.

⁴⁵ F. HREJSA, *Dějiny křesťanství IV*; K. KROFTA, *Boj o konsistoř*; J. MACEK, *Víra a zbožnost*, s. 102 nn.; N. REJCHRTOVÁ, *Studie k čes. utrakvistu*; W. EBERHARD, *Konfessionsbildung*; vSk

druhý – „konsistoř“ – vycházel naopak z praxe předhusitské církevní správy a odvozoval se od úřadů "husitského arcibiskupa" Vechty. Později se začal přetvářet do nové podoby, typické pro éru utrakvistické "dolní" konsistoře, modifikované v průběhu 16. století jako orgán všech nekatolických konfesí. Vývoj dolní konsistoře popsal podrobně Kamil Krofta a na něj navázal Rudolf Urbánek.⁴⁶ Jejich pojetí a výklady z nich vycházející se liší především v otázce délky paralelní existence obou úřadů, rozlišení jejich kompetencí a místa působení.

Hlavním specifikem úřadu pro trestání hříchů byla přítomnost laiků mezi jeho členy. Vedle trestání zjevných hříchů dozíral také na případné hlásání kacířských názorů. Měl tedy charakter inkvizitorský a mravnostní. Existence takových úřadů se předpokládá ve více městech, později působil jen jeden ústřední úřad v Praze, jehož kompetence se přetvářela a orientovala dále i na manželské pře. V roce 1432 měl být podle Urbánka přetvořen v úřad práva duchovního spojením s bývalou konsistoří arcibiskupa Konráda. Přejal agendu obou (soudní, správní a disciplinární). Rejchrtová⁴⁷ hovoří o úřadu práva duchovního s pravomocí trestat zjevné hříchy od r. 1421, kdežto existenci konsistoře má za nejistou až do r. 1465. Dále předpokládá paralelní fungování obou úřadů a oživení činnosti práva duchovního zvláště kolem pražských bouří r. 1483 při zachování jeho specifika - spoluúčasti laiků a působení na staroměstské radnici. Konsistoř naproti tomu našla stálé sídlo v Karolinu.⁴⁸

Konsistoř se skládala, nejpozději od r. 1478, z 12 osob - čtyř mistrů a osmi kněží. K r. 1465 jsou uváděny i čtyři světské osoby z řad pražských konšelů, ovšem pouze v prameni o sto let mladším. Pokud se nejedná pouze o pozdější vsuvku, bude nutno uvažovat buď o ochráncích předjímacích roli pozdějších defensorů (obdobně slyšíme v r. 1478 o volbě jakési rady tří a šesti pánů v souvislosti s obnovením

(SAKAŘ), *O účasti laiků*, s. 168, sestavil tabulku obsazování církevních úřadů v 15. stol. – ne všude korektní.

⁴⁶ K. KROFTA, *Boj o konsistoř*; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* III, s. 810-30.

⁴⁷ N. REJCHRTOVÁ, *Studie k čes. utrakvistu*, s. 3-8; srv. také vSk (SAKAŘ), *O účasti laiků*. Rozdílnost výkladu jednotlivých autorů je zapříčiněna stavem pramenné základny. Výklad se může opírat pouze o jednotlivé, pojmově nejednoznačné zmínky, často i časově dost vzdálené. Přesto bude nutné pokusit se znova o kritickou analýzu všech dokladů s přímým zaměřením na otázku stanovení vývoje směřujícího k tzv. dolní konsistoři, jejíž existence a působení od r. 1478 jsou nesporné.

⁴⁸ Za sídlo utrakvistické konsistoře označuje J. HERBEN, *Církevní zřízení*, seš. 4, s. 28, vedle Karolina dočasně také klášter na Slovanech, kde měl mistr Příbram zřídit něco jako jedinou utrakvistickou řeholi. J. MACEK, *Víra a zbožnost*, s. 104 (o sídlu v Karolinu a hmotném zajištění prostřednictvím prebendy v Betlémě).

konsistoře), nebo o laicích spolupůsobících při matrimoniální agendě.⁴⁹ Obdobně jako v případě administrátorů také u konsistoře pozorujeme vysokou provázanost s univerzitou. Mělo to vliv na obě instituce - věroučný konzervativismus konsistoriánů byl dán jejich odborným zakotvením na univerzitě, naopak zase konsistoř vykonávala ideový dohled na univerzitu a její členy.⁵⁰

Hovoříme-li o ústředních orgánech církevní správy, nemůžeme pominout otázku existence lokálních center, která stála v různém vztahu k ústředí. Nemíním v této chvíli územní správu konsistoři podřízenou, nýbrž odštěpená mocensko-správní centra. Působila buď paralelně s Prahou (jako Tábor a později Jednota bratrská, uvedu-li jenom jasné případy - oba představují vlastně další "církve" v zemi, oddělené od obecné církve), nebo se vytvářel schizmatický stav vyvolaný politickou situací v ústředí. Sem patří Rokycanovo působení v Hradci Králové po útěku z Prahy před Zikmundem a Filibertem,⁵¹ a pozdější pobyt biskupa Filipa v Kutné Hoře, jehož působení zanechalo po sobě další typ lokální moci - kutnohorskou konsistoř.⁵² Ta si uzurpovala část ústředních kompetencí, ale v prvních desetiletích své působnosti fungovala v podstatě v dorozumění s Prahou a disponovala jakousi delegovanou pravomocí.

Fenomén kapitul nehrál v rámci utrakvismu významnou úlohu. Tato instituce se uplatnila pouze ve spojení s univerzitou. Jediné dva případy proniknutí utrakvistů do některé z kolegiálních kapitul představuje kapitula sv. Apolináře a kapitula Všech Svatých. Vedle kališníků byli u sv. Apolináře ustanovováni čistě formálně také kanovníci podjednou jako manifestace nároku katolíků na tato místa. U Všech

⁴⁹ K. KROFTA, *Boj o konsistoř*, s. 48-9; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* III, s. 821-3; N. REJCHRTOVÁ, *Studie k čes. utrakvismu*, s. 7-8. Rozhodnutí této otázky je provázané s otázkou existence jednoho nebo dvou orgánů duchovní správy, jak jsme uvedli výše. O "výboru světských osob" v r. 1478 J. HERBEN, *Církevní zřízení*, seš. 4, s. 30; V. SMRČKOVÁ, *Konsistoř podobojí*, s. 21. Sama sněmovní formulace není jednoznačná (AČ V, s. 376-7, č. 12). O defensorech J. RAK, *Vývoj utrakvist. správní organizace, zvláštní exkurs o instituci defensorů pak v jeho disertační práci Česká církev pod obojí v době předbělohorské a historické předpoklady jejího vzniku*, FF UK - PVH, Praha 1975, exkurs A (popisuje však jen situaci od r. 1530).

⁵⁰ Jiří PEŠEK, *Některé otázky dějin UP*; TÝŽ, *Pražská utrakvistická univerzita*.

⁵¹ V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy* VI, Praha 1906²⁻, s. 30nn.; B. ZILYNSKÁ, *Biskup Filibert*, s. 66-7, kde citována další literatura; místo Rokycany byl tehdy postaven do čela utrakvistického duchovenstva administrátor M. Křišťan z Prachatic, nikoli biskup Filibert, jak uvádí Wilhelm BAUM, *Císař Zikmund*, Praha 1996, s. 329. K Rokycanovu působení v Hradci Králové zmínky Jeronym J. SOLAŘ, *Dějepis Hradce Králové n. L. a biskupství hradeckého*, Praha 1870, s. 40, 266; pouze dle starší literatury Jaromír MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové I/1*, Hradec Králové 1996, s. 113.

⁵² L. VANĚK – M. KAPAVÍKOVÁ, *Církevní správa*; Josef ŠIMEK, *Poměry náboženské a arciděkanové v Kutné Hoře v době Ferdinanda I.*, ČČM 79, 1905, s. 225-365; L. BAŠTECKÁ, *Vnitřní vývoj*, s. 97-100. O delegování pravomocí Z. HLEDÍKOVÁ, *Administrace praž. diecéze*.

Svatých dochází k oddělení kapituly na Pražském hradě, kam se vrací děkan a probošt podjednou, a koleje na Starém Městě, kde působí kanovníci - kolegiáti podobojí, nárokující si i kapli Všech Svatých na Hradě. Ztrátu části hmotného zajištění, vázaného na kapitulou Všech Svatých, si tedy univerzitní mistři doplnili ziskem prebend u sv. Apolináře.⁵³

Územní správa utrakvistické církve převzala systémově podobu předhusitskou, v případě farností i lokálně a věcně (tedy kostely a jejich obvody i vybavení).⁵⁴ Dále byla snaha navázat plně na předešlý systém také na středním stupni - v děkanátech. Dílčí zprávy o dosazování děkanů do venkovských obvodů se vztahují k celému období od r. 1437 až do doby jagellonské. Složitějším problémem je otázka konkrétních lokalit - působišť děkanů, případně otázka existence dvou děkanů v konfesně smíšených obvodech.⁵⁵ Co se týče arcijáhensství, existují jisté sporné doklady o výskytu titulu utrakvistického arcijáhna plzeňského (Lupáč) a konstrukce Urbánkova o napodobení tohoto systému zavedením "direktorů" po krajích v r. 1454.⁵⁶ Otázka není dořešena a s ohledem na neexistenci tohoto stupně správy v pozdějších letech klonila bych se spíše k názoru, že pokud se takový pokus vůbec vyskytl, nebyl úspěšný. Dalším problémem je počet a geografické vymezení teritoria obou konfesí. Naposledy ji ve větším rozsahu řešil Z. Zahradník,⁵⁷ ovšem se zaměřením na 16. století. Z jeho soupisu zpráv pro jednotlivé lokality by bylo nutné vycházet při případném doplňování jím shromážděného materiálu.

⁵³ V. V. TOMEK, *Dějepis Prahy IX*, s. 84-9, 338-9; *Dějiny Univerzity Karlovy I*, red. Michal SVATOŠ, Praha 1995, s. 209, 213. Využití kolegiátních zboží ve prospěch univerzity bylo přímo požadováno městy a bylo obsaženo v kompaktátech se Zikmundem (AČ III, 431-4). K původnímu poměru kapituly Všech sv. a univerzity Michal SVATOŠ, *Pražská univerzitní kolej Všech svatých*, AUC-HUCP 31, 1991, s. 85-93; František ŠMAHEL, *Doplňky k dějinám mistrovských kolejí pražské univerzity do roku 1420*, AUC-HUCP 33-34, 1993-1994, Praha 2007, s. 13-43.

⁵⁴ Amedeo MOLNÁR, *Krize farnosti*, ThR ČsC 2, 1969 č. 5-6, s. 152-161 a N. REJCHRTOVÁ, *Studie k čes. utrakvistu*, s. 33-41, mluví o husitském odporu k parochiálnímu systému, který se však týká jen radikálních proudů a teoretických projevů husitských myslitelů (zvl. Chelčický). V praxi pražanů se farní soustava uplatnila, i když o jejím stavu přehled nemáme. K situaci na Táboře F. ŠMAHEL, *Dějiny Tábora I/2*, České Budějovice 1990, s. 601-2.

⁵⁵ L. BAŠTECKÁ, *Vnitřní vývoj*, s. 95-7, podle J. HERBENA, *Církevní zřízení*, a pramenů z rozmezí let 1517-29. Vyjadřuje se k otázce dosazování, resp. automatického nabytí titulu děkana při získání určitého beneficia, k úloze děkanů a jejich působení v daném období. N. REJCHRTOVÁ, *Studie k čes. utrakvistu*, s. 33-41, sleduje stav farností a děkanátů na základě počtu světců z jednotlivých lokalit a zpráv o místních poměrech (převážně pro počátek 16. stol.); Z. WINTER, *Život církevní*, s. 416 a jinde; Z. ZAHRADNÍK, *Studie o církevní správě*, kap. III (Kvantitativní rozbor nižší církevní správy).

⁵⁶ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský III*, s. 825, 831.

⁵⁷ Z. ZAHRADNÍK, *Studie o církevní správě*. O zanesení zpráv do mapy se pokusili v přílohách dipl. prací V. MACHÁČKOVÁ, *Církevní správa*, a M. HRUNKOVÁ, *Konsistoř podjednou*. Srv. také mapy v příloze in: Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích*, s. 503.

Pravomoc pražské konsistoře se měla teoreticky vztahovat i na území Moravy, ale praktický dosah jejího působení byl ovlivněn vzdáleností, zemskou stavovskou uzavřeností Moravy po husitských válkách a dalším odcizováním Moravy za kralování Matyáše Korvína. Fakticky tedy převážila vůle stavů nad zásahy konsistoře, uplatnila se prohloubená kompetence tamějších děkanů a snad i role olomouckého arcibiskupa při manželských přích.⁵⁸

Při obsazování farních beneficií byl i utrakvisty zachován princip patronátu, problematické však bylo často jeho uplatnění. Prosazení patronátního práva původně znamenalo emancipaci církve z přímé nadvlády laiků. Pod vlivem husitství se však patronát stává cestou k ovládnutí církevní správy, konkrétně správy farností, laiky.⁵⁹

Pro posouzení světských vlivů nebo naopak církevní nezávislosti bývá využíváno studia patronátů - pro české poměry jsou už klasickými práce J. M. Klassena a Z. Boháče.⁶⁰ Obdobný postup pro pohusitské období ztrácí poněkud na názornosti a není adekvátní změnám, které nastaly. Výzkum podniknutý Zahradníkem⁶¹ celkem podle očekávání ukázal pokles počtu duchovenských patronátů, ale k mému překvapení nepřinesl doklady o výrazném posunu ve prospěch měst.

Problém je nejspíše ve faktu, že známé "řízení městských farností" městskými radami, respektive osadami se vždy nepromítá do formálního uplatňování patronátních práv. Zvláště u poddanských měst a městeček bylo přenechání

⁵⁸ V otázce kompetence Rokycany a konsistoře na Moravě se literatura diametrálně rozchází: jeho působnost popírá Josef VÁLKA, *Morava a kompakтата*, Sborník příspěvků k basilej. kompakttátům, s. 13-24 a P. ČORNEJ, *Velké dějiny ZKČ V*, s. 634. O zahrnutí Moravy pod jeho kompetenci hovoří R. URBÁNEK, *Věk poděbradský III*, s. 830; Václav MEDEK, *Cesta české a moravské církve staletími*, Praha 1982, s. 163 a L. BAŠTECKÁ, *Vnitřní vývoj*, s. 66. O neúspěšném pokuse výkonu pravomocí dolní konsistoře na Moravě J. MACEK, *Víra a zbožnost*, s. 104, 117. Chybí specializovaná studie vycházející z rozboru pramenů. Naposledy se otázky dotkl Petr ELBEL, *Zlomek olomoucké konfirmační knihy z let 1452-1455. Předběžné výsledky rozboru opomíjeného pramene k poznání církevní topografie, diecézní správy a konfesního soužití na Moravě po polovině 15. století*, in: *Církevní topografie a farní síť pražské církevní provincie v pozdním středověku*, edd. Jan Hrdina – Blanka Zilynská, *Colloquia mediaevalia Pragensia* 8, 2007, s. 91-137.

⁵⁹ Patronát u utrakvistů - Johann SCHLENZ, *Das Kirchenpatronat in Böhmen*, Prag 1928, s. 125-167; Z. WINTER, *Život církevní*, s. 363 n., 499 nn.; N. REJCHRTOVÁ, *Studie k čes. utrakvistu*, s. 73-4; Z. ZAHRADNÍK, *Studie o církevní správě*, kap. III; L. BAŠTECKÁ, *Vnitřní vývoj*, s. 77 nn.; Anna SKÝBOVÁ, *K politickým otázkám dvojvěří v Českém království doby předbělohorské*, HT 4, 1981, s. 150-1; J. MACEK, *Víra a zbožnost*, s. 147 n.; a řada místních monografií, dokládajících konkrétní poměry. Srv. situaci v Graubünden (vých. Švýcarsko): Immacolata Saulle HIPPENMEYER, *Der Weg zur Gemeindegkirche. Graubünden 1400-1600*, in: *Colloquia mediaevalia Pragensia* 1, Praha 1999, s. 279-288.

⁶⁰ John Martin KLASSEN, *The Nobility and the Making of the Hussite Revolution*, New York 1978; Zdeněk BOHÁČ, *Struktura feud. pozemkové držby v Čechách na prahu husitské revoluce (Pokus o rekonstrukci podle patronátních práv)*, FHB 7, 1984, s. 7-42; Z. HLEDÍKOVÁ, *Ke studiu a možnostem využití patronátních práv v předhusitských Čechách*, tamtéž, s. 43-99.

faktického výkonu samotným měšťanům zřejmě běžným zjevem, jak ukazuje nahlédnutí do řady místních monografií. Ovládnutí farního provozu farníky, tedy laiky, se mi jeví jako daleko větší převrat, než úbytek církevních patronátů.

Artikul zaměřený proti světskému panování kněží se nejvýrazněji odrazil na postavení farářů. Světským panováním se rozuměla přímá správa majetku a vykonávání vrchnostenského práva nad poddanými.⁶² Proto se správy jmění ujala osada a farář byl zpočátku zřejmě plně v pozici námezdní síly.⁶³ Uvědomme si však, že tato představa výrazně formulovaná Wintrem je doložitelná pouze jednotlivými zmínkami a nemusí platit plošně. Sledujeme-li doklady o výplatě farářů buď v městských knihách nebo zádušních počtech, nalezneme různé možnosti postavení farářů - od týdenních nebo čtvrtletních výplat, přes jednorázové příspěvky (bez specifikace nebo za jednotlivý výkon) až po případy, kdy farář v počtech nefiguruje.⁶⁴ To posiluje dojem, spolu s existencí postupně se rozvíjející testamentární činnosti ve prospěch kostelů obou konfesí i samotných kněží, že situace nebyla jednotná, místně se lišila a hlavně že docházelo postupně k určité restituci starší skladby farářových příjmů, včetně desátků.⁶⁵

⁶¹ Z. ZAHRADNÍK, *Studie o církevní správě*, kap. IV.

⁶² Podrobnosti k chápání tohoto článku uvedl F. ŠMAHEL, *Husitské artikuly*, s. 14-18.

⁶³ Z. WINTER, *Život církevní*, s. 531-95, zvl. s. 543 nn.; TÝŽ, *Kulturní obraz českých měst II*, Praha 1892, s. 576-77; B. ZILYNSKÁ, *Záduší*, l.c.; TÁŽ, *Poddanské městečko Kozojedy v letech 1610-1630 ve světle kostelních počtů*, in: Sborník ze semináře Gryspekové a předbělohorská šlechta - Kralovice a poddanská města, Mariánská Týnice 1998, s. 102-114; pro Tábor revolučního období F. ŠMAHEL, *Dějiny Tábora I/2*, České Budějovice 1990, s. 601.

⁶⁴ Příklady výplat farářů uvádí B. ZILYNSKÁ, *Poddanské městečko*, v pozn. 58. Srv. dále Liber rationum regalís civitatis Lunae ad annos 1450-1472 et 1490-1491 pertinens, ed. Jaroslav Vaniš, Praha 1979. V Lounech byl provoz kostela plně v režii města od sledovatelného r. 1450 až do r. 1549, kdy špitální důchody vrácené Ferdinandem I. vytvořily základ samostatného kostelního záduší (tamtéž, úvod s. 40-41). Do r. 1460 se vyskytuje často položka "*sacerdotibus*", platy jsou jednak týdenní (*pro expensis ebdomadalibus*"), jednak v určených termínech ("*pro termino b. Galli*"), navíc různé výpomoci, výplaty kuchařky, zvoníka, naturální příspěvky (sůl, uhlí, oděv) a vedle toho provoz kostela - opravy, úklid atd. Po r. 1460 se muselo financování duchovní správy ve městě změnit, v městských počtech se objevují dále především *scolares*, ostatní ustupuje, vyskytují se ještě naturálie, podpory a náklady na výměnu faráře (podrobná analýza bude teprve provedena).

⁶⁵ O testamentech měšťanů Z. HLEDÍKOVÁ, *Fundace pražských měšťanů do r. 1419*, Documenta Pragensia 4, 1984, s. 121-37; TÁŽ, *Donace církevním institucím v Čechách v prvním dvacetiletí 15. stol. (Statistický přehled)*, in: Husitství - reformace - renesance I, Sborník F. Šmahela, Praha 1994, s. 251-60; Bohdan ZILYNSKYJ, *Postavení utrakvistické a katolické konfese na Novém Městě pražském v letech 1436-1459 (Úvodní poznámky)*, DP 9/2, 1991, s. 389-405; F. ŠMAHEL, *Epilog*, s. 51 a pozn. 33; *Dějiny města Ústí nad Labem*, kol. za red. Kristiny KAISEROVÉ a Vladimíra KAISERA, Ústí n. L. 1995, s. 27-34 (autorka Lenka BOBKOVÁ); Hana PÁTKOVÁ, *Církev a konfese v pohusitských Čechách: dvojevěří ve třech západočeských městech*, in: Církevní správa a její písemnosti na přelomu středověku a novověku, AUC-PhH 2, 1999, Z PVH XV, Praha 2003, s. 241-3. K desátkům N. REJCHRTOVÁ, *Studie k čes. utrakvistu*, s. 74-5; Alois MÍKA, *Poddaný lid v Čechách v první polovině 16. století*, Praha 1960, s. 161-7.

Ovšem jedna složka zůstává výrazně oddělena, a to je záduší, tedy jmění vyhrazené na opravy a stavbu kostela a mešní provoz.⁶⁶ Toto záduší podléhá i tehdy, kdy už můžeme předpokládat oddělené vedení obročí samotným knězem, laické správě, která si pro ty účely pořizuje vlastní úřední knihy po vzoru knih městských.⁶⁷

Zmínkou o zádušních knihách jsme přešli od struktury utrakvistické církevní organizace k otázce jejích písemností, které by měly být naším hlavním pramenem. Vlastní agenda pražské konsistoře však začíná až rokem 1525.⁶⁸ Starší vrstvu představují zlomky akt objevené Josefem Truhlářem⁶⁹ a hlásící se do let 1470-90. Zahrnují korespondenci, matrimoniální soudní agendu a žádosti o dosazení kněží. Samostatnou složku tvoří agenda kutnohorské konsistoře, zpřístupněná edicí Trnkovou,⁷⁰ v níž nacházíme i korespondenci s Prahou. Knihy protokolů kutnohorské konsistoře, začínající rokem 1515, využil Jan J. Řehák.⁷¹ Edičně je zpřístupněno také diárium Filipa Villanovy,⁷² kterému se naposled věnovala N. Rejchrtová.⁷³ Tento vzácný pramen umožňující i statistické a prosopografické vyhodnocení, pokrývá jen nepatrný úsek problematiky utrakvistických svěcenců. Starší seznam z let 1437-9 z působnosti biskupa Filiberta nedává možnost určit podíl utrakvistů.⁷⁴

Nedochované písemnosti musí nahradit jiné zdroje. Některé další jednotlivé údaje přinášejí městské knihy (opisy formát jsou známy z Rakovníka, Kutné Hory a

⁶⁶ Z. WINTER, *Život církevní*, s. 532 n.; TÝŽ, *Kulturní obraz českých měst I*, Praha 1890, s. 468 nn. (o fungování správy záduší); B. ZILYNSKÁ, *Záduší*, s. 539-40; Rostislav NOVÝ, *K sociálnímu postavení farského kléru v Čechách v době předhusitské*, SH 9, 1962, s. 154-7, klade rozlišení zádušního a obročního jmění již do doby předhusitské. Bohatý materiál přináší také Josef DOBIÁŠ, *Dějiny královského města Pelhřimova a jeho okolí II-III*, Pelhřimov 1936 - Praha 1954, passim.

⁶⁷ N. REJCHRTOVÁ, *Studie k čes. utrakvismu*, s. 72, o rozdílu správy ve městě a na venkově; R. NOVÝ, *Městské knihy v Čechách a na Moravě 1310-1526. Katalog*, Praha 1963; Jindřich FRANCEK, *Úřad kostelníků v Jičíně a jejich kniha záduší 1431-1508*, SAP 31, 1981, č. 1, s. 75-104; L. VANĚK – M. KAPAVÍKOVÁ, *Průvodce*, s. 73-74.

⁶⁸ Neúplnou edici pořídil Klement BOROVIČ, *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické*, I. díl: Akta konsistoře utrakvistické, Praha 1868, a opis akt, jejichž originál není dochován, uložený v SÚA-APA, využila v dipl. práci L. BAŠTECKÁ, *Vnitřní vývoj*.

⁶⁹ Josef TRUHLÁŘ, *Paběrky z rukopisů Klementinských I. Pozůstatky archivu konsistoře utrakvistické z let 1470-1490*, VČA 6, 1897, s. 302-4; Jindřich MAREK – Renáta MODRÁKOVÁ, *Zlomky rukopisů v Národní knihovně České republiky*, Praha 2006.

⁷⁰ František TRNKA, *Náboženské poměry při kutnohorské konsistoři r. 1464-1547*, VKČSN tř. I, 1931-34 (též zvl. otisk 1932 a 1934).

⁷¹ Jan J. ŘEHÁK, *Z protokolů konsistoře kutnohorské*, Sborník historický, Praha 1883, s. 38-61.

⁷² TÝŽ, *Kutnohorské diarium biskupa Filipa Villanuova*, VKČSN 1879, č. 5, s. 44-74.

⁷³ N. REJCHRTOVÁ, *Studie k čes. utrakvismu*, s. 36 nn.

⁷⁴ Vydal s chybami František ŠTĚDRÝ, *Rejstřík svěcenců na kněžství legáta sněmu basilejského Filiberta, biskupa kostnického*, SHK 5, 1904, s. 92-98, 139-43; pragensiální obsah rejstříku zpracovala B. ZILYNSKÁ, *Svěcení kněžstva biskupem Filibertem*.

Mladé Boleslavi),⁷⁵ soudní zápisy a sněmovní usnesení⁷⁶ a celkovou atmosféru dokresluje polemická literatura.⁷⁷ Ztráta matriky utrakvistických svěcenců je zřejmě pouze dohadem historiků.⁷⁸

Důvody, které způsobily tak rozsáhlou devastaci písemné pozůstalosti utrakvistické církevní správy si asi dovedeme představit. Odpověď vyplývá z osudů této organizace a vůbec nekatolických vyznání po porážce českých stavů na Bílé hoře.⁷⁹ Lítost historika nad takovou ztrátou musí být o to větší, když si představí, jak bohaté mohly být i farní archivy.

Dostávám se konečně k závěrečnému shrnutí. Konstatovali jsme, že hlavní novinkou utrakvistické církevní správy byl speciální orgán nazývaný úřad k trestání zjevných hříchů, jehož pozdější proměny, dosud plně nepoznané, měly vliv na podobu utrakvistické konsistoře, jak ji známe z pozdního 15. století. Především účast laiků při řešení manželských sporů v rámci úřadu práva duchovního alespoň v některých fázích vývoje utrakvistické správy ji výrazně odlišila od katolických poměrů. Jinak má většina správních institucí utrakvistické církve v Čechách paralely ve správě katolické. Kontinuálním rysem celého sledovaného období byla postupná institucionalizace utrakvistické církve. Na konci jagellonského období ji můžeme považovat za završenou.

Základní tendencí utrakvistické správy, projevující se ve více rovinách, bylo pronikání laického živlu, a sice jak do procesu volby administrátora a konsistoře, tak do jejího řízení i do správy majetku na úrovni farností. První náznak pozdějších defensorů zaznamenáváme v r. 1465 nebo 1478, ale laický živel byl silně zastoupen i v úřadu k trestání zjevných hříchů. Z restrukturační zádušního jmění vyplynula změna postavení faráře. Dodejme, že některé tyto tendence ochotně převzaly i katolické vrchnosti.

Laicizace správy utrakvistické církve se odvozuje z artikulu proti světskému panování kněží. Můžeme mu však rozumět i jinak. Bývá totiž v soudobých

⁷⁵ Údaje uvedl Z. WINTER, *Život církevní*, s. 451. O Hradci Králové R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* III, s. 837, pozn. 2.

⁷⁶ Oboje vydáno v AČ (srv. pozn. 22).

⁷⁷ Využil ji hojně R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I-IV.

⁷⁸ Hovoří o ní např. pro pozdější dobu J. RAK, *Vývoj utrakvist. správní organizace*, s. 202 (zpráva k r. 1611, kdy je její existence pravděpodobná).

polemikách připomínán v souvislosti s politickou úlohou husitských kněží. V majetkové oblasti se projevil především sekularizací církevního majetku, ale také ingerencí do správního systému. Přehled Zikmundových zástav a jejich revize počátkem 50. let 15. stol. ukazuje, že zábory sledované panovníkem se vesměs týkaly klášterů, kapitul a jen nejbohatších kostelů, zvláště pražského. Můžeme tedy předpokládat, že běžné vybavení kostelů zůstalo rámcově, nikoli v úplnosti, zachováno svému účelu, nebo bylo rozchváčeno na lokální úrovni.⁸⁰ Bude otázkou drobnohledného regionálního výzkumu, aby se pokusil doložit, nebo vyvrátit tento předpoklad.

Kritika světského chování předhusitské církve, která vyústila v husitskou revoluci, dovádí utrakvistickou církev do druhého extrému. Svět laiků se vnutil do světa nové církve, která jen díky fungování ve světském područí dokáže uhájit svoji samostatnou existenci. A tak původně žádoucí emancipace církve, dovedená ve 14. století do krajnosti, byla za husitství násilně zvrácena do svého opaku.

⁷⁹ O zabavení archivu dolní konsistoře J. RAK, *Vývoj utrakvist. správní organizace*, s. 204, podle rukopisu AUK, sign. A 14b, f. 108r-110r. Zmínka též in: *Dějiny Univerzity Karlovy II (1622-1802)*, red. Ivana ČORNEJOVÁ, Praha 1996, s. 24-5.

⁸⁰ Milan MORAVEC, *Zástavy Zikmunda Lucemburského v českých zemích z let 1420-1437*, FHB 9, 1985, s. 89-173; Bohuslava ROTTEROVÁ, *Revize feudálního majetku v Čechách v polovině 15. století*, AUC-PhH 1, 1976, *Studia historica* XIV, s. 261-5. Autoři neuvažovali, zda Zikmund jednal jako patron uvedených institucí nebo z práva královského regálu k veškerému církevnímu majetku. Jako ilustraci osudů majetku jednoho městského kostela uvedme dobře zpracovaný případ Pelhřimova, viz DOBIÁŠ, *Dějiny Pelhřimova*, dle rejstříku. Celkový výklad F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce IV*, Praha 1993, s. 55 nn.

III. kap. Terminologické a právní problémy klasifikace událostí: synoda – conciliabulum – sněm duchovní – sjezd – konvokace

Tato kapitola je úvahou nad otázkami, které zaměstnávaly a v něčem možná také iritovaly již současníky dějů, a ještě více musí trápit historika a odborníky na církevní právo ve chvíli, kdy se pokusí uchopit tyto děje jako předmět svého studia. Budeme si všimnout otázek terminologických, právního chápání a definice jednotlivých pojmů a budeme se snažit dospět k vymezení předmětu našeho zkoumání.

Stanovení předmětu historikova zájmu se může někdy omezit pouze na určení časových mezníků a teritoriálního záběru výzkumu a dále na definici pojmů, s nimiž pracuje. V případě sledování vývoje synod, resp. obecně kněžských shromáždění v oblastech nastupující reformace, a to jak té české (rané, první), tak té evropské v 16. století, jsme postaveni před další problém. Sledovaný jev dospívá v danou dobu k velké proměně a v přechodném období je značně nevyhraněný a právně neošetřený. Pro nás z toho vyplývá problém, jak stanovit kritéria pro výběr událostí, které mají být zařazeny do katalogu. Než dospějeme k postulování takových kritérií, pohlédneme krátce na to, jak tematizuje tuto problematiku dosavadní odborná literatura, jak se v ní odrážejí terminologické, typologizační a právní problémy.

Synoda alias koncil obecně je shromáždění nositelů církevních úřadů, kteří společně ve veřejném aktu za užití určitého ceremoniálu ustanovují, potvrzují nebo mění určitý právní stav.¹ V jednotlivých pokusech o definici tohoto jevu je zdůrazňována potřeba legitimacy

¹ Definice parafrázuje formulaci Isolde SCHRÖDER, *Die westfränkischen Synoden von 888 bis 987 und ihre Überlieferung*, MGH-Hilfsmittel 3, München 1980, s. 5, která použila vyjádření A. Werminghoffa, W. Brandmüllera a W. Hartmanna. Uvedme tedy ještě klasickou definici, kterou formuloval Albert WERMINGHOFF, *Verfassungsgeschichte der deutschen Kirche im Mittelalter*, Leipzig 1913², s. 219: „Das Kirchenrecht versteht unter einem Konzil oder einer Synode die Versammlung der Bischöfe entweder der ganzen Kirche oder nur eines bestimmten Kreises innerhalb derselben, mit oder ohne Zuziehung auch anderer, aber nur beratender Personen, unter Autorisation des zuständigen kirchlichen Obern, zum Zweck der Beratung, Beschlußfassung und Gesetzgebung in kirchlichen Angelegenheiten“. Odkázat by bylo možné na celou řadu dalších variant, jen výjimečně se však jedná o precizní právní vystižení jevu, od kterého by bylo možné se odrazit pro úvahy o výběru událostí pro náš výzkum. Proto se již omezím jen na následující: přehled starších (historických) definicí podala Odette PONTAL, *Les statuts synodaux*, in: *Typologie des sources du moyen âge occidental*, Tuhout 1975, s. 17, vlastní uvedla na s. 27. Novější pokusy o definici synod viz např. Nathalie KRUPPA, *Einführung*, in: *Partikularsynoden im späten Mittelalter*, hgg. v. Nathalie Kruppa u. Leszek Zygmier, Göttingen 2006, s. 12-27; Pavel KRAFL, *Synody a statuta olomoucké diecéze období středověku*, Praha 2003, s. 37; Peter WIEGAND, *Diözesansynoden und bischöfliche Statutengesetzgebung im Bistum Kammin. Zur Entwicklung des partikulären Kirchenrechts im spätmittelalterlichen Deutschland*, Köln–Weimar–Wien 1998, s. 8. U definice užitě v textu jsem záměrně neuvedla dodatek o vyloučení volby a svěcení z řádné synody, neboť by to neodpovídalo realitě raných období synodálního života, k tomu Rudolf SOHM, *Kirchenrecht I, Die geschichtlichen Grundlagen*, Leipzig 1892, s. 271-8, 282-90. V definici je také patrné napětí ve vymezení provinciální a diecézní synody, jak ještě uvidíme dále (srv. pozn. 12, 13).

takového shromáždění, která se dosahuje především osobou svolavatele, a dodejme – obecným konsensem, uznáním takového sněmu jako kompetentního, legitimního pro danou oblast a úkon.²

Slova „synoda“ a „koncil“, zpočátku rovnocenná synonyma, naznačují dvojí základ středověkého evropského křesťanství: řecký a latinský. Obě podtrhují především společenstevní podstatu konání, společnou cestu a společné jednání. Byla používána zpočátku pro různá shromáždění křesťanů, resp. biskupů nebo kléru. Teprve v průběhu středověku se jejich užívání vyhranilo ve smyslu převažujícího označení konvokace kleriků jedné diecéze v čele s jejím biskupem jako synoda (diecézní, biskupská). Výraz koncil byl pak vyhrazen pro shromáždění vyššího stupně, pro biskupské provinciální synody, pro koncily národní, patriarchální nebo ekumenické.³

Tím se dostáváme k druhé otázce. Shromáždění biskupů a kléru vůbec se mohla odehrávat na různých úrovních a s různými kompetencemi. Vytvořit přehlednou klasifikaci a typologii těchto shromáždění se pokusila řada autorů. Protože výčet názvů a podání charakteristik koncilů a synod není jen pouhým vypočtením rozmanitostí, ale i snahou dodat těmto pojmům přesné místo v hierarchii synod, vedly tyto pokusy k diskusím mezi jejich autory a k vytváření revidovaných přehledů. Pro účely našeho uvedení do problematiky postačí na tento problém upozornit a zaregistrovat jen základní kategorie synod, které přicházejí v úvahu v souvislosti s naším výzkumem.⁴

² To zdůrazňuji s ohledem na počáteční období vývoje synod a koncilů, kdy se představa legitimacy a kompetence teprve vytvářela (viz Hubert JEDIN, *Malé dějiny koncilů*, Praha 1990, s. 7-10, o postupném uznání pevně dané řady ekumenických koncilů), stejně jako s ohledem na problémy s uznáním pravoplatnosti svolání, resp. působení koncilů v Kostnici a Basileji (literatura v pozn. 9), ale také s představou relativně drobných shromáždění diecézních. Biskup musel svolávat své kleriky s úmyslem konat synodu (nikoli jinou nezávaznou radu) a oni ji tak museli přijímat, aby výsledek zasedání byl přijat jako synodální statuta. Tento moment obecného konsensu, vyjádřený u starších katolických synod veřejným přijetím statut, jejich hlasitým uznáním účastníky (viz kapitulu o ceremoniálu na synodách) bude pro nás podstatným bodem při snaze pochopit události v Čechách.

³ K etymologii slov *synodus* a *concilium*: Adolf LUMPE, *Zur Geschichte der Wörter concilium und synodus in der antiken christlichen Latinität*, AHC 2, 1970, s. 1-21; TÝŽ, *Zur Geschichte des Wortes „synodos“ in der antiken christlichen Gräzität*, AHC 6, 1974, s. 40-53; Ch. H. HEFELE – H. LECLERCQ, *Histoire des conciles d'après les documents originaux*, I/1, Paris 1907, Introduction, s. 1-2 (nejstarší výskyty, též synoda jako shromáždění křesťanů k eucharistii); N. KRUPPA, *Einführung*, in: *Partikularsynoden*, s. 12; Michael KESSLER, *Das synodale Prinzip. Bemerkungen zu seiner Entwicklung und Bedeutung*, Theologische Quartalschrift 168, 1988, s. 45-7; Miloš RABAN, *Sněm české katolické církve. Obnova synodality*, Praha 2000, s. 18-22.

⁴ Literatura pokoušející se o klasifikaci synod a koncilů je zachycena v těchto titulech: Ch. H. HEFELE – H. LECLERCQ, *Histoire des conciles*, s. 4-8; podle nich Odette PONTAL, *Les statuts synodaux français du XIIIe siècle précédés de l'histoire du synode diocésain depuis ses origines*, tome I, Paris 1971, s. XXVI-XXVIII. Další schéma, které bylo přijato řadou autorů, podal Paul HINSCHIUS, *System des katholischen Kirchenrechts mit besonderer Rücksicht auf Deutschland* III, Berlin 1883, s. 328; podle něho I. SCHRÖDER, *Die westfränkischen Synoden*, s. 5-6, a tam citované tituly (Sägmüller, Feine, Plöchl); srv. také Hermann Josef SIEBEN, *Konzilsidee des lateinischen Mittelalters (847-1378)*, Paderborn etc. 1984, kap. VI, s. 252-71. Pro účely této práce není nutné se zabývat rozdíly v jednotlivých schématech podrobněji.

Dvě základní kategorie synod/koncilů představují koncily ekumenické na jedné straně, a všechna ostatní právně relevantní shromáždění biskupů, resp. i kléru, označovaná od 6. stol. jako partikulární ve smyslu lokálních shromáždění, vymezených podle určitých, většinou správních kritérií.⁵ Stranou můžeme ponechat typy koncilů, které se omezily na dobu starověku nebo na oblast východokřesťanskou,⁶ a zaměříme se pouze na vývoj západní. Pro raný středověk je typický národní, nebo říšský koncil, který přesahoval hranice církevně-správních celků a jak po stránce teritoriální tak co do kompetencí podléhal měřítkům a dohledu panovníků Francké říše.⁷ Národní koncily se ve vrcholném středověku vytrácejí a jsou dočasně nahrazeny koncily papežskými,⁸ které připravily nástup nových univerzálních koncilů pozdního středověku.⁹ Volání po národním koncilu, resp. jeho svolání panovníkem, se však ještě vrátí, a sice na konci 14. století ve Francii¹⁰ a v průběhu 15. století v Německu, kde se toto volání bude opakovat v prvních desetiletích reformace v 16. století.¹¹ Při výkladu o těchto jevech pak bude důležité nezapomenout na to, z čeho tyto snahy mohly čerpat svá východiska, na jaké počáteční poměry se mohly odvolávat.

Vedle říšských synod a národních koncilů se od raných křesťanských století vyvíjely další dva typy konvokací duchovenstva, které se měly stát základními pilíři synodální struktury středověké církve – tedy provinciální koncil a diecézní synoda. Zatímco všechna vyšší již zmíněná shromáždění měla v sobě vždy moment mimořádnosti a nepravidelnosti,

⁵ N. KRUPPA, *Einführung*, in: Partikularsynoden, s. 14-15: výraz partikulární synoda se vyskytoval jako pejorativní, až od 533 neutrální pro lokální koncily, k rozlišení od ekumenických.

⁶ Mám tu na mysli africké plenární koncily a východokřesťanské patriarchální koncily. Joseph Anton FISCHER – Adolf LUMPE, *Die Synoden von den Anfängen bis zum Vorabend des Nicaenums*, Paderborn etc. 1997; Hermann Josef SIEBEN, *Die Konzilsidee der Alten Kirche*, Paderborn etc. 1979.

⁷ Odette PONTAL, *Die Synoden im Merowingerreich*, Paderborn etc. 1986; I. SCHRÖDER, *Die westfränkischen Synoden von 888 bis 987*; Wilfried HARTMANN, *Die Synoden der Karolingerzeit im Frankreich und in Italien*, Paderborn etc. 1989.

⁸ Základní informaci má H. JEDIN, *Malé dějiny koncilů*, s. 30-32; úvahu o možném způsobu zrodu papežských koncilů středověku podal Franz-Josef SCHMALE, *Synodus – synodale concilium – concilium*, AHC 8, 1976, s. 80-102.

⁹ Franz-Josef SCHMALE, *Systematisches zu den Konzilien des Reformpapsttums im 12. Jahrhundert*, AHC 6, 1974, s. 21-39; R. FOREVILLE, *Lateran I-IV*, Mainz 1970 (Geschichte der ökumenischen Konzilien 6); Burkhard ROBERG, *Das Zweite Konzil von Lyon (1274)*, Paderborn etc. 1990; Ewald MÜLLER, *Das Konzil von Vienne 1311-1312. Seine Quellen und seine Geschichte*, Münster i. W. 1934; Walter BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Konstanz 1414-1418*, I-II, Paderborn etc. 1991-1997; Johannes HELMRATH, *Das Basler Konzil 1431-1449. Forschungsstand und Probleme*, Köln-Wien 1987.

¹⁰ Helčne MILLET, *Du conseil au concile (1395-1408). Recherche sur la nature des assemblés du clergé en France pendant le grand schisme d'occident*, Journal des savants 1985, s. 137-159.

¹¹ Johannes HELMRATH, „Geistlich und werntlich“. *Zur Beziehung von Konzilien und Reichsversammlungen im 15. Jahrhundert*, in: Vorträge u. Forschungen XLVIII, Stuttgart 2002, s. 477-517; K. HOFMANN, *Die Konzilsfrage auf den deutschen Reichstagen von 1521-1534*, Mannheim 1932; J. WEIZSÄCKER, *Der Versuch eines Nationalkonzils in Speyer*, HZ 64, 1890, s. 199-215; Armin KOHNLE, *Reichstag und Reformation. Kaiserliche und ständische Religionspolitik von den Anfängen der Causa Lutheri bis zum Nürnberger Religionsfrieden*, Heidelberg 2001 (Quellen und Forschungen zur Reformationsgesch. Bd. 77).

zmíněné instituce na úrovni církevních provincií (metropolí) a diecézí byly předmětem soustředěné reglementace a snahy, aby se staly pravidelnými nástroji k organizování života uvnitř církve. Proto jediné u nich můžeme operovat s přesnější definicí založenou na řadě míst kodexu kanonického práva. Právě na ně se soustřeďuje hlavní pozornost badatelů v oblasti dějin místních církví.

Jestliže jsme na začátku kapitoly uvedli obecnou definici synody, musíme na tomto místě ještě přesněji definovat její dva druhy.

Provinciální synoda je shromážděním biskupů a případně dalších pozvaných hodnostářů kapitulních a řádových, kteří společně se svým metropolitou jednají jako rovnoprávní činitelé a tvoří orgán církevní legislativy (vytvářejí a vyhlašují partikulární legislativu).¹²

Diecézní synoda je periodické, oficiální a pro příslušníky diecézního kléru zapojeného do duchovní správy povinné shromáždění kolem jejich biskupa, jehož je poradním orgánem. Biskup k ní povolává sobě podřízený klérus, aby ho seznámil se svými legislativními kroky a prováděl jeho kontrolu.¹³ Diecézní synoda zaujímá zvláštní postavení mezi ostatními partikulárními shromážděními duchovních, neboť jediné u ní se nejedná o orgán složený z biskupů s rovnocenným rozhodujícím hlasem. Někteří autoři proto diecézní shromáždění neřadí do systému synod a zpochybňují oprávněnost stavět je vedle synod provinciálních a dalších vyšších koncilů.¹⁴ Přitom diecézní synoda je nejpočetnější kategorií v oblasti středověkých klerických shromáždění a je běžně vnímána jako jedna z podob synodality. O jejím organickém umístění mezi ostatními shromážděními ostatně svědčí i blízké až totožné

¹² Základní charakteristiku provinciální synody a hlavní body jejího vývoje zachytil P. HINSCHIUS, *System des katholischen Kirchenrechts* III, s. 473-508; o koncilech provinciálních i teritoriálně širších pojednal Jean GAUDEMET, *Le gouvernement de l'Eglise a l'époque classique*, Paris 1979, s. 205-215. Provinciální synodu označil jako orgán církevní legislativy Klaus MÖRSDORF, *Die Rechtssprache des CIC. Eine Kritische Untersuchung*, Paderborn 1937, s. 151. K definicím dále např. Hans Erich FEINE, *Kirchliche Rechtsgeschichte* I, Weimar 1954², s. 193-4; Willibald PLÖCHL, *Geschichte des Kirchenrechts* I, Wien 1960², s. 343.

¹³ Použit rámcový překlad definice O. PONTAL, *Les statuts synodaux*, s. 27; srv. také TÁŽ, *Les statuts synodaux français*, s. XXV. Na právní rozdíl mezi provinciální a diecézní synodou upozorňuje I. SCHRÖDER, *Die westfränkischen Synoden*, s. 7, pozn. 11, na základě rozboru, který zpracoval Klaus MÖRSDORF, *Die Rechtssprache des CIC. Eine Kritische Untersuchung*, Paderborn 1937. Základní charakteristiku diecézní synody a hlavní body jejího vývoje zachytili P. HINSCHIUS, *System des katholischen Kirchenrechts* III, s. 582-603; J. GAUDEMET, *Le gouvernement de l'Eglise*, s. 173-179; Christopher Robert CHENEY, *Introduction: the diocesan synod*, in: týž, *English synodalia of the thirteenth century*, Oxford 1968, s. 1-21.

¹⁴ Stephan HAERING, *Mittelalterliche Partikularsynoden in Baiern. Ein Überblick zum Raum der Bistümer Chiemsee, Freising, Passau und Regensburg*, in: *Partikularsynoden im späten Mittelalter*, s. 77-97, zde s. 78-80; Michael BORGOLTE, *Die Mittelalterliche Kirche*, München 1992, s. 93; I. SCHRÖDER, *Die westfränkischen Synoden*, s. 6. Graciánův dekret upřel dokonce provinciálním koncilům právo vydávat zákony, což ale další autority upravily na možnost tvorby teritoriálně omezené legislativy. Citace a výklad viz H. J. SIEBEN, *Die Konzilsidee des lateinischen Mittelalters*, s. 268-271.

formy legislativy, které na obou nejdůležitějších synodách (provinciální a diecézní) vznikají nebo jsou publikovány.

Tím narážíme ještě na jeden fakt charakterizující středověkou synodalitu. Zatímco moderní badatelé se snaží formulovat přesné definice a vytvořit přesnou kategorizaci synod a koncilů, středověká realita, jak konstatovala kdysi autorka základní příručky o synodálních statutech O. Pontalová, se takové umělé klasifikaci vzpírá. Vyhraněnost statut vydávaných na obou typech shromáždění je sporná. Velmi často se stírá hranice mezi nimi, což se projevuje jak při terminologickém označování takových statut, tak na volném přejímání jednotlivých článků i celých souborů nařízení nejen ve směru z provincie do diecéze, nýbrž i v pořadí opačném, včetně vyzarování mimo vlastní provincii.¹⁵

Při aplikaci uvedených definic na konkrétní historický materiál narážíme na řadu problémů při rozhodování, zda určité indicie skutečně signalizují konání synody, nebo zda je stopa falešná. Některé znaky, jako vyšší počet přítomných kleriků nebo biskupů, nějaké dění v době obvyklého termínu místních synod, přítomnost biskupa atd., mohou být jen náhodnou shodou okolností. Na nebezpečí vytváření nepodložených, nevěrohodných seznamů synod určité diecéze upozornil důrazně P. Wiegand¹⁶ a varoval před takovým postupem.

Výzkum synod neztěžuje pouze torzovité dochování pramenů, ale i jejich terminologie. Výše uvedená typologie synod vychází sice z dobové reality, je však přeci jen něčím umělým. Představuje snahu vnést systém vycházející z novodobého stylu myšlení do situace a materiálu, který se takové kategorizaci jen těžko poddává, neboť středověku bylo cizí striktní škatulkování.¹⁷ Pro shromáždění kléru jsou proto užívány rozmanité výrazy, na druhé straně zase výraz synoda nebo koncil může být použit i pro jiné události, než jaké jsme si právě definovali. Na příkladech materiálu z různých diecézí to ukázala řada autorů.

Zpočátku se užíval pojem *synodus*, *sancta synodus* pro všechny typy shromáždění, výrazy odlišující ekumenické a partikulární shromáždění se objevují na Východě až v 6. století, na Západě dokonce až v pracích dekretalistů (tedy od 12. st.).¹⁸ Souvisí to snad s dobovým vnímáním jejich kompetencí – synoda byla místem hledání konsensu bez ohledu na

¹⁵ O. PONTAL, *Les statuts synodaux*, s. 20, 34; TÁŽ, *Quelques remarques sur les statuts des synodes diocésains et provinciaux et leurs imbrications*, in: *Revue d'Histoire de l'Eglise de France* 48, 1962, s. 80-85; TÁŽ, *Les statuts synodaux français*, s. XXX-XXXII.

¹⁶ P. WIEGAND, *Diözesansynoden und bishöfliche Statutengesetzgebung im Bistum Kammin*, s. 32-33, s výčtem nevěrohodných případů uváděných v literatuře.

¹⁷ O. PONTAL, *Les statuts synodaux*, s. 20.

¹⁸ Hermann Josef SIEBEN, *Die Partikularsynode*. Studien zur Geschichte der Konzilsidee, Frankfurt/Main 1990, s. 29-38; TÝŽ, heslo *Synode*, in: *Lexikon des Mittelalters VIII*, 1999, sl. 375-377; N. KRUPPA, *Einführung*, in: *Partikularsynoden*, s. 14-15.

to, zda byla kompletní, ekumenická, reprezentující celou církev, nebo zda z našeho pohledu zastupovala jen výsek církve. Nevyhraněnost samotných shromáždění se tedy odrážela na jejich pojmenování. To by mělo odstranit prosazení centrálně vydávané legislativy, ale ani období po IV. Lateránském koncilu neznamena jednoznačné stabilizování prameny užívané terminologie.

Pro synody na různé úrovni se užívaly ve středověku nejčastěji tři pojmy: *synodus* – *concilium* – *conventus* (*conventio*), k nimž mohla přistupovat různá adjektiva, buď jen naznačující církevní charakter shromáždění (*sancta, sacra, solemnis*), neboť samotné základní výrazy se užívaly i pro světská shromáždění – sněmy, soudy, volební shromáždění. Mohly být také připojeny další výrazy naznačující rozsah zastoupení, přesto však jen výjimečně poznáme skutečný rozsah (*concilium oecumenicum, generale, universale, particulare, plenare, provinciale, synodus dioecesana, episcopalis, publica, magna, summa, propria nostra, provincialis*).¹⁹

Dnes většinou užíváme výraz „koncil“ pro širší shromáždění, pojem „synoda“ se vžil pro diecézní shromáždění kléru. Toto rozlišení se objevuje už ve sbírce kanonického práva *Codex iuris canonici*,²⁰ jednoznačně bylo rozlišení stanoveno koncilem tridentským.²¹ Ve středověkém materiálu se ovšem výrazy často zaměňují, někdy až v nečekaných kombinacích, jako např.: *conventio synodalis, conventus synodalis, iudicium synodale, synodale concilium, synodus concilii, concilium synodi*.²² Někdy je ovšem rozlišení typu shromáždění na základě užitého výrazu možné: *conventus synodalis X conventus episcoporum* (první pro diecézní, druhé pro provinciální synodu), obdobně *synodus generalis X concilium episcopalis seu locale seu presbyterium*. Jindy je jedna a tatáž událost označena v pramenech různými výrazy. Diecézní synoda tak může vystupovat také jako *generalis synodus* nebo *concilium sanctum*.²³ Výraz „národní koncil“ se objevuje až v 15. století. Starší dobové označení pro

¹⁹ Přehled užívaných pojmů byl zpracován na základě literatury: I. SCHRÖDER, *Die westfränkischen Synoden von 888 bis 987*, s. 7-13; Johannes MARING, *Diözesansynoden und Domherrn-Generalkapitel des Stifts Hildesheim bis zum Anfang des XVII. Jhdts.*, Hannover-Leipzig 1905, s. 11-13; P. WIEGAND, *Diözesansynoden und bischöfliche Statutengesetzgebung im Bistum Kammin*, s. 8-9; F.-J. SCHMALE, *Synodus – synodale concilium – concilium*, s. 88, 92-93, 102; O. PONTAL, *Les statuts synodaux*, s. 21-22, tamtéž, s. 38 přehled terminologie synodálních statut, která je také rozmanitá; TÁŽ, *Les statuts synodaux français*, s. XXVIII-XXX.

²⁰ I. SCHRÖDER, *Die westfränkischen Synoden*, s. 7.

²¹ O. PONTAL, *Les statuts synodaux*, s. 22.

²² F.-J. SCHMALE, *Synodus – synodale concilium – concilium*, s. 88, 92-93.

²³ Doklady pro raný středověk snesla Isolde SCHRÖDER, *Die westfränkischen Synoden von 888 bis 987*, s. 7, kde uvádí pro provinciální synodu v Portu r. 897 výrazy *conventus, concilium, coadunatio, synodus*;

takové celoříšské, celostátní, nadprovinciální shromáždění biskupů bylo „*synodus totius regni*“, *concilium generale, universale*.²⁴

Škála výrazů, s kterými je možno se setkat v běžné správní agendě a na jiných místech, kde jsou synody jmenovány, je tedy značně rozmanitá. S jednoznačností se nesetkáme ani v teoretické literatuře. Autoři z řad právníků sice jeví snahu po určitém utřídění, ale ani oni se neshodnou na pevných kategoriích. Od 12. stol. rozlišují nejčastěji buď dva nebo tři druhy synod, ale terminologie kolísá. *Concilia generalia* jsou u části autorů ztotožněna s koncily všeobecnými (*generalia sive universalia*). Provinciální koncily bývají označovány také jako partikulární (*provincialia sive particularia*, ojedinele také *integrum, singulare* nebo *locale*). Jen u části autorů přichází třetí typ, označený jako *concilia episcopalia*.²⁵

Problém, který sledujeme, můžeme nahlédnout také z druhé strany a ptát se, co všechno mohl označovat výraz *synodus* v mluvě středověkých pramenů. Vedle různých druhů shromáždění duchovenstva, jak byla výše definována, byl tento pojem užíván také pro biskupské (synodální) soudy, označované jinak jako „*sendy*“.²⁶ *Synodus* mohlo být i menší shromáždění kléru v rámci arcijáhensství nebo děkanátu, označované častěji jako konvokace.²⁷ Výraz se mohl objevit v souvislosti se zasedáním generální kapituly²⁸ nebo u řádové konvokace, ale fungoval také v prostředí světském. Označoval sněmy světských činitelů svolané panovníkem, nebo smíšená shromáždění, tzv. *concilia mixta*, za účasti duchovních i laiků a za předsednictví panovníka.²⁹

Obrátíme-li teď pozornost na českomoravský prostor a doklady z něho pocházející, můžeme opřít náš zájem o dvě základní edice synodálního materiálu.³⁰ Speciální pozornost

²⁴ H. J. SIEBEN, *Die Partikularsynode*, s. 39-41 k terminologii, s. 42-46 o situaci ve Francii, Španělsku a Říši za Merovejců a Karlovců. Pro 15. stol., ale i s přehledem situace starší srv. Johannes HELMRATH, „*Geistlich und werntlich*“, *Zur Beziehung von Konzilien und Reichsversammlungen im 15. Jahrhundert*, in: *Vorträge u. Forschungen XLVIII*, Stuttgart 2002, s. 477-517.

²⁵ H. J. SIEBEN, *Die Konzilsidee des lateinischen Mittelalters*, s. 252-3, s uvedením citací a odkazů na příslušné autory.

²⁶ Rozlišit výrazy pro zasedání se soudní funkcí a pro koncily ostatní se pokusil Franz-Josef SCHMALE, *Synodus – synodale concilium – concilium*, s. 92-93, 102. Na problém terminologického odlišení sendů upozornil také P. WIEGAND, *Diözesansynoden und bischöfliche Statutengesetzgebung im Bistum Kammin*, s. 9, další vysvětlení *ibid.*, s. 79-85 s další literaturou. Také výraz „*send*“ mohl být ovšem užít pro označení diecézní synody.

²⁷ Goran INGER, *Das kirchliche Visitationsinstitut im mittelalterlichen Schweden*, Lund 1961, s. 150, 526 (o děkanátních synodách ve Švédsku).

²⁸ P. WIEGAND, *Diözesansynoden und bischöfliche Statutengesetzgebung im Bistum Kammin*, s. 9-12, 16-17.

²⁹ I. SCHRÖDER, *Die westfränkischen Synoden*, s. 8; O. PONTAL, *Les statuts synodaux*, s. 34-35.

³⁰ Jaroslav V. POLC – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Pražské synody a koncily předhusitské doby*, Praha 2002; P. KRAFL, *Synody a statuta olomoucké diecéze*. Nemohla jsem pro tuto orientační sondu použít i další zprávy obsahující příslušnou terminologii, logicky proto odpadají doklady pro vnímání provinciální, tedy mohušské legislativy a provinciálních synod tam konaných.

terminologické otázce věnována nebyla,³¹ musíme proto vycházet ze samotných publikovaných textů. Orientační sonda, kterou jsem zaměřila na statuta pražské diecéze, nepřinesla nijak překvapivé výsledky. Zlomkovitý materiál vztahující se k biskupskému období používá převážně adjektivum *synodalis* ve spojení s pojmy *statutum*, *constitutio*, *prohibicio*, *ordinaciones*, nebo adverbium *synodaliter* se slovesy *legitur*, *interdictum est*.³² Jednou se objevuje označení *sancta synodus* (červen 1333),³³ dvakrát *synodus generalis* (1318 nebo dříve, červen 1334),³⁴ zjevně pro rozlišení od *synodus decanorum*,³⁵ která všeobecné diecézní synodě z r. 1334 předcházela v podzimním termínu roku 1333.³⁶ Poslední užitý pojem je *synodus* ve spojení s arcijáhny, kteří jsou napomínáni, že své farnosti nevizitují a nekonají synody, nebo dokonce konání synod jen předstírají, aby mohli vybírat příslušné poplatky.³⁷ Když shrneme dosud uvedené údaje, můžeme konstatovat, že výraz „synoda“ je tu použit pro konvokace či obdobná vizitační shromáždění plebánů z arcijáhenských okrsků, dále pro konvokaci děkanů, na níž byla připravována generální synoda, tedy vlastní synoda celé diecéze. Obojí, tedy podzimní i jarní shromáždění, se konalo zjevně v Praze. Potřeba rozlišení synody menší, děkanské, a synody hlavní, diecézní, později odpadá a bude užíván výraz *synodus* nebo *sancta synodus* (poprvé zachycený v červnu 1333 na místě *generalis synodus*). V ostatních případech pouze výraz „synodaliter“³⁸ naznačuje, že příslušný úkon byl proveden veřejně, na shromáždění kléru, aniž by umožňoval bližší charakteristiku příslušného shromáždění.³⁹

³¹ S terminologií, ale nejen s ní souvisí otázka rozlišení provinciálních a legátských statut od statut diecézních; nově se k tomu vyjádřil Pavel KRAFL, *Legátské a provinciální zákonodárství pro olomouckou diecézi od poloviny 13. stol.*, SAP 53, 2003, č. 2, s. 551-581; TÝŽ, *Provincial and Legatine Statutes of the Archbishops of Prague*, *Questiones mediae aevi novae* 8, 2003, s. 289-300. Jeho výčet je bohatší, než připouštěl ve svých úvahách Polc in: J. V. POLC – Z. HLEDÍKOVÁ, *Pražské synody a koncily*, s. 38-40; Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Synoden in der Diözese Prag 1280-1417*, in: *Partikularsynoden im späten Mittelalter*, hgg. v. Nathalie Kruppa u. Leszek Zygmier, Göttingen 2006, s. 309-311, zde s. 313-314, je v tomto bodě ještě skeptičtější a omezuje výčet provinciálních (příp. legátských) synod na dvě jisté a dvě možné, zatímco ostatní Kraflem uváděné případy charakterizuje jako statuta diecézní synody intimovaná celé provincii.

³² J. V. POLC – Z. HLEDÍKOVÁ, *Pražské synody a koncily*, s. 95, č. I, II, s. 102, č. VII, s. 105, č. VIII, s. 107, č. IX, s. 108, č. XI.

³³ *ibid.*, s. 107, č. IX.

³⁴ *ibid.*, s. 102, č. VI, s. 108, č. X.

³⁵ *ibid.*, s. 108, č. X.

³⁶ O termínech a charakteru raných pražských synod Z. HLEDÍKOVÁ, *Synoden in der Diözese Prag*, s. 309-311.

³⁷ J. V. POLC – Z. HLEDÍKOVÁ, *Pražské synody a koncily*, s. 100, č. IV/2.

³⁸ Nepracovala jsem s výrazy v nadpisech statut, protože v nejstarším období není patrné, kde jde o výraz užitý v rukopise a kde je doplněn editorkou.

³⁹ Tady zůstává otevřená otázka počátků synodálního života v Čechách a na Moravě, jak co do času, tak co do kvality a charakteru. Srv. dále pozn. 97 a text u ní.

Statuta prvního pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic pracují poprvé s rozlišením *concilium provinciale* a *synodi episcopales*, které mají pořádat *nostri coepiscopi*.⁴⁰ Produkty těchto koncilů a synod označuje arcibiskup termíny *constituciones provinciales*, *statuta provincialia*, resp. pro výnosy svých předchůdců a budoucí statuta diecéze své a svých sufragánů užívá výrazy *statuta sinodalia*, *mandata synodalia*, *synodalia iura*.⁴¹

Ve statutech dalších arcibiskupů nepřicházejí žádné překvapivé výrazy označující již pravidelně konané diecézní a občas i provinciální synody. Jak se tato instituce vžila, je zjevné z toho faktu, že stačí užít pouhý výraz *synodus*,⁴² nebo *sancta synodus*,⁴³ *synodus futura*.⁴⁴ Usnesení jsou označována opakovaně jako *constitutio synodalis*, *statutum synodale*, *mandata synodalia*, *statuta provincialia et synodalia*.⁴⁵

Jinou rovinu reprezentuje zpráva Matěje z Janova z roku 1388, v níž vypočítává, kde všude byl publikován zákaz hlásat požadavek častého svátostného přijímání laiky: „*in synodis provincialibus*“, „*in synodo cleri et in congregacione plebium*“.⁴⁶ Rozlišil tedy jasně jen shromáždění církevní a světské, u pojmu „synoda provinciální“ bych si nebyla jistá, že skutečně míní svolání kléru z celé církevní provincie. Také M. Jakoubek ze Stříbra mluví v roce 1414 v souvislosti se zákazem laického kalicha o „*publicacione... solempniter in synodis provincialibus, publice voce preconia prohibuerunt hoc ex sua auctoritate ordinaria statuentes sub excomunicacione pena...*“.⁴⁷ V druhé polovině roku se jednalo buď o běžnou podzimní diecézní synodu nebo synodu mimořádnou o několik týdnů dříve.⁴⁷ V obou výrocích je výraz pro provinciální synodu užít v množném čísle, což by mohlo znamenat, že je míněn obecně, že zastupuje sféru církevní a oficiální, vedle sféry světské a veřejné.⁴⁸

⁴⁰ J. V. POLC – Z. HLEDÍKOVÁ, *Pražské synody a koncily*, s. 118, č. XIII Proemium, s. 119, č. XIII/2, s. 165, č. XIV/2.

⁴¹ *ibid.*, s. 118, č. XIII Proemium, s. 119, č. XIII/2, s. 164, č. XIV.

⁴² Jako příklad za jiné: *ibid.*, s. 247, č. XL (pozn. 1a): *errores... revocati... in synodo Pragensi facta a.d. 1389* (říjen); k témuž dodatek na s. 249, v dataci: *infra sermonem synodalem*. Výraz užítý ve spojení s datací: *ibid.*, s. 269, č. LV/1: *in synodo sancti Viti 1404*.

⁴³ *ibid.*, s. 220, č. XXXI/1 (1384, červen).

⁴⁴ *ibid.*, s. 219, č. XXX/1/4 (1381, říjen).

⁴⁵ Výrazy se objevují na řadě míst, viz *ibid.*, s. 209 (*constitutio*), 229, 238, 241, 251, 255 (*statutum*), s. 237, 253, 254, 255 (*mandata*) atd.

⁴⁶ *ibid.*, s. 243, č. XXXIX/1.

⁴⁷ Zmínka o synodě v kázání *Probet autem*, viz BARTOŠ, *LČ Jakoubka*, s. 36, č. 39; SPUNAR, *Repertorium*, s. 231-2. č. 616 (srv. BARTOŠ, *Počátky kalicha v Čechách*, ČČM 96, 1922, s. 170, *ibidem* 97, 1923, s. 44). Synodu registruje Jaroslav KADLEC, in: *Pražské synody a koncily předhusitské doby*, Praha 2002, s. 61. Za poskytnutí kopie z rukopisu Budyšín 8⁰⁷, fol. 33v, děkuji doc. H. Krmíčkové. Jakoubek si pro svůj výrok vypůjčil částečně text Matejův a upravil ho co do datace.

⁴⁸ Tím se dostává na nejistou půdu synoda z října 1414 (o sv. Lukáši), doložená právě jen Jakoubkem. Kadlec (cit. v pozn. 47) neuvádí mimořádnou synodu v srpnu/září 1414, viz Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Synody v pražské diecézi v letech 1349-1419*, ČČH 18, 1970, s. 117-146, zde s. 146. Je otázkou, zda je pravděpodobné, že by se konaly dvě synody s odstupem pouhých dvou měsíců. Jakoubek mohl narážet i na synodu mimořádnou nebo jen

Moravský materiál vykazuje obdobnou terminologii jako materiál český. Shrnul ji v úvodním výkladu P. Krafl:⁴⁹ v roce 1253 se objevuje výraz užívaný i v českém prostředí 13. století, totiž *synodus generalis*, většina statut v celém rozmezí 13.-15. století si vystačí s pojmenováním *synodus*, příp. s přívlastkem *sancta* nebo *sacra synodus*, v r. 1498 se objevuje košaté spojení *sacra generalis synodus*.⁵⁰

S vědomím právě zjištěných skutečností přistoupíme nyní k materiálu, který je k dispozici pro celé husitské století. Vycházet můžeme z dokladů obsažených v soupisu pramenů ve IV. kapitole. Následující výklad nemá charakter analýzy veškerého nebo reprezentativního souboru, nýbrž jen ilustrativních příkladů. Přesto snad poskytne základní vhled do daného problému, který bude dostatečný pro naše potřeby.

Poměrně hojně se výraz *synodus* vyskytuje v souvislosti s událostmi 40. let 15. stol. v té vrstvě materiálu, která bezprostředně reflektuje dění, tedy především v kronice táborského seniora Mikuláše Biskupce, označuje tento výraz dvě skutečnosti: *synodus* nebo *synodus generalis* je užíván pro zemský sněm,⁵¹ shromáždění duchovenstva v Kutné Hoře je pak určeno doplňujícím přívlastkem jako (*tota*) *synodus cleri* nebo *sněm kněžský*.⁵² Pojem synoda kněží užil pro kutnohorské shromáždění také kronikář druhé strany zvaný Starý kolegiát.⁵³ V mladší vrstvě zpráv se vyhraňuje tradice katolická, která do svého pojmenování vkládá i hodnocení, a tradice utrakvistická nebo neutrální. K té můžeme přiřadit nadpis opisu kutnohorských článků z r. 1441 v rukopise z 80. let znějící *articuli synodus sacerdotum*.⁵⁴ Podobně sem patří i pozdní opisy v rukopisech V C 2 a XVII A 16, v nichž se mluví o

mluvit v obecné rovině, jak naznačeno v textu. Srv. dále Helena KRMÍČKOVÁ, *Studie a texty k počátkům kalicha v Čechách*, Brno 1997, s. 27. Z. HLEDÍKOVÁ, *Synoden in der Diözese Prag*, s. 313-14, uvažuje o možnosti považovat podzimní synodu r. 1414 za provinciální.

⁴⁹ P. KRAFL, *Synody a statuta*, s. 39, s odkazy na příslušná místa v edici.

⁵⁰ Jednou zachytil editor také méně obvyklé spojení *concilium synodale* (1431), podle příslušného odkazu jsem ho však nenašla.

⁵¹ Höfler II, s. 742: Bedřich a Mikuláš „*consenserunt ad comparendum in montibus Cuthnis tempore per synodum limitato*“ = sněm v Praze stanovil termín pro slyšení (výslech) v Kutné Hoře (význam plyne z kontextu); ibid., s. 749: „*electe sunt due persone, una ex parte synodi generalis et magistrorum... et alia ex parte d. Bedrici... ut synodum cleri dirigant et... ad synodum proximam generalem referant*.“

⁵² Höfler II, s. 732: odmítavý list táborských kněží „*legi publice coram tota cleri synodo in montibus Cuthnis... congregata...*“; ibid., s. 749: „*electe sunt due persone... ut synodum cleri dirigant*“. Českou variantu přináší list M. Jana Příbrama (ed. Z. Nejedlý, *Prameny*, s. 42-44): „*nynie u Hory na sněmu kněském*“ k r. 1443. Stejný výraz užívaly Staré letopisy české v různých opisech, pro ilustraci jeden příklad za všechny: „*Těhož času* (1441) *v středu na sv. Františka* (4.10.) *byl sněm kněžský u Hory...*“ (SLČ-Palac. /BGHLMN, h/ č. 353, s. 127, reed. s. 118).

⁵³ Kroniku Starého kolegiáta vydal Höfler I, s. 101: „*synodus sacerdotum celebrata de praedictis quatuor districtibus et aliis civitatibus in montibus Cuthnis*“.

⁵⁴ Rukopis druhé poloviny 15. stol. (asi 80. léta) Brno Moravská zemská knihovna, Mk 74, fol. 253r: „*Isti sunt articuli in quibus manserunt prescriptis synodus sacerdotum in Montibus Cuthnis*“.

condictatio synodalis in Montibus Guttnis.⁵⁵ Druhou linii zřetelně reprezentuje Oldřich Kříž z Telče, který označil kutnohorské shromáždění v r. 1443 jako *synodus hereticorum*.⁵⁶ Jako synodální bylo vnímáno také jednání, resp. usnesení pražské kapituly ze září 1441, označené *mandata sinodalia* v rukopise z 80. let.⁵⁷ Naopak ujednání z listopadu 1448 jsou označována pouze jako *concordata* nebo *úmluva jednoty a svornosti*, o synodě řeč není.⁵⁸

Také pro 50.-60. léta 15. století funguje výraz *synodus* jak pro sféru světskou tak duchovní. *Congregacio et synodus dominorum*⁵⁹ v r. 1465 je sněm, na němž proběhla velká disputace Hilariova s Rokycanou; *plenus synodus* v roce 1469 je zemský sněm stejně jako *plenum iudicium alias synodus communis* v roce 1486.⁶⁰ Pojem „*synodus*“ používalo běžně i městské prostředí pro označování zemských sněmů, na něž byli vysíláni městští poslové. Mnoho dokladů přináší lounská kniha počtů pro 50.-90. léta 15. stol., kde se pod pojmem *synodus* skrývá na 30 sněmů a sjezdů obesílaných jak v Praze tak jinde.⁶¹

Vedle toho je výraz užíván i v církevním prostředí. K roku 1454 je text Rokycanova kázání označen jako *sermo ad clerum in synoda*, kdy synoda skutečně znamená kněžské

⁵⁵ Články z října 1441 v rukopisech KNM V C 2, fol. 63r, z počátku druhé poloviny 16. stol. z arcibiskupské kanceláře, a UKn XVII A 16, fol. 65v, z majetku utrakvistického kněze. Označení není v nejstarším opise v rukopise brněnské zemské knihovny Mk 74 z poloviny 15. stol.

⁵⁶ Oldřich Kříž z Telče zapsal ve druhé polovině 15. stol. do rukopisu Třeboň A 16 na přídeští do obsahu o synodě v Kutné Hoře 1443: „*De sinodo hereticorum Przibram scribit in Montibus Cuthnis, magistrorum Pragensium et Taboriensium sacerdotum.*“

⁵⁷ Rukopis druhé poloviny 15. stol. (asi 80. léta) Brno, Moravská zemská knihovna, Mk 19, zadní přídeští (rukou 16. stol.): „*Ista sunt mandata sinodalia in arce Pragensi per capitulum celebrata Anno Domini 1441 in die Iheronimi publice promulgata.*“ Rukopis je přístupný v Manuscriptoriu, kde popis hovoří o sněmu (zemské sněmy bývají pojmenovány „*synodus in arce Pragensi*“), tady ovšem při spojení s kapitulou a výrazem *celebrata* se nemůže jednat o zemský sněm, nýbrž o akci duchovenstva.

⁵⁸ Soudobé rukopisy (úřední záznamy v knihách obou pražských měst) uvádějí pouze: „*Stala se úmluva jednoty a svornosti mistruov pražských a kněží takováto.*...“ Teprve mladší opis dodává pojem „*concordata*“ a zaměřuje výčet účastníků: „*Ista sunt concordata post expugnationem civitatis Pragensis per dominos barones, terrigenas et civitates... a.d. 1448*“ (rukopis kapitulní knihovny v Archivu Pražského hradu O 39, fol. 122v). Viz edici Blanka ZILYNSKÁ – Bohdan ZILYNSKYJ, *Úmluva jednoty a svornosti 1448. Edice synodního usnesení*, in: *Historia docet. Sborník prací k počtům*...prof. PhDr. Ivana Hlaváčka, edd. Miloslav Polívka a Michal Svatoš, Praha 1992, s. 537-548.

⁵⁹ Oldřich Kříž z Telče zapsal ve druhé polovině 15. stol. do rukopisu Třeboň A 7, fol. 25v: „*A. d. M^oCCCC lxx^o fuit congregacio et synodus dominorum, clientum et civitatum.*“

⁶⁰ Sněmovní zápisy jsou dochovány v pozdním opise v rukopise Knihovny Národního muzea I E 3, odkazují na s. 310 a 326: „*Sněm všeobecný l. P. 1469 strany mince, dluhu a lichvářství. Actum anno domini MCCCCLxix feria secunda in die Bonifacii in pleno synodo.*...“ (ed. AČ IV, s. 437-440), „*Sněm od roku 1486. Serenissimus princeps et dominus, dominus Wladislaus dei gratia Bohemiae rex etc. cum dominis baronibus et clientibus in pleno iudicio ad confirmandum et valide praecipendum simulque dominorum et clientum a pražských měst i jiných měst.*... in synodo communi všeho království, quae fuit anno domini 1486 feria sexta...“ (ed. AČ V, s. 427-8). Proto je bezpředmětná úvaha R. URBÁNKA, *Věk poděbradský* IV, s. 561, pozn. 87, že pojmenování srpnového sněmu 1462 jedním ze zpravodajů jako „*tota synodus*“ ukazuje na pisatele kněze (UBG, s. 272-4, č. 281, zpráva A).

⁶¹ Edici pořídil Jaroslav VANIŠ, *Knih počtů královského města Loun z let 1450-1472 a 1490-1491*, Praha 1979; k tomu srv. Antonín KOSTLÁN – Blanka ZILYNSKÁ, *Geografický horizont venkovského města ve druhé polovině 15. století. K možnostem využití edice lounské knihy počtů*, FHB 9, 1985, s. 427-471, zvl. s. 445-6 a 468-471 (rozbor zmínek o sněmech alias synodách s tabulkou).

shromáždění.⁶² Výše zmíněná katolická linie publicistů či historiků však cejchuje příslušná shromáždění pejorativním výrazem *conciliabulum*.⁶³ Katolický administrátor Hilarius Litoměřický, když se nemůže vyhnout královu příkazu svolat svůj klérus do Prahy, vyhýbá se důsledně alespoň pojmenování synoda a hovoří 17. 8. 1462 o *convocacio*.⁶⁴

O více jak dvacet let později slaví synodu italský biskup Augustin. Zajímalo by nás, jak on se vyrovnal s pojmenováním této události. Způsob dochování jeho ustanovení z r. 1486 nám však neposkytne příliš přesnou odpověď.⁶⁵ Vlastní nařízení má charakter protokolu členěného do článků bez listinných formalit, připojený úvod je nejspíš doplňkem opisovače, takže nemůžeme počítat s autenticitou Augustinova vnímání. Práví se tu, že pan biskup „*generalem omnium sacerdotum fidelium regni Boemie fieri voluit congregacionem*“, a dále pokračuje nadpis: „*Synodus autem illa celebrata est...*“. Použité výrazy *congregacio* a *synodus* mohou vycházet z písařovy předlohy, ale mohou být i jeho doplňkem. Rukopis patřil kladským augustiniánům a náleží do konce 15. století, takže jediné co můžeme konstatovat je, že buď biskup sám, nebo prostředím recipující text dokázali ještě událost vnímat v obvyklých katolických kategoriích.

Terminologie 20.-30. let 16. století je zachycena na prvním místě v Aktech utrakvistické konsistoře, které můžeme považovat za oficiální vnímání. Výrazy zde používané nás nepřekvapí ničím novým. Pokud se mluví o synodě, je míněn sněm (*synodus publica* v r. 1528), v jehož rámci se uskutečnil i sjezd utrakvistických stavů a tam byli účastni i kněží (*clerus congressus*).⁶⁶ Stavovské sjezdy jsou také *synodus statuum* nebo *synodus omnium statuum et spiritualium et saecularium* (r. 1529).⁶⁷ Konsistorní písař ovšem užil pojem synoda i v jiném významu, totiž záměnou za termín *sessio* pro označení jednotlivých zasedání

⁶² Olomouc, Univerzitní knihovna, sign. I-178, fol. 296r: „...*sermo ad clerum mgri Jo. Ro. in synoda*“, týká se 4.7.1454 (rukopis pochází z druhé poloviny 15. století).

⁶³ M. Václav Hněvsín z Krumlova mluví ve spise De signis hereticorum o konání „*conciliabula preter auctoritatem summi pontificis*“ (Augustin NEUMANN, *České sekty ve století XIV. a XV.*, Velehrad 1920, příloha s. 10-11).

⁶⁴ „...*domini Georgii regis Bohemie...*, *ipsius vive vocis oraculo nobis facto, ...quatenus pro bono pacis... totum clerum... diocesis nostre Pragensis... ad nostri presenciam convocare non obmittamus. Quare vobis... mandamus, quatenus... omnes et singulos... ad nostram presenciam dicte convocacioni interessendum... citetis...*“ (z rkp APK U XIX = VI/3, fol. 175, ed. UBG, s. 278, č. 282).

⁶⁵ Rukopis uložen v polské Vratislavi, Univerzitní knihovna, fond poválečných akvizic, sign. 1948/1048, synodní ustanovení začíná na fol. 190v. Neúplnou edici otiskli: Emil BECK, *Handschriften und Wiegendrucke der Gymnasial-Bibliothek in Glatz I*, in: Beilage zu dem Jahresbericht des Königlichen Katholischen Gymnasiums zu Glatz, Glatz 1892, s. 17 (úryvky z incipitu); Jaroslav GOLL, *Některé prameny k náboženským dějinám v 15. století. Z rukopisu gymnasiální knihovny v Kladsku*, VKČSN, tř. fil.-hist.-jaz., Praha 1896, č. I, s. 10-12 (bez úvodu). O rukopise Leokadia MATUSIK, *Wpływy myśli czeskiej na Śląsku w świetle rękopisów kanoników regularnych św. Augustyna w XIV i XV wieku*, AUWr. No 109, Historia 17, 1970, s. 45-66.

⁶⁶ Klement BOROŮVÝ, *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické I, Akta konsistoře utrakvistické*, Praha 1868, s. 39, č. 47.

konsistoře označených v rámci roku pořadovými čísly.⁶⁸ Je z toho patrné, že výraz *synodus* – synoda nabyl definitivně obecného významu sněm, shromáždění, zasedání a mizí z něho vyhraněný smysl kněžského, kanonicky definovaného shromáždění. To potvrzují i výrazy, užívané v historických kalendářích, vydaných v průběhu druhé poloviny 16. století. Prokop Lupáč⁶⁹ i Adam z Veleslavína rozlišují sice v rejstříku pojmy „*synodus ecclesiastica / sněm duchovní o víru / sněm kněžský*“ vedle *sněmu obecného, valního* nebo *sněmu stavů*,⁷⁰ ale výčet událostí, které se pod příslušnými výrazy v rejstříku skrývají, není nijak vyhraněný, jednoznačný a už vůbec nesleduje nějaké kanonické vymezení. Oba autoři vycházejí z pouhé intuice a obsahu jednání. Navíc událost zařazená v rejstříku pod jedním pojmem může být ve vlastním textu označena jinak.⁷¹

Jako poslední příklad uvedu zápis univerzitního rektora Martina Klatovského do knihy statut, kde k roku 1539 zaznamenal, že začátkem podzimu (míněn je tím srpen) „.... *comitiae solennes totius cleri utriusque speciei celebratae sunt*“.⁷² Pojmenování kněžského shromáždění je zajímavé tím, že se jedná o výraz vypůjčený z reálií antického Říma, kde označoval místo ke shromáždění římského národa, sněm, sněmování, volební sněm.⁷³ Vidíme tedy, že i na konzervativní pražskou univerzitu proniká myšlení nasycené humanistickými pojmy, i když použitými k poněkud jiným příležitostem.⁷⁴ Jiné zápisy z téhož, tedy univerzitního zdroje operují pojmy *synodus* a *dieta*.⁷⁵

Sebrané příklady ukazují, že se v průběhu husitského období objevují pro označení kněžských shromáždění různé výrazy, které odrážejí jisté rozpaky z nové situace a změnu charakteru shromažďování kléru. Řetězec pojmů, které jsme zachytili:

conciliabulum – convocacio – congregacio – comitiae – dieta – synodus – sněm

⁶⁷ *ibid.*, s. 46, 50, č. 58 a 62.

⁶⁸ NA-APA B 2/13a, s. 1 (synodus = sessio).

⁶⁹ Prokop LUPÁČ z Hlaváčova, *Rerum bohemicarum Ephemeris sive Kalendarium historicum*, Pragae 1584, řadí podle rejstříku pod výraz „synodus ecclesiastica“ disputaci v dubnu 1431, sněm roku 1436, synodu v Kutné Hoře 1443, dva sjezdy v roce 1524 a sjezd v srpnu 1539.

⁷⁰ Daniel Adam z VELESLAVÍNA, *Kalendář historický*, Pragae 1590², řadí mezi sněmy duchovní o víru synodu o sv. Prokopu 1421, sněm stavů v květnu 1429, srpnový sněm 1478 a sjezd podobojích v září 1478, další sjezdy v letech 1480, 1524, 1528, atd. Mezi sněmy řadí sněmy zemské, ale i sněm kněžský v Kutné Hoře 1441.

⁷¹ Příklad kutnohorské synody 1441 (viz pozn. 70).

⁷² MUP III, s. 112.

⁷³ Josef M. PRAŽÁK – František NOVOTNÝ – Josef SEDLÁČEK, *Latinsko-český slovník*, Praha 1999, s. 251.

⁷⁴ František ŠMAHEL, *Počátky humanismu na pražské universitě v době poděbradské*, AUC-HUCP 1, 1960, s. 55-90; TÝŽ, *Počátky humanismu v Čechách. Črta k historické fresce*, in: Týž, *Mezi středověkem a renesancí*, Praha 2002, s. 332-353.

⁷⁵ MUP I/2 v rejstříku hesla *concilium, synodi, diaetae*; např. *Dieta de compactatis* 1478 (s. 133); „in generali Romanorum et calicis defensorum synodo“ (zemský sněm 22.11.1510) a „die beati Procopii (1510) universo clero in concilium evocato“ (s. 231 a 233); 1518 „totiens jam congregata cum saecularium, tum spiritualium synodus“ (s. 267); „dieta celebrabatur 23. ipsius Augusti“ (1523) (s. 277).

obsahuje jak pejorativní hodnocení nekanonických koncilů (1), tak obraty neutrální, vyhýbavé (2-3), ale i nové výrazy z učeného prostředí (4-5). Nejčastější však zůstávají pojmy synodus a sněm. Užívají se ovšem pro skutečnosti světské i církevní, resp. smíšené sjezdy. Pouze v náznaku se projevuje terminologické rozlišování na sněm kněžský a sněm stavů (synodus cleri a synodus ordinum). Výraz synoda tedy nabyl především významu svolání, shromáždění, schůze, porada, konvokace, dokonce zasedání. V prostředí bratrském se toto pojmenování ujme pro správní orgán nově vzniklé lokální církve.⁷⁶

K velmi podobným výsledkům dospěl v otázce užití pojmu sněm a synoda J. Pelant při studiu zemských sněmů v období do roku 1500.⁷⁷ Také on konstatoval, že samotný výraz sněm není dostačující pro určení typu stavovského shromáždění. Mohl však stanovit další přívlastky, které zemský sněm určovaly: označení sněmu jako obecný nebo valný znamenalo zpravidla zemský sněm, stejně jako připomenutí vsí země, celé Koruny apod. Latinskou paralelou je pak *dieta totius terre* nebo *synodus communis*. Vedle terminologie se mohl opřít o další znaky, jako je svolání králem a jeho účast (nebo zástupce), dostatečný předstih pozvání (příprava), obvyklý zahajovací ceremoniál, zapsání do desek zemských a celozemská platnost bez dalšího schvalování stavy. Tady bychom mohli vést řadu paralel mezi zemským sněmem stavovského období a diecézními synodami předhusitského období.⁷⁸ Obě instituce měly pevně daná pravidla pro svolání, průběh a uplatnění výsledků. Pro nás ovšem vyvstává problém, že právě tato regulérnost se v případě husitských a utrakvistických (případně i katolických) církevních shromáždění vytrácí a my se budeme setkávat s řadou nouzových opatření a postupů. Řádné svolání bude sporné, o průběhu málokdy se co dozvíme a výsledky jsou dochovány v neoficiálních opisech, i když musíme počítat, že nějaký úřední záznam mohl být pořizován.

Z uvedených příkladů plyne jasně, že opřít se o dobovou terminologii při vytypování adekvátních událostí pro náš výzkum bude možné jen ve velmi omezené míře. Určující pro nás nemůže být ani užití pojmu synoda (jedině ve spojení s dalšími znaky, především za přítomnosti duchovních), ani jsme neobjevili nový, pravidelně užívaný výraz, který by jej nahradil a jasně identifikoval kněžská shromáždění.

⁷⁶ Tady bychom museli přejít k vysvětlení funkčního charakteru synod, což ponecháme na další výklad.

⁷⁷ Jan PELANT, *České zemské sněmy v letech 1471-1500*, Praha 1960, dipl. pr. FF UK – kat. čsl. děj. a arch. studia, s. 5-8; TÝŽ, *České zemské sněmy v letech 1471-1500*, SAP 31/2, 1981, s. 340-417, zde s. 340-341.

⁷⁸ Něco takového podnikl pro Říši J. HELMRATH, „*Geistlich und werntlich*“, l.c.

Jestliže nedostačuje dobové pojmenovávání jevů pro jejich poznání, identifikaci a klasifikaci, pak je užitečné se seznámit s dobovým nazíráním na daný jev prostřednictvím teoretických a reglementujících spisů. Na tomto místě však narazíme na další problém. V celoevropském kontextu by takovýto postup byl možný. Myšlenku (ideu) koncilu obecně i náběhy konciliaristického myšlení je možno sledovat skutečně soustavně po celou dobu existence křesťanské církve.⁷⁹ České prostředí však až na výjimečné chvíle tuto linii evropského myšlenkového vývoje nepřijalo za svou a odpověď na otázku, jaké názory na koncil a synodu pěstovali čeští učenci, bychom jen velmi těžko hledali.⁸⁰

Nějaké vysvětlení, jak nazírali současníci na husitské synody, jak se s nimi teoreticky vyrovnávali, jsem neobjevila. Uvést můžeme jen nemnoho hodnotících reakcí kromě těch, které byly obsaženy v terminologickém rozboru. Zmiňovali jsme výraz *conciliabulum*⁸¹ použitý Václavem z Krumlova, uveďme ještě druhý odsuzující soud. Ze strany katolických i jiných oponentů jsou shromáždění utrakvistického kléru klasifikována jako nekanonická ze dvou důvodů: protože jsou účastníci heretici a protože je nesvolává řádně ustanovený představitel církevní provincie. Jsou tedy bezhlavá – *acephala*.⁸² Nejvýraznější odsudek utrakvistických synod se objevuje v žalobách katolických pánů proti Rokycanovi, zaslaných do Říma v r. 1445. Hned první bod z výčtu důvodů, proč nemůže být potvrzen v arcibiskupské hodnosti, i kdyby byl řádně zvolen, se týkal jeho činnosti na místě pražského ordináře: „...*non existens confirmatus et coronatus, intromisit se de iurisdictione episcopo,synodos celebrando*“.⁸³ Z formulace obvinění však na druhé straně vyplývá ještě jeden fakt. Kdyby byl Rokycana řádně potvrzen, byly by jím pořádaná shromáždění synodami. Chyběl jim tedy řádný svolavatel, nemohly být uznány co do právní relevance, ale ostatními znaky se musely obvyklým synodám podobat.

Argument ne-řádného svolání se objevil také v tábořské reakci na předvolání před synodu v Kutné Hoře v roce 1441.⁸⁴ Na této reakci je zajímavé, že přichází ze strany radikálů

⁷⁹ H. J. SIEBEN, *Die Konzilsidee der Alten Kirche*; TÝŽ, *Die Konzilsidee des lateinischen Mittelalters*; TÝŽ, *Die Partikularsynode*.

⁸⁰ Téma Čechy a konciliarismus nebylo dosud komplexně zpracováno. Vycházím z vlastní nepublikované analýzy. Pro dobu poděbradskou viz Josef MACEK, *Le mouvement conciliaire, Louis XI et Georges de Poděbrady (en particulier dans la période 1466-1468)*, *Historica* 15, 1967, s. 5-63.

⁸¹ Heslo *conciliabulum* uvádí *Český bohovědný slovník* III, Praha 1926, s. 153.

⁸² Tento výraz použili o synodě v r. 1434 konzervativní kališníci – mistři pražské univerzity, viz MC I, s. 742 (synodus acephala, carens episcopo et officialibus eius iuxta canonum decreta).

⁸³ Otiskl z třeboň. rkpu A16 Zdeněk NEJEDLÝ, *Mládí M. Jana z Rokycan*, ČČM 73, 1899, s. 517-534, zde s. 532.

⁸⁴ Kněží táborští ústy Mikuláše Biskupce z Pelhřimova (Chronicon, ed. HÖFLER II, s. 732) říkají M. Rokycanovi: „*ut de more fieri consuevit specialiter in materia de Synodis celebrandis, qua debita intimatione facta scire debetis, quod illo, qui potius jus habet, intimante, ut praemittitur de Synodo celebranda, et nolente*

a že právě oni hájí kanonické postupy, ačkoli sami provedli kroky, které se v dobovém pohledu s kánóny neslučují. Samotná volba tábořského biskupa v roce 1420 mezi ně určitě patří. Tábořský klérus však nejspíš nepomýšlel na manifestační vykročení mimo hranice církevního práva, ale vykládal si je po svém, vztahuje se k realitě prvních staletí, kdy volba biskupů byla ještě záležitostí celé obce nebo několika sousedících biskupů.⁸⁵ Tušíme, že výklad práva byl poněkud svévolný a přizpůsobený momentální potřebě.

A tak bylo i se synodami. Přes znalost kanonického práva a přes udržování povědomí o pravidlech pro jejich konání, svolávání a průběh, prosadil se nakonec mocenský status quo a nad právní teorií převážila živá realita. O ní se přesvědčíme v následujících kapitolách.

V poslední části této kapitoly se krátce zastavíme u otázky právních předpisů pro kanonické pořádání synod. Půjde pouze o několik poznámek na okraj dějin synodální legislativy, které mají posloužit pro úvahy o situaci domácí a pro její komparaci s vývojem evropským.

Nejstarší synodální legislativa se utvářela postupným obohacováním o nové dekrety vzešlé jak z některých významných koncilů ekumenických, tak z dalších koncilů partikulárních, jejichž výnosy byly uznány i v jiných oblastech Evropy.⁸⁶ Postupně se precizuje mechanismus svolání, podmínky pro uznání kanoničnosti, možnosti odvolání k papeži, periodicita, povinná účast, kompetence, jednací řád i liturgické předpisy. Nejvýraznější proměny mezi ranými stoletími a vrcholným středověkem se udály v otázkách složení účastníků (počáteční účast laiků se nejprve redukuje na státně významné jedince a nakonec mizí), předmětu jednání a kompetencí vůbec (vyloučeny budou volby biskupů, zredukují se soudní záležitosti, vedle synod biskupů se vyvinou specifické diecézní synody), méně výrazně v oblasti předepsaného ceremoniálu.⁸⁷

quovismodo nos arctare ad ea, quae legis divinae non sunt nec eadem roborata existunt....“ Dá se tomu rozumět tak, že odmítají přijít na synodu do Kutné Hory, protože na ni byli pozváni laikem panem Ptáčkem, ačkoli platí pravidlo, že svolání náleží biskupovi a náleželo by spíše Rokycanovi, aby svolání provedl. Další výklad a literatura viz kapitolu V/1.

⁸⁵ K volbám biskupů např. H. MÜLLER, *Der Anteil der Laien an der Bischofswahl*, Amsterdam 1977; R. SOHM, *Kirchenrecht I*, s. 258-290; H. J. SIEBEN, *Die Partikularsynode*, s. 14 (svěcení biskupa na provinciální synodě); skeptický k volbám v pravém slova smyslu v rané církvi Nikolaus NÄRGER, *Das Synodalwahlssystem in den deutschen evangelischen Landeskirchen im 19. und 20. Jhdrt*, Tübingen 1988 (Jus ecclesiasticum. Beiträge zum evangelischen Kirchenrecht und zum Staatskirchenrecht, Bd. 36), s. 5-9.

⁸⁶ Shrnutí je založeno především na práci H. J. SIEBEN, *Die Partikularsynode I/1*, Zur Idee der sogenannten Partikularsynode in der Alten Kirche: Kirchenrechtlicher Zugang, s. 12-22.

⁸⁷ K tomu kap. VI.

Vrcholem tohoto úsilí byl čtvrtý lateránský koncil v roce 1215,⁸⁸ který byl pro vývoj středověké synodality když ne přelomovým, tedy určitě zcela zásadním mezníkem. Přinesl unifikaci pravidel pro provinciální koncily a diecézní synody, vytvořil vědomí celoplošného jednotného systému.⁸⁹ Jeho dekrety trvale zakotvily v právním cítění tehdejší společnosti. Jím vydané předpisy byly natolik důrazně prosazovány, že daly základ systému, který se udržel po zbytek středověku. Stanovily pravidla pro svolávání synod (výhradní právo metropolitů a biskupů),⁹⁰ pravidelnou frekvenci,⁹¹ hierarchii synod, jejich kompetence a úkoly. Laterán IV. se zapsal do podvědomí jako pevný bod, na němž se dále staví. K němu také musíme vztahovat ony definice synod, které byly uvedeny výše. Lateránské dekrety vytvořily obraz středověké synodality nejen pro středověké činitele, nýbrž i pro budoucí badatele.

Tento obraz se stal natolik klasickým, že zastínil i celý předešlý vývoj uplynulých deseti století synodálního života. Starší podoby synodality jsou pak považovány za nedotvořené, nedokonalé a jsou poměřovány podobou synod z krátkého úseku tří století uzavírajících středověk.

Naskýtá-li se nám rozostřený obraz starší synodality v určité zemi či oblasti, je otázkou, zda je to dáno skutečnou tamní situací, nebo zda je to způsobeno stavem našeho vědění, našimi prameny. Synodální život v rámci Evropy je dokumentován velmi nerovnoměrně a to, co doloženo je, nesvědčí o přímočarém vývoji synodality od nepravdivé a nedokonalé podoby k ideálnímu stavu. Na vině mohou být velmi rozmanité faktory – jak personální (vakantní stolec, zaneprázdněný ordinář, spory), tak místní politická situace včetně válečného stavu atd.⁹² Toto obecné konstatování je možno aplikovat i na poměry v českých zemích, které se objevují na scéně synodálního života právě až ve fázi po čtvrtém Lateránu, tedy poměrně pozdě. Ve srovnání s okolními zeměmi to však není nic výjimečného.⁹³

⁸⁸ Texty dekretů o synodách, publikovaných na IV. lateránském koncilu, cituje P. KRAFL, *Synody a statuta*, s. 38 (v poznámkovém aparátu).

⁸⁹ Přehled základních pravidel průběhu vrcholně středověké synody podal např. Georg SCHWAIGER, *Die konziliare Idee in der Geschichte der Kirche*, Rottenburger Jahrbuch für Kirchengeschichte 5, 1986, s. 11-23.

⁹⁰ Problémem je možnost svolat synodu za sedisvakance, jednoznačně to připouští R. ZELENÝ, *Synodální život v pražském biskupství (973-1344)*, in: Tisíc let pražského biskupství 973-1973, Praha 1973, s. 55-78, zde s. 56. Jinak se k tomu většinou literatura nevyjadřuje, zmínka u Gabriel LE BRAS, *Préface*, in: André Artonne – Luis Guizard – Odette Pontal, *Répertoire des statuts synodaux des diocèses de l'ancienne France du XIIIe a la fin du XVIIIe siècle*, Paris 1964, s. 5.

⁹¹ Přestože nebyla v řadě diecézí dodržována, vžila se jako žádoucí ideál – norma.

⁹² Některé důvody vypočítává a příklady uvádí P. WIEGAND, *Diözesansynoden und bischöfliche Statutengesetzgebung im Bistum Kammin*, s. 33-35.

⁹³ Jiná situace vládne na jih od českých zemí, kde má církevní organizace starší kořeny. Srv. Kurt REINDEL, *Bayerische Synoden im 8. Jahrhundert*, in: Konrad Ackermann – Alois Schmid – Wilhelm Volkert (Hgg.), *Bayern vom Stamm zum Staat*. FS f. Andreas Kraus zum 80. Geburtstag, München 2002, sv. I, s. 1-18.

Země středovýchodní a východní Evropy vstoupily do proudu evropského historického dění v mnohém směru s časovým posunem. Také synodální aktivity jsme schopni registrovat v českých zemích, Polsku a dalších zemích východoevropského prostoru právě až po IV. Lateránu,⁹⁴ jen pro Uhry jdou doklady týkající se provinciálních synod hlouběji do 12. stol.⁹⁵ Zda probíhala nějaká shromáždění kléru před r. 1215 také v dalších zemích tohoto prostoru, v jaké podobě, z čí iniciativy (např. role panovníka) a za jakým účelem mohla být svolávána, to je otázka.⁹⁶ Nemůžeme však automaticky předpokládat nebo požadovat existenci synod toho charakteru, jaký se vyvinul během 13. století.⁹⁷

Na druhou stranu nemůžeme vyloučit, že o starším dění prostě nemáme zprávy. Nevedla bych proto nijak striktní hranici mezi vývojem 13. a 14. století, i když doklady pro synody u prvního z nich jsou velmi torzovité a pouze náznakové, zatímco v následujícím století byly formy synodálních shromáždění i jejich legislativy dovedeny k dokonalosti. I pro

⁹⁴ Lateránský koncil snad časově předchází dvě provinciální synody hnězdenské, viz: Pavel KRAFL, *Přehled provinciálních synod Hnězdna z let 1206-1503*, Slovanské historické studie 25, 1999, s. 5-34; TYŽ, *Provinciální synody hnězdenské církevní provincie do začátku 16. století*, Prawo Kanoniczne 43, 2000, nr. 1-2, s. 37-78. Pro diecézní synody přijímají někteří autoři nejstarší zprávy o dvou synodách v Plocku na přelomu 12. a 13. stol., novější výzkum počítá až se statuty z r. 1398. Srv. k tomu Jakub SAWICKI, *Concilia Poloniae VI: Synody diecezji plockiej i ich statuty*, Warszawa 1952; Pavel KRAFL, *Wybrane aspekty życia synodalnego w diecezjach: praskiej, ołomunieckiej, wrocławskiej i litomyskiej do końca XV wieku. Porównanie*, in: Sobótka 54, 1999, s. 467-482, zde s. 471; Leszek ZYGNER, *Drei polnischen Bischöfe und Juristen: Peter Wysz, Jakob aus Kurdwanów, Andreas Laskarii und ihre Synodaltätigkeit in den Diözesen Krakau, Plock und Posen*, in: Partikularsynoden im späten Mittelalter, s. 239-273, zde s. 256-7.

⁹⁵ Ve výčtu nejstarších uherských synod a jejich vyhodnocení se jednotliví autoři neshodují. Viz nejnověji Lothar WALDMÜLLER, *Die Synoden in Dalmatien, Kroatien und Ungarn, von der Völkerwanderung bis zum Ende der Arpaden (1311)*, Paderborn etc. 1987 (Konziliengeschichte, Reihe A: Darstellungen, Bd. 4). Srv. pro provinciální synody v Osthomi Gabriel ANDRIÁNYI, *Die ungarischen Synoden*, AHC 8, 1976, s. 541-75 (uvádí roky 1104 et 1112), o diecézních synodách Alexandr SZENTIRMAI, *Die ungarische Diözesansynode im Spätmittelalter*, ZSRG KA 78, 1961, s. 266-292 (od 1256). K nerovnoměrnosti vývoje v Evropě Johannes HELMRATH, *Partikularsynoden und Synodalstatuten des späteren Mittelalters im europäischen Vergleich. Vorüberlegungen zu einem möglichen Projekt*, in: *Das europäische Mittelalter im Spannungsbogen des Vergleichs*, hg. v. Michael Borgolte, Berlin 2001, s. 135-169, zde s. 149-157; Hans-Joachim SCHMIDT, *Kirche – Staat – Nation. Raumgliederung der Kirche im mittelalterlichen Europa*, Weimar 1999, na více místech.

⁹⁶ Pro české země protahuje R. Zelený tradici duchovenských shromáždění až ke knížecím kolokviím, další literatura (viz dále) se s ním neshoduje. Rostislav ZELENÝ, *Synodální život v pražském biskupství (973-1344)*, in: *Tisíc let pražského biskupství 973-1973*, Praha 1973, s. 55-78.

⁹⁷ Ve věci pořádání synod v českých zemích ve 12. a 13. století můžeme uvést argumenty pro i proti. Pro konání synod, dnes nedoložených, by svědčily poměrně intenzivní styky Čech a Moravy s Mohučí, účast pražského biskupa na IV. Lateránu; reliktů starší podoby synod po celé 13. stol. (funkce soudního dvora na Moravě i v Čechách); proti mluví politická situace za sporů Přemysla Otakara I. s biskupem Ondřejem. Osobně jsem k možnosti existence takových shromáždění optimističtější než prof. Hledíková, P. Krafl zavedl pro odlišení starší situace ve 13. stol. od synod vrcholné fáze 14.-15. stol. jinak neobvyklý výraz protosynody, evokující nedokonalost instituce synod před rokem cca 1300. Je otázkou, zda se tady přirozenému vývoji nevnučují umělé právní kategorie. K uvedenému viz: Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Prag Zwischen Mainz und Rom. Beziehungen des Bistums zu seiner Metropole und zum Papstum*, in: *Archiv für mittelalterliche Kirchengeschichte* 50, 1998, s. 71-88; TÁŽ, *Synoden in der Diözese Prag 1280-1417*, in: *Partikularsynoden im späten Mittelalter*, s. 307-329, zde s. 308-9; P. KRAFL, *Synody a statuta*, s. 66-69. O charakteru synodálních soudů se v té souvislosti zmínil Petr ELBEL v recenzi na Kraflovu knihu, *Čas. Mat. Mor.* 124, 2005, s. 538-543.

jiné diecéze jsou známy situace, kdy nová, dokonalejší legislativa překryla natolik své předchůdce, že starší zákonodárné projevy se naprosto vytratily z textové tradice.⁹⁸

Instituce synod je tedy veličina proměnlivá v čase. Vyvíjí se podoba, zvyklosti, obsah jednání i liturgické formy.⁹⁹ Svědčí o tom jak produkty těchto synod – statuta, tak legislativa, která se jich týká. Pro starší fázi dospívá k vrcholu, jak jsme už řekli, v r. 1215, po němž na čas legislativní snažení umlká, ale ožívuje se znova v průběhu 14. století.

Tato doba přinesla vedle jiných myšlenkových impulsů také nebývale silnou vůli po reformě církve.¹⁰⁰ V souvislosti s tím se doširoka rozvinuly konciliární teorie a konciliární hnutí (tedy konciliarismus v praxi v rámci obecných koncilů).¹⁰¹ Literární produkce s koncily spojená stejně jako samotná akta concilních jednání počínaje Pisou a Kostnicí ukazují, že autoři reformních návrhů a reformních dekretů počítali s institucí partikulárních synod, jejichž prostřednictvím měly být reformy uváděny do praxe v jednotlivých zemích.¹⁰² Obecný koncil se tak mohl stát impulsem k oživení synodálních aktivit v jednotlivých provinciích a diecézích, k rozšíření jejich kompetencí, k revitalizaci opomíjených funkcí. Poprvé se přiblížily tyto návrhy realizaci při jednáních concilu v Kostnici, definitivní formulace se však dočkaly až v dekretch concilu basilejského.¹⁰³

⁹⁸ Ke zlomu v právním citění kolem r. 1215 P. WIEGAND, *Diözesansynoden und bischöfliche Statutengesetzgebung im Bistum Kammin*, s. 58-59 (zásada „lex posterior derogat legibus prioribus“).

⁹⁹ Edward RITTNER, *Církevní právo katolické I*, Praha 1887, s. 229-36; O. PONTAL, *Les statuts synodaux*, s. 25nn.; P. WIEGAND, *Diözesansynoden und bischöfliche Statutengesetzgebung im Bistum Kammin*, s. 8-90; definice, kterou podal A. HAUCK, in: *Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche XIX*, Leipzig 1907, s. 263 (heslo Synoden), zdůrazňuje proměňující charakter synod v závislosti na proměnách církevní ústavy.

¹⁰⁰ Srv. např.: Johannes HELMRATH, *Theorie und Praxis der Kirchenreform im Spätmittelalter*, Rottenburger Jb. f. Kirchengeschichte 11, 1992, s. 41-70; *Reform von Kirche und Reich zur Zeit der Konzilien von Konstanz (1414-1418) und Basel (1431-1449)*, hgg. v. Ivan HLAVÁČEK – Alexander PATSCHOVSKY, Konstanz 1996.

¹⁰¹ Literatura zabývající se různými aspekty konciliarismu je velmi bohatá, musíme proto resignovat na její výčet. Omezím se na dva tituly vydané v době nepříliš vzdálené v Čechách: Thomas WÜNSCH, *Minister, executor, caput civile – Der Papst im Kirchenverständnis der Konziliaristen*, in: *Geist, Gesellschaft, Kirche im 13.-16. Jahrhundert*. Hg. v. František Šmahel, *Colloquia mediaevalia Pragensia* 1, 1999, s. 53-79; Mario FOIS, *Eklesiologie konciliarismu*, in: *Jan Hus na přelomu tisíciletí*. Edd. Miloš Drda – František J. Holeček – Zdeněk Vybíral, *Husitský Tábor – Supplementum 1*, Tábor 2001, s. 187-207. Ke concilium konciliaristické éry uveďme alespoň: Walter BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Konstanz 1414-1418*, I-II, Paderborn – München – Wien – Zürich 1991-1997; Johannes HELMRATH, *Das Basler Konzil 1431-1449. Forschungsstand und Probleme*, Köln-Wien 1987.

¹⁰² Silvio Cesare BONICELLI, *I concili particolari da Graziano al concilio di Trento. Studio sulla evoluzione del diritto della Chiesa Latina*, Brescia 1971, s. 102-138; Josef LEINWEBER, *Provinzialsynode und Kirchenreform im Spätmittelalter*, in: *Reformatio ecclesiae. Beiträge zu kirchlichen Reformbemühungen von der Alten Kirche bis zur Neuzeit*. Festgabe für Erwin Iserloh, hg. v. Remigius Bäumer, Paderborn etc. 1980, s. 113-127; P. WIEGAND, *Diözesansynoden im Bistum Kammin*, s. 36-48.

¹⁰³ S.C. BONICELLI, *I concili particolari*, s. 115-132; J. LEINWEBER, *Provinzialsynode*, s. 120-125; J. HELMRATH, *Das Basler Konzil*, s. 334-5; P. WIEGAND, *Diözesansynoden im Bistum Kammin*, s. 41-46.

V rámci kostnického koncilu proběhla řada jednání, týkajících se návrhů na nové předpisy pro konání partikulárních synod. Koncilní dekrety, publikované v říjnu roku 1417,¹⁰⁴ však nakonec předpisy pro partikulární synody neobsahovaly. Nemohly se tudíž stát normativním podnětem k svolání synod, na nichž se husitská tematika vyskytla, a záleželo více na iniciativě jednotlivých ordinářů. Kostnické dekrety však ovlivnily postoje vůči husitství v jiném ohledu, totiž výzvou k biskupům, aby se ujali boje proti husitské herezi, a zákazem laického kalicha, který se stal předlohou pro některá synodální nařízení proti husitskému nebezpečí.¹⁰⁵ Další pokusy ve směru reglementace synodálních aktivit probíhaly již z časového hlediska paralelně s husitskými válkami (jednání na koncilu v Pavii-Sieně a dekrety Martina V.).¹⁰⁶ Norma týkající se partikulárních synod, která vychází v r. 1433 z Basileje,¹⁰⁷ zastihuje až druhou fázi zápolení církevní hierarchie s husitstvím. Pro protihusitskou propagandu v rámci synod mohl znamenat zvýšení dopadu příslušných opatření. Záleželo ovšem samozřejmě na důslednosti recepce basilejských dekretů v jednotlivých diecézích.

Zjistit, zda se usnesení basilejského koncilu prosadila, předpokládá lokální výzkum v jednotlivých zemích. Pro některé diecéze takové studie existují. Celkově je možno říci, že dekrety byly přijaty ve Francii (pragmatica z Bourges 1438) a v Německu (tzv. mohučskou akceptací 26.3.1439), zde s výslovným zahrnutím i dekretu o synodách.¹⁰⁸ Po jejich publikování však nenásledovalo plošné uvedení příslušných zásad do praxe.¹⁰⁹ V detailu pak můžeme zmínit výslovnou recepci basilejských dekretů v diecézi kostnické, eichstättské a mohučské.¹¹⁰ Pro největší provincie v Říši měla význam „velká jízda“ legáta Mikuláše

¹⁰⁴ LEINWEBER, *Provinzialsynode und Kirchenreform*, s. 116-119.

¹⁰⁵ *Magnum Oecumenicum Concilium Constanciense*, hg. von H. HARDT, Bd. IV, Frankfurt-Leipzig 1700, s. 332-334 (svěření boje proti husitské herezi biskupům); *Conciliorum Oecumenicorum Decreta* (dále COD), ed. J. ALBERIGO y otros, Bologna 1973³, s. 438-443 (dekret proti kalichu).

¹⁰⁶ LEINWEBER, *Provinzialsynode und Kirchenreform*, s. 119-120.

¹⁰⁷ Ed. dekretu z 26. 11. 1433: COD, s. 473-7; Joannes D. MANSI, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio* XXIX, Venetiis 1792 (přetisk Paris 1901), odst. 74-77; výklad LEINWEBER, *Provinzialsynode und Kirchenreform*, s. 120-125.

¹⁰⁸ Celkově o přijetí koncilních dekretů Johannes HELMRATH, *Reform als Thema der Konzilien des Spätmittelalters*, in: Christian Unity. The Council of Ferrara-Florence 1438/39-1989, ed. Giuseppe Alberigo, Leuven 1991, s. 75-152, zde s. 125-131; TÝŽ, *Das Basler Konzil*, s. 342-344; J. LEINWEBER, *Provinzialsynode und Kirchenreform*, s. 125-6. Dále k tomu Heinz HÜRTE, *Die Mainzer Akzeption von 1439*, Archiv für mittelrheinische Kirchengeschichte 11, 1959, s. 42-75.

¹⁰⁹ Hodnocení podle J. Helmrath(a), cit. v pozn. 108. Autor je méně skeptický k dopadu dekretů na oživení synodálních aktivit než J. Leinweber (cit. v pozn. 108), s nímž polemizuje.

¹¹⁰ Pokus o „statistický“ přehled podal J. HELMRATH, *Das Basler Konzil*, s. 345-7; TÝŽ, *Reform als Thema der Konzilien*, s. 126-129; TÝŽ, *Theorie und Praxis der Kirchenreform*, s. 54-55, vždy s literaturou v poznámkách. Pro Eichstätt Ernst REITER, *Rezeption und Beachtung von Basler Dekreten in der Diözese Eichstätt unter Bischof Johann von Eych (1445-1464)*, in: Von Konstanz nach Trient. Festgabe für A. Franzen, ed. R. Bäumer, München etc. 1972, s. 215-232. Pro Konstanz Karl BREHM, *Zur Geschichte der Konstanzer*

Kusánského po německých zemích, která však končila na jednotlivých místech s různými úspěchy.¹¹¹

Budeme-li se ptát, čeho se týkala nová reglementace synod basilejským koncilem, zjistíme, že se jednalo o celkem tradiční body: periodičita synod, okruh osob povinných se dostavit, kompetence biskupa a synody. Ze zorného úhlu budoucího vývoje se jeví jako nejzajímavější návrhy, které se do dekretů prosadily jen v umírněném znění. Mám na mysli možnost kontroly a trestání biskupa synodou. Byla tady tedy zdůrazněna vyšší váha kolektivu před jednotlivcem, podobně jako byl tento princip obsažen v konciliarismu. V Basileji se objevily také úvahy o nouzových způsobech svolání provinciální synody,¹¹² což předjímá problémy, které vyjdou najevo po propuknutí německé reformace.

Přes nevelký praktický dopad basilejských dekretů o synodách opakovaly se podobné výnosy i na V. koncilu v Lateránu (1512-17, výnos 4.5.1515) a na koncilu v Tridentu. Tridentinské reformy měly sice větší úspěch, ale nikoli na poli synod.¹¹³ Jako zajímavost můžeme uvést, že basilejský dekret o synodách byl zahrnut také do textu reformační formule (*formula reformationis*) Karla V., předložené na sněmu v Augsburgu v r. 1548.¹¹⁴

Vedle koncilního legislativního úsilí bych chtěla připomenout zajímavý návrh reformy partikulárních synod, který našel před 15 lety Erich Meuthen a který připisuje papežskému legátu Mikuláši Kusánskému a spojuje s jím pořádanou legátskou a provinciální synodou v Salcburku v roce 1451.¹¹⁵ Podobně jako se objevilo na jednáních v Basileji, i tady autor

Diözesansynoden während des Mittelalters, in: Diözesanarchiv von Schwaben 22-23, 1904-5, passim, et Konstantin MAIER, *Die Konstanzer Diözesansynoden im Mittelalter und in der Neuzeit*, Rottenburger Jahrbuch für Kirchengeschichte 5, 1986, s. 53-70 (novější revidovaný přehled). Pro Freising Josef MAß, *Das Bistum Freising im Mittelalter*, München 1986, s. 292-315. Srv. dále Otto E. KEHRBERGER, *Provinzial- und Synodalstatuten des Spätmittelalters. Eine quellenkritische Untersuchung der Mainzer Provinzialgesetze des 14. u. 15. Jhdts und der Synodalstatuten der Diözesen Bamberg, Eichstätt und Konstanz*, Stuttgart 1938, zvl. s. 71-78, 95-99; P. WIEGAND, *Diözesansynoden im Bistum Kammin*, s. 45-46, 174-184, 185-200.

¹¹¹ Erich MEUTHEN, *Die deutsche Legationsreise des Nikolaus von Kues 1451/1452*, in: *Lebenslehren und Weltentwürfe im Übergang vom Mittelalter zur Neuzeit*, hg. v. Hartmut Boockmann etc., Göttingen 1989, s. 421-499; TÝŽ, *Nikolaus von Kues und die deutsche Kirche am Vorabend der Reformation*, *Mitteilungen und Forschungsbeiträge der Cusanus-Gesellschaft* 21, 1994, s. 39-85; TÝŽ, *Das Itinerar der deutschen Legationsreise des Nikolaus von Kues 1451/1452*, in: *Papstgeschichte und Landesgeschichte. Festschrift für Hermann Jakobs zum 65. Geburtstag*, hgg. v. Joachim Dahlhaus – Armin Kohnle etc., Köln etc. 1995, s. 473-502.

¹¹² S.C. BONICELLI, *I concili particolari*, s. 123-124, 130-131; J. LEINWEBER, *Provinzialsynode und Kirchenreform*, s. 118, 121-125; J. HELMRATH, *Reform als Thema der Konzilien*, s. 113; TÝŽ, *Das Basler Konzil*, s. 335; P. WIEGAND, *Diözesansynoden im Bistum Kammin*, s. 175-177.

¹¹³ S.C. BONICELLI, *I concili particolari*, s. 133-138; J. LEINWEBER, *Provinzialsynode und Kirchenreform*, s. 126-127.

¹¹⁴ J. HELMRATH, *Reform als Thema der Konzilien*, s. 131.

¹¹⁵ Erich MEUTHEN, *Die Synode im Kirchenverständnis des Nikolaus von Kues*, in: *Staat, Kultur, Politik. Beiträge zur Geschichte Bayerns und des Katholizismus. Festschrift zum 65. Geburtstag von Dieter Albrecht*, hg. v. Winfried Becker – Werner Chrobak, Kallmünz/Opf. 1992, s. 11-25, s edicí v příloze.

návrhu uvažuje o posílení funkcí synod. Ve vývoji Kusánových názorů na typologii synod a jejich úlohu ve struktuře církve je tento návrh nejpropracovanější a nejdále zacházející. Předpokládá velmi úzkou součinnost synod a vizitací, což není novinkou v dějinách synod, ale uplatnění tohoto mechanismu nebylo vždy bezprostřední a účinně vyžadované. Synoda má získat vůči biskupovi významné kontrolní pravomoci vztahující se jak na biskupovo dodržování povinností vizitovat a svolávat synody, tak na oblast obsazování beneficií, resp. nakládání s obročními příjmy a chování kolátorů. Písemná hlášení mají synodě zasílat i opati a další hodnostáři, takže diecézní synoda je prvním stupněm kontroly a odvolací instancí v rámci duchovní správy diecéze. Od ní jde hlášení k synodě provinciální, případně ke kurii. Synoda může žádat i sesazení nedbalého ordináře.

Při požadavku častého konání synod, který vyhlásil basilejský dekret, bylo rozšíření kontrolních a s vizitacemi spojených funkcí možností, jak tyto časté synody „zaměstnat“, jak jim najít náplň a smysl, neboť legislativní funkce již byla většinou dříve naplněna – v jednotlivých provinciích existovala souborná kodifikační statuta. Nebudu zacházet do dalších podrobností. Chtěla jsem jen ukázat, že již před polovinou 15. století se rodí úvahy o tom, jak modifikovat dosud zavedené formy synod, jak lépe využít možnosti velmi účinného působení na velké celky duchovenstva. Zdá se mi to důležité nejen pro další vývoj synodality katolické církve, ale také v souvislosti se změnami, které budou probíhat v českých zemích pod vlivem husitství a o století později i ve zbytku Evropy za reformace.

Docházíme k závěrečnému shrnutí. Po konstatování, že není možno se opřít o jednoznačnou terminologii, jsme zjistili, že na druhé straně je vědomí právního vymezení církevní synody poměrně pevně dáno. Počínaje IV. Lateránským koncilem dospěla tato instituce do pevně stanovené podoby, hierarchizované a s ohraničenými kompetencemi. Přesto již ve 14. století, a o to více ve století následujícím, se objevují návrhy, jak ji „modernizovat“ a učinit nástrojem reformy církve. V této fázi vstupuje na scénu české husitství. To se muselo vyrovnávat s potřebou řešit různé problémy politické, věroučné a správní v rámci širšího kolektivu, dát rozhodnutím průchod na širším fóru a najít platformu pro komunikaci mezi husitským, resp. utrakvistickým duchovenstvem. Bude proto organizovat různá setkání, disputace, konvokace a synody. Narazí při tom na problém právních bariér, které budou do jisté míry flexibilní. Formy synodálního jednání se budou pohybovat mezi tradicí (a právním kánónem) a aktuální potřebou doby, která připustí řadu posunů. Tradiční myšlení a právní citění se opatrně otvírá novým řešením. Tato pozvolná proměna v myšlení tehdejších vzdělanců podle mého názoru umožnila, aby se české prostředí vyrovnalo se svými problémy

a potřebou kolektivního, synodálního jednání za podmínek, kdy války, ale hlavně dlouhodobá sedisvakance neumožňovaly dodržet kánonem předepsaná pravidla pro konání synod.

Pro nás z toho plyne, že musíme hledat kritéria, podle kterých budeme vybírat události k naší analýze. Nevystačíme si ani s dobovou terminologií, ani s dobovou teorií a už vůbec ne s dobovými právními předpisy. Ačkoli jsme postulovali snahu vycházet z tehdejších představ a chápání, musíme dodat, že s dobovými kritérii historik nevystačí za všech okolností. Je proto třeba poměřit zkoumané jevy i dnešními historiografickými nástroji, vytvořit uměle určité kategorie a do nich jevy zařadit. Při tomto postupu si stanovíme pro náš výběr následující kritéria (přičemž zde musím předjímat výsledky provedeného výzkumu): snažíme se prozkoumat formy pravidelných i jednorázových shromáždění duchovenstva, proto na prvním místě bude přihlíženo ke zprávám, které dokládají početnější přítomnost kněží na určitých jednáních. Dále by u takového shromáždění mělo být doložitelné nebo předpokládané oficiální svolání a jeho nadregionální (zamýšlený nebo skutečný) význam; poněkud volně musíme pojímat otázku svolavatele, neboť jak bude dále vyloženo, v tomto bodě se vyvinula velká variabilita mechanismů a nelze stavět na podmínce kanonicky předepsaného svolavatele (ani jiného nově stanoveného, neboť v tomto bodě se vývoj dosti volně rozběhl). Důležitý je i účel takového shromáždění, které musí být věnováno interním církevním nebo nábožensko-politickým problémům. Problematickou kategorií je ceremoniální stránka, která se jen výjimečně projevuje v zachovaných dokumentech. Jednání by mělo směřovat k právně závaznému výsledku (usnesení, konfesi, nařízení v oblasti církevně-správní).

Ze známých událostí husitského období i doby pokompaktátní splňují tato kritéria určité synody svolané nebo konané v Roudnici na jaře 1421, v červenci 1421 v Praze, roku 1426 v Roudnici, 1434 v Praze, synody legáta Filiberta v r. 1437, kutnohorské synody z let 1441 a 1443, velká shromáždění kléru v Praze v letech 1454 a 1462, i synoda biskupa Augustina v r. 1486. K těmto asi 12 akcím se váže předmětem svého jednání nebo funkcí, kterou plní, řada dalších událostí, které jsou však stále více svázány se stavovskými sjezdy podobojích na přelomu 15. a 16. století a v prvních desetiletích téhož století. Řada akcí je málo zřetelná, některé jsou přechodného charakteru, jinde pomnutí jedné akce znemožňuje pochopit další. Zvolila jsem proto takový postup, že vycházím z širšího výběru událostí, které jsem seřadila do katalogu, kde je uvedena základní charakteristika děje, soupis pramenů a odkazy na literaturu. Z tohoto širokého soupisu budu analýzou vyčleňovat události pochybné a mylně zařazené, vysvětlovat důvody takového výběru nebo upřesňovat charakter události,

abychom nakonec ve vyhodnocení dospěli k charakteristice a typologii shromáždění duchovních v Čechách v rozmezí jednoho století vymezeného cca léty (1418)1440–1539.

V kapitole sedmé, která je věnována evropským paralelám, upozorním na některé tendence, které se objevily zhruba ve stejné době, resp. době bezprostředně navazující jinde v Evropě a přinesly velmi podobná řešení otázek, které se vyskytly v husitských Čechách. Tato komparace by měla být jistým ospravedlněním postupu, který jsem zvolila a který byl nucen opustit rámec kanonického vymezení synody, aby mohl dospět ke konkrétním výsledkům.

IV. Katalog událostí (synody, kněžské sněmy, sjezdy stavů podobojí za účasti kněžstva)

Jako východisko pro další výklad byl proveden soupis pramenů a literatury týkající se událostí, kterými se budeme zabývat. Obdobný postup jsem zvolila také pro starší období let 1418-1440.¹ Při dvacetiletém odstupu od staršího soupisu by bylo samozřejmě možné mnohé doplnit nebo opravit. Hodlám tak učinit v samostatném příspěvku, na tomto místě se však soustředím výlučně na období vymezené tématem práce (případné nutné doplňky k událostem před r. 1440 se objeví v poznámkovém aparátu u dalšího výkladu).

Na rozdíl od prvního soupisu jsem po delším váhání zvolila jinou strukturu aktuálního katalogu. Problém s výběrem a klasifikací jednotlivých shromáždění, naznačený v předešlé kapitole, mne odradil od členění událostí podle jejich charakteru a okruhu účastníků. Vedlo by to k přílišné roztříštěnosti a nepřehlednosti. Jak ukáže následující katalog, synody tábořské netvoří ve sledovaném období jednoznačnou kategorii a nebylo možné je pojednat jako samostatný fenomén. Katolická shromáždění jsou většinou natolik provázána s umírněným utrakvismem, že jejich vydělení do samostatné skupiny by vedlo ke zmatečnému obrazu událostí. Odlišovat akce jednotlivých směrů samotných utrakvistů by také nepřineslo nic pozitivního, ale naopak roztříštěnost. Kategorie sjezdů podobojích přichází soustavněji až v závěrečné fázi sledovaného období, jejich zařazení do jednotného soustavného soupisu proto podle mého názoru nepovede k nepřehlednosti.

Rozhodla jsem se tedy pro důsledně chronologický seznam událostí, mezi něž řadím jak jednoznačně doložená shromáždění, tak synody nejisté, resp. pouze předpokládané v úvahách historiků. K rozlišení stupně věrohodnosti a charakteru té které události slouží záhlaví a další body, do nichž je každá soupisová jednotka členěna.

Záhlaví obsahuje na prvním místě pořadové číslo události. Pokud se jedná o událost nějak pochybnou (dohad historiků, velmi vágní doložení), je za pořadové číslo umístěn otazník. Následuje datace a místo konání, v pravé části řádku je naznačena nejzákladnější charakteristika: koho se událost týkala (utrakvisté, katolíci, táborité atd.), zda šlo o synodu, sjezd nebo shromáždění disputačního charakteru.

Soupisové položky jsou rozděleny do tří základních skupin. I. oddíl obsahuje informace o události samé. K rychlé orientaci slouží „charakteristika“, která formou regestu sděluje nejdůležitější body s událostí spojené. V dalších řádcích jsou uvedeny detaily ke

¹ Blanka ZILYNSKÁ, *Husitské synody*, s. 15-30.

svolání, účastníkům, průběhu události a jejím výsledkům. Pokud zprávy k některému bodu chybějí, je vynechán.

II. oddíl je jádrem soupisu. Obsahuje odkazy na prameny, dokládající jednotlivé skutečnosti týkající se dané události. U špatně dokumentovaných shromáždění je zavedena pouze řádka „doložení“, kde se uvádí skutečnosti, které vedly k předpokladu konání takové události. Pokud je dokladů více, jsou rozepsány do dalších bodů, které sledují různé stránky jevu: průběh, kázání, texty projednávané a usnesení, případně i další ohlasy. V II. oddílu se uvádějí původní (rukopisné nebo tištěné) prameny, a údaje o jejich starších otiscích i novějších edicích. Pokud je to účelné, je samostatně vyčleněna skupina starých tisků, resp. pozdních pramenů.

III. oddíl obsahuje zkrácené odkazy na důležitější literaturu. Rozvedení zkratk je uvedeno buď za soupisem (u děl opakovaně uváděných, a proto výrazně zkrácených), nebo je celá citace dohledatelná v seznamu literatury na konci práce. Zařazen je také seznam citovaných rukopisů a tisků.

Na závěr jedna poznámka. Poslední třetina sledovaného období se ukázala v jiném světle, než jsem očekávala. Převážila společná jednání kněží v rámci sjezdů utrakvistických stavů a komplexní zpracování látky by znamenalo zkoumat zároveň v plné šíři i sjezdovou, příp. i sněmovní problematiku. Vyřešila jsem tento problém kompromisem. Materiál ke sjezdům s účastí kněží je zařazen pouze jako pracovní materiál bez aspirace na úplnost, což se týká událostí od č. 45. Základní schéma soupisu má následující položky:

ROK, měsíc, den, místo	charakter
-------------------------------	------------------

I. Charakteristika („regist událostí“)

svolání (čí podnět, z čí kompetence svoláno, předsedá, zastupuje)

účastníci (jmenovitě doložená přítomnost i obecný okruh)

průběh (popis události, průběh) – pouze pokud známo více než v charakteristice

usnesení, výsledek

II. Prameny (originály, opisy a edice):

A. **doložení** (na zákl. čeho se uvažuje o konání)

B. (podle kategorií):

popis události

kázání

propozice k jednání

usnesení

jiné texty se syn. svázané

ohlasy, staré tisky a pozdní prameny

III. Literatura

I. Charakteristika: pramenně nedoložené shromáždění pražského utrakvistického duchovenstva, které připravilo podklady pro jednání administrátora M. Jana z Příbrami s kapitulou 5. 8. 1441.

II. Prameny:

doložení: pouze předpoklad R. Urbánka; konání nedoloženo

usnesení: kap.kn. D 51, f. 260v-261r

kap.kn. O 18, f. 14rv

muzejní diplomatář, k 5.8.1441, dva opisy – z obou rkpů

edice: Nejedlý, Prameny, s. 29-31, č. I (z obou uvedených rkpů)

ohlas: jako usnesení z 30.9.1441: SLČ (Palac.), č. 352, s.127, reed. s. 118; SLČ-R, s. 94

III. Literatura:

Palacký, Dějiny IV/1, s. 47, p. 44 (pouze o člancích, ed. čl. 3 a 4)

Tomek VI, s. 94 (2. vyd. s. 85-6)

Nejedlý, Prameny, s. 7, 16 (pouze hodnotí čl.)

Urbánek III-1, s. 675-6, 681nn. (jako jediný mluví o schůzi kněžstva)

Prokeš, Prokop, s. 121-2 a pozn. 530-33 na s. 228-9 (pouze o čl.)

Bartoš, LČ Příbr., s. 83-4, č. 29 (autorství čl.)

Spunar, Repertorium II, s. 169, č. 325 (autorství čl.)

2./ 1441, IX, 5., Třeboň

katol. konciliarist.

I. Charakteristika: dílčí shromáždění katolického duchovenstva obediencie koncilní, za podpory pana Oldřicha z Rožmberka, u příležitosti příjezdu koncilního poselstva, v němž byl i Mikuláš Jindřichův od řebříků, ustanovený koncilem na pražský arcibiskupský stolec.

svolání: Mikuláš Jindřichův

účastníci: doloženi Mikuláš Jindřichův, opat Vyššího Brodu Zikmund Pirchan, další dva opati – zřejmě Zlaté Koruny a Třeboně, více osob světských i duchovních z Čech i Moravy, olomoucký probošt mistr Jeroným Vogelsang, snad i osoby z Českých Budějovic, nikoli z Plzně;² Oldřich z Rožmberka zřejmě přítomen nebyl

průběh: předpokládá se řeč olomouckého probošta Jeronýma Vogelsanga o církevním sporu: výzva k uznání koncilu a papeže Felixe V.

usnesení – výsledky: uznán koncil basilejský a jeho dekrety, které vydal i vydá; Vogelsang a opat Zikmund z Vyššího Brodu zvoleni za posly do Basileje; Mikuláš byl synodou uznán jako pražský arcibiskup.

ohlasy – dohra: poslové synody vyslaní do Basileje složili poslušnost papeži Felixovi V., snad i za olomoucké biskupství.

Listy arcibis. Mikuláše kapitule a univerzitě z 8.9.1441 vyzývající k poslušnosti vůči němu.

² výčet osob dle R. Urbánka

II. Prameny:

doložení - popis: SLČ-Š = KNM V E 43, fol. 152r

svolání: pouze dohad, vyvozený z okolností

kázání: řeč Vogelsanga je dohadem

usnesení: Rynešová, Listář II, s. 116, č. 145 (listy kléru a Oldřicha poslané koncilu)

Concilium Basiliense VII, s. 441, 445, 447 (záznamy o čtení listů na koncilu)

MC III/4 (Johannes de Segovia), s. 969-70 (popis listů z Čech)

ohlasy: listy arcibis. Mikuláše z 8.9. – pouze zpráva v SLČ (Palac.)-GHLMN, č. 352, s. 127, reed. s. 118; SLČ-R, s. 94

zmínky o poslech kléru v protokolech basilejského koncilu – CB VII, s. 442, 446, 451, 454, 456, 458-9

další zmínky o poslech z Čech:

Jan z Dubrovníku píše Oldřichovi z Rožmberka o přijetí poslů koncilem i papežem Felixem V. jako vyslanců Oldřicha a věrného kléru Čech a udělení jim různých milostí (list z 26.11.1441, ed. Rynešová, Listář II, s. 126-7, č. 162, z orig. Třeboň, Historica 541; regest in MC I, s. XIV).

Ludvík, kardinál arelatský, témuž v obdobném smyslu (dat. 27.11.1441, Historica 542, ed. Rynešová II, s.128-9, č. 163; reg. MC I, s. XIV)

Zikmund, opat vyšebrodský, píše 17. 12. 1441 po návratu o výsledku poselstva (Třeboň Historica č. 545, ed. Rynešová II, s. 132-133, č. 167)

koncil basilejský píše 8.10.1442 Oldřichovi pod dojmem poslů čes. kléru (Třeboň, Historica 571, ed. Rynešová II, s. 200-202, č. 214)

pozdní prameny a staré tisky:

Veleslavín, Kalendář, 1590, s. 517 – 4.10. (podle MS) – zpráva jako SLČ-Š

Balbín, Epitome, s. 503

Pubička (Pubitschka) Franz, Chronologische Geschichte Böhmens Bd. VIII (VI^{er} Theil, Ier Bd.), Prag 1795, s. 403-4

III. Literatura:

Palacký, IV/1, s. 48, 61

Frind, IV, s. 21-22

Schmidt V., Die kirchl. Verhältnisse, s. 5

Schmidt V., Abt Sigismund Pirchan, s. 647

Urbánek, ČD III/1, s. 657, 673, 686-89

Dobiáš, Dějiny Pelhřimova I, s. 358-61

Hrejsa, Děj. křest. III, s. 34-5

Strika Zvezdan, Johannes von Ragusa, Augsburg 2000, s. 193

Mařík A., Svatovítská kapitula, s. 43

Čornej, VDZKČ VI, s. 83-4

I. Charakteristika: porada táborského kléru, na níž vypracována odpověď pro kutnohorskou synodu

II. Prameny:

doložení: dopis Mikuláše Biskupce z Pelhřimova a všech táborských kněží, inserovaný v Chronicon Thaboritarum, ed. Höfler II, 732 (podle jeho datace datována událost)³

III. Literatura:

Palacký, IV/1, s. 62 (pouze o dopise)

Tomek, VI¹, s. 97 (VI², s. 88-9?)

Nejedlý, Prameny, s. 17 (č. IV)

Urbánek, III/1, s. 767-8 (jediný mluví o synodě)

Šmahel, Dějiny Tábora II, s. 521-522

I. Charakteristika: synoda katolického duchovenstva příslušejícího pod kapitolu, za přítomnosti určitého množství kléru spravovaného Příbramem; vyhlášeny články jako odpověď Příbramovi.

svolání: přicházejí v úvahu jedině administrátoři (katoličtí, nebo obojí)

účastníci: M. Jan z Příbrami, zřejmě M. Prokop Kladrub, jinak jmenovitě neznámo

průběh: dohadem je předložení propozic k jednání Janem Příbramem; doloženo je jeho kázání, pravděpodobně mu předcházelo kázání Prokopovo. Jediným skutečně pevným bodem jsou výsledné články, o nichž muselo být jednáno. Příbram mluví na začátku svého kázání o přítomnosti dvojího kněžstva, proto bylo i kázání zdvojeno.

II. Prameny:

doložení: pouze články a kázání

kázání: Prokop z Kladrub⁴ – text neznám, o něm Příbram

Jan z Příbramě na téma: *Sic luceat lux vestra...* (Mt 5)

UKn I D 29, f. 325v-330v (zmínka na f. 325v)

kap.kn. D 74, f.124r-136r (zmín. f.124r)⁵

propozice k jednání: Příbramův návrh dohody (viz červenec 1441 - usnesení)

usnesení: kap.kn. C 114, f. 81rv (lat.), 82rv (čes.) a přívazek - tisk kompaktát 1513

Brno UKn Mk 19, zadní přideštlí (lat.)

UKn XVII A 16, f. 64r-65r (čes.), odtud ed. Nejedlý, Prameny, s. 31, č. II

³ Dataci opravil Z. Nejedlý, Prameny, s. 17, č. IV, viz kap. V., pozn. 64.

⁴ J. Truhlář uvádí Prokopa z Plzně, což J. Prokeš vyvrací (viz kap. V.).

⁵ Podle Patera-Podlaha, Soupis rukopisů I, s. 381-2, č. 640, autograf Příbrama, což není obecně přijímáno, viz F.M. Bartoš, LČ Příbr., s. 84, č. 30; P.Spunar, Repertorium II, s. 166, č. 319. Foliace opravena oproti Soupisu podle rukopisu.

UKn XXIII C 5/3, s. 674-5 (Putzlacher) (lat.)

staré tisky:

tisk kompaktát 1513, f. 41rv, resp. s. 79-80 (KNM 25 E 1, 25 E 25, přívazek v kap.kn. C114, Wien NB 1010-B) Knihopis č. 1578

ohlasy: nejasná narážka Paynova na činnost Příbramovu v souvislosti s kapitulou („*canonicus, ut fertur, in castro Pragensi*“). Viz FMB, LČ Payne, s. 107-8, č. 20, odst. 6: Paynův traktát proti Příbramovi ze září 1441 (před 28.9.)

SLČ (Palac.)-GHLMN, č. 352, s. 127 (reed. s. 118)

III. Literatura:

Palacký, IV/1, s. 61

Tomek, VI¹, s. 95-6, VI², s. 86-7

Nejedlý, Prameny, s. 16, č. II, ed. s. 31

Prokeš, Prokop, s. 121-4 a pozn. 534-5 (s. 229), s. 160 a pozn. 665-8 (s. 240-1)

Urbánek, ČD III/1, s. 684, III/3, s. 69, 671-2

Kadlec, M. Prokop z Kladrub, AUC-HUCP 12/1-2, 1972, s. 108

Bartoš, LČ Příbr., s. 84, č. 30

Spunar, Repertorium II, s. 166, č. 319

Prokeš, Děj. Phy (1948), s. 579

Neumann, Z děj. bohosl., s. 187-190

Hrejsa, Děj. křest. III, s. 36-7

5./ 1441, X, 4., Kut. Hora

kališnic. rokycanov. synoda

I. Charakteristika: shromáždění duchovenstva, především východočeského, Rokycana uznán nejvyšším správcem, vydáno usnesení ("konfese").

svolání: sjezd v Čáslavi v VIII'41 uznal Rokycanu a inicioval svolání synody. Termín stanovil Rokycana společně s panem Ptáčkem a východočeskými krajskými hejtmany. Ptáček z Pirkenštejna obeslal města Tábor, Žatec, Písek a Klatovy, aby postavila své kněží před synodu v KH

účastníci: Jan Rokycana a jeho kněžstvo, velké zastoupení Východočechů (300-350); některé světské osoby, jistě pan Ptáček z Pirkenštejna
táborští kněží odmítli účast (viz 26.9.1441)

průběh: kázání pronesl Jan Rokycana

čten dopis Biskupce z 26.9.41 s odmítnutím účasti

Ptáček přednesl stížnosti na Táborské

duchovenstvo slíbilo poslušnost Rokycanovi a bylo vydáno věroučné usnesení

důsledky: vyslání poslů na Tábor se stížnostmi a obeslání Táborských ke sjezdu v Kouřimi na počátek dubna 1442

články víry formulované na synodě byly předloženy Táborům r. 1443

II. Prameny:

sněm v Čáslavi: SLČ (Palac.)-GHLMN, č. 349, s. 126 (reed. s. 117-8); SLČ-R, s. 94

Starý kolegiát, in: Höfler I, s. 101

svolání: Biskupec, Chronicon, ed. Höfler II, s. 731

odpověď tábořská: Biskupec, Chronicon, ed. Höfler II, s. 732

účast, průběh:

SLČ (Palac.)-BGHLMN, č. 353, s. 127 (reed. s. 118); SLČ-R, s. 94

SLČ-S = KNM V E 43, fol. 86rv

SLČ-Š = KNM V E 43, fol. 152r

Starý kolegiát, in: Höfler I, s. 101

kázání: text neznámý, o něm Jafet, Hlas strážného (Historie bratrská), brněnský rkp Zems. archivu O IV 14, fol. 77r, opis KNM IV A 6, s. 112 – cituje káravé oslovení kněží (registruje FMB, LČ Rok., s. 55. č. 9)

usnesení: UKn XVII A 16, f. 65v-74r, ed. Prochazka, Miscellaneen I, s. 354-67⁶

ed. Nejedlý, Prameny, s. 32-38

Brno UKn, Mk 74 (dříve I 84), f. 253r-256v

KNM V C 2, f. 63r-67r

dohra: sjezd v Kouřimi IV'1442 – znova obesláni táb. kněží, jejich odpověď na žaloby: Hist. 565, f. 38v, ed. AČ I, s. (374-)376-378, č. 25 (čes.); Höfler II, s.733-5 (lat.); SLČ (Palac.)-GHLMN, č. 356, s. 128 (reed. s. 119); SLČ-G, s. 167-8; SLČ-R, s. 95 (opis v muzejním diplomatári k 30.4.1442)

ohlasy: zmínka o sněmu v Hoře ve výpovědích Hynka Krušiny ze Švamberka ze 14.7. a 16.8. 1442 připomínající obvinění Tábořských panem Ptáčkem z Pirkenštejna ze smrti Chvala z Chmelného a pŕtuku mezi přítomnými světskými osobami (orig. Třeboň Historica č. 565a,b, ed. Rynešová II, s. 153-166 a 167-189, č. 198 a 202, zde s. 164-5 a 169)

Bratr Lukáš Pražský, Trialogus, rkp. Ochronov, foliant II, f. 71-108, ed. Nejedlý, Prameny, zmínka na s. 57; znova J. Bidlo, Akty II, s. 26-27 (cituje Rokycanu a jeho údaj o účasti půl čtvrtého sta osob a předložení článků víry podle usnesení synody v KH 1441 při synodě tamtéž 1443)

staré tisky: Bílejovský, Kronika církevní (Skalický 1816), s. 77-78, 129

Prokop Lupáč, Kalendarium, 1584 (ke 4.10.) vlastnil, ale neotiskl 22 čl.

Veleslavín, Kalendář, 1590, s. 517 – 4.10. (podle MS) – zpr. jako SLČ-Š

Theobald, Hussitenkrieg II², 1621, s. 86-9 (22 čl. fiktivních)⁷

Balbín, Epitome (1677), s. 503 čl. vlastnil, netiskl

Rieger G.C., Die alte u. neue Böhm. Brüder V, 1738, s. 925-931

⁶ F.M.Bartoš, LČ Rokyc., s. 34, č. 21, počítá s autorstvím Jana Rokycany. Zná jen rkp XVII A 16.

⁷ Odmítli Nejedlý, Prameny, s. 172; Urbánek, ČD III/1, s. 769, pozn. 1; Bartoš, LČ Rok., s. 53, G9.

Prochazka F.F., Miscellaneen der böhm. u. mähr. Lit. I/3, 1785, s.354-67 (edice článků podle XVII A 16)

Pubička (Pubitschka) Franz, Chronologische Geschichte Böhmens Bd. VIII (VI^{er} Theil, Ier Bd.), Prag 1795, s. 403

III. Literatura:

Czerwenka Bernhard, Geschichte der Evangelischen Kirche in Böhmen I, 1869, s. 316

Krummel Leopold, Utraquisten u. Taboriten, 1871, s. 230-3

Palacký, IV/1, s. 60-1

Tomek, VI¹, s. 96-97, VI², s. 87-88

Nejedlý, Prameny, s. 7-15, 16-17 (č. III-VIII) a exkursy (passim)

Mareš, ČČM 1902, s. 14 (stížnosti laiků na tábory při synodě)

Urbánek, ČD III/1, s. 766-89, III/3, s. 679-730

Bartoš, LČ Rokyc., s. 34, č. 21 (autorství usnes. přisuzuje Rokycanovi)

s. 55, č. 9 (nezvěstné spisy – kázání)

Goll, Chelčic. a Jednota, ed. Krofta, s. 68 (o Jafetovi a kázání Rokycanově)

Prokeš, Prokop, s. 125n., pozn. 537-9 (s. 229-230)

Bidlo, Akty Jb II, s. 12, 16, ed. s. 26

Frind, IV, 23

Hrejsa, Děj. křest. III, s. 38-43

Molnár, Na rozhraní věků (Bedřich ze Strážnice), 1985, s. 80

Šmahel, HR IV, s. 82

Šmahel, Děj. Tábora I/2, s. 521-2

Čornej, VDZKČ VI, s. 85-6

6./ (?) 1442, III. (před IV, 8.), (Tábor/Kolín)⁸

táborská

I. Charakteristika: porada táborských kněží, na níž formulována odpověď na stížnosti donesené na Tábor posly pana Ptáčka a hejtmánů čtyř krajů. Odpověď poslána na sjezd v Kouřimi, konaný od 8. 4. 1442.

II. Prameny:

doložení: Biskupec, Chronicon, ed. Höfler II, s. 733

SLČ (Palac.)-GHLMN, č. 356, s. 128 (reed. s. 119); SLČ-R, s. 95 (táborští zástupci v Kouřimi)

usnesení: táb. stanovisko ke sjezdu v Kouřimi:

Biskupec, Chronicon, ed. Höfler II, s. 733-5 (lat.)

AČ I, s. 374-6 (odpověď města Tábor), s. 376-8 (čes. znění odpovědi duchovních) (Třeboň, Historica č. 565)

⁸ O Kolínu pouze Molnár v souvislosti s politikou Bedřicha ze Strážnice.

III. Literatura:

- Palacký, IV/1, s. 76-77 (pouze o písemné odpovědi)
Nejedlý, Prameny, s. 17 (č. VI-VIII) – pouze registry
Urbánek, ČD III/1, s. 790-7 (o synodě)
Molnár, Na rozhraní věků, s. 80 (situuje do Kolína v březnu 1442)
Šmahel, Děj. Tábora I/2, s. 521-2

7./ (?) 1442, VII, 9., Mělník

utrakv. sjezd VČ, SzČ, Praha

I. Charakteristika: sjezd utrakvistů organizovaný východočeskými kraji v čele s panem Ptáčkem, za účasti Pražan a dalších měst, který přinesl dohody mezi nimi a rozhodl vyslat posly ke kardinálu Cesarinimu k jednání o arcibiskupství pro Rokycanu. Domněnkou je dohoda Rokycany a Příbrama.

účastníci: čtyři východočeské kraje, Pražané, Žatec, Louny, Slaný. Účast duchovenstva směru Rokycanova a pražských administrátorů je nejistá, spíše nepravděpodobná.⁹

II. Prameny:

doložení: synodální charakter události pramenně nedoložen, o sjezdu:

SLČ (Palac.)-GHLMN, č. 364, 365, s. 129 (reed. s. 120); SLČ-R, s. 96

III. Literatura:

- Palacký, IV/1, s. 78 (o rozsudku Jiřího mezi Příbramem a Rokycanou)
Tomek, VI¹, s. 100
Nejedlý, Prameny, s. 17-18 a 170
Urbánek, ČD III/1, s. 697, 797-799
Bidlo, Akty Jb II, s. 13
Prokeš, Prokop, s. 125-6
Šmahel, HR IV, s. 82;
Šmahel, Děj. Tábora I/2, s. 525

8./ (?) 1443, VI, 14., (Tábor/Kolín)¹⁰

táborská

I. Charakteristika: porada táborských kněží, na níž měla být vypracována oficiální odpověď na jejich obsílku k synodě v Kutné Hoře a plná moc pro Bedřicha ze Strážnice k jednání v zastoupení táborských kněží. Konána mohla být v Táboře nebo Kolíně 14. 6. 1443 (nejisté datum, místo i účast).

II. Prameny:

doložení: pouze dohad, pramenně není dostatečně doložené; dochován jen výsledný dokument se jmény (podpisy) 5 kněží a jmenována pečeť Mikuláše Biskupce

⁹ O shromáždění duchovenstva Šmahel, Dějiny Tábora I/2 a HR IV.

¹⁰ K dataci a místu konání viz kap. V.

Biskupec, Chronicon, Höfler II, s. 736, kap. 7 (úvodní komentář)

text plné moci:

Biskupec, Chronicon, Höfler II, s. 737-9 (odpověď táb. obcí), s. 739-40 (odpověď táb. kněží s plnou mocí Bedřichovi ze Strážnice) – podle muzejního opisu = KNM VIII F 7 (datace v Kolíně, v pozn. varianty datace podle:)

UKn III G 17, f. 46v-47r (poškozený) datace v Táboře

regist Nejedlý, s. 18, č. XIII (dává přednost dataci v Táboře)

opis v muzejním diplomatári k 14.6.1443

III. Literatura:

Palacký, IV/1, s. 82-83

Tomek, VI¹, s. 104, VI², s. 95

Nejedlý, Prameny, s. 18, č. XIII, regist

Urbánek, ČD III/1, s. 811-813

Šmahel, Děj. Tábora I/2, s. 526

9./ 1443, VI, po 14., Kutná Hora sjezd světs. i duchov. strany Ptáčkovy

I. Charakteristika: sjezd doložen pouze zprávou Mikuláše Biskupce: táb. obce i kněží poslali do Kutné Hory po Bedřichu ze Strážnice svoji odpověď ze 14.6. na předvolání kněží na synodu. Odevzdal ji „*tam secularibus quam spiritualibus in multitudine congregatis*“. Odpovědi byly odmítnuty a Rokycana i jiní vyjeli do Prahy na zemský sněm.

II. Prameny:

doložení: Biskupec, Chronicon, Höfler II, s. 740-741

III. Literatura:

Urbánek, III/1, s. 808

Šmahel, Děj. Tábora I/2

10./ 1443, VII, (6.)8.-12.,¹¹ Kutná Hora kališnic. společ.

I. Charakteristika: synoda svolána nejprve na 14. 5. 1443 do KH, konána až v novém termínu. Hlavním bodem byla otázka eucharistická, předsedajícími a rozhodčími byli Petr Payne, zv. Engliš a Václav z Dráchova. Disputace skončila neshodou, proto byly příslušné spisy předloženy zemskému sněmu v Praze v lednu 1444.

svolání: vypsání synody na 14.5. – Rokycana obeslal přímo kněží; pan Ptáček obeslal 4 tábor. města, aby postavila před synodu své kněží

následovala výměna neoficiálních odpovědí – tábořských Rokycanovi a Rokycany táboritům;

14.6. oficiální odpověď pohnaných kněží (z Tábora nebo z Kolína) – viz událost 8./ – a obeslaných táb. obcí; plná moc k dojednání vhodného místa dána knězi Bedřichu ze Strážnice;

¹¹ Ukončení není přesně doloženo, mohla trvat i déle, ale 21.7. byl již Příbram v Praze.

teprve na obecném sněmu o sv. Trojici (asi od 16.6.) 1443 v Praze dohodnuty 25.6. podmínky společné synody mezi Rokycanou a Biskupcem (prostředkuje Bedřich ze Strážnice), vydány písemné záruky.

účastníci: Jan Rokycana, Petr Payne-Engliš, Václav z Dráchova, Mikuláš Biskupec, Václav Koranda, Jan z Příbrami, Prokop z Plzně. Obesláni kněží táb. směru z měst Tábor, Písek, Klatovy, Žatec a hradu Lanšperk (Biskupec, Rohlík, Rájovec, Koranda, Němec).

průběh: 6.7. (So) přijeli Táborští do Hory (tak v Chronicon)

7.7. (Ne) procedurální jednání ve Vlašském dvoře (*fere per duos dies*) – do 8.7.

8.7. zahájení v kostele ve středu města (nejspíše sv. Jakub)

II. Prameny:

svolání: Biskupec, Chronicon, ed. Höfler II, s. 735-742

nejistá souvislost: glejt Janu Srlínovi a dalším do Kolína ke knězi Bedřichovi datovaný 8.5.1443 (Třeboň, Historica, č. 611, ed. AČ III, s. 527, č. 431)

oficiální reakce táb. kněží a plná moc Bedřichovi ze Strážnice ze 14.6. – viz událost **8./**

smlouva zúčastněných stran a její potvrzení (25. 6.):

smlouva Mikuláše Biskupce a Jana Rokycany – inserována do přiznávacích listů
přiznávací list ze strany tábořské:

Biskupec, Chronicon, ed. Höfler II, s. 742-44 (smlouva inzerována; chyba v převodu data, uvedeno 23.6.; lat.); s. 744 (formulář přiznávacího listu pro tábořská města);

UKn XVII A 16, f. 74v-77r, odtud ed. Nejedlý, Prameny, s. 39-41, č. XV, XVI

f. 77r-78r, odtud ed. Nejedlý, Prameny, s. 41-42, č. XVII¹²

Brno, Zems. archiv, G 10, č. 568, f. 1r-3r, 3rv (oba kusy jako v XVII A 16)

Stuttgart Theol. 4⁰ 37, fol. 81r-82r, 82v (dtto)

KNM I E 3, s. 479-483, 483-484 (dva „listy zastávací“ – kněze Bedřicha a táb. kněží, a táb. konšelů); opis z poč. 19.st.; texty jako Nejedlý č. XVI a XVII, s. 40-42

opis v muzejním diplomatári k 25.6.1443 z rkp NM 598, f. 367-70 a z Bílejovského

přiznávací list ze strany Jana Rokycany a Jana Příbrama:

Biskupec, Chronicon, ed. Höfler II, s. 745-746 (lat.), reg. Nejedlý, s.19 a 46, č. XVII; reg. Rynešová, Listář II, s.248-9, č. 279

průběh: list Příbrama Jakoubkovi z Vřesovic (úřední zpráva a Příbramův doslov), dán v Praze 21.7.1443:

Třeboň A 16, f. 96v-97v, ed. Nejedlý, Prameny, s. 42-44, č. XX, s variantami z rkp Vratislav. Opis v muzej. diplomatári k 21.7. 1443 z A 16.

Vratislav IV Q 231, f. 208r (stará fol. 191r nn.) (pouze citace z dopisu v táb. odpovědi na žaloby tam obsažené, viz ohlasy – obrana táb.) opis in: KNM III D 3, s. 15nn.

¹² Oboje s datem 25.6., české texty; různocnění podle Bílejovského a textové odchylky podle Höflerovy edice Biskupcovy kroniky; další rkp'y neužil.

Biskupec, Höfler II, s. 746-9 (úv. spory), 749-51 (průběh), 753, 762, 819

Obrana tábořská (viz níže ohlasy) - s popisem kontroverzí na synodě

SLČ-S = KNM V E 43, fol. 87r

SLČ (Palac.)- GHLMN, č. 381, s. 132-3 (reed. s. 123); SLČ-R, s. 98

kázání: řeč J.Rokycany dosvědčena in: Biskupec, Chronicon, ed. Höfler II, s.749

propozice k jednání:

spis podaný tábory synodě 12.7.(?): podle Nejedlého (s. 19, č. XIX) se nezachoval, o něm Theobald, Hussitenkrieg II, s. 126n. (dtto Bidlo, Akty II, ed. s. 41 pozn. 1); výtah Biskupec, Chronicon, ed. Höfler, II, (753), 764-797 (verze pro sněm I'44). Rkpy kroniky viz Spunar, Repertorium II, s. 75, včetně částěč. opisu v rkp Vratislav IV Q 231, f. 176r nn..

A. Podlaha¹³ jej identifikoval in: Stuttgart Theol 4⁰ 37, fol. 57r-69r

jiné texty se syn. svázané:

táborská odpověď na žaloby: čtena na synodě a svěřena Menhartovi z Hradce (o tom Biskupec, Chronicon, ed. Höfler II, s. 819)

Rokycanův spis: o něm Biskupec, Chronicon, ed. Höfler II, s. 762, viz LČ Rokyc., s. 54 (H 5)

Rokycanova odpověď: LČ Rokyc., s. 54 (H 6), podle Theobald II, 128-9 (možná fikce, viz Nejedlý, Prameny, s. 175)

usnesení: výsledek popisují Biskupec a Příbram (nebylo usnesení ve formě článků, jen dohoda pravidel dalšího postupu)

ohlasy soudobé:

listy rozesílané po zemi a informující o synodě (v protitáb. duchu) – o nich

Biskupec, Chronicon, ed. Höfler II, s. 751;

SLČ-R, s. 98;

Jafet, Hlas Strážného, orig rkp. f. 65, opis KNM IV A 6, s. 94-95

některé listy přímo známy:

list Příbrama Jakoubkovi z Vřes. 21.7.1443 obsahující list Ptáčkův s informací o synodě (viz výše u pramenů k průběhu synody)

list rektora Prokopa z Plzně a jiných mistrů na Moravu – podle svědectví Biskupcova (Urbánek, III/1, s. 863, jej vidí v souvislosti se synodou), a list Rokycany a Prokopa z 16.10.1443 (Winter, O životě na VŠ Pražs., s. 570)

další zmínky:

list Mikuláše Trčky z Lípy odpovídající před 17.7. panu Oldřichovi z Rož. o postupu jednání v KH (Třeboň, Historica, č. 628a, viz Rynešová II, s. 256-7, č. 289; srv. Urbánek III/1, s. 862, p. 2)

¹³ A. Podlaha, Hilaria Litoměřického list králi Jiřímu z Poděbrad, Prague 1931, s. 4 (dle popisu od F.M.Bartoše), zpracování rkp připravuje K. Boldan.

koncept odpovědi Oldřicha z R. ze 17.7.1443, vyjadřující se k vlastním zásahům ze zákulisí do jednání v KH a o šíření informací dále (Třeboň, *Historica*, č. 628b, viz Rynešová II, s. 257, č. 290)

zpráva o zasílání zpráv do KH táborským o situaci v JČ (Třeboň, *Historica* 628c/1,2, viz Rynešová II, č. 286 na s. 254 (pozn. 3)

zmínky u Rokycany: viz LČ Rokyc., s. 34-36, č. 22 a 24¹⁴

LČ Rok., č. 22, s. 34-5, je traktát *De existencia corporis Christi in sacramento euchariste*, sepsaný po synodě jako reakce na ni, F.M.Bartoš datuje na podzim 1443 (odkazy typu „nunc in Montibus...“), o sněmu 1444 nemluví. Obsah Nejedlý s. 25; Bartoš má 3 rkp:

1. UKn III G 8, f. 1r-40v (s rejstř.), ed. Nejedlý, s. 116-159 (pouze odtud)¹⁵
2. Mikulov, stará sign. II 121 = Mk 69, f. 1r-31v + Registr. f.31v-36r
3. Mikulov, stará sign. II 115 = Mk 93, f. 1r-57v + Registr. f. 58r-65r
4. doplnit UKn křížov. VII G 3, f. 74r-188r (s rejstř.)

obrana táborská (čes., srpen 1443), viz Spunar, *Repertorium* II, s. 79, č. 107:

Vratislav BUWr IV Q 231, f. 191r-201v (nová foliace 208r-218r),
opis KNM III D 3, s. 15-40 (rukou F. Palackého 1843)

Ochranov, foliant II, fol. 112r-119v (mladší opis, jiná verze, na fol. 118 navíc 1 odstavec) – ulož. Praha NA, sine sign., Spunar navíc fol. 224r-227v

Stuttgart Theol. 4⁰ 37, fol. 335r-346r – Spunar nemá

Citáty u Bílejovského, s. 102-4.

edice: Nejedlý, *Prameny*, s. 44-56, č. XXI (podle IV Q 231, různocit. z ochranov. fol.);

Bidlo, *Akty* II, s. 100-121 (podle téhož rkp a varianty bratr. foliantu v pozn.)

Bratr Lukáš Pražský, *Triologus*, rkp. Ochranov, foliant II, f. 71-108, ed. Nejedlý, *Prameny*, zmínka na s. 57; znova J. Bidlo, *Akty* II, s. 26-27 (cituje Rokycanu a jeho údaj o předložení článku víry podle usnesení synody v KH 1441 při synodě tamtéž 1443)

dohra na sněmu v Praze v lednu 1444 – předložené spisy vycházely ze synody, odkazy na ni, viz č. 11./

odvolací formule předložená Bratřím v r. 1461 byla založena na formulacích z let 1443 a 1444 určených Táborům (tak Urbánek III/4, s. 453)

pozdní reakce, resp. staré tisky:

Br. Lukáš Pražský, *Odpis proti odtržencuom, jenž se Malou stránkou nazývají*, 1524, list D 4: o údajném pozvání Petra Chelčického na synodu a jeho úleku (chtěl spálit své spisy), jeho účast jinak nedoložena¹⁶

Bílejovský, *Kronika církevní* (Skalický 1816), s. 79-86 (záruky, průběh, táb. obrana)

Václav Šturm, *Srovnání víry*, 1582, s. 409-410

Lukáš Laetus, *Krátkey spis o jednotě Bratří walden.*, 1585, s. 48-49 (výťah ze Šturma)

¹⁴ Č. 24 je spis předložený lednovému sněmu 1444, viz tam

¹⁵ Nejedlého edice eliminuje citáty autorit na pouhý odkaz v pozn. Úryvky otiskl Höfler II, s. 830-831.

¹⁶ Nejedlý zprávu odmítá na s. 19, pozn. 1, a na s. 28 širším vysvětlením s odkazy na Gollovy rozbory.

Prokop Lupáč, Kalendarium, 1584 (ke 4.7.)

Jafet Jan, Hlas Strážného (cca 1600) = Hist. bratrská, (rkp. v Brně) fol. 62v, 64v-65v; tj. v opise KNM IV A 6, s. 91, 93-95, 101 – polemika proti odpůrcům Jednoty za využití kutnohorských událostí jako argumentu. Inseruje částečně záruční listy z 25.6., mluví o velké diskusi v KH, rozesílání polemických traktátů.

Theobald, Hussitenkrieg II², 1621, s. 123-130 (mylný výklad a táb. čl.)

Balbín, Epitome, s. 504

Rieger G.C., Die alte u. neue Böhm. Brüder V, 1738, s. 932-937-942 (15 něm. čl. a koment., podle Theobalda, odkazuje i na Lenfanta)

III. Literatura:

Czerwenka Bernhard, Gesch. der Evangelischen Kirche in Böhmen I, 1869, s. 320-322

Krummel Leopold, Utraquisten u. Taboriten, 1871, s. 234-6

Vlček Jarosl., Děj. čes. lit I, 1951, s. 310 (o Lukášově spise)

Palacký, IV/1, s. 83-7

Tomek VI², s. (95) 97-8; VI¹, s. 103-107

Frind IV, s. 25-6

Šafařík, P.J., ČČM 48, 1874, s. 105

Goll J., Chelčický a Jednota, s. 4, p. 3

Nejedlý, Prameny, s. 18-21, 39-44, 163-66, 168-170, 173-5

Urbánek, ČD III/1, s. 815-17, 820-61 (835); III/4, s. 453

Bidlo, Akty Jb II, úv. s. 23 nn.

Podlaha, Hil. Litoměř. list králi Jiřímu, 1931, s. 4 (o rkp Stuttgart)

Spunar, Repertorium II, s. 173, č. 342

Bartoš, LČ Příbr., s. 85, č. 32 (dopis Jakoubkovi z Vřesovic)

Bartoš, LČ Rok., s. 34-36, č. 22 a 24, s. 54 (odd. H, č. 5)

Bartoš, Neznámý spis proti Chelčickému..., JSH 17, 1948, s. 60

Prokeš, Prokop, s. 44, 126-7

Mareš, ČČM 1902, s. 400

Hrejsa, Děj. křesť. III, s. 46-49, 51-2 (I'1444), 54 (ohlasy)

Šmahel, HR IV, s. 82

Šmahel, Děj. Táb. I/2, s. 525-7

Molnár, Na rozhraní věků, s. 81-87

Boubín, Petr Chelčický, Praha 2005, s. 16, 157

Matusik Leokadia, Wplywy myśli czeskiej..., AUWr No 109, Historia 17, 1970, s.57-8

Čornej, VDZKČ VI, s. 86-87

I. Charakteristika: zemský sněm, který se zabýval sporem neuzavřeným v Kutné Hoře mezi táborským duchovenstvem a pražským oficiálním utrakvismem; Jan Rokycana podstoupil učené hádání s knězem Kvirinem; sněm rozhodl v neprospěch táboritů.

svolání: zpráva o vyhlášení sněmu na oktáv Nového léta poslaná 12.11. 1443 Oldřichovi z Rožmberka, svolavatelé jsou: Menhart z Hradce, nejvyšší purkrabí pražský, Zbyněk Zajíc z Házmburka a konšelé obou pražs. měst. Oldřich odpovídá 18.11.t.r., že souhlasí a obešle Václava z Michalovic a Jana z Ryzmberku .

účastníci: šlechta, Pražané, táborští kněží (jmenovitě Kvirin, Koranda, Biskupec?), M. Jan Rokycana a další mistři.

průběh: sněm vyslechl táborské kněží, byly čteny články jejich víry a další spisy táborské i Rokycanovy. Odděleně od sněmu proběhlo hádání kněze Kvirina s M. J. Rokycanou v mázhauzu staroměstské radnice. Sněm ustavil komisi, asi převážně laickou, která za pomoci nejmenovaných učených poradců rozhodla ve prospěch Rokycanova učení. Výrok byl vyhlášen sněmem. Po kvitování zápisů a propuštění rukojmích zpíváno Te deum. Členové rozhodčí komise nejsou jmenovitě známi.

usnesení, výsledek: páni pochválili vyznání mistrů a vyhlásili je za závazné, táborské učení odmítli.

II. Prameny:

svolání: list Menhartův: Třeboň, Historica, č. 650a, ed. AČ I, s. 283-4, č. 14; Rynešová, Listář II, s. 278-9, č. 322; reg. Nejedlý, Prameny, s. 21 a 56, č. XXII.

list Oldřichův: Třeboň, Historica, č. 650b, ed. AČ III, s. 26, č. 37; Rynešová, Listář II, s. 285, č. 329.

průběh: SLČ (Palac.)-GHLMN, h, IK, č. 387, s. 134-5 (reed. s. 124-5); SLČ-R, s. 99

SLČ-S = KNM V E 43, fol. 87v-88r (ustavení komise a výsledek posouzení víry, reprodukuje první čl. o přítomnosti Krista ve svátosti

SLČ-Š = KNM V E 43, fol. 152v-153r

propozice k jednání:

spisy táboritů předložené sněmu:

obhajoba proti straně pražské: Nejedlý č. XXIV (regist str. 22 podle:)

Biskupec, Chronicon, ed. Höfler II, 753-797 (lat.)

Vratislav IV Q 231, fol. 160r-170v, 179v-185v (nejsou totožné)¹⁷

články táb. víry: Nejedlý č. XXV (regist s. 22 podle:)

Biskupec, Chronicon, ed. Höfler II, 798-804 (lat.)

Vratislav IV Q 231, fol. 225r-230r, 231r /stará fol. 206r-212r/ (lat.),

fol. 230v-233v /stará fol. 211r-214r/ (čes.), ed. čes. Nejedlý, s. 95-100, č. XXV

KNM III D 3, s. 3-14 (Palackého opis čes. verze z vratislav. rkp, 1843)

¹⁷ Spunar, Repertorium II, s. 75, uvádí část zde citovaných folií jako součást opisu zlomku Chronicon.

žaloby táboritů na kněží pražs., zvl. Rokycanu, Dráchova, Příbrama a Prokopa, dochované v několika verzích, popsal a částečně vydal:

Nejedlý č. XXVI, přehled s. 22-23, edice s. 100-106;

jinak Spunar, Repertorium II, s. 109-111, č. 193-199 (neshody ve foliaci a celkovém členění)

oba vycházejí z Biskupce, Chronicon, ed. Höfler II, s. 804-815; a z rkpu

Vratislav, BUWr IV Q 231, fol. 220r-224v, 234r-240r, 241r-245r (stará foliace u Nejedlého f. 202r-205v, 215r-221r, 222r-226r)

varianta v rkp UKn III G 8, fol. 41r-43r (u Nejedlého f. 35r-39r, ed. s. 105-6)

česká varianta Stuttgart Theol. 4° 37, fol. 101r-120v (101r-108v proti Rokycanovi, 108v-116r proti Příbramovi, 116r-120v společné)

ed. žalob na Dráchova: J. Marek, Betlém. kazatel Václav z Dráchova, s. 267-70

spisy pražské strany předložené sněmu:

spis předložený Rokycanou a dalšími mistry, viz F. M. Bartoš, LČ Rokyc., č. 24, s. 35-6 (dodatky nejsou, uvádí rkpy: Ochranov a Mikulov I.11 = Mk 112, f. 38r-49r); samostatně nedochován, jen v rámci Trialogu bratra Lukáše Pražského (viz Nejedlý s. 21, č. XXIII), edice: Nejedlý, Prameny, s. 56-76, č. XXIII, podle rkp Ochranov, foliant II, f. 71-108; jiný otisk Bidlo, Akty II, s. 26-56, z téhož bratrského foliantu.

odpovědi na tábořské žaloby (viz F. M. Bartoš, LČ Rokyc., č. 25, s. 36; Spunar, Repertorium II, č. 199, s. 111):

o jejich přednesení Biskupec, Chronicon, ed. Höfler II, s. 805

text: UKn III G 8, fol. 41r-43r (foliace Nejedlého 35r-39r);

ed. Nejedlý, Prameny, s. 105-6, č. XXVI C (zároveň se žalobami)

v LČ neevidováno: Brno, Zems. kn., Mk 93, fol. 68v-77v

usnesení: rozhodčí výrok – viz Nejedlý, Prameny, s. 24, č. XXVII

latinsky pouze: Biskupec, Chronicon, ed. Höfler II, 816-817 (lat. výtah)

Vratislav, BUWr. IV Q 231, fol. 188r-194r (stará fol. 171r-177r) (lat.)

česky:

UKn XVII A 16, fol. 78r-94v, odtud čes. ed. Nejedlý, č. XXVII, s. 107-116¹⁸

KNM I E 3, s. 484-514 (opis z poč. 19. stol.)

muzejní diplomatář, k datu 6.1.1444 (čes.) – bez uvedení zdroje (prý jiný opis než citovaný Palackým IV/1, 94, p. 101 – zná jen lat. verzi)

začátek prvního bodu v SLČ-S,Š

kap.kn. O 29, fol. 315v-316r (čes.) – soudobý výtah / úryvek

rkp lobkovický (sign.?) – soudobý výtah, uvádí Nejedlý

Nejedlým neuvedeno:

¹⁸ Pro různověstí užil Bilejovského, jiné rkpy neužil.

Stuttgart Theol. 4° 37, fol. 83r-90v

Brno, Zems. kn., Mk 112, fol. 189r-196r (rkp. z poloviny 15. stol.)

Brno, Zems. arch. G 10, 568, f. 3v-17v (čes.)

Lukáš Pražský, Trialogus, jediný s datací, ale text se odchyluje, ed. Nejedlý, s. 76-94

odkazy na Jungmanna, Děj. lit. čes., odd. III, s. 86, uvádí Nejedlý; neobsahují další rkp
ohlasy: odpověď táboritů (Nejedlý, Prameny, č. XXVIII, s. 24) – ed. Höfler II, s. 817-820

další traktáty zmiňuje Nejedlý (č. XXIX, s. 24-29), k dataci polemicky F.M.Bartoš, LČ Rokyc., s. 22-3, č. 2

výsledek vzpomínán v řadě spisů – srv. se synodou KH 1443

král Fridrich nabádá 27.1.1444 Oldřicha z Rožmberka, aby se na sněmu v Praze přičinil o zastavení tábořských vpádů do Rakous, orig. Třeboň, Historica 660, ed. Rynešová, Listář II, s. 300-1, č. 353

odpověď Oldřichova rádcům krále Fridricha se dotýká jen světských záležitostí na sněmu řešených (přijetí poslů, berně na české poselstvo, Oldřichovy plány na boj proti Táboru), koncept Třeboň, Historica, č. 724, ed. Rynešová, Listář II, s. 309-12, č. 366 (srv. Urbánek III/1, s. 639)

Bedřich ze Strážnice varuje táb. kněze Mikuláše biskupa, Vavřince, Václava a Petra, aby se nepouštěli znova do vyjednávání svornosti s Rokycanou, Lupáčem a Přechem po zkušenostech, které s nimi měli (27.4.1449) – muzejní diplomatář, kart. 27 (k uved. datu, ze soudob. kopie v Třeboni)

připisek za úryvkem usnesení v kap. kn. 0 29, f. 316r, že kněží táb. se podvolili výroku až v r. 1453 (otiskl F. M. Bartoš, ThPř KřR 21, 1954, s. 137, pozn. 8)

mezi ohlasy patří i způsob interpretace v SLC – průnik do laických textů ukazuje na velkou rezonanci synody a sněmu, na účinnou propagaci rozsudku

staré tisky:

Bílejovský, Kronika, (Skalický 1816), s. 86-105

Václav Hájek, Kronika česká, 1541 (1819), f. 419r (humorně o hádání na sněmu)

Václav Šturm, Srovnání víry (1582), s. 92-3, 398, 409-414 (od s. 411 otiskuje vybrané pasáže sněmovního výroku, jímž argumentuje i jinde v textu)

Lukáš Laetus, Krátkey spis o jednotě Bratří walden., 1585, s. 49 (výťah Šturma)

Jan Jafet, Hlas Strážného (cca 1600) = Hist. bratrská, (rkp. v Brně) fol. 65v; opis v rkp KNM IV A 6, s. 95

Theobald, Hussitenkrieg II², 1621, s. 131-137

Jan Amos Komenský, Historie o těžkých protivenstvích církve české (1648/1655), vyd. 1952, s. 46 (o zničení tábořských)

Balbín, Epitome (1677), s. 504

Rieger G.C., Die alte u. neue Böhm. Brüder V, 1738, s. 945-6 (podle Theobalda)

III. Literatura:

Krummel Leopold, Utraquisten u. Taboriten, 1871, s. 236

- Palacký, Dějiny IV/1, s. 92-93
Tomek, Dějepis VI¹, 111-113
Nejedlý, Prameny, s. 13-15, 21-29 (č. XXIII-XXIX) a edice od s. 56
Urbánek, ČD III/1, s. 789-885
Šimek F., Učení M. J. Rokycany, s. 223, 225
Hrejsa, Děj. křesť. III, s. 51-54
Molnár, Na rozhraní věků, s. 86-87
Šmahel, Děj. Tábora I/2, s. 529-530
Šandera, Hynce Ptáček, s. 168-175
Marek J., Betlém. kazatel Václav z Dráchova, in: Jakoubek ze Stř., 2006, s. 257-271
Čornej, VDZKČ VI, s. 87

12/ 1448, V, po 23. a před 11.6., Praha

kališnic. pražs.

I. Charakteristika: po spěšném odjezdu legáta Karvajala (23.5.1448) se sešli nejprve stavové a potom pražs. duchovenstvo podobojí (příbramovské) i za přítomnosti Rokycany a usnesli se na zachování kompaktát. Nejasná datace usnesení, potvrzeno pražskými obcemi zápisem do měst. knih 11.6.1448.

účastníci: pražské duchovenstvo, předpokládat lze přítomnost M. Jana z Příbrami, M. Prokopa z Plzně, přítomen ještě i M. Jan z Rokycan

průběh: dochovány pouze články, o programu nic známo není. Artikule byly podány na radnici, kde byly schváleny.

II. Prameny:

doložení: zmínky v korespondenci mezi Prahou a Kutnou Horou (viz ohlasy) a formulace úvodu článků; rozporná tvrzení jsou analyzována v kapitole V.

usnesení: dochováno v několika verzích:¹⁹

I. úřední záznam do měst. knih (11.6.1448) a jeho lat. opisy:

AMP – SMP, č. 992, f. 221r

AMP – NMP, č. 2083, f. Q3v

Stuttgart, Theol. 4⁰ 37, f. 275v-276r

Stuttgart, Theol. 4⁰ 37, f. 309r (5 čl.)

Vídeň 4935, f. 31r (datace post Trinitatis = po 19.5.)

Kap.kn. C 114, f. 81v-82r

II. druhá latinská verze – opis z dopisu Kapistránova (leden 1452)

UKn XI C 9, f. 165 rv (fer. 4. ante f. s. Viti = 12.6.)

Stuttgart, Theol. 4⁰ 37, f. 237v-238r (fer. 4. ante f. s. Viti = 12.6.)

Stuttgart, Theol. 4⁰ 37, 265rv (lat. čl. 1-4, fer. 4. ante f. s. Viti = 12.6.)

¹⁹ Usnesení nebylo F.M.Bartošem zahrnuto mezi díla Rokycanova (není zmiňováno v LČ Rok.).

Mnichov, Clm 17833, f. 213v-214r (fer. quarta ante f. s. Viti = 12.6.)

Vratislav, BUWr – Mil. IV 77, fol. 234rv (ante festum s. Viti)

ed. Valouch, s. 749, čes. překl. s. 446-7, z rkp olomouckého

Vatikan, lat. 4150, f. 149r (opis mimo dopis) feria quarta circa fest. Viti

Cochlaeus, Hist. hussitarum, s. 335 (k r. 1441) s komentářem

Melchior Goldast Heiminsfeldius, Appendix commentariorum de iuribus ac privilegiis regni Bohemiae..., Francofordiae 1627, s. 181 (k r. 1442)

III. pozdní česká verze (před rokem nebo r. 1513) – datovaná 11. 6. 1448

Kap. kn. C 114, vevázaný tisk kompaktát 1513, f. 42v-43r

Compactata – tisk 1513 (s. 82-83) exempláře: KNM 25 E 1, 25 E 25,
Wien NB 1010-B²⁰

UKn XVII A 16, 94v-95r (rukopis. opis) (Jungmann, III, č. 387)²¹

IV. pozdní latinská verze (zpětný překlad z češ. do lat.) 18. stol.

biskup. kn. litoměř. (?) – ed. Höfler III, 174¹ (neidentif.)

UKn XXIII C 5/3 (Putzlacher), s. 678-9

ohlasy: korespondence mezi Prahou a sjezdem v Kutné Hoře:

stížnost kutnohor. sjezdu na církv. poměry v Praze se zmín. o člancích: AČ II, s. 237-8, č. 17; též ČČM 1827, s. 69-71 (2.7.1448)

odpověď Pražanů se zmínkou o ujednání s kněžími: AČ II, s. 239-240, č. 18 (15.7.1448)

jednání s pražs. kapitulou jako důsledek předešlého: (srv. 13./)

články předložené kapitule utrakv. mistry a odpovědi na ně:

kap. kn. D 51, f. 347r-352v

opis v muzejním diplomatáři datuje do VII/VIII 1448

korespondence mezi Kapistránem a Rokycanou:

list Rokycany Kapistránovi 12.11.1451, na nějž Kapistrán 14.1.1452 odpověděl: registruje FMB, LČ Rok., s. 39-40, č. 29c (zná 5 rkpů, tři shodné s následující odpovědí, na další upozorňuje)

ed. Valouch, Životopis, s. 717-728 (z olomouc. rkpu)

ukázka v čes. překl.: A. Molnár, Slovem obnovená, s. 99

rkpy shodné s odpovědí: UKn XI C 9, f. 150r-155v; Zhořelec, 4⁰⁷⁷, fol. 226r-228v; Olomouc (neidentif.);

navíc UKn XII B 17, zlomek na předešlé; Třeboň A 19, f. 191r-195v.

list Jana Kapistrána Rokycanovi ze 14. 1. 1452, inseruje dopis Jana Rokycany knězi Martinovi na Moravu²² a články pražských kněží:

²⁰ Knihopis č. 1578.

²¹ Jungmann, ibid. odkazuje na rkp. kapitol. bibl. při řečech mudrců, což je Kap.kn. O 39, kde na f. 122v-124r je usnesení listopadové 1448, viz tam.

rkpy: neidentifikovaný olomoucký
UKn XI C 9, f. 155v-183r
Stuttgart, Theol. 4⁰ 37, f. 228r-250r
Stuttgart, Theol. 4⁰ 37, f. 258r-265v (nedokonč.)
Mnichov, Clm 17833, f. 208r-213v
Vratislav, BUWr – Mil. IV 77, fol. 229r-245r
ed. Valouch, Životopis, s. 728-786

staré tisky: (edice článků i staré otisky viz výše)

Hájek (o Carvajalovi a sjezdu v KH, nikoli o kněžích)
Cochlaeus, Hist. hussitarum, s. 349-358 (kardinál v Praze; jiné články jako návrhy pro něj; usnesení kněží u roku 1441)
Theobald, Hussitenkrieg II², 1621, s. 156 (situuje do KH; odkaz na Hájka)

III. Literatura:

Palacký, IV/1, s. 167-8 (struč. fakta dle měst. knih), obdob. ČČM 1827, s. 52
Tomek, VI², s. 146 (VI¹, s. 159-161)
Valouch, Život Jana Kapistrána, s. 443-7, 728-86, 749-50
Čelakovský, O vývoji středověkého zřízení..., SPDHMP I/2, s. 241
Bartoš, LČ Rok., s. 36, č. 26 (list Rokycanův u Kapistrána)
Urbánek, ČD III/2, s. 231-326 (hist. souvisl.), 259-62, (268-9)
Podlaha, Hilaria Litom. list králi Jiřímu, 1931, s. 4-7
Prokeš, Prokop, s. 139, pozn. 588 a 595 (s. 232-234).
Prokeš, Děj. Phy (1948), s. 586 (shrnutí vlastní interpretace)
Hrejsa, Děj. křest'. III, s. 66

13./ (?) 1448, VII, 15, Praha, PH

katol.

I. Charakteristika: kapitula s klérem projednala stížnosti utrakvistů a odpověděla.

II. Prameny:

doložení: UKn IV F 10, f. 140r

propozice a usnesení: články v D 51, f. 347r-352v (datov. Palackým 1448); opis v muzejním diplomatári, datovaný VII/VIII 1448

III. Literatura:

Tomek VI¹, s. 162
Urbánek, ČD III/2, s. 270-274
Prokeš, Prokop, s. 139-140

²² Dopis Martinovi registruje FMB, LČ Rok., s. 36, č. 26. Při dataci počítá s tím, že články přiložil samotný Rokycana, což není jisté. Datuje proto do 11.9.1448. FMB cituje jen zhořelecký a pražský rkp.

I. Charakteristika: po dobytí Prahy Jiřím z Poděbrad byly upraveny církevní poměry synodou utrakvistů.

svolání: tušit lze iniciativu gubernátora Jiřího

předsedá: Jan Rokycana

účastníci: přítomnost krále Jiřího, některých šlechticů a purkmistrů 3 pražs. měst

průběh: není znám

II. Prameny:

doložení: pouze v rámci datace článků

usnesení: vydáno 16.11., z 5 rkpů ed. Zilynská-Zilynskyj in: Historia docet, 1992²³

AMP – NMP, č. 2083, f. Q4v-5r (čes., 18.XI.) = Miscell. při deskách 15, Q4²⁴

AMP – SMP, č. 993, s. 151 (čes., 16. XI.)

Kap.kn. – O 39, f. 122v-124r (čes., 16.XI.)²⁵

Třeboň, Historica, č. 1070 (16.XI.) – 2 opisy

dva opisy z O39 v muzej. diplomatárii sub 1448: pozn. o exist. rkp. šternbers.

ohlasy: Třeboň, Historica, č. 372 (ve spisku o kompaktátech zmínka o 6 člancích, náznak jejich obsahu)

Třeboň, Historica, č. 1070 (v jednom ze dvou opisů následuje text o kompaktátech (jako v sign. 372) zakončený ohlasem na Úmluvu.

Muz. Dipl. – 27.4.1449 (list Bedřicha ze Strážnice) – opis listu, ohlas celkové situace, vzdálená dohra, synoda zmiň. není

III. Literatura

Palacký F., Dějiny IV/1, 1877, s. 78, pozn. 85

Tomek V.V., Dějepis VI², 1906, s. 158-9

Winter Z., Život církevní, 1896, s. 909, pozn. 3

Nejedlý Z., Synody, s. 18, pozn. 1 (opravil Palackého)

Čelakovský Jar., SPDMP I/2, s.247, a týž, tamtéž, s. 40-4 (lit. v soupise rkpů)

Urbánek, ČD III/2, 1918, s. 303-4

Bartoš F.M., LČ Rok., s. 36-7, č. 27

Prokeš, Prokop, 1927, s. 141-2

Týž, Děj. Prahy, 1948, s. 590

Hrejsa, Děj. křest. III, 1948, s. 70

Čornej, VDZKČ VI, s. 101

²³ FMB, LČ Rok., s. 36-37, č. 27, zařadil jako pravděpodobné dílo Jana Rokycany.

²⁴ Odkaz užil Z. Winter, po něm R. Urbánek (bez identifikace jako další rkp). Vysvětlení viz V/2, p. 54.

²⁵ Urbánek má sign. O XIX; Jungmann spojil s červnovým usnesením (viz tam).

I. Charakteristika: synoda měla schválit Rokycanovu iniciativu na vyslání posla k řecké církvi, resp. schválit znění listu do Konstantinopole posílaného českými utrakvisty.

II. Prameny:

doložení: tvrzení J. A. Komenského, Historie o těžkých protivenstvích, k roku 1450, odmítnuto literaturou, kde další domněnky k roku 1452

edice: J. A. Komenský, Historie o těžkých protivenstvích církve čes., ed. F.M.Bartoš, Praha 1922⁸, s. 42-3; nověji ed. F. Šimek, Praha 1952, s. 47-8

texty se syn. svázané: list řecké církvi

první verze z 29. 9. 1452 ed. F. Palacký, UBG (FRA XX), s. 51-3, č. 38 (z rukopisu lobkovické knihovny)

druhá verze ze 14. 11. 1452 ed. K. Höfler, Geschichtschreiber III, s. 176-7, p.2

nově Salač, Constantinople, 1958, s. 63-65

III. Literatura:

Palacký, IV/1, s. 259 (reed. s. 798)

Tomek VI¹, s. 233-4

Urbánek, ČD III/2, s. 547-8, 609, 976

Paulová M., L'empire byzantin et les Tschèques, s. 158-225

Salač A., Constantinople et Prague en 1452, Rozpr. ČSAV-ŘSV 68, 1958

Hrejsa, Děj. křesť. v Českosl. III, s. 89

Čornej, VDZKČ VI, s. 102-103 a pozn. 58 na s. 723

I. Charakteristika: současně probíhající synoda katolická a utrakvistická, svolaná na přání krále. Obě skupiny odpověděly na královu propozici, král stvrdil Rokycanu v jeho funkci.

svolání: podnět krále Ladislava (v pozadí správce Jiří), svolání provedli oba administrátoři

účastníci: jmenovitě doložitelný Václav z Krumlova a Jan Rokycana, početně zastoupené duchovenstvo, podle tendenční zprávy katolické 1145 kněží katolických a 300 utrakvistů

průběh: úvodem se kněžstvo představilo králi průvodem, jednání odbýváno odděleně u sv. Víta a v Karolinu, oběma seskupením předneseno podání pánů jako zástupců krále, odpovídá administrátor Václav a volený arcib. Rokycana. Král pak vydal písemné nařízení kněžstvu a ústně uznal Rokycanu. Ten držel synodální kázání a provedl úpravu utrakvistické církevní správy dosazováním "directores cleri" (arcijáhnů?). Asi 50 utrakv. kněží požádalo Václava z Krumlova o přijetí do jeho obediencie.

II. Prameny

²⁶ K dataci viz kap. V/2.

svolání: předcházející jednání katolického administrátora Václava z Krumlova doložena v jeho listu ze 16.7.1454 (rkp Mnichov Clm. 17 833, f. 392v-393r); samotná forma svolání doložena není.

průběh: Dialog katolíka s legistou, rkp. Třeboň A 19, f. 356r

list Václava z Krumlova kat. prelátovi (Eneáši Silviovi?) ze 16.7.1454: Mnichov Clm. 17833, f. 392v-393r

kázání: M. Jana z Rokycan: *Vos recessistis de via domini*

(viz F. M. Bartoš, LČ Rokyc., s. 41, č. 31)

1. UKn III G 8, f. 124r-133r²⁷

2. kap.kn. D 120, f. 162r-187r

3. Vídeň 4341, f. 105v-123v

4. Vídeň 4342, f. 200r-224r

5. Vratislav IV Q 231, f. 270r-277v (stará fol. 243r-250v) datace asi 4.7.²⁸

6. v LČ Rokyc. není: Olomouc M I 178, f. 296r-305v²⁹

propozice k jednání:

relace pánů Václavu z Krumlova: Třeboň A 19, fol. 56r

Mnichov Clm. 17833, fol. 393r

Vratislav, BUWr – Mil. IV 77, fol. 266r

relace pánů Janovi z Rokycan: Třeboň A 19, fol. 57v

Mnichov Clm. 17833, fol. 394r

odpověď Václava z K. za katol.: Mnichov Clm. 17833, fol. 393r-394r

Třeboň A 19, fol. 56r-57v

Vratislav, BUWr – Mil. IV 77, f. 266r-267v

replika pánů Václavovi: Mnichov Clm. 17833, fol. 394r

Třeboň A 19, fol. 57v

Vratislav, BUWr – Mil. IV 77, f. 267v

odpověď Jana Rokycany: Oldřich Kříž z Telče jako autor opisů v A 19, fol. 57v, připsal, že ji nemá

Václav z Krumlova ji přiložil k dopisu 16.7., ale není opsána u dopisu (Clm. 17833)

Dialog v A 19, 356v zmiňuje 1 myšlenku z ní

usnesení:

²⁷ U Bartoše a Urbánka jiná folia, opraveno. K dataci viz kap. V/2.

²⁸ K dataci kap. V/2 a Urbánek, ČD III/3, s. 25, pozn. 1.

²⁹ Z. Boháček, Vyhláška o kompaktátech a přijímání pod obojí, ČSPSČ 63, 1955, s. 36-40.

nařízení kněžstvu od krále Ladislava: kap.kn D 51, f. 344r-346v;

Videň 4488, f. 333r-337v

obojí též v opise v diplomatári NM

ustanovení kněžstvu katolickému: Třeboň A 19, f. 58rv (1.7.1454)

UKn VI B 21, 33v-34v

snesení synody Rokycanovy – výňatky má současník Cornelius Zanfliet, *Chronicon S. Jacobi Leodiensis*, ed. Edmund Martene-Ursino Durand, *Veterum scriptorum et monumentorum... ampl. collectio V*, Parisiis 1729, sl. 486-7.

ohlasy: list Václava z Krumlova katol. prelátu (Eneášovi?) ze 16.7.1454 (viz výše)

list Václava z Krumlova Kapistránovi ze 17.11.1454³⁰

Tempelfeld Nikolaus von Brieg, *Tractatus (de electione Georgii, alias Denkschrift)*, ed. J. Loseth, AfÖG 61, 1880, s. 144-5 (k atmosféře doby), jiné místo cituje Max Jordan, *Das Königthum Georg's von Podiebrad*, 1861, s. 375-6 (*de conventiculis*)

Anonym petrohradský, f. 257r (viz Urbánek III/3, s. 30, pozn. 1)

Žaloby Václava z Krumlova, f. 249b (viz Urbánek III/3, s. 31, pozn. 1)

r.1461 se Hilarius odvolává na Ladislavova naříz. (Urbánek III/4, s.246, p.42)

III. Literatura

Tomek VII, s. 57

Urbánek, ČD III/3, s. 24-39 (cit. pramenů), III/4, s. 246, p. 42; s. 570, p. 115

Bartoš, LČ Rok., č. 31, s. 41 (kázání Rokyc.)

Boháček, ČSPS 63, 1955, s. 36 (olomouc. rkp. s kázáním)

Hrejsa, Děj. křesť. III, s. 95-6

Matusik Leokadia, *Wplywy myśli czeskiej...*, AUWr No 109, *Historia* 17, 1970, s. 45-66, zde s. 57-8

Čornej, VDZKČ VI, s. 122-123

17./ (1453-57)

synoda utrakvistická

I. Charakteristika: blíže časově nezařaditelná událost, kterou lze předpokládat na základě formulací v rukopisech, kde je opsáno synodální kázání M. J. Rokycany.

II. Prameny:

doložení: Rokycanovo kázání *ad clerum*, dochované v sousedství „*sermo...in synoda*“ z r. 1454. Argumentaci pro dataci do let vlády krále Ladislava uvedl Bartoš.

kázání: téma: *Querite primum regnum dei*

oslovení: Reverendi patres et domini... Locuturus paternitatibus et dominacionibus vestris...

rkp. Vratislav IV Q 231, f. 296r-308v (stará fol. 265r-277v)

Videň, NB Cod. 3930, fol. 353v-359r

³⁰ Viz Herrman, *Capistranus triumphans*, s. 400.

pozn.: jiná kázání označená jako *Sermones ad clerum* v rkp UKn III G 8, f.120r-137r přiřkl J. Truhlář Rokycanovi, atribuci odmítl Bartoš, LČ Rok., s. 52, G1. Navazují také na kázání ze synody 1454, ale jedno je Husovo a další dvě asi také předhusitská. Také ve vratislavské rkp navazuje další *sermo ad clerum*, na fol. 309r-325r.

literatura: na vratislavský rkp s neznámými synodami doby Ladislavovy upozornil Nejedlý, *Prameny*, s. 21

Pavlík, ČKD 54, 1913, s. 667

F. M. Bartoš, LČ Rok., s. 41, č. 32

18./ 1462, IX, 16.-18. (21.), Praha

společná kališnic.-katolic.

I. Charakteristika: souběžné shromáždění katolického i utrakvistického kléru, svolané na příkaz krále, aby se vyjádřila k otázce zachování kompaktát.

svolání: na žádost krále svolal administrátor Hilarius Litoměřický a utrakvistický volený arcibiskup Jan Rokycana. Mandát pro katolíky vydán 17.8., pro utrakvisty není dochován.

účastníci: přítomno údajně 714 kněží (?katolických nebo všech), z toho 200 katol.

Kněžím kladským král účast prominul.

průběh: 16.9. se shromáždili na PH katolíci, Hilarius držel kázání. 17.9. se konala slavná katol. mše k sv. Duchu u sv. Víta. V sobotu 18.9.(?) konány mše utrakvistické v pražských kostelích. Týž den proběhlo jednání před králem v královském dvoře, kterému předcházela ranní pobožnost katolíků v kapli sv. Václava a průvod do města. Král předložil propozice, na něž odpověděl Hilarius. Následovala debata mezi králem a administrátorem o Fantinovi a jiných sporných věcech. Kněžím přikázáno přijít nazejtří, ale nebyli pak voláni, čekali až do 21.9., kdy publikováno nařízení o dodržování kompaktát. Z programu utrakvistů není nic známo, jediné snad řeč Rokycanova. Domněnkou je vydání Rokycanova nařízení kněžstvu.

II. Prameny:

svolání: pozvání od Hilaria a další rozesílání: UBG (FRA 20), s. 278-9, č. 282 a 283 (z rkp APK U 19 = VI/3)

kázání – o Rokycanově řeči mluví údajně Eschenloer

Hilariovo doloženo jen zprávou, ne textem – mluví o něm také Balbín, Pešina, ale i soudobá zpráva (viz průběh)

Stanislava z Velvar předpokládá Markgraf (viz Urbánek III/4, s. 554, p. 64), ed. Höfler III, s. 179-183 (pod čarou)

průběh: *Cronica monasterii canonicorum regularium* (s. Augustini) in Glacz (Michael Czacheritz z Nisy), ed. W. Mrozowicz, Wratislaviae 2003, s. 144-147

SSrSil VIII, s. 133-135 = dokumenty z Eschenloerovy *Historia Wratislav.*

Pii II. *Commentarii...*, liber decimus, Romae 1584, reed. 1974 (s. 440-442: průběh synody), ed. 1984 (s. 564-566)

Baronii *Annales ecclesiastici* 29 (Raynald VII), úprava A. Thainer 1876, s. 332-3 (předloha: Gobelinus, s. 239-341, podle něhož Palacký)

usnesení:

1. MUP III (Statuta) = ?? (podle Urbánka, ČD III/3, s. 572, pozn.121)
2. *Rokizane mandata* 1462 (bez denního data, nejistá souvislost se synodou):
„ze starého rkpu v Budyšíně“ ed. Palacký, UBG (FRA 20), s. 267-8, č. 275
APK Cod. 77, fol. 180r-182r (přepis 16. stol.)³¹
KNM V C 2, f. 61r-62r (mírně odlišné znění)³²

ohlasy: UKn III F 3, zad. předsád. verso, horní okraj – zmínka o „sinodus Prage“ – týká se asi svatovavříneec. sněmu

staré tisky:

- Balbín, Vita B. Arnesti I. archiepiscopi Prag., lib. 3, Not. ad cap. 4
Pešina, Phosphorus septicornis, 1673, s. 249-252 (podle Balbína)
Voigt III, s. 479, pozn. 3
Klose, SSrSil III, s. 338

III. Literatura:

- Czerwenka Bernhard, Geschichte der Evangel. Kirche in Böhmen I, 1869, s. 391-2
Palacký, Dějiny IV/2², s. 222
Tomek, Dějepis VII¹, s. 55-57
Hefele, Conciliengesch. VIII, 1887, s. 139
Urbánek, Husitský král, 1926, s. 182-3
Urbánek, ČD III/4, s. 554, 560-1, 570-2, pozn. 117-123
Bartoš, LČ Rok., s. 42, č. 35
Kadlec, Hilarius Litoměřický v čele duchovenstva podjednou, in: In memoriam J. Macka, Pha 1996, s., 187nn., s. 189
Čornej, VDZKČ VI, s. 204

19./ 1465, II, 7.-11., Praha

sněm a disput. Hilaria a Rokycany

I. Charakteristika: zemský sněm, při němž proběhla disputace mezi Rokycanou a jeho oponenty – Hilariem Litoměřickým a Václavem Křižanovským za přítomnosti krále a řady pánů, ale i kapituly a pražských farářů.

svolání: král nechal svolat duchovní (svolali administrátoři?, známo je pozvání posílané Rokycanou)

účastníci: Hilarius, Křižanovský, Rokycana, kapitula, pražští faráři, Jiří z Poděbrad, páni Zdeněk ze Šternberka, Lev z Rořmitálu, Vilém z Rabí, Kostka z Postupic, Malovec, Trčka, kancléř Prokop z Rabštejna

průběh: disputace probíhala „*in stuba maiori curiae regalis*“, katolíci umístěni vlevo od krále, utrakvisté vpravo. Rozpravu otevřel král vstupní řečí. Pak se střídali řečníci: Rokycana, Hilarius a Křižanovský, přítomní urození laici jim občas oponovali, skákali

³¹ F. M. Bartoš, LČ Rokyc., s. 42, č. 35, eviduje prvé dva rkpy; místo Cod. 77 uvádí kap.kn. L 27, fol. 180r-182r.

³² O rkp Skýbová, Brus z Mohelnice, s. 162 (s. 153 foto 1. strany opisu).

do řeči apod. Debata nebyla striktně řízena, občas přecházela do slovní potyčky. Vedle vystoupení charakteru kázání obsahovala i slovní přestřelky v podobě sentencí. Jednalo se o kompaktátech, pojmu církve, sedmeru svátostech, zvl. o eucharistii, ale byly také čteny stížnosti na aktuální situaci a naopak byla použita i historizující argumentace. Disputace nevyústila v konkrétní závěr.

II. Prameny:

svolání:

Třeboň, *Historica*, č. 1886, ed. UBG, s. 334, č. 319: Václav Křižanovský oznamuje Joštovi z Rožmberka, že byl pozván Rokycanou na disputaci, datováno 17.9.(1464?)

průběh: Hilarii Litomericensis Disputatio cum Joanne Rokyczana coram Georgio rege Bohemiae per quinque dies habita anno MCCCCLXV³³

rukopisně v kap.kn. N 59, fol. 2r-23r (autograf obou, koncept Hilariův)

kap.kn. N 58, fol. 27r-53v (opis)

kap.kn. B 49, fol. 335r-348v (opis), z něho otisk A. Voigt, jako:

tisk: Hilarii Litomericensis Disputatio cum Joanne Rokyczana coram Georgio rege Bohemiae per quinque dies habita anno MCCCCLXV, Praha 1775 (v rámci disputačních tezí V. B. Strahla k doktorátu teol.), ed. A. M. Voigt (exempláře: UKn rkp 46 C 125; 35 C 273; 65 E 3182): vycházel z rukopisu (asi B 49) i z tištěných předloh: Heinrich Canisius, *Lectiones antiquae*, Ingolstadii 1601 (Vol. III, p. 466sq.); Jacques Basnage de Beauval, *Thesauri monum. eccl.*, vol. IV, 1725, s. 753-775

další opisy:

UKn XI D 2, fol. 123r-173r: Disputatio capituli Pragensis cum Rokycana a. 1465

Stuttgart, *Theol.* fol.76, (č. XXIV) Disputatio Hilarii (podle FMB, VKČSN 1931)

Budapest Széch. lat. mae 391, f. 241r-267v³⁴

Lipsko,³⁵ univ. kn. č. 177, fol. 230r-280v (15.-16.st.) congregacio magna

č. 180, fol. 207r-227r (15. st., vazba 1471) Tractatus declaratorius excessus mgri Johannis Rokuzani coram regem.... (následuje R. odpověď a Hilariova replika)

č. 215, fol. 387r-405r (15. stol.)

č. 610, fol. 122r-139r (15. stol.) Tractatus declaratorius.... (a odpovědi)

Halle, univ. knih. (popsal F. M. Bartoš, *KřR* 22, 1955, s. 315-17)

Bamberg StaatsB, 204 (QV 1), f.1r

Brno SOA, Cerr II, č. 386, 627-632 (zlomek)

München, Bayer. StaatsB, Clm 21640, f. 314

³³ Evidenci tohoto spisu zpracoval Josef Hejnic, in: J. Hejnic – M. Polívka, *Plzeň v husitské revoluci*, Praha 1987, s. 20-21, č. 9; rkpy Halle, Stuttgart uvádí Bartoš navíc

³⁴ Josef Tříška, *Soupis rukopisných textů (Maďarsko, NDR)*, AUC-HUCP 14/1-2, 1974, s. 161-188, zde s. 177, č. 27.

³⁵ J. V. Šimák, *Bohemika v Lipsku*, Praha 1907

Cronica Boemorum, Třeboň A 7, fol. 25v-26r (rukou Oldřicha Kříže z Telče)³⁶

Rokycana, Contra sex propositiones frivolas doctorum apostatarum (F. M. Bartoš, LČ Rokyc., s. 42-43, č. 36, má 12 rkpů; Týž, KřR 22, 1955, s. 315, upozornil na další 3 rkp; částeč. ed. Jos. Volf, ČČM 1909 a 1911)

česká verze traktátu (F. M. Bartoš, LČ Rokyc., s. 43, č. 36a) v rkp KNM I H 28, f. 292r-296v, 307v-329v (ukázky u Volfa v ČČM; ed. F. Šimek, VKČSN 1940)

Peter Eschenloer, Histora Vratisl. (SSrSil. VII, s. 104)

SLČ (Palac.)-LM, č. 548, s. 180 (reed. s. 161)

SLČ-G (Šimek-Kaňák), s. 277-8

staré tisky:

Pešina, Phosphorus septicornis, 1673, s. 254-60 (dle rkp kap.kn. rukou Hilaria)

Baronius, Annales ecclesiastici 29, Theiner 1876 = Raynald Od. X, s. 426-9, § 26-44 (výťah z Hilaria)

V. B. Strahl, Positiones ex universa theologia..., Pragae 1775 (viz výše)

Pubička (Pubitschka) Franz, Chronologische Geschichte Böhmens Bd. IX (VI^{er} Theil, II^{er} Bd.), Prag 1798, s. 124-132

disputace evidována in: Gesner, Bibliographie, č. 43³⁷

literatura:

Jordan, Königthum Georgs, s. 116-125

Palacký, IV/2, s. 292-3

Tomek, VII, s. 93-95

Tomáš Kalina, Václav Křižanovský, ČČH V, 1899, s. 352-4, a 337-8 (analýza Eschenloerových údajů), převyprávěl obsah.

Tomáš Kalina, Hilarius Litoměřický, ČČH V, 1899, s. 317-18, pozn. 1 (s. 318) - bibliografické údaje k Hilariovu záznamu disputace.

V. Pavlík, M. J. z Rokycan, ČKD 54, 1913, s. 659 – hovoří o sjezdu duchovenstva v únoru 1465

Truhlář, VČA X, 1901 (k rkp UKn XI D 2);

Urbánek, Husitský král, 1926, s. 209

Volf Josef, Rokycanův traktát proti Hilariovu Lučišti pekelnému, ČČM 83, 1909, s. 230-233;

Volf J., Hilaria z Litoměřic traktát Arcus gehennalis, ČČM 85, 1911, s. 33-60

Volf J., Jafetův „druhý traktát“ Hilaria z Litoměřic, ČČM 85, 1911, s. 305-317

Nováková Julie, K polemice Hilaria Litoměřického s Rokycanou, zvláště k „Traktátu katolickému“, LF 66, 1939, s. 364-372

F. M. Bartoš, Poslední bitva M. J. Rokycany, KřR 22, 1955, s. 312-317

³⁶ Weber-Tříška-Spunar, Soupis rkpů v Třeboni..., 1958, s. 63 a 94; srv. Čornej, SLČ in FRB, S.N. II, s. XXVIII.

³⁷ Josef Hejnic – Václav Bok, Gesners europäische Bibliographie und ihre Beziehung zum Späthumanismus in Böhmen und Mähren, Ropravy ČSAV, spol. v. 98/3, 1988, s. 34.

Weber-Tříška-Spunar, Soupis rkpů v Třeboni..., 1958, s. 63 a 94 (o rkp A 7)

Urbánek, ČD III/4, s. 248, pozn. 46

Hejnic Josef – Bok Václav, Gesners europäische Bibliographie und ihre Beziehung zum Späthumanismus in Böhmen und Mähren, Rozpravy ČSAV, spol. v., 98/3, 1988, s. 34, č. 43 (Gesnerův záznam o disputaci)

20./ (?) 1465, IX, 18. (?), Praha (shrom. utrakv. kněží před sněmem)

I. Charakteristika: shromáždění duchovenstva podobojí v Praze krátce před termínem zemského sněmu, na němž se měly řešit žaloby opozice na krále. Rokycana (nebo sám král) napomenul kněžstvo, aby se zdrželo pobuřujících kázání.

svolání: král rozepsal sněm 19.8. ke dni 23. září a přikázal také Rokycanovi svolat všechny kněží do Prahy

účastníci: všichni stavové; údajně zvláště hodně kněží

průběh: sněm se 25.-26.9. zabýval stížností rodící se Jednoty zelenohorské proti králi, který na články žaloby odpovídal (ve 4. bodě poukázal na příkaz svolat kněžstvo Rokycanovo); o programu duchovenstva nic neslyšíme, ani o chronologii obou shromáždění.³⁸

II. Prameny:

doložení: Eschenloer, Historia Wratislaviensis, SSrSil. VII, s. 109-110

SLČ (Palac.)-GK, č. 552, s. 182 (reed. s. 162-3)

SLČ-G (Šimek-Kaňák), s. 271-274 (s odpovědí krále, o svolání kněží s. 273-4)

akta sněmovní: AČ IV, s. 99-164 (akta Jednoty zelenohor. z třeboň. arch., koncept)

pozdní tradice: tendenční materiál sestavený Matoušem Collinem a užitý Petrem Kodcillem, viz jeho Orací (1582) a v ní Výpisové z starých sněmův, ed. Sněmy české VI, s. 170-172. Stejný materiál využit v rkpech a tiscích (vždy na více místech).³⁹

UKn XXIII D 64

UKn Křižov. I L 34

AUK Oec B 25

ANM, rkp č. 281

Mělník, Pamětní kniha ab 1605

Samuel Martinius z Dražova, Obrana, 1636, s. 92

Slavata, Paměti I, ed. J. Jireček, Praha 1866, s. 228, 235

III. Literatura:

Palacký, Dějiny IV/2, s. 299-300

Tomek, Dějepis VII, s. 105

Krofta, Boj o konsistoř, ČČH 1911, s. 48

³⁸ Vysvětlení v V. kap.

³⁹ Vysvětlení celé této skupiny materiálu v V. kap.

Urbánek ČD III/3, s. 817nn., zvl. s. 822
Čornej, VDZKČ VI, s. 227-230

21./ 1467, ?, ?, Plzeň, (Hilariovo obydlí) katolická synoda

I. Charakteristika: synoda či konvokace v plzeňském dočasném obydlí administrátora Hilaria, čtena papežská nařízení.

II. Prameny:

doložení: APK, administrátorská akta APK VI/7, fol. 39-41

III. Literatura:

Ant. Mařík, FHB 7, 1984, s. 132

22./ (?) 1468, VIII, 10., Praha, Karolinum svatovavřínecký (sněm)

I. Charakteristika: dochován zlomek artikulí předložených mistry a kněžími na „sněmu“ rytířů, zemanů a měst (v rámci zlomků utrakvistické konsistoře). Sněm, resp. sjezd jinak nedoložen.

II. Prameny:

doložení: UKn XXIV B 68, zlomek č. 376, Zl. 53 (evidenci provedli: Marek-Modráková, Zlomky rukopisů)⁴⁰

23./ (?) 1469, IX, 3, Zbiroh, katol. kapitula

I. Charakteristika: Hanuš z Kolovrat pozval listem z 28. 8. 1469 členy pražské kapituly na Zbiroh na zasedání. Dohady o širším shromáždění kléru se nepodařilo ověřit.

II. Prameny:

zvací list Hanušův: APK Cod. VI/7, fol. ??; otiskl Pešina, Phosphorus, 1673, s. 280

III. Literatura:

Heber F. A., České hrady I, Záp. Čechy, Praha 2002, s. 498

Mařík A., FHB 7, 1984, s. 132

24./ 1471, IV, 24.-, v Praze sjezd za účasti duchovenstva

I. Charakteristika: volba nového administrátora po smrti mistra Jana Rokycany duchovenstvem shromážděným v rámci sjezdu utrakvistických stavů.

II. Prameny:

doložení: SLČ (Palac.)-GIKLM, č. 580, s. 206 (reed. s. 178)⁴¹

staré tisky: Veleslavín, Kalendář, 1590, s. 224 – 23.4. (podle Hájka 445 a MS)⁴²

III. literatura:

⁴⁰ Oprava tam uvedených údajů viz kap. V.

⁴¹ Rukopis G uveden, ale v samostatné edici křížovnického rkpu jsem nic nenalezla.

⁴² Zpráva odpovídá SLČ, u Hájka pouze o smrti Rokycany, nikoli o nové volbě.

Tomek, Dějepis VII, s. 303; IX, s. 36
Krofta, Boj o konsistoř, s. 49
Hrejsa, Děj. křesťanství IV, s. 6
Pelant, diplom. práce 1960, s. 123-5
Macek, Vira, s. 103
Čornej, VDZKČ VI, s. 403 (s dalšími odkazy na lit. ke sněmu)

25./ ab 1471, ?, ?, řeč Korandy ml. ad clerum (synoda, univerzita?)

I. Charakteristika: existence kázání ke kněžím (*exhortatio coram sacerdotibus*) v Manuálníku M. Václava Korandy ukazuje na konání kněžského shromáždění se synodálním kázáním administrátora Korandy. Datace nemožná. Zmiňuje „collaciones“ (kněžská exercicia?)

II. Prameny:

kázání: Manuálník M. Václava Korandy, ed. J. Truhlář, Praha 1888, č. XV, reg. s. XII-XIII, ed. s. 109-111, z rkp UKn XVII F 2, fol. 92v-93v (nedatované, chybí poslední část)

III. Literatura:

Truhlář, Manuálník, úvod k edici
Spunar, LČ utrakvistů, ARBI 1978, s. 195-210

26./1478, VIII, (10.)11.-12., Praha, Karolinum utrakv. sjezd a synoda

I. Charakteristika: sjezd podobojích včetně duchovenstva, při němž dosazena konsistoř. (S ohledem na časovou shodu kázání Martina ze Svin možnost paralelně konané synody obojího duchovenstva – viz dále č. 27.)

svolání: zemskému sněmu 15.6.1478 předneseno přání kněží svolat sjezd strany podobojí, rozeslání pozvánek 15.7. (páni i kněží zvou na sněm, žádají Kutnohorské, aby jej obeslali a poslali i faráře)

účastníci: na sjezdu účastno i duchovenstvo, které koná před sjezdem synodu

průběh: 10.8. se sjíždějí účastníci, 11.8. exhortace duchovních a kázání u sv. Havla; druhý den shrom. všech v Karolinu. Místnosti nepojaly množství lidí zároveň probíhajícího sjezdu světských, proto sněmováno ve dvoře. Jednáno o dodržování kompaktát, obsazování farností kněžimi jedné nebo druhé strany, a sjezd nabral demonstrativní charakter, proto zvolen výbor k dořešení přednesených problémů. Po ukončení jednání účastníci, zvláště kněží, šli průvodem ke králi do jeho dvora. Ustanovený výbor zajistil obsazení dolní konsistoře (v poměru 8 kněží a 4 laici, snad mistři?), a ustanovení 6 pánů jako exekutorů usnesení. Výbor zřejmě připravil text usnesení, které plénum schválilo. Důsledkem sjezdu byla rekonstrukce děkanátní organizace a instrukce pro děkany, zaměřená proti pikartům, vydaná v září a rozesílaná kolem 25.11.1478.

II. Prameny:

svolání: UKn XXIV B 24 (zlomek č. 332: z písemností utrakv. konsistoře – pozvání Ctiboru Tovačovskému od mistrů a kněží, dat. 6.7.1478)

archiv KH, orig. č. 147 (opis v NA Pha, KH do 1499), ed. AČ V, s. 375-6, č. 11 (znova AČ VI, s. 170, č. 56), jiná ed. F. Trnka, VKČSN 1931, č. I, s. 11-13, č. 9 = pozvání z 15.7. od nejvyšších zems. úředníků

archiv KH, orig. č. 148 (opis v NA Pha, KH do 1499), ed. F. Trnka, VKČSN 1931, č. I, s. 13-14, č. 10 = dtto od mistrů a kněží

kázání: exhortace utrakv. duchov. doložena v MUP I/2, text nedochov., autor neuvad.

časově souvisí s událostí kat. sermo ad clerum Martina ze Svin u sv. Jakuba v Praze 10.8.1478 (rkp. Vratislav IV Q 231, f. 282r-294r) – viz č. 27./

průběh: SLČ (Palac.)-KO, č. 598, s. 214-6 (reed. s. 184-5); ibidem GILM, s. 216

SLČ-Š = KNM V E 43, fol. 163v

MUP I/2, s. 133-140 (M. Pavel Žatecký, dieta de compactatis)

Vídeň 4488, f. 365

kap.kn. C 114, fol. 72v-73r (dieta de compactatis) vazba na Pavla Žateckého

usnesení: Třeboň, Historica, č. 371, ed. AČ V, s. 376-7, č. 12

výsledky: pastýřský list dolní konsistoře datovaný kolem 25.11.1478, formulující ustanovení děkanům slíbené v září t.r. (Korandův Manuálník, rkp UKn XVII F 2, fol. 87r-88v, ed. J. Truhlář, Pha 1888, reg. s. XII, č. XI, ed. s. 102-104)

ohlasy: Sněmy VI, s. 370 (Výpisy...) a další rukopisy a tisky uvedené u IX 1465

staré tisky:

Hájek Václav, Kronika česká, 1541 (1819), f. 449r

Dubravius Joh., Historiae Regni Boemiae...libri XXXIII, 1552, fol. 193r

Prokop Lupáč, Kalendarium, 1584 (10.8. nemá, čtení kompaktát uvádí až k 9.10.1479)

Veleslavín, Kronika, 1590, s. 425 (10.8.) – dle Hájka; s. 498 (24.9.) – dle Codicilla: další sněm podobojí s obnov. konsistoře a četbou statut Konráda arcibiskupa

Jan Štelcar Želetavský, Kniha nová o původu kněžství Krista Pána, 1592, list O2ab⁴³

Slavata, Paměti I, s. 235

III. Literatura:

Palacký V/1, s. 164-168

Tomek, Dějepis VII, s. (399), 401-4

Czerwenka Bernhard, Geschichte der Evangelisch. Kirche in Böhmen II, 1870, s.51-2

Krofta, Boj o konsistoř, s. 48-9

Urbánek, ČD III/3, s. 821-3

Hrejsa, Děj. křest. IV, s. 11-12

Pelant, dipl. pr. 1960, s. 166-7

⁴³ Podle Štelcara byl sněm vytištěn; není dochován žádný exemplář; Z. Tobolka, Čes. slovník bibliografický I, Praha 1910, s. 70, č. 4, pochybuje o existenci tisku; E. Urbánková, Soupis prvotisků čes. původu, Praha 1986, s. 183-5, Spuria, č. 8 a 9, údaj odmítá (tam další literatura); srv. Táž, Prvotisky čes. sněmovních artikulů, Ročenka SK ČSSR 1966, s. 136-153.

Rejchrtová, diss., s. 7-8
Macháčková, FHB 9, 1985, s. 236-8
Eberhard, Konfessionsbildung, s. 49-50
Macek, Víra, s. 45, 63, 103-4, 105
Šmahel, Husitské Čechy, s. 110
Čornej, VDZKČ VI, s. 438-440

27./ (?) 1478, 10.8., Praha, u sv. Jakuba katol. (paralelně s utrakv.?)

I. Charakteristika: doloženo *sermo ad clerum*, které pronesl Martinus de Svin časově shodně se synodou utrakvistickou

II. Prameny:

kázání: Vratislav IV Q 231, f. 282r-294r (vlastník Martin ze Svin)

III. Literatura:

Matusik Leokadia, Wplywy myśli czeskiej..., AUWr No 109, Historia 17, 1970, s. 45-66, zde s. 57-8, datuje 1458 u sv. Havla

Nejedlý, Prameny, s. 21 (zmínka o kázání, udává stará fol. 251r-264r)

28./ 1480, IX, asi 21.-24. (-26.), Praha, Karol. sjezd podoboj. světs. i duchov.

I. charakteristika: sjezd podobojích s kněžími v Karolinu, který jednal o případu zajetí čtyř kněží králem a usiloval o jejich propuštění.

II. Prameny:

svolání: 4.9.1480 pozvání od konsistoře pro Kutnohorské včetně faráře, 2 orig. Arch. KH, sign. 165 a 166 červ. (opis v NA Pha, KH do 1499).

průběh: SLČ (Palac.)-GLM, č. 612, s. 221-222 (reed. s. 189-190);

SLČ-G, s. 288

tisky: Hájek, Kronika, 1541, f. 450 (pouze o věznění kněží, nikoli o sněmu)

Dubravius Joh., Historiae Regni Boemiae...libri XXXIII, 1552, fol. 193v (nedatované vyprávění, nejistá atribuce)

Veleslavín, Kalendář, 1590, s. 498 – 24.9. (podle MS., Hájka 450, Kuthena)

III. Literatura:

Tomek, Děj. Phy X, s. 18

Pelant, dipl. pr. 1960, s. 179

Šmahel, Husitské Čechy, s. 110

29./ (?) 1483, I, po 6., Praha, klášter u sv. Jakuba, katolická

I. Charakteristika: schůze pražské kapituly s duchovenstvem řeholním, z níž vzešel požadavek na krále, aby zrušil dolní konsistoř

II. Prameny:

doložení: Theobald, Hussitenkrieg, s. 142

III. Literatura:

Tomek, Dějepis, X, s. 31

Hrejsa, Děj. křest. IV, s. 49

30./ 1486, II, 15., Praha, Týn synoda kališnická

I. Charakteristika: synoda pořádaná biskupem Augustinem Sankturienským, na níž publikoval svá nařízení týkající se pastoračních otázek a potírání pikartství.

svolání: se svolením krále, po poradě s mistry a kněžími a se souhlasem konšelů svolal biskup Augustin.

II. Prameny:

usnesení: Liber collectaneus Glacensis z knihovny augustiniánů a pak gymnázia v Kladsku, dnes Vratislav–BUWr, akc. 1948/1048, in 8⁰, fol. 190v-193v, ed. J. Goll, VKČSN 1895, č. I, s. 10-12

doložení: úvod k opisu usnesení

ohlasy: UKn XXIV A 231 = zlomek č. 231 (odvolání na synodu ve věci faráře-pikarta v Čechticích)

UKn XXIV A 229 = zlomek č. 229 (připomenutí požadavku hlásit heretiky)

III. Literatura:

Beck Em, Handschriften u. Wiegendrucke, 1892, s. 17-18

Tomek, Děj. Phy X, 1894, s. 115

Goll, Někt. pram. k nábož. děj. v 15. stol., VKČSN 1895, č. I, s. 10-12 (edice)

Müller J.T. – Bartoš F.M., Dějiny Jb, s. 121

Hrejsa, Děj. křest. IV, s. 57, 69;

Macek Josef, Víra a zbožnost, s. 129

Matusik Leokadia, Wplywy myśli czeskiej..., AUWr No 109, Historia 17, 1970, s. 45-66, zde s. 57-8

Marek–Modráková, Zlomky rukopisů, č. 229, 231

31./ (?) 1497,..... ? výměna administrátora a konsistoře

I. Charakteristika: problematická interpretace rozdílných zpráv o způsobu dosazení administrátora Jakuba ze Stříbra, zv. Holub (+ 1499)

II. Prameny:

SLČ Palacký, s. 254 (reed. s. 216), č. 672

SLČ-G (křížov.), s. 311

SLČ-Š = KNM V E 43, fol. 171v

Hájek Václav, Kronika česká, 1541 (1819), f. 457v

Dubravius Joh., Historiae Regni Boemiae...libri XXXIII, 1552, fol. 197v

Výpisy 1567

Stránský Pavel, O státě čes., VI. kap. (pouze fakt výměny)

Pubička (Pubitschka) Franz, Chronologische Geschichte Böhmens Bd. IX (VI^{er} Theil, II^{er} Bd.), Prag 1798, s. 431-433

III. Literatura:

Tomek, Děj. Phy X, s. 132-3

Krofta, Boj o konsistoř, s. 51

Macek, Víra, s. 106

32./ 1500, III., 11.-, Praha

sjezd podobojích za přítom. duchovenstva

I. Charakteristika: sněm obecní, první den zároveň sjezd podobojích se svolením krále. Přítomnost duchovenstva. Volba administrátora Pavla ze Žatce (+ 4.7.1517).

II. Prameny:

svolání sněmu: Archiv KH, Breuerův katal. č. 1: list krále Vladislava šepmistrům a radě KH z 29.1.1501 (viz AČ VI, s. 227)

ke sněmu též AČ X, s. 95, č. 1128

doložení: (k volbě)

SLČ (Palac.)-GHIKLM, č. 679, s. 256 (reed. s. 217)

SLČ-G (křížov.), s. 314

SLČ-Š – KNM V E 43, fol. 171r

staré tisky:

Stránský Pavel, O státě čes., VI. kap.

III. Literatura:

Palacký, Dějiny V/1, s. 422-3

Tomek, Děj. Phy IX, s. 37; X, s. 148-151, zvl. s. 150 (oboje dle SLČ)

Bachmann, Gesch. Böhmens II, 1905, s. 738-9

Krofta, Boj o konsistoř, s. 52

Pelant, dipl. pr. 1960, s. 301-3

Macek, Víra, s. 110

33./ 1502, III., 3., starom. radnice sjezd podobojích s mistry a kněžími

I. Charakteristika: mezi jednáním zemského sněmu se sešli stavové podobojí na staroměstské radnici a domluvili se o artikulích, které přednesli králi, ohledně církevních poměrů v zemi, kompaktát a arcibiskupa

II. Prameny:

artikule: AČ VI, s. 237-238

III. Literatura:

Tomek, X, s. 165-6

Eberhard, Konfessionsbildung, s. 80

34./ 1510, VII., 4., Praha, Karolinum, konvokace pražs. duchov.

I. charakteristika: jednání o stavu duchovenstva a UK, obě skupiny (kněží a mistři) napomínány k dodržování povinností a mravnosti.

svolání: na radu konšelů obou pražs. měst svolán „*universus clericus*“

účastníci: všechno (pražské?) duchovenstvo, univerzitní mistři a snad i studenti (?), za přítomnosti konšelů všech pražs. měst, admin. Pavel ze Žatce

průběh: postup jednání popsán není, jen náznak obsahu napomínání kněží a univerzitních příslušníků k řádnému plnění jejich povinností

II. Prameny:

doložení: MUP I/2, s. 233-4 (zápis děkana mistra Vavřince Třeboňského o jeho ročním funkčním obd., v listopadu zems. sněm, na němž předložena králi supplika, v níž připomínán koncil kněží o svatém Prokopu)

III. Literatura: Tomek, Děj Phy IX, s. 239-40; X, s. 306-7

35./ 1512, VIII., 6., Praha, Karolinum? konvokace pražs. duchov.

I. charakteristika: schůze jednala o nápravě stavu UP

svolání: naznačen zájem konšelů (snad jejich iniciativa)

účastníci: mistři, bakaláři a faráři i četné jiné duchovenstvo, přítomni konšelé Starého i NMp.

kázání: *clementissima adhortatio domini rectoris* (zřejmě Václav Candidus)

průběh: čten návrh obsahující řadu článků o nápravě stavu univerzity a správě partikul. škol.

Po přečtení odpověděli faráři a pak se zvedli páni (tj. odešli konšelé?) a 1 mistr požádal, aby se nic nerozhodovalo, než bude vše dobře rozmyšleno, aby se nenarušila univerzitní privilegia. Poté koncil (concilium, porada) nenadále a nenáležitě skončila.

usnesení: ze závěru vyprávění mistra Vavřince plyne, že žádné nebylo.

ohlasy: opatrné odpovědi na návrhy vyvolaly pobouření (*turbella inter civitatenses, equestrique ordinis viros de legibus, immunitatibus, judiciis, testimoniis, juramentis*).

II. Prameny:

doložení: MUP I/2, s. 241-2 (zápis děkana M.Vavřince Třeboňského v děkan. knize)

kázání: text neznám, pouze zmínka v děkanské knize

propozice k jednání: obsah resumován do děkanské knihy:

III. Literatura: Tomek, Děj. Phy IX, s. 240-1

36./ 1517, XI., 25., Praha, sjezd podobojích za přít. duchovenstva

I. Charakteristika: tři utrakvistické stavy zvolily na svém sjezdu, drženém společně s duchovními, administrátora Matěje ze Slezské Třebnice či Charvát, zv. Korambus.

II. Prameny:

doložení: SLČ (Palac.)- L, č. 1006, s. 411-2 (reed. s. 343) (cca 23.11.-25.11.)

FRB VI, s. 353, č. V (list děk. Vavřince Jiřímu Píseckému o volbě Koramba)

ohlasy: Výpisy 1567

rkp Ukn XXIII D 64

staré tisky:

Stránský, De republica Boiema, cap. VI. (k roku 1518)

III. Literatura:

Tomek, Děj. Phy IX, s. 38.; X, s. 446

Baštecká, s. 40

Eberhard, Konfessionsbildung, s. 118

Macek, Víra, s. 111

37./ 1518, III., 14., Praha, Karolinum sjezd podobojích, kněží i světs.

I. Charakteristika: začátkem sněmu o středopostí r. 1518 inicioval administrátor Korambus sjezd strany podobojí kněží i světských, při němž přednesl stížnosti na ústrky podobojím. Zvoleno několik osob ze všech stavů, sepsali artikule žádostí a stížností, které předložili 15.3.1518 na sjezdu strany podjednou. Ti odpověděli 20.3.

Obsah stížností: jednání s papežem o kompaktáta, rovnost při obsazování úřadů, atd.

II. Prameny:

doložení: SLČ (Palac.)-L, č. 1011, s. 412-414 (reed. s. 344-5)

III. Literatura:

Tomek, Děj. Phy X, s. 446n.

Baštecká, s. 40

Eberhard, Konfessionsbildung, s. 118

38./ 1518, IX., 14. (?), Praha, Karolinum, sjezd podobojích, kněží i světs.

I. Charakteristika: počátkem sněmu (na PH od 13.9.), který jednal o uznání krále Ludvíka za plnoletého, se sešel sjezd podobojích o nábožen. potřebách. Odtud šli do sněmu na PH.

průběh: formality ani průběh známy nejsou; předpokládá se malá účinnost jednání o vnitřních problémech církve podobojí s ohledem na vzrušenou atmosféru po vyhlášení jednoty pražs. měst a diskusi o přijetí mladého krále (oboje v té souvislosti připomíná i děkan Tomáš Vlašimský).

II. Prameny:

doložení: SLČ (Palac.)-L, č. 1020, s. 451-2 (reed. s. 351-2)

MUP I/2, s. 267 (drobná zmínka děkana Tomáše Vlašimského)

III. Literatura:

Tomek, Děj. Phy X, s. 455

Baštecká, s. 40

39./ 1519, VIII., 24., (Praha)

synoda utrakv.

I. Charakteristika: synoda utrakv. děkanů svolaná administrátorem proti luterským novotám.

svolání: administrátor Korambus

účastníci: děkani podobojí

průběh: jednáno o (bludných) člancích Podušky, Rožďalovského a Miruše, kteří zaváděli novoty luteránského typu. To budilo odpor části kněžstva včetně administrátora. Jednání neúspěšná, administrátor se proti většině neprosadil. Zákaz Ave Maria.

II. Prameny:

doložení: kronika Jiřího Píseckého odkazující na knihy konsistoře, kde prý bylo více, ed. FRB VI, s. 356

III. Literatura:

Tomek, Děj. Phy X, s. 466 (označení jako synoda – pouze pro 1486 a 1519)

Baštecká, s. 41

Eberhard, Konfessionsbildung, s. 104 (a pozn. 235)

Macek, Víra, s. 112 (odlišně od ostatních interpretuje účast a cíl synody – jednota s Římem)

40./ 1520, IV., (20.), Praha,

sjezd podobojích, kněží i světs.

I. Charakteristika: výměna administrátorů na stavovském sjezdu podobojích za přítomnosti duchovenstva (?)

průběh: Na sjezd utrakv. stavů pozván administrátor Korambus. Byl vyzván, aby se vzdal své funkce; bez oznámení důvodu byl sesazen. Proběhla volba nového administrátora, jímž se stal mistr Václav z Litomyše, řeč. Šišmánek. Páni, rytíři a měšťané mu dali k ruce „radu“ – 4 bohoslovce.

II. Prameny:

doložení: SLČ (Palac.)-L, č. 1039, s. 439-440 (reed. s. 365-6)

Jiří Písecký, FRB VI, s. 356

ohlasy, resp. mladší prameny:

Výpisy 1567, in: Sněmy VI, s. 171

Veleslavín, Kalendář, 1590, s. 224 – 23.4. (podle Petra Codicilla)

Stránský Pavel, O státě českém, VI. kap.

III. Literatura:

Tomek, Děj. Phy IX, s. 327; X, s. 469

Baštecká, s. 41

Eberhard, Konfessionsbildung, s. 130, 134, 138

Macek, Víra, s. 112

41./ 1521, IV., 12., Praha

sjezd podobojích s kněžími

I. Charakteristika: sjezd stavů i s duchovenstvem, o němž je stěží zmínka jen ve smyslu, že byl rozháraný, ale dochovány články tam vydané, které vyvolaly pouliční nepokoje (za administrátora Václava z Litomyšle).

II. Prameny:

doložení – průběh: FRB VI, s. 357

usnesení: artikule pro duchovenstvo:

UKn XVII A 16, f. 118v-121v

Třeboň, Historica, č. 3803 (2 exempl.) – vydání tiskem (Knihopis neeviduje)

III. Literatura:

Tomek X, 493, 504

Baštecká, s. 41

Eberhard, s. 134

42./ 1523, IV., do 26., Praha, radnice SMP

sjezd podobojích, kněží i světs.

I. Charakteristika: sjezd podobojích a shromáždění jejich duchovních, svolané na příkaz krále, aby řešilo různice mezi utrakvisty, zvl. o svátost oltářní.

svolání: z podnětu krále

účastníci: stavové duchovní i světští (páni, rytíři, Pražané, města, děkané), jako rozhodčí předsedá Jan z Vartemberka a z Dubé, nejv. purkrabí pražs.

II. Prameny:

doložení: SLČ (Palac.)–O, č. 1097, s. 456-7 (reed. s. 379)

Bartoš Písař, FRB VI, s. 20

Písecký, FRB VI, s. 359 (pojem *sinodus*)

ohlasy, následky:

dosazení Martina do Betléma s pomínutím práva UK;

Pražané sesadili 11.7. děkana M. Jiřího Ježíška a dosadili Píseckého (s pominutím práv UK) – Jiří Písecký, in: MUP I/2, s. 277 a v letopise (FRB VI, s. 359)

III. Literatura:

Tomek, Děj. Phy X, s. 521-23

Šimák J.V., pozn. ap. ve FRB VI, 1907, s. 20

Baštecká, s. 41-2

43./ 1523, VIII., 23., Praha, Karolinum, sjezd podobojích, kněží i světs.

I. charakteristika: sjezd strany podobojích, na němž voleni administrátoři

účastníci: „kněží všichni“, páni a rytíři, z měst poslové a jiní obecní

průběh: po smrti administrátora „*dieta omnium ordinum nostre partis celebratur*“, na níž voleni 4 administrátoři (Písecký jízlivě dodává: „*ob multa ipsius cleri discrimina*“)⁴⁴

čteny listy žalobné na osoby duchovní i světské poslané králi od Jakuba a jiných vypovězených. Mluveno o nálezcích a kostelních způsobech proti zákonu. (26.8.) zvoleni 4 administrátoři (nebo Cahera a jeho rada?), a sice:

27.8. uvedli M. Havla, prvního administrátora, do Tejna slavně s pány a mistry, faráři a jinými kněžími a zvonili.

II. Prameny:

doložení:

SLČ (Palac.)–O, č. 1120, 1121, s. 461 (reed. s. 383)

Bartoš Písař, FRB VI, s. 109

Jiří Písecký, FRB VI, s. 360

MUP I/2, s. 277-8 (zápis děkana Jiřího Píseckého)

staré tisky a pozdní zprávy:

Výpisy 1567, in: Sněmy VI, s. 171

Prokop Lupáč, Kalendarium, 1584 (k 23.8.) synodus ecclesiastica

Stránský Pavel, O státě českém, VI. kap.

III. Literatura:

Tomek, Děj. Phy IX, s. 327; X, s. 526-527 (p. 14)

Baštecká, s. 42 a pozn. 54

Eberhard, Konfessionsbildung, s. 138-9

Macek, Víra, s. 113

⁴⁴ MUP I/2, s. 278

I. charakteristika: sjezd všeho kněžstva, pánů, rytířů a všeho stavu městského král. čes. a markrab. morav. podobojích pro řád a srovnání rozdílů ve víře mezi kněžstvem a lidem.

svolání: s povolením krále Ludvíka

účastníci: přítomnost nejvyš. hejtmana Kr. čes. Karla Minsterberského na místě krále

průběh: Místo 4 admin. ustanoven samotný Havel Cahera. Přijetí tzv. „hromničních článků“ (konfese), jejichž autorem Cahera (podle Bartoše Písaře). (Platily do května, kdy je odmítli Pražané a opustil je i Cahera.)

II. Prameny:

průběh: SLČ (Palac.)–O, č. 1134-5, s. 464 (reed. s. 385)

Bartoš Písař, FRB VI, s. 20-26, další zmín. s. 37, 41, 45-46 (Decretum), 47, 93

Písecký, FRB VI, s. 360

Paměti, FRB VI, s. 299 nn.

usnesení: Bartoš Písař, FRB VI, s. 21-25 (čes.)⁴⁵

pozdní úprava Collinova: *

1. Staré a stálé vyznání víry....*

rkp Libochovice, sign. 1626, f. 42r-52r

Žitava, gersdorf. knihov. (dnes KNM Praha) XXVI A 14, f. 69r-80v

2. Vejtah z sněmův užitý.....

rkp KNM II D 8, fol. 93r-99v

jiné texty se syn. svázané:⁴⁶

Decretum Pražanů proti lednovým článkům z 11.5.1524, viz Bartoš Písař, FRB VI, s. 45-46, ed. podle AMP, č. 994,⁴⁷ f. 162. Jiný mladší opis

UKn XVII A 16, fol. 129r-134v (datuje 1526) Šimák neuvedl

Odpověď kněží z 24.5. na Decretum předložené jim v shrom. obce 17.5. viz Bartoš Písař, FRB VI, s. 47-49, a Paměti, FRB VI, s. 314-315

ohlasy: Matěj Malínský vyslýchaný v KH se na ně odvolává a řídí se jimi (viz Hrejsa)

v člancích synody 1539

tisky a edice:

Antiqua et constans confessio fidei,^{*} 1574 (články lat.) UKn 46 E 224 (úprava Matouše Collina z Chotěřiny); ed. V. Chaloupecký, VKČSN 1925, s. 157-166

Prokop Lupáč, Kalendarium, 1584 (k 29.1. a 20.4.)

Veleslavín, Kalendář, 1590, s.29–29.1. (zdroj neuveden) /zpr. a zmín. o 20čl./

⁴⁵ opisy kroniky vyjmenovány v úvodu edice. Články měly být také vytištěny podle údaje in: Index librorum prohibitorum, s. 12, viz Z. Tobolka, Knihopis II/1, s. 267, č. 835 (nedochován žádný exemplář)

⁴⁶ K dataci událostí a kolaci textů viz J.V.Šimák, VČA 1903, s. 464.

⁴⁷ Rukopis shořel 1945 (Jiří Čarek, Měst. a jiné úř. knihy Ahl.MP (Přehled), Praha 1956, s. 44, č. 117).

Samuel Martinius z Dražova

Jan Amos Komenský, Historie o těžkých protivenstvích... (vyd. 1952, s. 66) – k r. 1523 o dosazení Cahery a vyd. článků – uvádí obsah, jmenuje přítomné z Moravy a počet 20 přítomných mistrů.

Rieger G.C., Die alte u. neue Böhm. Brüder VI, 1739, s. 73-76 (čl. a komentář, překlad čl. prý Pontanus a Breitenberg, Bohemia pia L.I., c.6, f.98)

Pubička (Pubitschka) Franz, Chronologische Geschichte Böhmens Bd. IX (VI^{er} Theil, II^{er} Bd.), Prag 1798, s. 540-541

literatura:

Tomek, Děj.Phy X, s. 535-9, s. 541

Winter, Život církv. I, s. 77nn.

Šimák, FRB VI, s. 20, pozn. b)

Schulz Václav, Svědomí kněží podobojích z r. 1562 a pravidla r. 1587 jim daná, VKČSN, tř. 1, č. 15, 1903

Chaloupecký Václav, Pře kněžská z r. 1562, VKČSN, tř. 1, 1925, č. 4

Hrejsa, Děj. křest. v Čsl. IV, s. 302

Hrejsa Ferd., Česká konfese..., Praha 1912, s. 10-12

Krofta Kamil, Boj o konsistoř, s. 54

Urbánek, Novoutrakv. humanista Mat. Kollin..., ČSPSČ 64, 1956, zde s. 73

Baštecká, s. 42 a 43 s pozn. 61, 62 (o zruš. čl. po převratu Paškově)

Eberhard, Konfessionsbildung, s. 121nn.

Macek, Jagell. věk 3 (Města), s. 315

Týž, Vira, s. 113-114 (obsah článků), 115

k rkpům a tiskům:

Truhlář A.-Hrdina K. et alt., Rukověť hum. bás. I, Pha 1966, s. 431

Lifka Bohumír, Zámec. knih. libochovic., in: Libochovice..., Praha 1953, s. 7

Rukopisné fondy zámec., hrad. a palác. knihoven, edd. A. Kostlán-S.Petr-M.Tošnerová, StR Monogr. I, Praha 1995, s. 82

Urbánková E.-Wižďálková B., Bohemika v Měst. knihov. v Žitavě ve fondu St.kn. ČSR – Univ.kn., Praha 1971, s. 16-19, č. VIII

Petr Stanislav, Humanistický sborník ze zámecké knihovny v Libochovicích, StR XXXI, 1995-96, s. 69-81

I. charakteristika: řídil administrátor Cahera, 9.2. vydány články, 11.2. zpráva legáta o úspěchu staroutrakv. směru

II. Prameny:

usnesení o církevních záležitostech:

UKn XVII A 16, fol. 125r-128v (ruční opis, do edice neuzito, ale rkp jmenuje)

Bartoš Písař, FRB VI, s. 114-115, podle

rkp AMP, č. 994, fol. 100r (a varianty podle rkpu kroniky)

tisk: Konáč z Hodištkova r. 1525 (exempl. v knih. lobkovic.) 2 necírk.čl. navíc viz Knihopis II/1, č. 273

staré tisky:

Bílejovský Bohuslav, Kronika česká, 1539 (1816), I. kn., s. 39, připomíná sněm obecný na PH a jednání o církevních záležitostech

Rieger G.C., Die alte u. neue Böhm. Brüder VI, 1739, s. 79 (neuvádí je?, jen obsah – viz výpis)

Pubička (Pubitschka) Franz, Chronologische Geschichte Böhmens Bd. IX (VI^{er} Theil, II^{er} Bd.), Prag 1798, s. 545-6

III. Literatura:

Palacký, V/1, s.475

Hrejsa IV, 278n.

Eberhard, Konfessionsbildung, s. 193

I. Charakteristika: „očistěná synoda“, na níž teprve Cahera prosadil konzervativní konfesi z 31.10.1524. Usnesení synody z července 1526 se stalo prováděcím nařízením artikulů z r. 1524.

II. Prameny:

propozice k jednání: předmětem jednání byly artikule z r. 1524 (viz tam)

usnesení: Akta utrak. konsistoře, NA – APA B 2/13a, s. 83-91 (ed. Borový, s. 18-26)

UKn XVII A 16, fol. 135r-143r (s datem 19. 7.) – bez podpisů kněží z Akt

doložení: jen usnesení

tisky: Jan Amos Komenský, Historie o těžkých protivenstvích církve české (1648/1655), vyd. 1952, s. 67: k r. 1523, VII

Stránský Pavel, O státě českém, VI. kap. (o výměně konsist.1526)

literatura:

Baštecká, s. 44

Eberhard, Konfessionsbildung, 212-213

Macek, Víra, s. 116-117

I. Charakteristika: sjezd podobojích za účasti duchovenstva potvrdil administrátora Caheru a přikázal Pražanům obnovit konsistoř.

průběh: Po velikonocích (1528 od 16.4.) se konal na PH sněm, v jehož průběhu si vyžádali stavové pod obojí na králi povolení ke sjezdu své strany o věcech nábož. Příčina: žádost duchovenstva o obnovení konsistoře (nejméně 5 pražs. farářů odešlo na jiná místa a bylo nutno je v konsistoři nahradit).

Sjezd zahájen p. Vojtěchem z Pernštejna. Stavové zvolili výbor 36 osob, aby jednaly, ty ale vyřídily jen ostatní, samotné doplnění konsistoře svěřili Pražanům (tj. konšelům spojeného města).

Doplnění konsistoře vykonáno 22.5. Administrátorem zůstal Cahera.

II. Prameny:

Akta utrakv. konsistoře, NA – APA B 2/13a, s. 142-144 (ed. Borový, Akta, s. 39-41, č. 47) (průběh a dosazení konsistoře)

Sněmy české I, s. 288

Sněmy čes. VI., s. 171 (Výpisy)

Stránský Pavel, O státě českém, VI. kap.

tisky: Veleslavín, Kalendář, 1590, s. 273 – 19.5. (podle Petra Codicilla)

Stránský Pavel, O státě českém, VI. kap.

III. Literatura:

Tomek, Děj. Phy XI, s. 62

Baštecká, s. 44

I. Charakteristika: na přelomu VII/VIII 1529 list krále, předán 5.8.: týž den měl Cahera odejít. Po jeho vypovězení měl být zvolen nástupce. Proto sjezd stavů a kněžstva podobojí se svolením krále.

průběh: Světští stavové se nesešli v dostatečném počtu, proto se nepřikročilo k volbě. Správa círk. věcí svěřena 12 čl. konsistoři až do příštího sjezdu (o sv. Jeronýmu). Stejně odloženy i další věci navrhované kněžstvem. Králi poslán list o nábož. rozdělení v Kadani – žádost o ochranu podobojích.

II. Prameny: Akta utrakv. konsist., NA – APA B 2/13a, s. 172-4 (ed. Borový, Akta, s. 45-7, č. 58 (Synodus statuum)

Sněmy I, s. 298 a 306

Sněmy VI, s. 171-2 (s datem 24.5.)

tisky: Veleslavín, Kalendář, 1590, s. 296 – k 31.5. (podle Petra Codicilla)

III. Literatura:

Tomek, XI, s. 83

Baštecká, s. 44

I. charakteristika: Den před zahájením sněmu v Praze držen sjezd stavů a kněžstva podobojí, kde osazen administrátorský úřad: zvoleni 2 administrátoři – M. Vavřinec z Třeboně, kazatel betlémský, a kněz Václav, farář litoměřický.

II. Prameny:

Akta utrakv. konsist., NA – APA B 2/13a, s. 186-7, (ed. Borový, Akta, s. 50, č. 62)

Sněmy I, s. 307

Výpisy, in: Sněmy VI, s. 172

tisky: Veleslavín, Kalendář, 1590, s. 515 – 3.10. (podle Petra Codicilla)

Stránský Pavel, O státě českém, VI. kap.

III. Literatura:

Tomek, XI, s. 87

Baštecká, s. 45

I. charakteristika: sjezd podobojích, mezi přítomnými jmenováni správci far a děkanové z král. měst, zvolil administrátora a 4 laické defensory, delegoval obsazení konsistoře a vydal artikule týkající se článků víry a řádů kostelních.

svolání: V době sněmu v Praze (od 17.4.1531) zemřel administrátor M. Vavřinec z Třeboně (+ 7.6.31). Stavové podobojí proto požádali krále o povolení sjezdu společně s mistry a kněžími.

účastníci: stavové a kněžstvo podobojí

průběh: jednáno o upevnění řádu. Usneseny artikule, jejichž výklad ponechán konsistoři. Konsistoř měla hledat pomoc u Pražanů a při větších obtížích u defensorů, kteří mohli příp. i svolávat stavy. Jako defensoři zvoleni 2 páni a 2 rytíři (Jan z Vartenberka, Vojtěch z Pernštejna, Jan Litoborský, Jaroslav Brozanský z Vřesovic). /v obsahu artikulí též ?/ ustanovení o prezentaci kněží, o jich přijímání k podobojím, o celibátu atd. Artikule zaslány moravským stavům, aby k nim přistoupili. Volen administrátor - Václav Unhošťský, děkan sv. Apolináře (dotud spoluadministr.). Konsistoř poručena k osazení konšelům S a NMP (měli vybrat z mistrů a farářů pražs.

Obsazení konsistoře provedeno 7.7.1531 (4+9), vesměs nové osoby.

II. Prameny:

doložení: výklad podle Tomka, pramen jeho vyprávění - ??

usnesení: Akta utrakv. konsistoře, NA – APA B 2/13a, s. 221-230 (ed. Borový, Akta, s. 60-65, č. 74 a 75

Sněmy české I, s. 336-340, 351-3 (artikule hlásící se do r.1530, o nich a dataci Tomek)

tisky: usnesení mělo být tištěno (nedochováno), viz Jungmann, Hist.lit.čes. IV, 994c; srv. Knihopis II/1, č. 276

Veleslavín, Kalendář, 1590, s. 334 – 18.6. (podle MS.)

Stránský Pavel, O státě českém, VI. kap.

III. Literatura:

Tomek, Děj. Phy XI, s. 125-127

Rak J., Vývoj utrakvistické správní organizace, s. 180-182

51./ 1534, V., 31. po obědích a VI., 2., Praha, Karolinum sjezd a synoda?

jmenování děkanové a kněží a posléze všichni tři stavové (viz Akta konsist. podobojí I, s. 381-2, Borový s. 93-95, č. 134-135)

52./ 1534, VII., 1. svolání pražští faráři

pražská konvokace (viz Akta konsist. podobojí I, s. 385, ed. Borový, s. 95, č. 137)

53./ 1534, IX., 13., Praha, Karolinum sjezd podobojích s děkany a faráři

obnovení konsistoře, volba administrátora

Akta utrakv. konsist., NA – APA B 2/13a, s. 400-401, ed. Borový, s. 99, č. 145

Sněmy čes. I, s. 398 (podle Veleslavína)

Veleslavín, Kalendář, 1590, s. 481 – 13.9. (podle Petra Codicilla)

54./ 1537, V., 28., Praha, PH sjezd stavů pod jednou i podobojí

těž jednání o administrátora – charakter sjezdu nebo zems. sněmu?

Sněmy čes. I, s. 414-427

MUP III, s. 110-111 (zápis rektora M. Jana Hortensia Pražského /Zahrádka z Prahy/, že podali do sněmu artikule o reformě univerzitního studia, ale neprojednány...) není přesná datace

55./ 1539, V., 11., Praha, Karolinum sjezd podobojích světs. i duchov.

Sněmy I, s. 463-4

Acta consistorii sub utraque von 1539 bis 1554, AUK Oec. B 2, fol. 1r-1v (lat.), 1v-4r (čes.), dochov. jen folia 1 a 4, fol. 2 a 3 chybí (digi foto)

opis v NA – APA B 2/13b, s. 1-2 (jen latin. část) – viz foto

ed. Borový, Akta konsist. utr., s. 126-9, č. 220 (podle orig. v AUK, tehdy FF)

srv. NA – APA B 2/13a, s. 595: o obnově konsistoře v r. 1539; Oec. B 2, fol. 4v, má sessio prima post renovationem consistorii v Pá před sv. Petrem a Pavlem '39.

UKn XVII A 16, fol. 145r-147v (čes.)

Veleslavín, Kalendář, 1590, s. 256 – 11.5. (podle MS.) – datace do května, ale mluví o vydání článků a jejich vytištění lat. i čes.

Stránský Pavel, O státě českém, VI. kap.

doložení: MUP III, s. 112 (zápis rektora M. Martina Klatovského): „*Eodem anno (1539) in principio autumni comitiae solennes totius cleri utriusque speciei celebratae sunt, quae alias videnda relegamus.*“

usnesení:

pův. tisk: UKn 54 D 26, přív. 1 (10 ff., 1539) obsahuje odůvodnění tisku

UKn 65 E 2329 (oba tisky lat. i čes.)

Vídeň, NB 24 M 56

UKn XVII A 16, f. 145r-166r (rukopis. opis, lat. i čes.)

edice: Borový, Akta, s. 130nn. (lat.) – podle AMP, Chaos rerum (orig. zanikl)

Sněmy čes. I, s. 465-9 (čes.)

(?) 6 článků z Akt utr. konsist, NA – APA B 2/13a, s. 600-601 (1539)

pozdní zprávy: Prokop Lupáč, Kalendarium, 1584 (k 25.8.) synodus ecclesiasticorum

literatura:

Knihopis II/1, s. 55, č. 269 (tiskař není znám)

Volf Josef, Proč byli vydáni artikulové... ze 24. srpna 1539?, ČNM 102, 1928, s. 288-290 (s částech. edicí podle vídeň. exempláře)

Seznam citovaných rukopisů

viz soubor „citov rkpy“ resp. „rukovet pramenu“

Prvotisky a staré tisky do r. 1600/1700

dtto

Zkráceně citované druhotné zdroje a literatura

V. kap. Analýza pramenů a dějový výklad

I. perioda: 1441-1448

České království bylo od smrti krále Albrechta II. v r. 1439 bez korunované hlavy a podobně neměla vyřešenu svoji správu ani církve. Volba arcibiskupa Rokycany v r. 1435, provedená voliteli z řad stavů za blahosklonného a vypočítavého přítakání krále Zikmunda, problém neodstranila. Bez církevního schválení a vysvěcení se nemohl M. Jan z Rokycan legálně ujmout svého úřadu. Otázka jeho uznání se proto stala klíčovým problémem od chvíle uzavření kompaktát a byla dráždivým momentem v době jednání koncilních legátů v Čechách, zvláště za působení biskupa Filiberta.¹

Po smrti Filiberta a M. Křišťana, správce kléru podobojí dosazeného za legátovy přítomnosti, byli na podzim roku 1439 zvoleni v Praze dva noví správci – mistři Jan z Příbramě a Prokop z Plzně. Jejich pravomoci se zřejmě omezovaly právě jen na Prahu a její spádovou oblast.² V Praze jim konkurovala hradská kapitula, která měla zázemí především v západních oblastech země a na panstvích katolických vrchností.³ Jihočeský prostor ovládal Oldřich z Rožberka, který patřil mezi hlavní opory katolické strany.⁴ Táborská sféra vlivu se výrazně zmenšila.⁵ Třetí oblastí byly východní Čechy, kam v r. 1437 utekl před Zikmundovou a Filibertovou nepřizní Jan Rokycana, pobývající od té doby v Hradci Králové pod ochranou Ptáčka z Pirkenštejna a po jeho skonu Jiříka z Poděbrad.⁶ Čtyřicátá léta jsou naplněna mocenským zápasem, dialogem a jednotlivými separátními dohodami mezi všemi uvedenými stranami, a to jak ve sféře světské, tak církevní politiky.

Po církevní linii představovala čtyřicátá léta krystalizování vztahu čtyř komponent – katolické církve reprezentované v zemi metropolitní kapitulou, dvou utrakvistických skupin spravovaných jednak pražskými administrátory a jednak voleným arcibiskupem, a konečně

¹ Období interregna nově zpracoval Petr ČORNEJ, *Velké dějiny země Koruny české VI. 1437-1526*, Praha-Litomyšl 2007, s. 36-110; tam další literatura, především Rudolf URBÁNEK, *Věk poděbradský I* (České dějiny III/1, Praha 1915, s. 459-904.

² K volbě administrátorů v r. 1439 Blanka ZILYNSKÁ, *Husitské synody*, Praha 1985, s. 79-80.

³ Antonín MARÍK, *Svatovítská kapitula za vlády Jiřího Poděbradského*, Documenta Pragensia 20, 2002, s. 25-53; Antonín MARÍK, *Administrátoři a svatovítská kapitula v době poděbradské. Úřad administrátorů pod jednou a jeho představitelé*, SAP 51/2, 2001, s. 313-358.

⁴ Anna KUBÍKOVÁ, *Oldřich II. z Rožberka*, České Budějovice 2004.

⁵ František ŠMAHEL, *Dějiny Tábora do roku 1452 I/1,2*, České Budějovice 1990.

⁶ Východočeskou tematiku, zvl. pro 40. léta 15. století pojednal v několika příspěvcích M. Šandera, z nichž uvádím alespoň: Martin ŠANDERA, *Vývoj utrakvistické základny ve východních Čechách před nástupem Jiřího z Poděbrad do čela spojených landfrýdů (1440-1444)*, Východočeské listy historické 15-16, 2000, s. 25-36; TÝŽ, *Východočeská šlechta v polipanském bezvládní, poděbradské a jagellonské éře*, 1. část, Východočeské listy historické 17-18, 20001, s. 89-116; TÝŽ, *Hynce Ptáček z Pirkenštejna. Raději první mezi kacíři než prostřední mezi katolíky...*, Dějiny a současnost 22, 2000, č. 1, s. 6-10.

kněžstva napojeného na tábořské radikály. Zmíněné desetiletí přineslo jako výsledek na dlouhou dobu určité řešení těchto problémů a vzhledem k tomu, že při jednáních sehrálo úlohu také několik shromáždění kléru jednotlivých skupin, budeme se mu věnovat podrobněji.

Rok 1441 byl poznamenán zahraničními událostmi: poté co koncil sesadil papeže Evžena IV. a byl zvolen Felix V., dorazilo počátkem roku jeho poselstvo do Prahy, aby usilovalo o uznání obediencie koncilního papeže. Jako konkurence se objevili i poslové Evženovi. Postoje českých stran lze charakterizovat jen přibližně. Kapitula se držela neutrálního stanoviska, zatímco rožmberská strana se v této době přiklonila ke koncilu, s nímž obnovil Oldřich právě po smrti Albrechta II. kontakty.⁷ Výsledkem bylo mimo jiné výslovné zrušení volby Rokycanovy koncilem a dezinování nového kandidáta na pražský arcibiskupský stolec, jímž se měl stát Čech a rodilý Pražan Mikuláš od řebříků. Jeho příchod do Čech právě v roce 1441 společně s koncilním poselstvem měl být základem triumfu koncilního papeže Felixe nad jeho konkurentem Evženem. Strana utrakvistická zaujímal postoj více méně pragmatický, závislý na ochotě koncilu nebo papeže završit jednání o kompaktáta jejich definitivním potvrzením. Nevyslovila se ani pro jednu stranu, ani nevyhlásila jednoznačně neutralitu. Táboři pak zůstávali v této při pasivní, neboť se jich meritorně nedotýkala.

Rok 1441 byl poznamenán také domácím děním: nadále se rozvíjel mocenský spor strany Ptáčkovy a tábořských, kteří podporovali Koldu ze Žampachu operujícího v severovýchodních Čechách. Konflikt se odrazil ve sféře církevní politiky hledáním spojenců a pevnější organizační základny. M. J. z Příbrami se pokoušel o dialog s hradní kapitulou, které předložil v r. 1441 články týkající se vzájemného soužití a dostal na ně dosti vyhybavou odpověď. Ptáčkova strana potvrzuje na čáslavském sjezdu Jana Rokycanu jako hlavního představitele utrakvistického kněžstva ve spojených východočeských krajích a vyzývá Tábor k poslušnosti vůči němu, což mělo být vyjádřeno účastí na synodě v Kutné Hoře. Táboři odmítli a tím odstartovali tříletý zápas o udržení své věroučné výlučnosti.

Podívejme se na naznačené dění, jehož chronologický sled je patrný z katalogu událostí, podrobněji, ale v rámci tří věcných celků.

Synoda katolických konciliaristů v Třeboni na počátku září roku 1441 byla nejvýraznější akcí arcibiskupa Mikuláše. Od jeho osoby musíme proto začít. Byl synem staroměstského dobře situovaného pláteníka Jindřicha, majitele domu „u řebříků“ v Michalské

⁷ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský I*, s. 659 a dále; P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 83-84; Jaroslav PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně. Příspěvek k vývoji konservativní strany husitské*, Praha 1927, s. 121.

ulici. Roku 1415 se stal kanovníkem u sv. Jiří na Pražském hradě, což naznačuje jeho pozici na začátku husitství a vysvětluje jeho následný pobyt v zahraničí. Zatímco jeho bratr Prokop zůstal v Praze v rodném domě, Mikuláš pobýval ve Vídni, kde získal další prebendy, které ho zajistily hmotně (kanovníctví u sv. Štěpána ve Vídni a faru v Mannswörtu), spíše honorální záležitostí byla volba pražským proboštem v r. 1435. Druhou oporou jeho další kariéry bylo spříznění s Oldřichem z Rožmberka, kterého nazývá svým kmotrem. Snad již v roce 1437 se jednalo s podporou Oldřichovou o jmenování Mikuláše pražským arcibiskupem, tehdy však z toho sešlo. Možná to byl císař Zikmund, který chtěl dodržet své potvrzení Rokycany jako arcibiskupa a závazek Čechům, že toto rozhodnutí nezmění, kdo tenkrát jednání překazil. Po jeho smrti přichází tato záležitost znova na pořad dne a v aktech koncilu ji zachytíme počátkem července 1440. Tehdy je jmenována delegace do Čech s úkolem zjistit stav pražského arcibiskupství a zodpovědět otázku, zda mají být dezignovanému arcibiskupu Mikulášovi ponechána ostatní benefícia na jeho výživu.⁸

Mikulášovu cestu na arcibiskupský stolec odstartovalo oznámení koncilu do Čech o jeho ustanovení, datované 30. 7. 1440. Po třech měsících, 6. 11. byl pak jmenován legátem koncilu a vyslán do Čech spolu s dalšími posly, kteří měli jednat o uznání koncilního papeže Felixe V. Podle užívané titulatury měl Mikuláš provizi od koncilu a byl snad ustanoven ještě před korunovaci papeže Felixe (24. 7. 1440).

Cestou z Basileje se Mikuláš zastavil na své faře v Mannswörtu, kde je doložen 11. ledna 1441, a někdy před 17. 1. dojeli společně s Křišťanem z Hradce Králové, brněnským proboštem a významným členem koncilu, do Prahy. Byli sice ubytováni a přivítáni, jak se slušelo na poselstvo na vysoké diplomatické úrovni, jejich mise však mnoho úspěchů nezaznamenala. Na sněmu počátkem února 1441 předložili všechny dokumenty, které se týkaly jejich pověření, a žádost o uznání Felixe V. Nezískali však obedienci pro tohoto koncilního papeže ani od země reprezentované sněmem, ani od kapituly reprezentující katolickou církev v zemi, o utrakvistických církevních kruzích a univerzitě ani nemluvě. Uznání se nedočkal ani samotný arcibiskup Mikuláš.

Ten se potom přesunul do Vídně, kde je doložen již začátkem března, a odtud korespondenční cestou usiloval o své uznání a o pomoc Oldřicha z Rožmberka. Jihočeskému magnátu však šlo především o získání finanční podpory od koncilu na vlastní politické akce.

⁸ Informace o Mikulášovi od řebříků jsou zpracovány podle R. URBÁNKA, *Věk Poděbradský* I, s. 652-75, 683-99, který objasnil jeho původ a osudy a opravil omyly starších autorů. Novější literaturu cituje P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, v pozn. 39 ke s. 84.

Využil proto Mikulášovy osoby jako nástroje nátlaku na koncil. Ačkoli v minulém roce stál nejspíše za jeho zvolením, v danou chvíli se k němu choval zdrženlivě a nechtěl mu dovolit ani přijet na Krumlov. Mikuláš již v prvních měsících roku 1441 vydal několik listin, jimiž uděluje různá beneficia a privilegia. Tím si zřejmě vytváří určitý okruh svých přívrženců. Nedaří se mu však navázat příznivý kontakt s pražskou kapitulou, takže mu zůstane uzavřena cesta k širšímu uznání v rámci katolického duchovenstva celé země. Jeho vliv a působení bude omezeno na jihočeský okruh a vybrané jedince, kteří se objeví i na shromáždění v Třeboni a u nichž lze doložit nebo tušit určité vazby s basilejským koncilem. Získá také přízeň královny Alžběty, která jej nazývá „*consiliarius nostre maiestatis*“ a slíbí mu veškerá beneficia uvolněná na královském podací.⁹

Teprve počátkem léta se projeví obrat v chování pana Oldřicha z Rožmberka, který se dočkal nadějně odpovědi papeže Felixe, a rozhodl se proto ukázat Mikulášovi vlídnější tvář. Ten se přesunul do Vyššího Brodu, kde našel útulek u stoupence koncilu opata Zikmunda Pirchana, v letech 1433-35 Oldřichova zástupce na basilejském koncilu. Mikuláš je ve Vyšším Brodě doložen sice až 29. 8. 1441, jeho příjezd však můžeme předpokládat dříve.¹⁰ Koncem srpna již musela být rozeslána výzva duchovenstvu, aby se shromáždilo v Třeboni k akci, která nás tu zajímá nejvíce. Na datum konání tohoto shromáždění můžeme usuzovat pouze z listů, které byly při něm dohodnuty a poslány s datem 5. září koncilu v Basileji. Vzhledem k tomu, že je Mikuláš doložen ještě 4. 9. v Krumlově, bylo jednání zřejmě jen jednodenní a konalo se právě 5. 9.¹¹ Urbánek uvažuje, zda byl přítomen Oldřich, když téhož dne pečetí vlastní list do Basileje na Krumlově. Pokud bychom předpokládali účast obou mužů v Třeboni a dali za pravdu oběma datacím, museli by absolvovat ve dvou dnech dvakrát cestu mezi Krumlovem a Třeboní. Uvážíme-li, že Oldřich sepsal své stanovisko v samostatném dokumentu, datovaném navíc též den, jako shromáždění duchovních, ale v jiném místě, v Krumlově,¹² je tím vyjádřeno dostatečně, že pan Oldřich jedná za sebe a

⁹ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský I*, s. 673.

¹⁰ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský I*, s. 675; o Pirchanovi Valentin SCHMIDT, *Abt Sigismund Pirchan aus Hohenfurt*, in: *Studien und Mittheilungen aus dem Benediktiner-Orden*, sv. 33, 1912. Robert ŠIMŮNEK, *Správní systém šlechtického dominia v pozdně středověkých Čechách. Rožmberská doména 1418-1472*, Praha 2005, s. 301-2, 307. Již 14.6.1441 vyzval administrátory, aby mu přijeli složit poslušnost do Vyššího Brodu a to ve lhůtě 14 dnů. Dá se tudíž předpokládat, že se odebral do Vyššího Brodu již koncem června nebo začátkem července. UB Krummau II, s. 49, č. 175, podle František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, IV/1, 1877², s. 47, pozn. 43, který čerpal z kap. kn. D 51, fol. 277r-279r (soudobý prepis; moderní opis v diplomatárii ANM). Rkp datuje 14.6., Adolf PATERA – Antonín PODLAHA, *Soupis rukopisů Knihovny metropolitní kapituly pražské I*, Praha 1910, s. 358, datují omylem 24.6.

¹¹ Dokument ze 4.9.1441 editován in: Blažena RYNEŠOVÁ, *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka II*, Praha 1932, s. 115, č. 144. K interpretaci R. URBÁNEK, *Věk poděbradský I*, s. 687, pozn. 1.

¹² Oldřichův list koncilu z 5.9.1441 znám pouze ze zápisu v koncilním deníku, CB VII, s. 447, přetiskla B. RYNEŠOVÁ, *Listář a listinář II*, s. 116, č. 145.

s největší pravděpodobností v Třeboni nebyl. Jeho list byl čten na koncilu samostatně, jeho stanovisko je prezentováno týmiž posly a v souvislosti s akcí kléru, ale samostatně. Aktivitu arcibiskupa Mikuláše a Oldřicha z Rožmberka bych proto v otázce třeboňské synody oddělila.

Podrobnosti k organizaci tohoto shromáždění známy nejsou. Hlavní zprávou je krátké sdělení rukopisu Š Starých letopisů českých a několik zmínek v rámci jiných zpráv o přijetí poselstva zvoleného synodou na koncilu v Basileji.¹³ Z účastníků je možno vedle Mikuláše bezpečně doložit jen 3 opaty, z nichž je jmenován opat Vyššího Brodu Zikmund Pirchan, další dva se odhadují na Zlatou Korunu a Třeboň. Dále je doložen olomoucký probošt mistr Jeroným Vogelsang alias Wolnlassen¹⁴ a další osoby světské i duchovní. Na listě který do Basileje poslali bylo celkem 14 pečeti. Je otázka, zda tím byl počet sněmujících vyčerpán. Jisté zastoupení zde měla Morava, z českých katolických oblastí především jih včetně Českých Budějovic, západní Čechy asi zastoupeny nebyly.¹⁵ Zprávy neuvádějí přesné místo konání schůzky v rámci Třeboně. Není popsána ani role arcibiskupa Mikuláše. Nevíme, zda jednání řídil a zda byly uplatněny obvyklé ceremonie náležející k synodě. Co se programu týče, v literatuře se uvádí projev olomouckého probošta, který měl mít v podstatě politický charakter, neboť vyzýval k uznání papeže Felixe. Zda byla tato výzva zasazena do rámce synodálního kázání, nebo byla pronesena samostatně vedle kázání, to už nemůžeme zjistit. Koncil a jeho papež byli uznáni, synoda zvolila Vogelsanga a opata Pirchana za své posly ke koncilu a uznala Mikuláše pražským arcibiskupem. Obecně v zemi však přijat nebyl.¹⁶

K tomuto uznání se váže problém, na nějž upozornil už R. Urbánek. Podle SLČ-Š byl totiž Mikuláš synodou „volen“ za arcibiskupa, což Urbánek odmítá. K tomu je možno na podporu jeho mínění upozornit ještě na umístění příslušné zprávy v rámci letopisného zápisu. Informace o třeboňské synodě totiž tvoří dvojici se zprávou o jiné synodě, totiž té říjnové v Kutné Hoře, kterou pořádali utrakvisté, „aby sobě zvolili mistra Jana Rokycanu, voleného arcibiskupa pražského...“. Stejně jako je jasné, že v Hoře nešlo o volbu, nýbrž o stvrzení volby již vykonané, o přiznání se k Janu Rokycanovi, tak ani v Třeboni nešlo o volbu, ale uznání. Letopisec pouze konstruuje symetrický obraz dvou akcí, jedné katolické a jedné utrakvistické. Navíc hovoří nejprve o sněmu říjnovém, poté teprve o akci třeboňské. Je z toho patrné, že neznal dataci katolické synody a vůbec se nesnažil o nějaký přesný detail. Ostatně

¹³ Citace viz Katalog událostí, č. 2.

¹⁴ Uváděn střídavě pod oběma jmény. Srv. naposledy Robert ŠIMŮNEK, *Správní systém šlechtického dominia v pozdně středověkých Čechách. Rožmberská doména 1418-1472*, Praha 2005, s. 302.

¹⁵ Rozbor zpráv týkajících se účasti podal R. URBÁNEK, *Věk poděbradský I*, s. 687, pozn. 1, k čemuž se dá těžko něco dodat, než upozornit, že se jedná o dedukci historikovu.

¹⁶ Základní informaci o synodě přináší také Ferdinand HREJSA, *Dějiny křesťanství v Československu III*, Praha 1948, s. 35; P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 83-4.

rukopis Š Starých letopisů je v dochované verzi opisem z počátku 16. století a přesný detail od něho nemůžeme očekávat. Zápis o roce 1441 je jistě poznamenán literárním zpracováním.¹⁷

Jmenování poslové, označování v protokolech basilejského koncilu jako legáti „*fidelis cleri Bohemie*“,¹⁸ dorazili do Basileje 27. října 1441. Byla jim věnována poměrně značná pozornost, poslové složili papeži poslušnost políbením jeho střevice, nicméně výsledek poselstva byl příznivý pouze pro ně, pro Oldřicha z Rožmberka nepřinesl nic než sliby. Oldřich proto zanevřel na vyšebrodského opata, který se bál po návratu mu vůbec přijít na oči. Finance nepřivážel žádné, jen pro sebe titul světícího biskupa salonského. V této funkci měl zřejmě Zikmund Pirchan nahradit Matěje z Krumlova, působícího na Oldřichově teritoriu ve funkci světícího biskupa do r. 1440. S ohledem na Oldřichovu nepřízeň musel však Zikmund Vyšší Brod opustit a uchýlil se do Pasova, kde působil až do roku 1472. Také druhý posel, Jeroným Vogelsang, si dovezl povýšení, v jeho případě to byly univerzitní grady doktora práv a bakaláře teologie. Oba poslové společně s dalšími osobami byli jmenováni posly koncilu do Čech, ale jejich cesta do Prahy nepřinesla ve věci uznání Felixe nic nového. Po neúspěchu arcibiskupa Mikuláše a hluchém vyznění třeboňské synody, a zároveň po odklonu Oldřicha od této linie jeho politiky již dále neslyšíme o koncilní obedienci v Čechách.¹⁹

Mikuláš Jindřichův se po svém neslavném vystoupení v r. 1441 stáhl zpátky do Rakous. Poslední pokus uplatnit arcibiskupskou hodnost je doložen v červenci roku 1443, kdy poslal několik listů do Čech ve věci převorství křižovníků božího hrobu.²⁰

Vraťme se však zpátky k roku 1441. Mám-li závěrem zhodnotit třeboňské shromáždění, musím přiznat, že se skoro zdráhám označovat je jako synodu. Je zde sice přítomen ustanovený, ale nepřijatý arcibiskup, ten však reprezentuje pouze jednu obedienci v rámci obnoveného schizmatu. Pokud bychom odhlédli od problému obedienci, pak je zde problém slabé, velmi málo reprezentativní účasti katolického kléru. Při nedostatku zpráv nejsme schopni posoudit formální podobu jednání. Jeho obsah, zabývající se církevními zájmy a církevně-politickou situací, by naopak nebyl na závadu synodálního zasedání. Označováno je letopisem jako sněm. Tam, kde česká historiografie mluví o poslech synody,

¹⁷ Obě verze S i Š jsou dochovány v rukopise KNM V E 43, v tzv. Neuberském sborníku práv městských. K rukopisu František Michálek BARTOŠ, *Soupis rukopisů Národního musea v Praze I*, Praha 1926, s. 278, č. 1475. Výklad nabízený v SLČ-Š jako první odmítl F. PALACKÝ, *Dějiny*, IV/1, s. 48, 61. Před ním se tato linie výkladu táhla přes Balbina až k Pubičkovi.

¹⁸ B. RYNEŠOVÁ, *Listář a listinář II*, s. 126-7, č. 162 (a opakovaně v dalších dokladech z koncilu, viz Katalog událostí, č. 2).

¹⁹ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský I*, s. 696-699.

²⁰ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský I*, s. 696-7.

hovoří koncilní zpravodajové o poslech českého kléru. Na jedné straně to znemožňuje kontrolu vnímání uvedeného shromáždění za hranicemi země, na straně druhé se zdá, že poslům se podařilo vyvolat dojem daleko významnějšího shromáždění, jehož jménem do Basileje přišli. Efekt bubliny však dlouho nevydržel, neboť záhy splaskla a zanechala velmi malou stopu i v historickém povědomí. Jediná zpráva v letopisech, ač osamocená, přešla do kalendáře Veleslavínova a dále k Balbínovi. Zpracoval ji následovně i Franz Pubitschka, a zůstala tak přítomna i v dalších výkladech moderní historiografie.

Druhým okruhem problémů, které budeme v souvislosti se synodami roku 1441 sledovat, je jednání pražských umírněných kališníků, jmenovitě mistra Jana Příbrama, s hradní kapitulou. Tato jednání nebyla bez souvislosti s epizodickým působením arcibiskupa Mikuláše, který vyzval kapitolu, aby jej uznala v jeho nové funkci.²¹ Jako pražský probošt byl jejím členem a nebyl osobou zcela neznámou,²² ale jako emigrant vracející se po dvou desetiletích do rodné Prahy nemohl být bezprostředně obeznámen s domácí realitou.²³ To ale jistě nebyl hlavní důvod, proč na jeho výzvy kapitula nereagovala vstřícně a první půlrok vlastně dávala najevo své stanovisko okázalým mlčením. Na utrakvistické administrátory se zase neobracel sám Mikuláš, demonstruje jejich ignorováním, že je neuznává. Právě toto ale byl postoj, který nereflekoval novou situaci v zemi a nemohl se dočkat úspěchu.²⁴

Kapitula, která se vrátila nedávno ze svého dočasného působiště v Žitavě,²⁵ držela striktně katolickou pozici, v otázce obediencie se klonila k Evženovi IV. V postoji k věcem domácím byla jedinou silou v zemi, která stála o restituci předhusitské situace (především

²¹ Osobní jednání Mikuláše s kapitulou v únoru 1441 při pražském sněmu doložena nejsou, počítá s nimi R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 669; 14.6.1441 píše Mikuláš z Vídně administrátorům, aby odstoupili (doklad citován v pozn. 11); administrátorů se však ve Vyšším Brodě nedočkal, viz výše.

²² Administrátoři uznali 16. 8. 1435 ze Žitavy Mikulášovu volbu pražským proboštem, uskutečněnou ve Vídni. Mikuláš měl v tu chvíli také titul pražského arcijáhna a byl i viceděkanem. Nebyl tedy cizím vetřelcem (za něhož jej považoval ještě V. V. TOMEK, *O církevní správě strany pod obojí v Čechách od r. 1415 až 1622*, ČČM 22, 1848, s. 378), nýbrž osobou stojící ve spojení s jednotlivými částmi kapituly rozptýlené na několika místech v blízkosti husitských Čech. Stvrzení volby otištěno podle originální listiny in: Valentin SCHMIDT – Alois PICHA, *Urkundenbuch der Stadt Krummau in Böhmen* II, Prag 1910, s. 29-32, č. 117. Výčet jeho beneficí podal J. DOBIÁŠ, *Dějiny Pelhřimova* I, s. 358-361. Odkazy na zprávy o něm z prostředí kapituly také A. MAŘÍK, *Svatovítská kapitula za vlády Jiřího*, s. 34, č. 4, s. 43-44; mezi kanovníky pobývajícími v Žitavě jej jmenuje Jaroslav KADLEC, *Katoličtí exulanti čeští doby husitské*, Praha 1990, s. 27.

²³ Dům jeho otce, který vlastnil jeho bratr Prokop, byl roku 1431 prodán, takže Mikuláš neměl opěrný bod ve městě v podobě rodinného majetku, ale byl ubytován „u slona“ na Staroměstském náměstí (viz R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 658; o prodeji domu „u řebříků“ V. V. TOMEK, *Dějepis* VI, s. 87)

²⁴ K situaci v létě 1441 v Čechách, resp. Praze viz R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 680-90; V. V. TOMEK, *Dějepis* VI, s. 92-95.

²⁵ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Administrace pražské diecéze na sklonku první poloviny 15. století*, AUC-HUCP 31/1, 1991, s. 117-128; Antonín MAŘÍK, *K postavení katolické církve v Čechách v době poděbradské*, FHB 7, 1984, s. 101-196, zde s. 108-110.

s ohledem na své majetkové ztráty),²⁶ přece však nezůstala odtržena od dobové reality. Potvrdila to navázáním kontaktů s konzervativními představiteli utrakvismu, s nimiž jednala o zaujetí společného stanoviska k situaci v zemi.

Kromě výzvy Mikulášovy adresované kapitule došly také univerzitě listy papeže Felixe a koncilu basilejského, datované 24. a 25. 6., nabádající ji k uznání koncilní obedience. Obě strany, kapitula a univerzita, potažmo utrakvističtí administrátoři jako příslušníci univerzity, měli důvod se sejít a konzultovat společný postoj a postup.

Pouze dohadem můžeme řešit otázku, kdo koho oslovil, kdo inicioval jednání. Urbánek i Prokeš předpokládají podnět ze strany Příbramovy, neboť kapitula by neriskovala vyprovokování nějakých dalších požadavků týkajících se náboženských poměrů, které mohla její iniciativa vyvolat u utrakvistů.²⁷ Jako oporu pro naše úvahy máme k dispozici pouze dvojí sadu článků – první je zřejmě propozicí k jednání předloženou M. Janem Příbramem kapitule 5.8. 1441. Druhá je potom odpovědí, resp. společným usnesením, zaujetím postoje. Položit si musíme mj. otázku, jakým způsobem oba texty vznikly. Proto se nejdříve soustředíme na dochování a charakter právě těchto dvou textů.

Články Příbramovy jsou k dispozici ve dvou kapitulních rukopisech, které mohly patřit do původního fondu kapitulní knihovny. U rukopisu D 51 je možno připomenout starou signaturu N.26, která je blízká označení dalších rukopisů, obsahujících díla husitského období, totiž rukopisu D 47 a D 49 (staré signatury N.33 a N.32).²⁸ Rkp O 18 datovaný autory katalogu rukopisů do první poloviny 15. stol. se blíží svým vznikem době sepsání článků.²⁹ Oba opisy jsou v zásadě shodné, liší se jen drobnými písařskými nepřesnostmi. Zpřístupnil je v nepříliš pečlivé edici Z. Nejedlý. Jeho přehlédnutí a nedůslednosti se však týkají jen drobných růzností a nemění smysl obsahu, proto jsem nepřistoupila k nové edici.³⁰ Soudobý nadpis článků je datuje k 5. srpnu 1441, rkp O 18 upřesňuje, že byly tento den předloženy kapitule (*Przibram obtulit capitulo*). Jiné zprávy o okolnostech vzniku propozice

²⁶ Takto ji charakterizoval a jako protistavovskou sílu označil Jaroslav ERŠIL, *České stavovství a pohusitský katolicismus. K problematice vzájemného vztahu*, FHB 6, 1984, s. 99-108; srv. také R. URBÁNEK, *Věk poděbradský I*, s. 677; V. V. TOMEK, *Dějepis m. Prahy VI*, s. 95.

²⁷ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský I*, s. 675-6; J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 121; V. V. TOMEK, *Dějepis m. Prahy VI*, s. 94, vidí také souvislost jednání s dopisy od koncilu a papeže, ohledně iniciativy k jednání se nevyjadřuje.

²⁸ Těmito úvahami se pokusím doplnit přehled původu pramenů, v nichž se nacházejí zprávy o synodách husitského období, který jsem publikovala jako Blanka NOŘÍŽOVÁ, *Rozbor pramenů k historii husitských synod*, JSH 48/3, 1979, s. 211-223, k uvedeným rukopisům s. 213.

²⁹ A. PATERA – A. PODLAHA, *Soupis rukopisů II*, Praha 1922, s. 477, č. 1602.

³⁰ Jediný doplněk je možno uvést k rkp D 51, kde na fol. 260v je u čl. 3 marginálie: „*non est in nostra potestate*“ upozorňující, že kapitula s Příbramem církevní schizma nevyřeší. Oba rukopisy, jejich opis v muzejním diplomatuři i edice jsou citovány v Katalogu, událost č. 1. Opraveny byly odkazy na příslušná folia v rukopisech.

nejsou v textu obsaženy, takže je možno nanejvýše dedukovat postup ze samotného obsahu, jak učinila již starší literatura.

R. Urbánek soudil, že formulace článků nebyla osobní akcí Příbramovou, nýbrž šíře projednanou záležitostí pražského utrakvistického kléru. Předpokládal, že se konala schůze kléru strany Příbramovy. Tato domněnka se však opírá pouze o úvahu historika, není pro ni žádná jiná indicie.³¹

Svědectví článků je možno doplnit pouze krátkou zprávou Starých letopisů, která se nachází až při „Narození matky boží“, tedy 8.9. Do většiny známých textů³² se dostalo sdělení, že tento den byl kapitule a univerzitě doručen list Mikuláše od řebříků s výzvou k poslušnosti vůči němu jako arcibiskupu pražskému. Nemůžeme vyloučit, že Mikuláš opakoval svoji červnovou výzvu opět v září, ale může to být i ohlas jeho prvního pokusu. Naznačuje to každopádně skutečnost, že jednání Příbrama a kapituly mělo nějakou souvislost s jmenováním arcibiskupa koncilem, neboť v dalším vyprávění se praví, že odpověď odmítající ho přijmout vydali společně mistři a kapitula. Můžeme to považovat za ohlas návrhu podaného kapitule Janem Příbramem, což se však stalo o měsíc dříve. Kdy byla formulována odpověď a v jaké podobě, není známo. Výnos z konce září ji neobsahuje a kromě SLČ jiná zpráva o ní nemluví. Zdá se tedy, že letopisec spojil v této krátké zprávě celé dění od června do konce září do jedné informace, která sice vystihuje souvislosti dění, ale neříká nic o způsobu, jakým jednání probíhalo a jak vznikla společná odpověď. Nezmiňuje se o tom, že by došlo ke svolání kléru, případně jakého, kdy a v jakém početním a územním zastoupení.

Otázku konání synody utrakvistů Příbramova směru v létě 1441 musíme po všech zjištěných skutečnostech zodpovědět skepticky. Označuji proto událost č. 1 otazníkem a nebudu s ní dále počítat jako se synodou. Reálnější se mi zdá porada v užším kruhu osob vázaných blíže na Příbrama a Prokopa z Plzně, především z okruhu univerzitních mistrů. Spekulovat, kdo z aktuálně v Praze činných farářů by připadal v úvahu, nepovažuji za daného stavu výzkumu za možné.

Než se budeme věnovat událostem v Praze v září toho roku, zmíním už na tomto místě ještě jinou sadu návrhů s odpověďmi, datovanou v muzejním diplomatáři do léta roku 1448.³³ Je to sada stížností, předložená kapitule stranou utrakvistů. Je založena na textu kompaktní,

³¹ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 676, v textu mluví o „schůzi“, v rejstříku v kategorii „synody“.

³² SLČ (Palac.)-GHLMN, č. 352, s. 127 (reed. s. 118)

³³ ANM, diplomatář NM, kart. 27 (1447-1455), dokument datovaný 1448 (Jul. Aug.) a řazený za opisy datovanými z toho roku. Je opisem z rkp kap.kn. D 51, f. 347r-352r.

jejichž jednotlivé body probírá a poukazuje na to, co se nedodržíje. Dokument je vepsán do téhož kapitulního rukopisu jako Příbramův návrh z 5.8.1441 a kromě stížností obsahuje i náznaky odpovědí. Vypadá tedy jako koncept či příprava k jednání s utrakvisty. Datace není uvedena a je nutno vycházet z dobových narážek, kterých není mnoho. Opakovaně se připomíná autorita legáta Filiberta. Z formulace lze tušit, že je autoritou již minulou, ale že zanechal respektovaná pravidla pro soužití obou konfesí a konal dokonce „*synodum magnam*“, kde se řešilo obsazení benefícia v Lysé nad Labem.³⁴ Dále se opakovaně připomínají císařská kompaktáta a další Zikmundovy kroky. Silná vazba na tyto dvě osobnosti by byla logičtější v roce 1441, teprve dva roky po smrti Filibertově, než v roce 1448. Třetím připomenutím roku 1439 by mohlo být tvrzení, že nedávno, „*nuper*“, bylo přijato do církve velké množství křesťanů přijímajících podobojí a byla jim tato milost ponechána. V tom vidím narážku na uzavření unie s Řeky v r. 1439. Dataci do r. 1441 však komplikuje připomenutí problémů se svěcením nových kleriků míšeňským biskupem, který obdržel varování, aby je nepřijímal. Takový případ je znám z r. 1446,³⁵ ale nemůžeme samozřejmě vyloučit, že se to stalo opakovaně. V literatuře je tento dokument³⁶ zasazen do událostí června a července roku 1448, kam se dobře hodí (také se k němu v těch souvislostech vrátíme), chtěla jsem jen upozornit, že jeho datace není samozřejmostí, a že by bylo možné si představit i následující řešení: 5. srpna 1441 podal Příbram svoji první propozici kapitule. Vedl s ní v dalších dnech ústní jednání, v jejichž průběhu konkretizoval své stížnosti uvedeným dokumentem, k němuž si některý z kanovníků připravil náznak odpovědí. Jejich vyznění není v rozporu s výslednou vyhláškou, která byla publikována 30. 9. t.r. a která se omezila na stručné vyjádření možné společné platformy. Byla instrukcí především pro katolické duchovenstvo, kterému se tím dávalo na vědomí, že v daných mezích se kapitula přiznává ke kompaktátům, i když ponechává možnost jejich katolického výkladu.

Mezi podáním Příbramova návrhu z 5.8. a vydáním vyhlášky z 30.9., která je snad odpovědí na něj, uplynuly necelé dva měsíce. R. Urbánek to považoval za dlouhou dobu, která signalizuje neochotu kapituly k článkům se vyjádřit a nutnost, aby Příbram odpověď urgoval.³⁷ Můžeme uvažovat i o jiném vysvětlení. Pokud bylo výsledné vyjádření projednáno

³⁴ O synodách legáta Filiberta B. ZILYNSKÁ, *Husitské synody*, s. 76-79. Jednání o beneficium v Lysé nemáme doloženo ani na březnové ani na dubnové synodě 1437. V dubnu se však provádělo potvrzování venkovských děkanů, sem bychom mohli umístit i záležitosti obsazení dalších beneficií. Jeden z opisů dubnového usnesení se nachází v témž D 51 jako výše probírané stížnosti a odpovědi.

³⁵ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 76.

³⁶ Text dokumentu nebyl dosud vydán, edici připravuji.

³⁷ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 684. Hladký průběh jednání naopak naznačil J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 122.

nebo alespoň ohlášeno na shromáždění duchovenstva, bylo nutné je nejprve připravit, předjednat. Mohli bychom připustit, že nejprve bylo jednáno mezi kapitulou, resp. jejími reprezentanty a mistrem Příbramem. Jeho aktivitu a jisté přiblížení kapitulnímu prostředí komentoval mistr Petr Payne jízlivými slovy, kdy svého ideového odpůrce označil jako „*canonicus, ut fertur, in castro Pragensi*“ – volně parafrázováno „kanovník podle svého chování“.³⁸ Výrok pochází asi ze září 1441 a dokresluje právě toto období příprav. Teprve po nalezení určitého konsenzu mezi hlavními aktéry je myslitelné svolání širší schůze, synody. I tady bylo nutné ponechat určitou lhůtu mezi výzvou a termínem konání. Tak bych vysvětlila onu dvouměsíční přestávku, po níž se objevuje dokument, označený v rukopisech jako „*mandata synodalia in arce Pragensi per capitulum celebrata anno 1441 in die Ieronimi publice pronunciata*“,³⁹ resp. „*Artikulové ode všeho kněžstva Pražského pro utvrzení landfrídu ode vsí země učiněného zavření a skrze kapitolu na hradě Pražském vyhlášení*...“⁴⁰

Tato mandata alias Artikulové jsou dochovány ve čtyřech rukopisech, ale ve více verzích. Nejstarší ovšem pocházejí až ze začátku 16. století. Uvedené nadpisy a v nich použité pojmy odrážejí tudíž spíše relativně pozdní tradici než soudobé vnímání události. Stářím stojí na prvním místě brněnský, resp. mikulovský rukopis Mk 19, hlásící se svým obsahem do druhé poloviny 15. století, opis článků je však umístěn na zadním přidešti a je podle písma mladším dodatkem. Na přidešti jsou nejprve zapsány zprávy o událostech let 1524-27, v dolní polovině pod čarou jiná ruka opsala naše články v latinském znění. Zdá se tedy pravděpodobné, že opis pochází z doby po roce 1526. Také v dalším rukopise, kapitulním C114 jsou články zapsány v latinské verzi (fol. 81rv), ale zároveň také jejich český překlad (fol. 82rv). Rukopis pochází ze začátku 16. stol. a je v něm vevázán i výtisk kompaktát vydaných v r. 1513. Vznik rukopisu může souviset právě s přípravou tohoto tisku.⁴¹ Plynulo by z toho, že právě tyto opisy jsou nejstarším dochováním článků z r. 1441. Ukazují, že jejich původní podoba byla latinská, nejpozději na začátku 16. století došlo k jejich překladu⁴² a česká verze byla zapracována do tisku kompaktát 1513, resp. textu, který vysvětluje jejich další osudy.⁴³ V tomto kontextu jsou články považovány za dotvrzení celozemského

³⁸ Petr Payne ve spise *Tractatus... contra errores circa sacramentum altaris venerabile*, viz F. M. BARTOŠ, *Literární činnost M. J. Rokycany, M. J. Příbrama, M. J. Payna*, Praha 1928, s. 107-8, č. 20, odst. 6

³⁹ Takto v rukopisech kap.kn. C 114, fol. 81r a 82r (nadpisy latinské i české verze) a Brno Mk 19, zadní přidešti.

⁴⁰ Rukopis XVII A 16, fol. 64r, odkud ed. Z. NEJEDLÝ, *Prameny*, s. 31.

⁴¹ O rkp C 114 se zmiňuje Ema URBÁNKOVÁ, *Neznámé dílo neznámého tiskaře*, *Miscellanea* odd. rkpů a vzác. tisků I/1, 1971, č. I; TÁŽ, *Prvotisky čes. sněmovních artikulů*, Ročenka SK ČSSR 1966, s. 136-53.

⁴² C 114, fol. 82r, říká výstižně: *Mandata synodalia in arce Pragensi celebrata in bohemicum translata* (jako odkaz na lat. verzi opsanou o jedno folio dříve). Edice latinské verze zde v příloze č. I.

⁴³ Tisk z roku 1513 nemá vlastní titul (název), je evidován v Knihopise pod č. 1578 (signatury viz v Katalogu událostí), články z r. 1441 jsou na foliích 41rv. Dotkla se ho E. Urbánková, citovaná v pozn. 41.

landfrýdu (tedy jsou vztahovány k roku 1440). Tím se také vysvětluje nadpis mladšího opisu ze začátku 17. stol. v rukopise univerzitní knihovny pražské XVII A 16, který známe z Nejedlého edice.⁴⁴ V tomto rukopise připsal písař in margine: „V starých kompaktátech“. Je tedy jasné, že tento opis vycházel z tisku kompaktát z r. 1513. Poslední rukopis pochází ze sbírek advokáta Tomáše Antonína Putzlachera z pokročilého 18. stol. Přináší opět latinskou verzi, jejíž předlohou byl tisk o kompaktátech, který je tu přeložen zpět do latiny.⁴⁵ Také články z r. 1441 se tu opět vracejí k latině, tentokrát k modernější latině, která se snaží vystihnout cca 300 let starý český překlad.

Co vyplývá z uvedených skutečností pro výklad zářijové události? Ani jeden z dochovaných exemplářů článků nepodává jednoznačně spolehlivou informaci o charakteru shromáždění a způsobu vydání artikulů. V nadpisech latinské verze se objevuje výraz *mandata synodalia*, takže byly vnímány, resp. tradovány jako text aprobovaný nějakým shromážděním, nikoli jako výnos administrátorů. Naznačeno je místo konání – Pražský hrad – a také účast kléru pod obediencí kapituly. Teprve český překlad, resp. až jeho vložení do výkladu o kompaktátech hodnotí text jako artikuly ode všeho kněžstva v souvislosti s celozemským landfrýdem uzavřeným stranou utrakvistickou i katolickou.⁴⁶

Veřejné vyhlášení zářijového výnosu mu tedy zajistilo širší známost než měl srpnový návrh. Ten nepřesáhl rámeček interního, dalo by se říci zákulisního návrhu, o němž zůstalo povědomí jen uvnitř kapituly. Zářijový výnos je dochován trochu překvapivě jen v opisech pocházejících z utrakvistického prostředí.⁴⁷ V 16. stol. se zařadil mezi texty, vytvářející obraz historie kompaktát a vývoje českého utrakvismu. Nebyl pocitován jako nepřijatelný,⁴⁸ nýbrž jako stabilizační; byl recipován přinejmenším „starokališníky“⁴⁹

⁴⁴ Kolace české verze v edici Nejedlého s rukopisem XVII A 16 ukázala spolehlivost edice v tomto bodě. Porovnání s rukopisem starším – C 114 ukázala, že Račenského sborník XVII A 16 je spolehlivý, podává věrně text známý i ze staršího opisu. Upozorním na jediný podstatnější doplněk do článku druhého. V rukopise C 114 jeho začátek zní: „Item že přijímání pod obojí způsobou od lidu jest hodně požívajícím slušné...“ (slovo „hodně“, vynechané v XVII A 16, patří mezi omezující slovíčka, která posunují vyznění článků do polohy přijatelnější pro katolíky, jak zdůraznil již R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 685).

⁴⁵ UKn XXIII C 5/3, s. 674-5.

⁴⁶ Zjištění původu opisů nás vede k závěru, že není možno stavět na označení článků v české verzi a vyvozovat z něho závěry pro jejich vydavatele, jak učinil jednoznačně J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 229, pozn. 534.

⁴⁷ Rkp Mk 19 má podle odhadu katalogizátorů původ v utrakvistickém prostředí (viz informace o dokumentu v Manuscriptoriu, podle Vladislav DOKOUPIL, *Soupis rukopisů mikulovské dietrichšteinské knihovny*, Praha 1958, s. 41-42). Rkp C 114 pravděpodobně souvisí s prostředím utrakvistického administrátora Pavla Žateckého, (ve funkci 1500-1517). Srv. pozn. 41.

⁴⁸ Jeho malou vstřícnost vůči utrakvistům zdůrazňuje R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 685. Jiný výklad obsahu podal J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 123-4. Zmínka o události také F. HREJSA, *Dějiny křesťanství* III, s. 36.

⁴⁹ K rozestoupení utrakvistů na dvě křídla Winfried EBERHARDT, *Konfessionsbildung*, passim, k osobě Pavla Žateckého podle rejstříku, období kolem 1513 viz s. 101-3.

Další svědectví o pražské zářijové události přináší kázání, které měl pronést právě v den vyhlášení těchto článků M. Jan Příbram.⁵⁰ V úvodu se zmiňuje, že je přítomno dvojí kněžstvo, a proto bylo třeba zdvojit i kázání. Příbram nastoupil na kazatelnu po doktoru teologie, mistru Prokopovi. Jak poukázal J. Prokeš,⁵¹ nemohlo se jednat o M. Prokopa z Plzně, který by nereprezentoval onen druhý klérus, nýbrž o M. Prokopa z Kladrub, který byl doktorem teologie, a vystoupil zde tedy za katolickou část účastníků.⁵² Mluvil jako první – jako zástupce pořadatele a snad zároveň i většinové skupiny přítomné na daném shromáždění. R. Urbánek sice argumentoval, že se nemohlo jednat o synodu společnou, neboť by na ní měli početní převahu utrakvisté a nemohlo by dojít k uvedenému usnesení. Myslím však, že přítomnost obojí strany je nepochybná, otázkou však je, jak početné bylo zastoupení kléru podobojí Příbramova ražení.⁵³

V souvislosti se synodálním kázáním vyvstává ještě jeden námět na interpretaci. Kázání o Panně Marii, předcházející v obou rukopisech zápisu sermonu Příbramova, se váže ke svátku Narození Matky Boží⁵⁴ a vede nás tak k datu 8. září. S ním Staré letopisy spojovaly doručení listů Mikuláše Jindřichova kapitule a následovně společnou zamítavou odpověď obou pražských stran.⁵⁵ Kladu si proto otázku, zda se nekonalo kolem 8.9. ještě jiné shromáždění kléru, např. zasedání kapituly, na němž by zaznělo kázání v rukopisech zachované. Sermo ad clerum nemusí být proneseno na synodě, může se týkat jiných duchovenských kolektivů, jako je kapitula, řádové nebo univerzitní shromáždění. Při takové příležitosti mohla být kapitule doručena Mikulášova výzva k poslušnosti. Počítat s třítydenním zasedání synody nemůžeme, stejně jako je nepravděpodobné, že by Příbram odkazoval na toto kázání po 3 týdnech. Nemůže být tudíž mariánské kázání synodálním z úst Prokopa z Kladrub, ale může být ve volnější spojitosti s událostmi ze září 1441. Odpověď

⁵⁰ Jedná se o sermo ad clerum uvedené F. M. BARTOŠEM, *Literární činnost M. J. Rokycany, M. J. Příbrama, M. J. Payna*, s. 84, č. 30. Rukopisy uvádějí denní datum, rok 1441 je vyvozen ze situace. K dataci srv. také J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 123, zvl. pozn. 534.

⁵¹ J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 159-160, č. 3 mezi spisy neprávem přiřítanými. Odmítá Truhlářovu atribuci jiného kázání ad clerum Prokopovi z Plzně a dovozuje dále v textu uvedené skutečnosti. V obou rukopisech, v nichž je Příbramovo kázání, předchází Sermo de beata virgine ad clerum bez data a autora.

⁵² Jeho významné postavení v rámci kapituly naznačuje, že bude v letech 1444-1450 plnit funkci administrátora. O něm Jaroslav KADLEC, *Mistr Prokop z Kladrub*, AUC-HUCP 12/1-2, 1972, s. 91-110, ke konvokaci duchovenstva katolického a traktvistického 30.9.1441 na s. 108. Prokopovo kázání považuje za neznámé.

⁵³ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský I*, s. 684. J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 123, naopak argumentuje pro společné shromáždění.

⁵⁴ Viz pozn. 47 a 48.

⁵⁵ Srv. výklad u pozn. 30.

Mikulášovi pak mohla být formulována při společné synodě, ovšem její formulace není součástí kapitulní vyhlášky.⁵⁶

Shromáždění o sv. Jeronýmu 1441 se mi tedy jeví jako víceméně katolické shromáždění synodálního typu, ovšem s omezenou, lokální platností. Zřejmě byly dodrženy i některé formální záležitosti (kázání), konalo se na PH – lze předpokládat, že ve svatovítském chrámu, mohly se odehrát i další liturgické fáze synody (synoda *celebrata*, praví se u článků). Jedná se tedy ve stejném roce o druhé shromáždění katolického duchovenstva, následující s odstupem necelého měsíce po prvním. Obě měla jen omezený rozsah vázaný na část kléru, vymezenou schizmatickou situací jak v celocírkevním tak i domácím měřítku. Při kapitulní synodě může jít o odpověď na akci třeboňskou, o výraz neakceptování tamějšího shromáždění, odmítnutí arcibiskupa Mikuláše, jak je naznačeno v SLČ. Nepochybuji o přítomnosti „dvojího kléru“, méně jednoznačný je charakter vyhlášených článků. Netroufám si stanovit, zda je považovat za společné usnesení, nebo jen odpověď katolického kléru v čele s kapitulou, vyhlášenou u příležitosti synody.

Příbramova aktivita a přítomnost na synodě byly zároveň signálem vysílaným do Kutné Hory, kde se právě chystala synoda kléru pod obediencí M. Jana Rokycany. Dostáváme se tím ke třetímu tematickému celku roku 1441.

Kutnohorská synoda z října 1441 a její věroučné články společně s posledním velkým sporem oficiálního utrakvismu a táborství jsou nejznámějšími událostmi tohoto období v oblasti synodálního života. Jsou nejpodrobněji traktovány odbornou literaturou, ale vešly také v nejširší míře do historického povědomí období reformace a protireformace a staly se součástí argumentační výbavy polemiků všech stran – kališníků konzervativního směru i radikálních stoupenců luterství, bratrských autorů i katolických teologů, což ovšem nezůstalo bez zpětného dopadu na stav pramenného materiálu, který je dochován.⁵⁷ Synody v Kutné Hoře z let 1441 a 1443 tvoří také základ toho pramenného celku, který shromáždil Z. Nejedlý při koncipování své knihy o synodách strany pražské a táborské v první polovině 40. let 15. století. Na tento základ navázal další dokumenty, které vytvořily reprezentativní celek vystihující velmi komplexně dění let 1441-1444.⁵⁸ Nejedlý pominul pouze události spojené s arcibiskupem Mikulášem, naopak zahrnul do svých úvah i jednání s kapitulou pro dokreslení situace utrakvismu v zemi. Jádrem je však dokumentace ke sporu Rokycanova

⁵⁶ Výzva ke společnému zaujetí stanoviska v otázce arcibiskupa se objevuje v Příbramově návrhu. O společném zamítnutí Mikuláše Jindřichova mluví SLČ (srv. výklad u pozn. 30).

⁵⁷ Viz Katalog událostí, č. 3, 5-10.

⁵⁸ Z. NEJEDLÝ, *Prameny*, l.c. Ke koncepci knihy srv. recenzi Jaroslava GOLLa, ČČH 7, 1901, s. 467-9.

směru s Tábořem. Jeho výběr dokumentů bylo možné doplnit minimálně co do struktury pramenů, rozšířit se podařilo počet opisů a ohlasů, takže je možné se vyslovit podrobněji o hodnotě těchto pramenů, a tím i postoupit o kousek dále v jejich interpretaci.

Výklad dějů, který Nejedlý prakticky pominul, byl podán od té doby několikrát. Po práci Urbánkově jsou to nověji především dějiny Tábora od F. Šmahela.⁵⁹ Omezím se proto na stručné shrnutí událostí a budu se dále věnovat analýze příslušného materiálu.

V době, kdy probíhala jednání Příbrama s kapitulou, se sešel sjezd východočeských (převážně utrakvistických) krajů v Čáslavi (od 17.8.), který se vedle jiných záležitostí⁶⁰ zabýval také církevními poměry a vyslovil za dané situace důležité stanovisko v otázce správy utrakvistické části církve v Čechách. Sjezd prohlásil M. Jana Rokycanu v krajích, zastoupených na sjezdu, za „nejvyššího úředníka v duchovním právu“, který měl soudní pravomoc nad kněžstvem jak ve věcech trestních tak věroučných a měl je napravovat za pomoci měst a pánů (hejtmanů).⁶¹ To bylo pro Rokycanu důležité východisko k dalšímu postupu.

Na podnět sjezdu vyhlásil Rokycana termín pro shromáždění utrakvistického kléru do Kutné Hory. K účasti byli vyzváni i kněží tábořské strany, totiž z Hradiště (Tábora), Písku, Klatov a Žatce, a to prostřednictvím měst, v nichž působili. Měštům rozeslal výzvy pan Ptáček z Pirkenštejna jako hlava východočeského svazu.⁶² Tábořští kněží adresovali po poradě 26. 9. 1441⁶³ svoji odpověď mistru Rokycanovi a postavili ji na problému nelegitimního svolání synody laikem. Vedle této rétoriky vysvítá z textu i hlavní důvod jejich odmítnutí – obava před tlakem ze strany početnějšího kléru utrakvistického a jeho představitelů, opřených o světskou moc. Báli se, že budou nuceni k přijetí „*articulos tempore imperatoris Sigismundi vel post ejus obitum...., praecipue ad articulos, in quibus ecclesia Romana totum suum... evomit venenum, quorum rubrica haec est: ordo servandus circa reducendos in regno Boemiae.*“⁶⁴ Z právního pohledu se při této kontroverzi jednalo o

⁵⁹ K roku 1441: R. URBÁNEK, *Věk poděbradský I*, s. 766-788 (se zaměřením na rozbor usnesení); F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce IV*, s. 81-82; TÝŽ, *Dějiny Tábora I/2*, s. 521-522 (se zaměřením na vztah k Tábořu); stručně, ale velmi výstižně P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 86.

⁶⁰ Hlavním předmětem jednání bylo příměří s Koldou ze Žampachu. Není-li uvedeno jinak, opírám se o literaturu citovanou v pozn. 59.

⁶¹ Sjezd popisují téměř stejnými slovy všechny zpřístupněné SLČ (viz Katalog událostí, č. 5).

⁶² Pozvání známo jen z podání Mikuláše Biskupce, *Chronicon Thaboritarum*, ed. HÖFLER II, s. 731; u NEJEDLÉHO, *Prameny*, s. 16, č. III, pouze regist; tamtéž, s. 171 vysvětlení zmatené zprávy Theobaldovy. Srv. R. URBÁNEK, *Věk poděbradský I*, s. 766, pozn. 1.

⁶³ Odpověď na obsílku in Biskupec, *Chronicon Thaboritarum*, ed. HÖFLER II, s. 732 s chybnou datací, opravil Z. NEJEDLÝ, *Prameny*, s. 17.

⁶⁴ Biskupce, *Chronicon Thaboritarum*, ed. HÖFLER II, s. 732.

vymezení pravomocí, o uznání nebo neuznání Rokycany jako vrchního správce. V praxi pak šlo o zachování vlastní autonomie, a to jak v oblasti církevní, tak politické. Stejně jako duchovní se nehodlali podřídit Rokycanovi, i když ho nazývali „archiepiscopus Pragensis electus“, ani tábořská spojenecká města nespěchala s uznáním pana Ptáčka.

V Hoře tedy bylo přítomno duchovenstvo převážně východočeské, jehož počet se měl podle dobových zpráv pohybovat v rozmezí 300-350 osob. Na jednání byli přítomni i někteří laici. Jmenován je pan Ptáček z Pirkenštejna, dále tam mohli být hejtmani příslušných krajů, o nichž je řeč v souvislosti se svoláním kněží. Otevřenou otázkou je zastoupení kněžstva z oblasti pražské. Při poměrech, jaké vládly v Praze, je dost nemyslitelná účast někoho z pražských farářů, pokud nechtěli ztratit své dosavadní beneficium. Přesto praví letopisec, že „*všickni slíbili jemu (Rokycanovi) poslušensvie plné jakožto vyššiemu svému; krom některých málo, kteří k Praze hleděli*“.⁶⁵ U tohoto sdělení se těžko rozhoduje, zda je míněna účast přívrženců pražských administrátorů, nebo zda pisatel naznačuje, že mimo kutnohorské shromáždění zůstal okruh těch, kdo uznávali vrchní správu Příbrama a Prokopa Plzeňského.⁶⁶

Vlastní jednání synody v Kutné Hoře mohlo začít zjišťováním přítomných, jak bývalo při takových příležitostech zvykem. Do této fáze by bylo možné zasadit čtení listu táboritů s odmítnutím jejich účasti. List byl doručen po poslech s přáním, aby byl přečten.⁶⁷ Táboři tedy oficiálně zastoupeni na jednání nebyli, ale jejich posly můžeme považovat za osoby jim nakloněné nebo přímo z jejich řad, které mohly alespoň získat informace o jednání a předat je na Tábor. Kronika však podrobnosti o průběhu neuvádí, což dává tušit, že na hlavní zasedání Táborští vpuštění nebyli.

Jen nepřímo se dozvídáme o synodálním kázání, které pronesl sám M. Jan Rokycana. Zmiňuje ho bratrský historik Jan Jafet na samém začátku 17. století: „*Co proti českým kněžím z strany své mluvil /Rokycana/ a zvláště leta 1441⁰ na sněmu u Hory na den sv. Františka, (v) kázání svém takto mluvil u přítomnosti mnohých kněží jim v oči řka: O kněží, kterak my zle stojíce bez řádu, bez kázně a bez studu, mnoha pohoršení na sobě lidu dávajíce a pod sebou mnoho duší nám poddaných do pekla závodíce. A ne toliko že tak nedobře sami a nepobožně stáli a živi byli pod tím učením svatým, kteréž vynášeli a kázali jiným, ale ještě i toto zlé při*

⁶⁵ SLČ (Palac.) č. 353, s. 127, a stejně i rkp R (s. 94).

⁶⁶ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 775, při rozboru obsahu kutnohorského usnesení připouští, že jeho formulace brala ohled na Příbramův směr. To však při nepřítomnosti jeho přívrženců postrádá smysl. Srv. J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 125, který účast pražských správců duchovenstva odmítá na rozdíl od F. HREJSY, *Dějiny křesťanství* III, s. 39-43, který konstruuje jiný obraz události odporující pramenným zprávám (zahájení kutnohorské synody 30.9. Janem Příbramem, přítomnost Příbrama, Prokopa a Rokycany atd.).

⁶⁷ „...rescripserunt et legi publice coram tota cleri synodo in montibus Cuthnis in festo Francisci congregata per nuntios suos optarunt“, praví Biskupec úvodem přepisu listu do své kroniky (ed. HÖFLER II, s. 732).

nich bylo, že sami mezi sebou nesvorní a roztržiti byli, tak že jedni s druhými se ani v učení ani v náboženství a způsobu jeho nesrovnávali; nad čímž tyž Rokycan tehdaž tužebně naříkal....⁶⁸. Podtržením jsem vyznačila tu pasáž Jafetova textu, která jediná může být citací Rokycanovy řeči. Jafetův text je zároveň ukázkou, jak pracovali autoři polemik s původním textem. Většina citátů je zjevně komentářem Jafetovým, který tradiční kritiku kněží v rámci synodálního kázání využívá k argumentaci o zkaženosti Rokycanova utrakvistického duchovenstva. Úryvek nedovoluje říci o kázání nic bližšího, než že tepalo nešvary přítomných zcela obecně, jak bylo zvykem u takovýchto příležitostí i na předhusitských synodách.

Postup jednání kutnohorské synody doložen není. Objevuje se jen zpráva, že vystoupil pan Ptáček a v zastoupení několika postižených osob přednesl žaloby na Táborské, které jsou zcela světského charakteru (násilí na lidech i na majetcích).⁶⁹ Jak si představit takovýto vstup a nakolik shromáždění udrželo ráz synody nebo volně přecházelo ve smíšený sjezd Ptáčkovy strany, to je otázka. Ptáčkův projev vedl dokonce k jakýmsi potyčkám (*puotky*) mezi přítomnými laiky, které připomene ještě po roce pan Hynek Krušina ze Švamberka.⁷⁰ Je to zároveň dalším svědectvím o přítomnosti alespoň světských osob ze strany táboorské. Žaloby pak byly podnětem k vyslání posílů na Tábor se stížnostmi na představitele města i na kněží a k obeslání Táborských na sjezd konaný v Kouřimi v dubnu 1442.⁷¹

Výsledky synody známe dva. Letopisné záznamy si všimly především již zmíněného potvrzení Jana Rokycany v jeho funkci, které podle Starých letopisů proběhlo tak, že „*ruce jemu dávali slibující, že chtějí jemu poddáni býti ve všem dobrém*“.⁷² Slib poslušnosti formulovaný jako prosba, aby Rokycana, volený arcibiskup, „*curam regiminis supra nos acceptare dignetur*“,⁷³ je obsažen také v úvodu článků vyhlášených na synodě. Také zde se

⁶⁸ Jan JAFET, *Hlas strážného (Historie bratrská)*, brněnský rkp O IV 14, fol. 77r, opis KNM IV A 6, s. 112, spis vznikl v letech 1600-04 na objednávku pro Jednotu bratrskou a odráží charakteristicky rozporuplný vztah Jednoty k Janu Rokycanovi.

⁶⁹ O aféře kolem úmrtí Chvala z Chmelného, z něhož byli Táboři viněni, František MAREŠ, *Jan ze Srlína. Historický obrázek z XV. věku*, ČČM 76, 1902, s. 1-20, 386-403, zde s. 14; Josef DOBIÁŠ, *Dějiny Pelhřimova II*, Pelhřimov 1936, s. 104, pozn. 49. K obvinění se vztahují zprávy citované v pozn. 69. Kromě tohoto obvinění předpokládá Urbánek přednesení i dalších stížností, jak plyne z táboorské obhajoby in: AČ I, 374-378; Biskupec, *Chronicon*, ed. HÖFLER II, s. 733.

⁷⁰ Výpovědi Hynka Krušiny ze Švamberka ze 14.7. a 16.8. 1442 otiskla z orig. Třeboň Historica č. 565a, b, Rynešová, *Listář II*, s. 153-166 a 167-189, č. 198 a 202, zde s. 164-5 a 169).

⁷¹ O sjezdu v Kouřimi R. URBÁNEK, *Věk poděbradský I*, s. 789-797; F. ŠMAHEL, *Dějiny Tábora I/2*, s. 521-522. Pramenem je Biskupec, *Chronicon Taboritarum*, HÖFLER II, s. 733-5, s latinskou verzí odpovědi táboorského duchovenstva, čes. verze AČ I, s. 374-8, č. 25. Ptáčková řeč in: SLČ-R, ed. ŠIMEK, s. 95.

⁷² SLČ-S v rukopise KNM V E 43, f. 86rv; podobnou variantu zaznamenaly SLČ-Š (tamtéž, f. 152r): „na tři sta knieží volních dali ruce volnému arcibiskupovi mistru Rokycanovi, že ho chtějí poslouchati ve všem spasitelném.“ Vlastní vidění přináší ve velmi stručné zprávě Starý kolegiát: „Eodem etiam anno (1441) in montibus Cuthnis in die S. Francisci fuit synodus sacerdotum celebrata de praedictis quatuor districtibus et aliis civitatibus, qui magistro Johanni Rokyczana archihaeretico obedientiam promiserunt“ (ed. HÖFLER I, s. 101).

⁷³ Citováno podle Z. NEJEDLÝ, *Prameny*, s. 32.

zmiňuje obřad slibu poslušnosti: „*Universi quoque et singuli eidem promittimus obedienciam in omnibus licitis et honestis, verbo et manuum stipulatione*“. Usnesení, které má věroučný charakter, je malou konfesí mírného utrakvismu Rokycanova ražení, který se stane výhledově hlavním, oficiálním směrem. Není zmiňováno ani v letopisech ani u Biskupce a dochovalo se jen ve třech opisech mladšího původu.

Nejblíže době vzniku článků stojí brněnský rukopis Mk 74 z druhé poloviny 15. století.⁷⁴ Je zde použit odlišný nadpis, než jaký uvádí edice Z. Nejedlého, zpracovaná podle nejmladšího známého opisu v rkp UKn XVII A 16.⁷⁵ Brněnský, resp. mikulovský rukopis uvádí: *Isti sunt articuli in quibus manserunt prescriptis synodus sacerdotum in Montibus Cuthnis*. Oproti edici je v něm řada různocnění, počínaje doplněnými mezititulky, modernizací jazyka a záměnou synonym, ale vyskytují se i některé zásadnější odchylky.

V prvním článku je církev označena jako *sancta universalis ecclesia* (nikoli venerabilis), v čl. 3. je celá formule o křtu: „...*cum crismate et oleo sacris (sic), cum trina immersione in aqua benedicta ac aliis ritibus...*“. V čl. 9. věnovaném přípravě na svaté přijímání zní tři stupně pokání takto: „*sine previa penitencia, contricione scilicet cordis, confessione oris sacerdoti et sibi iniuncta satisfaccione ad altaris sacramentum ausu temerario accedat sue salutis periculum et detrimentum*“ (podtržené v předloze edice vypadlo). V čl. 11. se nařizuje o nedělích „*ut...meditentur circa divina...*“ (nikoli circa omnia). Článek 22. *De symoniacis* zní: „*Placet pro composcenda*⁷⁶ *symonia stare et subiacere statuto domini Arnesti*⁷⁷ *archiepiscopi, in statutis provincialibus de symoniacis edito et compilato et etiam decreto synodi supratacte circa festum sancti Procopii facte, cuius decretum per rectores eidem synodi supra nominatos, magistros Jacobum de Misa, Procopium de Plzna, Joannem Przibram et Johannem Nove civitatis predicatorem hiis verbis est ordinatum etc.*⁷⁸ Starší opis má jiné pořadí článků počínaje čl. 15. Kromě toho chybí článek označený v edici jako 19. (*De clericis ebrietatem labentibus /sic/*),⁷⁹ místo něho je zařazen mezi čl. 23 a 24 následující text: „*De nichil accipiendo et exigendo a septem sacramentis. Quod nullus sacerdotum Christi pro sacramentis et pro ministerio septem sacramentorum ymmo nec iuxta ministerium omnium*

⁷⁴ Brno, Moravská zemská knihovna, mikulovská dietrichštejská knihovna, Mk 74, fol. 253r-256v; popis V. DOKOUPIL, *Soupis rukopisů*, s. 127-130.

⁷⁵ Z. NEJEDLÝ, *Prameny*, s. 32-38, č. IV, podle UKn XVII A 16, fol. 65v-74r. Odtud ed. také František Faustín PROCHAZKA, *Miscellaneen der böhmischen und mährischen Litteratur I*, Prag 1784-85, s. 354-67, z něhož uvádí Nejedlý různocnění. Nejedlý jiný rukopis k dispozici neměl, upozornil jen, že Lupáč použil jinou předlohu.

⁷⁶ Vynecháno *et repellenda*.

⁷⁷ Vynecháno Pragensis.

⁷⁸ Následující text chybí.

⁷⁹ Pod tímto nadpisem se čte následující článek o přijatých starších statutech.

*sacramentorum aut aliis omnibus spiritualibus annexis peccuniam aut quam aut dona recipiat aut exigant nec sub obtentu religionis cuiuscumque pro omnibus recipere audeat etc.*⁸⁰

Opravu zasluhuje také literaturou diskutovaný závěr. V nejstarším opise se praví: „*Parati sumus locum compactatis dare et exsecucionem eadem demandare atque ex eisdem compactatis iuste obligantur, si tamen ea, que ex compactatis eisdem regno huc debentur, per Bohemos servabuntur, quia in salubribus et utilibus saluti hominum compactata ab eis, que*⁸¹ *contra nos multa pro compactatis loquuntur, non tenentur etc.*“⁸²

Uvedená různočtení nejsou dána nepozorností editora, nýbrž odlišnou textovou tradicí obou opisů. Nejedlý ve své předloze doplnil v úvodní partii slovo „...*in hac prefata nostra synodo residimus*“, které skutečně ve starším rukopise je. Nejedlý četl svoji předlohu lépe než F.F. Prochazka, jehož „různočtení“ uvádí v poznámkách.⁸³

Rukopis KNM V C 2 pochází z kanceláře arcibiskupa Antonína Bruse z Mohelnice a vznikl někdy v rozmezí let 1564-74.⁸⁴ Na některých místech má lepší čtení shodně s Mk 74, méně často se shoduje se čtením rukopisu XVII A 16.⁸⁵ Pokud se rozchází s oběma rukopisy, tak podává čtení méně správné, proto nebudu dále odchyly vypisovat. Shrnout naše zjištění můžeme v tom smyslu, že v případě kutnohorského usnesení z r. 1441 nepřináší rukopis použitý pro edici nejspolehlivější čtení a bude třeba pořídit edici novou.

Zajímavou kapitolu představuje také vývoj povědomí o této synodě.⁸⁶ Zmiňuje ji celá řada spisovatelů 16.-18. století. Na počátku stojí výklad Bohuslava Bílejovského z roku 1532, resp. 1537,⁸⁷ zdůrazňující návaznost Rokycanových statut na statuta arcibiskupů Arnošta a Konráda, čímž chce zdůraznit pacifikační význam činnosti umírněných mistrů a jejich zásluhy o potlačení extrémního Tábora. Bílejovský stejně jako Lupáč a Balbín tvrdí, že měli k dispozici články, které však neotiskují, pouze je hodnotí. Prokop Lupáč ve svém Kalendáři z r. 1584 označuje shromáždění ze 4.10. 1441 jako *frequentissima presbyterorum*,

⁸⁰ Pro účely této práce jsem neměla možnost provést kolaci svého staršího přepisu, protože byla právě prováděna jeho digitalizace mimo místo uložení. Proto nepřistupuji zatím k úplné edici textu.

⁸¹ KNM V C 2 má *qui*, jak navrhol R. URBÁNEK, Věk poděbradský I, s. 775, pozn. 1.

⁸² Podtržením vyznačeny výraznější odchyly od edice.

⁸³ Opravit je třeba v nadpise čl. 11. De observatione dominicae diei (nikoli dei), tamtéž „transgressio sabbati“ (nikoli sabbato).

⁸⁴ V souvislosti s kutnohorskou synodou na něj upozornil J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, pozn. 537 na s. 229. O rukopise Anna SKÝBOVÁ, *Brus z Mohelnice. Vznik a zachování nejstaršího opisu Žižkova vojenského řádu*, in: In memoriam Zdeňka Fialy. Z PVH, Praha 1978, s. 141-169.

⁸⁵ Důležité se mi to jeví v posledním bodu týkajícím se kompaktát, kde postrádá text, který je navíc v Mk 74 (viz výše).

⁸⁶ Srv. Katalog událostí, č. 5.

⁸⁷ Bohuslav BÍLEJOVSKÝ, *Kronyka czeska, Normbergae 1537* (napsána 1532), reed. Josef SKALICKÝ, pod titulem *Kronyka cýrkewní*, Praha 1816 (odtud cituji). Význam Bílejovského pro historiografii 40. let 15. stol. vystihl dobře Z. NEJEDLÝ, *Prameny*, s. 168-9.

ecclesiastarum, sacerdotumque...synodus, jejíž popis připomíná zápisy Starých letopisů, a dodává, že z ní vzešlo 22 článků, které začínají *In Iesu Christi nomine etc.* Tak skutečně začíná úvod kutnohorských článků, ale usuzovat z pouhé invokace na rukopis, který mu byl předlohou, je poněkud odvážné.⁸⁸ Zpráva Veleslavínova kalendáře z r. 1590 se jednoznačně váže na text SLČ-Š.⁸⁹ Balbínovo hodnocení článků jako katolických bylo již hojně citováno a kritizováno.⁹⁰ Pro sledování rukopisné tradice a terminologických obrátů je pro nás důležitější zachytit jeho vnímání události v rovině pojmoslovné: „*Anno 1441, octobris initio... sacerdotes haeretici Cuttenbergae synodum (quam condictionem synodalem ipsi vocaverunt) sub magistro Joanne de Rokyczano ecclesiae Pragensis electo, ut loquuntur, celebrarunt.*“ Pojem *condic(ta)tio synodalis* odkazuje k rukopisu XVII A 16 nebo opisům s ním příbuzným. Balbín vyzdvihuje kacířství účastníků a nekanoničnost shromáždění i voleného arcibiskupa, ale bezprostředně poté zdůrazní, že výsledek jednání je „*nihil prope a doctrina catholica alienum*“. Teprve Procházka články poprvé publikoval tiskem. Ze skladby jeho publikace a ze zpráv o příslušném rukopise, které podal v úvodech jednotlivých částí, je jasné, že pracoval jistě právě s tímto rukopisem UKn XVII A 16.⁹¹

Jakési články, ovšem v německém převodu, se objevují také u Theobalda. Jak už vyložil Nejedlý, jedná se o fiktivní text, který ovšem převzal i G. C. Rieger a prodloužil tak jejich životnost.⁹² Také Franz Pubička⁹³ se opíral o oba katolické autory, Theobalda a Balbína. Podle nich vyložil charakter článků jako směs hererodoxie a katolictví. Pubička

⁸⁸ Z. NEJEDLÝ, *Prameny*, s. 17, č. V, konstatuje, že měl Lupáč jiný rukopis než on. V edici skutečně chybí slovo *Iesu*, které je v rukopise Mk 74, ale není ani v KNM V C 2. Pokud měl editor na mysli tento detail, pak bychom byli na stopě Lupáčovy předlohy. Prokop LUPÁČ z Hlaváčova, *Rerum Bohemicarum ephemeris sive Kalendarium historicum*, Pragae 1584, ad 4. octobris.

⁸⁹ Daniel Adam z VELESLAVÍNA, *Kalendář historický*, Pragae 1590², s. 517, odkazuje na MS. Propojuje sdělení o Kutné Hoře počátkem října 1441 a o „sněmu“ v Třeboni a „volbě“ arcibiskupa Mikuláše.

⁹⁰ Bohuslav BALBÍN, *Epitome historica rerum Bohemiucarum...*, Pragae 1677, s. 503.

⁹¹ K rukopisu XVII A 16 Josef JIREČEK, *O některých sbornících obsahu historického z 15. až 17. století*, ZZ KČSN 1876, s. 83-98, zde s. 93-94; hlásí do druhého desetiletí 17. stol., jeho vlastníkem (i když ne pořizovatelem celé sbírky) byl kněz podobojí Jan Jíří Račenský. Procházka o něm přináší i mírně zavádějící informaci, kterou upřesnili: Josef JIREČEK, *Rukověť k dějinám literatury české* II, Praha 1876, s. 160; *Rukověť humanistického básnictví* III, Praha 1969, s. 284-5; naposledy Jaroslav BOUBÍN – Alena MÍŠKOVÁ, *Spis M. Jana Příbrama „Vyznání věrných Čechů“*, FHB 5, 1983, s. 239-287, zde s. 258-9, pozn. 36; vydali odtud text disputace 1429, opravili můj omyl v údajích o kariéře Račenského (viz Blanka NORÍŽOVÁ, *Rozbor pramenů k historii husitských synod*, JSH 48, 1979, s. 211-223). Kde našel Račenský, resp. předešlý vlastník rukopisu předlohy, není jasné (členem konsistoře on sám nebyl), ale sbírka se v řadě textů ukázala jako značně spolehlivá, i když přináší poměrně pozdní opisy. Zajímavá je její skladbou, která velmi citlivě vystihuje klíčové dokumenty náboženského vývoje v Čechách 15.-16. stol.

⁹² Zacharias THEOBALD, *Hussiten Krieg*, Nürnberg 1621², s. 86-9. Další hodnocení jeho díla ve vztahu k synodám 40. let podal v dostatečné míře Z. NEJEDLÝ, *Prameny*, s. 171-178. Přetisk článků dalším autorem už neuvádí. Georg Cunrad RIEGER, *Die alte und neue Böhmische Brüder* V, Zühlichau 1738, s. 925-931 (sám odkazuje na Theobalda a Balbína).

⁹³ Frant PUBIČKA (Pubitschka), *Chronologische Geschichte Böhmens* Bd. VIII (VI^{er} Theil, Ier Bd.), Prag 1795, s. 403-4.

naznačuje kromě obsahu článků také průběh synody, přičemž je zjevně poplatný letopisným zprávám. Celkově se tedy v povědomí o kutnohorské synodě z r. 1441 prolíná trojí informační linie: 1) letopisné záznamy o početně navštíveném shromáždění, které potvrdilo Rokycanu ve funkci; 2) opisy článků, z nichž dnes známe tři exempláře, u kterých nelze vystopovat přímou vzájemnou závislost; a konečně 3) novověkou tradici začínající u Theobalda s jeho německými články, které opanovaly představy řady autorů přesto, že Balbín měl pravděpodobně k ruce ještě skutečné kutnohorské usnesení.

Po odskoku do mladších století za ohlasy událostí, které sledujeme, se teď vrátíme do začátku roku 1442. Již výše jsme konstatovali, že i přes neúčast tábořských kněží na kutnohorské synodě měly její závěry pro ně určité následky. Pan Ptáček a hejtmani čtyř východočeských krajů poslali na Tábor posly se stížnostmi, které se týkaly i víry a postojů tábořských kněží. Jak praví Mikuláš Biskupec, kněží se sešli k poradě a vypracovali odpověď, kterou Mikuláš inseruje do své kroniky a která byla poslána na sjezd svolaný na 8. 4. 1442 do Kouřimi.

R. Urbánek interpretuje zmíněnou poradu jako synodu tábořského kléru, podobně jako při formulování odpovědi Rokycanovi z 26. 9. 1441. A. Molnár uvažoval o možnosti, že se porada konala v Kolíně u Bedřicha ze Strážnice, který v březnu 1442 organizoval akce na podporu polské kandidatury a svolal jakousi tajnou poradu.⁹⁴ Obě porady jsou doloženy pouze Biskupcovou kronikou, která neříká nic bližšího o podobě této porady. Není pochyb o konání takové porady, problém je s jejím označením. Uvedla jsem obě události do katalogu (č. 3 a 6),⁹⁵ ovšem s otazníkem a s vědomím, že pojem synoda je tady problematičtější než jinde. Biskupec užívá v obojím případě obrat „*inter se prius prehabita deliberatione*“,⁹⁶ což nedává žádnou představu.

Po Lipanech je pramenně doloženo 10 kněží tábořské orientace, osm z nich působilo mimo vlastní město (Písek, Klatovy, Sušice, Žatec, Kolín, hrad Lanšperk). Senior Biskupec sídlil převážně na Písku, ale za ústředí duchovní správy byl považován přece jen Tábor, kde se v kněžském domě úřadovalo a konaly se synody nebo porady. Časem se řady tábořských kněží ještě ztenčily. Od roku 1448 došlo ke koncentraci duchovních na Táboře v souvislosti s dobytím Prahy Jiřím z Poděbrad. Nuceně sem přichází Biskupec, Koranda, Vavřinec z Reichenbachu, Ondřej Galka a snad i další. Správcem tábořské „farnosti“ se stal pro smrti

⁹⁴ Amedeo MOLNÁR, *Na rozhraní věků. Cesty reformace*, Praha 1985, s. 80.

⁹⁵ Tam shromážděny všechny doklady, na něž odkazuji v souvislosti s výkladem v textu.

⁹⁶ Biskupec, *Chronicon*, ed. HÖFLER II, s. 732 a 733, začátky kapitol 3 a 5.

Markolta ze Zbraslavic (+ 1434) buď Prokop Chřenovský, nebo Václav Rohlík, který byl asi v prosinci 1452 vyměněn Rokycanou za Jana ze Stakor, zv. Ocásek.⁹⁷

Uvážíme-li, že pro počátek 40. let 15. stol. je pramenně doloženo asi 7 kněží⁹⁸ hlásících se k tábořskému okruhu, nemáme dostatečný důvod hovořit o tábořské synodě, jako to bylo možné pro starší období.⁹⁹

Třetí případ porady alias synody se objeví při svolání dalšího kněžského sněmu do Kutné Hory. Po doručení prvního pozvání a po odpovědi Rokycany na jejich dotaz promýšlejí tábořští kněží, jak se zachovat,¹⁰⁰ formulují odpověď a plnou moc Bedřichovi ze Strážnice, která je pak datována 14. 6. 1443 v Kolíně nebo v Táboře.¹⁰¹ Podepsáni jsou vždy jeden kněz z Tábora, Písku, Žatce, Klatov a Lanšperka. V souvislosti s těmito událostmi užil Biskupec ještě mnohoznačnější formulaci, než v předešlých případech, a je tu i další problém, a sice rozporná datace dokumentu, který vydali kněží.¹⁰² Zatímco v kronice se mluví o Kolíně, je uvedeno i denní datum a jmenuje se pouze Mikuláš, v jiném, ale silně poškozeném opise mimo text kroniky¹⁰³ chybí denní datace, je uveden Tábor a jmenována celá pětice kněží.

⁹⁷ F. ŠMAHEL, *Dějiny Tábora I/1*, s. 314-6 (úvod k soupisu se statistickým vyhodnocením; tamtéž s. 314-22 soupis táb. duchovních do r. 1452; tamtéž I/2, s. 601-2 další informace o tábořské duchovní správě. Doplnky soupisu publikoval Eduard MAUR, *Příspěvek k prosopografii duchovních tábořské orientace v počátcích husitské revoluce*, in: *Tábořský archiv* 9, 1999, s. 49-89 (týká se jen počátečního období).

⁹⁸ Vedle kněží, kteří byli předvoláni z pěti uvedených míst (Biskupec z Písek, Václav Rohlík za Tábor, Koranda z Žatce, Rájovec z Klatov, a v r. 1443 také Vavřinec z Reichenbachu působící na Landštejně) je nutno zmínit ženatého kněze Quirina/Kvirína, který se zapojí do závěrečných disputací 1443/1444. Proti Rokycanovi se angažoval dále kněz Štěpánek (Svůdce), doložený na Táboře 1441-46, kterého tedy také můžeme započítat do skupiny tábořských kněží, i když není výslovně uveden ve výčtu předvolaných duchovních reprezentantů tábořských spojeneckých měst. Zvláštním případem je kněz Bedřich ze Strážnice, který se vrátil ke světskému životu, ale bude ústřední postavou při jednáních kolem druhé kutnohorské synody. Ondřej Galka z Dobszyna, mistr z Krakova, není uváděn v předvoláních a v Táboře bude doložen až v rozmezí 1450-52.

⁹⁹ Blanka NOŘÍŽOVÁ, *Synody tábořských kněží v letech 1420-1430*, JSH 50/3, 1981, s. 203-213. Srv. k tomu polemicky F. ŠMAHEL, *Dějiny Tábora I/2*, zvl. s. 366-7, 416-17 a příslušné pozn.; a Jaroslav BOUBÍN, *K protipikartským traktátům Petra Chelčického a M. Jana Příbrama*, FHB 4, 1982, s. 127-159, zde s. 150. Doplnit lze z literatury Antonín NOVÁK, *Víra Táborů*, SHK 26-34, 1925-33; Blanka ZILYNSKÁ, „*Epilogatio*“ *sporu pražských mistrů a tábořských kněží*, AUC-HUCP 28/1, 1988, s. 31-40. K tábořským synodám 40. let se F. ŠMAHEL, *Dějiny Tábora I/2*, nevyjadřuje a mlčky zřejmě Urbánkovo vidění odmítá.

¹⁰⁰ Biskupec, *Chronicon*, HÖFLER II, s. 736, mluví ale spíše o společné poradě i s obcemi, tedy se světskou správou měst: „*dictae communitates cum sacerdotibus suis super dicta ipsorum evocatione deliberantes inter se decreverunt*“.

¹⁰¹ Problém lokalizace události vznikl z rozdílného údaje v Mikulášově kronice a v jiném opise: kronika mluví o Kolíně a pečeti Mikuláše, rkp III G 17 má velmi porušený dokument, kde jmenován Tábor a „všichni“. Snad byla tedy porada na Táboře, před 14.6., a pak jel Mikuláš za Bedřichem, pověřený aby jednal za ostatní, dal mu pod svou pečeti plnou moc a pak jeli do Prahy.... Biskupec, ed. HÖFLER II, s. 740. Srv. dále pozn. 103.

¹⁰² Dokumenty pojeté do Biskupcovy kroniky citovány v katalogu událostí. Odpověď obcí není datována a předchází vyjádření duchovních.

¹⁰³ Rkp UKN III G 17, f. 46v-47r, přináší v dataci pouze rok a místo: „*Datum anno 1443 etc./ datum in Thabor*“, jsou uvedena jména podepsaných, adresa znějící na Rokycanu a jiné kněží shromážděné v Hoře, kterou použil Biskupec v úvodu 9. kap.; protitábořské citění původce opisu z 15. st. prozrazuje přípisek u výčtu podpisů: „*dobrý se zběhli*“.

Nedá se proto stanovit jednoznačně místo a čas porady.¹⁰⁴ Uvažovat by se dalo o takovémto řešení: před 14. 6. proběhly porady na Táboře, ať už se jich účastnili jen kněží, nebo i reprezentace obcí, v další fázi bylo jednáno na Kolíně, kde samotný Biskupec zpečetil 14. 6. plnou moc pro Bedřicha ze Strážnice, aby zastupoval tábořské kněží v dalších jednáních. Nevylučuje to přítomnost dalších předvolaných i na Kolíně.

Když shrneme fakta týkající se „tábořských synod 40. let 15. stol.“, musíme konstatovat, že o nich nelze hovořit v té míře, jak to bylo možné pro 20. léta 15. stol. Jedná se jen o porady malé skupinky zbylých tábořských kněží (v počtu 5-7 osob). Dále se proto k nim při dalších úvahách o formách a obsahu zkoumaných událostí nebudu vracet.

V kontextu let 1441 – 1442 stojí ještě za zmínku skutečnost, že konflikt Rokycany a táboritů se odvíjel střídavě na sněmu, synodě a sjezdu (Praha – Kutná Hora – Kouřim). S takovýmto traktováním věroučné látky a církevních otázek vůbec jako matérie, která prochází různými typy shromáždění a institucí, jsme se setkávali v průběhu husitské revoluce. Tehdy zavedené „revoluční pořádky“ se vžily a povedou výhledově k převzetí některých kompetencí stavovskými sjezdy, jak uvidíme nejvýrazněji od nástupu jagellonské dynastie.

Po událostech roku 1441 a dohře na sjezdu v Kouřimi se krátce zastavíme u sjezdu, který byl vyhlášen pro účastníky z širší utrakvistické oblasti nejprve do Kutné Hory a pak přeložen na Mělník.¹⁰⁵ Zde se sešel 9. 7. 1442. Jeho průběh je dokumentován velmi slabě. Starý letopisec o něm praví: „*Téhož léta (1442) v pondělí před sv. Marketú Pražané z obojeho města vyjeli na rok do Mělníka k jiným pánóm a městóm, Žateckým, Lúnským, Slánským, Hradeckým a jiným; kdežto měli rozličné třenice mezi sebou. A zavřeli také, aby poslali posly k Julianovi kardinálovi do Uher k vyjednání arcibiskupstvie pražského mistru Rokycanovi*“.¹⁰⁶ V kontextu soudobého dění je jasné, že cílem sjezdu bylo rozšiřování domény spadající pod vliv Ptáčkova východočeského svazu, tedy prosazování utrakvismu reprezentovaného mistrem Rokycanou a jeho světskými ochránci. Výslovně slyšíme o dohodě měst Žatec, Louny a Slaný, která tak definitivně vystupují ze sféry vlivu Tábora. Spíše historiografickým konstruktem než pramenně doloženou zprávou je dohoda mezi Příbramem a Rokycanou, tedy sblížení dvou proudů utrakvismu. S touto myšlenkou přišel už F. Palacký na základě z tábořské výčitky sněmu kouřimskému, že se Táboři nemohou sjednotit

¹⁰⁴ Z. NEJEDLÝ, *Prameny*, s. 18, č. XIII, a R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 811-813, situují sjezd na Tábor, V. V. TOMEK, *Dějepis* VI, s. 104, a F. ŠMAHEL, *Dějiny Tábora I/2*, s. 526, situují zplnomocnění do Kolína.

¹⁰⁵ SLČ (Palac.), č. 364 (GHLMN), s. 129 (reed. s. 120).

¹⁰⁶ SLČ (Palac.), č. 365 (GHLMN), s. 129 (reed. s. 120). Obdobně SLČ-R, s. 96.

s utrakvistickými správci, zvláště mistry, protože ani oni sami nejsou jednotní. Palacký celkem věrohodně usuzoval, že se pan Ptáček z uvedeného důvodu postaral, aby se oficiální utrakvismus v osobách svých reprezentantů usmířil. Zásahu přičítá Palacký i královně Barboře s ohledem na její sídlo právě na Mělníce.¹⁰⁷

S jinou logikou událostí přišel R. Urbánek,¹⁰⁸ který k Palackého řešení připojil ještě úvahu, že vyslání poselstva ke kardinálu Cesarinimu ve věci uznání Rokycany arcibiskupem nebylo myslitelné bez dohody obou duchovních vůdců. Jestliže se sjezdu účastnil český východ, severozápad a Praha, pak musel i pražský správce duchovenstva být srozuměn s tímto výsledkem. Dodejme tedy, že buď museli být přítomni i oba protagonisté a proběhlo přímé smíření, nebo se tak muselo stát pod tlakem světských politických představitelů. Výše popsané události roku 1441, které se odehrály jak v Praze, tak v Kutné Hoře, jsme vnímali spíše jako gesta dvou suverénně vystupujících rivalů, než přípravu na sjednocení. Odhadovat, zda se rozhodli pro obrat ve vzájemných vztazích z prozíravosti nebo pod vnějším tlakem, by bylo přílišnou spekulací. Faktem je, že další vývoj utrakvismu v Čechách vedl ke sblížení pražského administrátora a „východočeského arcibiskupa“. Uvidíme je dále postupovat v určité součinnosti, a musíme tudíž počítat s nějakým obratem, který nastal právě v roce 1442.

Druhým problémem mělnické události je stanovení jejího charakteru. Citovaná letopisná zpráva mluví výslovně o sjezdu a přítomnost kněží nezmiňuje. Nenašla jsem ani jiné indicie pro sezvání duchovenstva na tento sjezd, abychom mohli mluvit o synodě utrakvistického kléru.¹⁰⁹ Proto v katalogu událostí je také u čísla 7 otazník označující události, na nichž je reprezentativní účast duchovenstva nejistá.

Dostáváme se ke dvěma událostem, které v rámci 40. let 15. století upoutaly na sebe největší pozornost. Přípravná fáze se proběhla zjara roku 1443, hlavní děj se odehrál v Kutné Hoře v červenci toho roku a dohra spadá do samého začátku roku 1444. Komplex přípravných jednání, bouřlivou synodu a závěrečný pražský sněm také někteří zpravodajové spojili do

¹⁰⁷ František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě* IV/1, s. 78. Kromě SLČ využil také pozdní nedatovanou zprávu zmiňující se o „vyřčení páně Jiříkovu mezi Rokycanem a Příbramem“, jejíž text žádá Bedřich ze Strážnice od tábořských. Palackého dataci onoho výroku do r. 1442 odmítl Z. NEJEDLÝ, *Prameny*, s. 17-18 a 170 (klade ho do r. 1448 a vysvětluje jako dohodu o kostely; jinak myšlenku smíření Příbrama a Rokycany dále rozvíjí); J. PROKEŠ, *Prokop*, s. 125-6, účast pražských administrátorů odmítá, předpokládá dohodu laiků a nevidí sblížení s Rokycanou ani v dalších událostech.

¹⁰⁸ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 697, 797-799, počítá s přítomností Příbrama a Rokycany na mělnickém sjezdu.

¹⁰⁹ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce* IV, s. 82; TÝŽ, *Dějiny Tábora* I/2, s. 525, mluví o synodě, resp. sjezdu duchovenstva.

jednoho celku, a proto i datace bývá posunutá.¹¹⁰ Máme však dostatek dokladů, abychom mohli takové omyly vyloučit a rekonstruovat chronologii dějů dost spolehlivě.

Průběh dalších událostí je celkem dobře znám. Zopakujme jen v rychlosti, jak šly za sebou.¹¹¹ Asi po roce od posledního jednání na kouřimském sněmu poslal pan Ptáček s krajskými hejtmany a v dorozumění s Rokycanou měštům spojeným s Tábořem pozvánku na sjezd v Kutné Hoře na 14. května roku 1443 se žádostí, aby se tam dostavil z každého města také jeden kněz. Tábořské obce i duchovenstvo to vnímali jako předvolání k soudu. Protože se sjezd neměl konat na neutrální půdě, nýbrž v Kutné Hoře podléhající vlivu Ptáčkovu, obávali se, že Ptáček s hejtmany krajů a Rokycana tam budou v roli soudců. Kněží proto požádali Rokycanu o jména žalujících a články, z nichž jsou viněni. Rokycana odpověděl vyhýbavě. Tábořští hejtmáné zaměstnaní vojenskými akcemi u Vodňan však vyslovili ochotu dostavit se k jednání na neutrální půdě, čímž znemožnili svým kněžím, aby vytrvali v zásadním odporu jako v r. 1441. Kněží proto vyhledali pomoc Bedřicha ze Strážnice,¹¹² který byl pověřen jak jednáním s Oldřichem z Rožmberka ve věci uzavření příměří u Vodňan, tak vyjednáváním podmínek pro účast kněží obviněných z nesprávné víry ve svátost oltářní na synodě v Kutné Hoře.¹¹³ Termín synody musel být přeložen ze 14.5. na pozdější dobu, neboť přípravy nebyly ještě dokončeny.

Bedřich ze Strážnice předložil stanovisko tábořských obcí a kněží sjezdu východočeských krajů v Kutné Hoře (tady stojí za pozornost, že Mikulášova kronika zdůrazňuje přítomnost osob světských i duchovních),¹¹⁴ ale byl odmítnut a odkázán na jednání v Praze. Rokycana se právě chystal na sněm do Prahy, kde se k němu přidal Jan z Příbrami a společně vyzývali k postupu proti Tábořským. Do Prahy se také vypravil Bedřich ze Strážnice, který se mezi tím stavil v Kolíně pro čekajícího Mikuláše Biskupce, a společně vyjeli do Prahy. Na zemském sněmu na staroměstské radnici dostali slyšení, v němž žádali účastníky sněmu (pány, rytíře a města), aby nedovolili mistrům kaceřovat Tábořské bez

¹¹⁰ Např. v bratrských foliantech je sbírka příslušného materiálu nadepsána: *Hádka Rokycánova s Tábořem na sněmu u Hory léta Páně 1444*, viz Jaroslav BIDLO, *Akty Jednoty bratrské* II, Brno 1923, s. 12 a 23-42.

¹¹¹ Přípravnou fází reprodukuje podle Biskupcovy Kroniky, ed. HÖFLER II, s. 735-42. Z literatury nejobsáhlejší popisy podal R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 815-817; A. MOLNÁR, *Na rozhraní věků*, s. 81-85; F. ŠMAHEL, *Dějiny Tábora* I/2, s. 525-529.

¹¹² S přípravami jednání snad souvisí glejt, který byl vystaven 8.5.1443 Janovi ze Srlína a dalším osobám na cestu do Kolína ke knězi Bedřichovi (Třeboň, *Historica*, č. 611, ed. AČ III, s. 527, č. 431), srv. MAREŠ, *Jan ze Srlína*, s. 400.

¹¹³ Tak zněla hlavní kauza, pro niž byli voláni před synodu. Události předcházející synodě vylíčil ze svého stanoviska Mikuláš Biskupec v *Kronice kněží tábořských* (ed. HÖFLER II, s. 736-42).

¹¹⁴ Zařadila jsem proto tento sjezd do katalogu jako událost č. 9. Zda se skutečně jednalo o další smíšený sjezd, nebo si Biskupec zaměnil okolnosti s následujícím sněmem, lze těžko rozhodnout. Nemůže se jednat o týž sjezd, který pak zasedal v červenci, neboť mezi tím vyjeli Východočeši do Prahy na zemský sněm.

podání skutečných důkazů z Písma a žádali vyřízení věroučné pře mezi duchovními samotnými.

Zemský sněm však popřál více sluchu Rokycanovi a Příbramovi, ustanovil termín pro setkání mistrů a kněží v Kutné Hoře, aby tam „*spirituales inter se ipsam materiam ecclesiasticam tractarent*“, „*ut personae ex utraque parte electae ad dictam sacerdotalem synodum dirigendum divisione orta inter partes habeant potestatem et auctoritatem secundum legem Dei et doctores se veraciter fundantes in eadem inter partes decidendi...*“.¹¹⁵ Kdyby nedošlo k dohodě, měla být stanoviska sepsána a v písemné podobě předložena dalšímu zemskému sněmu, tedy „*potestati brachii secularis*“ k rozhodnutí. Celý mechanismus jednání byl tak již předem stanoven a pojištěn dále ještě uzavřením dohod mezi stranou táboorskou a stranou Rokycanovou, kterou potvrdili bratři ze Strážnice a Kolínští, stejně jako samotná obec města Tábora, z druhé strany byla vydána jen listina Jana Rokycany a Jana Příbrama.¹¹⁶

Čeho je třeba si všimnout, je skutečnost, že Rokycana a Příbram již postupují ruku v ruce: společně agitují v Praze a na zemském sněmu, společně se zavazují jako jedna ze stran. Tento závazek dosvědčil nejen pan Ptáček a východočeští hejtmané, ale i pan Oldřich z Rožmberka.¹¹⁷ Celá kauza dostává celozemský charakter. Už se nejedná pouze o spor Rokycany a několika tábořských kněží, kteří nechtějí uznat jeho kompetence nad sebou, už to není jen interní záležitost utrakvistická, nýbrž spojené tažení proti odbojnému radikálnímu živlu tábořskému. Teologická argumentace je sice ponechána duchovním strany podobojí, ale předem je formulována pojistka, aby akce neskončila do ztracena. Touto pojistkou má být příští zemský sněm, který vydá ortel.

Zajímavé je také to, jaká důležitost je v rámci pramenné tradice věnována onomu závazku z 25.6.1443. Svůj ortel si tábořští kněží podepsali už tímto slibem, že se podřídí rozhodnutí rozhodčích, resp. výroku následujícího sněmu. Tyto smlouvy jsou dochovány ve stejně početných opisech jako samotný sněmovní výrok. Biskupec sám vložil do své kroniky jak smlouvu mezi ním a Rokycanou, tak její stvrzení bratry ze Strážnice a kolínskou městskou radou,¹¹⁸ a dále pouhý formulář příznávacího listu, kterým měla postup schválit

¹¹⁵ Biskupec, Chronicon, ed. HÖFLER II, s. 741.

¹¹⁶ Výčet rukopisů a tisků je podán v katalogu událostí, č. 10, k jejich skladbě dále.

¹¹⁷ Text vydán in: Biskupec, Chronicon, ed. HÖFLER II, s. 745-746 (lat.), reg. NEJEDLÝ, *Prameny*, s. 19 a 46, č. XVII; reg. RYNEŠOVÁ, *Listář* II, s.248-9, č. 279. J. PROKEŠ, *Prokop*, s. 126-127, odmítá uznat sblížení konzervativců a Rokycanova směru, celý postup interpretuje jako účelové dorozumění proti Táboru.

¹¹⁸ Biskupec, Chronicon, ed. HÖFLER II, s. 742-44, kap. 10. Dataci „proxima feria III. post festum Joanis Baptistae“, převedenou v edici na 23.6., opravil Nejedlý na správné datum 25.6.

zainteresovaná města.¹¹⁹ Dále uvádí přiznací list Rokycany a Příbrama a vyčítá, že z jejich strany města žádné listy nevydala.¹²⁰ V dalších rukopisných opisech se objevují texty dva. První je smlouva Biskupce s Rokycanou zasazená do potvrzení od Strážnických a Kolínských, tištěná také u Nejedlého,¹²¹ druhý je přiznací list tábořské obce, tedy Biskupcův formulář naplněný konkrétní městskou obcí.¹²² Zatímco Biskupec uvádí dokumenty v původním latinském znění, rukopisná tradice je nabízí v českém překladu. Obsah úmluv zařadil do své zprávy autor rukopisu S Starých letopisů českých jako hlavní informaci o celé události v Kutné Hoře.¹²³ České znění listů použil do své kroniky také Bohuslav Bílejevský a částečně Jan Jafet.¹²⁴ I na tom je vidět, že jejich život neskončil naplněním funkce v Kutné Hoře a pak v souvislosti s pražským lednovým sněmem, nýbrž jejich životnost byla prodloužena novým smyslem do nich vkládaným. Závazek tábořských kněží je prezentován s různým komentářem (táboři jako oběť Rokycany nebo naopak porušovatelé slibu). V nejvyhraněnější poloze je slib uposlechnout rozhodčí výrok prezentován jako přiznání porážky, jako doklad odřeknutí se vlastní víry a podřízení se Rokycanově většině. Proto také není šířen přiznací list druhé strany, u něhož se tato funkce nehledala (je dochován jen v kronice). V uvedeném duchu argumentují např. Václav Šturm a Lukáš Laetus,¹²⁵ kteří vystupovali proti tábořským následovníkům – Jednotě bratrské – a neopomenuli tábořské závazky z roku 1443 připomenout.

Do Kutné Hory se sjela početná společnost. Zdá se, že probíhal další sjezd Východočechů (nebo širě utrakvistů?) i samostatná synoda. Než mohla být zahájena, bylo třeba vyřídit formality. Kněží z tábořských měst, kteří přijeli společně se světskými účastníky v sobotu 6.7., byli sice voláni k zodpovídání se ve věcech víry, ale nešlo zřejmě jen o osobní obvinění, protože se měli vykázat pověřeními svých městských obcí, kde působili. Ověřování těchto dokumentů probíhalo na druhý den ve Vlašském dvoře a protáhlo se skoro na dva dny.

¹¹⁹ Biskupec, Chronicon, ed. HÖFLER II, s. 744, první část kap. 12.

¹²⁰ Biskupec, Chronicon, ed. HÖFLER II, s. 745-6, druhá část kap. 12.

¹²¹ Z. NEJEDLÝ, *Prameny*, s. 39-41, č. XV, XVI, podle UKn XVII A 16. Stejně i v rukopisech v Brně, Stuttgartu a v KNM (viz katalog). Prvé dva náležejí ještě do 15. stol., muzejní opis je mladého původu (poč. 19. stol.). Stuttgartský rukopis obsahuje vedle textů raného husitství celou sbírku dokladů ke 40. letům 15. stol. a vrátíme se k němu u roku 1448 (srv. pozn. 170).

¹²² Z. NEJEDLÝ, *Prameny*, s. 41-42, č. XVII. Stejně v týchž rukopisech jako pozn. 121.

¹²³ SLČ-S, rkp KNM V E 43, fol. 87r.

¹²⁴ Bohuslav BÍLEJOVSKÝ, *Kronika církevní*, ed. Josef Skalický, Praha 1816, s. 79-82. Nejedlý použil ke své edici druhý nejmladší rukopis (XVII A 16) z poč. 17. stol. a různověstí z Bílejevského. Jan JAFET, *Hlas strážného* (cca 1600), rkp KNM IV A 6, s. 93-94.

¹²⁵ Václav ŠTURM, Srovnání víry a učení Bratří starších, kteří sebe sami zákona Kristova a jiní Valdenskými a Boleslavskými, jiní pak Pikharty jmenují, Litomyšl 1582, s. 409-410; Lukáš LAETUS, *Krátkey spis o jednotě Bratří valdenských, jestliže z Boha jest*, na Starém Městě pražském 1585, s. 48-49. O Šturmovi Albert KUBIŠTA, *Jesuitische Polemiken gegen die Brüderunität: Kontroverstheologie in den böhmischen Ländern um 1600*, Acta Comeniana 17 (41), 2003, s. 117-135, zde s. 121-129.

Z průběhu projednávání formalit lze zjistit, zda jednotlivá města souhlasila s řešením, které dohodl Bedřich ze Strážnice. Kněží z Tábora, Písku a Klatov se vykávali listy bez problému,¹²⁶ jen Koranda přicházející ze Žatce pověření neměl a po delším dohadování byl přijat jako osoba soukromá k zodpovídání se za sebe sama.¹²⁷ Tímto problémem se úvodní jednání protáhlo do dalšího dne a teprve 8.7. (v pondělí na sv. Kiliána) mohla být zahájena vlastní synoda. Mezi úvodní formality patřila také volba předsedů a rozhodčích zároveň, kteří měli diskusi vést a rozhodnout. Za stranu většinového utrakvismu byl ustanoven M. Václav z Dráchova, táborité pověřili mistra Petra Engliše.¹²⁸

Synoda probíhala ve farním kostele ve středu města. Jednalo se nepochybně o sv. Jakuba. Na zahájení držel Jan Rokycana řeč, snad synodální kázání, které vyústilo v „napomenutí ke klidu a pokoji“. Fakt, že čestný úkol zahajovací byl svěřen Rokycanovi a nikoli třeba předsedům, ukazuje, že zasedání probíhalo formálně jako synoda strany utrakvistické, jejímž hlavním bodem jednání byla ona disputace s tábory. Teprve tehdy mohli nastoupit zvolení rozhodčí, ale o jejich zapojení způsobu vedení diskuse nic neslyšíme. Rokycana hned v návaznosti na úvodní řeč přednesl články týkající se svátosti oltářní, které vytýkal svým protivníkům, čímž byla otevřena rozprava.

Průběh diskuse lze rekonstruovat jen částečně. Biskup se ve své kronice omezil na dosti stručné sdělení, že byla „*materia sacramenti Eucharistiae tractata, et specialiter de modo corporis Christi in sacramento*“. Sdílnější byl Jan z Příbrami v listu, který záhy po ukončení synody poslal panu Jakoubkovi z Vřesovic.¹²⁹ Opsal mu jakýsi „úřední záznam“, který prý rozesílal po městech i pánům pan Pták (Ptáček z Pirkenštejna), a připojil vlastní

¹²⁶ Jedině z Tábora známe text přiznávacího listu (ed. česky Z. NEJEDLÝ, *Prameny*, s. 41-2, č. XVII), o dalších (z Písku a Klatov), slyšíme jen zmínku u Biskupce a ve výše uvedených rukopisech s českým zněním smluv se nachází přípisek: „V táz slova jsú i jiných měst listové obcí i jich se přidržujících.“ O klatovském listu předloženém Matějem Loudou z Chlumčan Biskupce, *Chronicon*, ed. HÖFLER II, s. 747, o písecké listině tamtéž, s. 749. Tamtéž, s. 747-9, se dovídáme, že se ke smlouvě nepřiznal Žatec, odkud přijel Václav Koranda st., a jak bylo s ním vyjednáváno ve Vlašském dvoře.

¹²⁷ Podrobnosti k vyjednání podmínek pro Táborské a k jejich přijetí v Kutné Hoře má F. ŠMAHEL, *Dějiny Tábora I/2*, s. 525-528; velmi podrobný popis s akcentem na roli Bedřicha ze Strážnice, A. MOLNÁR, *Na rozhraní věků*, s. 81-85. Detaily, které se týkají Tábora, ale nemají bezprostřední význam pro hodnocení synody, pomijím. Z charakteru předvolání tábořských kněží je také patrné, že spolu s nimi nebyl s největší pravděpodobností předvolán Petr Chelčický, jak tvrdil bratrský spisovatel Lukáš Pražský ve svém spisku „Odpis proti odtržencům, jenž se Malou stránkou nazývají“, 1524, list D 4, otisk příslušného úryvku Jaroslav GOLL, *Petr Chelčický a Jednota v XV. stol.*, Praha 1916, s. 4, pozn. 3. Zpráva bývá uváděna s pochybnostmi, viz Jaroslav BOUBÍN, *Petr Chelčický. Myslitel a reformátor*, Praha 2005, s. 16, 157.

¹²⁸ Počáteční formální fázi jednání popisuje podrobně Biskupce, *Chronicon*, ed. HÖFLER II, s. 747-9, kap. 13. Průběh vlastní disputace shrnuje velmi stručně na s. 749-751, kap. 14-15. Synoda trvala podle něho „per multos dies“. K průběhu synody R. URBÁNEK, *Věk poděbradský I*, s. 820-830; J. BIDLO, *Akty Jednoty bratrské II*, s. 15-17.

¹²⁹ List Příbramův otiskl podle třeboňského rkp A 16, fol. 96v-97v, Z. NEJEDLÝ, *Prameny*, s. 42-44, č. XX. Z rukopisu BUWr IV Q 231, f. 208r (stará fol. 191r a násl.) uvedl různočtení. Více opisů známo není. Zprávy SLČ (Palac.) nemají informačně nic navíc.

dovětek opakující částečně shodné informace. Podle jeho sdělení se diskuse z pražské strany aktivně účastnil Jan Rokycana a Jan z Příbrami. Ten vyhrožoval 200 kacířskými články, které chtěl dokazovat Biskupcovi a Korandovi, ale nedošlo zřejmě na to.¹³⁰ Debata skončila na dohadování o předání žalob v písemné formě, na něž by měl tábořský biskup odpovídat. Příbram naznačuje také některé extrémní výroky, jejichž autory až na jednoho, kterým měl být Mikuláš z Pelhřimova, nejmenuje. Tábořské řečníky neuvádí, Koranda u něho vystupuje v souvislosti se spory o různá nařčení, Biskupec zvláště ve spojení s jednáním o písemné odpovědi a termínu na jejich odevzdání. Třetí osobou, které se Příbram v Hoře dotkl, o čemž ale sám nemluví, byl Petr Engliš, s nímž měl letitý spor. Při synodě v Hoře však na něho nemohl útočit přímo, protože byl voleným rozhodčím. Invektivy směřující na jeho osobu proto pronášel v češtině, s níž měl Engliš potíže.¹³¹

Třetí popis přináší pozdní zpracování látky u Zachariáše Theobalda, jehož spolehlivost odmítl již F. Palacký. Obsahem jeho zprávy provází práce Z. Nejedlého,¹³² který dospěl rovněž k závěru, že většina odchylek od dosud uvedeného, včetně dvou výčtů věroučných článků, jsou nevěrohodné konstrukce Theobaldovy, jejichž původ není zřejmý.¹³³ Z jeho údajů je nejpodstatnější zpráva o tom, že si Biskupec vyžádal týden na sepsání stanoviska k předloženým otázkám. Svě dílo prý předložil 12. července. Vzhledem k tomu, že jinak nelze délku trvání synody z ničeho odvodit kromě faktu, že 21.7. byl již Příbram zpět v Praze,¹³⁴ byla by to cenná informace. Jistou míru důvěry by snad zasloužila proto, že podobné údaje se objevují u autorů starších historických kalendářů, jejichž vydání předcházelo Theobaldově

¹³⁰ Příbramovo pojetí je možno korigovat tábořským (Biskupcovým?) spisem sestaveným po ukončení synody, kde kromě věcné podstaty sporu se rekapitulují i některé nekorektní formální postupy, především si stěžují na jednání Jana Příbrama, zvláště vůči Korandovi. Spis otiskl Z. NEJEDLÝ, *Prameny*, s. 44-56, č. XXI; rozbor k tomu R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 858-9. Spleť vzájemných obvinění sice naznačuje některé postupy a formy jednání, zaměřuje se však pouze na vlastní disputaci. Nebudu se proto pokoušet rozplétat dále narážky, kdo jakou chybu při obviňování a urážení protivníků udělal. Úvahu o „jednacím řádu“ přinesl J. BIDLO, *Akty Jednoty bratrské* II, s. 17.

¹³¹ Z. NEJEDLÝ, *Prameny*, s. 55-56 (žalobný spis tábořských uvedený v pozn. 130) připomíná starší kontroverze Příbrama a Engliše a k aktuální situaci mj. říká: „Ondy u Hory hádati sě (Příbram) s ním (Englišem) latině nesměl jest, ale to, což proti němu mluvil, pravil jest česky, věda, že té řeči nerozumie.“ Toho případu se dotkl i Biskupec, *Chronicon*, ed. HÖFLER II, s. 752. Srv. R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 860-61; J. BIDLO, *Akty Jednoty bratrské* II, s. 20.

¹³² Z. NEJEDLÝ, *Prameny*, s. 171-178 (Exkurs III); F. PALACKÝ, *Dějiny* IV/1, s. 87.

¹³³ Zacharias THEOBALD, *Hussitenkrieg*, Norimberk 1621², k letům 1441-44 kniha II, s. 123-130.

¹³⁴ Tehdy je datován jeho list panu Jakoubkovi z Vřesovic, viz pozn. 129.

Husitské válce.¹³⁵ Musela tudíž existovat nějaká informace, která vedla ke koncipování této zprávy, ale její předlohu nenacházíme. Letopisné zprávy tento detail nemají.¹³⁶

Není cílem této kapitoly, ani cílem práce jako celku, sledovat detailně teologický obsah tábořsko-pražské rozepře. Mnoho nového bychom neobjevili, tuto práci podnikli několikrát jiní autoři.¹³⁷ Zajímá nás přednostně rekonstrukce podoby synod a jejich institucionálního fungování. Omezím se proto na vytčení těch prvků, které jsou z tohoto hlediska důležité. Spisy, které byly v Kutné Hoře předloženy, případně na místě napsány, resp. které shrnuly projednané záležitosti a byly podkladem pro jednání na lednovém sněmu, jsou sepsány v přehledu v katalogu událostí (č. 10). Seznam je založen na podkladech, které poskytuje odborná literatura.

Ze synody nevyšel žádný závěrečný dokument, žádné usnesení. Rozhodčí výrok byl odložen na příští sněm. Zřejmě jen ústně vyhlásili na závěr zasedání pan Ptáček a Rokycana, aby strany předložily svá stanoviska písemně a zdržely se šíření zpráv, polemik a pomluv na veřejnosti. Tento závazek nebyl dodržen a obě strany se snažily zpracovat předem veřejné mínění ve svůj prospěch. Spisy měly být deponovány u kutnohorské městské rady a posléze zvolenými rozhodčími doneseny na sněm do Prahy. To se nerealizovalo. Pod dojmem následné kampaně si táboři raději ponechali spisy u sebe a donesli je až osobně.¹³⁸

Celkový dojem zhodnotil Mikuláš Biskupec slovy: „*Ipsa synodus ibidem (in Montibus) celebrata censenda non erat sacerdotum synodus, secundum quod determinatum fuerat Pragae in concordia parte inita ex utraque, sed potius factus est ibidem quidam congressus saecularium satis confuse procedentium in materia illo loco et tempore pertractanda, et ex intentione etiam de civitatibus adversariorum passim sunt admissi.*“¹³⁹ Ačkoli tedy bylo rozhodnuto, že věroučný spor bude řešen na kněžské synodě, shromáždění

¹³⁵ Prokop LUPÁČ, *Kalendarium historicum*, Pragae 1584, ad 4. Julii (zařadil událost pouze podle svátku sv. Prokopa, nevyšimal si dalších časových údajů, jak uvedeny výše), odkud zřejmě počítá oktáv ke dni, kdy táboři předložili svůj spis, což je cca 11.-12.7. K dataci srv. Z. NEJEDLÝ, *Prameny*, s. 19, č. XIX, a s. 174; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 829-830.

¹³⁶ SLČ-S (KNM V E 43), fol. 87r; SLČ (Palac.), č. 381, s. 132-3 (reed. s. 123); stejně SLČ-R, s. 98.

¹³⁷ Srv. R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 830-840, 856-7. Jiné hodnocení synody . J. PROKEŠ, *Prokop*, s. 126-127; drobné opravy teologického výkladu přinesl oproti Urbánkovi J. BIDLO, *Akty Jednoty bratrské* II, s. 17-20.

¹³⁸ Kampaň následující po synodě popisují a obsahu polemických spisů si všímají R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 861-867; J. BIDLO, *Akty Jednoty bratrské* II, s. 21-23, který také vydal opětovně tábořský Traktát proti Rokycánovi, otištěný před tím Nejedlým, stejně jako Trialog Lukáše Pražského. U obou spisů volil jiný vydavatelský přístup, než Nejedlý, aby se lépe rozlišila dvojí redakce prvního spisu, dochovaného jak v bratrských aktech, tak samostatně ve vratislavském rukopise. K podrobnostem se vyjadřuje v úvodu edice, přehled traktátů s jejich dochováním viz zde, Katalog událostí č. 10 a 11.

¹³⁹ Biskupec, *Chronicon*, ed. HÖFLER II, s. 752. Na s. 750-751 předchází popis závěrečné fáze kutnohorského setkání.

v Kutné Hoře tomu svým charakterem plně neodpovídalo. Bylo přítomno tolik světských osob, které se dokonce „*ingesserunt ad hoc opus*“, totiž do řízení synody místo zvolených předsedů, že vlastně „*ipsam synodum direxerunt*“. Biskupec proto odmítá uznat toto shromáždění jako kněžskou synodu. Musíme si být samozřejmě vědomi, že jeho soud je ovlivněn snahou najít důvody k odmítnutí platnosti závěrů nepříznivých pro Táborské. Hodnocení je součástí stížností předložených lednovému sněmu. I tak je to zajímavé svědectví o stále trvajícím vědomí toho, jaká pravidla platí pro kanonicky probíhající synodu.

Záhy po ukončení kutnohorské akce byl do Prahy svolán na dobu po Třech králich zemský sněm.¹⁴⁰ Duchovenstvo na něm bylo zastoupeno jen několika osobami z obou stran. Za utrakvisty je jmenován Rokycana, přítomnost dalších mistrů můžeme jen tušit. Táboři poslali prý úmyslně malou delegaci jako výraz nespokojenosti s předešlým jednáním.¹⁴¹ Výslovně slyšíme o Kvirinovi díky jeho poněkud výstředním aktivitám, Koranda je jmenován v souvislosti se svým emotivním přijetím nepříznivého výsledku. Nejasná je přítomnost samotného Biskupce, který hovoří o činnosti táborských posílů v Praze poněkud neosobně, ale velmi informovaně.¹⁴² Důvod, proč jsem i přes malou účast kněží zahrnula tento sněm do katalogu a zmiňuji se zde o něm, je velká provázanost pramenného materiálu mezi kutnohorskou synodou a tímto sněmem a také věcná spojitost obou událostí. Teprve sněm vydal konečný výrok k předcházející disputaci. Byla k tomu zvolena komise, která není známa jmenovitě. Byli v ní určitě převážně laici, kteří si vzali na pomoc poradce z řad mistrů.¹⁴³ Takovýto postup, který rozčilil kronikáře Biskupce a iritoval i řadu dalších autorů včetně moderní odborné literatury, nebyl však něčím zcela novým. Také učená hádání husitského období byla řízena laickými komisemi, které vydávaly „ubrmanský výrok“.¹⁴⁴

¹⁴⁰ Dochováno je oznámení Oldřichovi z Rožmberka poslané Menhartem z Hradce, že byl vyhlášen termín sněmu: Třeboň, *Historica*, č. 650a, ed. AČ I, s. 283-4, č. 14; RYNEŠOVÁ, *Listář* II, s. 278-9, č. 322; reg. NEJEDLÝ, *Prameny*, s. 21 a 56, č. XXII. Dále je známa odpověď Oldřichova, v níž vyjadřuje souhlas a slibuje sdělit zprávu dále: Třeboň, *Historica*, č. 650b, ed. AČ III, s. 26, č. 37; RYNEŠOVÁ, *Listář* II, s. 285, č. 329. Oba dokumenty jsou hezkou ukázkou mechanismu svolávání zemského sněmu.

¹⁴¹ Tuto argumentaci uplatnil Biskupec, *Chronicon*, ed. HÖFLER II, s. 751, zač. kap. 16.

¹⁴² Kvirin je jmenován v SLČ (Palac.) č. 387 (GHLMN), s. 134 (reed. s. 124). O Korandovi se zmiňuje až Trialog Lukáše Pražského z r. 1524, v edici Z. NEJEDLÝ, *Prameny*, s. 84, v edici J. BIDLO, *Akty* II, s. 76; k tomu R: URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 877-8. K Biskupcovi viz *Chronicon*, ed. HÖFLER II, s. 751nn. (vyprávění přerušováno vloženými spisy). Přítomnost Englišova je zmiňována jen v polemických narážkách a může se jednat o záměnu s rokem 1443 (viz J. PROKEŠ, *Prokop*, s. 231, pozn. 557, který jeho účast popírá).

¹⁴³ SLČ-Š (KNM V E 43, fól. 152v-153r) říkají o komisi: „...tu jsú vydali z sebe osoby moudré mistři a táborští, jsúc rozdielni v vieře o Těle božím. Tehdy ty osoby s obú stranú vydané přijavše k sobě učené v zákoně božím i v doctořích, kteříž se právě zakládají v zákoně božím, věrně, žádné straně nečiníc křivdy, sepsali a oznámili na tom sněmě, ...“ Obdobná formulace v SLČ-h, ed. Palacký, č. 387, s. 134-5 (reed. s. 124-5).

¹⁴⁴ Např. r. 1423 na Konopišti nebo 1424 v Praze (B. ZILYNSKÁ, *Husitské synody*, s. 48-49).

Těžištěm, kolem kterého se soustředilo jednání o daném problému (vedle toho měl sněm na programu i jiné zemské záležitosti jako otázku královskou),¹⁴⁵ byly písemné elaboráty obou stran. Jejich přehled jsem se pokusila shromáždit opět do katalogu událostí (č. 11).¹⁴⁶ Z programu bych ráda vyzdvihla dva momenty.¹⁴⁷ Především v rámci sněmu, ale na odděleném místě (v mázhauzu staroměstské radnice) proběhla další disputace – poslední relativně svobodná, na níž se střetli protivníci z řad táboritů¹⁴⁸ a pražských mistrů (později se tento typ konfrontací oživí ještě v měřítku utrakvisticko-katolickém). Disputujícími byli mistr Rokycana a táborský kněz Kvirin a souboj vyvolal pozornost díky Kvirinovým extrémním výrokům.¹⁴⁹

Druhým důležitým momentem lednového sněmu je samozřejmě samotný závěrečný výrok, který byl zveřejněn 31. 1. 1444 a stal se tečkou za pražsko-táborskými konfrontacemi, ale také za jednou fází vývoje husitské věrouky. Uzavřel zcela jeho táborskou kapitolu a otevřel cestu monopolnímu oficiálnímu utrakvismu, který se bude profilovat nějaký čas pouze vůči domácímu katolictví a teprve téměř po dvou desetiletích dostane nového konkurenta ve formujícím se bratrství.¹⁵⁰

Sněmovní výrok vešel do širokého povědomí tehdejší společnosti, stejně jako literátů, kteří s ním hojně argumentují. Přesto jeho pramenné dochování není nijak skvělé. Skladba opisů nedává jednoznačnou odpověď, v jakém jazyce byl výrok vypracován a vyhlášen. Latinská verze je dochována v jediném kompletním opise a ve výtahu v Biskupcově kronice.¹⁵¹ Opisy české verze pocházejí ještě z 15. stol. asi tři. V dalších rukopisech jsou jen úryvky, tedy začátek výroku obsahující formulaci o přítomnosti Krista ve svátosti oltářní.¹⁵² Lukáš Pražský jako jediný uvádí dataci (jeho spis je dochován ve foliantech až z druhé

¹⁴⁵ Ke sněmu F. PALACKÝ, *Dějiny*, IV/1, s. 91, pozn. 99; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 868-883; F. HREJSA, *Dějiny křesťanství* III, s. 51-53.

¹⁴⁶ Přehled spisů podaných sněmu uvádí Z. NEJEDLÝ, *Prameny*, s. 21-23 (č. XXIII-XXVI), ed. s. 56-106; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 868-871.

¹⁴⁷ Postup jednání (čtení předkládaných spisů) sleduje podle Biskupce Z. NEJEDLÝ, *Prameny*, s. 166-7 (Exkurs I.). K průběhu dále texty SLČ (viz katalog událostí, č. 11).

¹⁴⁸ Za specifických okolností se bude konat ještě disputace v roce 1452, kdy táborští kněží už budou pod tlakem převahy Jiříkova vojska a slibů představitelů táborské obce. Při úmluvách ve chvíli dobytí Tábora se mihne odkaz na smlouvy z 25.6.1443 a sněmovní výrok z ledna 1444. Viz R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* III/2, s. 667, 675-77.

¹⁴⁹ Disputace s Kvirinem zaznamenána v SLČ, viz pozn. 142; o jiné kontroverzi (Rokycany s Prokopem z Plzně) uvažuje v souvislosti s lednovým sněmem J. PROKEŠ, *Prokop*, s. 128. A. MOLNÁR, *Na rozhraní věků*, s. 86, sem řadí konfrontaci Příbrama a Engliše, ale zřejmě omylem a záměnou s epizodami kutnohorskými z r. 1443.

¹⁵⁰ Jeho hodnocení viz R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 873-879; J. PROKEŠ, *Prokop*, s. 130; A. MOLNÁR, *Na rozhraní věků*, s. 86-87; F. ŠMAHEL, *Dějiny Tábora* I/2, s. 529-530; TÝŽ, *Husitská revoluce* IV, s. 83; P. ČORNEJ, *VDZKČ* VI, s. 87 (s výrazně odlišným hodnocením: zdůrazňuje, že bez tohoto sjednocení by neměl utrakvismus šanci na přežití).

¹⁵¹ Vratislav BUWR IV Q 231, f. 171r-177r; Biskupec, *Chronicon*, ed. HÖFLER II, s. 816-817.

¹⁵² Rozpis v Katalogu událostí, č. 11.

poloviny 16. stol.). Nejedlého edice vycházela z rukopisu XVII A 16 z poč. 17. stol. Text, který je značně rozsáhlý, by nepochybně zasloužil samostatnou pozornost badatelskou i editorskou, kterou jsem mu nemohla věnovat, neboť jeho charakter souvisí s mým tématem jen volně.

Staré letopisy interpretují tento výsledek půlročního zápasu táboritů s Ptáčkovými utrakvisty jako výrok ubrmanů (tj. rozhodčích zvolených od stran).¹⁵³ Z kontextu ostatních zpráv však plyne, že rozhodoval výbor ustavený sněmem a výnos byl sněmovním usnesením, které má vyšší závaznost, než jen dobrovolně přijímaný rozhodčí výrok.¹⁵⁴ Sněmovní výrok dal v podstatě vyšší platnost kutnohorskému usnesení z r. 1441, v jehož linii bylo vyznání víry o svátosti oltářní schváleno. Rozdíly mezi utrakvistickými stranami byly rozřešeny autoritativně.¹⁵⁵

Táboři se ještě pokusili protestovat ve svých spisech publikovaných v návaznosti na sněm. Jejich snahy však nemohly mít žádný širší účinek. Sledování tohoto prodlužovaného marného zápasu už je mimo náš zájem.¹⁵⁶

Nemůžeme se věnovat podrobně ani obrazu událostí let 1443-44, jak se objevuje v řadě starých tisků. To podstatné pro textovou tradici synodálních výnosů bylo naznačeno už při kutnohorské synodě (polemika V. Šturma).¹⁵⁷ Zhodnocení názorů Bílejovského a Theobalda, v tomto případě dvou protipólů ve způsobu zpracování historické látky, podal Nejedlý.¹⁵⁸ Nezbývá než uzavřít.

Období let 1441 až 1444 považoval Z. Nejedlý za uzavřený dějinný úsek, v němž mizí fenomén radikálního táborství a dotváří se konfese českého utrakvismu, vtělená do kutnohorského usnesení ze 4. 10. 1441 a potvrzená sněmovním výrokiem z 31. 1. 1444. Jako každá široce načrtnutá freska i tato teze může být napadena z různých úhlů. Nejedlého pohled se skutečně dočkal kritiky především co do interpretace vývoje synodálních usnesení husitského dvacetiletí 1421-1441, tedy vývoje úředně vyhlášené věrouky.¹⁵⁹ Tuto stránku

¹⁵³ SLČ-Š (KNM V E 43, fol. 152v-153r): „A ta víra, kterúž chválíme my ubrmané...“

¹⁵⁴ Tento fakt zdůraznil R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 873, pozn. 1.

¹⁵⁵ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 877.

¹⁵⁶ K dozvukům Z. NEJEDLÝ, *Prameny*, 24-29; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 880-885. Protest tábor. obce viz Höfler II, s. 817-20. Na jistou dobu pražsko-táborského hádání po dobytí Tábora v r. 1452 jsem upozornila výše, viz pozn. 148.

¹⁵⁷ Václav ŠTURM, *Srovnání víry a učení Bratří starších...*, Litomyšl 1582, s. 409-413. Šturmovo „zpracování“ sněmovního výnosu je obzvláště exemplární: autor otiskuje úryvky (někdy má dokonce lepší čtení než Nejedlého edice), k nim přidává vlastní komentáře (přechod není vždy jednoznačný), větší pasáže vynechává, jiné resumuje vlastními slovy. Výsledkem je vyznění upravené podle Šturmových katolických představ.

¹⁵⁸ Z. NEJEDLÝ, *Prameny*, Exkursy II a III, s. 168-178, jsou věnovány rozboru uvedených kronik.

¹⁵⁹ Srv. polemické výklady obsahu usnesení od Urbánka, Prokeše a dalších (viz poznámky v této kapitole).

bych ponechala, alespoň pro tuto chvíli, stranou. Poopravit je možno také charakteristiku a periodizaci tohoto období z pohledu vývoje samotného synodálního života. Do celkového obrazu podaného Nejedlým přibylo několik událostí, které ponechal záměrně nebo bezděčně stranou. Navíc je nutné zahrnout do prvního období husitských synod také události let 1448 (až tam můžeme navázat náš výklad právě ukončený, neboť v rozmezí 1444-1447 jsem nezachytila žádné adekvátní shromáždění kléru) s ohledem na charakter svolání i usnesení. To se ukáže v následující části této kapitoly.

Shrneme-li doposud zjištěné skutečnosti, ukáže se nám první polovina 40. let v následujícím světle. Sledovali jsme 11 jistých, nejasných nebo jen předpokládaných shromáždění. Kategorie nejasných a jen domyšlených akcí tvoří celou polovinu z tohoto počtu. Sem patří všechny porady malé skupinky duchovních táborské orientace, nedoložená porada pražského kléru Příbramova směru v červenci 1441, ale také nejistá účast reprezentativního počtu kněží na sjezdech na Mělníce 1442 a v Kutné Hoře v polovině června 1443. Ze zbylých pěti událostí ponechme stranou závěrečný zemský sněm, jehož specifické postavení dané úkolem, který mu připadl, bylo již vysvětleno. Vykryštovala nám tak čtyři shromáždění, která lze při změněných kritériích uvedených ve III. kapitole, nazvat synodou.

Tyto čtyři synody, ale i ostatní možné porady, se týkaly různých skupin kléru, a byly tak věrným obrazem stavu duchovenstva v Čechách.¹⁶⁰ Většinou bylo možné rámcově vymezit teritoriální záběr těchto shromáždění, nejednalo se však nikdy o záměrné ohraničení na nějakou menší správní jednotku, nýbrž o vynucené omezení dané politicko-mocenskou situací. Mluvili jsme proto o jihočeském okruhu, o východočeském duchovenstvu, o táborských kněžích (toto vymezení postihuje jejich věroučnou pozici, nikoli územní zařazení), ale také o pražském kléru dvojího směru.

V případech uvedených čtyř synod se jednalo jak o akce katolíků, tak utrakvistů. Na katolické straně se konaly v jednom roce s malým časovým odstupem dvě shromáždění, z nichž jedno zahrnovalo kléru hlásící se ke koncilní obedienci (září 1441 v Třeboni) a druhé bylo organizováno kapitulou v Praze, zřejmě ve spolupráci, nebo alespoň za účasti reprezentantů pražského konzervativního utrakvismu. Mohutnější kněžské sjezdy, organizované výlučně pro duchovenstvo utrakvistické, se odehrály v letech 1441 a 1443 v Kutné Hoře.

¹⁶⁰ Moravy se dotkla jedině synoda třeboňská, kde byla zastoupena olomoucká kapitula svým proboštem Vogelsangem, ale považovat to za skutečně delegovanou účast by nebylo na místě. Účast moravských duchovních na východočeských shromážděních, zvláště početně navštívené synodě v r. 1441, není vyloučená, ale není nijak doložená.

Popsané události odrážejí výrazný neklid doby na počátku 40. let, roztržitost, časté přeskupování mocenských sil a hledání cest a spojenců k rozšíření vlivu a moci za situace nastalého interregna, které mělo výhledově trvat až do plnoletosti mladého krále.

Po uzavření kauzy tábořských kněží sněmovním výrokem z ledna 1444 se úsilí českých stavů soustředilo na dva cíle. Prvním byla snaha o vymanění následovníka trůnu královice Ladislava z vlivu dosavadního pěstouna, císaře Fridricha, a příchod Ladislava do země. Za druhé se jednalo o stvrzení M. Rokycany ve funkci arcibiskupa. Aktivita samotných kněží ustupují do pozadí, neslyšíme o svolání žádného shromáždění a iniciativa zůstává na straně stavů. Ohledně uvedených bodů se stavové závazně dohodli na sněmu v Pelhřimově v červnu 1446, přestože ne všichni brali tato rozhodnutí doslovně. Někteří jedinci zároveň vyvíjeli tajně zcela protichůdné aktivity. Následující sněm vyslal posly k papeži, aby usilovali o dosažení sněmem stanoveného cíle. Poslové se vrátili z Říma se značně negativními dojmy – katolické prostředí nebylo Rokycanovi nakloněno. Svůj podíl na tom měly informace a pomluvy českých katolíků, ale i bez nich existovalo dost důvodů, pro které nepřicházel Rokycana v souvislosti s arcibiskupským stolcem v úvahu. Přesto byla dána jistá naděje vysláním papežského legáta do Čech a ujištěním, že bude vybaven dostatečnými pravomocemi k řešení situace.¹⁶¹

Papežským legátem byl jmenován kardinál Juan de Carvajal,¹⁶² asi padesátiletý muž, zkušený diplomat a právník známý svými nekompromisními postoji, o nichž, v případě vztahu k českým kacířům, přicházely do rožmberského prostředí zprávy ještě dříve, než se sám objevil. Přesto byl očekáván s velkými nadějemi, i když ne všichni si od něho slibovali totéž. Kardinálova příjezdu se dočkali stavové až při svém druhém sněmu r. 1448, který se sešel na sv. Jiří v Praze. Legátův příjezd 1.5. byl okázale slaven. Méně slavná byla následující jednání. Záhy se ukázalo, že kardinál nebude povolný v žádné církevní otázce – ani co se týče Rokycany ani kompaktát, která si vyžádal k prostudování a o nichž už vloni v Římě poslům řekl, že církev lituje jejich existence.

Na jednání se dostavil také M. Rokycana, na jehož podporu vystoupili i pražští správci kněžstva Příbram a Prokop Plzeňský. Tento moment, zachycený v deníku

¹⁶¹ P. ČORNEJ, VDZKČ VI, s. 89-95; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, Praha 1918, s. 3-230.

¹⁶² O Carvajalovi *Lexikon für Theologie u. Kirche* II, 1931, s. 771 (I. Ph. DENGEL); *Český bohovědný slovník* II, 1916, s. 735; Bohumil BAĐURA, *Styky mezi českým královstvím a Španělskem ve středověku*, TA 7, 1996-97, s. 5-87, zde s. 59-60, a tam citovaná literatura.

Carvajalově,¹⁶³ je velice důležitý pro pochopení jejich vztahu a celkového smyslu jednání, stejně jako pro hodnocení událostí, které budou následovat.

Legátovy vyhybavé odpovědi a na druhé straně neústupnost českého prostředí, které se zdálo být více stmelené než při vyjednávání z konce 30. let, vedly ke zvýšení vzájemné nedůvěry mezi legátem a českými stavy. Vyskytly se i přímé výhrůžky na adresu legáta, a ten se proto náhle rozhodl z Prahy 23.5. odjet a ve svých zavazadlech jakoby omylem zapomněl originál zapůjčených kompaktát. Tato epizoda jen zvýšila rozpačitý dojem z legátovy misse, která skončila bez jasné odpovědi. Ta byla dána až v září t.r. ve Vídni a byla zamítavá.¹⁶⁴

Neúspěšná jednání, zprávy o údajných "námluvách" některých pražských kněží s kardinálem a vůbec celkové zklamání a bezvýchodnost situace vyvolaly záhy reakci. Květnový zemský sněm, svolaný k jednání s kardinálem, vydal, dříve než se rozešel, slavnostní slib zachovávat kompaktáta. Ještě před koncem května se sešlo v Karlově koleji také kněžstvo, které na této synodě publikovalo dosti radikální usnesení. V šesti nebo sedmi bodech zde bylo vyhlášeno, že kompaktáta jsou závazná pro všechny, a sice ve výkladu jednoznačně stranicím utrakvistickému obyvatelstvu. V Praze bylo zakázáno podávání pod jednou způsobou a za kaceřování utrakvistů a jejich odvádění od této víry se hrozilo vypovězením z města i země. Širší platnost synodního usnesení mělo zajistit shromáždění staroměstské i novoměstské obce na staroměstské radnici, kde byly články čteny a zapsány 11.6. do městských knih obou měst. Obsah artikulů vyvolával zájem nejrůznějších kruhů, což je patrné z četnosti jejich dochování.

V literatuře¹⁶⁵ byla dosud uvedena celá řada různých opisů, otisků a překladů,¹⁶⁶ které vykazují nejen různocnění daná písarskými individualitami, ale i větší odchylky obsahové. Na dvojí znění článků upozornil již R. Urbánek, s významnými doplňky přišel J. Prokeš.¹⁶⁷ Dnešní stav bádání přináší znalost existence dalších opisů, ale také umožňuje opravit některé úsudky o jejich vzájemných vztazích a navrhnout jejich rozřazení do několika verzí či redakcí.

¹⁶³ Carvajalův deník otištěn in: FRB VII, s. 48-53.

¹⁶⁴ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 231-275.

¹⁶⁵ Dějový výklad a hodnocení článků podali F. PALACKÝ, *Dějiny* IV/1, s. 167-8; V. V. TOMEK, *Dějepis* VI², s. 146; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 259-62; J. PROKEŠ, *Prokop*, s. 136-9; TÝŽ, *Dějiny Prahy*, Praha 1948, s. 586; F. HREJSA, *Dějiny křesťanství* III, s. 66.

¹⁶⁶ Přehled viz katalog událostí, č. 12 (prameny k usnesení).

¹⁶⁷ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 260-62 (poznámka 1 ke s. 260); J. PROKEŠ, *Prokop*, s. 137, pozn. 588, a s. 139, pozn. 595 (na s. 232-234), který však dvojí verzi nerozlišuje, a proto jeho porovnání textů v pozn. 588 je poněkud zmatečné.

S ohledem na úřední charakter městských knih, na něž se navíc řada dalších opisů odvolává, budu vycházet při výkladu ze znění zapsaného v rukopisech AMP 992 a 2083. I když si nemůžeme být jisti, že se jedná o znění totožné s usnesením synody, přece je úřední charakter obou městských knih pevným bodem, o nějž se můžeme opřít. Staroměstská kniha (č. 992) poskytuje lepší znění, proto jsem na ní postavila edici v příloze II. Obsahuje sedm článků, které stanoví oficiální výklad kompaktát platný pro pražská města. Navíc úvod přináší sdělení o konání kněžského shromáždění v Karolinu po odchodu legátově a závěrečná formulka zapsaná pod vlastním textem informuje, že artikule byly čteny na řádném zasedání (*in pleno consilio*) rad Starého i Nového Města na staroměstské radnici a byly schváleny v úterý před sv. Vítem. Doprovodný komentář tedy jednoznačně identifikuje okolnosti zápisu, který zcela bezpečně odpovídá verzi schválené městskými radami, a není důvodu pochybovat, že je i maximálně blízký autentickému textu synodnímu. Všechny ostatní opisy mají charakter soukromý a jsou v různém stupni příbuznosti k městským zápisům.

Texty se dělí do dvou základních skupin, z nichž jedna počtem článků i jejich formulací odpovídá městským knihám, druhá vykazuje textové varianty a odchylky ve struktuře a obsahu. U druhé skupiny je důležité pravidelné vynechání článku 5 (podle číslování městských textů) a naopak zařazení jiného článku na sedmém místě. Ten nařizuje pražskému kněžstvu poslušnost k jejich správcům. Texty této druhé skupiny jsou ve většině rukopisů součástí korespondence mezi Rokycanou a Janem Kapistránem. Vedle tohoto základního dělení se vyskytují ještě další individuální odchylky, které bude nutno vysvětlit samostatně.

Takto složitá textová tradice vyvolala pochopitelně zájem historiků. Urbánek¹⁶⁸ věnoval vztahům jednotlivých opisů dost velký prostor. Jeho hlavním závěrem bylo, že synodní text představují opisy obsahující článek o správcích kněžstva, který byl podle něho vynechán jako čistě církevní při zápisu do městských knih. Ve svých úsudcích vycházel přednostně z údajů doprovázejících v rukopisech vlastní artikuly, což jej několikrát zavedlo špatným směrem. Úvaha o souvislostech opisů se musí zakládat především na porovnání samotného textu, doprovodné údaje je nutno přijímat s velkou opatrností a ohledem na stáří a původ rukopisů.

Jiné řešení než Urbánek navrhl Prokeš v monografii o Prokopovi z Plzně¹⁶⁹ na základě prozkoumání vatikánského rukopisu 4150, který náleží textově do druhé skupiny, ale

¹⁶⁸ R. URBÁNEK, jako v pozn. 167.

¹⁶⁹ J. PROKEŠ, jako v pozn. 167.

je umístěn samostatně, mimo dopis Kapistránův. Obsahuje škrty v posledním článku o správcích kněžstva a navíc v nadpisu tvrdí, že články byly předloženy ke schválení kardinálu Carvajalovi. Prokeš by rád viděl v tomto rukopise důkaz zákulisního jednání nejspíše Příbramova okruhu s kardinálem a text interpretuje jako narychlo upravovanou verzi, která měla být legátovi podstrčena s vyměněnými jmény. Nechci vylučovat možnost, že zákulisní jednání probíhala – vždyť deník legátův hovoří o velmi četných návštěvách u kardinála, a také z rožmberské korespondence je známo, že část české společnosti měla úmysly, které byly v rozporu se zněním sněmovních úmluv. Přesto se mi zdá interpretace samotného textu z vatikánského rukopisu násilná. Tvrzení nadpisu o předložení Carvajalovi vyplývá spíše z faktu, že články bývají v rukopisech umístěny v sousedství popisů kardinálovy legace.¹⁷⁰ Tak mohlo lehce dojít k záměně a zmíněné interpretaci písařem při opisování. Co se týče synodálního usnesení, spojuje s ním Prokeš obě verze článků a nerozlišuje jednoznačně jejich původ, o roli Kapistránova zprostředkování se nezmiňuje.

Pracovní filiace rukopisů a tisků ukazuje, že je třeba sledovat textovou tradici květnového nebo červnového usnesení kněží roku 1448 v rámci dvou naznačených skupin. První se váže na texty zapsané v městských knihách. Je s nimi totožná textově, nebo dokonce obsahuje přímé odkazy na svoji předlohu. Ještě do 15. stol. náležejí dva nebo tři opisy této skupiny. Jedná se o vídeňský rukopis 4935, který reprodukuje text, známý z městského zápisu, ale vynechává čl. 3 o výlučnosti kalicha v Praze (těžko rozhodnout, zda jde o chybu nebo záměr). S ohledem na tuto vadu můžeme konstatovat, že z něho nečerpal žádný jiný opis, neboť 3. článek je uveden jinak ve všech opisech. Rukopis uvádí také jinou dataci než městské zápisy, a sice datum "post Trinitatis", což bylo v daném roce po 19. květnu. Pokud dáme důvěru tomuto časovému údaji, můžeme uvažovat, že vychází z předlohy nejbližší stojící vlastnímu usnesení synody z poslední dekády května 1448. Může se ovšem jednat také o špatnou informovanost, kdy opisovač zná jen přibližné časové zařazení z doslechu.

Druhý rukopis nejstarší vrstvy opisů je uložen ve Stuttgartu pod signaturou Cod. theol. et phil. quarto 37. Tento velmi zajímavý konvolut, který byl před koncem 15. stol. ve vlastnictví Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic,¹⁷¹ obsahuje čtverý opis textu. Dvakrát se tu objevuje verze závislá na pražských městských knihách,¹⁷² dvakrát text z druhé skupiny, o němž se ještě zmíním. Nejmladším rukopisem „městské“ skupiny je snad kapitulní C 114, o

¹⁷⁰ Nejmarkantněji je tato skutečnost patrná v rkp Stuttgart Theol. 4° 37, kde jsou všechny čtyři opisy promíchány s akty jednání s Carvajalem. Srv. dále u výkladu druhé skupiny rukopisů.

¹⁷¹ Kamil BOLDAN – Emma URBÁNKOVÁ, *Rekonstrukce knihovny Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic* (v tisku), katal. č. XVIII (děkuji autorovi za poskytnuté informace).

¹⁷² Stuttgart Theol. 4° 37, fol. 275v-276r (úplný opis) a fol. 309r (pouze 5 článků).

němž jsme již slyšeli při rozboru situace, jak je zachován text z 30.9. 1441. U tohoto staršího výnosu kapituly byla situace velmi instruktivní, neboť byl v bezprostřední blízkosti opsán text latinský a jeho překlad do češtiny použitý do tisku kompaktát z r. 1513. Usnesení z roku 1448 je v rukopise C114 opsáno jen v latinské verzi, ale v tisku kompaktát (jehož jeden exemplář je do konvolutu také vevázán) je použit i český překlad textu z roku 1448. Můžeme tudíž předpokládat, že česká verze červnových artikulů z r. 1448 vznikla také v souvislosti s přípravou tisku kompaktát a výkladu jejich osudů.¹⁷³

Česká verze článků ve stejném znění jako v tisku je opsána v rukopise UKn XVII A 16, s nímž jsme se už také setkali.¹⁷⁴ A také závěr textové tradice této skupiny opisů bude obdobný, jako u kapitulního výnosu z r. 1441. Novou latinskou verzi červnových artikulů 1448 nacházíme v druhé polovině 18. století u T. A. Putzlachera.¹⁷⁵ Navíc sem můžeme připojit opis, shodný s Putzlacherem, v rukopise litoměřické biskupské knihovny, který se mi nepodařilo identifikovat. Z něho čerpal pro svoji edici K. Höfler.¹⁷⁶ Tím se vysvětlují textové rozdíly jeho vydání a pražských městských rukopisů. Je zde zachován smysl článků, ale jsou užity jiné výrazy, které ukazují opět na dodatečný převod českého překladu zpět do latiny.¹⁷⁷

Důkazem, že se ani po třech stoletích neztratilo vědomí, kde měly tyto opisy svoji předlohu, je i přetrvávající odkaz těchto pozdních prepisů v úvodu k artikulům na zápis v městských knihách včetně folia staroměstské knihy.¹⁷⁸

Obrátíme teď pozornost na druhou skupinu opisů. Také v jejím rámci spadá několik opisů ještě do 15. stol. K brzkému rozdělení na dvě výše vymezené skupiny došlo tedy již v 15. století. Nejstarší opisy druhé linie se hlásí do doby těsně po polovině 15. stol.¹⁷⁹ Zdá se tedy, že nejde o nějaké dodatečné odštěpení, nýbrž o existenci dvou variant textu od začátku. V souvislosti s tím ovšem vzniká otázka původu této druhé verze. R. Urbánek ji vysvětloval, jak už bylo řečeno, vynecháním příkazu poslušnosti kněžstva k administrátorům při zápisu do

¹⁷³ Srv. kap. V/1, pozn. 41.

¹⁷⁴ Srv. kap. V/1, pozn. 91.

¹⁷⁵ Thomas PUTZLACHER, *Manuscripta historica Bohemiae*, thomus III, rkp UKn XXIII C 5/3, s. 678-9.

¹⁷⁶ K. HÖFLER, *Geschichtschreiber* III, s. 174, pozn. 1.

¹⁷⁷ Tím se vysvětluje také Urbánkův poukaz, že se text odvolává na staroměstský zápis, ale není s ním textově totožný (R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 262, v pozn.).

¹⁷⁸ Odkazy na staroměstský rukopis AMP 992 vypadají takto: kap. kn. C 114, 81v: „...roborata per proscricpionem librorum dictarum civitatum...habetur libro magno albo folio 221 in antiqua civitate Pragensi“. Tisk Kompaktát 1513, f. 42v (s. 82): „zapsali je v knihách obojího města pražského... Artykulové pak tito jsou zapsáni v knihách staroměstských v velikých knihách bílých, v listu CCXXI“. UKn XVII A 16, f. 94v: „...i také v knihách obojího města zapsané...“ UKn XXIII C 5/3, s. 678: „Articuli vero hi sunt inscripti in libris magnis albis curiae antiquae civitatis folio 221“ (stejně u Höflera). Stuttgartský rukopis nemá odkaz na rkp AMP ani u jednoho opisu.

¹⁷⁹ Citace rukopisů v katalogu událostí, č. 12, usnesení, druhá latinská verze.

městské knihy. To však není jediný rozdíl. Ve hře je také nepřítomnost článku zakazujícího odporovat pravdě o přijímání podobojí a konečně je tu otázka záměny jmen správců duchovenstva, jak na ni upozornil Prokeš.

Nejprve tedy obhlédneme zachované opisy, a pak se vrátíme k tomuto problému. Podstatným znakem druhé skupiny opisů je, že až na jeden nefigurují jako samostatný opis článků, nýbrž jako součást sbírek korespondence Jana Kapistrána. V listopadu roku 1451 poslal Jan Rokycana Kapistránovi list, na který mu kazatel odpověděl v lednu následujícího roku a připomněl v něm, že utrakvistický volený arcibiskup psal knězi Martinovi na Moravu ohledně podávání svátosti nemluvňatům. Kapistrán se při té příležitosti Rokycany zeptal, zda neposlal Martinovi také články pražské synody, které do dopisu opsal. V tomto kontextu se články dochovaly nejméně ve čtyřech rukopisech. Otiskl je po polovině 19. století F. Valouch v životopise sv. Jana Kapistrána.¹⁸⁰ K jejich společné charakteristice ještě dodejme, že jsou shodně datovány k 12.6. a jinak jsou textově stabilní. Závěry o jejich původu bychom mohli učinit jedině tehdy, kdybychom věděli, zda Rokycana odpověděl, jak zareagoval na tento text a zda jej nepovažoval za zkreslený. Bez toho je jakýkoli úsudek jen spekulací.

Poodhalení jedné záhady však články z Kapistránova majetku dovolují. Kapistrán se ptá Rokycany mimo jiné: „*Obtulistisne eciam predictos articulos reverendissimo Domino Cardinali Sancti Angeli ut vobis approbaret? Quod minime fecit neque facere debuit.*“¹⁸¹ Zdá se tedy, že Kapistrán uvedl články do souvislosti s Carvajalem, což se odrazilo v nadpisu vatikánského opisu: „*Articuli...oblati domino cardinali s. Angeli /in marg.: Johanni dicto Caruial/, quando eos visitavit, ut ipsos approbaret...*“, jiná ruka připsala: „*sed non approbavit, sicut nec potuit.*“¹⁸² Rozhodnout nelze, zda byl skutečně podniknut pokus takové články dát ke schválení, nebo se jedná pouze o slovní trik polemika Kapistrána. Faktem zůstává, že i opisy této skupiny mluví o schválení Pražany (ve vatikánském rukopise „*editi per magistros et clerum Pragensem ac dominos consules comunitatis Pragensis*“) a uvádějí

¹⁸⁰ František VALOUCH, *Životopis svatého Jana Kapistrána*, Brno 1858, s. 443-7, ed. s. 728-786, články na s. 749. Základní evidenci bohemikální korespondence pořídil František Palacký, *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens und seiner Nachbarländer im Zeitalter Georg's von Podiebrad (1450-71)*, Wien 1860 (FRA XX), s. 25-28, č. 21. Nás zde zajímají listy č. 18 a 19. Ke korespondenci s Rokycanou FMB, LČ Rok., s. 36, č. 26 (srv. i s. 38-40, č. 29). Základní životopisnou monografií zůstává Johannes HOFER, *Johannes Kapistran. Ein Leben im Kampf um die Reform der Kirche I-II*, Rom-Heidelberg 1964-1965; pro jeho protičeské působení Zdeněk NEJEDLÝ, *Česká missie Jana Kapistrána*, ČČM 74, 1900, s. 57 passim 464; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 548-88; František ŠMAHEL, „*Spectaculum fidei*“ českomoravské misie Jana Kapistrána, in: *Mezi středověkem a renesancí*, Praha 2002, s. 402-8, kde shrnuta další literatura. K ohlasu Kapistránovy činnosti v Čechách dále Petr HLAVÁČEK, *Svatý Jan Kapistrán a Kadaň*, Ústecký sborník historický 2000, s. 89-97; Štěpán KOHOUT, *Pobyt Jana Kapistrána v Olomouci*, Ročenka Stát. okres. archivu v Olomouci 3 (22), 1994, s. 117-140.

¹⁸¹ F. VALOUCH, *Životopis Kapistrána*, s. 750.

¹⁸² Vat. lat. 4150, f. 149r.

datum červnové, tedy vědí o tom, že články prošly synodou, městskou radou a před polovinou června byly vyhlášeny. Nelze je proto považovat za nějakou ranou verzi květnovou.

Tím se dostáváme k variantám datace. Staroměstský rukopis uvádí datum *f. III ante Viti*, a to římskou číslicí,¹⁸³ převedeno: v úterý před sv. Vítem, což bylo 11.6.1448. Shodně datuje rukopis C 114,¹⁸⁴ stuttgartské opisy této skupiny dataci nemají, podobně jako rukopis novoměstský. Dá se tedy říci, že celou „městskou“ skupinu s výjimkou vídeňského rukopisu¹⁸⁵ lze datovat k 11.6. Opisy druhé skupiny se shodují v dataci k 12.6., přičemž pražský rukopis XI C 9¹⁸⁶ používá římské číslice. Forma psaní IIII dává tušit, že šlo o omyl písaře, o připsání jedné čárky, která se pak vyvinula do dalších podob. Stuttgartské opisy této skupiny užívají číslici arabskou, která je již nezaměnitelná a byla v dalších opisech převedena na vyjádření slovní. Tím také byla datace v této filiační linii fixována.¹⁸⁷ Podrobným popisem datací jsem chtěla naznačit, že veškeré odchylky jdou na vrub písařů a nemůžeme od nich odvíjet zásadní interpretační závěry k průběhu události.

Přecházím k textu sedmého článku o administrátorech. Ve vatikánském rukopise, který znám jen z fotokopie a popisu Prokešova,¹⁸⁸ jsou články opsány bez rámce Kapistránova dopisu, který jinak pokračuje kritickým komentářem k nim. Sedmý článek vatikánského rukopisu uvedl nejprve jména administrátorů Rokycany a Prokopa, prvé jméno je však dodatečně škrtnuto a nadepsán Jan z Příbramě. Pro dobu před létem 1448 odpovídá oprava formálnímu stavu církevní správy ve městě s tím, že volený arcibiskup ještě působí ve východních Čechách, i když od roku 1444 už zajíždí bez potíží i do Prahy. J. Prokeš věnoval tomuto škrtnu velkou pozornost a považoval to za důkaz postupné krystalizace názoru, koho uznat za správce pražských utrakvistů. Když uvážíme, jakými cestami asi mohl opis projít, těžko můžeme počítat s tím, že by se dochoval právě koncept zákulisně připravovaného textu, resp. věrný opis konceptu, nebo že by šlo o zfalšování textu dříve učiněné dohody. Myslím, že vysvětlení bude prostší. Jméno Rokycanovo nebylo neznámé a naskočilo písaři do péra jaksi samovolně. Nikde jinde není stopy po nějakém váhání kolem jmen správců.

¹⁸³ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 261, text v pozn., má chybně uvedeno „f. II. ante Viti“, zjevně tiskovou chybou, neboť v textu pracuje s 11.6.

¹⁸⁴ Rkp kap. kn. C 114, fol. 81v, má dataci rozšířenu o tato sdělení: *Acta f. III ante Viti anno 1448 tempore Pessikonis habetur libro magno albo...* Připomenutí Pešika z Kunvaldu svědčí o pozdní identifikaci historického období, tedy doby před 3.9.1448, písařem a nebylo součástí původní datace. Charakteristiku vlády Pešika a Pavla Dětřichovic viz Petr ČORNEJ, in: *Dějiny Prahy* I, Praha-Litomyšl 1997, s. 245-6.

¹⁸⁵ O něm výše. Přikláním se v tomto případě k výkladu neznalostí opisovače.

¹⁸⁶ Vznik je kladen do druhé třetiny 15. stol., viz <http://www.manuscriptorium.com>.

¹⁸⁷ Slovní vyjádření v rkp Vat. lat. 4150 (tam místo ante Viti je „circa festum Viti“), Mnichov Clm 17833, a v obou pozdních tiscích (Cochlaeus, Goldast). Zhořelecký rukopis denní datum nemá. Zařazení textu k roku 1441, resp. 1442 v tiscích není třeba dále probírat, je zcela v intencích jmenovaných autorů.

¹⁸⁸ Jaroslav PROKEŠ, *Husitika vatikánské knihovny v Římě*, Praha 1928, s. 26-46, zvl. s. 38. Srv. pozn. 182.

Rukopisy druhé skupiny jsou dokladem, že se texty této skupiny šířily především v zahraničním prostředí. Souvislost s dopisem Kapistránovým ukazuje na zdroj, odkud mohly dále pronikat. Z dopisu neplyne jednoznačně, že jej získal na Moravě od kněze Martina, ale je to velmi pravděpodobné, jak naznačil už Valouch.¹⁸⁹ Také vatikánský rukopis jeví příbuznost s kapistránovskou skupinou, jak jsme naznačili výkladem nadpisu a datace, a zároveň dodejme, že je zřejmě druhotným derivátem z této skupiny.

Známost této verze článků byla zvýšena použitím předloh právě z této skupiny opisů Janem Cochlaeem v jeho *Historiae Hussitarum*¹⁹⁰ v polovině 16. stol. Další přetisk užil Melchior Goldast v r. 1627 (i později) v přílohách ke svému dílu *Commentarii de iuribus ac privilegiis regni Bohemiae*.¹⁹¹

Je třeba se ještě zamyslet nad vysvětlením existence dvojí redakce článků z doby blízké termínu synody a zasedání městské rady. Pro čtenáře bude zklamáním, že můj rozbor nepovede k jednoznačnému řešení. Ve hře jsou v podstatě následující varianty.

Jeden z textů by bylo možné spojovat s jednáními představitelů utrakvistického duchovenstva s kardinálem Carvajalem. Z rozboru však nevyplývá, který z textů by to měl být. Vídeňský opis hlásící se datací do května je vadnou verzí známou z městských rukopisů, tedy neliší se od textu oficiálně vyhlášeného 11.6. Kromě toho shodně s nimi mluví o „*conclusa ...et roborata ...inmediate post exitum legati*“. Naopak zmínky o předložení článků legátovi se objevují u druhé skupiny opisů, které se měly dostat do ciziny prostřednictvím moravského Martina z Třebíče a Jana Kapistrána. Zda se jednalo o fikci nebo ohlas reality, nerozhodneme.¹⁹²

Druhým možným vysvětlením zdvojení textů je kombinace na jedné straně synodálního usnesení a na straně druhé výnosu obce. Znění textu schváleného městskou radou známe bezpečně, proto by druhý text musel reprezentovat verzi synodní z konce května. Rokycana, který podle Kapistrána poslal články jako nařízení pro kněžstvo farářů do Třebíče, by tedy posílal synodní verzi, která snad nebyla datována. Kapistrán měl zprávy o vyhlášení

¹⁸⁹ F. VALOUCH, *Životopis Kapistrána*, s. 443 v pozn. Z Kapistránových slov však neplyne jednoznačně, že byly články odeslány Martinovi samotným Rokycanou, jak bývá interpretováno.

¹⁹⁰ Johannes COCHLAEUS, *Historiae Hussitarum libri XII*, Moguntiae 1549, liber IX, s. 335 – řadí k r. 1441 a přináší i vlastní komentář z pozice katolického teologa a kanonisty, který je pobouřen nekanonickým ustanovením pražských administrátorů a vměšováním laiků do správy církve.

¹⁹¹ Melchior GOLDAST Heiminsfeldius, *Appendix commentariorum de iuribus ac privilegiis regni Bohemiae...*, Francofordiae 1627, s. 181; další vydání Francofurti 1719, sl. 153*–154*.

¹⁹² Nevylučuji jednání s Carvajalem o nějakou podobnou verzi článků, ale ze známých textů s tímto jednáním žádný přímo nespojuji.

článků městskou obcí, proto po získání opisu doplnil dataci, a tak se objevila červnová datace v nadpisech opisů odvozených od Kapistránova listu.

V souvislosti s Kapistránovou verzí bychom mohli uvažovat také o nějakém neoficiálním znění článků, které se dostalo na veřejnost buď z textů, o nichž se na synodě jednalo, ale jejichž podoba nebyla ještě odsouhlasena, nebo z podkladů zprostředkovaných ústně či jinak z druhé ruky. Tím by se dala vysvětlit odlišnost formulací, změny v pořadí článků, vynechání pátého a hlavně zařazení jiného článku – ohledně správců – na sedmé místo. Potom by to znamenalo, že tento článek schválen nebyl, snad pro neshodu v jeho formulaci.

Jestliže však platí předpoklad, že tato verze byla poslána Rokycanou na Moravu k poučení tamějšího faráře, nemůžeme počítat s tím, že by posílal nějakou předběžnou verzi. Museli bychom proto uzavřít, že do ciziny se dostala verze synodní, kdežto v Praze byla zapsána varianta upravená podle představ pražských konšelů. Obsahově nejsou tyto dvě verze daleko od sebe, rozdíl je v jednom článku, který nepatří k nejradikálnějším, a v dodatku týkajícím se správců. Pokud tedy skutečně články odeslal Rokycana, dal tím najevo, že je srozuměn se správcovstvím dvou administrátorů v Praze. Přepis ve vatikánském opise považuji za písařský omyl. Osoby přicházející ve vatikánském rukopise zachycují jistě tři protagonisty, o něž se mohlo jednat, škrtly bych však chápala spíše jako výraz nedostatečných informací v cizině, než jako konkrétní úpravy konceptu před předáním Carvajalovi.

Složitá textová tradice květnového či červnového usnesení z r. 1448 nám neumožňuje jednoznačně uzavřít, s kterým z dvou uvedených textů bychom měli pracovat (česká verze a mladší latinský překlad jsou zcela ze hry). Před časem jsem se klonila k městskému zápisu.¹⁹³ U něho známe alespoň bezpečně okolnosti vzniku. Z výše uvedeného však plyne, že ani druhá varianta nemusí být textem nepoužitelným.

Kromě textu usnesení by nás zajímal i samotný průběh kněžského shromáždění ve Velké koleji a složení přítomných, pro něž by mělo být usnesení závazné. Literatura soudí vesměs z neurčité formulace "ab utraque parte" na dvojí směr kališníků – Příbramův a Rokycanův. Jeden z rukopisů ale dokonce naznačuje přítomnost hradskeho kléru formulací „*conclusa per clerum pragensem tam castrensem*“.¹⁹⁴ Opis není soudobý, nýbrž asi o

¹⁹³ Resumé konferenčního vystoupení Blanka ZILYNSKÁ, *M. J. Rokycana a pražské synody 1448*, in: Sborník Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech, Suppl. Historie 3, 1997, s. 20.

¹⁹⁴ Kap. kn. C 114, fol. 81v.

půlstoletí nebo více mladší. Pisatel dále v dataci připomíná, že to bylo za časů Pešíka (z Kunvaldu). Nepovažuji proto tuto mimořádnou zprávu za upřesnění našich informací. Je to spíše interpretace písaře. Překladatel textu pro Kompaktáta 1513, snad Pavel Žatecký, se vyrovnal s touto pasáží slovy "všechno kněžstvo s obou stran", což je málo jasné a zapadá to do formulací ostatních rukopisů.¹⁹⁵

Spoluúčast kapituly na zasedání v Karolinu vylučuje myslím další běh událostí a reakce, jež se objevují v korespondenci, která byla vyměněna v první polovině července mezi Prahou a Kutnou Horou. V Hoře se konal sjezd strany poděbradské, která tam uzavřela závaznou jednotu.¹⁹⁶ Sjezd poslal do Prahy list, podepsaný Jiřím z Poděbrad a hejtmany východočeských krajů, kteří chválí Pražany za ujednání nedávno vyhlášené a za to, že to do Hory oznámili po poslech z řad měšťanů i mistrů. Nápadné je, jak s odstupem o usnesení mluví: „*mistři vaši sjednání, kteréž se v městech vašich po výjezdě legátově stalo, do Hory přinesli*“. Bylo to tedy vaše usnesení, které sice „*může nám všem i tomuto království mnoho dobrého přijíti*“, ale je to vaše ujednání. Jakoby ani Rokycana se ho neúčastnil. Snad byl přítomen skutečně jen na celozemském jednání s legátem? Vyjel snad dříve, než se sešlo duchovenstvo v Karolinu? To můžeme jen odhadovat na základě celkového dojmu z dopisu.

Přes jistou míru chvály páni z východních Čech také vyčítají, že v Praze jsou trpěny osoby, které nedrží kompaktáta ani ujednaný dokument a že se zvláště na Hradě podává pod jednou. Viní z toho „*ty knězie, kteříž se kapitolú nazývají*“. Obviňují je také ze zásahu proti svěcení utrakvistických žáků a z neochoty podpořit žádost o potvrzení voleného arcibiskupa. List je datován 2. července a reaguje zjevně na dodání textu vyhlášeného 11.6.¹⁹⁷

Pražané nevzali stížnosti na lehkou váhu. Odpovídají na ně již 15.7. a zdá se, že této odpovědi předcházelo kritické oslovení oněch *kněží, kteří se kapitolou nazývají*. V kapitulním rukopise D 51 máme dochován seznam takových žalob, které se dotýkají bodů, na které poukázali kutnohorští sněmovníci.¹⁹⁸ Není datován, ale v literatuře je kladen běžně do popsaných souvislostí.¹⁹⁹ Utrakvistická strana se tu v 17 bodech dožaduje důsledného plnění kompaktát a vedle obecných formulací uvádí i některé konkrétní problémy. Týkají se utrakvismu v oblasti Pražského hradu, svěcení žáků, resp. vydávání dimisoří pro ně,

¹⁹⁵ Kompaktáta 1513, fol. 42v (přívazek u C 114).

¹⁹⁶ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 262-269; P. ČORNEJ, VDZKČ VI, s. 96-97.

¹⁹⁷ AČ II, s. 237-8, č. 17.

¹⁹⁸ Kap. kn. D 51, fol. f. 347r-352v, opis v muzejním diplomatáři (VII/VIII 1448).

¹⁹⁹ Úvahu o možnosti datace do pozdního léta roku 1441 jsem uvedla výše (viz V/1, pozn. 33-36).

obsazování míst farářských, děkanátních i kapitulních, konvertitů a jejich rozhřešování atd.²⁰⁰ Mezi stížnostmi Příbramovými z r. 1441 a těmito články je tak malý posun co do věcného obsahu, že je opravdu těžké najít pevný bod pro jejich pevné časové ukotvení.

Pro zařazení do července 1448 hovoří zpráva, zachovaná v jiném soudobém rukopise. Zdá se, že je to přímo záznam učiněný pod dojmem události.²⁰¹ Písař zde dodává: „*A(anno) 1448 in divisione apostolorum (15.7.) et erat hoc festum 2. fer. et sacerdotes cum canonicis debuerunt dare responsum dominis consulibus et magistro Procopio et magistro Johanni Przybram et magistris Petro Mladenowicz et Sigismundo, qui pulsaverant alteram partem adversam de compactatis, ad respondendum de ceteris articulis positus in compactatis, qui fuerunt contra eosdem*“. Kapitula tedy byla oslovena uvedenými mistry v záležitostech, které nápadně připomínají předmět jednání s kardinálem a posléze obsah usnesení nedávné utrakvistické synody i výnosu obce. Stejně tak souvisejí se stížnostmi kutnohorskými.

Odpovědi kapituly byly co nejméně konkrétní, vyhýbavé a snažily se její zodpovědnost bagatelizovat tvrzeními, že se jich řada bodů netýká, že nejsou v kompetenci kapituly apod. Z odpovědi známe jen koncept. Snad byla zformulována i písemná odpověď, ale dochována není.

Záznam o oslovení kapituly utrakvistickými mistry hovoří o tom, že „*sacerdotes cum canonicis debuerunt dare responsum*“.²⁰² Usoudila jsem z toho, že odpověď nebyla záležitostí jen několika kanovníků, nýbrž širší konvokace katolického kléru. Proto také uvádím tuto událost v katalogu pod č. 13 s vědomím, že je to zpráva velmi nezřetelná a lze ji vysvětlit i jinak. Aby nezapadla, byla zařazena k dalším úvahám a hledání doplňujících údajů. Situace připomíná i v tomto bodě začátek podzimu roku 1441 a bude třeba uvážít, jakými způsoby udržovala kapitula kontakt se sobě podřízeným klérem a nakolik se odvažovala svolávat nějaké porady. Občasné zmínky, zvláště z pozdější doby, by tomu nasvědčovaly.

V celkovém kontextu událostí z května až července se rok 1448 od situace před 7 lety přece něčím liší. Zatímco v roce 1441 byl Příbramův návrh výzvou k hledání společného postupu, v roce 1448, při vzrůstu váhy poděbradské jednoty, je postup jmenovaných mistrů projevem sebevědomého utrakvismu, nikoli novým pokusem o dialog s kapitulou.²⁰³ Podle toho, jak se stanoví datace, nabývá námi zkoumaný text jiného vyznění.

²⁰⁰ Obsah vylíčil R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 270-274.

²⁰¹ UKn IV F 10, fol. 140r jako součást explicitu opisu díla Tomáše Akvinského.

²⁰² UKn IV F 10, fol. 140r.

²⁰³ Srv. hodnocení J. PROKEŠE, *Prokop*, s. 139-140.

Odpověď kapituly měla být dána podle uvedeného záznamu 15. července. Stejný den je datována odpověď Pražanů do Hory.²⁰⁴ Je z něho patrná snaha udělat na Východočechy co nejlepší dojem, vylíčit situaci v Praze jako stabilizovanou a kontrolovanou utrakvisty. Formulace Pražanů nápadně připomínají náznaky odpovědí v kapitulním textu, takže se zdá, že jednání proběhla skutečně v takovém pořadí, jak bylo naznačeno.

V jarních měsících roku 1448 působil tedy utrakvismus poměrně jednotně, ale dohoda byla pouze krátkodobá. Záhy poté, když se Rokycana vrátil do svého východočeského působiště, začínají mezi pražským a poděbradským směrem písemné kontroverze, které opět odhalují slabiny vzájemného porozumění. Nelze vyloučit, že východočeská jednota neměla zájem o udržení statu quo. Možná i uměle živila vědomí problémů, aby měla důvod zasáhnout. Vztah obou center byl nakonec skutečně vyřešen mocensky, opanováním Prahy Jiřím z Poděbrad 3.9.1448.²⁰⁵

Rokycana se vrátil do Prahy 5. září o nešporách a převzal správu týnské fary, odkud utekl mistr Jan Papoušek,²⁰⁶ osoba, na niž směřovaly přednostně stížnosti kutnohorských sněmovníků. On a další se zkompromitovali žádostí o absoluci od legáta Karvajala v květnu toho roku, takže příchodu Rokycany do Prahy ani nevyčkali. Rokycana se stává jedinou hlavou utrakvistického kněžstva a Příbram i Prokop ustupují do pozadí (první umírá 20. 12. 1448, druhý až v r. 1457). Z faktu, že M. Příbram neopustil Prahu jako někteří jiní, je patrné, že vztah těchto dvou mužů nebyl zásadně nesmiřitelný.²⁰⁷ Z peripetií jejich vztahu připomeňme rok 1442, kdy zřejmě došlo k nějaké dohodě mezi nimi (ať už to bylo při sjezdu v Mělnice nebo jinak), takže ve chvíli Rokycanova návratu nestáli proti sobě jako nepřátelé. Zpětně to vrhá světlo na Příbramovy postoje v době Carvajalova pobytu, kdy se Příbram vzal společně se spoluadministrátorem Prokopem za Jana Rokycanu. Také zde můžeme hledat vysvětlení, proč mohlo být přijato květnové synodní usnesení, jehož tendence se zdá odporovat dosavadním postojům Příbramovým.²⁰⁸

²⁰⁴ AČ II, s. 239-240, č. 18.

²⁰⁵ P. ČORNEJ, VDZKČ VI, s. 96-99 s další literaturou. Dějové pásmo vylíčil podrobně R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 276-301, popis vjezdu Rokycany a odkaz na pramen *tamtéž*, s. 301. Svůj pohled jsem formulovala ve stati Blanka ZILYNSKÁ, *Dobytí Prahy Jiřím z Poděbrad*, in: *Osudové osmičky. Přelomové roky v českých dějinách*, red. Petr Čornej – Jiří Pokorný, Praha 1999, s. 108-114.

²⁰⁶ Jan Papoušek ze Soběslavi nemá knižní monografii. Základní data viz Jaroslav FIKRLE, in: OSN XIX, s. 187, a příslušné partie R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* III, s. 52-53.

²⁰⁷ J. PROKEŠ, *Prokop*, s. 140, p. 604, upozorňuje na zprávu, podle níž se možná i Příbram s Prokopem pokusili Prahu opustit, ale nepodařilo se jim to.

²⁰⁸ Janovi z Příbramě se věnovali Jana ZACHOVÁ – Jaroslav BOUBÍN, *Monumentální soupis Viklefových bludů z kapitulního sborníku D 49*, MHB 7, 2000, s. 133-174, kde další odkazy. Soupis jeho literární činnosti pořídil Pavel SPUNAR, *Repertorium Auctorum Bohemorum provectorum idearum post universitatem Pragensem conditam illustrans* II, in: *Studia Copernicana* 35, 1995, s. 153-174.

Převzetí církevní správy ve městě proběhlo, zdá se, plynule, neboť osoby nejvíce problematické opustily město ještě před opanováním Prahy Jiříkem (vedle již jmenovaného Papouška např. také hradská kapitula). Také články vyhlášené v květnu t.r. byly pro začátek dostatečným rámcem, v němž bylo možné zařídít život ve městě. Teprve dva a půl měsíce po dobytí Prahy Jiřím z Poděbrad byla završena úprava církevních poměrů v Praze utrakvistickou synodou, která se sešla v Karolinu za přítomnosti samotného Jiřika, řady šlechticů a konšelů pražských měst. Byla zřejmě svolána Janem Rokycanou, ale o jejím průběhu nás prameny neinformují. Usnesení je nazýváno "úmluva jednoty a svornosti", bylo vydáno 16. listopadu 1448 a dochovalo se ve více opisech. Bylo zjevně považováno za důležitý text, který tvořil výchozí bod vnitřní církevní politiky pro období poděbradské vlády.²⁰⁹

Přestože mezi ovládnutím Prahy a vydáním této "úmluvy" uplynula řada týdnů, souvztažnost obou událostí byla pociťována již v raném období vytváření jejich tradice.²¹⁰ Usnesení je označováno "*Smlúva po vzetí Prahy...*" nebo "*Úmluva... po vpadení do Prahy*", nebo se tvrdí, že "*staly sú se tyto věci po dobytí města pražského zprávem Jiří...*". Vyjadřuje se tím jistě spíše jejich genetická než časová souvislost.²¹¹

Synodní usnesení z listopadu 1448²¹² se dochovalo v pěti opisech. Dva jsou vázány na pražské městske prostředí podobně jako usnesení červnové. Kněžská úmluva byla totiž opět záhy po sepsání potvrzena i městskými radami a zapsána do městských knih na Starém i Novém Městě pražském.²¹³ Ve staroměstské pamětní knize z let 1366-1540²¹⁴ je opsána mezi

²⁰⁹ Název dokumentu vedl k představě smlouvy, nejspíše mezi Rokycanou a Příbramem. Srv. R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 303; J. PROKEŠ, *Prokop*, s. 141. Okolnosti návratu Rokycany, jeho okázalé přijetí jako uznávaného arcibiskupa a mlčení o aktivitách dosavadních administrátorů mne vedou k představě jiné – ústupu Příbrama s Prokopem do ústraní a přijetí dané situace z jejich strany. Proto i listopadový dokument je spíše „předpisem pro zachování jednoty a svornosti ve městě“ než rozhodčím výrokem. Také Prokeš mluví více o diktátu než vzájemné dohodě. Ve hře pak zůstává ještě zmínka Bedřicha ze Strážnice, pronesená 27. 4. 1449, jmenující „vyřčení páně Jiříkovo mezi Rokycanou a Příbramem“, datovaná Palackým do r. 1442, ale Nejedlým vztažená se souhlasem Urbánka na podzim 1448.

²¹⁰ O glorifikaci Jiříkova dobytí Prahy ze 3.9.1448 R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 300-302; J. PROKEŠ, *Prokop*, s. 234, pozn. 603.

²¹¹ První dvě citace z třeboňských *Historica 1070*, třetí citát z rukopisu kap. kn. O39, f. 123v, latinsky též v nadpise na f. 122v. Edici pořídili Blanka ZILYNSKÁ – Bohdan ZILYNSKYJ, *Úmluva jednoty a svornosti 1448 (edice synodního usnesení)*, in: *Historia docet. Sborník prací k počtí prof. I. Hlaváčka*, red. Miloslav Polívka – Michal Svatoš, Praha 1992, s. 537-548.

²¹² Nejvíce pozornosti věnoval tomuto shromáždění R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 303-304; širokou parafrází textu podal Jaromír ČELAKOVSKÝ, *O vývoji středověkého zřízení radního v městech pražských*, SPDHMP I/2, 1920, s. 124-389, zde s. 247; zajímavé hodnocení významu usnesení přinesl J. PROKEŠ, *Prokop*, s. 140-142; TÝŽ, *Dějiny Prahy*, Praha 1948, s. 587-590; F. M. BARTOŠ, *LČ Rokycany*, s. 36-37, č. 27, řadí úmluvy mezi díla Rokycanova, což je problematické u oficiálního úředního textu. V pramenech je zdůrazňován především vliv Jiřího z Poděbrad, Rokycanu zmiňuje pouze jeden opis (kap. kn. O39).

²¹³ Kromě obdoby v červnu 1448 uveďme i obdoby z dubna r. 1427, viz B. ZILYNSKÁ, *Husitské synody*, s. 19, 61-2. K tam uvedeným pramenům možno přidat latinskou verzi článků, viz Pavel SPUNAR, *Repertorium*

úmluvami pražských obcí i dokumenty celozemského charakteru. Zápis je členěn do sedmi odstavců. Datace je uvozena slovem "actum", měla by tedy zachycovat den, kdy bylo usnesení dohodnuto. Je to sobota 16.11.1448. Druhý opis z městského prostředí nacházíme v pražském novoměstském radním manuále z let 1440-46.²¹⁵ Náš text je tady spolu s usnesením z května 1448 neorganicky včleněn mezi různé výpovědi o řemeslnících a cechovní řády. Má navíc nadpis, který však nevypovídá nic o průběhu akce, o které se dozvídáme minimum informací jen z datačních formulí.

Hlavní rozdíl novoměstského rukopisu oproti ostatním je v dataci. Uvozuje ji sice také slovem "actum" a uvádí shodné místo konání (Karolinum), samotný denní údaj je však o dva dny pozdější. Oktáv sv. Martina připadl v r. 1448 na pondělí 18.11. Je pravděpodobné, že písař zapsal datum toho dne, kdy byl zápis pořízen.²¹⁶ Jestliže se synoda konala v sobotu, je logické, že zápis do městské knihy byl proveden v nejbližší "pracovní" den, totiž v pondělí. Navíc uvádí osoby přítomné na synodě. Na prvním místě gubernátora Jiřího z Poděbrad, po něm dva šlechtice – Alše Holického ze Šternberka a Jana Čabelického ze Soutic. Dále jsou jmenováni purkmistři dvou pražských měst, staroměstský soukeník Bartoš a novoměstský řezník Zikmund, a další konšelé bez konkrétních jmen.²¹⁷

Třetí rukopis je codex mixtus z kapitulní knihovny, sbírka bohemikální a pragensiální, která obsahuje v první části opisy literární povahy a v druhé a třetí části opisy historických dokumentů.²¹⁸ Text usnesení 1448 je v druhé části, mezi písemnostmi z doby husitské. Každou z uvedených částí rukopisu psala jiná písařská ruka. Podle písma můžeme říci, že celá druhá část byla psána najednou, a sice po roce 1478, kdy je datován nejmladší dokument. Typ písma však ukazuje spíše na první polovinu 16. stol. Text usnesení má blíže k zápisu v novoměstském rukopise.²¹⁹ Oproti pražským městským rukopisům má odlišný nadpis,

Auctorum Bohemorum provectorum idearum post universitatem Pragensem conditam illustrans I, in: *Studia Copernicana* 25, 1985, s. 246, č. 675.

²¹⁴ AMP č. 993, s. 151. O něm Jaromír ČELAKOVSKÝ, *Soupis rukopisů chovaných v Archivu královského hl. města Prahy*, SPDHMP I/2, 1920, s. 40-42; Václav Vladivoj TOMEK, *Knihna Starého města Pražského od roku 1310*, ČČM 18, 1844, s. 566-588.

²¹⁵ AMP č. 2083, fol. Q4v-Q5r. Časové vymezení rukopisu uvádí J. ČELAKOVSKÝ, *Soupis*, s. 89-91. Na hřbetě má označení z 19. stol. „Miscellanea 15“. Rukopis byl dočasně uložen při úřadu desk zemských (do r. 1896), viz *Archiv hl. m. Prahy. Průvodce po fondech a sbírkách*, Praha 1955, s. 30. Tím je identifikován údaj Zikmunda WINTRA, *Život církevní v Čechách II*, Praha 1896, s. 909, pozn. 3: Miscell. při deskách 15 G 4. Správně má být Q4 jako odkaz na folio rukopisu. Odkaz opakoval podle Wintra R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 303, pozn. 3.

²¹⁶ Tento výklad přinesl již R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 303. Vzhledem k tomu, že se nejedná o pouhý číselný údaj, nýbrž o dataci svátkem sv. Othmara, resp. sv. Martina, nemůžeme počítat s pouhou písařskou chybou. F. M. BARTOŠ, *LČ Rokycany*, s. 36-7, č. 27, má číselný omyl: místo 16./18. 11. uvedl 14./16. 11.

²¹⁷ Městské rady byly jmenovány Jiřím z Poděbrad 4.9. a jejich složení je známo. Viz V. V. TOMEK, *Dějepis IX*, Praha 1893, s. 266, 281, 300.

²¹⁸ Kap. kn. O 39, fol. 122v-124r.

²¹⁹ Detaily k rukopisu a k filiaci textů v edici citované v pozn. 211.

zjevně vytvořený v průběhu geneze opisu,²²⁰ články jsou uvozeny latinskými nadpisy psanými touž rukou zároveň s textem. Datace je formulována česky, jinými slovy než v městských knihách, datem odpovídá rukopisu staroměstskému, ale stejně jako rukopis novoměstský připojuje několik jmen osob přítomných na synodě. Oba rukopisy se shodují v osobě Jiřího z Poděbrad, Aleše ze Šternberka a Jana ze Soutic, v kapitulním rukopise je navíc Zdeněk Konopištský ze Šternberka a Jan z Rušínova. Na druhé straně tento rukopis neuvádí jménem žádného z měšťanů, zaznamenává však přítomnost konšelů ze všech pražských měst (novoměstský rukopis mluvil jen o staroměstských a novoměstských). Jako jediný jmenuje kapitulní rukopis Jana Rokycanu. Zmiňuje ho v tom smyslu, že dal s usnesením souhlas spolu s dalšími mistry a knězi.²²¹

Poslední dva opisy se dochovaly v rámci sbírky *Historica* pod č. 1070 v třeboňském archivu. Ačkoliv jsou zařazeny pod jednu signaturu a jako jeden dokument citovány, jedná se o dva různé opisy, které se liší textovou tradicí i písmem. Rozliším je proto označením *Ta* a *Tb*. Opis označený *Ta* se zdá být podle písma starší (určitě z 15. stol.) a je bližší zápisu staroměstskému. Je dochován na volném listě původně dvakrát přeloženém, ale bez adresy. Po složení najdeme na vnější straně pouze nadpisy charakterizující dokument.²²²

Opis *Tb* je zapsán písmem snad 16. století na dvoulistě obdobně složeném jako *Ta*.²²³ Má bližší k rukopisu novoměstskému a kapitulnímu. Oba třeboňské texty datují jako rukopis *A*, drobné slovní odchylky zachycuje edice.

Listopadové usnesení nevykazuje tedy žádné problémy s variantami textů, datační odchylka byla lehce vysvětlitelná. Čím text zaujme, je užitý jazyk. Všechny opisy jsou v češtině, i když v nadpisech a dataci latina proniká. Vysvětlitelné je to nejspíše provázaností s městským prostředím. Články se soustřeďují na provádění kompaktát v pražských městech. Jsou specifickým prováděcím nařízením obráceným více k městským obyvatelům než do samotného kněžstva. To všechno vysvětluje jazykovou stránku. Všechny opisy také pocházejí z českého prostředí a nejeví zvláštní odchylky. Ve srovnání s rozmanitostí pramenného základu pro květnové shromáždění to signalizuje ztrátu zájmu ciziny o interní záležitosti české zemské církve.

²²⁰ Viz pozn. 212.

²²¹ Z připojeného vysvětlení Rokycanovy funkce je cítit delší časový odstup opisu od události.

²²² *Acta concilii Basiliensis*, Smlúva po vzetí Prahy od Jiřího z Cunistatu, *Inter Magistros et sacerdotes contractus religionis* 1448. V *Ta* chybí část textu v 6. článku (viz edici).

²²³ Na poslední straně dvojlistu je nadpis: „Úmluva mistrův a kněží pražských po vpadení do Prahy“. Pod textem listopadových článků následuje text o kompaktátech, známý i z *Historica* č. 372. Závěr tohoto textu parafrázuje listopadové usnesení.

Předmětem debaty by mohla být otázka podílu Jiřího z Poděbrad na prosazení tohoto dokumentu. Tlak jeho osobnosti je nepochybný, přesto výše citované nadpisy a přípisy hovoří vesměs o úmluvě kněží a mistrů.²²⁴ Formulace označující událost a dokument jako výpověď Jiříka mezi představiteli středu a konservativismu, Rokycanou a Příbramem (charakteristicky je redukována jeho strana na jeho osobu s pomínutím druhého administrátora Prokopa z Plzně), pocházejí z písemností, které stojí vně vlastního jednání. Představují tedy spíše ohlasy, dojem učiněný na veřejnosti, než podstatu události.²²⁵

Obsahově tyto články působí oproti artikulím květnovým klidnějším dojmem, hlásí se k řádům zavedeným legátem Filibertem, vyměňují pouze možnost podávat z kalicha i dětem a zpívat česky při mších. Jinak hlásají zásadu tolerantního soužití na základě kompaktát, včetně uznávání kněží kanonicky nestvrzených, neboť absence biskupa neumožňuje splnit všechny náležitosti.

Oba texty zjevně odrážejí atmosféru doby svého vzniku: zatímco květnová formulace, ačkoli bychom čekali katolizační tendence Příbramovy, nese stopy vzrušení po neúspěchu jednání s legátem Carvajalem a je formulována dosti bojovně a radikálně, listopadové usnesení naopak reprezentuje moment stabilizace, a připouští proto jistou tolerantnost. Zároveň zde zaznívá určitý tón smíření se situací ohledně Rokycanova potvrzení, neboť poselstvo vyslané v září do Vídně se přesvědčilo ústy kardinála Carvajala, že vyhlídky na uznání husitského arcibiskupa jsou minimální. Listopadová úmluva vyjadřuje plně ducha Rokycanova a naznačuje směry jeho příštího působení.

Rokem 1448 se uzavírá první perioda husitských synod, poznamenaná revoluční situací v prvních letech husitství. Také po odeznění největšího radikalismu vykazují kněžská shromáždění a jejich produkty – usnesení, články, artikule – obdobný charakter. Věnují se převážně formulaci věroučných ponaučení. I závěrečná fáze prvního období, orientovaná na problematiku kompaktát, připomene svým ovzduším a způsobem jednání vlastní husitské období. Nakolik zůstává aktivní kolektiv, nevíme, neboť se stále více prosazují vůdčí osobnosti. Na druhé straně se stále ještě opakuje okruh projednávaných záležitostí. Dominuje diskuse, často v podobě disputace: léta 1443-44 uzavírají velké pražsko-táborské disputace válečných let. Obě usnesení z r. 1448 jsou profilována problémem soužití „dvojího lidu“,

²²⁴ Srv. pozn. 211, 222 a 223.

²²⁵ Třeboň, *Historica* č. 372 a 1070 (nikoli 1017, jak uvádí omylem Urbánek). První písemnost je vyprávění o Kompaktátech, kde se praví, že Jiří „vypověděl jest šest kusov“ a následuje obsah listopadové úmluvy. Druhá písemnost obsahuje opis úmluvy (viz výše Tb, pozn. 223) a pod ní též text o kompaktátech. Jedná se zjevně o dodatečnou reflexi daných událostí.

nejsou konfesí, jsou pravidly pro soužití, jsou výkladem kompaktát. Tyto události uzavírají husitskou dobu a zároveň již otvírají i novou fázi.

nejsou konfesí, jsou pravidly pro soužití, jsou výkladem kompaktát. Tyto události uzavírají husitskou dobu a zároveň již otvírají i novou fázi.

II. perioda: 1450-1470

Návrat Jana Rokycany do Prahy v r. 1448 a soustředění utrakvistické církevní správy v jeho rukách umožnily stabilizaci situace a vedly k postupné institucionalizaci zemské utrakvistické církve. Čechy měly před sebou dvacet let relativního klidu a prosperity, i když soudobí kritici kladné rysy vidět nechtěli. Správa obou církví v zemi se na dlouho ustálila. Na obou stranách působil jeden nebo dva administrátoři, kteří měli k ruce tradiční úředníky. Jan Rokycana, ačkoli byl titulován jako volený arcibiskup, vystupoval v podstatě v roli administrátora a představoval po celou druhou periodu profilovou osobnost, která na sebe soustřeďovala hlavní pozornost a tudíž i kritiku, ať už zaslouženou nebo jen propagandistickou. Rokycanova správní struktura reprezentovala teď již skutečně jedinou oficiální utrakvistickou církev, která si mohla nárokovat toleranci na základě kompaktát. Vše ostatní (ať zbytky táboritů nebo různé jednoty a sekty) nabylo charakteru nežádoucích projevů, které se musely stát dříve či později předmětem „inkvizice“. Pokud bychom očekávali v této zklidněné době častější a pravidelnější svolávání synod, byli bychom zklamáni. S odezněním revolučního kvasu se ztratil spontánní prvek synodálního vývoje v Čechách, nastoupila větší rozvaha, s ní možná i váhání z důvodů politických a snad i právních. Mění se také role kněžských shromáždění. To všechno mohou být důvody, proč počet známých shromáždění výrazně klesá.¹

K tomu může samozřejmě přistupovat i stav dochování pramenů. Stopy historických dějů zůstávají často zřetelné jen tehdy, pokud tyto děje něčím současníky zaujaly, případně překvapily. Je tedy možné i to, že běžné správní schůzky kněží nevyvolávaly žádný zájem. Odborná literatura konstatuje, že synody většinou nevstupují na stránky vyprávěcích

¹ Základním zpracováním pro sledovanou dobu zůstává R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 231-617; na soudobá svědectví a stížnosti na Rokycanu se zaměřuje ve sv. III, zvl. s. 39-89; modernější a stručnější vyprávění viz P. ČORNEJ, VDZKČ VI, s. 96-115. Vedle faktografického základu včetně biografii ústřední Rokycanovy postavy – viz kap. II, pozn. 36 – je třeba připomenout vysoké hodnocení této osobnosti v pracích Fredericka HEYMANNA, *The Hussite-Utraquist Church in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, Archiv für Reformationsgeschichte 52/1, 1961, s. 1-16; TÝŽ, *John Rokycana – Church Reformer between Hus and Luther*, in: Church History, September 1959, s. 240-280.

pramenů.² Úřední dokumenty pak mají šanci na dochování, pokud je opatrován archiv příslušné instituce. V případě tzv. dolní konsistoře byla tato šance velmi malá. Už současníci svědčí o tom, že utrakvistický úřad nevedl písemnou agendu příliš pečlivě. Dnešní stav jejího dochování dokládá pravdivost těchto svědectví.³ Otázku zkreslení obrazu synodálního života v Čechách druhé poloviny 15. století v důsledku ztráty pramenů musíme však nechat stranou a vycházet z materiálu, který je dochován.

Po opanování Prahy Jiřím z Poděbrad a jeho mocenskou skupinou směřovalo úsilí domácí politické scény k uvedení krále Ladislava do země. Bylo završeno až v roce 1453. K nástupu krále Ladislava Pohrobka na český trůn se váže i první velká synoda jednoznačně doložená po roce 1448. Než se jí budeme věnovat, musíme zmínit ještě jednu možnou událost, která jí měla časově předcházet.

Bratrská Historie o těžkých protivenstvích, přičítaná J. A. Komenskému, praví, že „stavové v Praze léta 1450 sněm i kněží svůj synod drželi a radě Rokycanově všickni povolili, stalo se odvolání k církvi řecké...“.⁴ Na jedné straně je to zpráva pro nás velmi zajímavá, která by mohla být důkazem, že kromě doložených velkých událostí se celkem v tichosti scházelo kněžstvo k projednávání interních záležitostí, aniž by tato shromáždění zanechala stopy. Na druhé straně je to zpráva velmi problematická z několika důvodů. Hlavním z nich je datace, odvozená pouze z data listu cañhradské církve Čechům, který nese rok 1451, ale jak vysvětlil už Palacký, musí být převeden na leden 1452.⁵ Je z toho patrné, že autor Historie nevycházel ze zprávy o příslušné synodě, ale jen konstruoval postup přípravy k jednání v Řecku podle svých představ.⁶ Tyto představy se opírají o praxi 16. století, kdy záležitosti utrakvistické církve rozhodoval stavovský sjezd a zde zároveň shromážděné duchovenstvo. Padesátá léta 15. století ještě tuto praxi plně neznají, i když určité náběhy jsme pozorovali již koncem 40. let u východočeských shromáždění. Formulace zprávy připomíná historizující spisy Matouše Kolína z Chotěřiny, sestavené jako doklady předkládané stavy při jejich zápasech o konsistoř

² Typy pramenů k synodám hodnotí P. KRAFL, *Synody a statuta*, s. 41; Peter JOHANEK, *Synodaltätigkeit im spätmittelalterlichen Reich. Ein Überblick*, in: Partikularsynoden im späten Mittelalter, hgb. v. Nathalie Kruppa und Leszek Zygnier, Göttingen 2006, s. 29-53, zde s. 37.

³ Vyhodnocení kvality úřadování dolní konsistoře podala Lydia BAŠTECKÁ *Vnitřní vývoj české církve podobojí a jejího vrcholného orgánu, tzv. konsistoře dolejší v letech 1517-1529*, dipl. pr. FF UK - PVH, Praha 1971, s. 70. Zbytky archivu dolní konsistoře viz Josef TRUHLÁŘ, *Paběrky z rukopisů klementinských I, Pozůstatky archivu konsistoře utrakvistické z let 1470-1490*, VČAVU 6, 1897, s. 302-4; MAREK Jindřich – MODRÁKOVÁ Renáta, *Zlomky rukopisů v Národní knihovně České republiky*, Praha 2006.

⁴ Jan Amos KOMENSKÝ, *Historie o těžkých protivenstvích církve české*, ed. František Šimek, Praha 1952, 1922, s. 42-43; 1952, s. 47-48.

⁵ F. PALACKÝ, *Dějiny IV/1*, s. 259, pozn. 244, převod data vychází ze zvyku začínat v Konstantinopoli nový rok 21.3. nebo 1.4.

⁶ Takto vyhodnotil zprávu i R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 547, pozn. 3. Důvěru dává jen tomu, že iniciativa k jednání s Řeky vyšla od Rokycany.

s císařem Ferdinandem. Ty pak byly základem i pro mladší přílohy ke spisům stavů při jednáních s Matyášem.⁷ Urbánek skutečně poukázal na shodu Komenského formulace s Kolinovou *Antiqua et constans confessio*.⁸ Představa sjezdu a synody, na nichž by se připravovalo vyslání posla českých utrakvistů do Konstantinopole, tak ztrácí pramennou oporu.

Kromě zmínky u Komenského máme k dispozici ještě dvě verze listu poslaného do Konstantinopole, které byly formulovány v září a listopadu roku 1452. Je to odpověď na dopis řecké církve, jejíž synod vyslechl vyznání víry a kritiku papežství Konstantina Anglika, záhadného posla českých utrakvistů. Na jeho žádost byl napsán list vyjadřující ochotu přijmout Čechy v jednotu s matkou pravověrných – řeckou církví.⁹

Česká odpověď vznikala zřejmě postupně, jak naznačují dvě dochované varianty. Jako vydavatelé tohoto listu se uvádějí „*administratores in spiritualibus consistorii archiepiscopatus Pragensis sede vacante cum universo clero illis subjecto*“.¹⁰ Z výrazu „s klérem“ nelze ještě usuzovat na schválení textu kněžskou synodou, jak se to objevuje v literatuře.¹¹ Příležitostí k takovému shromáždění by sice bylo řízení s tábořskými kněžími, o nichž měl padnout výrok do sv. Václava, otázkou však je, zda a v jaké podobě toto řízení proběhlo. Druhým možným momentem byl sněm po půlce října,¹² žádné další zprávy o takové akci však nemáme. Poznání způsobu projednání listů pro Řeky by nám ukázalo, nakolik se jednalo o záležitost utajenou, o iniciativu úzké skupiny vedoucích představitelů utrakvistické

⁷ K tomuto souboru pramenů srv. výklad u podzimu r. 1465.

⁸ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 976 (dodatek ke s. 547, p. 3). Další inspirací mohl být Komenskému spis Vaňka Valečovského, kde se Rokycanův obrat k Řekům připomíná (viz dále citovaný Urbánek, s. 547-8).

⁹ Události v Konstantinopoli popisuje R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 599-608; další literaturu cituje a komentuje P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 723, pozn. 58, text s. 102-103. Výtah listu v překladu uvedl ve známost F. PALACKÝ, *Dějiny*, IV/1, s. 259; další vydání cituje Urbánek.

¹⁰ Výklad dokumentů a jejich přetisk Antonín SALAČ, *Constantinople et Prague en 1452 (Cařihrad a Praha r. 1452)*, Rozpravy ČSAV-ŘSV 68, Praha 1958. List z 29. 9. 1452 vydal František PALACKÝ, *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens und seiner Nachbarländer im Zeitalter Georgs von Podiebrad (1450-1471)*, (FRA XX), Wien 1860, s. 51-3, č. 38 (z rukopisu lobkovické knihovny) – odtud citát v textu; list ze 14. 11. 1452 ed. K. HÖFLER, *Geschichtschreiber der husitischen Bewegung in Böhmen* III, Wien 1866, s. 176-7, v pozn. 2, má intulaci obdobnou, vynechává slovo „consistorii“, závěr je formulován „*cum clero sibi subjecto*“. Intitulace zřejmě zastírá pravý stav věcí, co se týče volby ale neuznání arcibiskupa Rokycany a z kanonického hlediska neadekvátního vedení utrakvistické církve. Vypůjčuje si k tomu formulace běžné v katolické církvi za sedisvakance. Na to upozornil také např. Otakar ODLOŽILÍK, *The Hussite King. Bohemia in European Affairs 1440-1471*, New Brunswick – New Jersey 1965, s. 65.

¹¹ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 609, dává do souvislosti sepsání prvního listu s výpovědí šesti osob o víře tábořských kněží, která měla být vydána podle domluvy při dobytí Tábora do 28.9.1452.

¹² R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 609, připouští kněžskou konvokaci u příležitosti pražského sněmu, která by dodala podniku „zdání, že rozhodla synoda a ne jen Rokycana se svými konsistoriány“. O shromáždění kališnických kněží koncem září 1452 mluví P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 103; na adresování listu řecké církve všem stavům světským i duchovním upozornil V. V. TOMEK, *Dějepis VI*¹, s. 233-4, z čehož odvodil potřebu, aby k odpovědi se skutečně adresáti sešli (umísťuje před 29.9.1452). František Michálek BARTOŠ, *Konec kněží tábořských*, ThPř KřR 21, 1954, s. 134-141, zde s. 137, soudí, že výrok proti tábořským nebyl vyneseno do konce září a posouvá jej na listopad s odkazem na poznámku v rukopise kap. kn. O 29, f. 316r, že teprve v r. 1453 se tábořští kněží poddali výroku z ledna 1444.

církve, nebo o záležitost prezentovanou duchovenstvu veřejně. Přímá odpověď na tyto otázky však není možná.

V roce 1452 se tedy uzavřely definitivně spory s táborskými radikály a pozornost veřejnosti se obrátila k mladému králi.¹³ Příchod krále Ladislava do Čech vracel katolické straně naději na posílení jejich pozic, což naznačil i návrat kapituly z Plzně do Prahy. Posílení katolického tábora vyvolalo naopak obavy druhé strany, které vyjádřil o postním sněmu r. 1454 Beneš Mokrovouský z Hustiřan. Slova zemského správce Jiřího tehdy zklidnila hrozící bouři, ale bylo nutné něco podniknout na úpravu církevních poměrů.¹⁴ Posloužit k tomu mělo svolání duchovních obou stran, ohlášené někdy na konec června toho roku.

Zprávy o této synodě uvedl ve známost teprve Urbánek. Dopátral se přitom tolika dílčích informací, že je k nim po řadě desetiletí těžko co dodat. Ve svém díle reprodukuje jak zprávy o průběhu akce, tak obsah tam projednávaných dokumentů, resp. výsledných usnesení. I při počtu zpráv, které se k události vážou, není jejich obsah nijak bohatý a trpí zátěží velmi tendenčního přístupu katolického informátora. Urbánkův výklad je proto ukázkou brilantní interpretace skoupého pramenného materiálu. Omezím se tedy na stručné shrnutí průběhu a soustředím se jen na několik méně jasných bodů.¹⁵

Prvním takovým problémem je datace události. Tři záchytné body nás vedou na samý konec června, neboť ustanovení kněžstvu od Václava z Krumlova nese datum 1.7. Ke 2.7. klade vzdálený zpravodaj slavné procesí na oslavu svátku Navštívení P. Marie. Snad je totožné s průvodem kněží, o němž říká Václav z Krumlova, že se při něm prezentovalo duchovenstvo králi. Rokycanova nařízení kněžstvu jsou datována až 3.7. a jeho kázání lze položit buď na 27.6. nebo 4.7.¹⁶ Zdá se tedy, že synoda začala poslední den června nebo 1.7. a trvala čtyři dny. Datum Václavova nařízení nemusí znamenat datum publikování, ale může sledovat termín svolání.

¹³ Dobu vlády Ladislava Pohrobka popsal detailně R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* III, s. 3-219; P. ČORNEJ, *VDZKČ* VI, s. 111-151, a tam uvedená literatura.

¹⁴ Slova Beneše Mokrovouského reprodukuje F. PALACKÝ, *Dějiny* IV/1, s. 313; další podrobnosti shrnul R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 796-7.

¹⁵ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* III, s. 24-39. Na něho odkazují při výkladu, pokud není uvedeno jinak. Přehledný seznam pramenů viz Katalog událostí, č. 16.

¹⁶ Ustanovení Václavovo je dochováno ve třech rukopisech (viz Katalog událostí, č. 16). Zprávu o procesí podává Cornelius ZANFLIET, *Chronicon S. Jacobi Leodiensis*, ed. Edmund Martene-Ursino Durand, *Veterum scriptorum et monumentorum... ampl. collectio* V, Parisiis 1729, sl. 486. Tamtéž s. 486-7 jsou reprodukovány články, které byly vyhlášeny o den později, tedy 3.7. Datace kázání je v rukopise vratislavském IV Q 231, fol. 270r (stará fol. 243r), mechanicky porušena, udává jen den v týdnu (čtvrtek) a souvislost se svátkem sv. Prokopa. Urbánek se přikláněl k dataci ve čtvrtek před sv. Prokopem (27.6.), počítaje s koncem synody k 1.7. podle data Václavových nařízení. Po nález dalších časových údajů (svědectví Zanfletovo objevil F. M. BARTOŠ, *LČ Rokyc.*, s. 41, č. 31), je třeba se přiklonit k datu 4.7.

Mechanismus svolání nijak podrobně doložen není. Musíme předpokládat, že bylo provedeno administrátory pomocí písemných pozvánek. Víme jen to, že katolický administrátor nebyl rád, že musí své duchovenstvo sezvat ke shromáždění. V roce 1450 došlo ke změně osoby v čele katolického duchovenstva. Po Prokopu z Kladrub, kterého jsme zastihli počátkem 40. let při jednání s Příbramem a na synodě, kde oba drželi synodální kázání, nastoupil Václav z Krumlova. Nový administrátor představoval osobnost nesmiřitelně katolickou a poslušnou kurie. Stál sice v čele katolického kléru společně s bratrem Mikulášem, ten však ustupoval zcela do pozadí a Václav byl vůdčím iniciativním typem a tvrdým protihráčem Rokycany. Václav z Krumlova se obával, aby nedošlo při synodě na věroučné disputace, aby nebylo jednáno o potvrzení Rokycany, nebo aby nedošlo k nějakým rozporům a katolický klérus v Praze se nedostal do nebezpečí.¹⁷ Prozrazuje to sám v listu, který poslal po synodě nějakému vysokému prelátovi, snad Eneáši Silviovi Piccolomini. Ten měl být prostředníkem, aby se zpráva o Václavovu počínání dostala k papeži jako jeho jisté ospravedlnění. Zmiňuje také určitá předběžná jednání a rozvažování, předcházející splnění královského příkazu. Ukazuje tak, jak vážně uvažoval o následcích a možných peripetiích takové synody. Naznačuje tím, proč se až na výjimky katolická shromáždění nekonala. Vůle krále však byla rozhodující a svolání bylo vyhlášeno. Václav se dodatečně omlouvá: „*feci etenim laudabilia consilia presidiorum, precedens animas votis regie maiestatis, et clerum copiosiori in numero pro honore regie celsitudinis et ecclesie Romane convocavi, prius eciam quam dies statuta accessissem. Studui auribus regiis suggerere, ne disputationem ad quam adversarii anhelabant admittere...*“.¹⁸ Po dlouhé době se tak měla uskutečnit synoda celého českého duchovenstva, tedy obou konfesních směrů.¹⁹

Synoda z června 1454 poskytuje velmi zajímavý obrázek. Sešla se na přání krále Ladislava, týkala se obojího kněžstva, ale jednání probíhalo odděleně: katolíci se shromáždili na Pražském hradě u sv. Víta, utrakvisté zasedali ve městě, v univerzitní koleji Karolinum. K oběma sekcím postupně přišla delegace pánů s napomenutím jménem krále a gubernátora. Žádný ze zpravodajů neuvádí datum nebo pořadí, v jakém se tato návštěva konala. Na tyto propozice byla dána odpověď: za katolíky Václavem z Krumlova, jemuž páni krátce ještě

¹⁷ Mnichov Clm 17833, fol. 392v: „*Auribus regiis suggerere, ne disputationem ad quam adversarii anhelabant admittere, quia concertatio cum talibus hominibus et illicita et infructuosa ymo prohibita foret...*“, píše Václav z Krumlova ve svém listu ze 16.7.1454, snad Eneáši Silviovi Piccolomini.

¹⁸ Mnichov Clm 17833, fol. 392v.

¹⁹ Když nepočítáme náznak kolem 30.9.1441, konalo se takové shromáždění jen za pobytu biskupa Filiberta v roce 1437.

replikovali, že má své stížnosti předložit královské radě.²⁰ Také Rokycana odpověděl, ale jeho slova nejsou zaznamenána. Třikrát je jeho odpověď zmíněna, ale text k dispozici není.

Kromě těchto rétorických cvičení publikovali oba správci pro své kněžstvo určitá nařízení. Václavovo nese datum 1.7. a bylo vyhlášeno „*ante altare s. Viti*“. Rokycana údajně nejprve odvolal jakési kacírské články 3.7. z kazatelny, můžeme tušit, že se jedná o smířlivou řeč v Týnském chrámu, která katolického zpravodaje uspokojila,²¹ pak byla publikována nařízení krále. Zpravodaj však uvádí osm článků, které nejsou totožné s nařízeními krále Ladislava, jaké známe v české verzi ze dvou rukopisů. Bartoš proto označil tyto latinské články v kronice Zanflietově jako nařízení Rokycanova. Jsou laděny značně tradicionalisticky, proto je mohl kronikář považovat za nařízení královo. Jejich vyhlášení prezentuje jako doklad toho, jak Rokycana přišel k rozumu. Pokud je možno jim dát důvěru, ukazují snahu Rokycany o uklidnění situace na bázi mírného kališnictví, jakému dala základ už ustanovení Filibertova z roku 1437, na něž se doba 40.-50. let vícekrát odvolává.

Další den mělo následovat velké Rokycanovo kázání, které je k dispozici v plném znění.²² Snad právě při něm měl ohlásit Rokycana, že jej král potvrdil v jeho funkci v čele utrakvistického duchovenstva. Zda tu byla nějaká souvislost s Rokycanovými údajnými ústupky, je otázkou. Václav z Krumlova nechtěl královu kroku uvěřit, nebo to alespoň předstíral, a vyjádřil ve svém dopise značné rozčarování a zklamání.

Zadostiučiněním mohla být Václavovi epizoda, o níž sám píše, že asi 50 utrakvistických kněží se přihlásilo pod jeho obedienci, žádali ovšem zachování kalicha v duchu kompaktát. Proto Václav váhal s odpovědí a takticky se vyhnul přímému vyjádření. Jak v případě počtu přítomných duchovních (1145 katolíků a 300 utrakvistů) tak v počtu „odpadlíků“, které uvádí, musíme být opatrní a nezapomenout, že Václav ve vlastním zájmu vylepšuje obraz katolické strany v očích adresáta.²³ Kronikář Zanfliet hovoří o účasti 500 katolíků na procesí. Jestliže dílčí východočeské shromáždění utrakvistů v roce 1441 mělo

²⁰ K opisům známým R. Urbánkovi můžeme doplnit rukopis z Milichovy sbírky ze Zhořelce, dnes v univerzitní knihovně ve Vratislavi, rukopisné oddělení, sign. Mil. IV 77, kde je na ff. 266r-267v opsána propozice pro katolíky, Václavova odpověď a replika pánů.

²¹ ZANFLIET, *Chronicon S. Jacobi*, ed. s. 486-7: „...magister Rakesanus... propria sponte ascendit ambonem et revocavit plures articulos malae fidei. Deinde de mandato regis statuta sunt, quae sequuntur...“. V Karolinu by vyhlášoval spíše „ex cathedra“, „ambona“ odkazuje spíše na kazatelnu chrámovou.

²² Kázání eviduje F. M. BARTOŠ, *LC Rokyc.*, s. 41, č. 31, uvádí pět rukopisů, k nimž je možno přidat Olomouc, Univerzitní knih. I-178, fól. 296r-305v, na který upozornil Miroslav BOHÁČEK, *Vyhláška o kompaktátech a přijímání pod obojí z 12. dubna 1437*, ČSPS 63, 1955, s. 36-40. U rukopisu UKn III G 8 nutno opravit foliaci na 124r-133r; chybnou dataci tohoto rukopisu opravili Bartoš i Urbánek. Denní datace naznačena pouze v rukopise vratislavském, k tomu viz pozn. 16.

²³ Většina vyprávění má oporu v listu Václava z Krumlova, cit. v pozn. 17 a v Katalogu.

dosáhnout počtu asi 300 duchovních, pak jejich počet v Praze bychom očekávali o hodně vyšší.²⁴

Dalším důsledkem synody byla snaha Jana Rokycany upevnit správní organizaci jím vedené církve. Žalobné spisy mu vyčítají, že dosazoval direktory kléru, děkany a faráře. Postrádáme přesnější informaci, o jaký zásah se jednalo, ale jasné je, že se ujal plně funkce, v níž byl potvrzen, a staral se o důslednější obnovu územní správy.²⁵

Volený arcibiskup a administrátor utrakvistické církve v Čechách se zřejmě snažil i jinak zastávat úřad, který mu byl svěřen. Také v oblasti synodálního života se snad pokusil o samostatné jednání, na které můžeme usuzovat pouze nepřímo. Rokycanova literární činnost obsahuje i další, tentokrát nedatované kázání *ad clerum*, proslovené na téma *Querite primum regnum dei* a dochované v susedství výše uváděného „sermo...in synoda“ z r. 1454. Tématem i oslovením odpovídá zvyklostem při synodních kázáních. S argumenty uvedenými F. M. Bartošem pro dataci do let vlády krále Ladislava lze souhlasit.²⁶ Pro dobu starší, za působení legáta Filiberta v Čechách v letech 1436-37, je nemyslitelné svolání synody Rokycanou. Pro umístění kázání na některou synodu Filibertovu není zase přijatelný důraz na podávání svátosti oltářní dětem, který se v tomto kázání vyskytuje.

Můžeme tedy konstatovat, že kromě nejistého shromáždění z roku 1452 a vedle mohutné synody z počátku léta 1454 mohla proběhnout do konce vlády Ladislavovy nejméně ještě jedna synoda Rokycanova kléru. Řadí se k těm tušeným, ale do zapomnění zapadlým událostem, které mohly zaplňovat časoprostor, vnímaný námi jen ve zkreslené optice.

Další událost, kterou jsme schopni sledovat podrobněji, se odehrála až po řadě let a již za změněných okolností. V mnohém organizačně připomíná shromáždění předešlé, měla však jiný účel i vyznění. Především došlo k výměně na královském trůně, kam dosedl dosavadní zemský správce Jiří z Poděbrad. Po vstupním, celkem úspěšném období jeho vlády se pátým rokem nad ním začala stahovat mračna. Zdrojem konfliktu se stal opět vztah katolického a utrakvistického vyznání. Nečekaně se zcela zásadně zhoršil poměr papežské kurie k Jiřímu. A tak synoda z podzimu 1462 zapadá do celé řady akcí, které reagovaly na prohlášení papeže Pia II., že kompaktáta už ztratila platnost. To se stalo v březnu 1462. Krále, stavy i veškeré

²⁴ ZANFLIET, *Chronicon S. Jacobi*, ed. s. 486: „facta est solemnis processio ibidem (Pragae) secunda Julii, qua celebratur festum Visitationis B. M. Virginis. Cui processioni intererat rex cum baronibus et sacerdotibus usque ad numerum quingentorum tenentium fidem catholicam.“

²⁵ Citace u R. URBÁNKA, *Věk poděbradský* III, s. 31 (polemika s jeho interpretací pojmu „directores cleri“ ve II. kap., pozn. 56).

²⁶ F. M. BARTOŠ, *LČ Rokyc.*, s. 41, č. 32.

obyvatelstvo, klérus pak obzvlášť, to nutilo zaujmout jednoznačnou pozici. Bylo nutné přihlásit se k jedné ze stran: papež nebo král? Poslušnost nebo kompaktáta?

Jiří přísahal na kompaktáta v létě roku 1462 při sněmu, na němž došlo i k zatčení legáta Fantina, který opustil Jiříkovy služby a proslovil řeč proti němu zcela v intencích papeže. Události byly podnětem pro vystoupení otevřené opozice vedené Zdeňkem ze Šternberka, která se nakonec zformovala do podoby Jednoty zelenohorské (1465).

Jiří podnikl řadu kroků, aby si zajistil spojence v zahraničí a udržel pozice doma. Na začátku těchto pokusů se objevuje i synoda obojího kléru, která se konala v září roku 1462. Sešla se opět na přání krále. Tentokrát už Jiří nestál v pozadí, nemusel krýt svoji vůli slovy krále Ladislava. Mohl vyslovit sám za sebe přání, aby před něho předstoupilo veškeré duchovenstvo a vyjádřilo podporu svému králi.

V čele katolického duchovenstva už vidíme opět nového administrátora, Hilaria Litoměřického. Jeho reakce na královo přání je podobná dřívější reakci Václavově. Ani Hilarius nemá mnoho ochoty svolávat své duchovenstvo a vtělí tyto pocity do pozvánky, kterou rozesílá. Zdůrazňuje, že plní vůli krále (*requisicio*), která mu byla ústně přímo králem sdělena (*ipsius vive vocis oraculo nobis facto*) a poslána i jako mandát.²⁷ Známy exemplář pozvánky je adresován tepelskému děkanovi Matyáši s tím, aby ji dále rozeslal sobě podřízenému kléru.²⁸ Zdůrazňuje se v ní nutnost zajistit, aby se dostala ke každému z těch, kdo je povinen na synody se dostavovat,²⁹ a požaduje dokonce doklad o provedení příkazu.³⁰ Kněží jsou pozváni do Prahy na Hrad, do katedrálního kostela sv. Víta mučedníka na den sv. Ludmily „*hora tertia*“. Převedeme-li tento čas na naše hodiny, jedná se asi o devátou hodinu večerní. Urbánek to považoval za omyl a předpokládal vynechání slova „(*tertia*) *decima*“ (v sedm ráno). Možná by však bylo logičtější zůstat u udaného času s tím, že kněží cestovali přes den a první den se sešli jen k prezenci a společné večerní modlitbě, která byla obvyklá před

²⁷ Citát jsem použila v kap. III, pozn. 64, jako ukázkou, jak se Hilarius vyhnul pojmu synoda. Zopakujme si ho v úplnějším znění: „*Noveritis ad requisicionem serenissimi domini nostri, domini Georgii regis Bohemie, nec non ipsius vive vocis oraculo nobis facto, nos in mandatis recepisse quatenus pro bono pacis, quod toti clero providere intendit, totum clerum... diocesis nostre Pragensis... ad nostri presenciam convocare non obmittamus.*“ (z rkp APK U XIX = VI/3, fol. 175, ed. UBG, s. 278, č. 282).

²⁸ „*Quare vobis in virtute sancte obediencie precipimus serius et mandamus, quatenus per vos aut per nuncium vestrum accedentes personaliter omnes et singulos... vestri decanatus, personaliter inventos alias publice in domibus habitationum ipsorum coram familia ad nostram presenciam dicte convocacioni interessendum... citetis...*“ (tamtéž). F. PALACKÝ, *Dějiny IV/2*, s. 222 (reed. s. 914), pozn. 164, mluví o několika psaních k tomu dochovaných v APK. Sám otiskl zde uvedený list ze souboru písemností tepelského děkana. Až širší zpřístupnění administrátorských akt ukáže, zda měl na mysli ještě další exempláře. Sonda provedená do akt k tomuto účelu nevedla k novým zjištěním).

²⁹ Ve výčtu se uvádějí: „*domini ecclesiarum plebani, capellani, presbyteri, curati et non curati*“.

³⁰ „*Fidem nobis execucionis vestre facite et personaliter solus asistentes de citatis non informantes* (sic).“

synodou, ráno pak začínal program ve velmi ranou hodinu.³¹ Duchovní by tudíž stejně museli dojít či dojet o den dříve. Pozvánka je datována 17. 8. 1462, tedy krátce po svatovavříneckém sněmu.³² Je z toho patrné, že královo rozhodnutí vykrystalizovalo v průběhu bouřlivého sněmu, ale příkaz svolat synodu vyšel od něho, nikoli ze sněmu.

Vedle mandátu Hilariova (tak označuje sám svoji písemnost slovy „*nostris parere mandatis*“) je dochován ještě koncept listu některého z jeho úředníků, který zajišťoval expedici pozvánek. Je osobnější, nazývá (téhož?) děkana „*confrater care*“ a z textu lze tušit, že korespondence mezi nimi byla častější. Opakuje skutečnosti z Hilariovy pozvánky, dodává, že se kněží nemají bát ani ohrožení života a přijet do Prahy v určeném termínu. Ačkoli list není datován, souvislost se synodou je nepochybná jak vzhledem k zářijovému datu chystané konvokace tak s ohledem na připojené zprávy o událostech, které se odehrály v Praze na sněmu kolem osoby legáta Fantina a kancléře Prokopa z Rabštejna. V našich souvislostech přichází nejzajímavější informace na konec. Oslovený má zajistit další šíření pozvánky. *Sine mora* – bez prodlení má poslat *literam mandati* dále do Štědré děkanovi Žlutickému,³³ aby obdobně sezval veškerý klérus svého děkanátu. Dále má být osloven děkan loketský, a to ať zajistí žlutický děkan. Působí tedy Teplá a její děkan jako uzlový bod pro další komunikaci administrátora se vzdálenějšími západními Čechami. Nemůžeme samozřejmě dělat závěry ze dvou listů, bylo by třeba zpracovat celý soubor uchovaný v rukopise APK VI/3,³⁴ ale i tento drobný vhléd do informačních sítí administrátorské správy je zajímavým detailem, a to i v souvislosti s organizací synod a konvokací.

Musíme předpokládat, že obdobnou pozvánku rozeslal i Jan Rokycana, doklad však žádný nemáme. K procesu svolávání synody můžeme ještě zmínit jednu výjimku, která byla udělena kněžím z Kladska.³⁵ *Favore regis* nemuselo se kladské duchovenstvo trmácet do Prahy, nicméně dva bratři tamějšího augustiniánského konventu byli právě na cestě do Roudnice, v Praze se zastavili a pan administrátor je tam zdržel přes „*sollempnis convocacio omnium sacerdotum tocius regni Bohemie ad instanciam Georgi de Podiebrath regis*“. Je

³¹ K pořadu synodního jednání viz kap. VI.

³² Svatovavřínecký sněm 1462 popsal R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* IV, s. 560-569.

³³ Štědrá u Žlutic, farní ves na podacím místních vladyků, viz August SEDLÁČEK, *Místopisný slovník historický Království českého*, reprint Argo 1998, s. 868. Průvodní list ed. F. PALACKÝ, UBG, s. 279, č. 283, (z rkp APK U XIX = VI/3, fol. 175).

³⁴ Naznačil to dále nepublikovaný příspěvek, který přednesl na konferenci Církevní správa a její písemnosti na přelomu středověku a novověku Jan HRDINA. V témž konvolutu je dochována zpráva o synodě legáta Filiberta z října r. 1437, viz B. ZILYNSKÁ, *Husitské synody*, s. 22, č. XVI. K uvedenému listu též R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* IV, s. 568, p. 107.

³⁵ Výjimka pro Kladsko je známa z edice Franz VOLKMER–HOHAUS, *Urkunden und Regesten zur Geschichte der Grafschaft Glatz von 1401 bis 1500: „Augustinerchronik“*, in: *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz II*, Habelschwerdt 1888, s. 264. Novou edici pořídil Wojciech MROZOWICZ (ed.), *Cronica monasterii canonicorum regularium (s. Augustini) in Glaciz*, Wratislaviae 2003, zde s. 144.

z toho patrné, že synoda měla mít skutečně celozemský záběr a neomezila se jen na Prahu a její okolí, jak možná vypadala realita u některých méně rozsáhlých akcí.

Průběh událostí vylíčil jeden z přítomných katolických kněží a jeho list – „*cartula talis*“ – doslova obletěl svět, nebo přinejmenším země Koruny české. Ve Vratislavi jej opsal tamější kronikář a radní písař Peter Eschenloer,³⁶ jako předlohu jej měl i Eneáš Silvius.³⁷ Dopis byl vložen také do textu kroniky augustiniánů v Kladsku.³⁸ Autorem zprávy byl s největší pravděpodobností jeden z kladských bratří, kteří se v Praze synody zúčastnili a pak pokračovali do Roudnice, jak se zpravodaj zmiňuje před koncem dopisu.³⁹ Alespoň částečně se tak objasňuje původ našeho hlavního, a prakticky jediného popisu události.⁴⁰

Průběh šesti dní, kdy bylo duchovenstvo shromážděno v Praze, popisuje kladský augustinián na první pohled dost podrobně, jeho stylisticky působivé, ale značně stranicky, prokatolicky zaujaté líčení má však vnitřní trhliny. Duchovní se podle něho sešli na Hradě v počtu 714 kněží na svátek sv. Ludmily, kdy měl administrátor Hilarius velkolepé kázání (není řečeno, zda u příležitosti svátku nebo synody), v němž zřejmě dosti nevybíravě napadal utrakvistickou stranu. Už z toho je patrné, že tento den nebyli shromážděni společně, nýbrž se

³⁶ Nové vydání německé verze kroniky Peter ESCHENLOER, *Geschichte der Stadt Breslau*, hg. v. Gunhild Roth (=Darstellungen und Quellen zur schlesischen Geschichte, Bd. 29), Bd. I-II, Münster 2003, na s. 359n. o sněmu a dalších událostech zmateně. Tomek a Urbánek odkazují na starší vydání, kde zmínky v I. sv. na s. 202, resp. 195, viz Peter ESCHENLOER, *Geschichte der Stadt Breslau oder Denkwürdigkeiten seiner Zeit vom Jahre 1440-1479*, hg. v. Johann Gottlieb KUNISCH, 2 Bde., Breslau 1827-1828. Edice latinské verze *Historia Wratislaviensis. Et que post mortem regis Ladislai sub electo Georgio de Podiebrat Bohemorum rege illi acciderant prospera et adversa von Mag. Peter ESCHENLOER*, ed. Hermann Markgraf, Breslau 1872 (Scriptores rerum Silesiacarum VII), zprávu neobsahuje, protože byla vyčleněna do svazku s dokumenty: Hermann MARKGRAF, *Politische Correspondenz Breslaus im Zeitalter Georgs von Podiebrad I. 1454-63*, Breslau 1873 (Scriptores rerum Silesiacarum VIII), s. 133-5, č. 111. O autorovi Gunhild ROTH, *Zwischen Pflicht und Kür. Der Stadtschreiber Peter Eschenloer als Botschafter, Übersetzer und Chronist. Mit drei Anhängen zu Gesandten, Prokuratoren und Boten des Breslauer Rates*, in: Stadt, Kanzlei und Kultur im Übergang zur Frühen Neuzeit, hgg. v. Rudolf Suntrup – Jan R. Veenstra, Frankfurt/Main etc. 2004, s. 15-46.

³⁷ *Commentariorum Pii II. pont. max. liber decimus*, Romae 1584, Nachdruck Frankfurt/Main 1974, s. 440-442. Eneáš převzal většinu textu zmíněného listu, ať přímo nebo snad prostřednictvím Eschenloera, jen místa příliš osobní podal obecněji, v závěru pak odstranil výklad o odchodu augustiniánů do Roudnice (viz dále).

³⁸ W. MROZOWICZ (ed.), *Cronica monasterii canonicorum regularium*, s. 144-147. Autorem kroniky augustiniánů kanovníků v Klodzku (její první, větší části, která se nás týká) byl osmý klášterní probošt Michael Czacheritz z Nisy (+ 2. 6. 1489), působící v Kladsku od r. 1456.

³⁹ „*Quid autem in eadem convocacione seu dieta actum sit et plura alia, pulcre comprehendit quidam, qui fuit presens, inter cetera sic scribens...*“, říká kronikář neadresně jako úvod k textu dopisu. Přítomné kladské augustiniány jmenuje „*antiquus...prior cum domino Johanne Kwnne*“ (ed. s. 144). Před koncem dopisu pisatel prozrazuje, že v neděli 19.9. „*licencia capta in Rudnicz profecti sumus*“ (ed. s. 147). Dále tedy zná události jen z doslechu, což je patrné i na charakteru zpravodajství a jeho neurčitosti. R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 571, pomýšlel v souvislosti s autorstvím na Jana Morávka, bakaláře zapleteného v r. 1461 do bratrské aféry v Praze, který pak utekl do Roudnice (o něm dále TÝŽ, *Tamtéž*, s. 245, 248, 415). Pokud Morávek utekl v roce 1461, těžko se vrátil jako podezřelý na synodu do Prahy. Kontext kladské kroniky však dává lepší vysvětlení pro souvislost s Roudnicí.

⁴⁰ Přehled pramenů k zářijové synodě 1462 viz Katalog událostí, č. 18. Nejpodrobnější popis a výklad o pramenech R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 570-572, pozn. 117-123, další zmínky tamtéž, s. 275, 554, 561; srv. dále P. ČORNEJ, VDZKČ VI, s. 204; V. V. TOMEK, Dějepis VII, s. 55-57. Tuto synodu dokonce zaregistroval Carl Joseph HEFELE, *Conciliengeschichte VIII*, Freiburg/Breisgau 1887, s. 139.

mezi sebou sešli jen katolíci. Zpravodaj se snaží naznačit strach a očekávání, a proto konstatuje, že ten den se „nic nedělo“ a všichni byli v napětí. Z pozvánky ale neplynulo, zda přijetí u krále se mělo konat hned týž den. Ostatně Kladští se objevili v Praze více méně kvůli jiné záležitosti.⁴¹ Není tedy vyloučeno, že 16.9. bylo ponecháno na příchod duchovenstva a počítalo se jen s obřady tohoto svátečního dne. Hilariova řeč tedy není vlastně zahájením synody,⁴² ta obvykle začínala mší k Duchu sv., o níž slyšíme u druhého dne, tedy v pátek 17.9. Tento postup má svoji logiku – první dva dny jsou věnovány duchovní přípravě, která vyvrcholí „na úsvitu“ v sobotu ranní pobožností, po níž teprve budou následovat „světská“ jednání v králově dvoře.

Augustinián ve své tendenci téměř nemluví o druhé straně, jako by utrakvisté žádný program neměli. A když, tak se jen opičili po katolících. Proto uvádí utrakvistické bohoslužby v kostelích ve městě až na sobotu, v návaznosti na slavnou bohoslužbu katolickou. V sobotu se však konalo hlavní jednání s králem a bylo by logičtější, aby zahajovací synodální liturgie probíhala paralelně v pátek.

V sobotu asi na sedmou hodinu se sešli katoličtí duchovní v kapli sv. Václava. Zpravodaj říká, že „*providus pastor volens consolari suas oviculas*“ nařídil, aby přišli „*diligenter lupos experiri, ne ovibus miscetentur*“. Připravil je na blížící se audienci u krále a vysvětlil režii této akce. Pak vykonali společné ranní modlitby a v trojstupech odešli tvořice „*processionem perpulcrum*“, za pláče i smíchu, do králova dvora, kde už byli připraveni kněží Rokycanovi.

Tady se zastavme u otázky počtu přítomných. Zmiňovaný počet 714 katolických kněží, přijímaný Palackým a Tomkem,⁴³ zpochybnili Voigt a Klose a definitivně odmítl Urbánek prý na základě údaje Petra Eschenloera.⁴⁴ Podle něho tedy číslo 700 reprezentuje celkový počet, z něhož bylo katolíků 200. Při tehdejší známém nedostatku kněžstva jsou to cifry reálnější. Ani tato redukce nám však nevysvětlí, jak se takový počet lidí (200 katolíků) mohl vejít do svatováclavské kaple na sobotní ranní bohoslužbu. Přesto ve srovnání s údaji Václava z Krumlova o synodě z r. 1454 na jedné straně a se shromážděním kutnohorským 1441 na straně druhé, nepůsobí uvedená čísla až tak fantasticky.⁴⁵ Kronika kladských

⁴¹ Kronika se zmiňuje o jednáních o reformu řádu v přísném duchu - „*nova observancia*“ (ed. s. 144).

⁴² R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 571, mluví o zahájení synody řečí Hilariovou a odložení jednání králem na sobotu.

⁴³ F. PALACKÝ, *Dějiny IV/2*, s. 222; V. V. TOMEK, *Dějepis VII*, s. 55-57.

⁴⁴ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 571, pozn. 118. Tam odkazy na práce Voigta, Kloseho a Eschenloera.

⁴⁵ Pro srovnání dodejme ještě číselné údaje, k nimž dospěl Antonín MAŘÍK, *Rozsah církevní správy v době Jiřího z Poděbrad*, dipl. pr. PVH FF UK Praha 1981, s. 244-245: prokázal komunikaci administrátorů s 291 farou, dalších pravděpodobně katolických napočítal 248, celkem 539, další nemusely být v aktech zachyceny. Počítá proto s jednou čtvrtinou až jednou třetinou katolických far z celkového počtu v Čechách.

augustiniánů zmiňuje také přítomnost vratislavského biskupa Jošta, olomouckého Tase z Boskovic a také pánů a vladyků. Jedná se jistě o tu část jednání, která probíhala v králově dvoře. Oddělená shromáždění duchovních měla zřejmě podobu skutečné církevní synody.

V králově dvoře přednesl nejprve Jiří z Poděbrad propozice, týkající se tří bodů: mírového soužití v zemi, mravů duchovenstva a dodržování kompaktát. Na všechny odpověděl Hilarius. Nápadné je, že neslyšíme nic o odpovědi Rokycanově, kterou musíme při zastoupení obou stran samozřejmě předpokládat. Následovala debata mezi králem a administrátorem o Fantinovi a jiných sporných věcech. Při odchodu přikázal král, aby účastníci ještě zůstali v Praze, buď všichni, nebo alespoň děkani. Čekali pak až do úterka, aniž byli voláni nebo propuštěni. O této fázi jednání už nemohl mít kladský augustinián přímé informace, protože se se svým druhem omluvili a opustili Prahu, aby pokračovali do Roudnice. Proto také zpráva působí v závěru poněkud zmateně. Teprve v úterý 21.9. byli prý zbylí účastníci svoláni a donuceni přijmout usnesení o zachovávání kompaktát. Urbánek dává při výkladu přednost zápisu v knize univerzitních statut, který prezentuje výsledek synody jako konsensuální přijetí závazku dodržovat kompaktáta.⁴⁶ Jestliže to tak vnímali univerzitní mistři, musíme věřit augustiniánovi, že pro stranu katolíků to bylo nežádoucí *mandatum*.

Ze zákulisí oficiálních událostí nám prozradil ještě jednu záležitost. Mezi katolíky se šeptalo, že jednání se protahuje proto, že král čeká na příchod dvou italských biskupů, kteří měli vysvětit Rokycanu. Údaj se mi jeví skutečně jen jako šeptanda nebo jízlivý žert a mnoho důvěry bych mu nepřikládala.

Nejisté jsou také dvě další zprávy. Eschenloer zmiňuje Rokycanovu řeč o kompaktátech, při níž hanil papeže.⁴⁷ Text této řeči (synodálního kázání?) neznáme a nedokážeme ji zařadit ani časově. Předpoklad, že Rokycana držel kázání, je však velmi pravděpodobný. To se nedá říci o kázání mistra Stanislava z Velvar, které na tuto synodu situoval Markgraf.⁴⁸

Vzhledem k tomu, že neznáme vůbec nic z dalšího programu utrakvistického duchovenstva, působí popis synodního jednání velmi jednostranně a utrakvisté vystupují v průběhu celé události pouze jako pasivní činitel. Přesto víme, že Rokycana v tom roce vydal pro své duchovenstvo nařízení, které neobsahuje denní datum, a proto nebylo zatím do

⁴⁶ MUP III, který cituje bez udání strany R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 572, pozn. 121, nelze identifikovat.

⁴⁷ P. ESCHENLOER, *Geschichte der Stadt Breslau*, ed. Kunisch, I, 1827, s. 195 (podle R. Urbánka, III, s. 572, pozn. 122).

⁴⁸ Text vydal pod čarou K. HÖFLER III, s. 179-183. Kritiku Markgrafových atribuce viz R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 554, pozn. 64.

událostí příliš včleňováno. Přitom se nabízí možnost, kterou uvedl už Hrejsa, že tato mandata souvisejí právě se zářijovou synodou.⁴⁹

Celkový pohled na zářijovou dvojsynodu roku 1462 je poněkud zkreslen jednostranným zpravodajstvím, které si všímá pouze katolické strany a tendenčně usiluje ukazovat její statečnost a vytrvalost v poslušnosti vůči papeži. Přes tuto jednostrannost je evidentní jedna skutečnost, že totiž tato synoda měla silně politický charakter. Dostala se zřejmě právě proto poměrně hojně do povědomí současníků i historické obce, ale informačním základem o ní je jediná zpráva, sepsaná zmíněným augustiniánem, poslaná snad na vědomí do rezidenčního kláštera dříve, než sám ukončil cestu do Roudnice. Všechny další texty jsou na tomto listu závislé a nepřinášejí faktograficky nic navíc. Stejný zdroj využil i Balbín a po něm Pešina, který trochu tajemně láká čtenáře tvrzením, že Balbín měl dokumenty dnes nedochované, ale text vyprávění nás přesvědčí, že se jedná opět o stejnou předlohu.⁵⁰ Každá nová zprávička by proto potěšila. Zatím však musíme konstatovat, že některé spíše mizí. Truhlář ve svém katalogu rukopisů⁵¹ univerzitní knihovny zaznamenal u rukopisu III F 3 na zadní předsádce poznámku, že „*a.d. 1462... et illo tempore erat sinodus Prage presente rege Georgio pro communione utriusque speciei*“. Nemůžeme však tuto poznámku uvést jako doklad zvýšeného zájmu o námi sledovanou událost, neboť v mezeře vynechané Truhlářem lze spíše vytušit než přečíst jedno ze dvou slov, které tam byly: odkazuje k datu „Laurencii“, čili k srpnovému sněmu. Je to jen další doklad o běžném užívání pojmu *sinodus* i pro sněm.

Rok 1462 zahájil pro Jiřího z Poděbrad a jeho stoupence složité, a později přímo strastiplné období. Předznamenal Jiřího sestup z vrcholu slávy, zakončený novým válečným konfliktem. Papežův výrok ohledně kompaktát a o dva roky později ohlášení půhonu před papežský soud na Jiřího z Poděbrad dodaly odvahu politické opozici a sebevědomí katolickému duchovenstvu.⁵² Podle Palackého⁵³ množící se stížnosti vedly krále k obeslání

⁴⁹ Mandata Rokycanae vydal F. PALACKÝ, UBG, s. 267-8, č. 275, z rukopisu budyšínského. Ten se mi nepodařilo identifikovat, ale mohu využít další opisy z rukopisů APK Cod. 77 a KNM V C 2 (viz Katalog událostí, č. 18). Ke spojení se synodou srv. F. HREJSA, Dějiny křesť. v Českosl. III, s. 168 (o synodě s. 167-8 s dosti volným přístupem k pramenům).

⁵⁰ Tomáš PEŠINA z Čechorodu, *Phosphorus septicornis...*, Pragae 1673, s. 249-252, s odkazem na svoji předlohu: B. BALBINUS in *Vita V. Arnesti I. archiepiscopi Pragensis* lib. 3, in not. ad cap. 4.

⁵¹ Josef TRUHLÁŘ, *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum qui in c.r. bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur* I, Pragae 1905, s. 201, č. 506 (i s přepisem zprávy).

⁵² Celkově k situaci let 1464-1465 P. ČORNEJ, VDZKČ VII, s. 216-230, a tam uvedená specializovaná literatura, k počátkům jednoty zelenohorské především práce Jaroslava BOUBÍNA a Jiřího JUROKA. Hodnocení pozice Jana Rokycany v této době Josef VÁLKA, *Mistr Jan Rokycana – obtížná cesta středu*, Sborník Muzea Dr. B. Horáka v Rokycanech, Suppl. Historie 3/1997, s.31-39 (použil i dále popsání Disputatio)

⁵³ F. PALACKÝ, *Dějiny* IV/2, s. 293-4.

valného sněmu do králova dvora na hromnice (2.2.) roku 1465. Co odlišovalo tento sněm od ostatních a co jej přiřazuje k ostatním událostem, které sledujeme, je pozvání kněží obojí strany k účasti a hledání konsensu formou disputace před tváří krále.

Pro sledování správních a organizačních mechanismů je zajímavý list psaný Václavem Křižanovským, dochovaný v třeboňském archivu. Pisatel v něm oznamuje Joštovi Rožmberskému, biskupu ze slezské Vratislavi, že byl Rokycanou pozván na disputaci.⁵⁴ List je datován 17.9., takže disputace byla připravována se značným předstihem a nebyla jen okamžitou reakcí krále na nějaké stížnosti. Křižanovský prý vyjádřil ochotu k disputaci, ale musí souhlasit král. Postupoval tedy Rokycana nejprve z vlastní iniciativy a králův souhlas získal dodatečně? V únoru následujícího roku však slyšíme o rozhodnutí samotného krále.

Paměť o této události uchoval opět spis koncipovaný z pohledu katolické strany. Popis disputace sepsali oba katoličtí účastníci, Hilarius a Václav. Opisů existuje celá řada, za zmínku stojí především Hilariův autograf v kapitulním rukopise N 59, proložený pasážemi Václavovými. V téže knihovně jsou dochovány také dva další opisy.⁵⁵ Do širšího povědomí historické obce vešla tato disputace díky několikerému otištění Hilariova textu, nejprve Heinrichem Canissem, Jacquem Basnagem de Beauval a posléze v r. 1775 V. B. Strahlem, resp. M. A. Voigtem.⁵⁶ Moderní edici postrádáme, ačkoli text je velmi živý a mohl by být i zajímavou historickou četbou.

Hilarius nás uvádí do situace dost podrobně. Účastníci se sešli „*in stuba maiori curiae regalis*“, ovšem až po hromnicích, ve čtvrtek 7. února.⁵⁷ Přítomno nebylo jen duchovenstvo, hojně zastoupeni byli i světští účastníci sněmu. Hilarius mluví o volbě 45 zástupců z pánů katolických, téhož počtu ze šlechty utrakvistické a po dvou zástupcích měst obou stran. Není jasné, zda těchto 94 osob tvořilo porotu, nebo posluchače, pravděpodobnější je druhá možnost. O nějakém posuzování přednášeného dále řeč není.⁵⁸ Přítomní se zapojovali do jednání spíše spontánně, připomínkami a dotazy. Král seděl na čelním místě, po jeho levici

⁵⁴ Třeboň, *Historica*, č. 1886.

⁵⁵ Viz Katalog událostí, č. 19, kde i další opisy. Spor o autograf zaznamenává a situaci vysvětluje Julie NOVÁKOVÁ, *K polemice Hilaria Litoměřického s Rokycanou, zvláště k „Traktátu katolickému“*, LF 66, 1939, s. 364-372, zde s. 365, pozn. 2.

⁵⁶ *Hilarii Litomericensis Disputatio cum Joanne Rokyczana coram Georgio rege Bohemiae per quinque dies habita anno MCCCCLXV*, Praha 1775, začleněno do rámce disputačních tezí V. B. STRAHLA k doktorátu teologie. Jak se traduje, vlastním vydavatelem a autorem historického úvodu s informacemi o předchozích otiscích byl A. M. VOIGT (v tisku uveden není). Dostupné exempláře: UKn rkp 46 C 125; 35 C 273; 65 E 3182.

⁵⁷ Disputaci předcházelo běžné sněmovní jednání, viz V. V. TOMEK, *Dějepis VII*, s. 92-93; Tomáš KALINA, *Václav Křižanovský*, ČČH 5, 1899, s. 333-359, zde s. 352.

⁵⁸ Hilarius ústy královými mluví o „*assessores*“, část literatury v nich vidí soudce; Kadlec obměnil informaci v tom smyslu, že bylo po 45 zástupcích duchovních z obojí strany (Jaroslav KADLEC, *Hilarius Litoměřický v čele duchovenstva podjednou*, in: In memoriam Josefa Macka, Praha 1996, s. 187-194, zde s. 190).

byli umístěni katolíci, po pravici stoupenci Rokycanovi (vnucuje se otázka, zda nebylo uspořádání výrazem sympatií krále a zda nemělo toto aranžmá symbolický význam – alespoň Hilarius mohl věci tak vnímat nebo alespoň prezentovat).

Úvodní řeč přednesl král a vysvětlil v ní, proč dal posluchače pozvat a co od shromáždění očekává: „*Quod cum positi fuimus in solio regni, semper quaerabamus pacem et ea, quae fuerunt pacis et unitatis. Et quia annis omnibus istis ex utraque parte sacerdotum multae conquestiones et accusationes coram me fuerunt depositae et per magistrum et per decanum multoties rogati ut emendarentur: Nos nolentes amplius similia pati, fecimus convocari hanc congregationem et eligere istos assessores, ut eos audiamus et audientes, quantum poterimus, cum Deo, pacem inter vos faciamus.*“⁵⁹ Řeč je to chvályhodná, musíme si však uvědomit, že král jistě nemluvil latinsky, a to nejen proto, že je známo, že Jiří latinu neznal. Starý letopisec zdůrazňuje zajímavý detail, který bychom jinak jen předpokládali při bohaté účasti laiků: „...král Jiří svolav obojí stranu, dopustil toho, aby před ním hádali se česky protivníci s Hradu Hilarius a Křižanovský s mistrem Rokycanú...“⁶⁰ Hilarius tedy české jednání převedl ve svém spise do latiny a jistě to nebyla jediná úprava, kterou při reprodukci předneseného udělal.

Jako první prý vystoupil mistr Rokycana řečí (označenou jako „sermo“) nazvanou „*Quod cum Bohemi quatuor articulos defendere instituissent...*“. Otázka kompaktát, jejich obsahu a výkladu byla logicky ústředním bodem jednání, ale nikoli jediným. Rokycanovi odpovídal kapitulní děkan a administrátor Hilarius za vydatné pomoci přítele Václava. Vedle čtyř husitských článků přišla řeč na pojem církve, sedm svátostí, způsob podávání svátosti oltářní a řadu dalších otázek. Hilarius vsadil na vlastenecký tón a chválu české země, jak mívával ve zvyku i v jiných projevech.⁶¹ Zabrousil do české historie, připomněl, jak kdysi vzkvétala, než přišel Hus a jiní a všechno zkazili. Hilarius dává svým myšlenkám daleko větší prostor než slovům svého protivníka, která resumuje velmi stručně. Na přetřes přišly události z počátků husitství, verše proti arcibiskupu Zbyňkovi z Házmburka, boje o Viklefa, otázka remanence. Někdejší učitel a jeho žák si vzájemně vyčetli změny životních postojů, když Hilarius na předhůzku, že konvertoval, replikoval Rokycanovi, že i on se dopracoval ke svému husitství od klášterního života u rokycanských augustiniánů, kde přijímal pod jednou.⁶²

⁵⁹ *Hilarii Litomericensis Disputatio*, s. 2.

⁶⁰ SLČ (Palac.)-LM, č. 548, s. 180 (reed. s. 161).

⁶¹ Josef HEJNIC – Miloslav POLÍVKA, *Plzeň v husitské revoluci*, Monographia Historica Bohemica 3, 1987.

⁶² Výtka konvertitství zasáhla i další osoby, např. Stanislava z Velvar, jak upozornil R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 248, pozn. 46 (viz *Hilarii Litomer. Disputatio*, s. 15).

Byla také přednesena řada konkrétních stížností na aktuální poměry, jejichž řešení ale muselo být odloženo do dalšího vyšetření.

Král celou debatu, která se protáhla od čtvrtka až do pondělí, osobně vyslechl, neboť je průběžně zmiňováno, že některé řeči směřovaly přímo na něho a on odpovídal. Na vystoupení učenců reagovali také páni, aktivně se projevoval především pan Kostka, Trčka a Zdeněk ze Šternberka. Do debaty vstoupil i kancléř Prokop z Rabštejna.⁶³

Vzhledem k účelu shromáždění bychom očekávali nějaký závěr, ten však zřejmě nepřišel, pokud za něj nebudeme považovat jakousi závěrečnou samochválu mistra Rokycany. Ten se považoval za vítěze, Hilarius však proti takovému hodnocení protestoval. Sám navrhl, aby bylo přednesené rozesláno v písemné podobě buď kurii k rozhodnutí, nebo všem univerzitám na posouzení. O takovém kroku však žádnou zprávu nemáme, a pouze značné zahraniční rozšíření opisů jak Hilariova spisu tak Rokycanova traktátu, v němž probral diskutovanou látku, by tomu nasvědčovalo.⁶⁴

S ohledem na početnou účast laiků a stále ještě dostatečnou převahu utrakvistů v zemi mohla být disputace vnímána jako vítězství kališníků. Letopisec alespoň událost hodnotí následovně: „*I přemoženi sú ti mudrlanti mocnými duowody písem svatých a v hanbu uvedeni.*“⁶⁵ Z kontextu je patrné, že mudrlanty míní Hilaria s Václavem. Jestliže nabylo veřejné mínění takového dojmu z této akce, my dnes víme, že oba učenci zdaleka nebyli zahanbeni a že záhy přijde doba, kdy bude Hilarius dělat problémy nejen Rokycanovi, nýbrž i samotnému králi.⁶⁶

Jiný letopisný záznam, opsaný (nebo zapsaný) Oldřichem Křížem z Telče do třeboňského rukopisu A 7, vidí výsledky disputace v poněkud jiném světle: „*Anno domini M^oCCCC lxx^o fuit congregacio et synodus dominorum, clientum et civitatum ad quam vocati sunt doctor Hylarius de Lithomericz cum toto capitulo Pragensi et Rokiczana cum sua secta et accusavit filios sancte matris ecclesie et fecit quam multos sermones ibidem et domini de*

⁶³ Nejpodrobněji probral obsah jednání T. KALINA, *Václav Křížanovský*, s. 352-4; a František Michálek BARTOŠ, *Poslední bitva M. J. Rokycany*, KřR 22, 1955, s. 312-317, s výčtem dalších nalezených rukopisů.

⁶⁴ Na velký podíl v zahraničí uložených opisů upozornil F. M. BARTOŠ, *Poslední bitva*, s. 315-17, včetně případu rukopisu v Halle, kde se nachází jak dílko Hilariovo, tak traktát Rokycanův, psané asi ve stejné době, čili nikoli jako odpověď jednoho na druhý. Bartoš soudil, že není náhodou, že se sešly v jednom rukopise a že je to výsledek Poděbradem řízené propagandy, k níž jej inspirovala Hilariova žádost o dobrozdání univerzit.

⁶⁵ SLČ jako v pozn. 60. V podobném duchu referuje letopis G (křížovnický), ale až při roce 1468: nastaly války..., „*když předtím král Jiří, svolav naši i protivnú stranu, dopustil, aby před ním hádali se česky protivníci s Hradu, Hilarius, Křížanovský, s mistrem Rokycanou, kterýž přemohl je Písmem a v hanbu uvedl.*“ Staré letopisy české z rukopisu křížovnického, ed. František ŠIMEK – Miloslav KAŇÁK, Praha 1959, s. 277-278.

⁶⁶ K osobě Hilaria srv. kromě již citovaného Kadlece dále Tomáš KALINA, *Hilarius Litoměřický*, ČČH 5, 1899, s. 311-321.

*capitulo fidem catholicam universalis ecclesie protestati sunt et errores Rokyczane reprehenderunt quatuor, quod non ...de precepto et plures gratie nec... sacramentum et de remanencia panis in sacramento est....*⁶⁷

Spor neskončil disputací, přerušenu náhle králem, ale protahoval se dalším traktátovým soupeřením a vstoupil i na kazatelny. Rekapitulace spisů, které přitom vznikly, nepatří už do naší zájmové oblasti.⁶⁸ Raději se ještě ohlédneme za odeznnou disputací a jejím významem. Ačkoli sněmovní rámec dodal události jiného charakteru, než měly paralelní synody v r. 1462, přece zahájení disputace připomene v mnohém scénu, která se odehrála v králově dvoře 18.9.1462. Král mluví v obdobném nabádavém uklidňujícím duchu, i Hilarius se staví ke kompaktátům a jejich nepotřebě pro katolíky podobným způsobem. Obě dvě události spolu geneticky souvisejí a vytvářejí i se synodou z r. 1454 jednu linii shromáždění, jejichž prostřednictvím se Jiří snažil uplatnit svůj vliv na církevní a náboženské poměry v zemi, uklidnit neustálé hádky a ukončit příval stížností. Hromniční disputace byla jeho posledním pokusem v tomto směru. Král se přesvědčil, že tudy cesta nevede. Stupňovaná agitace administrátora Hilaria, ale hlavně následovné vyhlášení křížové výpravy proti kacířskému králi Čechů vylučovaly, aby se ještě kdy podobná akce konala.

V průběhu roku 1465 se přičiněním vratislavského biskupa Jošta z Rožmberka a Zdeňka ze Šternberka i dalších zformovala skupina opozičních pánů, kteří rozhlašovali stížnosti na krále. Jiří proto ohlásil na 23.9. termín pro zemský sněm, který se sešel 25. září v Praze. Opozice tu přednesla ústy Jana Zajíce z Házmburka obsažnou stížnost, na niž odpověděl sám král a pak vystoupil na jeho obranu i Burian Trčka z Lípy za nižší šlechtu.⁶⁹ V jednom bodu své odpovědi se král ohradil, že se vždy stavěl proti hanlivým a pobuřujícím kázáním, neboť se mu nelíbí ani u jedné strany. Ospravedlňuje se dále, že právě v tu dobu nechal svolat kněžstvo Rokycanovo, které slíbilo, že nechá výtržností a bude se držet kompaktát.

⁶⁷ Třeboň, A 7, fol. 25v (v rámci Cronica Boemorum), údaje k rukopisu a literatura ke kronice Jaroslav WEBER (Kadlec) – Josef TRÍŠKA – Pavel SPUNAR, *Soupis rukopisů v Třeboni a v Českém Krumlově*, Praha 1958, s. 63-94, zvl. s. 63 (lit.) a 94 (písař). Zápis je na samém okraji listu a konec je rozmazaný, nicméně je jasné, oč v něm šlo: páni z kapituly vytýkali Rokycanovi 4 bludy, které jsou podány jen v náznaku.

⁶⁸ Na prvním místě stojí Rokycanova odpověď *Contra sex propositiones frivolas doctorum apostatarum*, viz Katalog událostí. O dalších traktátech viz Josef VOLF, *Rokycanův traktát proti Hilariovu Lučišti pekelnému*, ČČM 83, 1909, s. 226-233; TÝŽ, *Hilaria z Litoměřic traktát Arcus gehennalis*, ČČM 85, 1911, s. 33-60; TÝŽ, *Jafetův „druhý traktát“ Hilaria z Litoměřic*, ibidem, s. 305-317. K tomu polemicky J. NOVÁKOVÁ, *K polemice Hilaria*, l.c. Nový přehled Hilariovy literární činnosti obsažen v publikaci Josef HEJNIC – Miloslav POLÍVKA, *Plzeň v husitské revoluci*, Praha 1987, III. kap., s. 16-27. Zhodnocení disputace a jejích ohlasů Rudolf URBÁNEK, *Husitský král*, Praha 1926, s. 209.

⁶⁹ Stručně shrnutí a odkazy na příslušnou literaturu přináší P. ČORNEJ, VDZKČ VI, s. 227-230.

Formulace dovoluje předpokládat, že někdy krátce před sněmem se sešlo utrakvistické duchovenstvo a zavázalo se vyhovět královým připomínkám. Tvrdí to alespoň Starý letopisec.⁷⁰ Zprávu pak jakoby dotvrzuje kronika Petra Eschenloera, který s patřičnou dávkou invektiv praví: „*In quatuor temporibus exaltacionis sancte crucis de anno etc. LX quinto fuit Prage maxima convencio circa regem de parte infecta et precipue cleri sacrilegi; debebant interfuisse domini de parte catholica, qui autem si affuissent, sicuti vocati erant, nova resultassent in defensionem heretice pravitatis et suppressionem sancte religionis catholice.*“ . Kronikář zjevně nemá zprávy přesné a o kněžské konvokaci neví nic konkrétního. Uvádí dále pouze výťah ze stížností opozice, kde mezi ostatními je i artikul vyčítající králi souhlas s Rokycanovým napadáním „věrných“.⁷¹

Uvedené kusé zprávy umožňují závěr, že světský sněm byl zemským sněmem, obou konfesních stran, kdežto kněžské shromáždění se týkalo pouze utrakvistů. Takováto kombinace není jinak ve vzpomínané době obvyklá, zdá se proto, že oba sněmy nebyly na sebe bezprostředně vázané. Pokud se Rokycanovo duchovenstvo skutečně sešlo, pak se tak stalo před zahájením sněmu a odděleně, na přímou výzvu krále.

Neurčitost zpráv o této konvokaci umožnila spojit s ní i další nejasné zprávy, které se objevují v řadě rukopisů i tisků 16.-17. století. Hovoří o sjezdu stavů podobojích, kteří v roce 1465 „obnovili konsistoř pro smrt některých osob a panu arcibiskupu Mistru Janovi Rokycanovi k správě ji poručili“. Dále měli být k mistrům přidáni čtyři pražští senátorové, není jasné, zda jako členové konsistoře, nebo jako „defensoři“.⁷² Tuto zprávu zpracoval do výkladu o proměnách utrakvistické církevní správy v době Rokycanově poprvé Kamil Krofta (1911).⁷³ Urbánek ji přijal ve třetím svazku své syntézy (1930),⁷⁴ o čtvrt století později však publikoval studii, v níž odhalil rozsáhlé úpravy historického materiálu Matoušem Kollinem z Chotěřiny pro účely stavovské argumentace a obrany stavovských práv vůči panovníkovi.⁷⁵ Urbánek už se nevracel k detailům svého výkladu o roce 1465, ale v návaznosti na něho můžeme celkem logicky konstatovat, že materiál sestavený Kollinem a dále přepracovaný

⁷⁰ Přehled pramenů viz Katalog událostí, č. 20. Nejobsáhlejší vyprávění in: SLČ-G (Šimek-Kaňák), s. 271-274 (o svolání kněží s. 173-4).

⁷¹ Peter ESCHENLOER, *Historia Wratislaviensis*, SSrrSil. VII, s. 109-110.

⁷² *Sněmy české* VI, s. 170.

⁷³ Kamil KROFTA, *Boj o konsistoř pod obojí v letech 1562-1575 a jeho historický základ*, ČČH 17, 1911, s. 28-57, 178-190, 283-303, 383-420, především pasáž *Administrátoři a konsistoř strany pod obojí do polovice XVI. století*, na ss. 30-57.

⁷⁴ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* III, s. 822.

⁷⁵ R. URBÁNEK, *Novoutrakvistický humanista Matouš Kollin z Chotěřiny a starší tradice husitská*, ČSPS 64, 1956, s. 1-16, 70-89; srv. dále Václav CHALOUPECKÝ, *Pře kněžská z r. 1562*, VKČSN, tř. fil.-hist.-jaz. 1925, č. IV.

Petrem Kodicelem nelze přijímat tam, kde není ověřen jiným dobovým pramenem. Považuji proto konstrukci o konání utrakvistického sjezdu v roce 1465 vedle zemského sněmu a dosazování konsistoře za fikci a připouštím pouze shromáždění kněží, kteří měli vyslechnout královské napomenutí.⁷⁶

Závěrečné roky 60. let 15. stol. přinášejí ještě několik mírně záhadných zpráv, které naznačují, že byly sice vyhledávány možnosti kolektivního jednání, ale přesné obrysy těchto akcí nejsou zřetelné. Historická paměť se soustředila na válečné dění a volbu Matyáše Korvína českým králem. Řešení drobnějších domácích problémů se netěšilo takové pozornosti.⁷⁷

Dvě zprávy dávají tušit, že také představení katolického kléru se potřebovali občas sejit se svým duchovenstvem. Pořádání velkých shromáždění nepřicházelo v úvahu. Pro svolání řádné diecézní synody chyběl svolavatel. Potřeba kolektivních porad se proto řešila menšími dílčími shromážděními. O jednom slyšíme v roce 1467, kdy svolal administrátor Hilarius kněze do Plzně do svého obydlí, aby jim přečetl papežská nařízení. Za neúčast hrozil exkomunikací.⁷⁸ Jiné shromáždění se odehrálo na Zbirohu u pana Hanuše z Kolovrat 3.9.1469. Jednalo se zřejmě pouze o kapitulu, kterou Hanuš svolával listem z 28.8.1469.⁷⁹ Do svých úvah jsem zahrnula i toto zasedání, neboť v práci F. A. Hebera figuruje jako „všeobecné synodální shromáždění 29. 8. 1469 v sále hradu Zbiroh“, při němž měly být publikovány papežské buly s klatbou na krále Jiřího. Je z toho evidentní, že milovník českých hradů spojil obě zprávy v jednu.⁸⁰

Třetí zpráva z konce šedesátých let se týká nepochybně strany utrakvistické. Zlomek písemnosti původem nejspíše z akt dolní konsistoře, vyjmutý z vazby některého kodexu,

⁷⁶ Vyjádřila jsem se k tomu již v článku Blanka NOŘÍŽOVÁ, *Rozbor pramenů k historii husitských synod*, JSH 48/3, 1979, s. 211-223, zde s. 215-218; Blanka ZILYNSKÁ, *Utrakvistická církevní správa a možnosti jejího studia*, in: *Církevní správa a její písemnosti na přelomu středověku a novověku*, AUC-PhD 2, 1999, Z PVH XV, Praha 2003, s. 39-53, zde s. 51. Materiál, jehož přehled (asi ještě neúplný) jsem uvedla v Katalogu, č. 20, je tak rozsáhlý a propletený, že není možné jej v rámci této práce analyzovat a bude nutné mu věnovat samostatnou pozornost.

⁷⁷ Stejně rozvržení pozornosti sledujeme také u novodobé historiografie. K událostem let 1467-69 viz P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 241-269.

⁷⁸ Přejímám podle Antonín MAŘÍK, *K postavení katolické církve v Čechách v době poděbradské*, FHB 7, 1984, s. 101-196, zde s. 132-3, podle administrátorských akt, APK VI/7, fol. 39-41 (viz pozn. 119).

⁷⁹ Podle APK VI/7 (?) otiskl Tomáš PEŠINA z Čechorodu, *Phosphorus septicornis*, Pragae 1673, radius III, s. 280. Pro další upřesnění obou akcí bude nutné blíže prozkoumat administrátorská akta, která nebyla aktuálně k dispozici pro rekonstrukci badatelny Archivu Pražského hradu.

⁸⁰ František Alexandr HEBER, *České hrady, zámky a tvrze I, Západní Čechy*, vyd. a překl. Irena Bukačová, Praha 2002, s. 498.

obsahuje hned dvojí překvapivou informaci.⁸¹ V roce 1468 se měl konat „sněm“ o sv. Vavřinci ve Velké koleji v Praze a mistři a kněží tam předložili své stížnosti na utiskování podobojích. S ohledem na místo konání i na téma a formu stížností, by se mělo jednat o sjezd utrakvistických stavů. V roce 1468 však není žádný sjezd doložen.⁸² Ze zlomku není dost patrné, k jakému účelu tento záznam sloužil, zda se jedná o záznam úřední nebo letopisnou zprávu. Mohlo by se proto stát, že datace plně neodpovídá, ale bez dalšího vodítka nemůžeme k tomu nic více říci. Z formulace „*při sněmu o sv. Vavřinci u Veliké koleji v Praze před pány rytieřstvem, zemaný a městy i přiševším tudiež lidem mistrové a kněžie... tyto potřebnosti oznámili...*“ není také patrné, zda bylo kněžstvo přítomno korporativně, nebo jen jeho zástupci přednesli příslušný příspěvek.⁸³

Celá střední perioda synodálního vývoje v Čechách 15. století je charakterizována, mimo jiné znaky, soupeřením utrakvisticko – katolickým. Dočasně dozněly vnitřní zápasy utrakvistické církve a synody slouží k řešení problémů soužití „dvojího lidu“.

Desetiletí, která následují po nástupu Jiřího z Poděbrad do čela země jako správce Království, přinášejí pro výzkum synod v Čechách řadu změn. Mění se pramenná základna, ostatně značně chudá. Po půlce století končí sady opisů usnesení, artikulí. Většina zpráv má původ v katolickém prostředí, často v oblasti slezské Vratislavi nebo Kladska (1462 i 1465), čímž je dána jednostrannost informací. Objevuje se „autoreferát“ ze strany katolického administrátora (1454, 1465). Jiné zprávy jsou jen doplňkové, včetně katolických administrátorských akt.

Mění se však také podoba shromáždění a hlavně jejich účel a náplň jednání. Hlavní význam mají dvě popsané společné synody z let 1454 a 1462, ostatní náznaky a disputace z r. 1465 jen dokreslují obraz tehdejší synodality. Obě společné synody se sešly na výzvu krále (první krále Ladislava, ovšem za inspirace správce Jiřího, druhá pak na rozkaz Jiříka přímo), vedle společné audience obě jednaly odděleně podle konfesí. Obě reagovaly především na politickou situaci: první měla být jedním z kroků ke konsolidaci situace v zemi po korunovaci mladého krále, druhá měla vytvořit tlak především na katolickou složku duchovenstva, aby se

⁸¹ UKn XXIV B 68, zlomek č. 376, Zl. 53 (evidenci provedli: Jindřich MAREK – Renáta MODRÁKOVÁ, *Zlomky rukopisů v Národní knihovně České republiky*, Praha 2006, s. 73. Děkuji J. Markovi za ochotné zpřístupnění materiálu.

⁸² V. V. TOMEK, *Dějepis VII*, zmiňuje pouze sněm ohlášený na sv. Bartoloměje (s. 222), jinak žádný sjezd ani uskutečněný sněm neneviduje (viz rejstřík). Žádný sjezd není v tomto válečném čase zachycen ani v lounské knize počtů, viz Antonín KOSTLÁN – Blanka ZILYNSKÁ, *Geografický horizont venkovského města ve druhé polovině 15. století. K možnostem využití edice lounské knihy počtů*, FHB 9, 1985, s. 427-471, zvl. s. 445-6 a 468-471 Zlomek písemnosti uvádí jasně oba časové údaje – rok 1468 i sv. Vavřince, nikoli sv. Kateřinu, jak datuje soupis cit. v pozn. 81.

⁸³ Vnímám text jako propozici duchovních k jednání, nikoli jako artikule rytířů, zemanů a mistrů, jak uvedeno v soupise, l.c.

nepostavilo proti králi ve chvíli, kdy byla vyhlášena neplatnost kompaktát papežem Piem II. Otázkou je, zda neproběhla podobně koncipovaná „paralelní“ synoda ještě v r. 1478, kam ve výkladu teprve dospějeme.

U synody z června roku 1454 známe relativně dost podrobností o průběhu, abychom mohli říci, že po formální stránce to byl pokus obnovit obvyklou podobu diecézní synody, i když ve zdvojené podobě podle konfesí. Známé je Rokycanovo kázání utrakvistickému duchovenstvu a nařízení katolickému kléru od katolického administrátora Václava z Krumlova. Mimořádné bylo angažmá krále, který nejen prosadil konání synody, nýbrž i nechal před sebou duchovenstvo defilovat a konečně vydal pro ně i svá nařízení. Zprávy o zářijové synodě z r. 1462 si všímají převážně katolického duchovenstva. Z liturgického pořadu jsou doloženy pro obě strany slavnostní mše. Nápadná je opět angažovanost krále, který si povolal klérus k sobě a napomínal ho v ohledu politickém i etickém.

Druhá perioda vývoje synod v Čechách 15. stol. se uzavřela jaksi přirozenou cestou. V roce 1471 zemřeli krátce po sobě jak volený arcibiskup Jan Rokycana, tak „jeho“ král Jiří z Poděbrad. Mechanismy pro obsazení uprázdněného trůnu byly celkem jasné na rozdíl od způsobu, jak dosadit nového správce utrakvistického duchovenstva. Otvírá se proto před námi nová perioda vývoje utrakvistické církve i jejích synod.

III. perioda: 1471-1539

Třetí periodizační období utrakvistických synod otvíráme rokem, kdy nastala velká změna ve vedení české zemské církve. Po čtyřech desetiletích jejího vedení umírá M. Jan Rokycana a čeští utrakvisté jsou postaveni před zcela zásadní otázku: kdo na jeho místo? Otázka zřejmě proskakovala již nějaký čas dříve, neboť mistr Rokycana byl od r. 1466 vážně nemocen a nemohl již působit ani na univerzitě, ani se účastnit povinností v rámci správy utrakvistické církve.¹ Na to zřejmě naráží koncept či opis listu neznámého pisatele, určeného mistru Václavu (Korandovi?).² Týká se volby biskupa a problému, jak se zařídit v Čechách, aby nebyla volba opět zpochybňována. Z textu plyne, že vedoucí osobnosti utrakvistické církve uvažovaly o nějakém řešení ještě před smrtí Rokycany („*magistro in vita existente et iam deficiente*“), ale k žádnému konkrétnímu kroku nepřistoupily. Až po odchodu voleného arcibiskupa (22.2.1471) se našlo řešení při svatojiřském sněmu.

Hlavním úkolem sněmu bylo zvážení volby budoucího panovníka, ale v této věci se mezi laickými účastníky sněmu nenašel konsens a vlastní volební sněm proběhl až v květnu v Kutné Hoře.³ Duchovenstvo se shodlo na Václavu Korandovi, tou dobou rektoru pražské univerzity. Jeho osobnost se profilovala vedle Rokycany již od r. 1462, kdy byl členem královského poselstva k papeži Piovi II., takže se zdá, že byl jediným uvažovaným kandidátem. V jaké formě volba proběhla, letopisec nepraví. Stručné konstatování, že „*duchovní volili sobě za správce mistra Korandu*“ je jediným ohlasem této významné události, která na dalších více než dvacet let rozhodla o hlavě utrakvistického duchovenstva.⁴ V souvislosti s výše uvedenými úvahami o formě volby biskupa můžeme předpokládat, že byl kladen důraz na volbu duchovenstvem, neboť právě skladba volitelů (z poloviny laiků) v r.

¹ Znamená to, že i přednesení stížností na svatovavříneckém sjezdu v roce 1468 se už nemohlo týkat jeho osoby. K závěru Rokycanova života např. Kamil KROFTA, *Mistr Jan Rokycana*, in: Duchovní odkaz husitství, Praha 1946, s. 177-205; Jaroslav BOUBÍN, *Mistr Jan z Rokycan. Stručný náčrt jeho životních osudů*, in: Jaroslav Boubín – Jana Zachová, *Žaloby katolíků na Mistra Jana z Rokycan, Rokycany 1997*, s. 5-19.

² Objevil, přečetl a otiskl Josef TRUHLÁŘ, *Paběrky z rukopisů klementinských č. LIV, Snahy o nástupce v hodnosti arcibiskupské*, VČAVU 10, 1901, s. 100.

³ Na volební sněm se soustřeďuje hlavní pozornost literatury. Její přehled shrnul P. ČORNEJ, VDZKČ VI, s. 404 (jen zmínka o dubnovém sněmu), pozn. 1 ze s. 409. O pražském sněmu F. PALACKÝ, *Dějiny V/1*, s. 10, 17; V. V. TOMEK, *Dějepis VII*, s. 298, 302-3; soupis dokumentace pražského sněmu podává Jan PELANT, *České zemské sněmy v letech 1471-1500*, Praha 1960 (dipl. pr. PVH FF UK Praha), s. 123-126 (soupisová část práce nebyla otištěna v rámci studie Jan PELANT, *České zemské sněmy v letech 1471-1500*, SAP 31/2, 1981, s. 340-417). Doklady se týkají sněmovního jednání, k účasti duchovenstva nepřináší nic nad rámec SLČ. K osobě nového administrátora Kamil KROFTA, *Václav Koranda ml. z Nové Plzně a jeho názory náboženské*, in: Sborník Měst. hist. musea v Plzni 3, 1914, s. 46-103; Pavel SPUNAR, *Literární činnost utrakvistů doby poděbradské a jagellonské*, ARBI I, 1978, s. 165-269, zde s. 195-210.

⁴ SLČ (Palac.)-GIKLM, č. 580, s. 206 (reed. s. 178); SLČ-G (Šimek-Kaňák) však žádnou zprávu neobsahují, i když byla sigla uvedena v Palackého edici. Z téhož zdroje čerpal i Daniel Adam z VELESLAVÍNA pro svůj *Kalendář historický*, 1590, s. 224 (23.4.).

1435 byla jedním z argumentů proti platnosti volby Jana Rokycany. Na druhé straně rámeček této nové volbě tvořil sněm, podobně jako v roce 1435. Sněm mohl dodat volbě váhy a tento postup také zajišťoval předákům země vliv na volební proces.⁵

Spojení zemského sněmu (nikoli sjezdu kališnické strany) a shromáždění kněžstva se objevilo jen ve výjimečných případech. Můžeme zrekapitulovat, že snad prvním případem byl lednový sněm roku 1444, který rozhodl o zavržení tábořské věrouky, ale v rámci něhož proběhla disputace představitelů oficiálního utrakvismu a táborství. Na druhém místě je to velká disputace katolicko-utrakvistická v únoru 1465, a potom až právě svatojiřský sněm roku 1471. V ostatních případech součinnosti sněmů a synod se vesměs jednalo o postup takový, že sněm inicioval svolání kněžstva a to se pak sešlo odděleně na vlastním jednání.⁶ To byl případ již svatoprotektské synody r. 1421, stejně jako červencové synody 1434, ale i kutnohorské v r. 1441, zatímco v květnu 1448 nejsme o mechanismu svolání informováni. Zastavila jsem se u této otázky proto, abych upozornila na jeden z nových jevů, charakterizujících utrakvistickou synodalitu ve sledované době. Zároveň tím připravuji výklad o dalším jevu, totiž spojení kněžských konvokací se sjezdy stavů, k němuž se záhy dostaneme.

Jen stručně zmínit můžeme neúplně dochovaný text kázání M. Václava Korandy ke kléru, psaný vlastní rukou v jeho Manuálu. Vše, co bylo možné o textu říci, uvádí jeho vydavatel Josef Truhlář v úvodu k edici. Vzhledem k tomu, že chybí jakýkoli záchytný bod pro dataci, kdy mohlo být předneseno, nezbyvá než je pouze registrovat pro další možnou utrakvistickou synodu nejspíše v době působení Korandy jako administrátora (1471-1497).⁷

Další ukázkou součinnosti světských a církevních shromáždění představuje následující událost. V polovině června 1478 se v Praze odbýval zemský sněm, o němž není mnoho známo než to, že odtud vzešel podnět ke svolání sjezdu stavů podobojí, k čemuž dal svolení král. Iniciativa k tomuto svolání přišla od kněží. Zda byli přímo účastni na svatovítském sněmu, nebo jen zákulisně projednali potřebu takového shromáždění, nelze jednoznačně doložit.⁸ Aktivita mistrů a kněží vystupuje však výrazně v průběhu svolávání sjezdu na 10. 8. 1478. S datem 15.7. byly rozeslány jak světskými reprezentanty stavů (nejvyšší purkrabí Jan Jenec

⁵ To zdůraznil V. V. TOMEK, *Dějepis IX*, s. 36; z něho zřejmě vycházel úsudek Josefa MACKA, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001, s. 103, že přítomni byli i duchovní, ale volili měšťané a šlechtici v duchu tradice doby Rokycanovy. Nic takového jsme však nepozorovali a je tu zřejmý vliv Kollinových Výpisů ze starých sněmů, viz K. KROFTA, *Boj o konsistoř*, s. 49.

⁶ Ke zmiňovaným synodám B. ZILYNSKÁ, *Husitské synody*, s. 16, 21.

⁷ Viz Katalog událostí, č. 25; *Manuál M. Václava Korandy*, ed. Josef TRUHLÁŘ, Praha 1888, č. XV, reg. s. XII-XIII, ed. s. 109-111, z rkp UKn XVII F 2, fol. 92v-93v.

⁸ Údaje o červnovém sněmu r. 1478 shrnul J. PELANT, *České zems. sněmy*, dipl. pr. 1960, s. 166-7.

z Janovic, nejvyšší sudí Jan Tovačovský a královský podkomoří Samuel z Hrádku)⁹ tak mistry a kněžími „úřadu duchovního“ pozvánky. Dochovány jsou v kutnohorském městském archivu.¹⁰

Iniciativu mistrů dokresluje ještě krok, který těmto pozvánkám předcházel. Týden před sepsáním oficiálních pozvánek¹¹ koncipovali mistři a kněží úřadu duchovního list panu Ctiborovi Tovačovskému s výzvou, aby se na chystaný „sněm“ o sv. Vavřinci dostavil a sezval i další účastníky. List se dochoval jako poměrně rozsáhlý zlomek vyňatý z vazby nějakého kodexu. Toto dochování vyvolává otázku, zda byl odeslán, nebo sloužil jen jako koncept. Druhou možností vylučuje jeho podoba: patrné sklady *listu poselacího* a zbytky pečeti. Pak je otázkou, jak se dostal zpátky do Prahy do univerzitní knihovny.

List posílaný 15.7. od duchovního úřadu (neuvádí se ještě pojem konsistoř) nabádá Kutnohorské, aby vzali do Prahy na sjezd svého faráře, což list pánů neobsahuje. Není tedy vyzýván osobně každý farář nebo není užito zprostředkování venkovskými děkany, nýbrž účast duchovních se zajišťuje prostřednictvím města.¹²

O svatém Vavřinci, tedy 10.8.1478, se účastníci sjeli do Prahy ve velikém počtu, který současníky až překvapil. Událost vyvolala pozornost nejen bezprostředně zainteresovaných, ale i širší veřejnosti.¹³ Byla zachycena do textů Starých letopisů, zápis o ní učinil do děkanské knihy artistické fakulty tehdejší děkan M. Pavel Žatecký a text blízký jeho zápisu se šířil i dále. Dnes je dochován ve dvou rukopisech, z nichž jeden má zřejmě vazbu právě na Pavla Žateckého, který bude tři roky po odchodu Korandy z úřadu sám ustanoven do funkce

⁹ AČ V, s. 375-6, č. 11; AČ VI, s. 170, č. 56; znova František TRNKA, *Náboženské poměry při kutnohorské konsistoři r. 1464-1547. Z kutnohorského archivu*, VKČSN, tř. fil.-hist.-jaz., roč. 1931, Praha 1932, č. I, s. 11-13, č. 9. Listina uložena v Archivu KH, orig. č. 147.

¹⁰ Archiv KH, orig. č. 148, opis v NA Praha, opisy Kutná Hora do 1499, ed. F. TRNKA, *Náboženské poměry*, s. 13-14, č. 10.

¹¹ „*in commemoracione mgrí Johannis Hus martyris benedicti*“ je datován list mistrů a kněží panu Tovačovskému, uložený v Národní knihovně Praha, sign. XXIV B 24 (zlomky), viz Jindřich MAREK – Renáta MODRÁKOVÁ, *Zlomky rukopisů v Národní knihovně České republiky*, Praha 2006, č. 332, s. 66 a 99. Datace svátkem mistra Jana je zajímavým dokladem, ne který upozornil již Josef TRUHLÁŘ, *Paběrky z rukopisů klementinských I, Pozůstatky archivu konsistoře utrakvistické z let 1470-1490*, VČA 6, 1897, s. 302-4.

¹² Můžeme si tady připomenout obdobnou situaci při pohnání táborských kněží na synodu v Kutné Hoře 1441, resp. 1443. Tentokrát se však nejedná o „půhon“, nýbrž o běžné pozvání k jednání o náboženských záležitostech utrakvistické strany.

¹³ K r. 1478 základní popis sjezdu František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě* V/1, Praha 1878, s. 164-170; Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy* VII, Praha 1886, s. 401-404; Winfried EBERHARD, *Konfessionsbildung und Stände in Böhmen 1478-1530*, München-Wien 1981, s. 49-50. Časově souvisí se synodou katolické kázání Martina ze Svin u sv. Jakuba v Praze, dochované v rukopise univerzitní knihovny ve Vratislavi, sign. IV Q 231, f. 282r-294r., o němž se ještě zmíníme. Hypoteticky bychom mohli uvažovat také o umístění výše uvedeného kázání Korandova k tomuto datu. Dalším námětem k úvaze je, zda zlomek, nalezený ve vazbě kodexu a uložený dnes v rukopisném oddělení Národní knihovny (o něm kap. V/2, pozn. 81, datovaný 1468 římskými číslicemi, nemá být vztažen také ke sv. Vavřinci 1478. Pokud by se nejednalo o úřední záznam, nýbrž o pamětní retrospektivní zápis, nebylo by nemožné, že jedna desítka (X) písaři vypadla.

administrátora (1500-1517). Zájem o uchování paměti o postavení utrakvistů v zemi projevil i výkladem o historii kompaktát a sbíráním dokladů k událostem roku 1441.¹⁴

Chronologii událostí dobře vystihl Tomek na základě vyprávění Pavla Žateckého.¹⁵ K určenému dni se 10.8. se dostavili především kněží; vývěsky na kostelích je informovaly, že se mají sejít druhý den v Karolinu, kde vyslechli uvítací řeč a u sv. Havla kázání. Program mohl být bohatší, ale o mnoho více se z děkanova zápisu nedozvíme. I tak je patrné, že vlastní synoda probíhala 10.-11.8. Kněžstvo, ale hlavně mistři se účastnili i jednání stavovského sjezdu, který byl otevřen 12.8., také v Karolinu. O jeho průběhu se pak zmiňují všichni zpravodajové i autoři, uvedení v seznamu literatury, není proto třeba jít do detailu. Zopakují proto jen hlavní body a všimnu si, jaké důrazy lze v pramenech pozorovat.¹⁶

Záhy po zahájení sjezdu vyslechli přítomní řeč mistrů a kněží a pak proslov (kázání) jednoho kněze. Při těchto vystoupeních byly jistě naneseny hlavní problémy, o nichž se mělo jednat. Atmosféru vygradovalo předložení originálů 15 listin, které byly počítány ke kompaktátům. Jejich pročitání mělo natolik povzbuzující účinek, že shromáždění hlučelo a zpívalo písně zakázané pro jejich protikatolické zaměření, takže nebylo možné pokračovat v jednání v plénu. Byla proto zvolena komise, která připravila text smlouvy, který byl shromážděním odsouhlasen a účastníci šli průvodem za králem do jeho dvora. To všechno slyšíme od Pavla Žateckého, částečně i ze Starých letopisů, odkud se také dozvídáme, která témata hýbala shromážděním: stížnosti na jednotlivá příkoří, problémy se svěcením žáků, volba nového arcibiskupa. Nic se tu nevzpomíná o zřízení nějaké nové církevní organizace, o konsistoři, děkanátech, defensorech. Letopisné záznamy, včetně pamětního zápisu děkanova, vystihly pouze tu stránku, která byla obrácena na veřejnost. Sjezd aktivizoval vědomí sounáležitosti utrakvistických stavů a jejich vůli hájit vlastní postavení proti aktivizující se straně Matyášově, katolické, kterou v té době podpořil král Vladislav svými jednáními s „druhým českým králem“.¹⁷

O záležitostech ostatních, které měly z historického pohledu zásadnější význam než manifestační vyjádření vůle hájit princip kompaktát, se dozvídáme jednak z dokumentu soukromé povahy, jednak ze záznamů administrátora Korandy. Anonymní zpráva v Třeboni – snad informace pro rožmberský dům o dění v Praze – nám podává opis asi jen části usnesení sjezdu, týkající se zřízení dvanáctičlenné konsistoře a šesti exekutorů či defensorů, daných na

¹⁴ Odkazuji zde na výklad k roku 1441 v této kapitole. Analýza rukopisu kap. kn. C 114 čeká ještě na své dokončení. Přehled pramenů k svatovavříneckému sjezdu 1478 viz Katalog událostí, č. 26.

¹⁵ MUP I/2, s. 133-140 (M. Pavel Žatecký, *dieta de compactatis*).

¹⁶ Srv. Katalog událostí, č. 26.

¹⁷ Tyto souvislosti dobře vystihli a nad pouhé opakování stížností utrakvistů na útlak se povznesli W. EBERHARD, *Konfessionsbildung*, s. 49-50; P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 438-440.

pomoc této konsistoři. Zdá se, že je to skutečně rozhodnutí sjezdu, světského shromáždění, které se stane od této chvíle vrchní instancí, na kterou se budou utrakvisté, ať svěští nebo duchovní, obracet.

Ozvuk toho, že shromáždění mělo i církevně–správní a duchovní rovinu, nalézáme v Korandově manuálu, kam si opsal nařízení pro venkovské děkany. Děkanátní organizace byla zřejmě v září obnovena nebo zrevidována jako důsledek srpnové synody a před koncem listopadu dostali děkani nařízení, jak se mají stavět k „pikardům“, cizím kněžím a mnichům. Tento dokument, formulovaný spíše jako pastýřský list, než jako usnesení dělené obvykle na články, připomínal dále platnost kompaktát a nabádal k pečlivé práci duchovního správce. Je třeba jej přičítat spíše Korandovi a jeho konsistoři, než v něm vidět závěry srpnové synody.

Upozorním ještě na jednu časovou shodu, která nemusí být náhodná. Ve vratislavském rukopise BUWr IV Q 231 je dochováno kázání ke kléru z 10.8.1478, pronesené Martinem ze Svin „*ad clerum*“. Přímo nápadné načasování na dobu konání utrakvistické synody vyvolává otázku, zda se i v roce 1478 nekonala současně synoda utrakvistická i katolická. Nemůžeme to však podpořit žádným dalším dokladem. Popisy utrakvistické akce nic takového nezmiňují, proto tuto možnost uvádím jen pro uvážení. Mohlo se jednat také pouze o protestní akci v nějakém klášteře, vyjadřující ambice katolíků v opozici k podniku utrakvistickému.¹⁸ O takové schůzi katolického kléru v klášteře sv. Jakuba slyšíme v r. 1483. Zpráva o ní je dochována v díle Zachariáše Theobalda, což jí nepřidává na důvěryhodnosti.¹⁹

Utrakvistická synoda, a zvláště na ni navazující sjezd stavů podobojí ze srpna roku 1478 má zcela zásadní význam pro formování struktury utrakvistické církve. Konstituuje se zde onen mechanismus, o jehož udržení či restituci budou v průběhu 16. století stavové tolik usilovat a jehož dávný původ se budou snažit dokázat v řadě spisů.²⁰ Konsistoř tu byla ustavena stavovským sjezdem, nebo jeho komisí, stavovští důvěrníci z řad pánů a rytířů se měli stát zárukou plnění přijatých usnesení. Měli být ochránci církve a institucí, která by umožnila rychlou aktivizaci příslušníků kališnické strany v případě potřeby.

V myšlení stavovské reprezentace se pak vyvine snaha opřít daný stav o dlouhou tradici. Když se ohlédneme na to, co jsme až dosud slyšeli o shromažďování duchovních, o mechanismech jejich svolávání a správě kněžstva, tak musíme konstatovat, že sice laický živel vstupoval do této sféry již od husitských válek, ale nebyl přítomen přímo v řídicích orgánech rodící se zemské církve. Mluvili jsme o iniciativě sněmů na svolání duchovních,

¹⁸ Rukopisné dochování citováno v pozn. 13 a v Katalogu událostí, č. 27.

¹⁹ Citace viz Katalog událostí, č. 29.

²⁰ Mám na mysli materiály vytvořené Matoušem Kollinem a Petrem Kodíčkem, o nichž jsem se zmínila u roku 1465 (viz kap. V/2, pozn. 72-77).

mohli bychom připomenout i řadu obdobných pokusů ze strany Pražanů,²¹ teprve od 40. let pozoruje bezprostřední sblížení sjezdu stavů a sněmu kněží. Když vynechám události na Mělníku v červenci 1442, kde je přítomnost duchovenstva málo pravděpodobná, pak se propojení obou shromáždění začíná objevovat počínaje rokem 1443: nejprve jsme slyšeli o sněmu duchovních i světských v červnu v Kutné Hoře, kam vezl pan Bedřich vyjádření tábořských kněží, posléze probíhala tamtéž „synoda“ v červenci 1443, na níž si Mikuláš Biskupec všiml právě velké účasti laiků, že „ani synodou nebyla“. O listopadových událostech 1448 v Praze víme příliš málo, ale figuruje zde pan Jiří a další páni a stejně nejasná je i situace počátku 50. let. Skoro se zdá, že princip propojení světského a kněžského sněmování se zrodil v Ptáčkově a Jiříkově východočeské doméně, z potřeby zaštitit jednání odstrčeného arcibiskupa světským ramenem. Po období, kdy se role ochránce a záštity ujal v nové situaci pan správce a posléze král Jiří, vrací se tato potřeba podpořená vzrostlým sebevědomím formující se stavovské obce po nástupu Jagellonců na český trůn. Od roku 1478 proto budeme sledovat několik typů shromáždění, z nichž ten nejčastější, „sjezdový“, je stále obtížnější nazývat synodami.

Pro dobu jagellonskou jsem vypracovala chronologicky uspořádaný soupis událostí, při kterých figuruje reprezentativní zastoupení kněžstva. Katalog událostí by měl být i nadále východiskem pro další zpracování této látky. Nebude však možné pokračovat v rámci této práce po jednotlivých událostech. Proti mému očekávání rozrostl se materiál do velké šíře, neboť vazbou duchovenstva na stavovské sjezdy se četnost shromáždění velmi zvýšila. Přitom však jen málokdy jsou informace natolik dostatečné, abychom mohli jednoznačně rozhodnout, kdy se jedná pouze o přítomnost konsistoriánů, a kdy byli sezváni i pražští nebo i venkovští duchovní.

Nejbližší takovou událostí, která následovala po svatovavřineckém sjezdu, byl „sjezd světských i duchovních“, jak bývají tyto akce označovány, v září roku 1480. Stavové se sešli v Karlově koleji na sjezdu i s duchovními, aby jednali především o čtyřech kněžích, kteří byli zajati v létě 1480 a byli vězněni na Karlštejně. Účastníci sjezdu měli třikrát slyšení u krále, ale ten jim ve věci propuštění vězňů nechtěl vyhovět.

Z našeho pohledu můžeme odhlédnout od samotné kauzy, ale musíme si všimnout opět mechanismu svolání tohoto sjezdu. Podobně jako k roku 1478, i tentokrát se v kutnohorském archivu dochovaly zvací listy, odeslané 4.9. 1480 „úředníky v duchovenství

²¹ Srv. synody: XI'1421, ? IV'1427, I'1432, XI'1439 (viz B. ZILYNSKÁ, *Husitské synody*, passim).

arcibiskupství pražského“.²² Byly adresovány kutnohorské městské radě a obsahovaly mj. výzvu, aby na sjezd kromě jiných osob poslali také faráře. O účasti duchovních na sjezdu nás informují Staré letopisy. Po formální stránce je tedy tento sjezd obdobou roku 1478, ale nadšenou sebevědomou náladu vystřídalo zklamání a možná i strach při zprávách o mučení zajatých kněží, z nichž jeden, polský kněz Michal mučení podlehl.²³

Po roce 1480 mi delší dobu schází zprávy o účasti kněží na stavovských sjezdech. Na scénu vstupuje italský biskup Augustin Sankturienský, který přišel do Čech v roce 1482 a působil zde převážně jako světicí biskup, i když jeho snahou bylo rozšířit rozsah svých pravomocí i na úkor dolní konsistoře.²⁴ Pominu jeho postoje v době pražského převratu v roce 1483 i další peripetie jeho činnosti. Zastavím se pouze u roku 1486, kdy Augustin uspořádal v půlce února synodu v Týnském chrámu. Vzhledem k tomu, že byla svolána, a předpokládám i řízena, skutečně biskupem, byť i řádně neustanoveným, je pro nás velmi zajímavou akcí, na které bychom se rádi poučili, jak za takové situace vypadala synoda kališníků. Především tedy předpokládám, že se týkala jenom jich, nikoli kléru katolického. Však byl Augustin záhy za svoji troufalost papežem vyobcován, že odešel pomáhat kacířům.

O jeho synodě se však bohužel mnoho nedovíme. Kromě usnesení, které se dochovalo v jediném rukopise, uloženém původně v knihovně kladských augustiniánů²⁵ nemáme v pramenech žádné stopy po průběhu této události. Samotné články jsou uvozeny jakýmsi prologem, v němž Augustin zdůrazňuje, že slaví synodu po dohodě s králem, po poradě s pražskými mistry a kněžími a ve srozumění s pražskými konšely. Hezky zde vytyčil subjekty, u kterých mohl narazit na odpor proti takové akci a u nichž si tedy vyjednal nejprve souhlas. Je z toho vidět, v jaké míře byl závislý na světských „vrchnostech“, jak by jinak v této době nebylo u řádného ordináře možné. Dále nás úvod informuje, že při synodě bylo proneseno slavnostní kázání a byly pronášeny modlitby²⁶ a teprve poté nahlas, „in aures tocius congregacionis promulgatur ...articulos“, které jsou dále uvedeny. Týkají se poslušnosti

²² Listy jsou uloženy pod sign. 165 a 166 v Kutnohorském archivu a jejich opisy obsahuje sbírka dokumentů ke Kutné Hoře v Národním archivu Praha. Páni z „konsistoře“ stále používají dosud běžné označení, jak bylo uvedeno v textu.

²³ Velmi emotivní popis má V. V. TOMEK, *Dějepis X*, s. 18; střizlivě František ŠMAHEL, *Husitské Čechy. Struktury, procesy, ideje*, Praha 2001, s. 110.

²⁴ K Augustinovu působení v Čechách i s odkazem na italskou literaturu Josef MACEK, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001, s. 118-131. Augustin zemřel v r. 1493.

²⁵ Dnes Vratislav – BUWr, rkp, akc. 1948/1048, in 8°, fol. 190v-193v (nově restaurovaný), byl nalezen prof. E. Beckem v r. 1892 v místní gymnasiální knihovně, kam byl uložen dědici augustiniánů, jezuitů. Beck z něho uveřejnil pouze ukázkou ve výroční zprávě gymnázia, o něco úplnější optisk publikoval J. Goll v r. 1895. Text bude nutné znova vydat, jinak mu nebyla věnována patřičná pozornost. O rukopise Leokadia MATUSIK, *Wplywy myśli czeskiej na Śląsku w świetle rękopisów kanoników regularnych św. Augustyna w XIV i XV wieku*, AUWr. No 109, *Historia* 17, 1970, s. 45-66, zde s. 57-8.

²⁶ K liturgickému programu synody viz další kapitulu.

vůči konsistoři, jejímž předním členem se cítí,²⁷ přípravy žáků ke svěcení, udílení svátostí, podřízenosti mladších kněží starším, péče o eucharistii a další podrobnosti vztahující se k pastýřskému úřadu. Pro sledování kontinuity synodálního života v Čechách je důležitý Augustinův odkaz na statuta arcibiskupa Konráda, která sice spojuje s rokem 1410, ale podle uvedeného textu, týkajícího se kanonických hodin, se jedná o snesení svatoprokopské synody z r. 1421.²⁸

Jeden z deseti článků je namířen proti „pikartům“, tedy zjevně především Jednotě bratrské. Na něj literatura nejčastěji upozorňovala. Kněžím přikazuje, kázat proti nim a tím chránit dobré křesťany. Těm, kdo se nenapraví, hrozí postihem: „*Et quis emendare noluerit, illos excommunicabimus a fidelibus eicere iuxta posse suum attentent.*“²⁹ Ohlas těchto nařízení můžeme spatřovat ve dvou zlomcích korespondence dolní konsistoře. Oba jsou zbytkem přijatých listů, v podstatě udání od faráře Mikuláše z Načeradce, jednou na Aleše z Netvořic a jeho faráře v Čechticích (s poukazem na usnesení synody), podruhé (ve zlomku datovaném 24.7.1487) na pana Trčku. Je to pěkná, a skutečně ojedinělá ukázka ohlasu synodálního nařízení a jeho dopadu.³⁰ Dají se jistě s velkou dávkou pravděpodobnosti vztahovat právě k synodě Augustinově a k jeho článku proti pikartům.

Synoda biskupa Augustina byla poslední synodou utrakvistů řízenou biskupem. Druhá návštěva toho druhu, biskup Filip de Nova villa, pokud je známo, synody nekonal.

Na přelomu 15. a 16. století se setkáváme opět s jedním nebo dvěma sjezdy navštívenými kněžstvem. V obou případech, tedy v roce 1497 a 1500,³¹ se na těchto sjezdech jednalo o výměnu administrátora. Vzhledem k tomu, že na tematice způsobů obměny vedení utrakvistické církve lze ukázat proměnu zapojení duchovenstva do řešení problémů tohoto církevního společenství, dovolím si tady malou odbočku věnovanou způsobům volby administrátorů a dosazování konsistoře. Spojitost se synodní problematikou je zcela zjevná.

Nejstarší doklady o volbách administrátorů, resp. „správců duchovenstva“ se vážou k husitským synodám válečného období. Už v této době revolučních nálad se vedle aktivního zapojení duchovenstva objevují zásahy laických kruhů, většinou městských (na podzim r. 1421 a r. 1439), ale samotná volba je úkolem duchovních.³²

²⁷ „*ut consistorium nostrum, in quo nos primum locum tenemus, in honestate in debita reverencia habeatur*“.

²⁸ Dataci opravil již Beck a po něm i Goll identifikoval příslušný článek.

²⁹ Podle edice Gollovy, s. 12.

³⁰ Jindřich MAREK – Renáta MODRÁKOVÁ, *Zlomky rukopisů v Národní knihovně České republiky*, Praha 2006, č. 229, 231.

³¹ Pro základní orientaci viz Katalog událostí č. 31 a 32.

³² B. ZILYNSKÁ, *Husitské synody*, s. 85-87.

V roce 1435 došlo k události zcela zásadní, která se později stane jistým modelem. Císař Zikmund postoupil stavům své údajné právo volit arcibiskupa. Ti stanovili na svém sjezdu volitele (8 ze stavů, 8 z duchovenstva), kteří zvolili 21.10. M. Jana Rokycanu za arcibiskupa a dva další muže jako jeho sufragány - M. Martina Lupáče a kněze Václava z Vysokého Mýta. Zikmund volbu potvrdil v červenci r. 1436, ze strany kurie se zvolenci potvrzení nedočkali nikdy. Tento akt, na který se budou stavové častěji odvolávat a který bude prezentován jako samozřejmý, regulérní postup, byl však v době, kdy se k němu mělo přistoupit, velmi diskutován. Císař při něm ustoupil českým stavům dále, než byl ochoten koncil a jeho legáti. Z komentářů k této události můžeme alespoň do určité míry vytušit postoje jednotlivých stran k otázce volby arcibiskupa.³³ Koncilní legát Palomar připustil při diskusi v Řezně v srpnu roku 1434, že kdysi volil biskupa lid a duchovenstvo, dnes že ale platí zásada volby kapitulou.³⁴ Koncil s řešením váhal, situaci proto využil císař a manifestoval své vlastní ambice, které milostivě přepustil stavům.

Argumentace se objevuje také při vyslání Rokycanovy delegace ke kurii 1447, kde se praví: „*tempore electionis ipsius capitulum non erat in regno, sed ipsum regnum cum omni clero, qui tunc affuit, cum consensu imperatoris bonae memoriae Sigismundi istum elegerunt, quam electionem imperialis majestas confirmavit in tantum adeo ut nullus alius archiepiscopus foret, quamdiu iste superviveret...*“ a mluvčí dodává: kapitula to navíc nedávno v generálním shromáždění odsouhlasila.³⁵

Jistou obdobou popsané volby vycházející ze sněmu byla i volba administrátora Křišťana z Prachatic v r. 1437, jejíž průběh není jasný do všech detailů.³⁶

S ohledem na dlouhý život Rokycanův bylo vytváření systému dosazování utrakvistických administrátorů aktuální opět až v r. 1471.

V průběhu doby vymezené lety 1471-1531 došlo ke změně v obsazení funkce utrakvistického administrátora devětkrát, z toho pětkrát z důvodu úmrtí předešlého správce, v ostatních případech byla změna v obsazení způsobena jiným faktorem. Dvakrát se jednalo o vůli krále - u Václava Korandy roku 1497 snad ovšem předcházela iniciativa pražského kléru, v druhém případě bylo důvodem změny vypovězení Havla Cahery Ferdinandem po urovnání poměrů v pražských městech. Ve zbylých dvou situacích se projevila vůle stavů –

³³ Postoj Zikmunda k volbě a pozici Rokycany hodnotí Kamil KROFTA, *Boj o konsistoř pod obojí v letech 1562-1575 a jeho historický základ*, ČCH 17, 1911, s. 28 passim 420, výklad na s. 39, obdobně W. EBERHARD, *Konfessionsbildung*, s. 44-45.

³⁴ Palomarovo vyjádření otištěno in: *Monumenta conciliorum* I, s. 517.

³⁵ Podle opisu v muzejním diplomatáři, kart. 27 za leta 1447-1455, na konci r. 1447, opis z rkp Třeboň A 16, fol. 221v-222r).

³⁶ Křišťanovu volbu popisuje František Michálek BARTOŠ, *Husitská revoluce* II, Praha 1966, s. 210.

Matěj Korambus byl donucen vzdát se své funkce v r. 1520, naopak v r. 1524 byl Havel Cahera uznán na sjezdu za jediného administrátora po předcházejícím krátkém funkčním období čtyř administrátorů.³⁷

Obraz způsobu instalování utrakvistických administrátorů je ještě pestřejší než důvody jejich odchodů. Často je ovšem také méně jednoznačné, jaký průběh volba měla. Nejpodrobněji se zabýval předmětem našeho zájmu Kamil Krofta, a sice v článku publikovaném téměř před sto lety.³⁸ Jako první využil pro výklad této problematiky pramen, jehož vznik je spojen s bojem stavů s habsburskými panovníky o právo dosazovat členy dolní konsistoře. Tyto „Výpisy ze starých sněmů a knih konsistoře“,³⁹ zpracované v roce 1567, byly koncipovány jako argumentační materiál na obranu práva stavů a už z okolností a důvodu jeho vzniku je jasné, že zde hrozí nebezpečí účelových úprav opisovaných předloh a tendenčního výkladu původních formulací. S podobnou praxí se můžeme setkat i v dalších podobných historizujících dokumentech.⁴⁰ Uvedený pozdní pramen přináší na několika místech bohatší faktografii než ostatní zdroje. Je proto velmi závažné rozhodnout, zda lze uvedené informace přijmout. Problémem Kroftovy jinak kritické a precizní práce je, že podlehl svodům tohoto pramene a pouze nepřesvědčivými argumenty vysvětluje, proč tyto zprávy přijímá.

Osobně se kloním v tomto bodě k větší kritičnosti. Všude tam, kde se informace navíc týká důkazu účasti stavů na volbě, považuji to za účelovou interpretaci z r. 1567 a doby následující, kdy byl materiál ještě několikrát použit - v Orací Mistra Kodicilla z r. 1582, ve stavovských allegátech z r. 1609, stejně jako ve Veleoslavínově Kalendáři a Slavatových Pamětech.⁴¹

Jak tedy vypadaly volby utrakvistických administrátorů. Až do poloviny dvacátých let 16. stol. nám k objasnění této otázky slouží pouze stručné zprávy Starých letopisů,⁴² příp. od dvacátých let také kroniky Jiřího Píseckého a Bartoše Písaře.⁴³ Všichni tito vypravěči pouze konstatují fakt, že se konal sjezd podobojích, při němž došlo ke změně obsazení církevních

³⁷ Literatura k období 1471-1531 není bohatá: František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě V*, Praha 1878; V. V. TOMEK, *Dějepis Prahy X a XI*, Praha 1894-97; J. MACEK, *Víra a zbožnost*; W. EBERHARD, *Konfessionsbildung*.

³⁸ K. KROFTA, *Boj o konsistoř*, s. 28-57, 178-185.

³⁹ Výpisy jsou dochovány pouze jako součást spisu „Orací Mistra Petra Kodicilla“ z r. 1582, ed. *Sněmy české VI*, Praha 1890, s. 165-175. Vracím se opět k souboru pramenů, s kterým jsme se setkali především u roku 1465.

⁴⁰ Blanka NOŘÍŽOVÁ, *Rozbor pramenů k historii husitských synod*, JSH 48, 1979, s. 211-223.

⁴¹ Vzájemnou závislost jmenovaných dokumentů a jejich citace uvádí K. KROFTA, *Boj o konsistoř*, s. 30-31, pozn. 1. Dále o nich J. RAK, *Vývoj utrakvistické správní organizace*, s. 188 nn.; W. EBERHARD, *Konfessionsbildung*, s. 50, vyslovil pochybnost o spolehlivosti tohoto pramene.

⁴² Odkazují na edici SLČ (Palac.), a dále *Staré letopisy české z rukopisu křižovnického*, vyd. František Šimek a Miloslav Kaňák, Praha 1959.

⁴³ FRB VI, celý svazek. Od detailních citací zde až na výjimky upouštím.

úřadů, někdy výslovně jmenují vedle stavů také přítomnost kněží. Jen k r. 1471 je formulace jednoznačná a říká, že duchovní si volili svého správce.⁴⁴ V ostatních případech není postup volby specifikován a nevíme, jaký podíl mělo duchovenstvo, případně zda se ještě užívalo prostřednictví stanovených volitelů jako v r. 1435.

Co se role kněží týče, v souvislosti s volbou jsou duchovní připomínáni dvojnásobným způsobem. Jejich počáteční iniciativa ke změně administrátora nebo členů konsistoře se objevuje k r. 1497⁴⁵ a 1528,⁴⁶ jejich přítomnost na sjezdu ve chvíli volby se zmiňuje v r. 1500, 1523, 1529 a 1531.⁴⁷

Rok 1497 tvoří jistou výjimku v tom, že letopisec tvrdí, že změnu administrátora – odsunutí Korandy a dosazení M. Jakuba ze Stříbra, provedl o své vůli král, který tehdy přijel po sedmi letech poprvé do Prahy. Zasahování krále do personálního zajištění správy utrakvistického duchovenstva mělo doposud vždy charakter stvrzení daného stavu – ať šlo o Rokycanu v r. 1435-36, nebo Křišťána v r. 1437-38.⁴⁸ Kronikář Hájek⁴⁹ vykládá zprávu o roce 1497 trochu odlišně – iniciativa měla přijít od pražských farářů a mistrů. Jednalo by se pak spíše opět o královo stvrzení. V tomto bodě je typické pro charakteristiku daného pramene, co o události sdělují pozdní Výpisy z r. 1567. Královu roli pomíjejí úplně a mluví o usnesení stavů, kteří vyzvali k volbě Pražany. Krofta na tomto místě dává Výpisům za pravdu, protože považuje jimi popisovaný postup za tehdy obvyklý, ale viděli jsme, že žádná volební pravidla dosud ustálena nebyla.⁵⁰ Soudím proto, že právě zde Výpisy tendenčně upravují své předlohy, aby posílily úlohu stavů na úkor krále. Role Pražanů se v tomto roce přece objevuje – letopisec shodně s Hájkem připisuje Pražanům úkol jmenování nových konsistoriánů pro administrátora Jakuba.

Zprávou o roce 1497 je poprvé specifikován postup při dosazení konsistoře – o volbě na sjezdu v roce 1478 nic bližšího kromě výsledku nevíme, všechny ostatní zprávy o starší době mají původ pouze ve Výpisech (k r. 1439, 1453, 1465, 1489). Jsem k nim velmi

⁴⁴ Srv. výklad výše v této kapitole.

⁴⁵ V. V. TOMEK, *Dějepis Prahy X*, s. 132-3; K. KROFTA, *Boj o konsistoř*, s. 51-2; G. ŠAŠKOVÁ, *Jednota bratrská a konsistoř podobojí v době administrátorství M. Václava Korandy*, VKČSN, fil.-hist.-jaz., 1925, č. 1, s. 73; J. MACEK, *Víra a zbožnost*, s. 106.

⁴⁶ V. V. TOMEK, *Dějepis Prahy XI*, s. 62.

⁴⁷ Viz Katalog událostí.

⁴⁸ Křišťanova volba byla snad iniciována sněmem, Zikmund a o rok později Albrecht ho ve funkci potvrdili.

⁴⁹ Václav HÁJEK z Libočan, *Kronika česká*, vyd. Jaroslav Kolár, Praha 1981, s. 645-6.

⁵⁰ Výpisy dokonce volební akt specifikují tak, že „páni Pražané (zvýraznila B.Z.) vedle snešení s pány stavu volili za administrátora pana Mistra Václava Columba, faráře na Slovanech“ (Sněmy české VI, s. 171). Aktivní role Pražanů je v této době doložena při obnovování konsistoře (viz dále), nikoli při volbě administrátora. Po 7. 11. 1439 není volba administrátora pod tlakem Pražanů vůbec doložena, v roce 1528, kdy podle konsistorních akt byl potvrzen pražskými konšely Havel Cahera (viz Klement Borový, *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické I*, Akta konsistoře utrakvistické, Praha 1868, s. 39-40, č. 47), se také nejedná vyloženě o volbu.

skeptická, neboť zachycují skutečnost jinde vůbec nedoloženou, ať co do samotné existence konsistoře nového typu (tedy dvanáctičlenné, fungující jako rada administrátorova), tak co do její volby.⁵¹

Od poloviny dvacátých let 16. stol. můžeme kontrolovat vyprávění letopisců a kronikářů úředními záznamy konsistoře. První takový zápis je dochován k r. 1526, kdy informuje o obnově konsistoře a poprvé autenticky dosvědčuje roli pražských konšelů při tomto aktu.⁵² Také v r. 1528 jsou Pražané (tedy konšelé spojených měst) pověřeni od sjezdu stavů rozhodnout o složení dolní konsistoře.⁵³ S ohledem na úřední původ těchto zpráv můžeme od nich vyjít a přijmout podobný postup i pro r. 1517, kdy je doložen pouze pozdními Výpisy. Spolu se zprávou k r. 1497 se tak forma obnovování konsistoře z vůle sjezdu a prostřednictvím pražských konšelů dá přijmout pro většinu jagellonské doby. K dosavadním prvkům (volba administrátora duchovenstvem nebo stavovským sjezdem, výjimečně zásah krále) tak přibývá další výrazné specifikum: delegování části kompetence, uzurpované stavy, na konšely, kteří vybírají členy konsistoře z okruhu pražských farářů.⁵⁴

Nejpodrobnější zápis o volbě administrátora, konsistoře a poprvé také stavovských defensorů je k dispozici pro r. 1531,⁵⁵ kdy byla vydána i pravidla pro fungování těchto orgánů. Zdá se tedy, že právě tento rok je konečný mezník dotvoření celého systému ústřední správy utrakvistické církve a jeho obnovování. Odtud až do chvíle zásahu Ferdinanda I. po neúspěšném odboji z r. 1547 jsou církevní správní orgány utrakvistů dosazovány právě tím způsobem, jaký se vyvinul v době jagellonské.

Celkově je z našeho výkladu patrné, jak postupně ustupoval do pozadí aktivní podíl duchovenstva na volbě jeho reprezentantů, i když ještě Hájkova kronika má povědomí této skutečnosti. Vidíme, jak stále intenzivněji vstupují do role volitelů laikové, speciálně stavovské sjezdy podobojích, kterým je podřízeno jak pořádání kněžských shromáždění, tak dozor nad nově krystalizující církví, a konečně jsou nuceni se vůli sjezdů podřít i Pražané, kteří v revolučních dobách občas sami zasahovali do obsazení ústředních postů utrakvistické církve. Nyní mají vymezený prostor a jejich aktivitě předchází pověření sjezdem.

⁵¹ Blíže k tomu K. KROFTA, *Boj o konsistoř*.

⁵² K. BOROVIČ, *Akta I*, s. 33.

⁵³ K. BOROVIČ, *Akta I*, s. 39-40.

⁵⁴ Popis postupu se nabízí ve zprávě konsistorních akt k r. 1528 citované v předešlé pozn.: „*De personis autem Consistorii assidentibus praesidentibusque, ea omnia dominis Pragensibus committunt et demandant, utpote qui majorem notitiam habent peritiamque personarum tam ex numero magistrorum quam plebanorum.*“ Podle E. EBERHARDA, *Konfessionsbildung*, s. 114, to souvisí s patronátními právy nad pražskými kostely.

⁵⁵ V. V. TOMEK, *Dějepis Prahy XI*, s. 125-7. Starší náznamy existence defensorů jsou dva. K r. 1465 přináší Výpisy nejasnou zprávu, kterou z výše uvedených důvodů pomíjím, její vysvětlení bude vyžadovat širší výzkum. Druhá zpráva je z r. 1478. Další jednání z let 1509-11 o volbě defensorů, která se neuskutečnila, uvádí W. EBERHARD, *Konfessionsbildung*, s. 50, 99. K r. 1531 J. RAK, *Vývoj utrakvistické správní organizace*, s. 181.

Na přelomu 15. a 16. stol. (a zřejmě nikoli výrazně dříve) se vytvořil v Čechách nový model fungování církevní správy, nový ve své době, ale připomínající v něčem situaci v raně křesťanské církvi, kdy volba biskupů (a jejich funkci zde administrátoři a konsistoř zastupují) byla záležitostí obce. Otevřenou otázkou, která by vyžadovala samostatný výzkum argumentačního aparátu husitů, zatím zůstává, zda tato paralela se starokřesťanskou tradicí byla ze strany husitů vědomá, nebo zda pouze vyplynula z dané situace.

Otevřenou otázkou zůstává také existence a podoba utrakvistické konsistoře před r. 1478. Na tomto místě nemohu analyzovat další zprávy pozdních Výpisů týkající se konsistoře, neboť by to přesahovalo rámec této práce. Uvedu proto jen pracovní tezi, že konsistoř, složená z 12 členů převážně z řad pražského duchovenstva a také univerzitních mistrů, byla vytvořena až v době jagellonské, snad v r. 1478, kdy o ní poprvé slyšíme. Za časů Rokycanových se snad udržovala starší tradiční praxe, že své úředníky si arcibiskup určuje sám. Nasvědčovala by tomu Hilariova formulace obviňující Rokycanu, že *fecit sibi consistorium*.⁵⁶ Tím by se také vysvětlil fakt, že o dosazování konsistoře neslyšíme nic (kromě pozdních Výpisů) po celou dobu poděbradskou, a dokonce ani při nástupu Václava Korandy do funkce administrátora. Předpokládám tedy, že stavové při hledání argumentů pro svůj nárok dosazovat konsistoř museli celkový obraz pro éru poděbradskou dotvořit sami. Problematické údaje k letům 1439, 1451 a 1465 zkonstruovali na základě pozdějších formulací a přizpůsobili je účelu svého spisu. Jejich Výpisy ze starých sněmů přinášejí podle mého názoru pro 50. a 60. léta 15. stol. údaje, které nelze jinde ověřit z prostého důvodu, protože nejsou založeny na reálných událostech.

Sledovali jsme vývoj volební praxe v rámci české utrakvistické církve a viděli jsme, že zpočátku byly volební aktivity běžné na shromážděních synodního charakteru. Koncem století přecházejí do prostředí laického, ale první takové případy se objevily již ve 30. letech 15. stol. Původní husitskou „tradici“ lze sledovat pouze do konce 30. let (poslední volba v r. 1439), od 70. let se vytváří jiný systém, který není ještě za Jagellonců stabilní a volební aktivita duchovenstva se ještě několikrát objevuje. Změna způsobu volby administrátorů a konsistoře souvisí jistě s vývojem stavovské společnosti, jejíž sebevědomí sílilo až opanovalo značně i oblast církevní správy a převzalo dohled a zásadní vliv i na poli věrouky. Za husitské revoluce nebylo ještě obvyklé, aby laičtí stavové určovali ideologickou linii, to náleželo husitským synodám.⁵⁷ Doba jagellonská proto přináší hodně nového a husitskou tradici v mnohém

⁵⁶ Cituje K. KROFTA, *Boj o konsistoř*, s. 179, pozn. 2.

⁵⁷ W. EBERHARD, *Konfessionsbildung*, s. 114, považuje rozhodování stavů o ideologické linii za tradici vzniklou za husitské revoluce.

přetváří. Podepsal se na tom nepochybně dlouhý časový odstup od iniciačních událostí, ale samotná ztráta vědomí o událostech není to jediné, s čím musíme počítat. Proměnila se i společnost sama a Čechy za časů kompaktát a za Jagellonců nejsou stejné. Role laiků zesílila, teprve doba pozdního utrakvismu plně uvedla do každodenní praxe artikul zaměřený proti světskému panování kněží v obou jeho významech (ekonomickém i politickém).

Na závěr kapitoly se vrátím k výkladu o shromážděních, na nichž se účastnilo utrakvistické kněžstvo. Pro první čtyři desetiletí 16. století jsem podstoupila pouze rámcový výzkum, který měl dát základní představu, kam se ubíral vývoj kněžského sněmování. Mezníkem roku 1539 je pokryto jak období sjezdů/synod zaměřených na věroučné problémy (20. léta), tak uzlové body, kdy se dotvářela struktura utrakvistické církve (1431, 1439). V rámci tohoto období jsem mohla odlišit tři konvokace pražského duchovenstva: 1510, 1512,⁵⁸ 1534(VII).⁵⁹ První dvě se zabývaly především stavem pražského vysokého učení. Třetí řešila disciplínu pražského duchovenstva, především případ týnského faráře Jana.

Dvakrát se hovoří výslovně o synodě: v srpnu roku 1519⁶⁰ byli svoláni administrátorem Korambem venkovští děkani k projednání věroučných problémů spojených s šířením luteránských nauk. V červenci 1526 byly vyhlášeny administrátorem Caherou velmi objemné věroučné články, které museli přítomní faráři podepsat.⁶¹

Vedle těchto nepočtených ad hoc svolávaných samostatných kněžských shromáždění běží od roku 1517 pravidelná řada utrakvistických sjezdů za účasti duchovenstva prakticky s roční periodicitou.⁶² Některé řeší obsazení místa administrátora nebo konsistoře, jako hned první v řadě v listopadu roku 1517, jiné se věnují církevním poměrům v zemi (např. březnový 1518), s nástupem reformace se pak objevuje na sjezdech stále častěji problematika vztahu dvojí linie utrakvismu: radikálního, ovlivněného učením Martina Luthera, a konzervativního, založeného na domácí tradici mírného utrakvismu.⁶³ Z těchto sjezdů zaslouží zvláštní pozornost hromniční sjezd z roku 1524.⁶⁴ Poprvé se na něm administrátor Cahera pokusil

⁵⁸ Liber decanorum facultatis philosophicae Universitatis Pragensis, in: MUP I/2, Pragae 1832, s. 231-33, 241-2. Hovoří o nich V. V. TOMEK, *Dějepis IX*, s. 239-241. W. EBERHARD, *Konfessionsbildung*, s. 114, užil pojem „Prager Stadtsynoden“.

⁵⁹ *Akta konsist. podobojí*, s. 385, ed. K. BOROVIČ, s. 95, č. 137.

⁶⁰ V. V. TOMEK, *Dějepis X*, s. 466; W. EBERHARD, *Konfessionsbildung*, s. 104; J. MACEK, *Víra a zbožnost*, s. 112; všichni podle kroniky M. Jiřího Píseckého, FRB VI, s. 356.

⁶¹ *Akta utrak. konsistoře*, NA – APA B 2/13a, s. 83-91 (ed. K. BOROVIČ, s. 18-26); opis bez podpisů farářů: UKn XVII A 16, fol. 135r-143r (s datem 19. 7.).

⁶² Období 1517-20 pokrývá práce Lydie BAŠTECKÉ, *Vnitřní vývoj české církve podobojí a jejího vrcholného orgánu, tzv. konsistoře dolejší v letech 1517-1529*, dipl. pr. FF UK-PVH, Praha 1971, která na ss. 40-41, 64-66, 96, věnuje pozornost i synodám, resp. sjezdům a účastí kněží na nich.

⁶³ K formování dvou křídel utrakvismu především W. EBERHARD, *Konfessionsbildung*, passim. Úvaha o roli a skladbě utrakvistických sjezdů a synod na s. 82

⁶⁴ Poměrně rozsáhlý pramenný materiál k tomuto sjezdu uspořádán v Katalogu, č. 44.

oficiálně prosadit některé z nauk luterského ražení. Setkal se však s tuhým odporem, postavila se proti němu reprezentace města, články byly v květnu odvolány. Cahera sám pak záhy změnil náboženské postoje a na podzim již hájil jiné konfesní články. Hromniční artikule nicméně vešly do povědomí stoupenců reformace a začaly žít druhým životem, jak ukazuje jejich textová tradice, zahrnující jak prosté opisy, tak tendenční úpravy z prostředí mistrů Kollina a Kodicilla.⁶⁵

Hlavní dojem a výsledek průzkumu synodní a sjezdové problematiky počátku 16. století je zjištění, že je to pole neorané, zvláště utrakvistické sjezdy nemají žádné zpracování. Vystal tak velmi závažný úkol komplexního zmapování tohoto materiálu. V Katalogu jsem mohla uvést jen první náčrt s mnoha otazníky a jako takový je třeba jej vnímat.

Pro dobu jagellonskou můžeme vysledovat trojí typ shromáždění duchovenstva. Pouze jednou svolal klérus biskup, který právě působil v Čechách, totiž biskup Augustin Sanktuarijský. Ponecháme-li stranou pochybné postavení tohoto biskupa, pak jeho krok – svolání synody – je aktem, který odpovídá pravomocím biskupa. Také jednání na tomto shromáždění, zjevně za účasti pouze utrakvistického duchovenstva, odpovídalo běžnému programu synody – týkalo se disciplinárních záležitostí a kroků proti heretikům.

Druhým typem kněžských shromáždění doby jagellonské byla separátní svolání duchovenstva administrátorem. Jednou je taková synoda označena jako synoda děkanů (v srpnu r. 1519, svolaná administrátorem Matějem Korambem), ostatní samostatné schůzky duchovenstva, doložené pro roky 1510 a 1512, nemají pevný obrys – mohlo se jednat stejně tak pouze o schůzku pražského kléru jako o shromáždění obdobné onomu z r. 1519. Určitou iniciační roli při jejich svolání hráli pražští konšelé, přítomní také na jednáních, která se odehrávala, jak bylo obvyklé u kněžských shromáždění, v areálu Karolina. Svolání duchovních administrátorem je postup méně regulérní než svolání biskupské. Možnost svolání synody jinou osobou než ordinářem, zpravidla vikářem, ovšem z pověření místního biskupa, je běžně známa a právně uznávána, názor na svolávání synod za sedisvakance není však jednoznačný a rozhodně byl méně obvyklý, i když i tuto možnost právníci připouštějí.⁶⁶

Třetí skupinu synod doby jagellonské představují taková kněžská shromáždění, která se odehrávala současně se sjezdem strany podobojí. Sjezd je definován jako shromáždění

⁶⁵ Jedná se o stejný problém, který jsem naznačila u roku 1465 a ve výkladu o volbách administrátorů. Pro jeho rozsah jej nebudu dále rozvádět a také v soupise je pouze naznačena existence tohoto materiálu (viz usnesení – pozdní úprava).

⁶⁶ Jednoznačně o možnosti konat synodu za sedisvakance Rostislav ZELENÝ, *Synodální život v pražském biskupství (973-1344)*, in: Tisíc let pražského biskupství 973-1973, Praha 1973, s. 55-78, zde s. 56. Jinak jeví literatura o tento problém minimální zájem, zmínka u Gabriel LE BRAS, *Préface*, in: André ARTONNE – Luis GUIZARD – Odette PONTAL, *Répertoire des statuts synodaux des diocèses de l'ancienne France du XIIIe à la fin du XVIIIe siècle*, Paris 1964, s. 5.

laiků většinou všech tří stavů, které nemělo celozemskou platnost jako zemský sněm.⁶⁷ Účast na určitém sjezdu bývala dána příslušností k jedné z konfesí nebo k jedné ze zájmových politických skupin (např. straníci jednoho z pretendentů královského trůnu), případně se sjezdy omezovaly na určitý kraj. U některých sjezdů utrakvistických stavů, nikoli u všech, se výslovně uvádí fakt, že byli přítomni i kněží, a to buď jen významné osobnosti, které přicházely s určitou iniciativou, nebo formulace pramenů napovídá, že se jednalo o širší shromáždění, něco jako samostatnou kurii, která měla určitý vlastní program.

Mimořádnou událostí byl sněm za účasti duchovenstva v r. 1471, kde duchovní zvolili do svého čela M. Václava Korandu. Nejvýraznějším příkladem spojení sjezdu a synody byly události ze srpna 1478, kdy byla za přítomnosti kléru dosazena nová konsistoř, a obdobně i v r. 1500 a 1523. I v dalších letech, jako r. 1518, 1520, 1524, 1528 a 1529, jsou duchovní přítomni projednávání náboženských otázek.

Při vyhodnocení těchto událostí zůstává mnoho nevyjasněného: kdo zval duchovní ke sjezdu – jejich správce nebo světské kruhy? Pro léta 1478 a 1480 jsme měli štěstí, že jsme zachytili zvací dopis posílaný z konzistoře městské radě, aby zajistila příjezd svého faráře na sjezd. To je celkem složitá konstrukce, ale nepostrádá logiky. Farář jel s doprovodem městských posílů, směřujících na stejné shromáždění, a jeho cesta tak byla bezpečnější. Kromě toho je tu naznačeno postavení faráře, který byl dosti závislý na vůli konšelů.

Druhou otázkou je, zda duchovní zasedali samostatně nebo společně se světskými účastníky sjezdu. Na to už se nám odpovědi nedostává. Jistě se mohlo lišit jedno sněmování od druhého. Žádný jednacím řád z pramenů nevyplývá.

S tím pak souvisí i problém, zda máme tato shromáždění považovat za synody nebo za součást sjezdu? V jaké pozici kněží na sjezdech vystupovali? Není tady náznak samostatného stavu utrakvistických duchovních, když na celozemské úrovni duchovenstvo samostatný stav nevytvořilo? V případě sjezdů podobných snad mohli tvořit samostatnou sněmovní kurii.

Doba vlády jagellonské dynastie reprezentuje období ústupu kněžských synod ve prospěch světského sněmovnictví a ponechává duchovenstvu jen velmi omezený prostor pro jejich aktivity. Synodní shromáždění jako by byla vtažena na utrakvistické sjezdy jako jejich součást. Laici měli podíl jak na jejich svolání, tak zřejmě mohli být přítomni i jejich jednáním. Zároveň obvyklá žádost stavů ke králi o svolení ke konání sjezdu zastřešila také konání kněžského shromáždění.

⁶⁷ K charakteristice sjezdu a sněmu Jan PELANT, *České zemské sněmy v letech 1471-1500*, SAP 31/2, 1981, s. 340-1. Ke sněmovní problematice dále: Jiří KEJŘ, *České sněmy husitské doby*, in: Česká národní rada – sněm českého lidu, ed. V. Vaněček, Praha 1970, s. 92-102; Václav VANĚČEK, *České sněmy za stavovské monarchie (od poloviny 15. století do počátku 30-leté války)*, tamtéž, s. 103-116.

VI. kap. Liturgická podoba středověkých synod a její stopy v Čechách konce středověku

Synodální nebo koncilní shromáždění duchovenstva má dvojí charakter. Je nejen právním aktem, místem vynášení právních výroků a vyhlásování kánonů, ale také liturgickou slavností. Shromážděný klérus společně prosí o příspěvní a pomoc Ducha sv. a vykonává bohoslužebné úkony na oslavu Boha.¹ Ptáme se, co si přesně pod tímto výrokem Huberta Jedina představít.

Liturgická podoba synod je velmi málo doloženou stránkou těchto shromáždění. O synodách vypovídají na prvním místě jejich statuta, jimiž bývá regulována periodicita a pravidelné termíny konání synod; statuta často apelují na pravidelnou docházku duchovenstva. O průběhu synod však nevypovídají.² Na druhém místě jsou pro některé diecéze k dispozici protokoly a akta synod, která mohou hledané informace obsahovat, ale omezují se na drobné zmínky a narážky.³ Hlavním zdrojem zpráv jsou proto předpisy – řády, ordines synodales.⁴ Vzhledem k tomu, že jsou to texty normativního charakteru, musíme si klást otázku, nakolik odpovídala skutečnost těmto předpisům. Ordines jsou většinou anonymní, nedatované a nevztahují se ke konkrétní události, takže nelze ani určit jednoznačně, podle kterého řádu se ta která známá synoda odehrála. Soubor starších dochovaných řádů byl proto seřazen pouze do relativní chronologické řady. Teprve u řádů konce středověku známe časové i autorské souřadnice.

Ve svém výkladu se zaměřuji na partikulární synody, především diecézní a provinciální. Počáteční vývoj však mají společný i s koncily vyššího řádu jako byly koncily národní (pro celá království či říše).

¹ Výrok H. Jedina cituje Martin KLÖCKENER, *Die Liturgie der Diozesansynode. Studien zur Gesch. u. Theol. des „Ordo ad synodum“ des „Pontificale Romanum“*, Münster in Westf. 1986 (Liturgiewissenschaftliche Quellen u. Forschungen Bd. 68), s. 1, a parafrázuje Johannes LAUDAGE, *Ritual und Recht auf päpstlichen Reformkonzilien (1040-1123)*, in: AHC 29, 1997, s. 287-334, zde s. 288.

² O statutech obecně Odette PONTAL, *Les statuts synodaux*, in: Typologie des sources du moyen age occidental, Tunhout 1975.

³ Ke skladbě pramenů pro studium průběhu synod Pavel KRAFL, *Synody a statuta olomoucké diecéze období středověku*, Praha 2003, s. 41; Peter JOHANEK, *Synodaltätigkeit im spätmittelalterlichen Reich. Ein Überblick*, in: Partikularsynoden im späten Mittelalter, hg. v. Nathalie Kruppa und Leszek Zygnier, Göttingen 2006, s. 29-53, zde s. 37.

⁴ K nim obecně Herbert SCHNEIDER (Hg.), *Die Konzilsordines des Früh- und Hochmittelalters (Ordines de celebrando concilio)*, Hannover 1996 (MGH – Ordines de celebrando concilio), s. 1nn. (Einleitung). Zatímco výklad H. Schneidera a M. Klöckenera je založen na normativních ordines, J. Laudage pracuje i s materiálem konkrétních synod a může tak ověřit předpis praxí. Sám o tom J. LAUDAGE, *Ritual und Recht*, na s. 316.

O liturgii nejstarších synod nevíme prakticky nic.⁵ Předpokládá se společná modlitba a také domluva o nějakém jednacím řádu, snad podle vzoru zasedání římského senátu. Nejstarší známý písemně fixovaný řád pro synodu byl vyhlášen na 4. koncilu biskupů vizigótské říše v Toledu, který se konal od 5. prosince r. 633 za předsednictví arcibiskupa Isidora Sevillského. *Formula secundum quam debetur sancta synodus in Dei nomine fieri* tvořila 4. kánon statut tohoto národního koncilu a přímé autorství Isidora je velmi pravděpodobné. Velmi působivě popisuje přípravu na koncil a liturgii prvního dne.⁶

Před zahájením koncilu se mají zavřít všechny brány chrámu a symbolicky zůstávají otevřeny jediné dveře, jimiž všichni účastníci vcházejí. Ostiář u nich kontroluje, aby vešli jen ti, kdo mají přístup. Účastníci vstupují v průvodu „*hora itaque diei prima ante solis ortum*“: nejprve biskupové podle „služebního stáří“, tedy data svého svěcení („*secundum ordinacionis sue tempus*“). Následují kněží, kteří byli pozváni, pak jáhni. Ve stejném pořadí zaujmou všichni vyhrazená místa: biskupové v kruhu nebo půlkruhu, za nimi kněží. Obě skupiny mohou sedět, jáhnové za nimi stojí. Nakonec mohou vstoupit další účastníci: pozvaní laici a notáři. Když jsou všichni uvnitř, zavřou se dveře a synoda začíná ceremoniemi, které nejsou přístupné veřejnosti.

Po dlouhém mlčení, které má navodit soustředění (obrácení srdce k Bohu), přichází modlitba, k níž pozve účastníky arcijáhen výzvou: „*Orate*“. Všichni se vrhnou na zem (*in terra prostrabuntur*) a sami pro sebe se mlčky modlí „*cum fletibus atque gemitibus*“, tedy se vzdechy a slzami. Po delší době se zvedne jeden ze starších biskupů a pronese modlitbu k Bohu, na niž všichni odpoví Amen. Na výzvu jáhna se zvednou a biskupové i kněží se v bázni boží posadí. Následuje čtení z dřívějších koncilů: jáhen v albě přinese do středu účastníků kodex kánonů a z něho předčítá – *pronunciat capitula*. Potom osloví shromáždění arcibiskup. Dále je připomenut jednacím pořádek. Účastníci mohou přednést stížnosti a náměty, přístup prosebníků z řad osob stojících mimo koncil zprostředkuje arcijáhen. Koncilním účastníkům je zakázáno koncil předčasně opustit. Na závěr jednání bude od biskupů podepisován protokol. Nejstarší synodální řád uzavírá sentence, že „tehdy je možné věřit v přítomnost boha uprostřed jeho kněží, když se církevní záležitosti vyřeší „*tumultu omni*

⁵ Následující přehled je založen na studiích: M. KLÖCKENER, *Die Liturgie der Diozesisynode*; H. SCHNEIDER (Hg.), *Die Konzilsordines des Früh- und Hochmittelalters*; Hans BARION, *Das Fränkisch-deutsche Synodalrecht des Frühmittelalters*, Bonn-Köln 1931, zvl. s. 55-110.

⁶ Toletanum IV publikoval naposledy H. SCHNEIDER (Hg.), *Die Konzilsordines des Früh- und Hochmittelalters*, s. 125-141, jako Ordo 1.

abiecto sollicite atque tranquille“ – beze zmatku, klidně.⁷ Další průběh a závěrečné ceremonie ponechává řád nepovšimnuty.

Další řády ze 7.-8. stol. již popisují 4 dny trvající synodu či koncil a rozlišují první až třetí den jako dny pokání a koncentrace (*dies litaniarum*), kdy vedle modliteb je přípustné traktovat jen záležitosti víry a církevního řádu. Teprve čtvrtý den smí být věnován jiným záležitostem. Objevuje se tu prvně vstupní modlitba „*Adsumus, (Domine) Sancte Spiritus, adsumus peccati quidem inmanitate detenti...*“⁸, která se stane tradiční modlitbou koncilních a synodálních shromáždění (udrží se až do novověku). Přítomní v ní prosí o přítomnost Ducha sv., o jeho součinnost a pomoc (slovy *Veni ad nos, adesto nobis, ...doce nos*, atd.).⁸ Postupně narůstá řada dalších modliteb, četba kánonů zatím zůstává nezměněna. Řád z konce 7. stol. obsahuje i ceremoniál pro případ příchodu krále. Král dojde k oltáři, lehne si na zem a modlí se. Pak žádá o modlitbu za sebe, promluví řeč ke shromáždění a to se pak za něho modlí.⁹

Trochu mimořádně působí řád, který vznikl s největší pravděpodobností začátkem 9. století v Salzburku a je předpisem pro diecézní synodu.¹⁰ Jeho vznik může souviset se snahou sv. Bonifáce o oživení těchto synod. Popisované shromáždění je pojato jako velká kommemorativní akce trvající čtyři dny. Začíná vigilií zemřelých o první říjnové neděli a pokračuje další dny společnými modlitbami – hodinkami, vigiliemi a mšemi za zemřelé bratry. Mezi 3. a 6. hodinou denní se počítá s vlastním jednáním, o 9. hodině (odpoledne) je sloužena veřejná mše, na niž mohou přijít i laici, kteří se předtím 14 dní postili a dodrželi pohlavní zdrženlivost. Po mši se synodálové posilní na hostině pořádané biskupem a vydají se na cestu domů. Tento popis se vymyká ostatním řádům. Je zajímavý mj. uváděním denních časových údajů, které dávají určitou představu o pojetí času při námi sledovaných událostech.

Synodální ordines se pro nejstarší dobu zachovaly jako součást kanonistických knih, po roce 800 bývají součástí knih liturgických, především pontifikálu.¹¹ Pontifikál jako typ liturgické knihy vznikl v souvislosti s karolinskou liturgickou reformou, nejstarší dochovaný exemplář pochází z druhé čtvrtiny 9. st.¹² Synodální řád v něm obsažený odráží skutečnost, že karolinská liturgická reforma zavádí pro franckou říši římskou liturgii, kdežto dosavadní řády

⁷ *Tunc enim deus suorum sacerdotum coetui interesse credendus est, si tumultu omni abiecto sollicite atque tranquille ecclesiastica negotia terminentur.* (Ordo 1, s. 141, čl. 10)

⁸ Jedná se o západogótský řád z let 675-81 (u Schneidera Ordo 3) a řád vzniklý v polovině 8. stol. v okolí sv. Bonifáce (Ordo 2). M. KLÖCKENER, *Die Liturgie der Diozesansynode*, s. 49-62 (řády označené OCW a OCF).

⁹ M. KLÖCKENER, *Die Liturgie der Diozesansynode*, s. 55-57.

¹⁰ H. SCHNEIDER (Hg.), *Die Konzilsordines des Früh- und Hochmittelalters*, s. 591-594 (Ordo 30).

¹¹ M. KLÖCKENER, *Die Liturgie der Diozesansynode*, s. 63 nn.

¹² Takto M. KLÖCKENER, *Die Liturgie der Diozesansynode*, s. 25-29 (v literatuře i jiná podání; historie pontifikálu nebyla předmětem mého výzkumu).

vycházely z liturgie vizigótské.¹³ Nemluví se tu už o „prostracio“ (ulehnutí), nýbrž o „genuflexi“ (pokleknutí). Jako prvky římské liturgie se tu prvně objevuje vstupní antifona *Exaudi nos, domine*, žalmy a litanie. Zakomponována je také četba z evangelií. Evangelium bylo položeno uprostřed shromáždění na pultíku, příp. „intronizováno“ – umístěno na trůnu na čestném místě, jak ukazují některá zobrazení.¹⁴ Bylo ozdobeno štolou jako odznakem kněžské moci, jako symbol Krista.

Nejstarší předpisy pro synody se týkaly shromáždění biskupů, tedy provinciálních a národních koncilů. Řád pro diecézní synodu byl přepracován z řádu určeného pro synodu provinciální. Skutečnost, že nebyla rozlišena liturgická složka provinciální a diecézní synody (na rozdíl od jednoznačného vymezení legislativních pravomocí), je možné vysvětlit smyslem synodální liturgie: má zajistit přítomnost Ducha sv., je prosbou o jeho součinnost při jednání.¹⁵

V 10. st. vznikl v mohučské provincii pontifikál (PRG – *Pontificale romano-germanicum*), který obsahoval několik předpisů a textů souvisejících se synodami: dva řády pro synodu – jednu provinciální a jednu diecézní, tři sermony a dva další texty s výkladem o oděvu kleriků. Nejisté je, zda souvisely se synodou i formule pro exkomunikaci a rekonsiliaci. Tento pontifikál společně se synodálním řádem se rozšířil z Mohuče i do Říma a byly na něm založeny další řády, které se od 12. stol. začaly vytvářet v okolí papeže jako výraz snahy kurie o centralizaci správy a sjednocení liturgie.¹⁶

Dvanáctým stoletím se uzavírá první fáze vývoje synodálních řádů, v nichž vystupují synody jako kající shromáždění. Řády 13. století reagují na změněné pojetí liturgie. Ztrácí se vědomí kajícího charakteru slavnosti při otevření koncilu a nastupuje větší okázalost. Je to patrné na předpisech o oděvu účastníků, které odpovídají nové reglementaci liturgických barev. Pro synodální zahajovací slavnost je předepsán bílý oděv účastníků jako pro nejvýznamnější církevní svátky. Po r. 1266 se objevuje také doplněk předepisující různé typy mitry pro různé hodnostáře v návaznosti na bulu papeže Klimenta IV. týkající se těchto privilegií. Jiné doplňky si všímají např. předepsaných gest – je patrný vzrůst důrazu na vnější podobu ceremonie.¹⁷ Proměnu koncilního, resp. synodálního ceremonielu by bylo možné ilustrovat také na ikonografickém materiálu. Vyobrazení odrážejí chápání koncilu jako

¹³ Jaroslav V. POLC, *Posvátná liturgie*, Řím 1981, s. 61-76; Adolf ADAM, *Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj*, Praha 2001, s. 43-44; Karl-Heinrich BIERITZ, *Liturgik*, Berlin-N.York 2004, s. 371-382.

¹⁴ Ikonografii koncilu zpracoval Hermann Josef SIEBEN, *Konzilsdarstellungen – Konzilsvorstellungen. 1000 Jahre Konzilsikonographie aus Handschriften und Druckwerken*, Würzburg 1990, vyobrazení Evangelia na obr. č. 1, 8, 28, 29. K intronizaci Evangelia také J. LAUDAGE, *Ritual und Recht*, s. 311.

¹⁵ M. KLÖCKENER, *Die Liturgie der Diözesansynode*, s. 81-83.

¹⁶ M. KLÖCKENER, *Die Liturgie der Diözesansynode*, s. 29-30.

¹⁷ M. KLÖCKENER, *Die Liturgie der Diözesansynode*, s. 91.

uzavřeného kruhu, uprostřed s Duchem svatým. Ceremoniel je zachycen zcela minimálně, předváděn je statický obraz, na němž pozorujeme jen posun od středobodu Písma k centrální úloze papeže.¹⁸

Pro pontifikální liturgii pozdního středověku měl zásadní význam pontifikál zpracovaný Wilhelmem Durandem, biskupem z Mende, koncem 13. stol., který dosáhl velkého rozšíření. Konkuroval po celé 14. stol. řádu římské kurie z dob Inocence III., až nakonec soutěž s ním vyhrál díky své lepší přehlednosti a využitelnosti pro potřeby jednotlivých biskupů. Stal se základem pro reformu v 15. stol., z níž vzešel oficiální řád vyhlášený papežskou kurií na samém konci středověku, totiž *Pontificalis liber* z roku 1485 s jeho *Ordo ad synodum*. Tento pontifikál zahrnuje tři oblasti biskupského působení: pontifikální bohoslužby a žehnání osob, svěcení předmětů, a konečně liturgii spojenou s jurisdikcí biskupa. Právě v tomto třetím oddíle se nachází také řád pro synody. Je prvním řádem neanonýmním a týká se synody diecézní. Průběh shromáždění je zkrácen na dva dny, s pokračováním další den se počítá jen jako s výjimečnou možností. Řád velmi podrobně předepisuje jednotlivá gesta a polohy (poklekání, snímání mitry, znamení kříže, přecházení k sedadlu, místo, odkud je čteno).¹⁹ Projdeme programem takové diecézní synody pro srovnání s tím, co už jsme slyšeli.

Brzy ráno (*mane*) prvního dne se sejdou účastníci v kostele, kde se koná synoda. Biskup vyslechne mši – jedná se nejspíše o mši slouženou jiným prelátem pro všechny, doklady z některých míst mluví o mši ke sv. Duchu nebo sv. Trojici – a jde potom v pontifikálním oděvu k oltáři. Sejme mitru, poklekne a zpívá společně se scholou antifonu *Exaudi nos, domine*, a žalmy. Pak se biskup zvedne a přednese vstupní modlitbu *Omnipotens sempiternus Deus*. Následují litanie (předříkávají kantoři, odpovídá chór), do nichž biskup vstoupí s náznakem požehnání synodě. Po litaniích následuje modlitba, četba Evangelia a hymnus *Veni creator spiritus*. Pak mohou všichni mlčky zaujmout místa a biskup drží proslov. Buď před ním nebo po něm je zařazeno kázání o církevním pořádku, božských tajemstvích a zlepšení mravů kléru. Na závěr prvního dne jsou všichni napomenuti k řádnému chování a den končí slavnostním biskupským požehnáním.

Liturgie druhého dne má shodné schéma, ale jiné texty. Mše má být sloužena přímo biskupem. Závěry synody musí být nahlas čteny, aby mohly být považovány za platné. Následuje závěrečná slavnost, obsahující prosby za biskupa, řeholníky a kleriky. Přítomní

¹⁸ Mohu poukázat pouze na materiál, který sebral H. J. SIEBEN, *Konzilsdarstellungen*.

¹⁹ Základní informace o Durandovi M. KLÖCKENER, *Die Liturgie der Diözesansynode*, s. 34-38, 92-103. Edici řádu pořídil Michel ANDRIEU, *Le Pontifical Romain au Moyen-Age III, Le Pontifical de Guillaume Durand*, Citta del Vaticano 1940; Joseph LECHNER, *Liturgik des römischen Ritus*, Freiburg 1953⁶, s. 29-31.

jsou jmenovitě vyvoláváni pro kontrolu jejich přítomnosti. Poté se mohou konečně zvednout, biskup vyzve ke konečné modlitbě *Exaudi, quesumus, domine supplicum preces* a udělí závěrečné požehnání (opět klečícímu shromáždění) a odpuštění.

Koncilní a synodální shromáždění probíhá jako slavnostní ceremonie, která posiluje pospolitost vysvěcených osob, obnovuje jejich vzájemnou jednotu, jejich společenství a zároveň jejich spojitost s Bohem. Toto společenství demonstruje na synodě svoji uzavřenost ve smyslu výlučnosti vůči světu laiků i uzavřenost ve smyslu úplnosti, a to symbolickým uzavřením chrámových dveří a také kruhovou formou zasedacího pořádku.²⁰ Celé jednání synody je ritualizováno.²¹ Pro účastníky je předepsán liturgický oděv a řády postupně propracovávají do detailu součinnost slov, pohybů i gest. Ceremoniál synod tvoří mj. i několik rituálů, které mají transcendentální charakter.²² Na úvod zasedání je to společné úsilí, aby byli účastníci vyslyšeni Duchem sv. a jejich další jednání bylo jím inspirováno. Tento záměr je vyjádřen gesty hluboké pokory (prostratio, exaltované modlitby, dlouhé tiché soustředění i stále narůstající seznamy žalmů, modliteb a litaní). Později se do liturgického programu začleňuje mše, která je sama rituálem par excellence. Rituály exkomunikace, rekongregace apod. jsou událostmi mimořádnými.²³

Koncily a synody tedy spojují konfirmativní i konstitutivní funkce a vytvářejí rozsáhlou ceremonii složenou z dílčích součástí. Jsou dlouho ovládnuty ústní kulturou. Hlasité předčítání starých kánonů oživuje jejich platnost, hlasité veřejné přečtení kánonů nových je uvádí do života. Nová ustanovení bývala dokonce předčítána před ukončením synody před kostelem, aby shromáždění věřící mohli svým *Amen* dát najevo, že je berou na vědomí. Mezi dílčími rituály synodální ceremonie by bylo možné zmínit i způsob schvalování statut. Shromáždění se mělo na usnesení shodnout: nebylo hlasováno v pravém slova smyslu, nešlo o vůli „většiny“, nýbrž o „jednomyslnost“. Usnesení je inspirováno Duchem sv., proto se na něm shodnou všichni rozumní, nesouhlasící jsou považováni za nerozumné a jejich hlas se

²⁰ Srv. pozn. 18.

²¹ Definici rituálu viz Pavlína RYCHTEROVÁ, *Rituály, rity a ceremonie. Teorie rituálu a jejich reflexe v medievistickém bádání*, in: Martin Wihoda – Demeter Malat'ák (edd.), *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku*, Brno 2006 (edice Země a kultura ve střední Evropě, č. 4), s. 11-23.

²² Karl-Heinrich BIERITZ, *Gottesdienst als Ritual*, in: *Handbuch der Liturgik. Liturgiewissenschaft in Theologie und Praxis der Kirche*, hgg. v. Hans-Christoph Schmidt-Lauber u. Karl-Heinrich Bieritz, Leipzig–Göttingen 1995, s. 119-127; Andreas ODENTHAL, *Liturgie als Ritual. Theologische und psychoanalytische Überlegungen zu einer praktisch-theologischen Theorie des Gottesdienstes als Symbolgeschehen*, Stuttgart 2002 (*Praktische Theologie heute*, Bd. 60).

²³ Formule pro exkomunikaci a rekongregaci se dochovaly např. v rámci Pontifikale romano-germanicum, viz H. SCHNEIDER (Hg.), *Die Konzilsordines des Früh- und Hochmittelalters*, s. 46.

nebere v úvahu. Není proto registrován do protokolu, který nemluví o neshodě a roznicích, nýbrž prezentuje pouze výslednou shodu.²⁴

Synoda má ještě jednu dimenzi. Biskup na ní manifestuje své kompetence – vůči světu i vůči svému kléru. Mluvíme-li o synodě diecézní, pak má tato jako jeden z hlavních úkolů napravit mravy příslušníků duchovního stavu. Disciplinace probíhá ve formě slovního napomínání, vydání předpisů (statut), ale také samotným děním na synodě. Mohlo zde dojít k přezkušování kleriků z různých oblastí jejich pastorační praxe,²⁵ ale i samotný průběh synody musel působit na sebeovládání účastníků. Početné shromáždění nebralo ohled na potřeby jednotlivců, posvátné úkony nebylo možné narušovat hlukem a pohybem, vyžadovalo to trpělivost a ovládnutí individuality. Obřady byly dlouhé, monotónní, na druhou stranu jistě působivé, vtahující přítomné do magické kolektivity.

Nyní obrátíme naši pozornost na synodální provoz v českých zemích pozdního středověku. Pražská diecéze se může chlubit pro druhou polovinu 14. a počátek 15. stol. velmi početnou kolekcí synodálních statut i velmi pravidelným a častým svoláváním synod.²⁶ Přesto o jejich průběhu a konkrétním liturgickém programu víme naprosté minimum. Na rozdíl od statut nejsou ostatní typy pramenů, jako jsou synodální akta, pro Prahu, ale i pro Litomyšl a Olomouc nejsou k dispozici.²⁷ Kronikáři se o synodách zmiňují jen výjimečně, nebo spíše o nich mlčí ještě důsledněji než o jiných ceremoniálech, jako např. korunovacích.²⁸ Pokud si synody všimnou, pak pro její mimořádnost, pro nějaké vybočení z obvyklého stereotypu.²⁹

Určitým vodítkem pro popis synody by mohla být existence normativních textů. Musíme však konstatovat, že české prostředí není bohaté na pontifikály, a pokud jsou nějaké

²⁴ H. BARION, *Das Fränkisch-deutsche Synodalrecht des Frühmittelalters*, Bonn-Köln 1931, s. 61-110; J. LAUDAGE, *Ritual und Recht*, s. 295, 305-8

²⁵ Edukativní roli synod zmiňuje např. O. PONTAL, *Les statuts synodaux*, s. 36-38; článek o povinnosti naučit se statuta nazpaměť, aby mohla být jejich znalost kontrolována na synodě, se vyskytuje v diecézních statutech častěji.

²⁶ Jaroslav V. POLC – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Pražské synody a koncily. Pražské synody a koncily předhusitské doby*, Praha 2002.

²⁷ Výjimkou je záznam o odvolání mistra Matěje z Janova a jeho druhů v r. 1389, považovaný za zlomek akt. Viz Zdenka HLEDÍKOVÁ, *Synoden in der Diözese Prag 1280-1417*, in: *Partikularsynoden im späten Mittelalter*, s. 318 (ed. záznamu in: J. V. POLC – Z. HLEDÍKOVÁ, *Pražské synody a koncily*, s. 245-9). O formě odvolání a o průběhu této akce na synodě, záznam nic nepraví.

²⁸ Postavit vedle sebe můžeme *Korunovační řád českého krále*, překl. Richard MAŠEK, ed. in: Karel IV. Literární dílo, Praha 2000, s. 87-124, vypovídající o liturgické podobě korunovačního obřadu, a *Kroniky doby Karla IV.*, ed. Marie BLÁHOVÁ, Praha 1987, kde je naopak sledována téměř výlučně vnější podoba událostí, slavností pro „lid“.

²⁹ Pro starší dobu viz P. KRAFL, *Synody a statuta*, s. 49, pro dobu husitskou jsou to především zprávy Starých letopisů českých. Zde odkazují na soupis v Katalogu událostí a tam citovaná místa o jednotlivých kněžských shromážděních, a také na rozbor podaný v V. kapitole.

k dispozici,³⁰ neobsahují tu část, která je předpisem pro konání synody (*Ordo ad synodum celebrandum*). V nejnovější edici synodálních ordines (která zahrnuje materiál jen do r. 1200) se vyskytuje pouze jeden pražský a jeden olomoucký rukopis; oba obsahují řád z poloviny 8. stol. přičítaný prostředí sv. Bonifáce, olomoucký rukopis pak ještě jeden mladší řád asi z 11. stol.³¹ Mezi rukopisy užitými pro edici Durandova řádu není žádný z českých zemí. Vzhledem k tomu, že české bádání o pontifikálech a jednotlivých jeho částech je zatím v začátcích, nebylo možné pro tuto příležitost provést hlubší rešerši a můžeme jen konstatovat, že se zde otvírá nové badatelské pole. V tuto chvíli se zdá, že ani přes ordines nevede cesta k poznání ceremoniálu pražských synod.

Zatím si pomůžeme pouze shrnutím několika drobných zmínek o dění na předhusitských synodách. Jednoznačný je obecný rámec, který popsali Z. Hledíková a P. Krafl. Místem konání je prakticky výlučně metropolitní katedrála (jen v r. 1384 arcibiskupský dvůr na Malé straně),³² termíny jsou pravidelné – polovina června a října.³³ Účastnit se mohli všichni duchovní z diecéze, s reálnou účastí však můžeme počítat jen u členů kapituly, arcijáhnů a venkovských děkanů, pražského kléru a představitelů řádového kléru.³⁴ Co do počtu osob se jednalo spíše o několik desítek, než stovek osob – řekněme přibližně něco ke dvěma stům.³⁵ Pražským synodám předsedal tradičně biskup, resp. arcibiskup, o jeho zastupování neslyšíme.³⁶ Také zasedací pořádek není nikde popsán a otázku využití chrámového prostoru u sv. Víta bychom museli řešit jen spekulativně.³⁷ Z programu je bezpečně doloženo jen kázání,³⁸ četba statut³⁹ a vyhlášení statut nových.⁴⁰ Hledíková

³⁰ Přehled českých pontifikálů podala Eva DOLEŽALOVÁ na konferenci *Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století*, Praha 30.10.-1.11.2007; příspěvek bude publikován v konferenčním sborníku, stejně jako můj text této kapitoly.

³¹ Praha UKn VI D 9; Olomouc kap.kn. 202. Viz H. SCHNEIDER (Hg.), *Die Konzilsordines des Früh- und Hochmittelalters*, Ordo 2 a 11.

³² Z. HLEDÍKOVÁ, *Synoden in der Diözese Prag*, s. 311, 315-16; J.V. POLC, in: J. V. Polc – Z. Hledíková, *Pražské synody a koncily*, s. 34

³³ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Synody v pražské diecézi v letech 1349-1419*, ČČH 18, 1970, s. 117-146, zde s. 118; J. V. POLC (jako pozn. 32), s. 33.

³⁴ Z. HLEDÍKOVÁ, *Synody v pražské diecézi*, s. 119-120; TÁŽ, in: J. V. Polc – Z. Hledíková, *Pražské synody a koncily*, s. 22; J. V. POLC, *ibidem*, s. 34; Z. HLEDÍKOVÁ, *Synoden in der Diözese Prag*, s. 316; Pavel KRAFL, *Synody a statuta olomoucké diecéze období středověku*, Praha 2003, s. 74 (úvaha o účastnících olomouckých synod, předpis o tom z r. 1413, adresa konvočního listu z r. 1498).

³⁵ Při odhadu můžeme vycházet k těmto čísel: kapitula 25, arcijáhn 10 a děkanáty 54 osob – zde nutno počítat nejen se samotným děkanem, nýbrž i dalším farářem z téhož děkanátu, v Praze 45 farností, univerzita, opati nebo jiní zástupci, celkem cca 200 osob jako minimum. To je odhad počtu oprávněných osob, u nichž můžeme předpokládat, že mohli přijít. Reálnější číslo má P. KRAFL, *Synody a statuta*, s. 54, pro Vratislav 1418: dopočítal se k číslu 84 osob.

³⁶ Jiná situace byla ve Vratislavi, kde r. 1423 předsedají biskupem Konrádem pověřeni administrátoři; tradičně bývali jmenováni promotři, kteří vedli jednání, viz P. KRAFL, *Synody a statuta*, s. 53.

³⁷ P. KRAFL, *Synody a statuta*, s. 54, zasedací pořádek ve Vratislavi je dochován k r. 1473.

³⁸ Řada jich je dochována, některá datována a lokalizována do chrámu sv. Víta – viz J. V. POLC (jako pozn. 32), s. 34, pozn. 8. Přehled identifikovaných kázání uvádí Z. HLEDÍKOVÁ, *Synody v pražské diecézi*. K funkci

vypočítává pro biskupskou dobu kázání, exhortaci a příkazy udělené kléru na základě předmluvy ke zlomku statut z r. 1333.⁴¹ Arnošt z Pardubic v r. 1343 zmínil dosud platný předpis mohučských provinciálních statut o předčítání všech platných statut na synodě, jak jej známe i z obecných ordines, a nařídil, aby zdlouhavé předčítání bylo nahrazeno povinným opisem souboru statut pro jednotlivé kapituly a arcijáhny a jejich předčítáním kanovníkům a také farnímu kléru na místních konvokacích.⁴² Ani Arnoštova statuta, ani statuta ostatní, ani jiné náhodně dochované zmínky včetně narativních pramenů však nemluví o liturgické složce synodálního shromáždění.

Obraz synodální slavnosti se začíná měnit po přelomu století, kdy několik mimořádných synod předznamenává budoucí vývoj svou disputační formou a zachycenou rozpravou o obsahu připravovaného usnesení.⁴³

Synody v Čechách v 15. stol. ztratily postupně vše, co zajišťovalo jejich kanoničnost: řádný svolavatel byl nahrazen nouzovými mechanismy, předmět jednání se odchýlil od kompetencí diecézních shromáždění.⁴⁴ Předpokládat můžeme, že ani předepsaná liturgie nebyla dodržena: částečně pod vlivem názorů husitů na liturgii a ve snaze o její zjednodušení,⁴⁵ částečně také pro „zrychlený puls doby“, která potřebovala prodiskutovat převratné myšlenky a nikoli setrvávat v dlouhém usebrání. Reálně však víme o podobě husitských a utrakvistických shromáždění velmi málo. Pokusím se uvést ty zprávy, které by mohly něco vypovědět o proměně nebo naopak zachování předepsaného ceremonálu.

synodálních kázání Peter WIEGAND, *Diözesansynoden und bischöfliche Statutengesetzgebung im Bistum Kammin. Zur Entwicklung des partikulären Kirchenrechts im spätmittelalterlichen Deutschland*, Köln–Weimar–Wien 1998, s. 26-28; k situaci na Moravě P. KRAFL, *Synody a statuta*, s. 75. Pro Vratislav, která byla ve svazku zemí Koruny české, ale mimo pražskou církevní provincii (podřízena Hnězdnou), existují podrobnější popisy průběhu synod v letech 1446 a 1473, resp. 1475, viz P. KRAFL, tamtéž, s. 54-56.

³⁹ Z. HLEDÍKOVÁ, *Synoden in der Diözese Prag*, s. 311.

⁴⁰ Z. HLEDÍKOVÁ, *Synody v pražské diecézi*, s. 120. Vlastní jednání, při němž mohla probíhat i teologická diskuse, a tvorba závěrů (jak o ní uvažuje H. Barion, viz pozn. 24) nejsou ze zápisů patrná. Usnesení ve formě protokolární občas naznačují, že rozprava i debata byly bohatší, než plyne ze zápisu – viz Z. HLEDÍKOVÁ, *Synody v pražské diecézi*, s. 120 s doklady. s. 311 Doklad o předčítání nových statut arcijáhmem žateckým Pavlem z Kladna v r. 1333 uvádí Z. HLEDÍKOVÁ, *Synoden in der Diözese Prag*, s. 311 (edice in: J. V. POLC – Z. HLEDÍKOVÁ, *Pražské synody a koncily*, s. 107), tamtéž, s. 321, o přípravě statutu před synodou, v rámci ní pouze přijetí statutu bez dalšího projednávání.

⁴¹ Z. HLEDÍKOVÁ, in: J. V. Polc – Z. Hledíková, *Pražské synody a koncily*, s. 22, ed. s. 107 (kázání a exhortace nemusely být proneseny biskupem, text praví: „...venerabilis.. episcopus celebravit sanctam synodum, premisso sermone et exhortacione... quedam specialia mandata seu constituciones suas synodales fecit et statuit...“).

⁴² J.V. POLC, in: J. V. Polc – Z. Hledíková, *Pražské synody a koncily*, s. 35; Z. HLEDÍKOVÁ, *Synoden in der Diözese Prag*, s. 312, kde i další podrobnosti k organizaci synod v pražské diecézi.

⁴³ Z. HLEDÍKOVÁ, *Synoden in der Diözese Prag*, s. 321-2.

⁴⁴ Vycházím en bloc z materiálu zpracovaného v předcházejících kapitolách. Odkazy omezím na minimum.

⁴⁵ Zdeněk NEJEDLÝ, *Dějiny husitského zpěvu III-V*, Praha 1955.

Stranou ponecháme synody tábořské, o jejichž průběhu nevíme vůbec nic.⁴⁶ U „hádání“, která probíhala mezi Prahou a Tábořem, postačí připomenout, že jsou bližší univerzitním disputacím než klasickým synodám.⁴⁷ Zbývá nám řada shromáždění pořádaných v Praze, resp. v rámci oficiálního utrakvismu.⁴⁸ Obecně můžeme konstatovat, že se zcela vytratila pravidelnost termínů a rozrůznila se i místa setkání. Několikrát zachytíme dokonce mimopražskou lokalitu – dvakrát Roudnici (1421 a 1426) a dvakrát Kutnou Horu (1441 a 1443). V rámci Prahy pak pochopitelně nefiguruje až do poloviny 15. stol. svatovítská kapitula, nýbrž kostely na Starém Městě (Týn, Betlém) nebo prostory univerzitního Karolina.

Nejpodrobněji máme popsáno velké shromáždění ze začátku revolučních událostí konané o sv. Prokopu roku 1421. Slyšíme o plenárních zasedáních a jednáních v kuriích obsazených podle teritoriálního principu (ne náhodou to připomíná poměry univerzitní nebo obecné koncily, počínaje kostnickým), ale kromě věcných jednání týkajících se věrouky, disciplíny a správy duchovenstva se nedozvíme nic o programu čtyřdenního jednání, ani o liturgii, která mohla jednání doprovázet. Není tím řečeno, že neprobíhala, ale v pramenech se to neodrazilo.

Jediný náznak původního liturgického programu je spojen se synodou na podzim 1429, kdy 19.10. pronesl mistr Jan Rokycana v Týnském chrámu synodální kázání, dochované v plném textu.⁴⁹ Ostatní velká shromáždění z doby husitských válek nezanechala kromě usnesení žádné stopy.

O něco lepší situace nastává s částečnou restaurací poměrů po příchodu císaře Zikmunda do Prahy. Koncilní legát Filibert, biskup z Coutance, uspořádal synody dvě nebo tři, všechny v roce 1437.⁵⁰ Na březnové shromáždění se dostavil dvakrát i císař, aby přednesl své požadavky a dohlédl na jejich splnění. Těžko můžeme předpokládat, že vzal na sebe tu roli, o níž jsme slyšeli v jednom z raných synodálních řádů. Nejblíže klasickým popisům je synoda svolaná na duben 1437. Trvala čtyři dny – první tři byly věnovány čistě církevním záležitostem. Druhým dnem trvání je datováno usnesení, při jehož vyhlášení Rokycana

⁴⁶ Blanka NOŘÍŽOVÁ, *Synody tábořských kněží v letech 1420-1430*, JSH 50, 1981, s. 203-213; František ŠMAHEL, *Dějiny Táboře do roku 1452 I/2*, České Budějovice 1990, s. 340, 366-7

⁴⁷ Blanka ZILYNSKÁ, *Husitské synody v Čechách 1418-1440. Příspěvek k úloze univerzitních mistrů v husitské církvi a revoluci*, Praha 1985, oddíl C, s. 25-28, a tam uvedená literatura, pro r. 1431 *Confessio Taboritarum*, ed. Amedeo MOLNÁR – Romolo CEGNA, Roma 1983.

⁴⁸ Pro roky 1418-1440 B. ZILYNSKÁ, *Husitské synody*; další viz předešlé kapitoly.

⁴⁹ F. M. BARTOŠ, *LČ Rokyc.*, s. 22, č. 1.

⁵⁰ Christian KLEINERT, *Philibert de Montjeu (ca. 1374-1439). Ein Bischof im Zeitalter der Reformkonzilien und des Hundertjährigen Krieges*, Ostfildern 2004; evidence pramenů k Filibertovým synodám a popis B. ZILYNSKÁ, *Husitské synody*, s. 22, 76-79; k jeho další činnosti v Praze TÁŽ, *Biskup Filibert a české země*, in: Jihlava a basilejská kompaktáta (sborník příspěvků z mezinárodního symposia 26.-28.6.1991), Jihlava 1992, s. 56-94.

předložil vlastní artikule, čímž velmi popudil legáta. Třetí den byla svčena kaple Božího těla. Na čtvrtý den bylo ponecháno „kárné“ řízení s Petrem Paynem a Václavem Korandou, kteří byli vykázáni do jisté „internace“ – na Tábor. Filibert ohlásil i termín další synody na říjen téhož roku. Zdá se tedy, že zde byl učiněn pokus obnovit předhusitskou regularitu synodálního života (vybočuje z toho jen místo shromáždění – staroměstské Karolinum) a můžeme předpokládat, že se legát snažil obnovit alespoň do jisté míry i liturgickou podobu synod. Výslovně o tom však prameny nehovoří, neslyšíme ani o slavnostním kazateli.

Ze čtyřicátých let 15. století můžeme zaregistrovat pouze dvakrát synodální kázání, jednou v Praze na konci září při shromáždění „dvojího kléru“ (řečníci Jan z Příbrami a Prokop, zřejmě z Kladru) a podruhé Rokycanovo v Kutné Hoře na počátku října r. 1441.⁵¹ Synoda utrakvistů o dva roky později měla hlavní program soustředěn do velkého kostela na náměstí, takže se jedná nejspíše o sv. Jakuba, kde snad Rokycana pronesl mj. napomenutí duchovenstvu před zahájením věroučné debaty.⁵² Ani u samostatného shromáždění katolíků koncilní obediencie, které se sešlo v Třeboni 5.9.1441, neslyšíme nic bližšího o liturgickém programu.⁵³

O něco sdílnější jsou zprávy o dvou společných synodách z let 1454 a 1462. Pro první z nich známe především synodální kázání mistra Rokycany a dále průvod kněžstva, který defiluje před králem.⁵⁴ Také druhou synodu provázel průvod, v němž scházeli 18.9.1462 katoličtí kněží „v trojstupech“ z Pražského hradu na Staré Město do králova dvora. Slyšíme o kázání Hilariově i Rokycanově⁵⁵ a poznáváme i několik dalších detailů. Program lze rozdělit do čtyř dní. 16.9. se shromáždili katolíci na Hradě a Hilarius pronesl kázání věnované svátku sv. Ludmily. Druhý den, 17.9. byla sloužena slavnostní mše k Duchu sv. v metropolitním chrámu, buď týž nebo následující den byly slouženy ve městě mše utrakvistické. 18.9. za úsvitu se shromáždilo katolické duchovenstvo ve svatováclavské kapli, kde dostali od Hilaria poučení, odříkali modlitby a procesím se odebrali do města do králova dvora k dalším jednáním. V těchto náznacích snad můžeme vytušit odraz obvyklého zahajovacího ceremoniálu katolických synod, tři dny duchovních exercicií a bohoslužeb před tím, než se shromáždění věnuje světským záležitostem.

⁵¹ Viz Katalog událostí, č. 4 a 5.

⁵² Viz katalog událostí, č. 10.

⁵³ Viz katalog událostí, č. 2.

⁵⁴ Viz katalog událostí, č. 16.

⁵⁵ Viz katalog událostí, č. 18.

Časově přesně zařaditelná synodální kázání můžeme doplnit nejméně dvěma kázáními nedatovanými – jedno náleží autorsky Janu Rokycanovi, druhé Václavu Korandovi.⁵⁶

Zajímavé detaily přináší také rok 1478.⁵⁷ Program, který lze označit skutečně jako synodální, se vešel do dvou dní. První den se kněží scházejí v Praze; nevíme, zda je čekal nějaký společný program. Druhý den je synoda zahájena v Karolinu exhortací a posléze účastníci přecházejí do kostela sv. Havla, kde vyslechnou synodální kázání. Další dny už dorazili do Prahy i světští sněmovníci a církevní shromáždění se přelévá do smíšeného sjezdovního jednání v Karolinu.

V případě synody svolané biskupem Augustinem Sanktuarijským v roce 1486 vytušíme jen z úvodu k usnesení, že se snažil dodržet patřičné ordines: statuta byla vydána „*post solemnibus exhortacionibus*“ a „*completis oracionibus iuxta institutiones patrum in talibus consuetis*“.⁵⁸ U utrakvistů je to poslední zachytitelná stopa zachování původních ceremonií spojených se synodou.

Z liturgického obsahu synod jsme schopni pro české poměry 15. století zaznamenat prakticky pouze synodální kázání a jiné proslovy, exhortace a promluvy k duchovním. Slyšeli jsme také o mši k Duchu svatému. Z neliturgického, ale ceremoniálního jednání obvyklého při synodách byly zachyceny průvody (procesí), ať speciálně organizované, nebo jen funkční, dané potřebou přemístění účastníků. Žádné další podrobnosti nejsme schopni vystopovat. I tak si troufám tvrdit, že určité zbytky původního ceremoniálu synod tady přetrvávají až do doby působení biskupa Augustina, udržuje se povědomí o řádné podobě synod a v rámci možností se i příslušná liturgie v omezené míře uskutečňuje. Následující období přinese nové podoby synodality. Většina jednání o záležitostech kališnické církve se přenesla na utrakvistické sjezdy, z nichž se pochopitelně liturgický program vytratí.⁵⁹

Něco podobného můžeme konstatovat také o situaci v reformovaných obcích, které vzejdou z německé reformace. Po období hledání forem nové synodality se ve druhé polovině 16. století ustálí hierarchizovaný presbyteriálně-synodální systém, v němž synoda nebude liturgickou slavností, nýbrž správním a řídicím orgánem složeným paritně z duchovních i laiků.⁶⁰ Pro zasedání synodních členů bude vypracován jednací řád, který ukazuje svými zásadami na budoucí vývoj směrem k orgánům s přesně stanovenými pravomocemi, zastupitelským principem, formálním jednacím řádem atd. Jako příklad uvádím synodu

⁵⁶ O nich v Katalogu, č. 17 a 25.

⁵⁷ Viz Katalog událostí, č. 26.

⁵⁸ Viz Katalog událostí, č. 30.

⁵⁹ Viz kapitola V/3.

⁶⁰ Literatura uvedena v VII. kap.

v Jülichu v roce 1611, která vydala takováto pravidla pro jednání synod jülišského vévodství. Jejich dodržování lze ověřit na protokolech ze zasedání následujících synod.⁶¹ Jedná se o nový typ formalizace jednání, který zajišťuje pravidelnost, kontrolovatelnost, pořádek, řád a spravedlnost, zároveň však postrádá transcendentální charakter, i když účastníci zahajují zasedání modlitbou a prosbou o pomoc Ducha svatého. Jednání synod doprovází i kázání, napomínání a nabádání přítomných, závěrečné modlitby, je však oproštěno od slavnostního ceremoniálu a převládá věcnost a strohost.

Vraťme se závěrem do Čech, abychom mohli konstatovat, že utrakvistické synody nedospěly sice do toho stupně formalizace a proorganizovanosti, jako synody evangelíků, zůstaly někde na poloviční cestě mezi katolickými a reformačními. Krok od liturgického chápání synody k její „světské“, pragmatické, správní podobě však byl učiněn i v pohusitských Čechách. Zdá se, že nikoli vědomě, ale z nutnosti, pro nemožnost dodržet dosavadní úzus. V reformaci je však tato proměna podložena i teorií, naukou o církvi, všeobecném kněžství atd.

Synodální a koncilní vývoj se tak od raného novověku rozštěpil do dvou linií, z nichž jedna nadále udržuje středověký ráz synodálního ceremoniálu (první tištěný pontifikál z r. 1595 je přepracováním pontifikálu z r. 1485 založeného z větší části na díle Durandově).⁶² K modernizaci povede v této oblasti ještě dlouhá cesta až do 20. stol. Druhá linie se vytvořila v zemích, kde se ujala reformace. Zásah do synodálního ceremoniálu byl zcela zásadní zvl. v zemích reformovaných. Luterství ponechalo kněžské synody na vedlejší koleji a jejich liturgický program nepatří mezi dostatečně doložené skutečnosti.

⁶¹ Albert ROSENKRANZ (Hg.), *Sitzungsberichte der reformierten Synoden des Herzogtums Jülich während der Gegenreformation 1611-1675*, Düsseldorf 1972, jednací řád vydaný v květnu 1611 v Linnichu na první jülišské provinciální synodě na s. 7, § 25.

⁶² M. KLÖCKENER, *Die Liturgie der Diözesansynode*, s. 11-15.

VII. kap. Synoda v teorii a praxi reformačních církví

Tato kapitola a následující exkurs si kladou za cíl poukázat na evropské souvislosti českého vývoje, který jsme doposud sledovali. V případě reformační tematiky jsem si vědomá toho, že je to pole velmi rozlehlé, a není proto mým úmyslem sepsat historii synod za reformace – a to ani pokračujících katolických, ani nově se formujících evangelických. Nemohu více, než připomenout základní rysy vývoje synodality v luteránských i reformovaných zemích, abychom se mohli zamyslet nad tím, jak se reformace vyrovnávala s obdobnými problémy jako husitství. Jak jsme viděli, husitství řešilo problémy vzniklé sedisvakancí po svém: nejprve snahou udržet dosavadní podobu synod, později hledáním nových forem adekvátnějších změněné situaci. Vycházet budu převážně z encyklopedické a syntetické literatury, k detailům se uchýlím jen výjimečně.

V jedné z úvodních kapitol, věnované terminologické a právní problematice spojené s výzkumem synod, jsem ukázala, jak se v průběhu 15. století, v souvislosti s vývojem konciliárního hnutí, objevují různé návrhy na reformu synodálního života. Do koncilní legislativy zaměřené na regulaci podoby a funkcí partikulárních synod, pronikl z těchto návrhů minimální počet převratných rysů. Basilejské a tridentské dekrety působily ve smyslu důsledného využití partikulárních synod pro reformu církve, ale nepřekročily rámec legislativy vycházející ze IV. Lateránského koncilu. Vedlo to k ustálení klasické podoby synod na dlouhá staletí.¹

V průběhu 16. století se však vedle této tradiční linie zformovala i druhá, reformační. Cesta k ní vedla od již zmíněných návrhů na proměnu synod v kolektivní orgán, který by nebyl jen recipientem biskupových nařízení a předmětem jeho dohledu. Pokus přiznat synodě práva kontroly nad činností biskupa naznačil jeden ze směrů budoucího vývoje: synoda jako řídicí orgán v rámci církevní ústavy.²

¹ K vývoji katolických synod na samém konci středověku a počátkem raného novověku srv. např. Konstantin MAIER, *Nachtridentinische Diözesansynoden – Höhepunkt der Kirchenreform? Eine kritische Anfrage*, in: *Rottenburger Jahrbuch für Kirchengeschichte* 5, 1986, s. 85-89; Max HOPFNER, *Synodale Vorgänge im Bistum Regensburg und in der Kirchenprovinz Salzburg unter besonderer Berücksichtigung der Reformationszeit*, *Beiträge zur Geschichte des Bistums Regensburg* 13, 1979, s. 235-388; Georg SCHWAIGER, *Freisinger Diözesansynoden im ausgehenden Mittelalter*, in: *Reformatio ecclesiae. Beiträge zu kirchlichen Reformbemühungen von der Alten Kirche bis zur Neuzeit*. Festgabe f. Erwin Iserloh, hgb. v. R. Bäumer, Paderborn–München–Wien–Zürich 1980, s. 259-270; Gabriel ANDRIÁNYI, *Der erste Erneuerer des katholischen Lebens nach der Reformation in Ungarn: Primas Miklós Oláh, Erzbischof von Gran (1493-1568)*, in: *Ecclesia militans* (Festschrift für R. Bäumer), Paderborn etc. 1988, s. 491-517; Hermann Josef SIEBEN, *Die Partikularsynode. Studien zur Geschichte der Konzilsidee*, Frankfurt/Main 1990, s. 84-126.

² Celá úvaha vychází z návrhu Mikuláše Kusánského, viz kap. III., pozn. 114.

Druhým momentem, který výrazně charakterizuje reformační období, je role prisouzená světským činitelům, buď zeměpánovi, nebo obci věřících. Přiznání zvýšené odpovědnosti laiků za osudy křesťanské společnosti se projevilo celkově v církevní ústavě obou větví reformačních církví, oblast synodálního vývoje nevyjímaje.³

Ani v této otázce nepřišly novinky zčista jasna bez určitých přípravných momentů. Na zajímavý případ upozornil Peter Wiegand ve své studii o specifice vývoje synodálního zákonodárství v eximovaném biskupství Míšeň.⁴ V roce 1504 zde biskup Jan VI. ze Salhausenu vydal rozsáhlá statuta směřující k zásadní úpravě poměrů v diecézi, k reformě místní církve z pozice jejího ordináře. Jeho aktivita se však střetla se snažením zdejšího zeměpána, knížete Jiřího saského, který již o čtyři roky dříve sestavil „duchovní řád“ (jako protiváhu řádu zemského),⁵ konkurující biskupově legislativě. Ve výsledném hodnocení starší historiografie proto biskup vychází jako zásadní odpůrce reformy, resp. reformace, ačkoli jeho zmíněná synodální statuta měla sama o sobě také reformní charakter.⁶ Tento příklad jednak ukazuje, jak synodální fórum zůstávalo nástrojem církevní reformy v rukách ordináře, ale zároveň navozuje otázku po způsobech prolínání reformních snah církevních a zeměpanských činitelů jako předzvěsti reformace luterské. Klade otázku, v čem se rozcházeły představy o reformě u jedné a druhé strany a jakou roli v tom sehrála synodální shromáždění na jedné straně a laický živel na straně druhé.

Evropská reformace 16. stol. se vedle jiných známých otázek dotkla silně i oblasti církevní ústavy, místa synod v ní, charakteru těchto synod a teologického výkladu podstaty a smyslu synod a koncilů. To, co se jevilo v Kostnici a Basileji jako velká troufalost vůči biskupům a co nemohl prosadit v 50. letech 15. století Mikuláš Kusánský, bylo o necelých sto let později několikanásobně překonáno skutečností. Odmítnutí episkopálního systému většinou reformačních církví postavilo otázku, zda a jak svolávat synody, resp. koncily obecnějšího charakteru, jaké složení mají mít a jakou úlohu jim přiznat.

³ Následující text bude publikován ve francouzské verzi v rámci studie Blanka ZILYNSKÁ, *Les nouvelles formes de la synodalité à la fin du Moyen Age: la Bohême dans le contexte de la Réforme européenne*, ve sborníku z konference CIHEC Religious Space of East-Central Europe – Open to the East and the West, pořádané v Lublinu a Lvově 6.-10. 9. 2007. Srv. dále B. ZILYNSKÁ, *Synody v Čechách mezi Kostnicí a Tridentinem*, in: *Sacri canones servandi sunt. Ius canonicum et statut ecclesiae saeculis XIII-XV*, curavit Pavel Krafl, Praha 2008, s. 531-539, zde s. 535-7.

⁴ Peter WIEGAND, *Synodale Statutengesetzgebung im exemten Bistum. Die Diözesen Kammin und Meißen in der partikularkirchlichen Rechtslandschaft des späten Mittelalters*, in: *Partikularsynoden im späten Mittelalter*, s. 121-155, zde s. 136-144.

⁵ P. WIEGAND, tamtéž, s. 141, o wettinských zemských řádech, které od 1446 zasahovaly i do církevně-disciplinační sféry a byly tak vlastně předchůdci reformačních zeměpanských církevních řádů, o nichž se zmíníme dále.

⁶ Míru užitečnosti těchto statut dokazuje jejich nový přetisk v r. 1627 pro potřeby míšeňské administrativy, když první tištěné vydání spadalo hned do r. 1504.

Na celozemské úrovni probíhala v Říši diskuse o potřebě obecného, nebo alespoň národního koncilu.⁷ V souvislosti s tím formuloval své názory na koncil také Martin Luther.⁸ Odvíjely se od konciliaristických teorií, resp. od eklesiologické nauky vůbec.⁹ S konciliarismem se nevyrovnával jen on sám, nýbrž i další reformátoři: postupovali od akceptování konciliární myšlenky přes zpochybnění neomylnosti koncilu, až po jeho odmítnutí kvůli nedůvěře v koncil svolaný kurií.¹⁰ Vývoj jejich názorů souvisel s přípravou a průběhem konkrétního koncilu, který svolal na naléhání a za podpory císaře papež Pavel III. Tridentinum však přišlo z pohledu reformačních činitelů pozdě, v době, kdy už evangelické církve měly vytvořené své církevní řády, které jim do jisté míry nahradily systém kanonického práva. Tento koncilu tak v očích evangelíků ztratil smysl.¹¹

Lutersky zaměřené církve pak samy nikdy obecné koncily nepořádaly,¹² reformování uskutečnili takový podnik před příchodem 20. stol. jen jednou, a sice v r. 1618 v Dordrechtu.¹³ Všeobecnou synodu svolaly generální stavy Nizozemí a jejím hlavním úkolem bylo vyrovnat se s predestinační naukou remonstrantů. Na synodě byli účastníci reprezentanti stavů, synodů jednotlivých nizozemských provincií a univerzit, ze zahraničí zástupci vyslaní z Anglie, Skotska, Švýcarska a Německa. Jednání trvalo půl druhého měsíce a synoda nakonec odmítla nauku remonstrantů, a završila tak vývoj učení reformované církve.

⁷ Robert STUPPERICH, *Evangelisches Konzil. Forderungen und Pläne lutherischen Theologen und Politiker in XVI. und XVII. Jahrhundert*, Neue Zeitschrift für systematische Theologie 3, 1961, s. 296-314; J. WEIZSÄCKER, *Der Versuch eines Nationalkonzils in Speyer*, Historische Zeitschrift 64, 1890, s. 199-215; Franz HAFFNER, *Die Konzilsfrage auf dem Reichstag zu Speyer 1526 im Spiegel der damaligen aussen- u. innenpolitischen Situation*, Blätter für pfälzische Kirchengeschichte 37/38, 1970/1, s. 59-201; Thomas BROCKMANN, *The Problem of the Ecumenical Council in German Reformation. Pamphlet Literature 1520-1563*, AHC 36, 2004, s. 423-446. Česky ve stručném shrnutí Hubert JEDIN, *Malé dějiny koncilů*, Praha 1990, s. 62-67.

⁸ Johns Christa TECKLENBURG, *Luthers Konzilsidee in ihrer historischen Bedingtheit und ihrem reformatorischen Neuansatz*, Berlin 1966; F. HAFFNER, *Die Konzilsfrage*, s. 87-92; Peter MEINHOLD, *Konzile der Kirche in evangelischer Sicht*, Stuttgart 1962, s. 120-128; Nikolaus NÄRGER, *Das Synodalwahlssystem in den deutschen evangelischen Landeskirchen im 19. und 20. Jahrhundert*, Tübingen 1988, (Jus ecclesiasticum. Beiträge zum evangelischen Kirchenrecht und zum Staatskirchenrecht, Bd. 36), s. 30-33; Hermann Josef SIEBEN, *Die katholische Konzilsidee von der Reformation bis zur Aufklärung*, Paderborn etc. 1988, s. 13-51.

⁹ N. NÄRGER, *Das Synodalwahlssystem*, s. 17-25.

¹⁰ F. HAFFNER, *Die Konzilsfrage*, passim; N. NÄRGER, *Das Synodalwahlssystem*, s. 30-33; P. MEINHOLD, *Konzile der Kirche in evangelischer Sicht*, s. 124; R. STUPPERICH, *Evangelisches Konzil*, s. 296-302.

¹¹ P. MEINHOLD, *Konzile der Kirche in evangelischer Sicht*, s. 119, 129-133; R. STUPPERICH, *Evangelisches Konzil*, s. 296-298; Walter SOHM, *Territorium und Reformation in der hessischen Geschichte 1526-1555*, Marburg 1915, s. 14-19; Udo WOLTER, *Die Fortgeltung des kanonischen Rechts und die Haltung der protestantischen Juristen zum kanonischen Recht in Deutschland bis in die Mitte des 18. Jhdts*, in: Canon Law in Protestant Lands (Comparative Studies in Continental and Anglo-American Legal History Bd. 11), ed. Richard H. Helmholz, Berlin 1992, s. 13-47; Konrad WORTELKER, *Evangelisches Kirchenrecht – Recht? Evangelisches Kirchenrecht als Frage nach der Norm*, Hamburg-Bergstedt 1960 (Theologische Forschung, Bd. 21); Zsolt GÖRÖZDI, *Pojetí církve ve významnějších církevních rádech reformačních církví*, diss. ETF UK Praha 2005, s. 4.

¹² P. MEINHOLD, *Konzile der Kirche in evangelischer Sicht*, s. 136.

¹³ P. MEINHOLD, *Konzile der Kirche in evangelischer Sicht*, s. 136-139.

V diskusích o obecném koncilu v první polovině 16. stol. se objevily také úvahy o osobě svolavatele a zazněl požadavek, aby byl koncil svolán císařem. Ten se však neodhodlal zasáhnout do pravomocí papeže, a Tridentinum tak zůstalo v očích reformátorů záležitostí papeže a „papeženců“. Paralelně k teorii obecného koncilu se vytvářely představy o koncilech a synodách dílčích (partikulárních) počínaje koncilem národním a konče místními synodami. Při hledání vhodné osoby jako svolavatele vyústily úvahy v přesvědčení, že není jiné síly náhradou za biskupy než místní zeměpán (realizace bude záležet na knížatech nebo městských radách, takže dojde k obdobnému, ale daleko důslednějšímu, řešení jako v Čechách 15. století).

O církevních záležitostech jednaly mnohokrát i řádné říšské sněmy,¹⁴ ale vedle nich se objevila v počátečním období reformace shromáždění jiná, označovaná jako „synoda“. U některých se jednalo o nevyhraněná shromáždění, jejichž charakter zpochybňovali současníci i později historikové. To je případ jak národního koncilu plánovaného v roce 1524 do Špýru (Speyer),¹⁵ tak synody v hessenském Hombergu (1526).¹⁶ Zarážela účast (nebo pozvání) laiků i svolávací mechanismy (u Špýru byl iniciátorem říšský sněm, v Hombergu ke shromáždění vyzval a předsedal mu lantkrabě Filip). Problém vymezení hranice mezi světským a církevním shromážděním není záležitostí až reformace na německém teritoriu. Názorně to předvedl J. Helmuth na situaci v Říši v 15. století.¹⁷ Nejenže provedl komparaci formálních

¹⁴ Julius FRIEDRICH, *Die Entstehung der Reformatio ecclesiarum Hassiae von 1526. Eine kirchenrechtliche Studie*, Giessen 1905, s. 2-25 (Speyer 1526); F. HAFNER, *Die Konzilsfrage*, passim; K. HOFMANN, *Die Konzilsfrage auf den deutschen Reichstagen von 1521-1534*, Mannheim 1932; Armin KOHNLE, *Reichstag und Reformation. Kaiserliche und ständische Religionspolitik von den Anfängen der Causa Lutheri bis zum Nürnberger Religionsfrieden*, Heidelberg 2001 (Quellen und Forschungen zur Reformationsgeschichte, Bd. 77).

¹⁵ Problému dobové terminologie, právní nejistoty a charakteru těchto shromáždění si povšiml W. SOHM, *Territorium und Reformation*, s. 23-25; k národnímu koncilu ve Speyeru J. WEIZÄCKER, *Der Versuch eines Nationalkonzils*, s. 199-215.

¹⁶ Z pohledu kanonického práva zpochybnil homberskou synodu při diskusi přímo na shromáždění Nikolaus Ferber z Herbornu. K Hombergu existuje velké množství literatury, ze starší uvedu J. FRIEDRICH, *Die Entstehung der Reformatio*, s. 24-28 (k dobové rozkolísané terminologii), s. 66-78 (k procesu vzniku Reformatio Hassiae), 81-124 (edice); Gothard Victor LECHLER, *Geschichte der Presbyterial- und Synodalverfassung seit der Reformation*, Leiden 1854, s. 14-21; novější literaturu viz *Die Homberger Synode von 1526. Die Reformation in Hessen*, ed. Bodo FÄCKE – Hafale GÖTTE et al., Homberg 2002²; Gertrud SCHWANHÄUSSER, *Das Gesetzgebungsrecht der evangelischen Kirche unter dem Einfluß des landesherrlichen Kirchenregiments im 16. Jhdrt*, München 1967, s. 77-80 (Jus Ecclesiasticum Bd. 5); N. NÄRGER, *Das Synodalwahlsystem*, s. 33. Moderní edice in: Emil SEHLING a pokračovatelé, *Die evangelischen Kirchenordnungen des XVI. Jahrhunderts*, Bd. VIII. *Hessen*, Tübingen 1965, s. 43-65. Tamtéž na s. 10-14 shrnutí průběhu událostí a výčet literatury.

¹⁷ Johannes HELMUTH, „*Geistlich und werntlich*“. *Zur Beziehung von Konzilien und Reichsversammlungen im 15. Jahrhundert*, in: Vorträge u. Forschungen XLVIII, Stuttgart 2002, s. 477-517. Své úvahy odvíjí od „*concilia mixta*“ z doby Karlovců, sleduje otázku rozhraničení mezi duchovním a světským v průběhu staletí, a dospívá až k případům, kdy vlna konciliarismu vnesla do vnímání obou oddělených sfér nové impulsy pro sebereflexi těchto shromáždění, korporační nauku, myšlenku národního koncilu, a nakonec se vynořuje znova vidina „*concilia mixta*“.

znaků světských (říšské sněmy) a církevních (koncily) shromáždění, ale sledoval i jejich vzájemné ovlivňování a prolínání v závěru středověku.

Ukázky lokálních variací na téma „synoda“ zahájíme ve švábském Hallu. V r. 1526 tu navrhl Johann Brenz církevní řád, označující jako synodu shromáždění faráře s několika místními presbytery (obecními staršími). Poradu stejného okruhu osob, ale z území zahrnujícího více obcí pak nazýval koncilem.¹⁸

Také homerská synoda, resp. autor návrhu hesenského církevního řádu Franz Lambert vychází při formulování třístupňového synodálního zřízení od křesťanské obce a postupuje k dalším vyšším zastupitelským úrovním. Synody se měly scházet na úrovni provincie a země a účastníky měli být vedle farářů také laičtí zástupci obcí. Homberg ležící v Hessensku spadl do oblasti Lutherova působení. Návrh církevní ústavy mu byl proto zaslán k vyjádření. Luther jej však neschválil z obavy, že věřící ještě nejsou dost zralí pro takové zřízení. *Reformatio ecclesiarum Hassiae* se proto nedočkalo realizace,¹⁹ ale stalo se předobrazem budoucího zřízení reformovaných církví.

Naši pozornost musíme věnovat také disputacím, které v roce 1523 zorganizovala městská rada Curychu na podnět Huldrycha Zwingliho. První disputace se konala 29. ledna 1523 na radnici v Curychu a byla navštívena více jak 600 osobami. Pozván byl i příslušný místní biskup z Kostnice, který po váhání nakonec poslal svého generálního vikáře Fabriho. Duchovenstvo bylo přímo předvoláno, nejen pozváno, a těsně před zahájením bylo publikováno 67 tezí, které měly být základem rozhovoru. Za soudce bylo vyhlášeno Písmo sv. Akci zahájil svou řečí purkmistr, po dalších vystoupeních byl záhy vynesena městskou radou výrok ve prospěch Zwingliho učení. Obdobně byla svolána i druhá, říjnová disputace, na niž už se dostavili i početní laici a která se zaměřila na otázku obrazů a mešní oběti. Závěry této rozpravy se odrazily v nařízeních městské rady, která na základě obou disputací během zhruba jednoho roku zavedla ve městě reformaci.

Městská rada zde představovala vlastní sílu, která církevní poměry upravila. Zvolila k tomu formu kněžského shromáždění, v druhém případě již smíšeného shromáždění, které nebylo ani skutečnou univerzitní disputací, ani synodou, na níž by pouze zaznělo nařízení, statuta. B. Moeller ve svém zamyšlení nad charakterem této akce konstatuje, že Zwingli nechtěl řešit reformační otázky před koncilem biskupů (událost nebyla nazývána

¹⁸ G.V. LECHLER, *Geschichte*, s. 9-14; text návrhu otištěn in: Aemilius Ludwig RICHTER (ed.), *Die evangelischen Kirchenordnungen des 16. Jahrhunderts. Urkunden und Regesten zur Geschichte des Rechts und der Verfassung der evangelischen Kirche in Deutschland I*, Weimar 1846, reed. Nieuwkoop 1967, č. XV, s. 40-49, o synodě na s. 45-46.

¹⁹ K Homberku viz pozn. 16.

„concilium“), a proto byla zvolena forma „křesťanského shromáždění“, k níž neexistuje žádná analogie.²⁰ Tady musíme dodat, že stačilo obrátit zrak do husitských Čech a analogie by se našla. Organizátoři neměli na mysli ani koncil, ani synodu nebo kapitolu, ale složení neodpovídalo ani obecnímu shromáždění. Podle Moellera navazovalo shromáždění přes uvedené záměry v podstatě na zdejší diecézní synody. Pro kostnickou diecézi je známa intaktní řada synod.²¹ I tady bychom mohli vést paralelu k Čechám, kde husitské synody navazují na velmi pevnou tradici místních synod předrevolučních.

Curyšské disputace měly velký ohlas, v návaznosti na ně proběhla řada dalších v různých místech, včetně Čechám blízké Vratislavi (1524). Městské rady k nim přistupovaly, aby dodaly váhy počínající reformaci, aby ji prosadily v místních podmínkách.²²

Zajímavý příklad hledání nových forem kolektivního spravování křesťanských obcí přináší dění v Ulmu a jeho okolí ve 30. letech 16. stol. Místní činitelé, duchovní i světští, zde uspořádali v rozmezí let 1531-1539 pět shromáždění zástupců jednotlivých obcí (farností), při nichž proběhlo zjišťování stavu křesťanských komunit a míry plnění povinností jednotlivými osobami počínaje kazatelem a školmistrem až po laické soudce a úředníky. Dále bylo při nich proneseno poučné kázání a vydána nařízení vycházející ze zjištěných skutečností.²³ Pro nás je důležité zjištění, že organizátoři se zamýšleli nad podobou a cílem těchto svolání, ale také nad jejich označením. Dobové materiály užívají pojmy *examen*, *synode*, *visitation*. Pojem synoda je tu použit pro smíšené shromáždění duchovních a laiků, reprezentantů jednotlivých obcí, které slouží k ověření situace v obcích (forma veřejné zpovědi či vizitace prováděné na místě shromáždění) a k zajištění nápravy pomocí kazatelského napomenutí a instrukcí. S pravidelným konáním synod počítá církevní řád, který byl pro Ulm a Ulmsko vydán 6.8.1531.

V podobném smyslu bychom mohli hovořit o poměrech ve Štrasburku, kde se odehrály ve stejné době dvě synody (1533, 1539) obdobného charakteru: za smíšené účasti duchovních i laiků delegovaných z jednotlivých farností, na programu byla kontrola farářů a

²⁰ Bernd MOELLER, *Zwinglis Disputationen. Studien zu den Anfängen der Kirchenbildung und des Synodalwesens im Protestantismus I*, ZSRG-KA 56, 1970, s. 275-324. Studie přináší řadu podnětů ke komparativnímu studiu českých poměrů za husitství i později. Vymezuje rozdíl čistě akademických disputací a disputací Zwingliho na jedné straně a Luthera na straně druhé.

²¹ Karl BREHM, *Zur Geschichte der Konstanzer Diözesansynoden während des Mittelalters*, in: Diözesanarchiv von Schwaben 22-23, 1904-5, passim.

²² Bernd MOELLER, *Zwinglis Disputationen. Studien zu den Anfängen der Kirchenbildung und des Synodalwesens im Protestantismus II*, ZSRG-KA 60, 1974, s. 213-364, zde na s. 349-364 vyhodnocení a typologie sledovaných disputačních podniků.

²³ Julius ENDRIß, *Die Ulmer Synoden und Visitationen der Jahre 1531-47. Ein Stück Kirchen- und Kulturgeschichte*, Ulm 1935 (vedle výkladu přináší i edici protokolů z vizitací, které pokračovaly i ve 40. letech). Církevní řád pro Ulm publikoval A. L. RICHTER, *Die evangelischen Kirchenordnungen I*, č. XXXV, s. 157-159.

školních učitelů, bylo přijato vyznání víry a řešeny otázky týkající se církevní organizace. Pro místní poměry je charakteristické, že synodální dekry schvalovala a rozpracovala městská rada.²⁴ V usnesení synody se počítalo s konáním synod každé dva roky, nebo podle potřeby.²⁵

System presbyteriálně-synodálního zřízení reformovaných církví propracoval Jan Kalvín pro poměry v Ženevě,²⁶ konečné podoby a širšího přijetí se dočkal v Paříži (1559)²⁷ a na synodě v Emdenu (1571).²⁸ Synoda, složená z farářů i laiků, je v rámci tohoto systému správy součástí církevního zřízení, orgánem řízení církve. Vyšší synoda projednává otázky na ní vznesené z nižších úrovní, vydává odpovědi a doporučení, která si místní obce aplikují pro své potřeby. Synod umožňuje vytvoření společenství z jinak nesourodých a nespojitých sborů. Synod je poradním nástrojem těchto sborů (nikoli biskupa jako u diecézních synod katolických) a slouží k jejich propojení a koordinaci, není jejich direktivním nadřízeným. Složení synodů na úrovni oblastí (classis), provincie a země (generální synod) vychází z principu reprezentace; účastníci jsou volenými zástupci jednotlivých obcí nebo synodů nižšího řádu.²⁹ Calvinismus tedy zakomponoval synodu do svého zřízení jako instituci nezávislou na zeměpanské moci, na státu, a dal jí podobu zastupitelského shromáždění složeného z duchovních i laiků.

Druhá reformační větev, luteránské země, neměly takto vyvinutý systém synod. I tady se sice synody objevují, ovšem v jiné podobě.³⁰ Luterská reformace se prosadila prostřednictvím vizitací, které měly různé podoby, od klasického objíždění jednotlivých lokalit pověřeným vizitátorem až po svolání přezkušovaného duchovenstva do jedné lokality.

²⁴ Martin BUCER, *Opera omnia*, series I, Deutsche Schriften, Bd. 6.2, hgbn. v. Robert STUPPERICH, Gütersloh 1984, Dokumente zur 2. Strassburger Synode von 1539, s. 191-212 (úvodní výklad k edici, zpracovali Marijn de KROON – Hans-Georg ROTT).

²⁵ Tamtéž, s. 247.

²⁶ N. NÄRGER, *Das Synodalwahlsystem*, s. 34-36; G.V. LECHLER, *Geschichte*, s. 32etc.; *Religion in Geschichte und Gegenwart* (RGG), 4. vyd., IV, 2001, sl. 1323-25; Zs. GÖRÖZDI, *Pojetí církve ve významnějších církevních rádech*, s. 12-41, analyzuje Kalvínův řád z r. 1561, Les Ordonnances Ecclésiastiques de l'Eglise de Genève.

²⁷ Pařížskou Discipline ecclésiastique zmiňují: N. NÄRGER, *Das Synodalwahlsystem*, s. 38; RGG IV⁴, 2001, sl. 1325; RGG VI⁴, 2003, sl. 1614-16; *Realenzyklopädie für protestantische Theologie und Kirche* (REPTK), hg. v. Albert HAUCK, XIX, 1907, s. 274.

²⁸ J.F.Gerhard GOETERS (ed.), *Die Akten der Synode der Niederländischen Kirchen zu Emden vom 4.-13. Oktober 1571*, Neukirchen 1971; Elwin LOMBERG (ed.), *Emder Synode 1571-1971*, Neukirchen-Vluyn 1973; Zs. GÖRÖZDI, *Pojetí církve ve významnějších církevních rádech*, s. 42-66, k pojetí synodů s. 45-48, 55-58; N. NÄRGER, *Das Synodalwahlsystem*, s. 39.

²⁹ Přehlednou charakteristiku instituce synod v reformovaných církvích přináší encyklopedie: RGG⁴ IV, 2001, sl. 1323-5; VI, 2003, sl. 1614-16; VII, 2004, sl. 1971-2; *Theologische Realenzyklopädie* (TRE) XXXII, 2001, s. 573-4; *Lexikon für Theologie und Kirche* IX, 2000, sl. 1190; REPTK XIX, 1907, s. 274; Zs. GÖRÖZDI, *Pojetí církve ve významnějších církevních rádech*, s. 45-48, 52-59, 65-66.

³⁰ Přehledně o luterských synodách v encyklopediích: RGG IV, sl. 1323, VII, sl. 1970-71; TRE XXXII, s. 572-3, 583; srv. dále N. NÄRGER, *Das Synodalwahlsystem*, s. 26-7.

Takové shromáždění pak bylo označováno jako *examen, visitation, inquisitio* nebo *synodus*.³¹ V důsledku svěření církevních záležitostí do péče a zodpovědnosti jednotlivých zeměpanů se vytvořila pestrá mozaika církevních řádů včetně rozmanitější škály řešení dohledu nad duchovními. Základním typem shromáždění duchovních luterského směru byly konvokace farářů svolané jejich superintendentem a synody superintendentů z určitého správního území jako poradní shromáždění bez výkonné nebo legislativní pravomoci. Jak dokládají různé instrukce a řády,³² působila snaha po zavedení pravidelného systému těchto svolání, která měla sloužit především k účinnému provádění vizitací. Toto úsilí však nedošlo naplnění, hlavně z finančních důvodů systém pravidelných vizitací a synod většinou záhy zkolaboval.³³

Synody jednoho i druhého typu bývaly v luteránských zemích předepsány jednou až dvakrát ročně. Superintendent měl provést vizitaci ve svých farnostech nebo svolat faráře k lokální (partikulární) synodě a tam je přezkoušet. Na shromáždění superintendentů pak přednesl přehled výsledků takové vizitace nebo tam výtah z vizitačních protokolů zaslal. Naznačené schéma bylo v jednotlivých oblastech různě modifikováno a propracováno. Terminologicky se mluví o partikulárních synodách (faráři pod jedním superintendentem) a generálních synodách (superintendenti z určité správní oblasti či země, svolání biskupem, konsistoří nebo generálním superintendentem).

Vzhledem k tomu, že u luteránských synod nebyla obvyklá účast laiků, bude zajímavé zmínit složení generálních synod v albertinském Sasku, doložené k roku 1580. Na zasedání měl být dvakrát ročně zván stejný počet laiků jako duchovních. Světskými účastníky byli jmenovaní dvorští a zemští radové, tedy nikoli reprezentanti obcí, o nichž se jednalo.³⁴ To je zásadní rozdíl od synod reformovaných. U luteránů se tedy nevytváří synodální struktura zdola, od obcí, nýbrž je stanovena zeměpanem.

V luteránských oblastech se objevují i další varianty zapojení synod do života církve. V zemích s přechodným přežíváním episkopálního systému byl zachován i původní charakter

³¹ Emil SEHLING in: *Die evangelischen Kirchenordnungen des XVI. Jahrhunderts*, I/1, Leipzig 1902, s. 69-72.

³² *Die evangelischen Kirchenordnungen des XVI. Jhdts*, I-XV, edd. Emil SEHLING et alteri, Leipzig 1902-, vydávání pokračovalo od r. 1955 v Tübingen, ale není dosud ukončeno, proto se stále používá i starší edice: Aemilius Ludwig RICHTER (ed.), *Die evangelischen Kirchenordnungen des 16. Jahrhunderts. Urkunden und Regesten zur Geschichte des Rechts und der Verfassung der evangelischen Kirche in Deutschland* I-II, Weimar 1846, reed. Nieuwkoop 1967. Analýzu církevních řádů podal E. Sehling v úvoděch k edici a dále: G. SCHWANHÄUSSER, *Das Gesetzgebungsrecht der evangelischen Kirche*; Zs. GÖRÖZDI, *Pojetí církve ve významnějších církevních rádech*, passim. Pro české poměry srv. Alfred ECKERT, *Fünf evangelische (vor allem lutherische) Kirchenordnungen in Böhmen zwischen 1522 und 1609*, *Bohemia* 18, 1977, s. 35-50. Důsledné vyčerpání řádů s ohledem na synody dosud v literatuře provedeno nebylo a nemůže být ani předmětem této práce.

³³ Příkladem může být území biskupství Merseburg a panství Anhalt po smrti biskupa a knížete Georga III. z Anhaltu nebo Sasko 80. let 16. stol. po výrazném působení kurfiřta Augusta. Výklad podává E. SEHLING, *Die evangelischen Kirchenordnungen* I/1, s. 72-79, 112-118; I/2, s. 3-7, 506-8.

³⁴ E. SEHLING, *Die evangelischen Kirchenordnungen* I/1, s. 73, 115.

kněžských synod (Prusko). Někde došlo naopak k jejich úplnému zákazu zeměpánem (Dánsko). Pro německá území byla výjimkou země Jülich-Kleve, kde se odbývaly synody kalvínského ražení v rámci reformovaných obcí na katolickém území.³⁵

Svolání duchovních označené v pramenech jako synodus mohlo být také ad hoc pořádané shromáždění vybraných osob (nikoli stálých členů jako u běžných luteránských generálních synod). V literatuře bývá pro odlišení označováno jako konference. Příkladem může být synoda v Drážďanech roku 1600, která se zabývala sice také výsledky vizitace, ale její hlavní úkol spočíval v řešení legislativních otázek (formulovala nově církevně-právní předpisy, týkající se mj. také vizitací a synod).³⁶

Když se po výše podaném přehledu proměny synodálního života za reformace ohlédneme zpět do Čech, uvědomíme si, že utrakvistické synody v mnohém předjímaly problémy a řešení, jaká se objeví v evropské reformaci. Pokusím se upozornit na některé paralely k tomu, co jsem výše uvedla.

Slyšeli jsme, že Luther, Melancton, Bucer i další dospěli k zamítnutí obecného koncilu pro jeho charakter, jaký mu dodávalo papežovo řízení a zásady pro usnášení.³⁷ Pro české prostředí nemáme dostatek zpráv o názorech domácích vzdělavců na koncil. Můžeme sledovat jejich kolísání ve vztahu ke konkrétnímu koncilu podle jeho ochoty jednat s Čechy o kompaktátech, ale (anti)konciliaristické teorie nenašly v Čechách dostatečně živnou půdu. Přesto můžeme uvést jednu paralelu, totiž údajné vyjádření mistra Jana Rokycany na adresu koncilů, že jsou podnikem ďáblovým.³⁸

Klíčovým problémem synodálního života jak v Čechách tak později za reformace byla otázka svolavatele synod a koncilů. V Čechách byl problém způsoben dlouhodobou sedisvakancí pražského arcibiskupského stolce, reformační situace se lišila tím, že se reformace sama ve většině zemí odřekla biskupského principu. Výsledek byl obdobný: hledání jiných mechanismů svolávání synod, resp. shromáždění, která je měla nahradit.

³⁵ Specifika některých zemí uvádějí citované encyklopedie. Pro Jülich-Kleve (RGG VI, sl. 1615, VII, sl. 1971).

³⁶ E. SEHLING, *Die evangelischen Kirchenordnungen I/1*, s. 118. Výraz konvent se však vyskytuje i v dobových pramenech pro různé druhy shromáždění. Jako příklad uveďme situaci v slezských knížectvích, kterou popsal TÝŽ, *Tamtéž*, III, s. 419-425.

³⁷ Johns Christa TECKLENBURG, *Luthers Konzilsidee*; Martin BUCER *Opera omnia I* 6.2, s. 191-4; Robert STUPPERICH, *Evangelisches Konzil. Forderungen und Pläne luth. Theologen und Politiker im 16. und 17. Jahrhundert*, *Neue Zeitschrift für systematische Theologie* 3, 1961, s. 296-314; TRE XXXII, s. 571-2; LThK IX, 2000, sl. 1190; RETHK XIX, s. 273.

³⁸ O vztahu českých utrakvistů ke koncilu v době basilejského schizmatu R. URBÁNEK, *Věk poděbradský I*, s. 651-663; ke konciliarismu srv. též zde kap. III (pozn. 100-101). Při nedostatku dobové reflexe synodální reality srv. alespoň pro pozdější dobu české a moravské debaty o požadavku tridentského koncilu svolat místní synody, viz František VACEK, *Diecéšní synoda pražská z r. 1605. Život církevní v Čechách s počátku sedmnáctého století*, in: SHK 5, 1896, s. 25-45.

Zmiňovali jsme úvahu, která se objevila v předtridentinském Německu, o roli císaře při svolání obecného koncilu, dále úlohu zeměpánů a jiných vrchností, jako byla především švýcarská města, při svolávání menších koncilů či synod. Ke všem třem úrovním můžeme uvést české paralely.

Před vypuknutím husitské revoluce se v rozmezí let 1408-1414 uskutečnilo několik mimořádných shromáždění kléru, která sice svolal pražský arcibiskup, ale na výslovné přání či rozkaz krále. Při stavu církevní emancipace v českých zemích, projevující se mj. i bohatým samostatným synodálním životem, byl tento zásah krále něčím neobvyklým, co signalizovalo nastupující změny. Tyto mimořádné synody předjímalý následující vývoj jak svým mimořádným svoláním mimo obvyklé termíny synod, tak předmětem jednání (otázka hereze v zemi, rozprava o věroučných záležitostech), tak po formální stránce, protože už tady se objevuje debata, diskuse v takovém měřítku, jaké nebylo na synodách obvyklé.³⁹ K těmto zásahům Václava IV. si dovolím uvést dvě paralely.

První je téměř současná Václavovým aktivitám a týká se Francie. V rozmezí let 1395 až 1408 se uskutečnilo v Paříži několik shromáždění kléru, která byla svolána králem a předsedal jim světský princ v králově zastoupení. Účastnila se jich francouzská hierarchie a předmětem jednání bylo hledání cesty k církevní jednotě za podmínek nedávno vzniklého církevního schizmatu, ale i další záležitosti francouzské církve. Z našeho pohledu není podstatné, k čemu tato shromáždění dospěla, nýbrž forma jejich svolání a dobové vnímání jejich charakteru. Současníkům i historikům je evidentní, že nebyla kanonickým koncilem, přesto jsou tak v odborné literatuře nazývána. V mandátech formulovaných královskou kanceláří se vysvětlují důvody svolání a účast se považuje za projev loajality vůči králi. Za neúčast hrozil král tresty a vystupoval vůči duchovenstvu z pozice občanského práva: očekával od nich poslušnost jako od svých úředníků. Král mluvil o potřebě porady, plenární shromáždění francouzského kléru mělo mít úlohu jako králova rada.

Shromáždění, které bylo bližší parlamentu než církevnímu koncilu, však v sebereflexi užívalo i pojmenování koncil. H. Millet, která se zabývala detailně dokumentací těchto shromáždění, soudí, že se v tom projevuje konciliarismus kvetoucí na pařížské univerzitě.⁴⁰ Samozřejmě se ozvaly i hlasy kritizující postoje účastníků tohoto „koncilu“ (především

³⁹ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Synoden in der Diözese Prag 1280-1417*, in: *Partikularsynoden im späten Mittelalter*, hg. v. Nathalie Kruppa und Leszek Zygnier, Göttingen 2006, s. 309-311; TÁŽ, *Synody v pražské diecézi v letech 1349-1419*, ČČH 18, 1970, s. 117-146, zde s. 145-6; Jaroslav KADLEC, in: Jaroslav V. POLC – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Pražské synody a koncily předhusitské doby*, Praha 2002, s. 61, je nezahrnul do přehledu synod pro jejich mimořádnost a absenci statut.

⁴⁰ Helène MILLET, *Du conseil au concile (1395-1408). Recherche sur la nature des assemblées du clergé en France pendant le grand schisme d'Occident*, *Journal des savants*, année 1985, s. 137-158.

z kapituly v Toulouse), které přinesly plejádu argumentů pro nekanoničnost takového koncilu. V reakci na to se objevil v prostředí účastníků shromáždění náznak teorie, jak postupovat v případě nouze, tedy problém svolání koncilu bez papeže. Do popředí byl vysunut požadavek reprezentativnosti, který měl být pro legitimitu důležitější než osoba svolavatele. Jsme tak na prahu koncilu kostnického, s nímž budou také spojeny diskuse o legitimitě koncilu,⁴¹ ale pro nás je tu důležitější výchozí moment: v 90. letech 14. století přichází s myšlenkou svolat klérus král a realizace se týká teritoria jednoho státu.⁴²

Druhou paralelu nalezneme opět na domácí půdě. V obdobné pozici jako Václav IV. v kritické době sporů o viklefismus vystoupí po polovině 15. století král Ladislav, resp. jeho zemský správce, který zopakuje královské sezvání synody i osobně. Roky 1454 a 1462 nám poskytly dva příklady synody svolané na příkaz krále a s královou přítomností ať fyzickou nebo jen virtuální v podobě písemných nařízení.⁴³ Oproti Francii je to mírnější podoba ingerence panovníka do církevních záležitostí, ale vést jistou paralelu je možné. Dodejme k tomu ještě, že po nástupu Jagellonců, v době zesílení stavovského vědomí, za slabého panovníka a za jeho nepřítomnosti v zemi nastupují do role iniciátora a ochránce utrakvističtí stavové.

Zmiňovali jsme se také o silné angažovanosti některých městských rad jako místních vrchností, např. ve Švýcarsku, ale i v některých oblastech německých při pořádání shromáždění kléru a disputací. I tady nám vytane před očima ambiciózní vystupování Prahy při organizování kněžských shromáždění a při dosazování utrakvistické konsistoře.⁴⁴

Již výše jsem upozornila na to, že dvojí velká disputace v Curychu inspirovaná místním reformátorem H. Zwinglim, není zcela bez předchůdců, jak tvrdí B. Moeller. Husitská „hádání“ poskytují dostatek obdobných znaků:⁴⁵ hledají konfesní výraz místní reformace, jsou organizována za součinnosti světské vrchnosti a zahrnují širší okruh

⁴¹ Ke koncilu v Kostnici Walter BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Konstanz 1414-1418*, I-II, Paderborn etc. 1991-1997

⁴² Celá úvaha je založena na výzkumu H. Milletové, která nepovažuje popsané události ještě za projev galikanismu, který ovládne část Francie později. Francouzské postoje by mohly být inspirativní i pro bádání o vývojových trendech v Čechách. Pověšiml si toho zatím snad jedině František ŠMAHEL, *Husitská revoluce I*, Praha 1993, s. 85 (v pozn. 58 další literatura ke galikanismu). Upozornil, že ve Francii již před schizmatem došlo k hledání principu zákonodárné moci (v protikladu k „papalistickému“ řešení); galikanismus i konciliarismus připisují zákonodárnou moc obci nebo jejím zástupcům, jimiž rozumějí takřka vždy nejvyšší představitelé světské a církevní feudality. K tomu Howard KAMINSKY, *Simon de Gramaud and the Great Schism*, New Brunswick-New Jersey 1983.

⁴³ Viz kapitola V/2.

⁴⁴ Viz kapitola V/3, pozn. 21.

⁴⁵ Pro husitské období viz B. ZILYNSKÁ, *Husitské synody*, s. 25-28. Pokompaktní období viz zde, kap. IV-V, události č. 10, 11, 19.

posluchačů než univerzitní disputace nebo synoda. Stojí v přímé souvislosti s formováním nové podoby synod, podobně jako konstatoval B. Moeller.

Složitá církevně-náboženská situace v zemi vedla k projednávání s tím spojených otázek nejen říšské sněmy. Také české zemské sněmy převzaly tyto otázky na pořad svých jednání a usurpovaly si tak v podstatě látku, která jim nenáležela. Stejně v Říši jako v Čechách o pár desetiletí dříve nacházíme případy, kdy sněm schvaluje usnesení synody, církevní pořádek apod. a je tak vlastně synodě nadřazen. Obdobně můžeme připomenout existenci smíšených shromáždění laiků a kněží jak v Čechách konce 15. a začátku 16. století, tak v Říši na počátku reformace.

Vedle formální stránky synod musíme zmínit také obsahové shody. Na českých synodách se řešily ve velkém rozsahu věroučné záležitosti, byla vedena diskuse o tom, co bylo dosud tabu jako nepřístupné dogma. Účastníci synod se aktivně účastnili na tvorbě usnesení. V tomto bodě můžeme připomenout, že Luther a další reformátoři připouštěli svolání větších koncilů právě jen pro řešení věroučných problémů. V oblasti reformovaných církví se synody jako orgány církevního vedení podílely na řešení dotazů obcí týkajících se otázek víry a širší koncily formulovaly konfesní dokumenty.⁴⁶

Řadu styčných bodů mezi reformací a českým vývojem 15. století můžeme pozorovat také u shromáždění na nižších úrovních. Představili jsme si škálu shromažďovacích forem doby reformace, jejichž rozmanitost sama je jedním ze znaků, s kterými jsme se potýkali i na českém materiálu. Když vidíme drobení do menších teritoriálních celků v reformační Říši, přestává rozmanitost v Čechách působit jako anomálie ve srovnání s kanonickou podobou synod. V obou sledovaných oblastech se vyskytla regionálně omezená shromáždění, takže pojem synoda zahrnuje i shromáždění nižší úrovně než diecézní synoda. Tyto lokální synody měly v Německu převážně funkci vizitační a počítalo se s nimi i v řadě církevních řádů jako s pravidelným nástrojem pro zajištění církevní kázně.⁴⁷ Vizitační úloha synod je znakem, který jsem v případě českých shromáždění (alespoň ve sledovaném časovém úseku) nezaregistrovala.

Speciálně musíme zmínit samostatnou organizaci Jednoty bratrské, která pojala do své ústavy již v 90. letech 15. stol. instituci synod v podstatě v duchu budoucích reformovaných církví, přece se však od nich v mnohém odlišila. Z časového předsunutí je jasné, že ústava

⁴⁶ K tomu literatura v poznámkách výše.

⁴⁷ Církevní řády citovány v pozn. 32.

Jednoty byl její vlastní vklad do reformačních poměrů.⁴⁸ Synody bratrské měly obdobnou funkci jako synody reformovaných: byly součástí vedení bratrské církve a byly nadřazeny biskupům. Synodu tvořilo společenství všech kněží, laici se neúčastnili (kromě ochránců z vyšších vrstev). Zpočátku netvořily hierarchizovaný systém odvislý od teritoriálního uspořádání, ale v pozdním období, z něhož pochází tištěná verze řádu, se již počítalo i s dvěma kompetenčními úrovněmi.⁴⁹ Na programu synodu mohla být volba seniorů, ordinace kněží, zkoušení kněží, jednání o záležitostech sborů. Synody měly také duchovní rozměr, totiž úkol utvrzovat ve víře, povzbuzovat a posilovat přítomné k další službě. Synoda zahrnovala i bohoslužebnou složku – modlitby, kázání, pobožnosti, čtení Písma a večeři Páně.

Jednota bratrská vydala také své vizitační řády. Jedná se o vizitace klasického typu, kdy vizitátor objíždí kontrolované lokality, nikoli o shromáždění zástupců obcí v jednom místě - „na synodě“ - za účelem vizitace.⁵⁰ Přesto se zdá, že oproti vizitacím předhusitským, kdy se vizitátor zaměřoval na kněze a dotázel se jen několika málo vybraných jedinců na poměry, návštěva bratrského sboru vizitátorem byla širší akcí spojenou s kázáním, ustanovením soudců, příp. posvěcením chrámu apod. Účastní byli i kněží z okolních sborů. Měla tedy bratrská vizitace charakter lokálního shromáždění kněží i věřících a v tom se blíží některým vizitačním podnikům protestantským.

Ačkoli se bratrské synody nejvíce blížily praxi reformovaných církví, přece se od nich odlišují některými prvky (neúčast laiků) a vykazují stopy domácí tradice. Synody Jednoty bratrské jsou jedním z dokladů snahy o uchování tradiční podoby synod v Čechách.

K vytčenému rozdílu synodů bratrských a reformovaných dodejme ještě, že i shromažďovací zvyklosti českých utrakvistů měly vedle shodných nebo podobných znaků také znaky rozdílné vůči reformačnímu vývoji. České synody nikdy, ani po přijetí reformace v Čechách, nepřevzaly důsledně jeden nebo druhý model reformačních synod. Husitská tradice byla natolik silná, že bránila důslednému převzetí nových podnětů. Českému prostředí je bližší luterský systém synod superintendentů a svolávání kněží jejich superintendentem v rámci menšího regionu. Vybaví se nám tady svolávání venkovských děkanů do Prahy a případné místní konvokace farářů. Vést přesnou paralelu v tomto ohledu však nelze.

⁴⁸ O bratrských synodách Josef Theodor MÜLLER, *Geschichte der Böhmischen Brüder*, Herrnhut 1922; český překlad František Michálek BARTOŠ, *Dějiny Jednoty bratrské*, Praha 1923, s. 147; Zs. GÖRÖZDI, *Pojetí církve ve významnějších církevních rádech*, s. 128-9.

⁴⁹ *Církevní řád Jednoty bratří českých*. Do nové češtiny převedl Zdeněk VOJTĚCHOVSKÝ, vyd. Rudolf ŘÍČAN, Praha 1945 (vznik 1616, tištěn 1632 v Lešně; kap. II. řád kněžstva čili způsob synodů a ordinací). Analýzu řádu provedl Zs. GÖRÖZDI, *Pojetí církve ve významnějších církevních rádech*, s. 119-

⁵⁰ *Dva vizitační řády Jednoty bratrské a Řád zvláštní mezi bratřími z r. 1609*, vyd. Gustav A. SKALSKÝ, Praha 1907.

Pod zorným úhlem reformačního vývoje v Evropě nepůsobí situace v Čechách na přelomu 15. a 16. stol. tak nejasně, neuchopitelně a osamoceně, jako při sledování proměny synod v katolickém kontextu. V Čechách lze zachytit s malým předstihem obdobné trendy, jako v dalších desetiletích v Německu, Francii, Holandsku a jinde.

V případě utváření správních a organizačních struktur nově vznikajících církevních společenství v českých a německých zemích nemůžeme pomýšlet na přejímání vzorů německou reformací. Společné rysy proto musíme považovat za výsledek paralelního vývoje, který se ubíral obdobným směrem a mířil k sekularizaci v různých kategoriích, resp. k zapojení obce věřících do spoluzodpovědnosti za správu církve. Obdoby časově posunutého vývoje jsou zřejmě dány objektivně omezenými možnostmi směrů vývoje. V obou případech došlo po oslabení kanonického práva k hledání opory v právu zemském⁵¹ a k zakomponování laického živlu do modelu fungování nové církve. Zatímco český vývoj nevyústil do nové pevně ustálené podoby synod, neboť pobělohorská rekatolizace striktně přerušila započatý vývoj, v ostatních zemích, kde reformace zapustila kořeny, se vyvinula v zásadě dvojitá základní podoba synod evangelických církví, která přetrvala až do moderní doby.

⁵¹ Opouštění kanonického práva konstatoval pro luterskou reformaci W. SOHM, *Territorium und Reformation*, s. 14-19 (nahrazení kanonického práva světským, vrchnostenským, zemským). Složitě diskuse o platnosti kanonického práva v reformaci a jeho faktické postavení analyzuje U. WOLTER, *Die Fortgeltung des kanonischen Rechts*, s. 13-47. Srv. dále K. WORTELKER, *Evangelisches Kirchenrecht – Recht?*; Albert STEIN, *Evangelisches Kirchenrecht. Ein Lernbuch*, Berlin etc. 1992³.

Exkurz: Synodální opatření proti husitům v diecézích širší střední Evropy

Při sledování vývoje partikulárních synod v Evropě a legislativy pro ně určené jsme konstatovali,¹ že synod v Čechách se basilejské dekrety nemohly dotknout, protože válečný stav a významné změny uvnitř české společnosti, především změna církevních poměrů, posunuly český církevní vývoj včetně synod do úplně jiné polohy. Přesto dekrety obou reformních koncilů, tedy jak kostnického tak basilejského, měly zcela zásadní vliv na dění v Čechách, ovšem v jiném směru. Představovaly optiku, skrze niž se Evropa měla dívat na Čechy. Vzhledem k tomu, že výnosy obecných koncilů měly být šířeny především cestou koncilů a synod nižšího řádu, podíváme se pro dotvoření obrazu synodální problematiky spojené s Čechami na otázku, zda partikulární synody v evropských zemích plnily tuto úlohu.²

Husitství snad již trvale vešlo do povědomí evropské i americké historiografie jako jedna z významných událostí, které ovlivnily evropské děje dost zásadním způsobem.³ Jak myšlenky, tak zbraně husitů znepokojily nejednoho činitele ať světského nebo církevního.⁴ Proti husitskému nebezpečí bylo možné se postavit buď vojensky, nebo ideově, polemicky. Nás bude na tomto místě zajímat obrana proti pronikání husitských idejí přes hranice Českého království. Z různých prostředků takové obrany, jakými byly nejrůznější polemiky, disputace, propagandistické spisy, ale i exkomunikace, interdikty, votivní mše apod., se zaměříme na jediný: synodální fórum. S ohledem na úkoly a kompetence partikulárních synod můžeme předpokládat, že metropolitě a biskupové diecézí sousedících s „kacířskými Čechami“ využili právě této cesty ke koordinaci jednotného a účinného postupu proti husitům. Klademe si tedy otázku, v jakém rozsahu se synody sousedních i poněkud vzdálenějších zemí zabývaly husitskou problematikou.

¹ Viz III. kapitola.

² Text exkurzu byl otištěn jako Blanka ZILYNSKÁ, *Synodální opatření proti husitům v diecézích širší střední Evropy*, in: *Ve znamení zemí Koruny české*, red. Jana Konvičná a Jan Zdichynec, Praha 2006, s. 265-289.

³ Z novějších hodnotících příspěvků srv. např. Peter SEGL, *Důsledky husitského hnutí pro soudobou Evropu*, Husitský Tábor – Supplementum 1, 2001, s. 363-378, s citacemi starších konceptů husitství.

⁴ Práce F. M. BARTOŠE, *Husitství a cizina*, Praha 1931, naplňuje jen zčásti to, co slibuje její titul. Mezinárodnímu působení husitských idejí a konfrontacím evropských zemí s husitskými vojsky byla věnována řada dílčích prací. Téma shrnul již Rudolf URBÁNEK, *Husitství a cizina*, in: *Věk poděbradský I*, České dějiny III/1, Praha 1915, s. 3-87. Srv. dále sborník *Mezinárodní ohlas husitství*, red. Josef MACEK, Praha 1958. Faktografii shrnuje a bibliografii uvádí František ŠMAHEL, *Husitská revoluce IV*, Praha 1993, s. 118-144 a přísluš. pozn. Dále TÝŽ, *Contra Bohemos. Česká otázka v evropské politice 1420-1431*, in: *Soudce smluvený v Chebu*, Cheb 1982, s. 189-201. Několik příspěvků věnovaných ohlasům husitství v zahraničí přináší sborník *Jan Hus. Zwischen Zeiten, Völkern, Konfessionen*, hg. v. Ferdinand SEIBT u.a., München 1997: Jan DRABINA pro Slezsko, Franz MACHILEK pro Německo, Bart Jan SPRUYT o Nizozemí a Thomas NÄGLER pro Sedmíhradsko. Z prací Franze MACHILKA uvedme alespoň dva články, které se dotkly přímo i našeho tématu: *Hus und Hussiten in Franken*, *Jahrbuch für fränkische Landesforschung* 51, 1991, s. 15-37; TÝŽ, *K zavedení a liturgii votivních mší Contra Hussones*, *AUC-HUCP* 31/1, 1991, s. 95-106.

Mezi hlavní cíle partikulárních synod (tedy provinciálních a diecézních) patřilo šíření jednotných právních norem pro fungování církevního organismu, ale i na obranu zájmů všeobecné církve, z centra do jednotlivých regionů.⁵ Synoda dávala ordináři možnost seznámit co nejširší okruh duchovenstva s vyššími právními normami, publikovat vlastní ustanovení a vyjádřit se k aktuálním problémům, resp. učinit kroky k jejich řešení.

Přes relativně velmi jednotnou strukturu synodálního života v rámci křesťanské Evropy pozorujeme v detailu nerovnoměrný vývoj synod v jednotlivých zemích.⁶ Střídají se období velmi živých synodálních aktivit s úseky, kdy se synody nescházejí, nebo nejsou pramenně doloženy. Synody ve 14. a 15. století byly natolik běžnou záležitostí, že nevyvolávaly, až na mimořádné případy, pozornost soudobých letopisců. Jsme proto nejčastěji odkázáni na dochování úředního materiálu samotných synod – protokolů z jednání a vyhlášených statut.⁷ Výsledek našeho zkoumání tedy může podléhat dvojímu zkreslení. Zjištěná četnost zájmu místních synod o husitskou problematiku nebude záviset pouze na tom, zda byly synody k tomuto úkolu využívány. Záležet bude také na tom, zda vůbec v dané době v té které diecézi byly synody organizovány. Dále pak je určující pramenná situace: ne na každé synodě musela být publikována statuta, ne všude byly vedeny, resp. jsou dochovány záznamy o jednání.

Bude nás zajímat dvojí rovina synodálního postupu proti husitům: projednávání husitské otázky na synodách a vyhlášení protihusitských opatření v rámci synodálních statut. Jak už bylo řečeno v II. kap., podkladem pro další opatření proti husitům byly kostnické dekry, obsahující zákaz laického kalicha. Ten se stal předlohou pro některá synodální nařízení proti husitskému nebezpečí.⁸

⁵ Silvio Cesare BONICELLI, *I concili particolari da Graziano al concilio di Trento. Studio sulla evoluzione del diritto della Chiesa Latina*, Brescia 1971.

⁶ Jacobus Theodorus SAWICKI, *Bibliographia synodorum particularium*, Roma 1967, a dodatky in: *Traditio* 24, 1968, 25, 1970, *Bulletin of Medieval Canon Law* N.S. 2, 1972, 4, 1974, 6, 1976. Novější základní přehled podal Johannes HELMRATH, *Partikularsynoden und Synodalstatuten des späteren Mittelalters im europäischen Vergleich. Vorüberlegungen zu einem möglichen Projekt*, in: *Das europäische Mittelalter im Spannungsboden des Vergleichs*, hgbn. v. Michael Borgolte, Berlin 2001, s. 135-169. Srv. k tomu kap. III, pozn. 94.

⁷ O. PONTAL, *Les statuts synodaux*, l.c.; P. KRAFL, *Synody a statuta*, s. 41; Peter JOHANEK, *Synodalität im spätmittelalterlichen Reich. Ein Überblick*, in: *Partikularsynoden im späten Mittelalter*, hg. v. Nathalie Kruppa und Leszek Zygnier, Göttingen 2006, s. 29-53, zde s. 37.

⁸ *Magnum Oecumenicum Concilium Constanciense*, hg. von H. HARDT, Bd. IV, Frankfurt-Leipzig 1700, s. 332-334 (svěření boje proti husitské herezi biskupům); *Conciliorum Oecumenicorum Decreta* (dále COD), ed. J. ALBERIGO y otros, Bologna 1973³, s. 438-443. Dekret proti kalichu otiskl také Jaroslav ERŠIL, *Acta summorum pontificum res gestas Bohemias...illustrantia* II, Pragae 1980, s. 630-632, č. 1100. Jako zajímavý doklad reflexe zákonodárství namířeného proti husitům můžeme zaznamenat argument Mikuláše Biskupec z r. 1441, jimž odmítli táborští kněží účast na synodě v Kutné Hoře: Biskupec a jeho kněží odmítají „*articulos, in quibus ecclesia Romana totum suum... evomit venenum, quorum rubrica haec est: ordo servandus circa reducendos in regno Boemiae.*“, Biskupec, *Chronicon Thaboritarum*, ed. HÖFLER II, s. 732.

České království jako epicentrum husitského hnutí netvořilo po stránce církevně-správní struktury homogenní celek.⁹ Některé příhraniční oblasti Čech spadaly pod církevní správu sousedních diecézí, naopak pražská diecéze na několika místech překračovala zemskou hranici.¹⁰ V roce 1344 byla z nově povýšené pražské provincie vydělena diecéze litomyšlská, skládající se z části české a moravské. Za husitství tato diecéze fakticky zanikla.¹¹ Nejbližší Praze měla teoreticky stát Morava, resp. biskup olomoucký, podřízený pražskému arcibiskupovi. Jeho protihusitský postoj však situaci vyhrotil, zvláště když byl olomoucký ordinář ustanoven administrátorem pražské diecéze zachvácené husitstvím a osiřelé po přistoupení arcibiskupa Konráda z Vechty ke čtyřem artikulům pražským.¹²

Také soustátí náležející pod svrchovanost České koruny tvořilo jako celek po církevně-správní stránce složitý organismus, který mohl být ovlivňován z různých církevních metropolí:¹³ z provincie hnězdenské (Slezsko s Vratislaví, Lebus v Braniborsku, oblast Javorníku na severní Moravě), z provincie magdeburské (Brandenburg a Havelberg v Braniborsku, Míšeň /od 1399 eximovaná/, pod níž spadaly obě Lužice a část zahraničních lén), z Řezna a Pasova v salcburské provincii (Chebsko, část Horní Falce a okrajová území Čech a Moravy), a z Bamberku (druhá část Horní Falce). Zahraniční léna pak náležela i k biskupství naumburskému, které patřilo k mohučské provincii. Odstředivé tendence byly naopak vyrovnávány vlivem pražského arcibiskupa v těch zemích, kde platila jeho pravomoc stálého papežského legáta, tedy v diecézi řezenské, bamberské a do r. 1399 míšeňské. Rozšíření této působnosti na další oblasti státně příslušející českému králi (Brandenburg, Lebus a Havelberg) se Karlu IV. nepodařilo prosadit.¹⁴

V 15. století se sice některé země nebo jednotlivá léna ze svazku České koruny uvolnily, ať už právně (prodejem, zástavami) nebo jen fakticky s ohledem na válečnou

⁹ Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české IVb*, Praha-Litomyšl 2003, s. 63 a mapka na s. 67.

¹⁰ Srv. mapky in: Jan JANÁK – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2005, s. 503, a *Die Bistümer des Heiligen Römischen Reiches von ihren Anfängen bis zur Säkularisation*, hg. von Erwin Gatz, Freiburg im Breisgau 2003, s. 916.

¹¹ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Litomyšlské biskupství*, in: Litomyšl. Duchovní tvář českého města, vyd. M. Skřivánek, Litomyšl 1994, s. 29-51.

¹² F. ŠMAHEL, *Pražská církevní provincie ve víru husitské revoluce*, AUC-HUCP 31/1, 1991, s. 107-115; Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Administrace pražské diecéze na sklonku první poloviny 15. století*, AUC-HUCP 31/1, 1991, s. 117-128; Blanka ZILYNSKÁ, *Utravistická církevní správa a možnosti jejího studia*, AUC-PhH 2, 1999, Z pomocných věd historických XV, s. 39-53. Heslo Konrad von Vechta od Zdeňky HLEDÍKOVÉ, Thomase VOGTHERRA a Štěpána KOHOUTA in: *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches I. 1198-1448*, Berlin 2001, s. 594-6, s další literaturou.

¹³ Přehled provincií a jim náležejících diecézí stručně Jaroslav KADLEC, *Dějiny katolické církve II*, Praha 1993, s. 178; hlubší poučení in: *Die Bistümer des Heiligen Römischen Reiches*, l.c.

¹⁴ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Die Prager Erzbischöfe als ständige päpstliche Legaten. Ein Beitrag zur Kirchenpolitik Karls IV.*, in: *Beiträge zur Geschichte des Bistums Regensburg*, Bd. 6, 1972, s. 221-256.

situaci,¹⁵ přesto můžeme počítat s tím, že jmenovaná území měla nejbezprostřednější vazby k českému státu a tudíž i zájem o řešení husitské otázky. Ze zmíněných čtyř provincií a spolu s nimi z několika dalších se dotkneme jen těch biskupství, kde byly zachyceny nějaké stopy zájmu o husitskou problematiku.

Náš přehled zahájíme v Polsku, které mělo s Čechami čilé kontakty na různých úrovních a svojí protizikmundovskou politikou stálo za husitských válek na velmi choulostivé pozici.¹⁶ Krakovská univerzita přivítala řadu mistrů působících nejprve v Praze. V Polsku se tedy můžeme nadít jak chápavého ohlasu husitských myšlenek, tak striktních opatření proti jejich šíření. Bude nás především zajímat, jaká byla reakce církevního prostředí.

Zda přišla rodící se česká hereze na pořad jednání hnězdenské provinciální synody konané 30. září 1414 v Uniejowě, nelze jednoznačně rozhodnout. Dosud vyslovené protichůdné názory na to jsou pouhým dohadem.¹⁷ V tu chvíli nebylo ještě rozhodnuto ani o osudu M. Jana Husa, ani nebyl prosazen laický kalich. Případné projednávání bohemikálních záležitostí se tedy mohlo nanejvýš týkat českého viklefismu.

Jednoznačná synodální reakce na husitské hnutí ze strany polské církevní hierarchie přišla až o šest let později, zato v podobě nejpropracovanějšího synodálního výnosu proti husitům vůbec.¹⁸ Statut obsahující protihusitská opatření byl vyhlášen v rámci hnězdenské provinciální synody konané v Kališi v září roku 1420¹⁹ a měl charakter synodální kodifikace,

¹⁵ L. BOBKOVÁ, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, Ústí nad Labem 1993, zvl. s. 135-8; R. URBÁNEK, Znovuzřízení státu českého, in: *Věk poděbradský II*, České dějiny III/2, Praha 1918, zvl. od s. 811; Jiří VESELÝ, *Obnova zahraničních lén České koruny za Jiříka z Poděbrad*, Právněhistorické studie 8, 1962, s. 261-79.

¹⁶ Nejnověji souhrnně Paweł KRAS, *Husyci w piętnastowiecznej Polsce*, Lublin 1998. Srv. recenzi Martina NODLA, Český časopis historický 97, 1999, s. 824-8. Stručný přehled podává F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce IV*, s. 130-134.

¹⁷ Husitskou otázku předpokládá na synodě Gražyna LICHONCZAK, *Wojciech Jastrzębiec wobec ruchu husyckiego*, Kwartalnik historyczny 99, 1992, č. 3, s. 27-47, zde s. 30, a v názvu také Zbigniew JAKUBOWSKI, *Ustawodawstwo synodalne arcybiskupów gnieźnieńskich z lat 1420-1435 jako wyraz stosunku polskiej hierarchii kościelnej do husytyzmu. Wstępna charakterystyka zjawiska i perspektywy badań*, Studie o rękopisach 29, 1992, s. 69-78, zde s. 71. Projednání husitských záležitostí v Uniejowě popírá Jan DRABINA, *Episkopat polski wobec husytyzmu*, in: *Polskie echa husytyzmu*, red. Stanisław BYLINA - Ryszard GŁADKIEWICZ, Wrocław 1999, s. 63-81, zde s. 63. P. KRAS, *Husyci*, s. 211, dává do souvislosti se synodou nedatovanou vizitační instrukci Mikolaje z Kurowa, která jmenuje Viklefa, Husa, Jeronýma a Jakoubka. Tady je otázkou, kdy mohl vejít v povědomí sousedních zemí právě Jakoubek ze Stříbra, známý pak jako „autor laického kalicha“.

¹⁸ Z. JAKUBOWSKI, *Ustawodawstwo synodalne*, s. 71, překvapivě hodnotí synodu jako nikoli vyložené protihusitskou. Při srovnání s dalšími výnosy z různých zemí vystoupí jednoznačně významné místo právě tohoto statutu.

¹⁹ Synoda měla dvě fáze: v lednu 1420 ve Wieluni a v září téhož roku v Kališi. Edice statut Jan FIJAŁEK – Adam VETULANI, *Statuty synodalne wieluńsko-kaliskie Mikolaja Trąby z r. 1420. Z materiałów przysposobionych przez B. ULANOWSKIEGO uzupełnili i wydali ...*, Kraków 1915-1920-1951, Studia i materiały do historii ustawodawstwa synodalnego w Polsce nr. 4.

tedy rozsáhlého, věcně uspořádaného shrnutí dosavadní církevně-provinciální legislativy.²⁰ Tento výnos se stal vzhledem ke své obsažnosti a důležitosti již několikrát předmětem pozornosti badatelů, a to i z hlediska protihusitských opatření.²¹ Arcibiskup Mikuláš Trąba, vydavatel tohoto statutu (těžko říci, zda i jeho autor),²² byl účastníkem kostnického koncilu a byl to on, kdo 6. července 1415 otvíral plenární zasedání koncilu právě v den Husovy exekuce.²³ Trąba se už na koncilu staral o papežské povolení ke kodifikaci hnězdenské legislativy, a tak můžeme pomýšlet i na to, že už zde našel inspiraci pro ty partie, které se dotýkají důrazně problému husitství.

Obsahem Trąbovy kodifikace ve vztahu k husitům je jednak nepřímá věroučná polemika, týkající se účinnosti úkonů kněze ve smrtelném hříchu (kn. I, čl. 1), ale i adresné odsouzení artikulů Viklefa a Husa a jejich následovníků, a odmítnutí přijímání svátosti oltární laiky pod obojí způsobou s citací dekretu koncilu kostnického (ibidem). Dále zde najdeme obecně formulovaná nařízení proti heretikům (V/4, 15), která však přecházejí, ve speciální partii nazvané „*Remedia contra hereticos*“ (V/5), v konkrétní návod na postup proti husitskému kacířství a na obranu proti jeho pronikání do hnězdenské provincie.²⁴ Nařízení počítá se součinností farníků, kteří mají biskupům, oficiálům nebo arcijáhnům hlásit podezřelé, případně je i k nim deportovat, stejně jako vyzývá představitele světské moci, aby podporovali činnost inkvizice. Zdůrazňuje se zákaz kázání podezřelých osob v jednotlivých farnostech a nutnost kontroly škol.

²⁰ O kodifikacích P. KRAFL, *Synody a statuta*, s. 41; TÝŽ, *Provinciální synody hnězdenské církevní provincie do začátku 16. století*, *Prawo Kanoniczne* 43, 2000, č. 1-2, s. 37-78, zde s. 58-59; TÝŽ, *Legátská statuta pro Polsko a provinciální statuta Hnězdna do konce 15. stol.*, *Sborník archivních prací* 52, 2001, č. 2, s. 395-435, zde s. 406-7.

²¹ Pavel KRAFL, *Opatření proti šíření husitství v provinciálním zákonodárství hnězdenských arcibiskupů z let 1420-1435*, *Teologická reflexe* VI, 2000, č. 1, s. 58-62, s další literaturou, zvláště Z. JAKUBOWSKI, *Ustawodawstwo synodalne*, s. 70-71, a Stanisław BYLINA, *Problém ohlasu husitství v Polském království*, in: *Jihlava a basilejská kompaktáta*, Jihlava 1992, s. 135-149, zde s. 135-8. Dále J. DRABINA, *Episkopat polski*, s. 63-65; G. LICHONCZAK, *Wojciech Jastrzębiec*, s. 31; P. KRAS, *Husyci*, s. 212-216, a nejnověji Jarosław NIKODEM, *Polska i Litwa wobec husyckich Czech w latach 1420-1433. Studium o polityce dynastycznej Władysława Jagielly i Witolda Kiejstutowicza*, Poznań 2004, s. 224-5. Další informace o wieluńsko-kališské synodě P. KRAFL, *Přehled provinciálních synod Hnězdna z let 1206-1503*, *Slovanské historické studie* 25, 1999, s. 5-34, zde s. 21-22; TÝŽ, *Provinciální synody hnězdenské*, s. 58-59; TÝŽ, *Legátská statuta pro Polsko a provinciální statuta Hnězdna*, s. 406-7, 431-433; Stanisław TYMOSZ, *Gnesener Provinzial- und Diözesansynoden im 14. und 15. Jahrhundert. Ein Überblick*, in: *Partikularsynoden im späten Mittelalter*, s. 177-198, zde s. 189-193.

²² Úvahu o autorství wieluńsko-kališských statut přináší autor Trąbovy biografie Tadeusz SILNICKI, *Arcybiskup Mikolaj Trąba*, Warszawa 1954, s. 193-199, který na s. 195 vyslovuje myšlenku, že právě protihusitské partie mohou být autorským vkladem arcibiskupa Mikuláše. J. DRABINA, *Episkopat polski*, s. 64, přisuzuje hlavní vliv na protihusitské partie statutu Stanislavovi ze Skarbiměře. P. KRAS, *Husyci*, s. 213, zdůrazňuje spolupráci Andrzeje Laskarze, biskupa poznaňského. Další možné spolupracovníky vypočítává S. TYMOSZ, *Gnesener Provinzialsynoden*, s. 191.

²³ Viz J. DRABINA, *Episkopat polski*, s. 62.

²⁴ Podrobně reprodukují P. KRAS, *Husyci*, s. 212-215; P. KRAFL, *Opatření*, s. 61-2. V citované edici J. FIJALEK – A. VETULANI, *Statuty*, na s. 94-96.

Tady se konečně objevuje přímá narážka na české heretiky, a tím se i konkretizuje, kam nařízení míří. Do škol nesměli být přijímáni žáci z Čech. Nikdo nesměl dostat finanční nebo hmotnou podporu na cestu do Čech, obdobně ani osoby z Čech přicházející. Nařízeno je i provedení vizitace v jednotlivých diecézích. Zde se opět vyskytuje přímá zmínka o husitech: „*visitent totam diocesim inquirendo de fautoribus, receptatoribus et defensoribus pravitatis heretice Iohannis Huss*“. Zvýšenou pozornost mají vizitátoři věnovat knihám ve vlastnictví plebánů i kazatelů, „*circa quos videndos diligenciam habeant, an aliqua suspecta sint in eisdem libris inserta*“. Poslední bod byl věnován soudnímu postupu biskupů proti heretikům.

Opatření jsou tedy zaměřena na mluvené slovo (kázání), psané texty (knihy), šíření podezřelých myšlenek prostřednictvím škol a cestování různých osob. Nástrojem boje proti herezi je udavačství, aktivnější působení farních správců (farářů), vizitace (zapojení biskupů, oficiálů, arcijáhnu a inkvizice²⁵) a konečně biskupský soud. Jedná se vesměs o tradiční cesty a prostředky vnitrocírkevního dohledu a zajišťování discipliny v oblasti dogmatu. K součinnosti jsou nabádáni i představitelé světské moci, ale i obyčejní farníci. Synoda přitom hraje pouze roli fóra pro vyhlášení zákonné normy.²⁶

Okolnosti vydání statutu dokresluje zapojení českého exulanta, kališského arcijáhna Štěpána Pálče, který při zářijovém pokračování synody v Kališi pronesl kázání k shromážděnému kléru, nabádající k jednotě ve víře.²⁷ V bezprostřední časové souvislosti se synodou byl možná vydán také „*ordo visitationis*“, v němž se nacházejí i body zaměřené na vyhledávání heretiků viklefského a husitského ražení.²⁸

K dispozici jsou i další nepřímé doklady o zájmu hnězdenských provinciálních synod o husitské nebezpečí. Jedná se o synody konané v Łęczyci v první polovině 20. let (1422/23, 1425), z nichž ovšem neznáme statuta.²⁹ Husitů se týkají jen nepřímé zprávy o programu

²⁵ K tomu Paweł KRAS, *Inkwizycja papieska w walce z husytyzmem na ziemiach polskich*, in: *Polskie echa husytyzmu*, s. 88-115, zde s. 93-94.

²⁶ Dopad těchto nařízení na každodenní praxi, především soudní, sleduje S. BYLINA, *Problém ohlasu husitství, passim*.

²⁷ O Pálčovi J. KADLEC, *Katoličtí exulanti čeští doby husitské*, Praha 1990, s. 12-14, přetisk: TÝŽ, *Husovi odpůrci*, in: *Husitský Tábor – Supplementum 1*, 2001, s. 325-342, o Pálčovi s. 330-332, kde i starší literatura, z ní především Karel VRÁNA, *Mistr Štěpán z Pálče v Polsku*, in: *Se znamením kříže*, Řím 1967, s. 207-215, zde na s. 209-210 obsah dochovaného zlomku kázání. Přehled Pálčovy literární činnosti Pavel SPUNAR, *Repertorium auctorum Bohemorum protractum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans*, *Studia Copernicana XXV, Wratislaviae etc.* 1985, s. 326-340 (č. 907-950), kázání pod č. 934 (není spojováno s kališskou synodou). Nověji k jeho osobě také Jiří KEJŘ, *M. Štěpán z Pálče a Husův proces*, in: *M. Jan Hus a M. Štěpán z Pálče. Sborník z kolokvia...25.5.2000 v klášteře bosých karmelitánů ve Slaném, Kladno 2000*, s. 14-30, s uvedením starší literatury. O jeho přítomnosti v Kališi též T. SILNICKI, *Arcybiskup*, s. 195.

²⁸ P. KRAS, *Husyci*, s. 216, kde základní údaje k dochování a vydání i k obsahu. Jinou datací prosazuje G. LICHONCZAK, *Wojciech Jastrzębiec*, s. 38, neboť spojuje vydání *Modus inquirendi* až se synodou v r. 1425 – viz dále. Cituje také otázky týkající se husitů.

²⁹ Počet a datace hnězdenských provinciálních synod je předmětem diskuse odborné literatury. Provinciální synoda v r. 1422 by náležela ještě Mikuláši Trábovi, v r. 1423, stejně jako 1425 spadá již do působnosti Vojtěcha

těchto synod. U prvé z nich je přítomnost husitské tematiky jen nejistým, i když pravděpodobným dohadem. V druhém případě husitskou problematiku ohlásil již svolávací list biskupa Jastrzębce a Jan Długoš nás informuje, že synoda neschválila kontribuci mezi polským duchovenstvem, určenou na tažení proti husitům. Jan Drabina to hodnotí v tom smyslu, že byl sice zájem potírat herezi, ale nikoli příslušné kroky také financovat.³⁰ Obě zmíněné synody jsou interpretovány v souvislosti s dvěma výpravami Zikmunda Korybuta do Čech a obavami z vlivu husitských myšlenek na jejich účastníky.

Pouze zmínit můžeme paralelní zákony světského panovníka, totiž polského krále Vladislava Jagellonského. Protihusitský obrat jeho politiky našel vyjádření především v tzv. wieluňském ediktu, vydaném 9. dubna 1424, který byl zaměřen na kontrolu osob vyjíždějících do Čech a vracejících se odtamtud. Svým vyzněním navazoval na wieluňsko-kališská statuta Trąbowa a rozpracovával je ve směru působení světského ramene proti heretikům.³¹

Biskupové jednotlivých diecézí měli povinnost uveřejnit provinciální statuta ve svých diecézích, jak výslovně říká i wieluňsko-kališská kodifikace. Pro představu publicity tohoto textu můžeme uvést, že ve Wieluni v lednu 1420 byli přítomni biskupové z Krakova, Płocku, Poznaně, Vilna a zástupci z Vratislavi a Lubuše. V Kališi, kam byla synoda odročena a kde byl dokončený statut vyhlášen, jsou doloženi biskupové krakovský, płocký a poznaňský. I při omezené prezenci hnězdenských sufragánů však musíme předpokládat, že statut byl rozeslán písemně a byl dále šířen na diecézních synodách a realizace jeho zásad vymáhána listy jednotlivým farářům, jak žádá samotná norma. Obeznamení s provinciální normou a její recepci pro zákonodárství jednotlivých diecézí dosvědčují texty synodálních statut první poloviny 20. let pro řadu diecézí, čerpající z uvedené kodifikace. Doložené přejímání článků se však netýká bodů, které zde sledujeme.³² Jednoznačné doklady o přímém vyhlášení, resp.

Jastrzębce. Obsažný přehled podal Pavel KRAFL, *Provinciální synody hnězdenské*, k dataci s. 59-60; TÝŽ, *Přehled provinciálních synod Hnězdna*, s. 22-23 - tento autor se rozchází s většinou polské literatury datováním provinciálních synod 20. let do r. 1422 a 1425. J. DRABINA, *Episkopat polski*, s. 66-67, a S. TYMOSZ, *Gnesener Provinzialsynoden*, s. 193, uvádějí synody pro všechny tři roky (1422, 1423, 1425). Ignacy SUBERA (*Synody prowincjonalne arcybiskupów gnieźnieńskich*, Warszawa 1981, s. 72), Z. JAKUBOWSKI (*Ustawodawstwo synodalne*, s. 73), G. LICHONCZAK (*Wojciech Jastrzębiec*, s. 35) a P. KRAS (*Husyci*, s. 226) počítají se dvěma synodami a datují první z nich do r. 1423.

³⁰ J. DRABINA, *Episkopat polski*, s. 69-70. Srv. i Z. JAKUBOWSKI, *Ustawodawstwo synodalne*, s. 74-75. G. LICHONCZAK, *Wojciech Jastrzębiec*, s. 37, sem klade i vydání instrukce pro vizitaci (viz pozn. 28). P. KRAS, *Husyci*, s. 227-8, zdůrazňuje, že u Długoše nejsou zmíněny instrukce pro vyhledávání husitů v rámci vizitace navazující na synodu.

³¹ P. KRAS, *Husyci*, s. 234nn.

³² Stanisław ZACHOROWSKI, *Synody dyecezyjalne w latach 1423-1427*, in: *Studia z historii prawa kościelnego i Polskiego*, Kraków 1917, s. 81-148. Jeho analýza se týká skupiny statut vzniklých 1420-1423 v diecézích Krakov, Poznaň, Płock a Vratislav. K Płocku byl nově nalezen také doklad pro synodu někdy po 3.2.1421 kromě známé synodální kodifikace z r. 1423. Viz Leszek ZYGNER, *Drei polnische Bischöfe und Juristen*, in: *Partikularsynoden im späten Mittelalter*, s. 239-273, zvl. s. 265-7. Těžko si lze představit, že by

převzetí wieluňsko-kališské kodifikace máme jen dva.³³ První se týká diecéze, která nás v souvislosti s českým královstvím a ohlasem husitství nejvíce zajímá, totiž Vratislavi. Pro úplnost dodejme, že v r. 1440 byla tato kodifikace převzata také do provincie Lvovské.³⁴

Vratislav, centrum slezských knížectví a sídlo slezského biskupa,³⁵ patřila do svazku zemí Koruny české, ačkoli v rámci církevně-správní struktury byla podřízena Hnězdnu. Vratislavští biskupové pořádali v námi sledovaném časovém úseku asi šest diecézních synod. Pouze dvakrát je znám jistě statut,³⁶ ostatní synody jsou doloženy jen zmínkami nebo kázáním. Za ohlas české otázky můžeme považovat vedle recepce provinciálních usnesení také vystoupení Ludolfa Zaháňského, především synodální kázání v r. 1420/21, kdy se zaměřil mj. na výklad o transsubstanciaci.³⁷

Provinciální statuta z r. 1420 byla ve Vratislavi recipována na lednové synodě roku 1423.³⁸ Vyhlásili je tehdy kanovníci a administrátoři in spiritualibus Kuneš ze Zvole³⁹ a Teodorik z Kluczborku (Kreuzburg). Přes jisté zpoždění došel pak statut značného rozšíření, ještě dodneška je známo 14 rukopisů slezské větve opisů Trąbových statut.⁴⁰

protihusitská tematika, probíraná na provinciální synodě, nebyla traktována i na diecézních synodách bezprostředně navazujících, takže ji můžeme předpokládat na většině polských synod 20. let.

³³ Také statuta wrocławská z r. 1427 se odvolávají slovy „statutum provinciale nuper editum“ na Trąbovu kodifikaci, neplatí z nich však, zda je tím míněno vyhlášení ve Włocławci nebo v Kališi. Srv. S. ZACHOROWSKI, *Synody dyecezyalne*, s. 132-7.

³⁴ T. SILNICKI, *Arcybiskup*, s. 193. Tamtéž, s. 177-181 o otázce, zda získal Trąba v Kostnici status primasa, a byl tudíž Lvovskému arcibiskupovi nadřazen.

³⁵ Srv. např. Józef MANDZIUK, *Historia kościoła katolickiego na Śląsku*, tom V: Tablice chronologiczne, Warszawa 2000; Kazimierz DOLA, *Dzieje Kościoła na Śląsku I: Średniowiecze*, Opole 1996; Franz Xaver SEPPELT, *Geschichte des Bistums Breslau*, in: Real-Handbuch des Bistums Breslau I, Breslau 1929, s. 39-54.

³⁶ V obou případech se jedná o recepci provinciálních statut pro vratislavskou diecézi, třetí je nejistý: v r. 1423 (viz dále), snad v r. 1430 (Jastrzębcův statut, o němž dále) a v r. 1446, kdy byla vyhlášena statuta lęczycká z r. 1441. K tomu F. X. SEPPELT, *Die Breslauer Diözesansynode vom Jahre 1446*, Breslau 1912. Celkové zpracování vratislavských synod Emil BRZOSKA, *Die Breslauer Diözesansynoden bis zur Reformation, ihre Geschichte und ihr Recht*, Breslau 1939, a Jakub SAWICKI, *Concilia Poloniae X: Synody diecezji wrocławskiej i ich statuty*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1963. Vratislavské synody zahrnul do svých výzkumů také P. KRAFL, *Středověké diecézní synody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Časopis Národního muzea, ř. hist., 169, 2000, č. 1-2, s. 1-20. Našeho tématu se mohly dotýkat synody r. 1418, 1420/21, 1423, 1430, 1443, 1446, 1448, případně pozdější.

³⁷ Franz MACHILEK, *Ludolf von Sagan und seine Stellung in der Auseinandersetzung um Konziliarismus und Hussitismus*, München 1967, zvl. s. 41, 43-44, konstatuje protihusitské zaměření už u synodální řeči z r. 1412, v r. 1420/21 je ještě patrnější. Ludolfovo kázání registruje. E. BRZOSKA, *Die Breslauer Diözesansynoden*, s. 38, č. 19.

³⁸ Viz F. X. SEPPELT, *Die Breslauer Diözesansynode vom Jahre 1446*, s. XII a 100-105 (s edicí). Přetisk v rámci edice J. FIJAŁEK – A. VETULANI, *Statuta synodalne wieluňsko-kaliskie*, s. CLXV-CLXVIII (Dodatek IV). P. KRAS, *Husyci*, s. 217.

³⁹ Kuneš znal české poměry, z Prahy odešel až pod tlakem husitských válek. Měl zájem tlumit husitské vlivy. Potkáme jej znova na Moravě 1431. Zvolští ze Zvole viz *Ottův slovník naučný* XXVII, 1908, s. 722n. Kuneš jako univerzitní činitel viz Josef TRÍŠKA, *Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity 1348-1409*, Praha 1981, s. 87 a 544. Kuneš jako biskup viz Erwin Gatz (Hg.), *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448*, Berlin 2001, s. 518-19 (autoři hesla Zdeňka HLEDÍKOVÁ a Štěpán KOHOUT).

⁴⁰ Karol GŁOMBIEWSKI, *Nieznany Śląski rękopis statutów Mikołaja Trąby*, Wrocław 1951.

Vedle přímého převzetí provinciálních statut můžeme pozorovat také aplikaci jejich protihusitských nařízení v podobě konkrétních opatření. Jednotliví ordináři zaměřili své protihusitské kroky především na dogmaticky čistý náboženský život v diecézích. V Poznaňské diecézi nacházíme protihusitský osten u diecézní synody Andrzeje Laskarze, konané snad v r. 1420 nebo později. Obráncům Husa hrozí klatbou.⁴¹ Krakovská statuta vyhlášená biskupem Jastrzębcem v r. 1420 nebo 1423 obsahují příručku pro pastorační činnost, věnovanou mimo jiné i otázkám souvisejícím s výkladem svátosti oltářní. Vyznění proti husitským naukám je zjevné.⁴² Kroky dalšího poznaňského biskupa Stanislava Ciołka měly obdobný charakter. V r. 1430, snad na diecézní synodě, vyhlásil závaznost traktátu o eucharistii od Mikuláše z Błonia, polemizující s naukami husitů.⁴³ Protihusitské kroky podnikal také poznaňský biskup Andrzej Bniński, nevztahují se však k jeho známým synodám.⁴⁴ Chełmský biskup Jan Biskupiec, spadající pod provincii Lvovskou, byl přítomen ve Lvově při vyhlášení statut převzatých od Mikuláše Trąby a také sám učinil opatření proti názorům husitského ražení. Na své první diecézní synodě mezi lety 1434-1440 převzal do statut příručku Vojtěcha Jastrzębce.⁴⁵ Asi v letech 1440-41 ohlásil na druhé synodě závaznost širší dogmatické příručky s polemickou pasáží proti laickému utrakvismu.⁴⁶ Protihusitský

⁴¹ J. SAWICKI, *Concilia Poloniae VII: Synody diecezji poznańskiej i ich statuty*, Poznań 1952, s. 7-38, 129-142, edice s. 143-161 (čl. 45 proti husitům na s. 157). J. DRABINA, *Episkopat polski*, s. 68, konstatuje nepřítomnost protihusitské tematiky na této synodě. Naopak P. KRAS, *Husyci*, s. 218, upozorňuje na ustanovení o stíhání přívrženců Husa, věnuje se dataci synody, uvádí starší literaturu a upozorňuje na možnou souvislost poznaňského textu s krakovským z r. 1423. K Laskarzovi nově L. ZYGNER, *Drei polnische Bischöfe*, s. 268-272, který ke staršímu sporu o dataci synody upozorňuje na doklad svědčící pro ztotožnění statut se synodou doloženou na červen 1420. Pro naše téma by to znamenalo samostatnější protihusitskou iniciativu Laskarze než v případě publikování statut až v návaznosti na provinciální kodifikaci.

⁴² J. DRABINA, *Episkopat polski*, s. 67-8, 73; P. KRAS, *Husyci*, s. 218 (oba k r. 1423); Krzysztof OŽÓG, *Kleine Pastoralcompendien in den spätmittelalterlichen Synodalstatuten Polens*, in: *Partikularsynoden im spätem Mittelalter*, s. 215-237, zde s. 227-232 (citace článku proti husitské herezi v pozn. 63), k r. 1420. Ačkoli krakovský stolec držel trvale protičeskou linii, zvláště za biskupa Zbyhňeva Olešnického (1423-1455), další synodální projevy v tomto směru zde nenacházíme. Viz S. ZACHOROWSKI, *Statuty synodalne krakowskie Zbigniewa Oleśnickiego (1436, 1446)*, Kraków 1915. K Olešnickému také F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce IV*, s. 133; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský*, dle rejstříku; nejnověji Maria KOCZERSKA, *Zbigniew Oleśnicki i kościół krakowski w czasach jego pontyfikatu (1423-1455)*, Warszawa 2004.

⁴³ J. SAWICKI, *Concilia Poloniae VII*, s. 38-40, uvádí pouze 2 zmínky o chystaných synodách 1429 a 1430/31, o jejich uskutečnění neví; J. DRABINA, *Episkopat polski*, s. 78, dává do souvislosti zmíněný traktát s možnou synodou. O traktátu jako pastorační příručce podobné oné Jastrzębcově. K. OŽÓG, *Kleine Pastoralcompendien*, s. 236-7.

⁴⁴ J. SAWICKI, *Concilia Poloniae VII*, s. 40-46; J. DRABINA, *Episkopat polski*, s. 76. O Bninovi (1439-1479) také F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce IV*, s. 133.

⁴⁵ K. OŽÓG, *Kleine Pastoralcompendien*, s. 233. Viz J. SAWICKI, *Concilia Poloniae IV: Najdawniejsze statuty synodalne diecezji chełmskiej z XV wieku*, Lublin 1948, zvl. s. 66-73, 129-159.

⁴⁶ P. KRAS, *Husyci*, s. 221-223, má příručku za Biskupcovo osobní dílo. J. DRABINA, *Episkopat polski*, s. 78, ji uvádí jako anonymní traktát. K. OŽÓG, *Kleine Pastoralcompendien*, s. 233-6, konstatuje spojení krakovské předlohy s další rozšiřující částí. Srv. J. SAWICKI, *Concilia Poloniae IV*, s. 97-104, o laickém kalichu s. 102-3, edice traktátu s. 173-206, příslušná pasáž proti utrakvismu na s. 196-206.

článek se nachází i v jeho dalším statutu z 13. 5. 1443, kde se nařizuje neudělovat rozhřešení stoupencům husitismu.⁴⁷

Stejným směrem bylo orientováno i působení hnězdenských arcibiskupů v desetiletích následujících po již zmiňovaných lęczyckých synodách. Vojtěch Jastrzębiec někdy na přelomu let 1429/30 vydal na synodě konané opět v Lęczyci seznam heretických textů a místo nich přikázal užívat povinně jinou kazatelskou příručku. Dále reguloval kazatelské praktiky: zakazoval pouštět na kazatelny cizí kleriky nebo dokonce laiky.⁴⁸ Vincent Kot v r. 1441 na provinciální synodě v Lęczyci podmínil uznání koncilního papeže Felixe V. odvoláním basilejského dekretu o laickém kalichu pro Čechy.⁴⁹

Polsko a Slezsko v 15. stol. vedly poměrně čilý synodální život. Naše zeň byla značně bohatá. Vedle výrazné pasáže v provinciální kodifikaci a zpráv o její recepci jsou to dílčí nařízení korigující dogmatická pochybení ovlivněná husitskou naukou a snaha předejít šíření nesprávných názorů. Kroky polského episkopátu byly ovlivňovány nejen církevními zájmy, nýbrž i panovníkovou politikou vůči Čechům. Námluvy polského krále Vladislava s husity – jeho jednání o královské koruně pro něho nebo jeho zástupce, jímž se nakonec stal Zikmund Korybutovič⁵⁰ – vyvolaly nutnost zaujetí postoje k této politice. Polský episkopát sice podnikl řadu opatření proti šíření husitství, zároveň ale můžeme pozorovat různé nedůslednosti a kompromisy. Ne všichni biskupové byli tak tvrdě protihusitsky důslední jako krakovský biskup Zbyhňev Olešnický.⁵¹

V krátkosti se musíme dotknout také Moravy, jejíž církevní poměry byly husitstvím narušeny jen částečně, a proto se můžeme ptát, zda zdejší biskup, pokud se odvážil za těžkých válečných let svolávat své duchovenstvo, reagoval také na aktuální situaci. Zajímat nás budou tři shromáždění, zapadající do inkriminované doby. První těsně předchází hlavnímu revolučnímu výbuchu. Synoda svolaná patriarchou antiochejským a administrátorem olomouckého biskupství Václavem Králíkem z Buřenic do Vyškova v r. 1413⁵² měla zcela

⁴⁷ P. KRAS, *Husyci*, s. 222, protihusitské opatření až na této třetí chełmské synodě. Vydal J. SAWICKI, *Concilia Poloniae* IV, s. 207-213, čl. 9 na s. 211: „Item falsos testes, ...heresim precipue Husch foventes non absolvant, sed nostre sedi remittent.“

⁴⁸ Z. JAKUBOWSKI, *Ustawodawstwo synodalne*, s. 75; G. LICHONCZAK, *Wojciech Jastrzębiec*, s. 40-42; P. KRAS, *Husyci*, s. 219-220, s další literaturou. Výčet provinciálních synod Hnězdna ve 30. a 40. letech opět není jednotný, srv. P. KRAFL, přehledy citované v pozn. 29, a S. TYMOSZ, *Gnesener Provinzialsynoden*, s. 193-4 (podle něho se 7 Jastrzębiecových synod 20.-30. let mělo zabývat výlučně protihusitskou tematikou, doklady pro to ale nejsou).

⁴⁹ J. DRABINA, *Episkopat polski*, s. 75-76.

⁵⁰ Nejnověji k těmto otázkám J. NIKODEM, *Polska i Litwa wobec husyckich Czech*.

⁵¹ Více k tomu J. DRABINA, *Episkopat polski*, passim, a tam uvedená literatura.

⁵² P. KRAFL, *Synody a statuta*, s. 110, 175-204 (s výčtem literatury a edicí). Podrobnosti ve studiích: P. KRAFL, *Několik poznámek k edicím předhusitských synodálních statut olomoucké diecéze*, SPFFBU, ř. hist. C 43, 1996, s. 61-72; TÝŽ, *Předhusitské synody olomoucké diecéze*, ČČH 94, 1996, s. 739-759, zde s. 754; TÝŽ,

zásadní charakter, protože vyhlásila 43 artikulů, které doplnily stará statuta Jana Volka (1349) a poprvé výslovně navázaly na provinciální statuta Arnoštova.

Obsah je z větší části tradiční, reakce na vzrušenou dobu se objevuje v článku druhém. Je v něm připojena i pasáž proti potulným klerikům, kteří hlásají heretické názory na církev, papeže, institut exkomunikace, kněžský majetek a účinnost úkonů hřešících kleriků. Takoví kazatelé mají být předvedeni biskupovi k potrestání. Podobně vyznívá i článek patnáctý, pojednávající o klericích přicházejících z jiné diecéze. Králíkův výnos není jistě protihusitským manifestem,⁵³ ale články proti herezi mají nadprůměrný rozsah a jsou natolik konkrétní a znalé situace, že se řadí vedle kališského statutu mezi nejvýznamnější synodální zásahy proti českému viklefismu a husitství.

V roce 1419 vydal statuta generální vikář biskupa Jana Železného Jakub z Brna, konání synody ovšem není doloženo. Statuta nepřinášejí pro naši otázku nic zajímavého.⁵⁴

V květnu r. 1431 svolal diecézní synodu do Brna biskup Kuneš (Konrád) ze Zvole,⁵⁵ s nímž jsme se už setkali ve Vratislavi. Tam vyhlásil striktní opatření kališská, v Olomouci se ovšem držel zpátky. Ve statutech se tituluje jako olomoucký biskup a administrátor pražského kostela, arenga ovšem mluví jen o olomoucké diecézi, datace dokonce říká, že statuta byla čtena *in presentia tocius cleri Brunensis*. Otázka tedy zní, zda byla statuta vydána jen pro olomouckou diecézi, nebo i pro pražskou provincii jako celek?⁵⁶ Poslední pražský předhusitský arcibiskup Konrád z Vechty ještě žil, ale byl již exkomunikován. Měli bychom zde text, který by nahrazoval chybějící (katolickou) legislativu českou. U této hypotézy je ovšem na místě velká opatrnost. První Kunešův článek připomíná nepříznivost doby: „*non obstantibus hiis malis temporibus et persecucione generali tocius cleri*“, tedy bez ohledu na dobové překážky hodlá biskup korigovat mravy kléru. Následuje tradiční výčet oblastí, kterých se to týká, a soubor 14 článků se uzavírá, aniž by se objevila byť i nepřímá reakce na situaci v zemi.

K datování vyškovské synody v literatuře, Revue církevního práva 2, 1995, s. 117-121; TÝŽ, *Vyškovská synoda o šíření viklefismu*, Dialog Evropa XXI/8, 1997, 2-3, s. 22-23; TÝŽ, *Vyškovská synodální statuta*, PHS 35, 2000, s. 67-83; Augustin NEUMANN, *Diecézní synoda ve Vyškově r. 1413*, Museum 48, 1913, s. 19-37. Synodu také k roku 1413 uvádí Vojtěch RŮŽIČKA, *O synodách moravských*, Časopis katolického duchovenstva 25, 1884, s. 65-74, 150-158.

⁵³ P. KRAFL, *Vyškovská synoda o šíření viklefismu*, s. 23, kde i podrobný rozbor.

⁵⁴ P. KRAFL, *Moravská synodální statuta doby husitské*, AUC-PhH 2, 1999, Z PVH XV: Církevní správa a její písemnosti na přelomu středověku a novověku, red. I. HLAVÁČEK – J. HRDINA, s. 203-211. TÝŽ, *Synody a statuta olomoucké diecéze*, s. 111, 215-X (edice), je zařadil jako statuta diecézní publikovaná mimo synodu.

⁵⁵ Biskupem v letech 1431-34, literaturu viz pozn. 39. K jeho působení v Olomouci Antonín ROUBIC, *Olomouc a basilejský koncil*, Husitský Tábor 8, 1985, s. 133-144.

⁵⁶ V jediném rukopise z 15. st. jsou nadepsána „Statuta provincialia“, což označil editor P. KRAFL, *Synody a statuta*, s. 110, 205-210, jako omyl. Může to však naznačovat vědomí toho, že Kuneš zde zastupuje i neobsazený stolec pražský. K obsahu P. KRAFL, *Moravská synodální statuta doby husitské*, l.c.

Nepřímé ohlasy dopadu husitských nauk se objevují až v diecézních statutech Tasa z Boskovic z r. 1461.⁵⁷ Vedle běžných ustanovení se připomíná také povinnost farníků pokleknout při elevaci hostie (souvisí s naukou o reálné přítomnosti Krista ve svátosti oltářní), odepření svátosti nedospělým (souvisí s husitskými praktikami podávání eucharistie dětem, dokonce podobojí), nevměšování světských osob do církevního soudnictví a spirituálních jednání (tj. obrana církevních svobod, inspirovaná jistě i vměšováním laiků do církevních záležitostí včetně správy v Čechách té doby).⁵⁸

Moravští biskupové byli vůči husitství ve velmi choulostivé pozici. Ačkoli reagovali v počáteční fázi jednoznačně odmítavě a Václav Králík vyhlásil na vyškovské synodě obranný kurs, následující statuta snad z taktických důvodů aktuální problémy nezohledňují. Teprve pozdní statut z počátku 60. let reflektuje situaci, která se v českých zemích, rozdělených dvojjvěřím, vytvořila.

Bezprostřední reakci bychom mohli očekávat také v Uhrách. Nejen pro blízkost obou zemí, ale i vzhledem k personálnímu propojení české a uherské koruny osobou Zikmunda Lucemburského.⁵⁹ Synody jsou v ostříhomské provincii v 15. stol. doloženy jen nepravidelně. V období, které by nás bezprostředně zajímalo, se konaly 4 diecézní synody v samotné Ostřihomi (1418, 1422, 1446, 1450) a v r. 1449 provinciální koncil, po jedné diecézní synodě v Rábu (1428) a Jageru (1444). Dále pak následují diecézní synody v druhé polovině století v dalších diecézích.⁶⁰ Maďarská odborná literatura si problému antihusitských opatření nevěnuje, edice příslušných statut mi byly bohužel nedostupné.⁶¹ Musím proto na tomto místě na další výklad rezignovat.

⁵⁷ Funkční období 1457-82, tituluje se jako biskup, není administrátor pražské provincie. Heslo o něm od Winfrieda EBERHARDA in: E. GATZ (Hg.), *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1448 bis 1648*, Berlin 1996, s. 70-71. Edice statut P. KRAFL, *Synody a statuta olomoucké diecéze*, s. 111, 218-234.

⁵⁸ Celkové vypsání husitské teologie dosud postrádáme, od citování dílčích studií a monografií osob upouštím. Srv. např. Martin WERNISCH, *Husitství. Raně reformační příběh*, Brno 2003; Robert KALIVODA, *Husitské myšlení*, Praha 1997; vSk (Vladimír SAKAŘ), *O účasti laiků na správě církve v husitství*, Theologická revue Církve čsl. husitské 11, 1978, č. 6, s. 161-8. O statutech P. KRAFL, *Moravské diecézní zákonodárství v druhé polovině 15. století*, in: XXVII. Mikulovské sympozium 2002, Brno 2003, s. 329-335.

⁵⁹ František KAVKA, *Poslední Lucemburk na českém trůně. Králem uprostřed revoluce*, Praha 1998; Elemér MÁLYUSZ, *Kaiser Sigismund in Ungarn 1387-1437*, Budapest 1990; Jörg K. HOENSCH, *Lucemburkové. Pozdně středověká dynastie celoevropského významu 1308-1437*, Praha 2003.

⁶⁰ Alexander SZENTIRMAI, *Die ungarische Diözesansynode im Spätmittelalter*, Zeitschrift der Savignystiftung für Rechtsgeschichte, Kanonische Abteilung 47, 1961, s. 266-292. Odlišný výčet uvádí Gabriel ADRIÁNYI, *Die ungarischen Synoden*, AHC 8, 1976, s. 541-575.

⁶¹ J. DANKÓ, *Constitutiones synodales Strigonienses a. 1450*, Gran-Wien 1865; G. FEJÉR, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis X/6*, Ofen (1844); I. BATTYÁN, *Leges ecclesiasticae regni Hungariae III*, Karlsburg-Klausenburg 1827; Mihály SZVORENYI, *Critico-Historica Decretorum Synodaliurum pro Ecclesia Hungariae Catholica editio*, Wesprim 1807; Fr. TEUTSCH, *Geschichte der ev. Kirche in Siebenbürgen I*, Hermannstadt 1921.

Salcburská provincie byla varována před nebezpečím viklefismu a husitismu v souvislosti s děním na kostnickém koncilu. Bezprostředně po jeho ukončení svolal arcibiskup Eberhard provinciální synodu do Salcburku na 18. 11. 1418, která vyhlásila 34 reformních článků v duchu koncilního jednání.⁶² Jako 32. bod se zde objevila také nařízení pro případ ohrožení herezí: „*Cum nonnulli...Wicleffistarum et Hussitarum haeresibus et erroribus infecti et de eisdem infamati et suspecti terminos nostrae provinciae, sub agni specie gerendo lupum, latenter intrantes et ausu temerario praesumunt praedicare, tenere et docere occulte et publice praedictorum errores et haereses dudum ab universali Ecclesia et generali Constanciensi concilio tamquam erroneos et haereticos condemnatos: nos saluti gregis Domini nobis commissi...cura providere volentes....sub interminatione maledictionis aeternae, ac sub excommunicationis sententiis in singulares personas et interdicti in loca,... volumus, inhibemus, ut nulla ecclesiastica...persona nostrae provinciae....praefatis erroribus et haeresibus infectos, infamatos, aut suspectos in suis ecclesiis....castris, aut domibus, aut locis aliis quibuscumque ad praedicandum, docendum aut dogmatizandum publice vel occulte admittat...*“⁶³. Nikdo se nesmí zakázaných kázání účastnit a naslouchat jim. Kdo by se o takovém konání doslechl, má to oznámit nadřízeným a ti to sdělí biskupovi nebo jeho vikáři. Ti jsou povinni podezřelé zajmout, uvěznit, a pokud jsou to osoby vysvěcené, mají být dodány arcibiskupovi. Podezřelí a provinilí nesmějí být propuštěni dříve, než bude zjevné, že se vzdali svého kacířství a jsou bezpečně napraveni. K součinnosti jsou vyzýváni i světští činitelé.

V září r. 1420 se sešla v Salcburku za předsednictví probošta Jana diecézní synoda, aby byl o usnesení informován i veškerý diecézní klérus. Článek proti heretikům se ocitl ve statutu jako bod 54.⁶⁴ Opakuje nařízení arcibiskupa Eberharda. Na této synodě byla také

⁶² Přehled synodálních aktivit salcburské provincie podal nejnověji Stephan HAERING, *Mittelalterliche Partikularsynoden in Baiern. Ein Überblick zum Raum der Bistümer Chiemsee, Freising, Passau und Regensburg*, in: *Partikularsynoden im späten Mittelalter*, s. 77-97, k r. 1418 s. 89. Dále Max HOPFNER, *Synodale Vorgänge im Bistum Regensburg und in der Kirchenprovinz Salzburg unter besonderer Berücksichtigung der Reformationszeit*, in: *Beiträge zur Geschichte des Bistums Regensburg* 13, 1979, s. 235-388, zde s. 271 (ne plně spolehlivě). Oba vycházejí ze starší práce: K. HÜBNER, *Die Provinzialsynoden im Erzbistum Salzburg bis zum Ende des XV. Jahrhunderts*, in: *Deutsche Geschichtsblätter* 10, 1909, s. 187-236. Srv. také Karl HAUSBERGER, *Geschichte des Bistums Regensburg I. Mittelalter und frühe Neuzeit*, Regensburg 1989, s. 207; Josef MAß, *Das Bistum Freising im Mittelalter*, München 1988², s. 294. Salcburskou synodu 1418 zmiňuje R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 54, pozn. 4.

⁶³ Ed. Johann Friedrich SCHANNAT – Joseph HARTZHEIM, *Concilia Germaniae V* (dále HARTZHEIM V), Köln 1763, reprint 1970, s. 171nn., čl. 32 na s. 185. Jiný otisk s datem 1420 Johannes Dominicus MANSI, *Sacrorum conciliorum...collectio* 28, sl. 977-1008, čl. 32 v sl. 1002-4. Něm. cituje K. HAUSBERGER, *Geschichte des Bistums Regensburg* I, s. 207; J. MAß, *Das Bistum Freising*, s. 294. Salcburskou provinciální synodu připomíná také v souvislosti s protihusitskými opatřeními Georg Cunrad RIEGER, *Die alte und neue Böhmisches Brüder V*, 1735, s. 1108-1113 (podle Labbé, *Coll. conc. XII*, f. 308, a Hard. T. VIII ad 1420).

⁶⁴ HARTZHEIM V, s. 187-198, čl. 54 na s. 197-8; MANSI, *Sacrorum conciliorum...collectio* 28, sl. 1007-30, čl. proti husitům řazen jako 59 v sl. 1029-30.

publikována bula papeže Martina V., vyhláující křížové tažení proti husitům. Synodě zaslal její opis král Zikmund, zdržující se tehdy v Kutné Hoře.⁶⁵

Salcburská provinciální statuta byla vyhlášována i v dalších diecézích.⁶⁶ Na shromáždění biskupů z této provincie v Salcburku v r. 1418 nebyli přítomni ze sufragánů pouze biskupové z Pasova, Brixenu a Gurku, dá se však předpokládat, že i k nim statuta doputovala. Dokladem pro to je diecézní synoda v Brixenu, která se konala v r. 1419 a vyhlásila salcburské nařízení z předešlého roku.⁶⁷ Zakazuje poskytnout husitským sektářům ubytování, dovolit jim kázat, vyhlájuje povinnost ohlásit jejich přítomnost nadřízeným nebo ustanoveným inkvizitorům. Mají být uvězněni alespoň rok, aby se upevnili ve víře.

Vyhlášení statut je doloženo také pro Řezno, kde se sešla diecézní synoda v květnu 1419 za biskupa Alberta III. V témž roce dokonce zřídili v Řezně vězení určené pro heretiky. Do roka se v něm ocitl klerik řezenského kostela Všech svatých Ulrich Grünsleder, který byl na jaře 1421 jako odstrašující příklad kacíře upálen za překlad a rozšiřování Husových spisů. Albert III. pořádal v době svého episkopátu i další synody (1429, 1434, 1435), jejichž přesný obsah však není znám, takže nemůžeme sledovat dále vývoj protihusitské kampaně.⁶⁸

Diecézní synody se konaly v r. 1419 také v Pasově, Frisinkách a Chiemsee. Posledně jmenovaná je dobře doložená, ostatní jsou spíše předpokládáné.⁶⁹ Měla na nich být vyhlášena salcburská provinciální statuta z předešlého roku.

Koordinovaně působí postup ordinářů porýnských. V dubnu 1421 uzavřeli „*Unio contra perfidos Bohemos*“. Účastnili se jí arcibiskupové mohučský Konrád, trevírský Otta a kolínský Dietrich společně s Ludvíkem falckrabětem rýnským. Na přání krále Zikmunda a na jeho podporu se zavázali k společnému postupu „*in den sachen der Ketzerie u. ungläubens, die leider in dem Kunigrich zu Beheim ufferstanden sint*.“⁷⁰ Podíleli se potom jak na

⁶⁵ F. MACHILEK, *K zavedení a liturgii*, s. 100.

⁶⁶ Materiál podává v přehledu S. HAERING, *Mittelalterliche Partikularsynoden in Baiern*, passim. Detailnější zpracování většinou postrádáme. Georg SCHWAIGER, *Freisinger Diözesansynoden im ausgehenden Mittelalter*, in: *Reformatio ecclesiae. Beiträge zu kirchlichen Reformbemühungen von der Alten Kirche bis zur Neuzeit. Festgabe für Erwin Iserloh*, hg. v. R. Bäumer, Paderborn etc. 1980, s. 259-270, se zaměřuje na začátek 16. stol., pro dobu kolem basilejského koncilu jen výčet dat synodálních shromáždění.

⁶⁷ H. GRISAR, *Ein Bild aus dem deutschen Synodalleben im Jahrhundert vor der Glaubensspaltung*, *Historisches Jahrbuch der Görres Gesellschaft* 1, 1880, s. 603-640, zde s. 608. Edice statut mi nebyly k dispozici: Florianus DALHAM, *Concilia Salisburgensia provincialia et dioeciesana*, Augsburg 1788, s. 185; Gustav BICKELL, *Synodi Brixinenses saeculi XV.*, Innsbruck (Oeniponte) 1880, s. 6. Protihusitskou ostrážitostí a možnou přítomností této tematiky i na dalších synodách v Brixenu dokládá dopis z r. 1468, v němž sděluje opat ze Stamsu v době přípravy nadcházející diecézní synody, že „es werd auch da tractiert wider beham, die denn nicht rechten glauben haben“ a že bude uložena sbírka na válku proti nim (H. GRISAR, l.c., s. 608).

⁶⁸ K. HAUSBERGER, *Geschichte des Bistums Regensburg* I, s. 207-210. Grünsledera registruje F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce* IV, s. 128-129, 199.

⁶⁹ Bez podrobnějšího výkladu S. HAERING, *Mittelalterliche Partikularsynoden in Baiern*, s. 92-95.

⁷⁰ Valentinus Ferdinandus GUDENUS, *Codex diplomaticus anecdotorum...* IV, Francofurti et Lipsiae 1758, č. 56, s. 132-134. Tamtéž, č. 57, s. 134-5, jiné protihusitské opatření biskupa augšpurského z 19. 5. 1421.

financování kruciát, tak na dalších akcích.⁷¹ Naše pozornost se však soustředí pouze na jejich synodální aktivity.

V provinciích mohučské, kolínské a trevírské došlo k recepci kostnických dekretů až v roce 1423, kdy byli metropolitě vyzváni papežem Martinem V., aby na provinciálních koncilech připravili svoji účast na obecném koncilu v Pavii.⁷² Všichni tři metropolitě skutečně svolali provinciální synodu, na níž byly přijaty závěry kostnického koncilu včetně opatření proti husitům.

V mohučských statutech Konráda III. z března 1423⁷³ je zařazen odsudek Viklefa a Husa do úvodní narace usnesení s poukazem na kostnický koncil, který je vyhlásil za kacíře. Proto každý, kdo ví o takových kacířích, je povinen je ohlásit církvi. Kapitola první je opatřena nadpisem *Damnatur heresis Bohemorum* a připomíná úvodem, že „*pridem in regnis Anglie et post hoc Bohemie, in quibus predicta fides devotissimo quondam venerabatur affectu, nunc quedam sevissime hereses, quantum in eis est, status ecclesiastici destructive, gratiarum sacramentalium exterminative et clavium ecclesie, nec non potestatis earundem ac ecclesiasticarum censurarum penitus enervative inceperunt noviter, nec adhuc desinunt, maxime in regno Bohemie pullulare*“, a proto bylo třeba zasáhnout, jak už učinil kostnický koncil proti Viklefovi, Husovi a Jeronýmovi Pražskému.

Tak i proti jejich následovníkům je nutno postupovat, zvláště proti jejich omylům, knihám a dílům, která nesmí nikdo číst ani studovat. Nákaza už postoupila tak, že lid dříve katolický, teď ozbrojený, nelidsky pronásleduje klérus, který podstupuje martýria. Jsou ničeny kostely a posvátné obrazy. Aby se tomu zamezilo, synoda znova odsuzuje tyto hereze. Jejich vyznavače mají všichni podřízení mohučského arcibiskupa vyhledávat a předávat k soudu, knihy obsahující bludy pálit. Všichni, kdo pomohou, dostanou čtyřicetidenní odpustky. Plebánům a jejich vikářům i kazatelům se přikazuje, aby v kázáních vhodně nabádali k zachování katolických zvyklostí (úcta ke svatým, almužny, posty) a sloužili

⁷¹ Od této problematiky odhlížím, proto rezignuji na uvádění rozsáhlé literatury. Synodálním opatřením proti husitům v německých oblastech nebyla dosud věnována pozornost. F. MACHILEK, *Hus und die Hussiten*, s. 26, uvádí synodu jako jednu z cest boje proti husitům, ale bez jakýchkoli konkrétních údajů nebo literatury.

⁷² Známa je výzva pro trevírského a mohučského arcibiskupa, kterou cituje Monika STORM, *Die Metropolitangewalt der Kölner Erzbischöfe im Mittelalter bis zu Dietrich von Moers*, Siegburg 1995, s. 203, pozn. 66.

⁷³ HARTZHEIM V, s. 206-13; přetisk a komentář Otto E. KEHRBERGER, *Provinzial- und Synodalstatuten des Spätmittelalters. Eine quellenkritische Untersuchung der Mainzer Provinzialgesetze des 14. u. 15. Jhdts und der Synodalstatuten der Diözesen Bamberg, Eichstätt und Konstanz*, diss. Tübingen, Stuttgart 1938, s. 29-32. O synodě Friedhelm JÜRGENSMEIER, *Das Bistum Mainz*, Frankfurt am Main 1988, s. 156; Hermann TÜCHLE, *Das Mainzer Reformdekret des Kardinals Branda*, in: Von Konstanz nach Trient. FG A. Franzen, ed. R. Bäumer, Schöningh, München etc. 1972, s. 100-117. Nedostupná mi zůstala netištěná habilitační práce: Peter JOHANEK, *Synodalia. Untersuchungen zur Statutengesetzgebung in den Kirchenprovinzen Mainz und Salzburg während des Spätmittelalters*, Würzburg 1978/79.

speciální mše s prosbami ke Spasiteli, aby pomohl bránit pravou víru a pomohl pravým křesťanům k vítězství. V mohučském statutu je patrný důraz na boj s husitským učením. Nebezpečí heretické indoktrinace je zjevně pocíťováno jako silnější než pronikání husitů do země, jak jsme viděli u Polska, položeného blíže k Čechám.

Recepti tohoto statutu v diecézích lze předpokládat, i když jednoznačných dokladů jsem našla málo. Patří mezi ně opakované vyhlášení mohučských provinciálních statut v diecézi kostnické v r. 1423 a znova 1435.⁷⁴ Ve vlastních diecézních statutech se však protihusitské články přímo nevyskytují, pouze se odkazuje na statuta provincie.

Pro Augspurg nemáme ve 20. letech synody doloženy, mohučský statut z r. 1423 byl zapracován až do statutu diecézní synody konané asi v r. 1435. Článek o (českých) hereticích v převzatém textu chybí. Ve 30. letech již byla aktuálnější recepce dekretů basilejských a také situace se podstatně změnila. Kaceřování Čechů v době jednání s nimi nebylo vhodné.⁷⁵

Kolínský arcibiskup Dietrich II. von Moers⁷⁶ slavil provinciální synodu 22. 4. 1423, na níž vydal statut o 7 článcích, k nimž o něco později připojil dalších pět. Jako devátý se tak objevuje článek „*Contra haereses, praesertim Wicleffiam seu Hussiticam per id tempus saevientem*“.⁷⁷ I zde jsou připomenuti Viklef, Hus a Jeroným a jejich odsouzení v Kostnici. Po kratším úvodu následuje jádro nařízení vyjádřené stejnými slovy jako v Mohuči, týkající se vyhledávání heretiků a jejich předvedení ordináři, udělení odpustků a příkazu konat výchovná kázání a přímluvné mše.

Dne 26. 4. 1423 jsou datována statuta trevírská, vyhlášená arcibiskupem Ottou za účasti biskupů z Met, Toul a Verdunu.⁷⁸ První kapitola „*De fide catholica*“ jmenuje opět Viklefa, Husa a Jeronýma jako nebezpečné heretiky, kteří uvedli ve zmatek jednotnou katolickou církev. Zakazuje jejich učení a učení jejich následovníků, „*qui vulgo Hussitae vocantur*“. Nikdo je nesmí hájit, přijímat nebo poskytovat jim pomoc. Světské vrchnosti je

⁷⁴ Konstantin MAIER, *Die Konstanzer Diözesansynoden im Mittelalter und in der Neuzeit*, in: Rottenburger Jahrbuch für Kirchengeschichte 5, 1986, s. 53-70, zde s. 58-9; O. E. KEHRBERGER, *Provinzial- und Synodalstatuten des Spätmittelalters*, s. 92-99 (s edicí).

⁷⁵ F. MACHILEK, *Die bischöfliche Reformtätigkeit, die Diözesansynoden*, in: W. BRANDMÜLLER (Hg.), *Handbuch der bayerischen Kirchengeschichte I/1*, St. Ottilien 1999, s. 473; edice in: *Monumenta Boica XVI*, Monachii 1795, s. 603-637; k synodě dále Friedrich ZOEPFL, *Das Bistum Augsburg und seine Bischöfe im Mittelalter*, Augsburg 1955, s. 442; P. RUMMEL, *Die Augsburger Diözesansynoden*, Jahrbuch des Vereins für Augsburger Bistumsgeschichte 20, 1986, s. 21-23; Werner MÜLLER, *Bayern und Basel. Studien zu Herzogshaus, Kirche und Konzil (1431-1449)*, AHC 29, 1997, s. 335-474.

⁷⁶ Georg DROEGE, *Dietrich von Moers, Erzbischof und Kurfürst von Köln (etwa 1385-1463)*, in: *Rheinische Lebensbilder I*, Düsseldorf 1961, s. 49-65.

⁷⁷ HARTZHEIM V, s. 217-222, článek na s. 220-221. Wilhelm JANSSEN, *Geschichte des Erzbistums Köln I*, Köln 1995, s. 274-5; M. STORM, *Die Metropolitangewalt der Kölner Erzbischöfe*, s. 203-204, kde podrobnosti ke skladbě statutu.

⁷⁸ HARTZHEIM V, s. 222-227, citace ze s. 223. Literatura uvedena in: *Die Bistümer des Heiligen Römischen Reiches*, s. 747-768.

mají zatýkat a předávat církevním prelátům k přezkoušení. Také duchovenstvo trevírské provincie má prosit boha, aby pomohl věrným k vítězství.

Součinnost říšských metropolitů pokračovala i v dalších letech. V našich souvislostech je nejvýznamnější plán na svolání nacionálního koncilu, který se zrodil na jednání v Norimberku v květnu r. 1431.⁷⁹ V představách mohučského arcibiskupa se jednalo o koncil šesti provincií, který se měl sejít 8. 9. t.r. v Koblenci. Akce se nerealizovala, proto mohučský a kolínský metropolita 22. 9. dohodli nový termín na 19. 11. a zároveň vyhlásili požadavek, aby se před tím sešly provinciální synody jednotlivých metropolí.⁸⁰ Tato dílčí shromáždění alespoň v některých provinciích proběhla a jsou jediným výsledkem celé akce, neboť nacionální koncil nemohl být realizován s ohledem na zahájení obecného koncilu v Basileji, jehož integritu by to narušilo. Provinciální synody jsou doloženy v rámci tří metropolí. Do Salcburku byla svolána na 5. 11. 1431 a její statut reprodukuje K. Beer, který jej objevil. Česká otázka zde figuruje na čelném místě jako odůvodnění celé akce. Potvrzuje proto oprávněnost zařazení našeho výkladu o tomto plánu. Mohučská synoda se konala 12. 11. v Aschaffenburku,⁸¹ její výnos však znám není. Třetí synoda této série je známa pro Brémy.⁸² Výnosy těchto provinciálních synod posloužily o dva roky později jako podklady pro jednání o reformách církve v rámci basilejského koncilu.

Výrazná, i když pozdní reakce na husitskou herezi se objevuje v synodálních statutech exemptního biskupství Bamberk z r. 1433. Není zřejmě vázána na výše popsanou kampaň vedenou říšskými metropolity, nýbrž je aktuální odezvou na setkání věřících bamberské diecéze s husity při jejich vpádu do země v letech 1429/30 a jeho následky.⁸³ Hned úvodní formule varují před heretickými bludy. Druhý ohlas v rámci bamberských synod se objevuje v r. 1448, kdy musel místní katedrální kazatel, licenciát teologie Heinrich Steinbach odvolat své blíže nespecifikované výroky, tradované literaturou jako „husitské učení“.⁸⁴ Synoda zde tedy posloužila nejen jako normativní forum, ale i jako jeviště exemplárního napravení. V roli

⁷⁹ Karl BEER, *Der Plan eines deutschen Nationalkonzils vom Jahre 1431*, MIÖG – Ergänzungsband XI, 1929, s. 432-442.

⁸⁰ Nový zářijový plán a zároveň i zvací dopis mohučského arcibiskupa pro jeho sufragány otiskl V. F. GUDENUS, č. 77 a 78, s. 185-189.

⁸¹ K. BEER, *Der Plan eines deutschen Nationalkonzils*, s. 42.

⁸² K. BEER, *Der Plan eines deutschen Nationalkonzils*, s. 42, pozn. 5, zmiňuje i rozsáhlý statut. P. WIEGAND, *Diözesansynoden und bischöfliche Statutengesetzgebung im Bistum Kammin*, s. 325-6, neuvádí statut ani synodu.

⁸³ O. E. KEHRBERGER, *Provinzial- und Synodalstatuten des Spätmittelalters*, s. 41 (ed. s odkazem na Hartzheima); Helmut FLACHENECKER, *Das beständige Bemühen um Reform. Zu Synoden und Synodalstatuten in den fränkischen Bistümern des 14./15. Jahrhunderts*, in: *Partikularsynoden im späten Mittelalter*, s. 55-75, zde s. 72 k r. 1431, v rámci tabulky synod na s. 75 k r. 1433. Rok 1433 uvádí také F. MACHILEK in: *Handbuch der bayerischen Kirchengeschichte* V/1, s. 477.

soudce vystoupil Johannes Ittstein, působící v obdobné úloze již o dva roky dříve ve Würzburgu při procesu s přívrženci kazatele Friedricha Müllera. Synoda konaná ve Würzburgu v tomtéž roce, totiž v září 1446, se vyslovila obecně proti heretikům bez použití husitské nálepky a bez nějaké aktualizace.⁸⁵

Opakované zdůrazňování vysoké nebezpečnosti výskytu jakékoli hereze bylo v synodálních statutech často přítomno, ať už v dobách starších, nebo aktuálně ve století výrazně dotčeném husitstvím. Pod některými výnosy proti heretikům můžeme inspiraci husitstvím jen tušit, jindy vystupuje jmenovitě, jako v případě eichstättských statut z r. 1447, doplněných a tištěných v r. 1484. Zde už jsou výrazy jako sekta viklefitů a husitů spíše náhradou za pojem kacír, než reakcí na aktuální heretická uskupení.⁸⁶

V naší imaginární pouti po jednotlivých církevních provinciích budeme pokračovat v Míšeňsku, které mělo s Čechami velmi úzké vazby a také bylo velmi bezprostředně ohrožováno vojsky husitů. Z míšeňských biskupů zažili husitské války dva. Rudolf von Planitz (1411-1427) vydal v r. 1413 synodální statuta, která jsou nejstarší dochovaná z této diecéze. Obsahují článek proti heretikům, který ještě není specifikován na konkrétní herezi.⁸⁷ Rudolf nařídil také povinná kázání proti husitům, byl dokonce v r. 1425 pověřen papežským legátem Brandou, aby přivedl zpět do církve pražského arcibiskupa Konráda z Vechty a udělil mu absoluci.⁸⁸ O jeho další synodální činnosti však nic konkrétního nevíme. Už od r. 1414 mu stál po boku jako koadjutor jeho budoucí nástupce Jan IV. Hofmann (biskupem 1427-1451).⁸⁹ Proti husitům vystupoval velmi aktivně, jeho kroky však nejsou spojeny se synodami, o nichž ostatně víme minimum. Doložena je pouze jedna pro r. 1431, ale bez zpráv o jejím obsahu.

⁸⁴ H. FLACHENECKER, *Das beständige Bemühen um Reform*, s. 72; F. MACHILEK in: *Handbuch der bayerischen Kirchengeschichte* I/1, s. 477; TÝŽ, *Hus und die Hussiten*, s. 30-36 (se starší literaturou); Johann LOOSHORN, *Das Bisthum Bamberg von 1400-1556*, Bamberg 1900, s. 280-281.

⁸⁵ HARTZHEIM V, s. 345. F. MACHILEK in: *Handbuch der bayerischen Kirchengeschichte* I/1, s. 475-6. V souvislosti s Bedřichem Reiserem zmiňuje Müllera F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce* IV, s. 127.

⁸⁶ Protiheretická ustanovení jmenuje H. FLACHENECKER, *Das beständige Bemühen um Reform*, s. 72-4, i s citací synod v Eichstättu. K nim dále F. MACHILEK in: *Handbuch der bayerischen Kirchengeschichte* I/1, s. 478-9.

⁸⁷ HARTZHEIM V, s. 36-8. K míšeňským synodám Peter WIEGAND, *Synodale Statutengesetzgebung im exemten Bistum. Die Diözesen Kammin und Meissen in der partikularkirchlichen Rechtslandschaft des späten Mittelalters*, in: *Partikularsynoden im späten Mittelalter*, s. 121-155, zvl. s. 129, 132-3.

⁸⁸ Willi RITTENBACH – Siegfried SEIFERT, *Geschichte der Bischöfe von Meissen 968-1581*, Leipzig 1965, s. 282-294; Eduard MACHATSCHEK, *Geschichte der Bischöfe des Hochstiftes Meissen in chronologischer Reihenfolge*, Dresden 1884, s. 362-385.

⁸⁹ W. RITTENBACH – S. SEIFERT, *Geschichte der Bischöfe von Meissen*, s. 295-315; E. MACHATSCHEK, *Geschichte der Bischöfe des Hochstiftes Meissen*, s. 386-432; Siegfried SEIFERT in: *Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1448-1648*, s. 300-301; J. TRÍŠKA, *Životopisný slovník*, s. 255; F. MACHILEK, *Johannes Hoffmann aus Schweidnitz und die Hussiten*, *Archiv für schlesische Kirchengeschichte* 26, 1968, s. 96-123. Práce R. BECKER, *Johann Hoffmann, der nachmalige Bischof von Meissen. Seine Wirksamkeit an den Universitäten Prag und Leipzig*, Großenhain 1891 /phil. Diss. Leipzig/, mi byla nedostupná.

Hofmann byl absolventem pražské univerzity, dobře vzdělaný i v teologických otázkách, seznámený s poměry v Praze, kde zažil boje o Viklefa, spory o Wilsnack a události kolem Dekretu kutnohorského, jichž se aktivně účastnil.⁹⁰ Neudiví proto, že se zapojil do polemického boje proti husitskému učení, především v otázce výkladu eucharistie.⁹¹ S husitskou problematikou se setkal jako míšeňský biskup přinejmenším ještě jednou. Byl to právě Johann IV., kdo odmítl vysvětit žadatele přicházející z Prahy počátkem roku 1446. Při uvedených souvislostech a osudech tohoto muže nebylo jistě k jeho odmítavému postoji zapotřebí ani zásahu ze strany pražských katolických činitelů.⁹² Míšeňská diecéze byla tedy konfrontována s husitstvím velmi bezprostředně a její ordináři se aktivně snažili proti němu vystupovat. Využití synod v tomto zápase však není pro nás zřetelné.

Náš přehled zakončí Braniborsko, krátce součást České koruny. I tady nacházíme odchovance pražské univerzity a aktivního protihusitského činitele, právníka Štěpána Bodekera. Jeho dlouholetým působištěm bylo biskupství Brandenburg, kde plnil od r. 1415 funkci generálního vikáře, aby v r. 1422 nastoupil na biskupský stolec, na němž setrval až do smrti v r. 1459. Husitským naukám čelil literární činností i z pozice své biskupské pravomoci. Ve 20.-40. letech je v jeho diecézi doložena početná řada synod, při nichž zaznělo i kázání, povzbuzující klérus ke zvýšené disciplině s odůvodněním, „aby nedávali příležitost k šíření husitské hereze“.⁹³

Jak v Míšni, tak v Braniborsku můžeme předpokládat, že husitská problematika se na synodách dostala na přetřes ve větší míře, než dokládají náhodné zmínky nebo oficiální dokumenty. Bezprostřední ohrožení a aktuálnost nebezpečí musely přinejmenším v zákulisí poutat pozornost účastníků, kteří měli na synodě příležitost výměny informací a hledání rad u kolegů. Jeden příklad na závěr. Ještě v r. 1451 byl na mohučské provinciální synodě podsunut papežskému legátu Mikuláši Kusánskému pamflet stěžující si na neadekvátní užití prostředků vybíraných proti Čechům. Berme to jako nepřímý doklad toho, že bohemikální (husitská)

⁹⁰ Konrad KRAUSE, *Alma mater Lipsiensis. Geschichte der Universität Leipzig von 1409 bis zur Gegenwart*, Leipzig 2003, s. 21-38.

⁹¹ W. RITTENBACH – S. SEIFERT, *Geschichte der Bischöfe Meissen*, s. 299n.: „tractatus contra communionem laicorum, tractatus contra Hussitas“.

⁹² R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 76, 268.

⁹³ Annette WIGGER, *Stephan Bodeker O.Praem., Bischof von Brandenburg (1421-1459). Leben, Wirken und Ausgewählte Werke*, Frankfurt/Main etc. 1992; TÁŽ, *Weil die Simples zu schützen sind. Die Stellungnahme des brandenburgischen Bischofs Stephan Bodeker (1383-1459) gegenüber den Hussiten*, in: Wichmann-Jahrbuch des Diözesangeschichtsvereins Berlin 42-43, 2002/03, s. 53-88; Fritz CURSCHMANN, *Die Diözese Brandenburg*, Leipzig 1906, s. 279-293. Revidovaný seznam brandenburských synod otiskl P. WIEGAND, *Diözesansynoden und bischöfliche Statutengesetzgebung im Bistum Kammin*, s. 331-2. Kázání není jednoznačně datovatelné, Bodekerův protihusitský spis „De oratione dominica“ zaměřený proti utrakvismu vznikl asi 1431/32.

tematika se mohla objevit na jednání synod nebo v jejich zákulisí, i když o tom oficiální dokumenty mlčí.⁹⁴

Naše procházka Evropou ukázala, že odezva na události v husitských Čechách byla téměř celoplošná. Od Lvova po Trevír a od Braniborska po Brixen mohlo duchovenstvo vyslechnout varování před „*heresis novissima*“, seznámit se více nebo méně adekvátně s její podstatou, vzít na vědomí predepsané kroky na ochranu před ní a zařídit se patřičně na sobě vymezeném teritoriu. Přehled si rozhodně nečiní nárok na úplnost. Synodální materiál není ještě zdaleka ani základním způsobem zpracován a zpřístupněn.⁹⁵ Další výzkum naše výsledky určitě doplní a zpřesní. Už teď si však můžeme dovolit několik závěrů.

Arcibiskupové a biskupové vycházeli ve svých protihusitských nařízeních z dekretů kostnického koncilu. Kde známe protihusitské opatření v rámci provinciálních statut, můžeme předpokládat jeho další šíření prostřednictvím diecézních synod. V několika případech to bylo i přímo doloženo. Maximálně tak bylo využito toho, co pro šíření církevních stanovisek nabízela synodální platforma: hierarchicky sestupné předávání zpráv a legislativních opatření od koncilu přes shromáždění biskupů jednotlivých provincií až po diecézní synody.

Prakticky ve všech provinciích obklopujících české země (nepostihli jsme pouze Ostříhom a Magdeburk⁹⁶) je doloženo toto volání do zbraně – duchovní i fyzické. Lze předpokládat a řada příkladů to dokazuje, že do každé diecéze dorazila zvěst „*de pravitate heretica Johannis Huss*“ a „*de falsis prophetis, qui turbarunt ecclesiam Dei*“. „Bohemí“ dostali nálepku kacířů a synody na tom mohly mít lví podíl. Synody jako právně relevantní místa formulovaly pro většinu střeoevropského kléru postoj k husitům, o nichž často pojednávaly v oddíle „*de hereticis*“.⁹⁷

Nejsilnější a nejrozsáhlejší reakci na husitství jsme zaznamenali v Polsku a ve Slezsku. Je to dáno jak dobovou realitou a kontextem tehdejší politické situace, tak mírou zájmu moderní historiografie o tyto otázky. Hnězdenské zákonodárství a potažmo vratislavské, stejně jako předpokládané míšeňské mělo také možnost nejbezprostředněji ovlivnit část zemí náležejících do svazku České koruny, a udržovat tzv. vedlejší země v protičeské náladě.

⁹⁴ Hermann HALLAUER, *Zur Mainzer Provinzialsynode von 1451*, Mitteilungen und Forschungsbeiträge der Cusanus-Gesellschaft 13, 1978, s. 253-263, zde s. 258-9 a 263 s edicí příslušného textu stížnosti.

⁹⁵ J. HELMRATH, *Partikularsynoden und Synodalstatuten*, passim.

⁹⁶ Seznam magdeburških synod má P. WIEGAND, *Diözesansynoden und bischöfliche Statutengesetzgebung im Bistum Kammin*, s. 328-331. Pro 15. stol. není materiál k dispozici.

⁹⁷ Toho se dotkl Z. JAKUBOWSKI, *Ustawodawstwo synodalne*, s. 74-5, a S. BYLINA, *Problém ohlasu husitství*, s. 140.

Formulace jednotlivých protihusitských opatření si byly velmi blízké až totožné. Byly založeny na dosavadním antiheretickém právu vypracovaném v rámci kanonického práva i v rámci právních norem světských.⁹⁸ Pozorovali jsme i koordinovaný postup velkých oblastí jako Porýní.

Opatření mohla mít různý charakter. Vedle výslovných protičeských výnosů to byla obecná protikacířská nařízení při průhledné časové i věcné souvislosti s husitstvím. Mezi kroky podnícené husitstvím můžeme za určitých podmínek počítat i skryté narážky na aktuální problémy, jako výklad smyslu eucharistie, pojetí svátosti kněžství atd. Přímo na synodách se objevily i soudní procesy s osobami obžalovanými ze sympatií s husitstvím.

Vedle geografického aspektu je zajímavý i moment časový. Před uzavřením stanoviska kostnického koncilu bije na poplach především Olomouc a Míšeň, možná i Hnězdo. Po vydání kostnických dekretů přichází téměř záplava výnosů jednotlivých metropolitů a diecézních biskupů, počínaje Salcburkem v r. 1418, přes silné aktivity jak polské tak německé ve 20. letech., až po zajímavý pokus o říšský nacionální koncil počátkem let třicátých. V polovině 30. let náhle synodální opatření mizí, zjevně v souvislosti s trendem vyjednávání nastoupeným na koncilu v Basileji. Ve 40. letech se však řada opatření vrací. V průběhu času ustupovalo volání po fyzickém boji s husity, zato se hluboko do 15. století udržovalo vědomí dogmatických úchylek a pojem husité pak již kryl zřejmě i jiné hereze.

Fyzická likvidace husitských kacířů vojenskými výpravami byla akcí mimořádnou a dočasnou. Představovala nárazový útok na ohnisko nebezpečí. Synody jako prostředek pravidelné pastorace zajistily vedle toho začlenění příslušných opatření do každodenního provozu, zachycení nebezpečných jednotlivců, varování až do „zapadlých chalup“. Přes součinnost obou postupů byla účinnost celkového protihusitského úsilí jen částečná. Studie se snažila ukázat, že nejen husitští přívrženci a jejich perzekuce, ale i tato stránka ohlasu na husitství patří do tématu „husitství a cizina“.

⁹⁸ Pro Polsko to ukázal P. KRAS, *Husyci*, s. 234nn. Poukázal mj. na souvislost mezi ediktem wieluňským a protikacířskými ustanoveními Fridricha II. z let 1220-32.

Závěr

Období, kterým jsem se v této práci zabývala, bylo ohraničeno významnými koncily, které vyvíjely snahu o reformu stávající církve. Zároveň měly výrazný dopad i na české záležitosti. Můžeme proto vnímat vedle sebe obecné i domácí vývojové trendy a snažit se najít mezi nimi vzájemné vazby.

Sledované období mělo svá osobitá specifika i v rámci dějin partikulárních koncilů a synod. Koncily v Kostnici, Basileji a Tridentu přinesly do legislativy zaměřené na synodální život významné podněty a vyznačovaly se snahou oživit tuto oblast a dodat jí dynamiku důrazem na reformní působení synod.

Vedle hlavního toku koncilních aktivit lze pozorovat náběhy, nebo i silnější proudy vedlejší, které představují určité separační tendence (jako francouzský galikanismus) a převratné renovační momenty (jako pokusy o konciliaristickou změnu církevní ústavy). V oblasti vnímání a chápání synod bylo výsledkem několik námětů na proměnu jejich kompetencí (pokusy o určitý typ národního koncilu, převzetí určité role světskými vrchnostmi, kontrolní funkce synod ve vztahu k biskupům).

Pro české země je sledovaná doba charakterizována především probíhající dvojí náboženskou válkou a jí nesenou převratnou myšlenkovou vlnou. Také husitství je snahou po reformě, ovšem reformě daleko radikálnější, která překročila hranice pravověří. Čechy jsou poznamenány vznikem dvojvěří a rozštěpením církve na její dvě zemské odnože. Vše, co bylo řečeno, se samozřejmě projevilo i v oblasti církevních shromáždění, podepsalo se na jejich vnější i právní podobě a na charakteru jejich působení. Na základě výkladu z předcházejících kapitol můžeme konstatovat, že výsledkem proměn bylo lavírování mezi tradicí a novotami: mezi uchováním vědomí kanonického rámce pro synodální instituce na jedné straně a na straně druhé nutností hledat nová řešení při nemožnosti zachovat stará.

Synody a jiná podobná shromáždění husitského a pak utrakvistického kléru navazovaly na vysoce vyvinutý synodální život pražské provincie, který těsně před husitstvím dosáhl vrcholné podoby co do četnosti, legislativní naplněnosti i duchovního milieu vytvářeného významnými osobnostmi, které se na programu pražských synod podílely. Snad právě proto se neprojevil po vypuknutí revoluce odpor ke shromáždění typu synod, jak je možné pozorovat v některých oblastech za německé reformace, a naopak se záhy začalo užívat právě formy synod pro řešení církevně-správních, politických, ale především věroučných problémů.

Již dvě desetiletí před vypuknutím husitské revoluce bylo české synodální fórum konfrontováno s narůstajícím reformním hnutím a vyrovnávalo se s ním. Tato konfrontace neměla jen obvyklou podobu restrikcí proti nositelům podezřelých názorů, nýbrž probíhala i v podobě dialogu, disputace přenesené z akademických poslucháren před širší publikum v arcibiskupském dvoře nebo dokonce ve světských prostorách staroměstské radnice. Posluchačstvo bylo složeno nejprve z mistrů a pražského duchovenstva. Později však na tato jednání „mimořádných synod“ z let 1408, 1412 až 1414 navážou další „učená hádání“, kde už bude přítomno ve větším počtu i laické publikum. To je ovšem pouze jeden směr vývoje synodality v Čechách.

Zásadním vývojovým mezníkem v českých dějinách se stalo husitství, které způsobilo rozštěpení pražské diecéze na dvě zemské církve, dlouholetou sedisvakanci pražského stolce i řadu dalších významných změn nejen v oblasti náboženského života. Při popsané silné tradici shromažďování kléru v Praze nepřekvapí, že se dařilo i nadále svolávat husitsky orientovaný klérus a v rámci kolektivu řešit nové aktuální otázky. Je z toho patrné, že byla pocíťována potřeba taková shromáždění organizovat a řešit aktuální otázky kolektivně. Můžeme to předpokládat na základě početnosti a průběhu příslušných událostí, neznáme však myšlenkové pochody, kterými se tehdejší aktéři dobrali k myšlence svolat synodu a jakým způsobem postupovali. Na rozdíl od pozdějších diskusí o roli koncilů a synod v době rané reformace nemáme k dispozici podobné úvahy husitů. Důležitou roli sehrály zemské sněmy – jako impuls i vzor.

V zásadě lze rozdělit vývoj do tří fází, které můžeme charakterizovat jak po stránce mechanismů svolávání synod, tak co do obsahového zaměření, ale i po stránce pramenné.

1. období (do r. 1448) se vyznačuje určitým tradicionalismem a snahou dodržet dosavadní řád. Ke svolávání celozemských shromáždění je využíván dosavadní arcibiskup a posléze zvolený kandidát – administrátor.

2. období (do r. 1471) je přechodnou fází, kdy se dočasně prosadí zeměpanské řešení – jako iniciátor svolání synod vystupuje král, především král-husita v osobě Jiřího z Poděbrad, který nepochybně držel režii jako správce země i u synody Ladislavovy.

3. období (od 1471) bych označila jako stavovské, neboť hlavní slovo dostávají sjezdy utrakvistických stavů. Katolická dynastie Jagellonců se v oblasti organizování duchovenstva neangažuje; po roce 1526 dochází naopak ke střetu s novou vládnoucí dynastií Habsburků.

Uvedená tři období můžeme charakterizovat i po stránce organizační. První perioda, „revoluční“ a „restaurační“, spadá do let 1418-1448. Synody se konaly jak v rámci pražského, tak tábořského svazu, navíc byla pořádána vzájemná shromáždění věnovaná věroučným

disputacím. Různých shromáždění z těchto prvních třiceti let utrakvismu v Čechách máme doloženo na čtyři desítky. Pouze část z nich je natolik dokumentována, aby bylo možné posoudit jejich podobu a charakter. Když budeme vycházet z nejlépe doložených shromáždění, můžeme konstatovat, že husitské duchovenstvo a jeho správci měli snahu zachovat alespoň do určité míry dosavadní podobu synod co do jejich svolání, průběhu a v jisté míře i výsledných dokumentů. Doložena jsou také synodální kázání. Výsledkem těchto synod byla usnesení ve formě článků – artikulí, které byly vyhlášeny jako závazné pro husitský klérus, jejich dodržování a trvanlivost však byly velmi problematické.

Patrná je ovšem i řada prvků, které odlišují husitské synody od katolických. Na prvním místě stojí zásadní problém svolavatele, tudíž legitimacy těchto shromáždění. Utrakvisté se s tím mezi sebou vyrovnávali podle aktuální situace, pro katolické okolí ovšem tento moment znamenal důvod pro odmítnutí kompetence takových shromáždění. Otázka obedience však nezůstala jen problémem utrakvistů, jak jsme zaregistrovali v případě katolických konvokací roku 1441.

K otázce svolavatele přistupuje také složení účastníků. Častá přítomnost, a také zasahování ze strany laiků byly předmětem pobouření nejen vnějších kritiků, poukazoval na ně i tábořský senior Mikuláš. Největším rozdílem oproti obvyklé diecézní synodě je okruh projednávaných otázek. Jednání se soustřeďovala na věroučné debaty a vyhlášovala jakési dílčí konfese, které se zvolna vyvíjely s pokračující dobou. Teprve od r. 1434 se vrací jako doplněk věroučné tematiky i tradiční problematika spojená s denní pastorační činností duchovních (především péče o liturgický prostor a předměty). Léta 1418-1448 tvoří formálně i obsahově uzavřené období, které historikovi předkládá určitý okruh otázek a poskytuje pouze určitý typ pramenů (opisy usnesení s nejasnými filiacemi, nebo analistické málomluvné zprávy, na jejichž základě lze jen velmi těžko řešit problém výběru adekvátních událostí atd.). Oba fenomény se budou od druhé poloviny století měnit.

V rámci prvního období se také uzavírá tábořský pokus o pořádání vlastních shromáždění. Doložitelné samostatné tábořské synody se omezují na 20. léta. Pro 40. léta jsme konstatovali velké početní oslabení skupiny tábořských kněží a jejich porady jsme zmínili jen jako okrajovou záležitost. Uzavírá se tu i řetězec učených hádání mezi radikálním Tábořem a umírněným utrakvismem reprezentovaným pražskými mistry.

Druhá fáze synodálního vývoje husitské epochy, tedy desetiletí, která následují po nástupu Jiřího z Poděbrad do čela země ve funkci správce Království, přinášejí pro výzkum synod v Čechách řadu změn. Mění se pramenná základna – většina zpráv má původ v katolickém prostředí ať domácím nebo v oblasti slezské Vratislavi, čímž je dána

jednostrannost informací. Malá četnost, podoba shromáždění a hlavně jejich účel a obsah jednání naznačují, že se poměry změnily. Ukončení válečné periody, uzavření smlouvy mezi českou zemí a koncilem a restaurování královské moci přinesly více ohledů na kanonické právo a méně politické vůle pořádat početně navštívená shromáždění, která by mohla narušit křehkou rovnováhu soužití „dvojího lidu“. Tomuto období dominují dvě paralelní synody z let 1454 a 1462 a disputace z r. 1465. Obě „dvojsynody“ reagovaly především na politickou situaci. Do popředí vystupuje otázka vyrovnání se oficiálního utrakvismu s menšinovým katolictvím v zemi.

Na tomto místě můžeme shrnout zjištění o synodálních aktivitách katolické strany. Na začátku válek jsme zaregistrovali jen několik dílčích konvokací katolického kléru, který se na nich odřekl arcibiskupa-konvertity. O další účasti katolíků na synodálních shromážděních můžeme uvažovat až v době působení legáta Filiberta v Praze. Od počátku 40. let jsme však zaregistrovali několik náznaků katolických shromáždění (1441 v Praze a Třeboni, 1448 v Praze), jejichž vyvrcholením jsou zmíněné dvě velké paralelní synody. Také koncem 60. a v 70. letech jsme viděli náznaky synodality ve formě dílčích konvokací, o jejichž charakteru nemůžeme říci nic bližšího pro nedostatek zpráv. Pro jagellonské období jsem nezaregistrovala ani takovéto náznaky, posledním echem je kázání ke kněžstvu Martina ze Svin (1478). První pokusy o oživení katolických synod vyvolaly zřejmě až dekrety Tridentského koncilu, již po znovuoobsazení pražského arcibiskupského stolce. Úspěch se však tehdy nedostavil, jisté oživení nastalo krátce jen na Moravě. Pražská synoda se uskutečnila až v r. 1605.

Jagellonské období přineslo další výraznou proměnu podoby shromáždění kléru podobojí. Po pramenné stránce je příznivou okolností dochování konsistorního archivu od r. 1525, ale ani ten nepřináší jednoznačné odpovědi na řadu otázek. Utrakvistické duchovenstvo se scházelo koncem 15. stol. a v prvních desetiletích 16. století opět častěji, v některých obdobích i každoročně. Formy těchto shromáždění se dost rozrůznily. Vzhledem k malé vypovídací schopnosti pramenných zpráv však není možno podat jednoznačnou typologii těchto událostí. Jednou (1486) bylo svoláno veškeré duchovenstvo biskupem Augustinem dočasně působícím v Čechách. Častěji se jednalo o samostatné schůzky převážně pražského kléru za vedení administrátorů, resp. o schůze venkovských děkanů. Administrátorské synody měly charakter konvokací, řešících různé dílčí aktuální problémy. Byly nástrojem běžné správy nižšího duchovenstva. Třetí formu představuje přítomnost kléru, nikoli jako jednotlivců, ale jako „reprezentativního kolektivu“, snad jako samostatné „kurie“, na sjezdech

utrakvistických stavů. Tento fenomén je nejpozoruhodnějším projevem synodality utrakvistického duchovenstva ve sledovaném časovém úseku.

Kněžstvo na utrakvistických stavovských sjezdech nevystupovalo samostatně. Bylo podřízeno světské složce, hledalo u ní oporu (připomeňme stavovské defensory). Odráží to dvojitý fakt: posílení aktivit laiků v církevních otázkách a postupující stavovský vývoj v českém státě. Iniciativa ve vztahu k synodám přešla z osoby krále na stavy. Shromáždění tohoto typu projednávala ponejvíce problémy, plynoucí ze soužití dvou konfesních táborů (stran) v zemi, jejich vzájemné rozepře a stížnosti. Pohybovala se tedy mezi otázkami politickými a disciplinárními. Pouze nárazově se vracejí usnesení v podobě konfesí – způsobil to především nástup reformace v Německu, vliv luteranismu a na něj reagující převrat v Praze roku 1524.

Při pohledu na celé „husitské“ století musíme konstatovat, že hlavním znakem synodality té doby je její velká variabilita. Jen okrajově tušíme vazbu na její starší předrevoluční projevy. Přesto tuto vazbu nelze popřít, neboť husité se hlásili ke statutům arcibiskupa Arnošta, Konráda a legáta Filiberta, čili udržovali vědomí a dojem kontinuity.

V souboru shromážděných zpráv o různých formách kněžských sněmů, konvokací a disputací lze jen stěží najít nějaké typologizační kategorie. Ani v rámci oficiální utrakvistické církve s centrem v Praze, ani v případě centra táborského, se nevytvořila nějaká pevná struktura synod, jejich kompetenční hierarchie, nějaké pravidelné termíny nebo jiné mechanismy. Těmto rozmanitým shromážděním je společná hlavní funkce: hledání věroučné pozice a řešení problémů utvářející se zemské církve. Všechna nemají celozemský dosah, ale nikoli proto, že by se vytvořila v zemi nějaká teritoriální organizace, nýbrž z důvodů mocensky proměnlivé situace, která vedla k nestabilitě i v rámci církevních struktur.

Pokud jsem naznačila určitou tendenci vývoje v čase v průběhu 15. století, vyjádřenou periodizací do tří časových fází, není tím řečeno, že každá z nich představuje uzavřené období s vyhraněnou podobou synod. Některé znaky se objevují a mizí, aby se znova vynořily později (angažovanost pražské městské rady), jiné koexistují vedle sebe bez jednoznačného vyhranění (biskupem řízená synoda 1486 vedle administrátorských synod děkanů a stavovských sjezdů). Vývoj synodality českého duchovenstva nebyl tedy rozhodně přímočarý. Celkově bych hodnotila svolávání kléru a jeho synodální aktivity v Čechách 15. století a na počátku století následujícího jako napětí mezi starým a novým, mezi tradicí a tvorbou nového. Na počátku vidíme úsilí o uchování tradice, které se sváří s revolučními výstřelky. Na konci se otvírá cesta k novým podobám, předzvěst reformace. V českém prostředí však nedojde k úplnému ztotožnění s reformací. Bránila tomu již pevně zakořeněná tradice reformace české, která představovala poněkud jiný základ pro novou setbu než půda dosud katolická.

Příloha I.

Latinská verze článků vyhlášených pražskou kapitulou 30. 9. 1441.

Základem edice je rukopis C = rkp knihovny metropolitní kapituly C 114, fol. 81rv (opis ze začátku 16. stol., před rokem 1513 nebo toho roku).

Různočtení uvedena z rukopisu M = Moravská zemská knihovna, Mk 19, zadní přídeští.

Třetí latinská verze je pozdním zpětným překladem T. A. Putzlachera v rkp UKn XXIII C 5/3, s. 674-675. Vzhledem k jeho odlišnosti, je otištěn samostatně za textem původním.

Při prepisu se řídím zásadami, které formulovala Anežka Vidmanová, K vydávání latinských textů české provenience ze 14. a 15. století, HT 8, 1985, s. 271-283, s přihlédnutím ke specifikám daného textu. Vzhledem k tomu, že opisy byly pořízeny v době rozkolísaných pravidel pro grafický zápis latinského textu, lze pozorovat rozdíl přístupu písaře rukopisu C (zřejmě o málo starší opis) a M (asi po 1526) v otázce návratu ke klasickému pravopisu (zvláště prepis ae – e). Upozorňuji proto v kritickém aparátu i na tyto rozdíly.

/fol. 81r/

Ista sunt mandata synodalia¹ in arce Pragensi per capitulum celebrata anno² 1441 in die Ieronimi³ publice pronunziata⁴

Primum aut primo⁵ mandatur quod Compactata per sacrum concilium Basiliense facta et confirmata prout ad unum quemque⁶ pertinet ab omnibus observentur integra et illesa.⁷

Item quod communio⁸ sub utraque specie ad populum est⁹ digne sumentibus licita¹⁰ et observantibus unitatem ecclesie¹¹ in omnibus que¹² sunt fidei et ritui universalis ecclesie utilis et salutaris. Nec a quovis insipiente quovis modo hereticetur aut damnetur.

Item quod omnes communicantes sub utraque specie qui unionem ecclesiasticam acceperunt et tenent realiter et cum effectu in unitate fidei catholice¹³ et conformitate ritus universalis

¹ M: sinodalia

² M: anno domini

³ M: Iheronimi

⁴ M: promulgata

⁵ M: začíná *Primo*, předcházející dvě slova nemá

⁶ M: quenque

⁷ M: integra et illesa observentur

⁸ C: všude zkratkou; M: všude rozepsáno jako *communio* (dále neuvádím)

⁹ M: et

¹⁰ M: est licita

¹¹ C: všude *ecclesie*, M: všude *ecclesiae*

¹² M: quae

¹³ M: catholicae

ecclesie habeantur et teneantur ut fratres et veri filii reverentes et obedientes et ut ipsis a nullo detrahatur palam vel occulte.

Item mandatur quatenus plebani et eorum vicarii // (f. 81v) illis personis que¹⁴ usum habent communicandi sacrum eucharistie¹⁵ sacramentum sub duplici¹⁶ specie requisiti prout ad unum quemque pertinet aut in futurum pertinebit ministretur et pro necessitate plebis ut non negligatur faciatis ministrari.

Datum in arce Pragensi anno¹⁷ ut¹⁸ supra

Putzlacher, XXIII C 5/3 (asi 1790 ?)

/s. 674/

Ut vero landfried aut conventio illa constans permaneat, propter ejus firmitatem universus clerus Pragensis certos articulos inter se confecit et conclusit, eosque in arce Pragensi in capitulo in die sancti Hieronymi anno Dni 1441 ita publicavit.

Primo praecipitur, ut compactata per concilium Basylense confecta et firmata in quantum uniuscujusque interest, ab omnibus integre et sine defectu observentur.

Item quod communio sub utraque specie a populo accepta sit justa debita, et observatio unionis ecclesiae sanctae in rebus omnibus eminentioribus, et magis praecipuis, sicut etiam observatio rituum ecclesiae sanctae sit fructuosa et salutaris; neque a quocunque, ut pote imprudenti // (s. 675) ullo modo et consuetudine haec pro haeresi habeantur, aut vituperentur, et contemnentur.

Item omnes communicantes sub utraque specie, qui unionem sacrae ecclesiae susceperunt, et vere ac realiter observant, atque in unione fidei Christianae et concordiae rituum sanctae universalis ecclesiae perseverant, tales habeant et aestiment pro veris fratribus et filiis ecclesiae sanctae honestis et obedientibus, illis etiam honorem et aestimationem nullus detrahat, aut imminuat aperte nec occulte.

Item praecipitur, ut parochi et eorum vicarii illis personis, quae consueverunt sumere sacram Eucharistiam, nequae Corpus et Sanguinem Domini sub utraque specie dum ab illis personis petentur et requirentur, prout uniuscujusque interest, aut futuris temporibus intererit, communionem tali modo administrent, et dispensent, et pro necessitate hominum ne negligantur ut eis administretur, mandent.

¹⁴ M: quae

¹⁵ M: eucharistiae

¹⁶ M: duplici

¹⁷ M: anno et die

¹⁸ M: quibus

Příloha II.

Usnesení pražské synody z V/VI 1448, zapsané 11. 6. 1448 do pražských městských knih

Při složité textové tradici tohoto usnesení (viz kapitola V/1) jsem se zatím rozhodla pro samostatnou edici „městské“ verze usnesení a porovnání obou verzí na základě jednoho vybraného rukopisu.

I. Edice verze pražské vychází ze staroměstské knihy č. 992, různovětní sledují zápis z knihy novoměstské a z rukopisu uloženého ve Stuttgartu.

základní text: **A: AMP 992**, fol. CCXXIr

různovětní: **B: AMP 2083**, fol. Q3v

S1: Stuttgart Theol 37, f. 275v-276r

Ista sunt nuper immediate post exitum legati conclusa in plena congregacione cleri Pragensis in collegio Karoli et singulorum / (S1 f. 275v) vocibus et consensu roborata, ita ut si quis contra hec¹ predicaret vel dogmatisaret, tamquam inimicus et publicus perturbator pacis ab omnibus habeatur et ab urbe excludatur.

Primo quod compactata facta cum ecclesia ab omnibus teneantur et ab utraque parte fideliter observentur exemplo congregacionis regni, qui ea ex integro tenere firmiter devoverunt.

Item horum omnes ex compactatis debent tenere et fateri,² quod communio sub utraque specie ad populum sit auctoritate domini Ihesu Christi³ et eius vere sponse ecclesie veritas⁴ Christi utilis et salutaris.

Item quod nemo audeat in hac urbe dare sub una specie tam publice vel occulte.

Item quod nemo audeat predicare, quod non plus sed tantum datur de fructu et gracia sub una specie tantum sicut sub utraque.

Item quod nemo audeat in predicacionibus vel in confessionibus prefate veritati communionis⁵ sub utraque specie quomodolibet⁶ detrahare vel ab ea seducere.

Item quod nemo audeat prefatam communionem vel⁷ taliter communicantes hereticare vel scismaticos appellare⁸ vel quomodolibet⁹ infamare seu¹⁰ condempnare sub pena exclusionis ab hac urbe et a regno

Item mandatur omnibus plebanis quatenus¹¹ ipsi non tamen per vicarios sed per se ipsos ministrent sacram communionem¹² populo.¹³

¹ v B chybí

² B: *fati*

³ B: *Cristi*

⁴ S1: *veritatis*

⁵ B: *comunionis*

⁶ S1: *quolibet*

⁷ v B chybí

⁸ B: *appelare*

⁹ S1: *quolibet*

¹⁰ S1: *vel*

¹¹ B: *quatinus*

pouze v A:

/škrť: Actum pleno in consilio f. III ante Viti/

Lecta sunt hec et confirmata per dominos magistros civium et consules maioris et nove civitatum Pragensium in pleno consilio pretorii Maioris civitatis prefate anno domini M⁰CCCC⁰XLVIII⁰ f. III ante Viti (= 11.6.)

II. Srovnání druhé latinské verze usnesení z dopisu Jana Kapistrána Rokycanovi s verzí pražskou. Tučně je tištěn text Kapistránův, obyčejně společné partie, kurzivou v závorce pasáže obsažené jen v pražské verzi.

rkp A: AMP 992, fol. CCXXIr

rkp S3: Stuttgart Theol 37, f. 237v-238r

nadpis S3:

Articuli editi per magistros et clerum Pragensem et dominos consules civitatum Pragensium feria quarta¹⁴ ante festum sancti Viti.

Primus articulus quod compactata...

*(Primo) quod compactata facta cum ecclesia¹⁵ ab omnibus **efficaciter** teneantur (et ab utraque parte fideliter observentur exemplo congregacionis regni, qui ea ex integro tenere firmiter devoverunt).*

*(Item horum omnes ex compactatis debent tenere et fateri, quod communio sub utraque specie ad populum sit auctoritate domini Ihesu Christi et eius vere sponse ecclesie veritas Christi utilis et salutaris.)¹⁶ Secundus articulus quod omnes predicatores **affirment communionem utriusque speciei esse veram, utilem et salubrem vel salutarem.**¹⁷*

Quartus *(Item) quod (nemo) nullus audeat porrigere (in hac urbe dare) sub una specie (tam) publice (vel) aut occulte.*

Tercius *(Item) quod (nemo) nullus audeat predicare, quod (non plus sed) tantum (datur de fructu et gracia) sumitur sub una specie (tantum sicut) quantum sub utraque ad gracias concessas alias contentas, cum hoc sit contra communicantes sub utraque specie.*

(Item quod nemo audeat in predicacionibus vel in confessionibus prefate veritati communionis sub utraque specie quomodolibet detrahere vel ab ea seducere.)

Sextus *(Item) quod sit communicantes (nemo) nullus audeat (prefatam communionem vel taliter communicantes hereticare vel scismaticos appellare vel quomodolibet) quovismodo dif(in)famare (seu condempnare sub pena exclusionis ab hac urbe et a regno) puta (?) hereticos, scismaticos sed quod ab omnibus teneantur pro fidelibus / (f. 238r) cristianis.*

¹² B: *comunionem*

¹³ B: *etc.*

¹⁴ arabskou číslicí, ne dost zřetelnou

¹⁵ S3: *cum ecclesia facta*

¹⁶ S3: jiný text jak výše následuje

¹⁷ S3: následuje čl. 4., pak třetí.

Quintus¹⁸ (*Item mandatur*) **quod (omnibus plebanis) omnes plebani manu propria communicent populum sub utraque specie.** (*quatenus ipsi non tamen per vicarios sed per se ipsos ministrent sacram communionem populo*).

(238r, pokračuje:)

Septimus quod omnes sacerdotes Pragenses et monachi sunt sub obediencia et magistri Przibram et magistri Procopii. Si autem quispiam nollit consentire vel non debet foveri sed videat ne ipsum damnum consequacem. Vides, quomodo vos implicatis et vobis ipsis eodem contextu eademque serie contradicitis. /následuje Kapistránův komentář, jak si odporují ve svých nařízeních, tedy komentář tohoto textu/

¹⁸ S3: předchází před článkem, označeným jako šestý. Čl. 5. podle číslování úřední verze v S3 chybí.

Seznam literatury

Staré neanonymní tisky

- Balbín Bohuslav, *Epitome historica rerum Bohemicarum...*, Pragae 1677
Bílejovský Bohuslav, *Kronika česká*, Norimberk 1537, reed. 1816 (Jos. Skalický)
Cochlaeus Joannes, *Historiae hussitarum libri XII*, Moguntiae 1549
Dubravius Johannes, *Historia Bohemica* (1552)
Ebendorfer Thomas, *Chronica pontificum Romanorum*, MGH-SS, N.series 16
Ebendorfer Thomas, *Chronica regum Romanorum II*, MGH-SS, N.series 18
Goldast Melchior, *Consultatio de officio electoris Bohemiae*, Norimbergae 1611, a *Appendix commentariorum de iuribus ac privilegiis regni Bohemiae*, Francofordiae 1627
Hájek z Libočan Václav, *Kronika česká*, Praha 1541, reed. 1819
Komenský Jan Amos, *Historie o těžkých protivenstvích církve české*, lat. 1648, čes. 1655 (ed. F. M. Bartoš, 8. vyd. Praha 1922; ed. Šimek-Kaňák Praha 1952)
Lukáš Laetus, *Krátkey spis o jednotě Bratří waldenských...*, 1585
Lupáč Prokop z Hlavačova, *Kalendarium historicum*, Pragae 1584
Martene Edmund-Durand Ursino, *Veterum scriptorum et monumentorum... ampl. collectio V*, Parisiis 1729
Pešina Tomáš z Čechorodu, *Phosphorus septicornis*, Pragae 1673
Pius II., *Commentarii*, Romae 1584, reed. 1974, resp. 1984
Pubitschka Franz, *Chronologische Geschichte Böhmens VIII*, Prag 1795; IX, Prag 1798
Prochaska František Faustin, *Miscellaneen der böhmischen und mährischen Litteratur...I/3*, Prag 1785
Raynaldus Od.: vyd. in *Caesaris Baronii... Annales ecclesiastici...*, ed. Aug. Theiner, T. 27-29, Barri-Ducis 1874-76: sv. 29, 1876, s. 332-3
Rieger Georg Cunrad, *Die alte und neue Böhmische Brüder I-VI*, Zühlichau 1734-39
Stránský Pavel, ze Zap., *O státě českém*, ed. Praha 1946³, kap. VI. s. 161-3
Šturm Václav, *Srovnání víry a učení Bratří starších*, Litomyšl 1582
Theobald Zacharias, *Hussitenkrieg I-III*, Nürnberg 1621
Veslavín Daniel Adam, *Kalendář historický*, I.vyd. 1578, 2.vyd. 1590
Voigt M. A.(ed.), *Hilarii Litomericensis Disputatio cum Joanne Rokyczana coram Georgio rege Bohemiae per quinque dies habita anno 1465*, Pragae 1775

Tištěné prameny – edice – pomůcky

- ALBERIGO J. y otros (edd.), *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Bologna 1973³
ANDRIEU Michel, *Le Pontifical Romain au Moyen-Age III, Le Pontifical de Guillaume Durand*, Citta del Vaticano 1940
BARTOŠ František Michálek, *Literární činnost M. Jakoubka ze Stříbra*, Praha 1925
BARTOŠ František Michálek, *Literární činnost M. J. Rokycany, M. J. Příbrama, M. J. Payna*, Praha 1928
BARTOŠ František Michálek, *Soupis rukopisů Národního musea v Praze I*, Praha 1926
BUCER Martin, *Opera omnia*, series I, Deutsche Schriften, Bd. 6.2, hgbn. v. Robert Stupperich, Gütersloh 1984, *Dokumente zur 2. Strassburger Synode von 1539*, s. 191-212 (úvodní výklad k edici, zpracovali Marijn de KROON – Hans-Georg ROTT)
BIDLO Jaroslav, *Akty Jednoty bratrské II*, Brno 1923
BOROVÝ Klement, *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické I, Akta konsistoře utrakvistické*, Praha 1868; II, *Akta konsistoře katolické*, Praha 1869

- Český bohovědný slovník II, Praha 1916; III, Praha 1926
- DOKOUPIL Vladislav, *Soupis rukopisů mikulovské dietrichšteinské knihovny*, Praha 1958
- DVORSKÝ F. (ed.), *Sněmy české I*, Praha 1877
- ERŠIL Jaroslav, *Acta summorum pontificum res gestas Bohemicas aevi praeussitici et hussitici illustrancia II*, Praegae 1980
- GOETERS J.F.Gerhard (ed.), *Die Akten der Synode der Niederländischen Kirchen zu Emden vom 4.-13. Oktober 1571*, Neukirchen 1971
- HARDT H. von (Hg.), *Magnum Oecumenicum Concilium Constanciense*, Bd. IV, Frankfurt-Leipzig 1700
- HÖFLER Konstantin, *Geschichtschreiber der hussitischen Bewegung I-III*, Wien 1856-66
- KUNISCH Johann Gottlieb (ed.), *Peter Eschenloer, Geschichte der Stadt Breslau*, I-II, 1827
- Lexikon für Theologie u. Kirche*, Tübingen 2000
- MANSI Joannes D., *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio XXIX*, Venetiis 1792 (reprint Paris 1901)
- MAREK Jindřich – MODRÁKOVÁ Renáta, *Zlomky rukopisů v Národní knihovně České republiky*, Praha 2006
- MARKGRAF Hermann (Hg.), *Historia Wratislaviensis...* von Mag. Peter Eschenloer, Breslau 1872 (Scriptores rerum Silesiacarum VII)
- MARKGRAF Hermann, *Politische Correspondenz Breslaus im Zeitalter Georgs von Podiebrad I. 1454-63*, Breslau 1873 (Scriptores rerum Silesiacarum VIII)
- MOLNÁR Amedeo – Romolo CEGNA (edd.), *Confessio Taboritarum*, Roma 1983
- MROZOWICZ Wojciech (ed.), *Cronica monasterii canonicorum regularium (s. Augustini) in Glacz, Wratislaviae* 2003
- MUP I/2 = *Liber decanorum facultatis philosophicae Universitatis Pragensis*, in: Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis I/2, Praegae 1832
- MUP III = Antonius Dittrich – Antonius Spirk (edd.), *Statuta Universitatis Pragensis*, Praegae 1848
- PALACKÝ František (ed.), *Archiv český I, II, III, V, VI (1840-1872)*
- PALACKÝ František, *Starí letopisové čeští*, Praha 1829; reed. J. Charvát, in: Dílo F. Palackého II, Praha 1940
- PALACKÝ František, *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens und seiner Nachbarländer im Zeitalter Georgs von Podiebrad (1450-1471)*, Wien 1860 (FRA XX)
- PATERA Adolf – PODLAHA Antonín, *Soupis rukopisů Knihovny metropolitní kapituly pražské I-II*, Praha 1910-22
- PRAŽÁK Josef M. – NOVOTNÝ František – SEDLÁČEK Josef, *Latinsko-český slovník*, Praha 1999
- Religion in Geschichte und Gegenwart*, Tübingen 2004⁴.
- RICHTER Aemilius Ludwig (Hg.), *Die evangelischen Kirchenordnungen des 16. Jhdts. Urkunden und Regesten zur Geschichte des Rechts und der Verfassung der evangelischen Kirche in Deutschland I-II*, Weimar 1846, Nachdruck Nieuwkoop 1967
- ROSENKRANZ Albert (Hg.), *Sitzungsberichte der reformierten Synoden des Herzogtums Jülich während der Gegenreformation 1611-1675*, Düsseldorf 1972
- ROTH Gunhild (Hg.), *Peter Eschenloer, Geschichte der Stadt Breslau*, I-II, Münster 2003 (Darstellungen und Quellen zur schlesischen Geschichte, Bd. 29)
- RYNEŠOVÁ Blažena – PELIKÁN Josef, *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka*, sv. I-IV, Praha 1929-1954
- ŘÍČAN Rudolf (ed.), *Církevní řád Jednoty bratří českých*. Do nové češtiny převedl Zdeněk Vojtěchovský, Praha 1945
- SEDLÁČEK August, *Mistopisný slovník historický Království českého*, reprint Argo 1998

- SEHLING Emil a pokračovatelé, *Die evangelischen Kirchenordnungen des XVI. Jhdts*, I-XV (Leipzig, později Tübingen, I, 1902–)
- SCHANNAT Johann Friedrich – HARTZHEIM Joseph, *Concilia Germaniae* I-XI, 1749-1790
- SCHMIDT Valentin – PICHA Alois, *Urkundenbuch der Stadt Krummau in Böhmen* II, Prag 1910
- SCHNEIDER Herbert (Hg.), *Die Konzilsordines des Früh- und Hochmittelalters (Ordines de celebrando concilio)*, Hannover 1996 (MGH – Ordines de celebrando concilio)
- SKALSKÝ Gustav A., *Dva vizitační řády Jednoty bratrské a Řád zvláštní mezi bratřími z r. 1609*, Praha 1907
- SPUNAR Pavel, *Literární činnost utrakvistů doby poděbradské a jagellonské*, ARBI I, 1978, s. 165-269
- SPUNAR Pavel, *Repertorium Auctorum Bohemorum protractum idearum post universitatem Pragensem conditam illustrans* I-II, in: *Studia Copernicana* 25, 1985 a 35, 1995
- ŠIMÁK Josef V. (ed.), *Fontes rerum Bohemicarum* VI, Praha 1907
- ŠIMEK František – Miloslav KAŇÁK (edd.), *Staré letopisy české z rukopisu křižovnického*, Praha 1959
- ŠIMEK František – F. M. BARTOŠ (edd.), *Staré letopisy české. Z vratislavského rukopisu*, Praha 1937
- Theologische Realenzyklopädie* 19, 1990, 32, 2001
- TOBOLKA Zdeněk (red.), *Knihopis československých tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století* I-II, Praha 1925-1939
- TRNKA František, *Náboženské poměry při kutnohorské konsistoři r. 1464-1547. Z kutnohorského archivu*, VKČSN, tř. fil.-hist.-jaz., roč. 1931, Praha 1932, č. I
- TRUHLÁŘ Josef, *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum qui in c.r. bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur* I, Pragae 1905
- TRUHLÁŘ Josef (ed.), *Manuálník M. Václava Korandy*, Praha 1888
- VOLKMER–HOHAUS Franz, *Urkunden und Regesten zur Geschichte der Grafschaft Glatz von 1401 bis 1500: „Augustinerchronik“*, in: *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz* II, Habelschwerdt 1888
- WEBER (Kadlec) Jaroslav – TRÍŠKA Josef – SPUNAR Pavel, *Soupis rukopisů v Třeboni a v Českém Krumlově*, Praha 1958

Literatura

- ADAM Adolf, *Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj*, Praha 2001
- ANDRIÁNYI Gabriel, *Der erste Erneuerer des katholischen Lebens nach der Reformation in Ungarn: Primas Miklós Oláh, Erzbischof von Gran (1493-1568)*, in: *Ecclesia militans* (Festschrift für R. Bäumer), Paderborn etc. 1988, p. 491-517
- ANDRIÁNYI Gabriel, *Die ungarischen Synoden*, AHC 8, 1976, s. 541-75
- ARTONNE André – GUIZARD Luis – PONTAL Odette, *Répertoire des statuts synodaux des diocèses de l'ancienne France du XIIIe a la fin du XVIIIe siècle*, Paris 1964, 2. vyd. 1969
- AVRIL Josef – PONTAL Odette (edd.), *Les statuts synodaux français du XIIIe siècle*, I-V, 1971-2001
- BAĎURA Bohumil, *Styky mezi českým královstvím a Španělskem ve středověku*, TA 7, 1996-97, s. 5-87
- BACHMANN Adolf, *Geschichte Böhmens* II, Prag 1905

- BARION Hans, *Das fränkisch-deutsche Synodalrecht des Frühmittelalters*, Bonn-Köln 1931, reprint Amsterdam 1963 (Kanonistische Studien u. Texte Bd. 5-6)
- BARTOŠ František Michálek, *Dějiny Jednoty bratrské*, Praha 1923 (překlad dějin J. T. Müllera)
- BARTOŠ František Michálek, *Do čtyř pražských artikulů*, SPDHMP V/2, Praha 1925, s. 481-591
- BARTOŠ František Michálek, *Husitská revoluce I-II*, Praha 1965-66
- BARTOŠ František Michálek, *Konec kněží tábořských*, ThPř KřR 21, 1954, s. 134-141
- BARTOŠ František Michálek, *Neznámý spis proti Chelčickému a prvotní Jednotě bratrské*, JSH 17, 1948, s. 60-64
- BARTOŠ František Michálek, *Poslední bitva M. J. Rokycany*, KřR 22, 1955, s. 312-317
- BARTŮNĚK Václav, *Konrád z Vechty*, in: *Duchovní pastýř* 16, 1966, s. 9 passim 183
- BAŠTECKÁ Lydia, *Vnitřní vývoj české církve podobojí a jejího vrcholného orgánu, tzv. konsistoře dolejší v letech 1517-1529*, dipl. pr. FF UK - PVH, Praha 1971
- BAUM Wilhelm, *Císař Zikmund*, Praha 1996
- BECK Emil, *Handschriften und Wiegendrucke der Gymnasial-Bibliothek in Glatz I*, in: *Beilage zu dem Jahresbericht des Königlichen Katholischen Gymnasiums zu Glatz*, Glatz 1892
- BIERITZ Karl-Heinrich, *Gottesdienst als Ritual*, in: *Handbuch der Liturgik. Liturgiewissenschaft in Theologie und Praxis der Kirche*, hgg. v. Hans-Christoph Schmidt-Lauber u. Karl-Heinrich Bieritz, Leipzig-Göttingen 1995, s. 119-127
- BIERITZ Karl-Heinrich, *Liturgik*, Berlin-N.York 2004
- BINTERIM Anton Joseph, *Pragmatische Geschichte der deutschen Concilien vom vierten Jahrhundert bis zum Concilium von Trient*, Mainz 1852
- BLÁHOVÁ Marie, *Milíč von Kroměříž und seine Synodalpredigten*, in: *Partikularsynoden im späten Mittelalter*, s. 363-376.
- BOHÁČ Zdeněk, *Struktura feud. pozemkové držby v Čechách na prahu husitské revoluce (Pokus o rekonstrukci podle patronátních práv)*, FHB 7, 1984, s. 7-42;
- BOHÁČEK Miroslav, *Vyhláška o kompaktátech a přijímání pod obojí z 12. dubna 1437*, ČSPS 63, 1955, s. 36-40
- Bohemia sacra. Das Christentum in Böhmen 973-1973*, hg. v. Ferdinand SEIBT, Düsseldorf 1973
- BOLDAN Kamil – URBÁNKOVÁ Emma, *Rekonstrukce knihovny Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic*, v tisku
- BONICELLI Silvio Cesare, *I concili particolari da Graziano al concilio di Trento. Studio sulla evoluzione del diritto della Chiesa Latina*, Brescia 1971
- BORGOLTE Michael, *Die mittelalterliche Kirche*, München 1992
- BOROVÝ Klement, *Die Utraquisten in Böhmen*, Wien 1866
- BOROVÝ Klement, *Svěcení kněží utrakvistických*, ČKD 1866, s. 105-121
- BOUBÍN Jaroslav, *Jan Rokycana. Poznámky k "druhému životu" husitského arcibiskupa*, in: *Sborník muzea Dr. Boh. Horáka, Suppl. Historie 3, Rokycany 1997*, s. 5-19
- BOUBÍN Jaroslav, *K protipikartským traktátům Petra Chelčického a M. Jana Příbrama*, FHB 4, 1982, s. 127-159
- BOUBÍN Jaroslav, *Petr Chelčický. Myslitel a reformátor*, Praha 2005
- BOUBÍN Jaroslav – ZACHOVÁ Jana, *Žaloby katolíků na Mistra Jana z Rokycan*, Rokycany 1997
- BRANDMÜLLER Walter, *Das Konzil von Konstanz 1414-1418*, I-II, Paderborn etc. 1991-1997
- BREHM Karl, *Zur Geschichte der Konstanzer Diözesansynoden während des Mittelalters*, in: *Diözesanarchiv von Schwaben 22-23*, 1904-5

- BROCKMANN Thomas, *The Problem of the Ecumenical Council in German Reformation. Pamphlet Literature 1520-1563*, AHC 36, 2004, p. 423-446
- BRZOSKA Emil, *Die Breslauer Diocesansynoden bis zur Reformation, ihre Geschichte und ihr Recht*, Breslau 1939 (Darstellungen und Quellen zur schlesischen Geschichte, Bd. 38)
- BYLINA Stanisław, *Husycki biskup-kaznodzieja o pobożności swych wiernych*, in: Týž, *Kultura ludowa Polski i Słowiańszczyzny średniowiecznej*, Warszawa 1999, s. 115-125
- ČORNEJ Petr, *Velké dějiny zemí Koruny české V. 1402-1437*, Praha-Litomyšl 2000
- ČORNEJ Petr, *Velké dějiny zemí Koruny české VI. 1437-1526*, Praha-Litomyšl 2007
- ČELAKOVSKÝ Jaromír, *O vývoji středověkého zřízení radního v městech pražských*, SPDHMP I/2, 1920, s. 124-389
- ČELAKOVSKÝ Jaromír, *Soupis rukopisů chovaných v Archivu královského hl. města Prahy*, SPDHMP I/2, 1920
- Dějiny města Ústí nad Labem*, kol. za red. Kristiny KAISEROVÉ a Vladimíra KAISERA, Ústí n. L. 1995
- Dějiny Prahy I. Od nejstarších dob do sloučení pražských měst (1784)*, red. Jan VLK, Praha-Litomyšl 1997
- Diccionario de Historia eclesiástica de España I-III*, Madrid 1972-74
- DOBIÁŠ Josef, *Dějiny Pelhřimova I-III*, Pelhřimov 1927-1954
- DRAGOUN Michal – MAŤA Petr, *Komorní soud za Vladislava Jagellonského (1471-1488)*, SAP 47, 1997, s. 255-292
- EBERHARD Winfried, *Die deutsche Reformation in Böhmen 1520-1620*, in: *Deutsche in den böhmischen Ländern*, hg. v. Hans Rothe, Köln-Weimar-Wien 1992, s. 103-123
- EBERHARD Winfried, *Konfessionsbildung und Stände in Böhmen 1478-1530*, München - Wien 1981
- ECKERT Alfred, *Evangelische Schulordnungen und „Lehrverträge“*, Bohemia 21, 1980, s. 15-58
- ECKERT Alfred, *Fünf evangelische (vor allem lutherische) Kirchenordnungen in Böhmen zwischen 1522 und 1609*, Bohemia 18, 1977, s. 35-50
- ELBEL Petr, *Zlomek olomoucké konfirmační knihy z let 1452-1455. Předběžné výsledky rozboru opomíjeného pramene k poznání církevní topografie, diecézní správy a konfesního soužití na Moravě po polovině 15. století*, in: *Církevní topografie a farní síť pražské církevní provincie v pozdním středověku*, edd. Jan Hrdina – Blanka Zilyská, *Colloquia mediaevalia Pragensia* 8, 2007, s. 91-137
- ELBEL Petr, recenze ad: P. Krafl, *Synody a statuta*, in: ČMM 124, 2005, s. 538-543
- ENDRIß Julius, *Die Ulmer Synoden und Visitationen der Jahre 1531-47. Ein Stück Kirchen- und Kulturgeschichte*, Ulm 1935
- ERŠIL Jaroslav, *České stavovství a pohusitský katolicismus. K problematice vzájemného vztahu*, FHB 6, 1984, s. 99-108
- Facta probant homines*. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové, edd. Ivan HLAVÁČEK – Jan HRDINA, za spolupr. Jana KAHUDY a Evy DOLEŽALOVÉ, Praha 1998
- FEINE Hans Erich, *Kirchliche Rechtsgeschichte I*, Weimar 1954²
- FIKRL Jaroslav, *Jan Papoušek ze Soběslavi*, in: OSN XIX, s. 187
- FILIPÍ Pavel, *Církev a církve. Kapitoly z ekumenické eklesiologie*, Brno 2000
- FISCHER Joseph Anton – LUMPE Adolf, *Die Synoden von den Anfängen bis zum Vorabend des Nicaenums*, Paderborn etc. 1997

- FOIS Mario, *Eklesiologie konciliarismu*, in: Jan Hus na přelomu tisíciletí. Edd. Miloš Drda – František J. Holeček – Zdeněk Vybíral, Husitský Tábor – Supplementum 1, Tábor 2001, s. 187-207
- FOREVILLE R., *Lateran I-IV*, Mainz 1970 (Geschichte der ökumenischen Konzilien 6)
- FRANCEK Jindřich, *Úřad kostelníků v Jičíně a jejich kniha záduší 1431-1508*, SAP 31, 1981, č. 1, s. 75-104
- FRIND Anton, *Die Kirchengeschichte Böhmens III-IV*, Prag 1872-78
- FRIEDRICH Julius, *Die Entstehung der Reformatio ecclesiarum Hassiae von 1526. Eine kirchenrechtliche Studie*, Giessen 1905
- FUDGE Thomas A., *Reform and the Lower Consistory in Prague, 1437-1497*, in: The Bohemian Reformation and Religious Practice 2, edd. Zdeněk V. David – David R. Holeton, Praha 1998, s. 67-96
- GAUDEMET Jean, *Le gouvernement de l'Eglise a l'époque classique*, Paris 1979
- GOLL Jaroslav, *Některé prameny k náboženským dějinám v 15. století. Z rukopisu gymnasiální knihovny v Kladsku*, VKČSN, tř. fil.-hist.-jaz., Praha 1896, č. I
- GOLL Jaroslav, *Petr Chelčický a Jednota v XV. stol.*, Praha 1916
- GÖRÖZDI Zsolt, *Pojetí církve ve významnějších církevních rádech reformačních církví*, diss. ETF UK Praha 2005
- GROHE Johannes, *Die Synoden im Bereich der Krone Aragón von 1418 bis 1429*, Paderborn etc. 1991 (Konziliengeschichte, red. W. Brandmüller)
- HAERING Stephan, *Mittelalterliche Partikularsynoden in Baiern. Ein Überblick zum Raum der Bistümer Chiemsee, Freising, Passau und Regensburg*, in: Partikularsynoden im späten Mittelalter, s. 77-97
- HAFFNER Franz, *Die Konzilsfrage auf dem Reichstag zu Speyer 1526 im Spiegel der damaligen Aussen- u. innenpolitischen Situation*, Blätter für pfälzische Kirchengeschichte 37/38, 1970/1, p. 59-201
- HALAMA Ota, *Otázka svatých v české reformaci*, Brno 2002
- HARTMANN Wilfried, *Die Synoden der Karolingerzeit im Frankreich und in Italien*, Paderborn etc. 1989
- HAUCK Albert, *Kirchengeschichte Deutschlands I-V*, Leipzig 1904-1912³⁻⁴. a další vydání, V/2, Berlín 1958⁹.
- HEBER František Alexandr, *České hrady, zámky a tvrze I, Západní Čechy*, vyd. a překl. Irena Bukačová, Praha 2002
- HEFELE Carl Joseph, *Conciliengeschichte VIII*, Freiburg/Breisgau 1887
- HEFELE Charles Joseph – LECLERCQ Dom Henri, *Histoire des Conciles d'après les documents originaux*, I-XI/2 Paris 1907-1952
- HERRE Hermann (Hg.), *Concilium Basiliense, VII. Protokolle des Concils 1440-1443*. Aus dem Manuale des Notars Jakob Hüglin, Basel 1910
- HEJNIC Josef – BOK Václav, *Gesners europäische Bibliographie und ihre Beziehung zum Späthumanismus in Böhmen und Mähren*, Rozpravy ČSAV, spol. v., 98/3, 1988
- HEJNIC Josef –POLÍVKA Miloslav, *Plzeň v husitské revoluci*, Monographia Historica Bohemica 3, 1987
- HELMHOLZ Richard H. (ed.), *Canon Law in Protestant Lands*, Berlin 1992 (Comparative Studies in Continental and Anglo-American Legal History Bd. 11)
- HELMRATH Johannes, *Das Basler Konzil 1431-1449. Forschungsstand und Probleme*, Köln-Wien 1987
- HELMRATH Johannes, „Geistlich und werntlich“. *Zur Beziehung von Konzilien und Reichsversammlungen im 15. Jahrhundert*, in: Vorträge u. Forschungen XLVIII, Stuttgart 2002, s. 477-517

- HELMRATH Johannes, *Partikularsynoden und Synodalstatuten des späteren Mittelalters im europäischen Vergleich. Vorüberlegungen zu einem möglichen Projekt*, in: Das europäische Mittelalter im Spannungsbogen des Vergleichs, hg. v. Michael Borgolte, Berlin 2001, s. 135-169
- HELMRATH Johannes, *Reform als Thema der Konzilien des Spätmittelalters*, in: Christian Unity. The Council of Ferrara-Florence 1438/39-1989, ed. Giuseppe Alberigo, Leuven 1991, s. 75-152
- HELMRATH Johannes, *Theorie und Praxis der Kirchenreform im Spätmittelalter*, Rottenburger Jb. f. Kirchengeschichte 11, 1992, s. 41-70
- HERBEN Jan, *Církevní zřízení strany po obojí*, Jednota, roč. I, 1892, passim
- HEYMANN Frederick, *John Rokycana – Church Reformer between Hus and Luther*, in: Church History, September 1959, s. 240-280
- HEYMANN Frederick, *George of Bohemia King of Heretics*, Princeton 1965
- HEYMANN Frederick, *The Hussite-Utraquist Church in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, Archiv für Reformationsgeschichte 52/1, 1961, s. 1-16
- HINSCHIUS Paul, *System des katholischen Kirchenrechts mit besonderer Rücksicht auf Deutschland III*, Berlin 1883
- HIPPENMEYER Immacolata Saulle, *Der Weg zur Gemeindekirche. Graubünden 1400-1600*, in: Colloquia mediaevalia Pragensia 1, Praha 1999, s. 279-288.
- HLAVÁČEK Ivan, *Husitské sněmy*, SH 4, 1956, s. 71-109
- HLAVÁČEK Ivan, *Kodikologisch-bibliotheksgeschichtliche Bemerkungen zu den Provinzialstatuten Ernsts von Pardubitz von 1349*, in: Partikularsynoden im späten Mittelalter, s. 331-350
- HLAVÁČEK Ivan, *Konrad von Vechta. Ein Niedersachse im spätmittelalterlichen Böhmen*, in: Beiträge zur Geschichte der Stadt Vechta, Bd. IV, 1974, s. 5-35
- HLAVÁČEK Ivan, rec. ad: J. V. Polc – Z. Hledíková, *Pražské synody a koncily předhusitské doby*, Praha 2002, in: DA 59/1, 2003, s. 252-3
- HLAVÁČEK Petr, *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*, Praha 2005
- HLAVÁČEK Petr, *Svatý Jan Kapistrán a Kadaň*, Ústecký sborník historický 2000, s. 89-97
- HLEDÍKOVÁ Zdeňka, *Administrace pražské diecéze na sklonku první poloviny 15. století*, AUC-HUCP 31/1, 1991, s. 117-128
- HLEDÍKOVÁ Zdeňka, *Die Prager Erzbischöfe als ständige päpstliche Legaten*, in: Beiträge zur Geschichte des Bistums Regensburg 6, 1972, s. 221-256
- HLEDÍKOVÁ Zdeňka, *Donace církevním institucím v Čechách v prvním dvacetiletí 15. stol. (Statistický přehled)*, in: Husitství - reformace - renesance I, Sborník F. Šmahela, Praha 1994, s. 251-60
- HLEDÍKOVÁ Zdeňka, *Fundace pražských měšťanů do r. 1419*, Documenta Pragensia 4, 1984, s. 121-37
- HLEDÍKOVÁ Zdeňka, *Ke studiu a možnostem využití patronátních práv v předhusitských Čechách*, FHB 7, 1984, s. 43-99
- HLEDÍKOVÁ Zdeňka, *Kodifikační úloha synodálních statut v českém prostředí předhusitské doby*, in: Velké kodifikace. Sborník příspěvků z mezinárod. konference, I, red. M. Doležal – V. Urfus, Praha 1989, s. 103-116
- HLEDÍKOVÁ Zdenka, *Konrad von Vechta*, in: Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches I. 1198-1448, Berlin 2001, s. 594-6.
- HLEDÍKOVÁ Zdeňka, *Litomyšlské biskupství*, in: Litomyšl. Duchovní tvář českého města, red. Milan Skřivánek, Litomyšl 1994, s. 29-52
- HLEDÍKOVÁ Zdeňka, *Nově nalezený text pražského synodálního statutu ze srpna 1308*, ČČH 103, 2005, s. 116-127

- HLEDÍKOVÁ Zdenka, *O „Devotio moderna“ trochu jinak*, in: *Querite primum regnum Dei. Sborník příspěvků k poctě Jany Nechutové*, Brno 2006, s. 403-415
- HLEDÍKOVÁ Zdeňka, *Prag zwischen Mainz und Rom. Beziehungen des Bistums zu seiner Metropole und zum Papstum*, in: *Archiv für mittelalterliche Kirchengeschichte* 50, 1998, s. 71-88
- HLEDÍKOVÁ Zdeňka, *Registrum perceptorum a sigillo. Z agendy pražských administrátorů na konci 15. století*, AUC-PhH 1, 1975, s. 89-104
- HLEDÍKOVÁ Zdeňka, *Synoden in der Diözese Prag 1280-1417*, in: *Partikularsynoden im späten Mittelalter*, s. 309-311.
- HLEDÍKOVÁ Zdeňka, *Synody v pražské diecézi v letech 1349-1419*, ČČH 18, 1970, s. 117-146
- HLEDÍKOVÁ Zdeňka – JANÁK Jan – DOBEŠ Jan, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2005
- HOFER Johannes, *Johannes Kapistran. Ein Leben im Kampf um die Reform der Kirche I-II*, Rom-Heidelberg 1964-1965
- HOFMANN K., *Die Konzilsfrage auf den deutschen Reichstagen von 1521-1534*, Mannheim 1932
- Die Homberger Synode von 1526. Die Reformation in Hessen*, ed. Bodo FÄCKE – Hafale GÖTTE et al., Homberg 2002²
- HOPFNER Max, *Synodale Vorgänge im Bistum Regensburg und in der Kirchenprovinz Salzburg unter besonderer Berücksichtigung der Reformationszeit*, Beiträge zur Geschichte des Bistums Regensburg 13, 1979, s. 235-388
- HREJSA Ferdinand, *Česká konfese, její vznik, podstata a dějiny*, Praha 1912,
- HREJSA Ferdinand, *Dějiny křesťanství v Československu II-IV*, Praha 1947-8
- HRUNKOVÁ Marie, *Konsistoř podjednou za vlády Ferdinanda I.*, dipl. pr. FF UK - PVH, Praha 1973
- HRUZA Karel, *Liber Pauli de Slauikouicz. Der hussitische Codex 4937 der Österreichischen Nationalbibliothek in Wien und sein ursprünglicher Besitzer*, in: *Handschriften, Historiographie und Recht. MIÖG, Ergänzungsband 42*, Wien-München 2002, s. 128-152
- HÜRTEN Heinz, *Die Mainzer Akzeption von 1439*, *Archiv für mittelrheinische Kirchengeschichte* 11, 1959, s. 42-75
- CHALOUPECKÝ Václav, *Pře kněžská z r. 1562*, VKČSN, tř. fil.-hist.-jaz. 1925, č. IV
- CHENEY Christopher Robert, *Introduction: the diocesan synod*, in: *týž, English synodalia of the thirteenth century*, Oxford 1968, s. 1-21
- INGER Goran, *Das kirchliche Visitationsinstitut im mittelalterlichen Schweden*, Lund 1961
- JANÁČEK Josef, *České dějiny: Doba předbělohorská I/1-2, 1526-1547*, Praha 1971-1984
- JEDIN Hubert, *Geschichte des Konzils von Trient I-III*, Freiburg 1949
- JEDIN Hubert (Hg.), *Handbuch der Kirchengeschichte IV, Reformation, katholische Reform u. Gegenreformation*, Freiburg – Basel – Wien 1967
- JEDIN Hubert, *Malé dějiny koncilů*, Praha 1990
- JOHANEK Peter, *Synodalia. Untersuchungen zur Statutengesetzgebung in den Kirchenprovinzen Mainz und Salzburg während des Spätmittelalters*, Würzburg 1978/79, netištěná habil. práce
- JOHANEK Peter, *Synodaltätigkeit im spätmittelalterlichen Reich. Ein Überblick*, in: *Partikularsynoden im späten Mittelalter*, s. 29-53.
- JORDAN Max, *Das Königthum Georg's von Poděbrad. Ein Beitrag zur Geschichte der Entwicklung des Staates gegenüber der katholischen Kirche...*, Leipzig 1861
- KADLEC Jaroslav, *Hilarius Litoměřický v čele duchovenstva podjednou*, in: *In memoriam Josefa Macka*, Praha 1996, s. 187-194

- KADLEC Jaroslav, *Katoličtí exulanti čeští doby husitské*, Praha 1990
- KADLEC Jaroslav, *Mistr Prokop z Kladrub*, AUC-HUCP 12/1-2, 1972, s. 91-110
- KAVKA František, *Poslední Lucemburk na českém trůně. Králem uprostřed revoluce*, Praha 1998
- KADLEC Jaroslav, *Přehled českých církevních dějin I-II*, Praha 1991
- KADLEC Jaroslav, viz Polc J. V. – Hledíková Z., *Pražské synody a koncily předhusitské doby*, Praha 2002
- KALINA Tomáš, *Hilarius Litoměřický*, ČČH 5, 1899, s. 311-321
- KALINA Tomáš, *Václav Křižanovský*, ČČH 5, 1899, s. 333-359
- KAVKA František – PETRÁŇ Josef (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy 1348-1990*, I. 1347/48-1622, red. svazku Michal SVATOŠ, Praha 1995
- KAVKA František – SKÝBOVÁ Anna, *Husitský epilog na koncilu tridentském a původní koncepcie habsburské rekatolizace Čech*, Praha 1969
- KEHRBERGER Otto E., *Provinzial- und Synodalstatuten des Spätmittelalters. Eine quellenkritische Untersuchung der Mainzer Provinzialgesetze des 14. u. 15. Jhdts und der Synodalstatuten der Diözesen Bamberg, Eichstätt und Konstanz*, Stuttgart 1938
- KEJŘ Jiří, *České sněmy husitské doby*, in: Česká národní rada – sněm českého lidu, ed. V. Vaněček, Praha 1970, s. 92-102
- KEJŘ Jiří, *Die mittelalterlichen Synoden in Böhmen und Mähren*, ZSRG-KA 91, 2005, s. 767-770
- KEJŘ Jiří, *Mistři pražské univerzity a kněží táborští*, Praha 1981
- KEJŘ Jiří, *Příspěvek české kodikologie k právní historii. Zpráva o stavu bádání*, PHS 35, 2000, s. 201-223
- KESSLER Michael, *Das synodale Prinzip. Bemerkungen zu seiner Entwicklung und Bedeutung*, Theologische Quartalschrift 168, 1988, s. 43-60
- KLASSEN John Martin, *The Nobility and the Making of the Hussite Revolution*, New York 1978
- KLEINERT Christian, *Philibert de Montjeu (ca. 1374-1439). Ein Bischof im Zeitalter der Reformkonzilien und des Hundertjährigen Krieges*, Ostfildern 2004
- KLÖCKENER Martin, *Die Liturgie der Diözesansynode. Studien zur Gesch. u. Theol. des „Ordo ad synodum“ des „Pontificale Romanum“*, Münster in Westf. 1986 (Liturgiewissenschaftliche Quellen u. Forschungen Bd. 68)
- KOCZERSKA Maria, *Zbigniew Oleśnicki i kościół krakowski w czasach jego pontyfikatu (1423-1455)*, Warszawa 2004
- KOHNLE Armin, *Reichstag und Reformation. Kaiserliche und ständische Religionspolitik von den Anfängen der Causa Lutheri bis zum Nürnberger Religionsfrieden*, Heidelberg 2001 (Quellen und Forschungen zur Reformationsgesch. Bd. 77)
- KOHOUT Štěpán, *Pobyt Jana Kapistrána v Olomouci*, Ročenka Stát. okres. archivu v Olomouci 3 (22), 1994, s. 117-140
- KOSTLÁN Antonín – ZILYNSKÁ Blanka, *Geografický horizont venkovského města ve druhé polovině 15. století. K možnostem využití edice lounské knihy počtů*, FHB 9, 1985, s. 427-471
- KRAFL Pavel, *Arnoštova provinciální statuta z roku 1349 – významná česká právní památka*, in: Arnošt z Pardubic (1297-1364). Osobnost – okruh – dědictví, Wrocław–Pardubice 2005, s. 59-64
- KRAFL Pavel, *Diecézní zákonodárství na Moravě v prvním půlstoletí po vzniku české církevní provincie*, MHB 7, 2000, s. 109-132
- KRAFL Pavel, *K datování vyškovské synody v literatuře*, Revue církevního práva 2, 1995, s. 117-121

- KRAFL Pavel, *Legátská statuta pro Polsko a provinciální statuta Hnězdna do konce 15. stol.*, SAP 52, 2001, č. 2, s. 395-435
- KRAFL Pavel, *Legátské a provinciální zákonodárství pro olomouckou diecézi od poloviny 13. stol.*, SAP 53, 2003, č. 2, s. 551-581
- KRAFL Pavel, *Middle Age synods and statutes of the Diocese of Olomouc*, in: *Partikularsynoden im späten Mittelalter*, s. 351-361
- KRAFL Pavel, *Moravské diecézní zákonodárství v druhé polovině 15. století*, in: XXVII. mikulovské sympozium 2002, Brno 2003, p. 329-335
- KRAFL Pavel, *Moravská synodální statuta doby husitské*, AUC-PhH 2, Z PVH 15: *Církevní správa a její písemnosti na přelomu středověku a novověku*, red. I. Hlaváček – J. Hrdina, 1999, p. 203-211
- KRAFL Pavel, *Několik poznámek k edicím předhusitských synodálních statut olomoucké diecéze*, SPFFBU, ř. hist. C 43, 1996, s. 61-72
- KRAFL Pavel, *Neznámá synodální statuta olomoucké diecéze z roku 1282*, in: *Ad vitam et honorem. Prof. J. Mezníkovi přátelé a žáci k 75. narozeninám*, Brno 2003, s. 101-104
- KRAFL Pavel, *Opatření proti šíření husitství v provinciálním zákonodárství hnězdenských arcibiskupů z let 1420-1435*, *Teologická reflexe* 6, 2000, č. 1, s. 58-62
- KRAFL Pavel, *Provincial and Legatine Statutes of the Archbishops of Prague*, *Questiones medii aevi novae* 8, 2003, s. 289-300
- KRAFL Pavel, *Provinciální synody hnězdenské církevní provincie do začátku 16. století*, *Prawo Kanoniczne* 43, 2000, nr. 1-2, s. 37-78
- KRAFL Pavel, *Předhusitské synody olomoucké diecéze*, ČČH 94, 1996, s. 739-759
- KRAFL Pavel, *Přehled provinciálních synod Hnězdna z let 1206-1503*, *Slovanské historické studie* 25, 1999, s. 5-34
- KRAFL Pavel, *Středověké diecézní synody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, *Časopis Národního muzea*, ř. hist., 169, 2000, č. 1-2, s. 1-20
- KRAFL Pavel, *Synodální statuta olomoucké a pražské diecéze. Stav a možnosti historické práce*, ČMM 116, 1997, s. 99-106
- KRAFL Pavel, *Synody a statuta olomoucké diecéze období středověku*, Praha 2003
- KRAFL Pavel, *Tzv. sjezdy biskupů v Polsku vrcholného středověku*, in: *Církev a stát (Sborník příspěvků z 4. roč. konference)*, red. Michal Lamparter, *Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně*, ř. teoret., sv. 228, Brno 1999, s. 19-30
- KRAFL Pavel, *Vizitační interrogatorium z olomouckého kodexu M II 130. Edice pramene*, in: *Querite primum regnum Dei. Sborník příspěvků k počtě Jany Nechutové*, edd. Helena Krmíčková – Anna Pumprová – Dana Růžičková – Libor Švanda, Brno 2006, s. 497-505
- KRAFL Pavel, *Vyškovská synoda (1413) o šíření viklefismu*, in: *Dialog Evropa* 21/8, 1997, 2-3, s. 22-23
- KRAFL Pavel, *Vyškovská synodální statuta*, PHS 35, 2000, s. 67-83
- KRAFL Pavel, *Wybrane aspekty życia synodalnego w diecezjach: praskiej, ołomunieckiej, wrocławskiej i litomyskiej do końca XV wieku. Porównanie*, in: *Sobótka* 54, 1999, s. 467-482
- KREUZ Petr, *Postavení a působnost komorního soudu v soustavě českého zemského trestního soudnictví doby předbělohorské v letech 1526-1547*, Praha 2000
- KROFTA Kamil, *Boj o konsistoř pod obojí v letech 1562-1575 a jeho historický základ*, ČČH 17, 1911, s. 28-57, 178-190, 283-303, 383-420
- KROFTA Kamil, *Mistr Jan Rokycana*, in: *Duchovní odkaz husitství*, Praha 1946, s. 177-205
- KROFTA Kamil, *Od kompaktát k Bílé hoře*, in: *Duchovní odkaz husitství*, Praha 1946, s. 206-63
- KROFTA Kamil, *Václav Koranda ml. z Nové Plzně a jeho názory náboženské*, in: *Sborník Měst. hist. musea v Plzni* 3, 1914, s. 46-103

- KRUMMEL Leopold, *Utraquisten und Taboriten. Ein Beitrag zur Geschichte der böhmischen Reformation im 15. Jahrhundert*, Gotha 1871
- KRUPPA Nathalie, *Einführung*, in: Partikularsynoden im späten Mittelalter, hgg. v. Nathalie Kruppa u. Leszek Zygmier, Göttingen 2006, s. 12-27
- KUBÍKOVÁ Anna, *Oldřich II. z Rožmberka*, České Budějovice 2004
- KUBIŠTA Albert, *Jesuitische Polemiken gegen die Brüderunität: Kontroverstheologie in den böhmischen Ländern um 1600*, Acta Comeniana 17 (41), 2003, s. 117-135
- LANCINGER Luboš, *Čtyři artikuly pražské a podíl universitních mistrů na jejich vývoji*, AUC-HUCP 3/2, 1962, s. 3-61
- LAUDAGE Johannes, *Ritual und Recht auf päpstlichen Reformkonzilien (1040-1123)*, in: AHC 29, 1997, s. 287-334
- LE BRAS Gabriel, *Histoire du Droit et des Institutions de l'Église en Occident I, Prolégomène*, Paris 1955
- LECHLER Gothard Victor, *Geschichte der Presbyterial- und Synodalverfassung seit der Reformation*, Leiden 1854
- LECHNER Joseph, *Liturgik des römischen Ritus*, Freiburg 1953⁶
- LEINWEBER Josef, *Provinzialsynode und Kirchenreform im Spätmittelalter*, in: Reformatio ecclesiae. Beiträge zu kirchlichen Reformbemühungen von der Alten Kirche bis zur Neuzeit. Festgabe für Erwin Iserloh, hg. v. Remigius Bäumer, Paderborn etc. 1980, s. 113-127
- LOMBERG Elwin (ed.), *Emder Synode 1571-1971*, Neukirchen-Vluyn 1973
- LUMPE Adolf, *Zur Geschichte der Wörter concilium und synodus in der antiken christlichen Latinität*, AHC 2, 1970, s. 1-21
- LUMPE Adolf, *Zur Geschichte des Wortes „synodos“ in der antiken christlichen Gräzität*, AHC 6, 1974, s. 40-53
- MACEK Josef, *Jagellonský věk v českých zemích I-IV*, Praha 1992-8
- MACEK Josef, Jiří z Poděbrad, Praha 1967 (Odkazy pokrokových osobností naší minulosti)
- MACEK Josef, *Osudy basilejských kompaktát v jagellonském věku*, in: Jihlava a Basilejská kompaktáta. Jihlava 1992, s. 193-202
- MACEK Josef, *Le mouvement conciliaire, Louis XI et Georges de Poděbrady (en particulier dans la période 1466-1468)*, Historica 15, 1967, s. 5-63
- MACEK Josef, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001
- MACHÁČKOVÁ Veronika, *Církevní správa v době jagellonské (na základě administrátorských akt)*, FHB 9, 1985, s. 235-290
- MACHÁČKOVÁ Veronika – MAŘÍK Antonín, *Praha v činnosti administrátorů podjednou v letech 1450-1550*, Documenta Pragensia 9/2, 1991, s. 407-415
- MACHILEK Franz, *Böhmen*, in: Die Territorien des Reiches im Zeitalter der Reformation und Konfessionalisierung. Land und Konfession 1500-1650 I, Der Südosten, Aschendorff-Münster 1989, s. 134-152
- MAIER Konstantin, *Die Konstanzer Diözesansynoden im Mittelalter und in der Neuzeit*, Rottenburger Jahrbuch für Kirchengeschichte 5, 1986, s. 53-70
- MAIER Konstantin, *Nachtridentinische Diözesansynoden – Höhepunkt der Kirchenreform? Eine kritische Anfrage*, in: Rottenburger Jahrbuch für Kirchengeschichte 5, 1986, p. 85-89
- MAREK Jindřich, *Betlémský kazatel Václav z Dráchova. Kazatelské rukopisy a otázka jejich zpracování*, in: Ota Halama – Pavel Soukup (edd.), , in: Jakoubek ze Stříbra. Texty a jejich působení, Praha 2006, s. 257-271
- MAREŠ František, *Jan ze Srlína. Historický obrázek z XV. věku*, ČČM 76, 1902, s. 1-20, 386-403

- MARING Johannes, *Diözesansynoden und Domherrn-Generalkapitel des Stifts Hildesheim bis zum Anfang des XVII. Jhdts.*, Hannover-Leipzig 1905
- MAŘÍK Antonín, *Administrátoři a svatovítská kapitula v době poděbradské. Úřad administrátorů pod jednou a jeho představitelé*, SAP 51/2, 2001, s. 313-358
- MAŘÍK Antonín, *K postavení katolické církve v Čechách v době poděbradské*, FHB 7, 1984, s. 101-196
- MAŘÍK Antonín, *Rozsah církevní správy v době Jiřího z Poděbrad*, dipl. pr. FF UK - PVH, Praha 1981
- MAŘÍK Antonín, *Svatovítská kapitula za vlády Jiřího Poděbradského*, Documenta Pragensia 20, 2002, s. 25-53
- MAŘÍK Antonín, *Teritoriální rozsah katolické církevní správy v době Jiřího z Poděbrad na základě administrátorských akt*, in: Církevní správa a její písemnosti na přelomu středověku a novověku, AUC-PhH 2, 1999, Z PVH XV, Praha 2003, s. 213-240
- MAß Josef, *Das Bistum Freising im Mittelalter*, München 1986
- MATUSIK Leokadia, *Wpływy myśli czeskiej na Śląsku w świetle rękopisów kanoników regularnych św. Augustyna w XIV i XV wieku*, AUWr. No 109, Historia 17, 1970, s. 45-66
- MAUR Eduard, *Příspěvek k prosopografii duchovních táborské orientace v počátcích husitské revoluce*, in: Táborský archiv 9, 1999, s. 49-89
- MEDEK Václav, *Cesta české a moravské církve staletími*, Praha 1982
- MEINHOLD Peter, *Konzile der Kirche in evangelischer Sicht*, Stuttgart 1962
- MELLONI Alberto – SCATENA Silvia (eds.), *Synod and Synodality. Theology, History, Canon Law and Ecumenism in new contact*. Internat. Colloq. Bruges 2003, Münster 2005 (Christianity and History, Vol. 1)
- MEUTHEN Erich, *Das Basler Konzil als Forschungsproblem der europäischen Geschichte*, Westdeutscher Verlag 1985
- MEUTHEN Erich, *Das Itinerar der deutschen Legationsreise des Nikolaus von Kues 1451/1452*, in: Papstgeschichte und Landesgeschichte. Festschrift für Hermann Jakobs zum 65. Geburtstag, hgg. v. Joachim Dahlhaus – Armin Kohnle etc., Köln etc. 1995, s. 473-502
- MEUTHEN Erich, *Die deutsche Legationsreise des Nikolaus von Kues 1451/1452*, in: Lebenslehren und Weltentwürfe im Übergang vom Mittelalter zur Neuzeit, hg. v. Hartmut Boockmann etc., Göttingen 1989, s. 421-499
- MEUTHEN Erich, *Die Synode im Kirchenverständnis des Nikolaus von Kues*, in: Staat, Kultur, Politik. Beiträge zur Geschichte Bayerns und des Katholizismus. Festschrift zum 65. Geburtstag von Dieter Albrecht, hg. v. Winfried Becker – Werner Chrobak, Kallmünz/Opf. 1992, s. 11-25
- MEUTHEN Erich, *Nikolaus von Kues und die deutsche Kirche am Vorabend der Reformation*, Mitteilungen und Forschungsbeiträge der Cusanus-Gesellschaft 21, 1994, s. 39-85
- MIKULKA Jaromír, *Dějiny Hradce Králové I/1*, Hradec Králové 1996
- MILLET Helène, *Du conseil au concile (1395-1408). Recherche sur la nature des assemblées du clergé en France pendant le grand schisme d'occident*, Journal des savants 1985, s. 137-159
- MOELLER Bernd, *Zwinglis Disputationen. Studien zu den Anfängen der Kirchenbildung und des Synodalwesens im Protestantismus I*, ZSRG-KA 56, 1970, s. 275-324; II, ZSRG-KA 60, 1974, s. 213-364
- MOLNÁR Amedeo, *Na rozhraní věků. Cesty reformace*, Praha 1985
- MOLNÁR Amedeo, *Krise farnosti*, ThR CCs 2, 1969 č. 5-6, s. 152-16

- MORAVEC Milan, *Zástavy Zikmunda Lucemburského v českých zemích z let 1420-1437*, FHB 9, 1985, s. 89-173
- MÖRSDORF Klaus, *Die Rechtssprache des CIC. Eine Kritische Untersuchung*, Paderborn 1937
- MÜLLER Ewald, *Das Konzil von Vienne 1311-1312. Seine Quellen und seine Geschichte*, Münster i. W. 1934
- MÜLLER H., *Der Anteil der Laien an der Bischofswahl*, Amsterdam 1977
- MÜLLER Josef Theodor, *Geschichte der Böhmisches Brüder*, Herrnhut 1922 (překlad viz F.M. Bartoš)
- NÄRGER Nikolaus, *Das Synodalwahlssystem in den deutschen evangelischen Landeskirchen im 19. und 20. Jhdrt*, Tübingen 1988 (Jus ecclesiasticum. Beiträge zum evangelischen Kirchenrecht und zum Staatskirchenrecht, Bd. 36)
- NEJEDLÝ Zdeněk, *Česká missie Jana Kapistrána*, ČČM 74, 1900, s. 57 passim 464
- NEJEDLÝ Zdeněk, *Dějiny husitského zpěvu III-V*, Praha 1955
- NEJEDLÝ Zdeněk, *Mládí M. Jana z Rokycan*, ČČM 73, 1899, s. 517-534
- NEJEDLÝ Zdeněk, *Prameny k synodám strany pražské a tábořské v létech 1441-1444. Vznik husitské konfesse*, Praha 1900
- Die „Neue Frömmigkeit“ in Europa in Spätmittelalter*, hg. v. Marek DERWICH – Martial STAUB, Göttingen 2004 (Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte, Bd. 205)
- NEUMANN Augustin, *České sekty ve století XIV. a XV.*, Velehrad 1920
- NEUMANN Augustin, *Z dějin bohoslužeb v době husitské*, Hradec Králové s.d.
- NILSSON Bertil, *Medieval Province Councils in Scandinavia. A preliminary survey*, AHC 32, 2000, s. 23-43
- NODL Martin – HRDINA Jan, *Náboženské dějiny jagellonského období v české medievalistice a zahraniční bohemistice od přelomu 80. a 90. let*, in: Josef Macek, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001, s. 460-472
- NOVÁK Antonín, *Víra Táborů*, SHK 26-34, 1925-33
- NOVÁKOVÁ Julie, *K polemice Hilaria Litoměřického s Rokycanou, zvláště k „Traktátu katolickému“*, LF 66, 1939, s. 364-372
- NOVÝ Rostislav, *K sociálnímu postavení farského kléru v Čechách v době předhusitské*, SH 9, 1962, s. 154-7
- NOVÝ Rostislav (red.), *Městské knihy v Čechách a na Moravě 1310-1526. Katalog*, Praha 1963
- NOŘÍŽOVÁ Blanka, *Rozbor pramenů k historii husitských synod*, JSH 48, 1979, s. 211-223
- NOŘÍŽOVÁ Blanka, *Synody tábořských kněží v letech 1420-1430*, JSH 50, 1981, s. 203-213
- Nořížová – viz také Zilynská
- ODENTHAL Andreas, *Liturgie als Ritual. Theologische und psychoanalytische Überlegungen zu einer praktisch-theologischen Theorie des Gottesdienstes als Symbolgeschehen*, Stuttgart 2002 (Praktische Theologie heute, Bd. 60)
- ODLOŽILÍK Otakar, *The Hussite King. Bohemia in European Affairs 1440-1471*, New Brunswick – New Jersey 1965
- OLIVA Václav, *Husitský "arcibiskup"*, Praha 1911
- ORLOWSKI Jaroslaw, *Arnošt z Pardubic i czeski ruch devotio moderna*, in: *Arnošt z Pardubic (1297-1364). Osobnost – okruh – dědictví*, Wrocław–Pardubice 2005, s. 195-198
- PALACKÝ František, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, IV/1,2, V/1, Praha 1877-1878².
- PALAZZINI Pietro (ed.), *Dizionario dei concili*, 6 vol., Rom 1963-68

- Partikularsynoden im späten Mittelalter*, hgg. v. Nathalie Kruppa und Leszek Zygnier, Göttingen 2006 (Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte, Bd. 219; Studien zur Germania Sacra, Bd. 29)
- PÁTKOVÁ Hana, *Církev a konfese v pohusitských Čechách: dvojvěří ve třech západočeských městech*, in: *Církevní správa a její písemnosti na přelomu středověku a novověku*, AUC-PhH 2, 1999, Z PVH XV, Praha 2003, s. 241-3
- PAULOVÁ Milada, *L'empire byzantin et les Tschèques avant la chute de Constantinople*, *Byzantinoslavica* 14, 1953, s. 158-225
- PAVLÍK V., *M. Jan z Rokycan, volený arcibiskup Pražský (1397-1471)*, ČKD 54, 1913, s. 53 passim 668.
- PELANT Jan, *České zemské sněmy v letech 1471-1500*, Praha 1960, dipl. pr. FF UK – kat. čsl. děj. a arch. studia
- PELANT Jan, *České zemské sněmy v letech 1471-1500*, SAP 31/2, 1981, s. 340-417
- PEŠEK Jiří, *Některé otázky dějin UP jagellonského období (1471-1526)*, AUC-HUCP 18/1, 1978, s. 129-171
- PEŠEK Jiří, *Pražská utrakvistická univerzita a náboženské poměry 16. století*, AUC-HUCP 36-38/1-2, 1996-1998, Praha 2004, s. 31-40.
- PFROGNER L. Chrysostom, *Einleitung in die christliche Religions- u. Kirchengeschichte überhaupt und in die Kirchengeschichte Böhmens insbesondere I-II*, Prag 1805
- PLÖCHL Willibald, *Geschichte des Kirchenrechts I*, Wien 1960², II, Wien-München 1961
- PODLAHA Antonín, *Hilaria Litoměřického list králi Jiřímu z Poděbrad*, Praha 1931
- POLC Jaroslav V., *Kapitoly z církevního života Čech podle předhusitského zákonodárství*, in: *Pražské arcibiskupství 1344-1994*, red. Zdeňka Hledíková – Jaroslav V. Polc, Praha 1994, s. 30-57
- POLC Jaroslav V., *Posvátná liturgie*, Řím 1981
- POLC Jaroslav V. – HLEDÍKOVÁ Zdeňka, *Pražské synody a koncily předhusitské doby*, Praha 2002
- PONTAL Odette, *Die Synoden im Merowingerreich*, Paderborn etc. 1986
- PONTAL Odette, *Les statuts synodaux*, in: *Typologie des sources du moyen age occidental*, Tunhout 1975
- PONTAL Odette, *Les statuts synodaux français du XIIIe siècle précédés de l'historique du synode diocésain depuis ses origines*, tome I, Paris 1971
- PONTAL Odette, *Quelques remarques sur les statuts des synodes diocésains et provinciaux et leurs imbrications*, in: *Revue d'Histoire de l'Eglise de France* 48, 1962, s. 80-85
- PROKEŠ Jaroslav, *Dějiny Prahy*, Praha 1948
- PROKEŠ Jaroslav, *Husitika vatikánské knihovny v Římě*, Praha 1928
- PROKEŠ Jaroslav, *M. Prokop z Plzně. Příspěvek k vývoji konservativní strany husitské*, Praha 1927
- RABAN Miloš, *Sněm české katolické církve. Obnova synodality*, Praha 2000
- RAK Jiří, *Vývoj utrakvistické správní organizace v době předbělohorské*, SAP 31, 1981, s. 179-206
- RAK Jiří, *Česká církev pod obojí v době předbělohorské a historické předpoklady jejího vzniku*, diss. FF UK-PVH, Praha 1975
- Reform von Kirche und Reich zur Zeit der Konzilien von Konstanz (1414-1418) und Basel (1431-1449)*, hgg. v. Ivan HLAVÁČEK – Alexander PATSCHOVSKY, Konstanz 1996
- REINDEL Kurt, *Bayerische Synoden im 8. Jahrhundert*, in: Konrad Ackermann – Alois Schmid – Wilhelm Volkert (Hgg.), *Bayern vom Stamm zum Staat*. FS f. Andreas Kraus zum 80. Geburtstag, München 2002, sv. I, s. 1-18

- REITER Ernst, *Rezeption und Beachtung von Basler Dekreten in der Diözese Eichstätt unter Bischof Johann von Eych (1445-1464)*, in: Von Konstanz nach Trient. Festgabe für A. Franzen, ed. R. Bäumer, München etc. 1972, s. 215-232
- REJCHRTOVÁ Noemi, *Studie k českému utrakvismu, zejména doby jagellonské*, habil. práce ETF UK, Praha 1984
- RITTNER Edward, *Církevní právo katolické I*, Praha 1887
- ROBERG Burkhard, *Das Zweite Konzil von Lyon (1274)*, Paderborn etc. 1990
- ROTH Gunhild, *Zwischen Pflicht und Kür. Der Stadtschreiber Peter Eschenloer als Botschafter, Übersetzer und Chronist. Mit drei Anhängen zu Gesandten, Prokuratoren und Boten des Breslauer Rates*, in: Stadt, Kanzlei und Kultur im Übergang zur Frühen Neuzeit, hgg. v. Rudolf Suntrup – Jan R. Veenstra, Frankfurt/Main etc. 2004, s. 15-46
- ROTTEROVÁ Bohuslava, *Revize feudálního majetku v Čechách v polovině 15. století*, AUC-PhH 1, 1976, *Studia historica XIV*, s. 261-5
- RŮŽIČKA Vojtěch, *O synodách moravských*, ČKD 25, 1884, s. 65-74, 150-158
- RYCHTEROVÁ Pavlína, *Konzepte der religiösen Erziehung der Laien im spätmittelalterlichen Böhmen. Einige Überlegungen zur Debatte über die sog. böhmische Devotio moderna*, in: Kirchliche Reformimpulse des 14./15. Jahrhunderts in Ostmitteleuropa, hgg. v. Winfried Eberhard u. Franz Machilek, Köln etc. 2006, s. 219-238
- RYCHTEROVÁ Pavlína, *Rituály, rity a ceremonie. Teorie rituálu a jejich reflexe v mediévistickém bádání*, in: Martin Wihoda – Demeter Malat'ák (edd.), *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku*, Brno 2006 (ed. *Země a kultura ve střední Evropě*, č. 4), s. 11-23
- ŘEHÁK Jan J., *Kutnohorské diarium biskupa Filipa Villanuova*, VKČSN 1879, č. 5
- ŘEHÁK Jan J., *Z protokolů konsistoře kutnohorské*, Sborník historický, Praha 1883, s. 38-61
- SAKAŘ Vladimír (vSk), *O účasti laiků na správě církve v husitství*, ThR CČSH 11, 1978, č. 6, s. 161-8
- SALÁČ Antonín, *Constantinople et Prague en 1452 (Cařihrad a Praha r. 1452)*, Rozpravy ČSAV-ŘSV 68, Praha 1958
- SAWICKI Jacobus Theodorus, *Bibliographia synodorum particularium*, Roma 1967, dodatky: *Monumenta iuris canonici*, series C: Subsidia, vol. 2; Supplementa: *Traditio* 24, 1968; 25, 1970; *Bulletin of Medieval Canon Law N.S.* 2, 1972; 4, 1974; 6, 1976
- SAWICKI Jakub Th. (ed.), *Concilia Poloniae I-X, 1945-1963*
Sborník příspěvků k 555. výročí vyhlášení Basilejských kompaktát v Jihlavě, ed. Zdeněk MĚŘÍNSKÝ, Brno-Jihlava 1991
- SEDLÁK Jan, *Dioecesní synoda v Litomyšli*, in: *Studie a texty k náboženským dějinám českým I*, Olomouc 1914, s. 129-140
- SEIBT Ferdinand, *Konrad von Vechta*, in: *Hussitenstudien*, München 1987, s. 241-252
- SCHLENZ Johann, *Das Kirchenpatronat in Böhmen*, Prag 1928
- SCHMALE Franz-Josef, *Synodus – synodale concilium – concilium*, AHC 8, 1976, s. 80-102
- SCHMALE Franz-Josef, *Systematisches zu den Konzilien des Reformpapsttums im 12. Jahrhundert*, AHC 6, 1974, s. 21-39
- SCHMIDT Hans-Joachim, *Kirche – Staat – Nation. Raumgliederung der Kirche im mittelalterlichen Europa*, Weimar 1999
- SCHMIDT Valentin, *Abt Sigismund Pirchan aus Hohenfurt*, in: *Studien und Mittheilungen aus dem Benediktiner-Orden* 33, 1912
- SCHMIDT Valentin, *Die kirchliche Verhältnisse in Südböhmen seit dem Ende des Hussitenkrieges bis zur Bannung des Königs Georg von Podiebrad (1436-1466)*, in: 38. Programm des k.k. deutschen Staatsgymnasiums in Budweis 1909, s. 3-21

- SCHRÖDER Isolde, *Die westfränkischen Synoden von 888 bis 987 und ihre Überlieferung*, MGH-Hilfsmittel 3, München 1980
- SCHULZ Václav, *Svědomy kněží podobojích z r. 1562 a pravidla r. 1587 jim daná*, VKČSN, tř. 1, č. 15, 1903
- SCHWAIGER Georg, *Die konziliare Idee in der Geschichte der Kirche*, Rottenburger Jahrbuch für Kirchengeschichte 5, 1986, s. 11-23
- SCHWAIGER Georg, *Freisinger Diözesansynoden im ausgehenden Mittelalter*, in: *Reformatio ecclesiae. Beiträge zu kirchlichen Reformbemühungen von der Alten Kirche bis zur Neuzeit*. Festgabe f. Erwin Iserloh, hgb. v. R. Bäumer, Paderborn–München–Wien–Zürich 1980, s. 259-270
- SCHWANHÄUSSER Gertrud, *Das Gesetzgebungsrecht der evangelischen Kirche unter dem Einfluß des landesherrlichen Kirchenregiments im 16. Jhdrt*, München 1967 (Jus Ecclesiasticum Bd. 5)
- SIEBEN Hermann Josef, *Die katholische Konzilsidee von der Reformation bis zur Aufklärung*, Paderborn etc. 1988,
- SIEBEN Hermann Josef, *Die Konzilsidee der Alten Kirche*, Paderborn etc. 1979
- SIEBEN Hermann Josef, *Die Partikularsynode. Studien zur Geschichte der Konzilsidee*, Frankfurt/Main 1990
- SIEBEN Hermann Josef, *Konzilsdarstellungen – Konzilsvorstellungen. 1000 Jahre Konzilsikonographie aus Handschriften und Druckwerken*, Würzburg 1990
- SIEBEN Hermann Josef, *Konzilsidee des lateinischen Mittelalters (847-1378)*, Paderborn etc. 1984
- SIEBEN Hermann Josef, *Synode*, in: *Lexikon des Mittelalters VIII*, 1999, sl. 375-377
- SKÝBOVÁ Anna, *Brus z Mohelnice. Vznik a zachování nejstaršího opisu Žižkova vojenského řádu*, in: *In memoriam Zdeňka Fialy. Z PVH*, Praha 1978, s. 141-169
- SKÝBOVÁ Anna, *Česká šlechta a jednání o povolení kompaktát r. 1525*, AUC-PhH 1, 1976, s. 81-112
- SKÝBOVÁ Anna, *K politickým otázkám dvojevěří v Českém království doby předbělohorské*, HT 4, 1981, s. 150-1
- SMRČKOVÁ Věra, *Konsistoř podobojí na přelomu 16. a 17. století a její písemnosti*, diss. práce FF UK - PVH, Praha 1973
- SOHM Rudolf, *Kirchenrecht I, Die geschichtlichen Grundlagen*, Leipzig 1892
- SOHM Walter, *Territorium und Reformation in der hessischen Geschichte 1526-1555*, Marburg 1915, p. 14-19
- SOLAŘ Jeronym J., *Dějepis Hradce Králové n. L. a biskupství hradeckého*, Praha 1870
- STEIN Albert, *Evangelisches Kirchenrecht. Ein Lernbuch*, Berlin etc. 1992³
- STRIKA Zvezdan, *Johannes von Ragusa (+ 1443). Kirchen- und Konzilsbegriff in der Auseinandersetzung mit den Hussiten und Eugen IV.*, Augsburg 2000
- STUPPERICH Robert, *Evangelisches Konzil. Forderungen und Plane lutherischen Theologen und Politiker in XVI. und XVII. Jh.*, Neue Zeitschr. f. syst. Theologie 3, 1961, s. 296-314
- SVATOŠ Michal, *Pražská univerzitní kolej Všech svatých*, AUC-HUCP 31, 1991, s. 85-93
- SZENTIRMAI Alexandr, *Die ungarische Diözesansynode im Spätmittelalter*, ZSRG-KA 78, 1961, s. 266-292
- ŠAFAŘÍK Pavel Josef, *Studie o Petru Chelčickém*, ČČM 48, 1874, s. 105
- ŠANDERA Martin, *Hynce Ptáček z Pírkštejna. Raději první mezi kacíři než prostřední mezi katolíky...*, Dějiny a současnost 22, 2000, č. 1, s. 6-10
- ŠANDERA Martin, *Východočeská šlechta v polipanském bezvládí, poděbradské a jagellonské éře*, 1. část, Východočeské listy historické 17-18, 20001, s. 89-116

- ŠANDERA Martin, *Vývoj utrakvistické základny ve východních Čechách před nástupem Jiřího z Poděbrad do čela spojených landfrýdů (1440-1444)*, *Východočeské listy historické* 15-16, 2000, s. 25-36
- ŠAŠKOVÁ G., *Jednota bratrská a konsistoř podobojí v době administrátorství M. Václava Korandy*, VKČSN, fil.-hist.-jaz., 1925, č. 1,
- ŠIMEK F., *Učení M. J. Rokycany*, Praha 1938
- ŠIMEK Josef, *Poměry náboženské a arciděkanové v Kutné Hoře v době Ferdinanda I.*, ČČM 79, 1905, s. 225-365
- ŠIMŮNEK Robert, *Správní systém šlechtického dominia v pozdně středověkých Čechách. Rožmberská doména 1418-1472*, Praha 2005
- ŠMAHEL František, *Dějiny Tábora do roku 1452 I/1,2*, České Budějovice 1990
- ŠMAHEL František, *Doplňky k dějinám mistrovských kolejí pražské univerzity do roku 1420*, AUC-HUCP 33-34, 1993-1994, publ. 2007, s. 13-43
- ŠMAHEL František, *Epilog husitské revoluce. Pražské povstání 1483*, ARBI 1978, s. 45-127
- ŠMAHEL František, *Husitská revoluce I-IV*, Praha 1993
- ŠMAHEL František, *Husitské artikuly a jihlavská kompaktáta*, in: *Jihlava a Basilejská kompaktáta. Sborník příspěvků z mezinárodního symposia k 555. výročí přijetí Basilejských kompaktát (26.-28.6.1991)*, Jihlava 1992, s. 11-28
- ŠMAHEL František, *Husitské Čechy. Struktury, procesy, ideje*, Praha 2001
- ŠMAHEL František, *Počátky humanismu na pražské universitě v době poděbradské*, AUC-HUCP 1, 1960, s. 55-90
- ŠMAHEL František, *Počátky humanismu v Čechách. Črta k historické fresce*, in: *Týž, Mezi středověkem a renesancí*, Praha 2002, s. 332-353
- ŠMAHEL František, *Pražská církevní provincie ve víru husitské revoluce*, AUC-HUCP 31/1, 1991, s. 107-115
- ŠMAHEL František, *„Spectaculum fidei“ českomoravské misie Jana Kapistrana*, in: *Mezi středověkem a renesancí*, Praha 2002, s. 402-8
- ŠTROBLOVÁ Helena – ALTOVÁ Blanka (edd.), *Kutná Hora*, Praha 2000
- ŠTĚDRÝ František, *Rejstřík světců na kněžství legáta sněmu basilejského Filiberta, biskupa kostnického*, SHK 5, 1904, s. 92-98, 139-43
- TECKLENBURG Johns Christa, *Luthers Konzilsidee in ihrer historischen Bedingtheit und ihrem reformatorischen Neuansatz*, Berlin 1966
- Die Territorien des Reichs im Zeitalter der Reformation und Konfessionalisierung. Land und Konfession 1500-1650*, red. Anton SCHINDLING und Walter ZIEGLER, 1-7, Aschendorff-Münster 1989-1997
- TOMEK Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy VI-XI*, Praha 1893-1906²
- TOMEK Václav Vladivoj, *Knih Starého města Pražského od roku 1310*, ČČM 18, 1844, s. 566-588.
- TOMEK Václav Vladivoj, *O církevní správě strany pod obojí v Čechách od r. 1415 až 1622*, ČČM 22, 1848, s. 365-383, 441-468
- TOMEK Václav Vladivoj, *Rozdíly v náboženství a v církevním zřízení v Čechách v XV. století*, ČČM 65, 1891, s. 145-164
- TREXLER Richard C., *Synodal Law in Florence and Fiesole, 1306-1518*, Vatican 1971 (Studi e Testi 268)
- TRNKA František, *Náboženské poměry při kutnohorské konsistoři r. 1464-1547*, VKČSN tř. I, 1931-34
- TRUHLÁŘ Josef, *Paběrky z rukopisů klementinských I, Pozůstatky archivu konsistoře utrakvistické z let 1470-1490*, VČAVU 6, 1897, s. 302-4
- TRUHLÁŘ Josef, *Paběrky z rukopisů klementinských č. LIV, Snahy o nástupce v hodnosti arcibiskupské*, VČAVU 10, 1901, s. 100

- UNGER Stefanie, *Generali concilio inhaerentes statuimus. Die Rezeption des Vierten Lateranum (1215) und des Zweiten Lugdunense (1274) in den Statuten der Erzbischöfe von Köln und Mainz bis zum Jahr 1310*, Mainz 2004 (Quellen und Abhandlungen zur mittelhochdeutschen Kirchengeschichte Bd. 114)
- URBÁNEK Rudolf, *Husitský král*, Praha 1926
- URBÁNEK Rudolf, *Novoutrakvistický humanista Matouš Kollin z Chotěřiny a starší tradice husitská*, ČSPS 64, 1956, s. 1-16, 70-89
- URBÁNEK Rudolf, *Prvních sto let utrakvismu*, in: Československá vlastivěda IV: Dějiny, Praha 1932, s. 163-340
- URBÁNEK Rudolf, *Věk poděbradský I-IV*, Praha 1915-1962 (České dějiny III/1-4)
- URBÁNKOVÁ Emma, *Neznámé dílo neznámého tiskaře*, Miscellanea odd. rkpů a vzác. tisků I/1, 1971, č. I
- URBÁNKOVÁ Emma, *Prvotisky českých sněmovních artikulů*, Ročenka SK ČSSR 1966, s. 136-153
- VACEK František, *Diecévní synoda pražská z r. 1605. Život církevní v Čechách s počátku sedmnáctého století*, in: SHK 5, 1896, p. 25-45
- VÁLKA Josef, *Mistr Jan Rokycana – obtížná cesta středu*, Sborník Muzea Dr. B. Horáka v Rokycanech, Suppl. Historie 3/1997, s.31-39
- VALOUCH František, *Životopis svatého Jana Kapistrána*, Brno 1858
- VANČATA Vladimír, *Konsistoř podobojí v 70. letech 16. století*, dipl. pr. FF UK–PVH, Praha 1969
- VANĚČEK Václav, *České sněmy za stavovské monarchie (od poloviny 15. století do počátku 30-leté války)*, in: Česká národní rada – sněm českého lidu, ed. V. Vaněček, Praha 1970, s. 103-116
- VANĚK Lubomír – KAPAVÍKOVÁ Marie, *Církevní správa*, in: Průvodce po archivních fondech a sbírkách OA v Kutné Hoře, Kutná Hora 1970, s. 250-252
- VANIŠ Jaroslav, *Kniha počtů královského města Loun z let 1450-1472 a 1490-1491*, Praha 1979
- VLČEK Jaroslav, *Dějiny české literatury I*, 1951
- VOLF Josef, *Hilaria z Litoměřic traktát Arcus gehennalis*, ČČM 85, 1911, s. 33-60
- VOLF Josef, *Jafetův „druhý traktát“ Hilaria z Litoměřic*, ČČM 85, 1911, s. 305-317
- VOLF Josef, *Rokycanův traktát proti Hilariovu Lučišti pekelnému*, ČČM 83, 1909, s. 226-233
- VOREL Petr, *Velké dějiny země Koruny české VII, 1526-1618*, Praha-Litomyšl 2005
- Vývoj církevní správy na Moravě. 27. mikulovské sympozium 2002*, edd. Emil KORDIOVSKÝ – Libor JAN, Brno 2003
- WALDMÜLLER Lothar, *Die Synoden in Dalmatien, Kroatien und Ungarn, von der Völkerwanderung bis zum Ende der Arpaden (1311)*, Paderborn etc. 1987 (Konziliengeschichte, Reihe A: Darstellungen, Bd. 4)
- WATT Donald E.R., *Die Konzilien in Schottland bis zur Reformation*, Paderborn etc. 2001
- WEIZSÄCKER J., *Der Versuch eines Nationalkonzils in Speyer*, HZ 64, 1890, s. 199-215
- WERMINGHOFF Albert, *Verfassungsgeschichte der deutschen Kirche im Mittelalter*, Leipzig 1913²
- WERMINGHOFF Albert, *Geschichte der Kirchenverfassung Deutschlands im Mittelalter I*, Leipzig-Hannover 1905, reprint Darmstadt 1969
- WERNISCH Martin, *Husitsví. Raně reformační příběh*, Brno 2003
- WIEGAND Peter, *Diözesansynoden und bischöfliche Statutengesetzgebung im Bistum Kammin. Zur Entwicklung des partikulären Kirchenrechts im spätmittelalterlichen Deutschland*, Köln–Weimar–Wien 1998

- WIEGAND Peter, *Synodale Statutengesetzgebung im exemten Bistum. Die Diözesen Kammin und Meißen in der partikularkirchlichen Rechtslandschaft des späten Mittelalters*, in: Partikularsynoden im späten Mittelalter, s. 121-155
- WIEGAND Peter, *Die synodale Statutengesetzgebung im spätmittelalterlichen Bistum Kammin und ihre älteste Überlieferung*, in: Schriftkultur und Landesgeschichte. Studien zum südlichen Ostseeraum vom 12. bis zum 16. Jahrhundert, ed. M. Thumser, Köln–Weimar 1997, s. 109-54
- WINTER Zikmund, *Kulturní obraz českých měst I-II*, Praha 1890-92
- WINTER Zikmund, *Život církevní v Čechách I-II*, Praha 1895-6
- WITSCH Norbert, *Synodalität auf Ebene der Diözese. Die Bestimmungen des universalkirchlichen Rechts der Lateinischen Kirche*, Paderborn etc. 2004 (Reihe Kirchen- u. Staatskirchenrecht, Bd. 1)
- WOLTER Udo, *Die Fortgeltung des kanonischen Rechts und die Haltung der protestantischen Juristen zum kanonischen Recht in Deutschland bis in die Mitte des 18. Jhdts*, in: Canon Law in Protestant Lands (Comparative Studies in Continental and Anglo-American Legal History Bd. 11), ed. Richard H. Helmholz, Berlin 1992, p. 13-47
- WORTELKER Konrad, *Evangelisches Kirchenrecht – Recht? Evangelisches Kirchenrecht als Frage nach der Norm*, Hamburg-Bergstedt 1960 (Theologische Forschung, Bd. 21)
- WÜNSCH Thomas, *Minister, executor, caput civile – Der Papst im Kirchenverständnis der Konziliaristen*, in: Geist, Gesellschaft, Kirche im 13.-16. Jahrhundert. Hg. v. František Šmahel, Colloquia mediaevalia Pragensia 1, 1999, s. 53-79
- WÜNSCH Thomas, *Partikularsynoden als Normierungsinstanzen am Vorabend der Reformation. Beispiele aus Böhmen-Mähren, Schlesien und Polen*, in: Partikularsynoden im späten Mittelalter, s. 289-306
- ZAHRADNÍK Zdeněk, *Studie o církevní správě v předbělohorském období*, dipl. pr. FF UK - PVH, Praha 1980
- ZACHOVÁ Jana – BOUBÍN Jaroslav, *Monumentální soupis Viklefových bludů z kapitulního sborníku D 49*, MHB 7, 2000, s. 133-174
- ZELENÝ Rostislav, *Synodální život v pražském biskupství (973-1344)*, in: Tisíc let pražského biskupství 973-1973, Praha 1973, s. 55-78
- ZILYNSKÁ Blanka, *Biskup Filibert a české země*, in: Jihlava a Basilejská kompaktáta (sborník příspěvků z mezinárodního symposia 26.-28.6.1991), Jihlava 1992, s. 56-94
- ZILYNSKÁ Blanka, *Dobytí Prahy Jiřím z Poděbrad*, in: Osudové osmičky. Přelomové roky v českých dějinách, red. Petr Čornej – Jiří Pokorný, Praha 1999, s. 108-114.
- ZILYNSKÁ Blanka, „*Epilogatio*“ *sporu pražských mistrů a tábořských kněží*, AUC-HUCP 28/1, 1988, s. 31-40
- ZILYNSKÁ Blanka, *Husitské synody v Čechách 1418-1440. Příspěvek k úloze univerzitních mistrů v husitské církvi a revoluci*, Praha 1985
- ZILYNSKÁ Blanka, *M. J. Rokycana a pražské synody 1448*, in: Sborník Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech, Suppl. Historie 3, 1997, s. 20 (resumé konferenčního vystoupení)
- ZILYNSKÁ Blanka, *Poddanské městečko Kozojedy v letech 1610-1630 ve světle kostelních počtů*, in: Sborník ze semináře Gryspekové a předbělohorská šlechta - Kralovice a poddanská města, Mariánská Týnice 1998, s. 102-114
- ZILYNSKÁ Blanka, *Svěcení kněžstva biskupem Filibertem v Praze v letech 1437-39*, Documenta Pragensia 9, 1991, s. 361-388.
- ZILYNSKÁ Blanka, *Synoda nebo sněm? Ke vztahu světské moci a utrakvistických církevních struktur v době jagellonské*, in: Doba jagellonská v zemích České koruny (1471-1526), ed. Viktor Kubík, České Budějovice 2005, s. 29-41

- ZILYNSKÁ Blanka, *Synoden im utraquistischen Böhmen 1418-1531*, in: *Partikularsynoden im späten Mittelalter*, s. 377-386.
- ZILYNSKÁ Blanka, *Synody v Čechách mezi Kostnicí a Tridentinem*, in: *Sacri canones servandi sunt. Ius canonicum et statut ecclesiae saeculis XIII-XV*, curavit Pavel Krafl, Praha 2008, s. 531-539
- ZILYNSKÁ Blanka, *Utravvistická církevní správa a možnosti jejího studia*, in: *Církevní správa a její písemnosti na přelomu středověku a novověku*, AUC-PhH 2, 1999, Z PVH XV, Praha 2003, s. 39-53
- ZILYNSKÁ Blanka, *Záduší*, in: *Facta probant homines*, s. 535-548
- ZILYNSKÁ Blanka, ref.: *Partikulární synody v pozdním středověku. Srovnání Německa, Polska a českých zemí. Mezinárodní kolokvium*, ČČH 103, 2005, s. 225-227
- ZILYNSKÁ Blanka, rec ad: J. V. Polc – Z. Hledíková, *Pražské synody a koncily předhusitské doby*, Praha 2002, in: ČČH 101, 2003, s. 396-400
- ZILYNSKÁ Blanka, rec ad: P. Krafl, *Synody a statuta olomoucké diecéze období středověku*, Praha 2003, in: ČČH 103, 2005, s. 403-7
- ZILYNSKÁ Blanka – ZILYNSKYJ Bohdan, *Úmluva jednoty a svornosti 1448. Edice synodního usnesení*, in: *Historia docet. Sborník prací k počtě....prof. PhDr. Ivana Hlaváčka*, edd. Miloslav Polívka a Michal Svatoš, Praha 1992, s. 537-548
- Zilyská – viz také Nořížová; Kostlán
- ZILYNSKYJ Bohdan, *Postavení utravvistické a katolické konfese na Novém Městě pražském v letech 1436-1459 (Úvodní poznámky)*, *Documenta Pragensia* 9/2, 1991, s. 389-405
- ZYGNER Leszek, *Drei polnischen Bischöfe und Juristen: Peter Wysz, Jakob aus Kurdwanów, Andreas Laskarii und ihre Synodaltätigkeit in den Diözesen Krakau, Plock und Posen*, in: *Partikularsynoden im späten Mittelalter*, s. 239-273

Zkratky:

AČ	Archiv český
AHC	Annarium Historiae Conciliorum
ARBI	Acta reformationem Bohemicam illustrantia
AUC-HUCP	Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis
AUWr	Acta Universitatis Wroclaviensis
ČČH	Český časopis historický
ČČM	Časopis Českého muzea (ve všech mutacích svého názvu)
ČKD	Časopis katolického duchovenstva
ČSPS(Č)	Časopis Společnosti přátel starožitností (českých)
FF UK–PVH	Katedra pomocných věd historických a archivního studia FF UK
FHB	Folia historica Bohemica
FRB	Fontes rerum Bohemicarum
HT	Husitský Tábor
HZ	Historische Zeitschrift
KřR	Křesťanská revue
MC	Monumenta conciliorum
MHB	Mediaevalia historica Bohemica
MUP	Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandee Pragensis
OSN	Ottův slovník naučný
PHS	Právně-historické studie
SAP	Sborník archivních prací
SLČ (Palac.)	viz F. Palacký
SLČ-G	viz F. Šimek (křižovnický rkp)
SLČ-R	viz F. Šimek (vratislavský rkp)
SHK	Sborník historického kroužku
SPDHMP	Sborník prací k dějinám hl. města Prahy
SPFFBU	Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity
TA	Táborský archiv
ThPř KřR	Theologická příloha Křesťanské revue
ThR CČS(H)	Theologická revue Církve československé (husitské)
UB	Urkundliche Beiträge
UBG	Urkundliche Beiträge Georgs – viz F. Palacký
UB Krummau	viz V. Schmidt
VČA(VU)	Věstník České akademie (věd a umění)
VKČSN	Věstník Královské české společnosti nauk
ZSRG KA	Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Geschichte – Kanonische Abteilung

Resumé:

Disertační práce navazuje na moji práci věnovanou synodám husitského kléru v Čechách mezi lety 1418-1440. Uvedená knižní monografie obsahovala soupis pramenů a literatury, vztahujících se k synodám daného období, analýzu některých textů a hodnocení role synod ve správě husitské církve včetně jejich ideologického působení. Od závěrečného mezníku této práce, kterým byl rok 1440, jsem odvíjela další výzkum a výklad daného tématu. Husitské synody z doby před r. 1440 byly rozděleny na oblast pražskou, tábořskou a společná "hádání", synody katolické nebyly doloženy. Také po roce 1440 bylo nutné sledovat aktivity obou oficiálních konfesních skupin v zemi. Tábořské centrum mohlo být zohledněno pouze do r. 1444, kdy končí jeho samostatné projevy. V průběhu sledovaného období vystoupila na scénu další radikální skupina – Jednota bratrská. Fenomén synodů bratrských je však natolik specifický, že mohl být jen zmíněn. Teritoriálně je práce vymezena územím pražské diecéze. Vývoj na Moravě měl jiný charakter, a nebyl proto do výzkumu zahrnut. Ačkoli zde pokračuji ve výzkumu jevu pojmenovaného shodným termínem, dějová scéna i charakter studovaného materiálu se v druhé polovině 15. století velmi proměnil. Historik je postaven před nové úkoly a otázky jak při kritice pramenů, tak při jejich interpretaci.

Po přehledu odborné literatury, věnované českým církevním dějinám ve středověku, církevní správě a zvláště problematice partikulárních synod, jsou zařazeny dvě úvodní kapitoly. První shrnuje dosavadní poznatky o vývoji a stavu církevní správy v Čechách v 15. století. Tvoří základ pro výklad synod, které byly pevnou součástí středověké církevní organizace. Následuje úvaha nad terminologií užívanou pro kněžská shromáždění v pramenech předhusitské i pokompaktátní doby a nad dobovými významy pojmu „synoda“. Tato partie dospívá k závěru, že není možno se spolehnout na pramennou terminologii při rozhodování o výběru událostí, které mají být zařazeny do tohoto výzkumu. K problematice terminologické se úzce váže i otázka právního vymezení synod, legislativy, která byla pro jejich pořádání vydávána, a dobového chápání a vnímání těchto shromáždění. Kapitulu uzavírá výčet kritérií, podle nichž bylo přistupováno k výběru událostí a jejich hodnocení.

Vlastnímu historickému výkladu je předřazen katalog událostí, u nichž je uvedena základní charakteristika děje, soupis pramenů a odkazy na literaturu. Z tohoto širokého soupisu vychází následující analýza, která má vést k eliminaci událostí, neodpovídajících výše stanovené definici. Analýza se věnuje rozboru pramenů, mechanismů svolávání duchovenstva

a vyhodnocení vývoje synodality v Čechách. Dospívá k charakteristice a typologii shromáždění duchovních v Čechách v rozmezí jednoho století (1440–1539).

Pro první polovinu 40. let jsme sledovali 11 událostí různého stupně důvěryhodnosti. Kategorie nejasných a jen domyšlených akcí tvoří celou polovinu z tohoto počtu. Sem patří především všechny porady malé skupinky duchovních táborské orientace. Specifické postavení zaujímá zemský sněm v lednu 1444, který vyhlásil výrok odsuzující táborskou věrouku. Pouze čtyři shromáždění z tohoto časového úseku je možné podle kritérií uvedených ve III. kapitole nazvat synodou. Týkaly se vždy jen omezené skupiny duchovenstva, vymezené mocensko-politicky, nikoli na základě určité správní jednotky. Jednalo se jak o akce katolíků, tak utrakvistů.

K první periodě husitsko-utrakvistických synod náleží ještě synody roku 1448. Dvě synody utrakvistické pořádané v Praze doplňuje shromáždění katolického kléru pod obediencí kapituly. Text vydaný červnovou synodou nese stopy vzrušení po neúspěchu jednání s legátem Carvajalem a je formulován dosti bojovně a radikálně. Červencová konfrontace utrakvistických stížností a kapitulních odpovědí byla jen epizodou, kterou přerušil vpád Jiřího z Poděbrad do Prahy a vytvoření sjednocené, většinové utrakvistické domény. Listopadové usnesení proto reprezentuje moment stabilizace a připouští jistou tolerantnost. Text zároveň plně vyjadřuje Rokycanova ducha a naznačuje směry jeho příštího působení.

Druhou fází představují 50. a 60. léta 15. století. Z tohoto období známe pouze 2 velká shromáždění duchovenstva obou konfesí a jednu rozsáhlou disputaci mezi administrátory katolíků a utrakvistů. K tomu lze přidat několik zmínek o synodálních kázáních nebo nejasných konvokacích. Malá četnost i obsah jednání naznačují, že se poměry změnily. Restaurování královské moci přineslo více ohledů na kanonické právo a méně politické vůle pořádat početně navštívená shromáždění, která by mohla narušit křehkou rovnováhu soužití „dvojího lidu“.

Třetí fází zahájil nástup nové vládnoucí dynastie, který se shodou okolností kryje i s výměnou administrátora pod obojí po smrti voleného arcibiskupa Jana z Rokycan v roce 1471. S rekonstrukcí církevní správy souvisí zřejmě i nová podoba utrakvistických synod, jejich častější pořádání a výraznější aktivity. Pro dobu jagellonskou byly rozlišeny tři typy kněžských shromáždění: jedno svolal biskup Augustin Sanktuarijský, další pořádali administrátoři podobojí, a konečně třetí formou byla shromáždění duchovních v rámci utrakvistických stavovských sjezdů. Tato třetí forma zcela převážila ve 20. a 30. letech 16. století.

Druhá část práce přechází od chronologického výkladu k tematickému členění. Věnuje se přehledu mechanismů svolávání, organizaci jednání a liturgické podobě synod. Pozornost je věnována způsobu voleb představitelů utrakvistické církve, které probíhaly v počátečním období (20.-30. léta 15. stol.) převážně na synodách, ale po smrti Jana Rokycany se prosadil způsob jiný. Administrátor byl volen stále častěji v rámci stavovských sjezdů a volební aktivita samotných duchovních ustupovala. Při obsazování konsistoře delegovali účastníci sjezdu pravomoc rozhodnout o složení tohoto správního orgánu na pražské konšely. Změna způsobu volby administrátorů a konsistoře souvisela s vývojem stavovské společnosti, jejíž sebevědomí sílilo až opanovalo i oblast církevní správy a převzalo dohled i na poli věrouky.

Závěrečná část práce si všímá evropského kontextu vývoje synodality. Sedmá kapitola zaměřuje pozornost na synody v praxi protestantů a reformovaných. Reformace přinesla dva základní typy synodality. Kalvinismus zakomponoval synodu do svého zřízení jako zastupitelské shromáždění složené z duchovních i laiků. V luteránských zemích se konaly synody superintendentů nebo farářů s jejich superintendentem. České země nepřijaly bezezbytku ani jeden z těchto systémů. Přesto výklad husitské a utrakvistické synodality s přihlédnutím k evropské reformaci umožnil organičtěji vysvětlit nové jevy, které se v Čechách objevily, a pochopit vývojové trendy v této oblasti.

V závěrečném exkurzu jsou představeny synody jako nástroj obrany proti husitům. Kapitola sleduje negativní ohlasy husitství v diecézích širší střední Evropy a ukazuje, že odezva na události v husitských Čechách byla v rámci synodálních statut téměř celoplošná. Arcibiskupové a biskupové vycházeli ve svých protihusitských nařízeních z dekretů kostnického koncilu. Pokud známe protihusitské opatření v rámci provinciálních statut, můžeme předpokládat jeho další šíření prostřednictvím diecézních synod. V několika případech to bylo i přímo doloženo. Maximálně tak bylo využito toho, co pro šíření církevních stanovisek nabízela synodální platforma: hierarchicky sestupné předávání zpráv a legislativních opatření od koncilu přes shromáždění biskupů jednotlivých provincií až po diecézní synody.

Závěrečné shrnutí výsledků práce ukazuje, že specifická podoba synodality v Čechách 15. století má rozhodně své předchůdce a následovníky. Připomínají se některé stránky galikanismu ve Francii na jedné straně, a vytyčují se vývojové paralely luterské, zwingliánské i kalvinistické reformace vůči předreformačním Čechám.

Přílohy nabízejí edici dvou textů spojených se synodami v Čechách a práci uzavírá seznam citované literatury, edic a příruček. Seznam pramenů včetně přehledu rukopisů je zařazen v rámci katalogu akcí.

**The Synods in Bohemia from 1440 to 1540.
Transformations of Synodal Praxis in Bohemia in the Context of Development of
Synodality in the Late-medieval Europe.**

The dissertation thesis takes up the paper dealing with the synods of Hussite clergy in Bohemia from 1418 to 1440. This book consisted of list of sources and literature about synods held in that period, analysis of some texts and appreciation of the role of synods in the Hussite Church administration including their ideological acting. Starting from the final turning point of that paper (1440), I followed up with the research and interpretation of the topic. The Hussite synods before 1440 were divided according to the region into Prague, Tábor and common disputations (*hádání*), the Catholic synods are not documented.

It was necessary to keep track of the activities of both official confession groups in the country in the following period. The Tábor centre could be observed only till 1444, when its activities came to an end. Nevertheless, a new independent radical group *Unitas Fratrum* (Unity of Brethern, *Jednota bratrská*) appeared during the examined period. The phenomenon of their synods is so specific, that it could be only mentioned in this paper. The paper is limited within the Prague diocese. The development in Moravia was completely different, that is why it was not implicated in the research. Despite I continue the research of a phenomenon named with the same term, the scene as well as the characteristics of sources considerably changed during the second half of 15th century. A historian faces new tasks solving questions of critical evaluation of sources and their interpretation.

An outline of scientific literature, dealing with the history of the Church in the Czech lands in the Middle Ages, Church administration and especially particular synods, is followed with two introductory chapters. The first one brings a summary of hitherto findings about the state of Church administration in 15th century Bohemia. It is a basis for explanation of synods, which were a fixed part of the medieval Church organisation. It is followed with an essay about terminology used for clergy gatherings in the sources dating back not only to pre-Hussite, but also to post-Compacts period, and about gatherings of the time and about the term *synod*. The conclusion of this chapter is that it is not possible, choosing the events for the research, to rely on the terminology of sources. This terminology question is closely connected with the question of legal definition of synods, legislation, which was created for their organisation, and comprehension and perception of those gatherings. This chapter is ended up with a list of criteria used for the choice of events and their valuation.

A list of events with main characteristics and a list of sources and literature are moved forward the main historical explanation and narration. A following analysis based on this list rich in content aims to eliminate the events, which do not correspond to the above-mentioned definition. This analysis is focused on the study of sources, mechanism of convoking the clergy and on the interpretation of the development of the synodality in Bohemia. The characteristics and typology of assemblies of clergy in Bohemia from 1440 to 1539 are the results.

In the first half of 1440s eleven events of different reliability were analysed. The category of uncertain and reconstructed events comprises a half of this number. All the small gatherings of Tábor clergymen belong to this category. A land diet of January 1444 is very specific because of its statement condemning the beliefs of Taborites.

Only three gatherings from this period, according to the criteria mentioned in chapter No. 3, can be called a synod. Each synod concerned only a part of the clergy, singled out from the rest by their participation in power and politics, and not by their affiliation to a certain administrative unit. It was a case of both groups, Catholics and Utraquists.

The synods of 1448 belong to the first period of Hussite and Utraquist synods: two Utraquist synods and a gathering of the catholic clergy bound by their obedience to the Prague chapter that took place in Prague. The text, published with the synod held in June and scarred with excitement which followed an unsuccessful discussions with Papal legate Carvajal, is quite radical. The confrontation between the Utraquists and the chapter in July was only an episode interrupted with the George of Poděbrady's conquest of Prague, which helped to create a dominating united Utraquist domain. A quite tolerant resolution adopted in November represents a moment of stabilisation. The text harmonizes with Rokycana's opinions and suggests the directions of Rokycana's future activities.

We have notices about two great gatherings of clergy of both confessions and on great disputation between the administrators of the Catholics and the Utraquists dating back to the 1450s and 1460s. We can insert a few notices about synodal sermons and about unclear convocations. The low number of gatherings and their subject matter indicate that the conditions had changed. The consequences of reestablishment of royal power meant an effort to keep canon law and less will to organize great gatherings with thousands of participants, which could break a the fragile balance of coexistence of „both kinds of people“.

The third period was opened with ascend the throne by a new royal dynasty and change of an Utraquist administrator after the death of the archbishop elect Jan Rokycana in the same year of 1471. A new face of Utraquist synods, their frequency and more significant activities seem to be connected with the reconstruction of Church administration. There are three types of clergy gatherings in the Jagiellonian period: one assembly was convoked by Augustine, Bishop of Santorin, the next one was organized by the Utraquist administrators and the third category were the gatherings of clergymen on the occasion of the diets of the Utraquists Estates. These assemblies of the third category dominated in 1520s and 1530s.

The second part of the paper uses a thematic classification. It analyses mechanism of convoking, management of a gathering and liturgical form of synods. It focuses on the mechanism of electing representatives of the Utraquist Church, which took place in 1520s and 1530s mainly on the occasion of synods. After the death of Jan Rokycana, a different way won: It happened more and more often that a new administrator was elected during the Diets of Estates and thus the electoral authority of the clergy was in retreat. The elections to consistory passed to Prague town councillors. The alternation of the way of administrator and consistory elections was closely connected with increasing political power of the Estates, which finally dominated the field of Church administration as well as even supervised the sphere of theological teaching.

The closing part deals with a European context of development of synodality. The seventh chapter focuses on the synods of Protestants and Reformed Churches. Reformation brought two main types of synodality. A synod in Calvinism meant a board of representatives consisting of both clergymen and laymen. There were the synods of superintendants or priests with their superintendant held in Lutheran countries. Although these systems do not appear in the Czech Lands, the explanation of Hussite and Utraquist synodality taking account to European reformation enabled to describe new phenomena in more organic way and explain those new trends of development.

At last, the synods are presented as a tool of defence against Hussites. The negative response of the Hussitism in the dioceses all round wider Central Europe is described and it demonstrated that a strong response to the events in Hussite Bohemia can be found all over the central European synodal statutes. The archbishops and bishops based their anti-hussite rules on the Decrees of the Council of Constance. As far as we know about anti-hussite measures in provincial Statutes, we can suppose wider spread through diocese synods, because we have several evidences of that. So, all the possibilities for the spread up of church

statements through synods were used: hierarchically descending news and legislative provision handing over from the councils over gatherings of bishops to diocese synods.

The summary shows that a specific nature of synods in 15th century Bohemia has both, its predecessors and upholders. On one hand, several characteristics of French Galikanism can be traced, on the other hand new trends – similar with the Luther, Zwingli and Calvin Reformation teaching – appear.

The appendix consists of an edition of two documents connected with synods in Bohemia. The paper is concluded with a bibliography, a list of editions and reference books. A list of sources including manuscripts and briefly quoted books is a part of a catalogue of events.